

NÁRODNOSTNÉ
A ETNICKÉ MENŠINY
NA SLOVENSKU

2005

NEMZETI ÉS ETNIKAI
KISEBBSÉGEK
SZLOVÁKIÁBAN

Fórum inštitút pre výskum menšín
Fórum Kisebbségkutató Intézet

Maďarská
Rómska
Rusínska
Ukrajinská
Česká
Nemecká
Poľská
Chorvátsk
a
Srbská
Iná
Neznáma
Ismeretlen
Magyar
Szlovák
Román
Ruszin
Ukrán
Cseh
Német
Lengyel
Horvát
Szerb
Egyéb
Ismeretlen
Magyar
Szlovák
Ukrajinská
Česká
Nemecká
Poľská
Chorvátsk
a
Srbská
Iná
Maďarská
Rómska
Rusínska

**Národnostné a etnické menšiny na Slovensku
Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában
2005**

**Národnostné a etnické
menšiny na Slovensku**

**Nemzeti és etnikai kisebbségek
Szlovákiában**

2005

Zostavili – Szerkesztette
Lelkes Gábor
Tóth Károly

SZERZŐK – AUTORI

A. Szabó László (1.6), Bereck Zsuzsanna (1.13), Bothová Enikő (1.10),
Csirik Zsolt (1.7), Čumakov Alexander (2.10, 3.10), Cvečko Juraj (2.8, 3.8),
Danter Izabella (1.8), Farkas György (1.2), Gyurgyík László (1.3),
Halás Marián (1.1), Hivešová-Šilanová Daniela (2.2, 3.2),
Hrušiková Emília (2.11, 3.11), Iljuk Miroslav (2.5, 3.5),
Lattová Teodózia (2.4, 3.4), Lampl Zsuzsanna (1.4), Lelkes Gábor (1.9, 1.11,
1.12, 2.1, 3.1), Meštan Pavol (2.9, 3.9), Mezei István (1.5), Pöss Ondrej (2.6, 3.6),
Wojcieszńska Małgorzata (2.7, 3.7), Zelinová Hana (2.3, 3.3)

A könyv megjelenését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatta

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
– program Kultúra národnostných menšín, 2006

TARTALOM – OBSAH

Előszó – Predslov	7
--------------------------------	---

1. Válogatott tanulmányok és adatok a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozólag <i>Vybrané štúdie a údaje vzťahujúce sa na národnostné menšiny</i>	9
---	---

1.1. Cezhraničné väzby a cezhraničná spolupráca Slovenska s Českou republikou <i>Határon átnyúló kapcsolatok és határ menti együttműködés Szlovákia és Csehország között</i>	9
1.2. A kisebbségek települési szintű etnikai szegregációjának vizsgálata Szlovákia járásaiban <i>Skúmanie etnickej segregácie menšín na úrovni sídiel v okresoch Slovenska</i>	65
1.3. Nemzetiség és anyanyelv szerinti hovatartozás a szlovákiai nemzeti, etnikai közösségek életében <i>Národnostná a jazyková príslušnosť v živote národnostných a etnických spoločenstiev na Slovensku</i>	77
1.4. Munkát adó gyárvároska, avagy az ipari park szerepe a munkanélküliség csökkentésében – egy kvalitatív felmérés tanulságai <i>Továrenské mestečko „snov“ alebo priemyselný park ako nástroj zníženia nezamestnanosti v predstavách a názoroch obyvateľov štúrovského regiónu</i>	95
1.5. Vonzáskörzetek és határok a magyar–szlovák határ mentén <i>Nodálne regióny a bariéry v maďarsko-slovenskom pohraničí</i>	107
1.6. A szlovákiai nemzetiségi közoktatás helyzete 2005-ben <i>Menšinové školstvo na Slovensku v roku 2005</i>	197
1.7. Právne predpisy ovplyvňujúce postavenie národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky prijaté v roku 2005 <i>A 2005-ben elfogadott és a nemzeti/etnikai kisebbségeket érintő jogszabályok Szlovákia jogrendszerében</i>	212
1.8. A Szlovákiában élő nemzetiségek tárgyi emlékeinek bemutatásához fűződő rendezvények, kiadványok 2005-ben <i>Podujatia a publikácie v roku 2005 viažuce sa k hmotným pamiatkam národností žijúcich na Slovensku</i>	217
1.9. A nemzeti és etnikai kisebbségek színházai <i>Divadlá národnostných menšín</i>	221
1.10. Národnostné a etnické vysielanie Slovenskej televízie <i>A Szlovák Televízió nemzetiségi és etnikai műsorai</i>	223
1.11. Národnostné a etnické vysielanie Slovenského rozhlasu <i>A Szlovák Rádió nemzetiségi és etnikai műsorai</i>	225

1.12.	Prehľad finančných prostriedkov na podporu kultúry národnostných menšín z grantového systému MK SR za rok 2005 <i>A nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális életének támogatása az SZK KM pályázati rendszere által 2005-ben</i>	227
1.13.	A nemzeti és etnikai kisebbségek nyelvén megjelent folyóiratok és könyvek 2005-ben Szlovákiában <i>Časopisy a knihy vydané na Slovensku v roku 2005 v jazyku národnostných menšín</i>	229
2.	Közeleti krónika 2005 – A szlovákiai nemzeti és etnikai kisebbségek legfontosabb társadalompolitikai és kulturális eseményei	251
2.1.	A magyar kisebbség	251
2.2.	A roma kisebbség	263
2.3.	A cseh kisebbség	274
2.4.	A ruszin kisebbség	280
2.5.	Az ukrán kisebbség	288
2.6.	A német kisebbség	290
2.7.	A lengyel kisebbség	295
2.8.	A horvát kisebbség	296
2.9.	A zsidó kisebbség	297
2.10.	Az orosz kisebbség	298
2.11.	A bolgár kisebbség	300
3.	Kronika verejného života 2005 – Najdôležitejšie spoločensko-politické a kultúrne udalosti v živote národnostných menšín na Slovensku	301
3.1.	Maďarská menšina	301
3.2.	Rómska menšina	314
3.3.	Česká menšina	324
3.4.	Rusínska menšina	330
3.5.	Ukrajinská menšina	338
3.6.	Nemecká menšina	340
3.7.	Poľská menšina	344
3.8.	Chorvátska menšina	345
3.9.	Židovská menšina	347
3.10.	Ruská menšina	348
3.11.	Bulharská menšina	349
	A kötet szerzői – Autori publikácie	351

ELŐSZÓ – PREDŠLOV

A Fórum Kisebbségkutató Intézet három éve indította el a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Szlovákiában című sorozatot. Az idei kötet immár a harmadik, az évkönyv célja közreadni a szlovákiai kisebbségi léttel kapcsolatos legfontosabb társadalmi események éves összefoglalóját, valamint betekintést nyújtani a kisebbségi populációk és az általuk lakott régiók társadalmi és gazdasági folyamataiba.

Az elmúlt két évben nagyon pozitív visszajelzéseket kaptunk a kisebbségi közösségek tagjaitól, a közigazgatásban, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, oktatási intézményekben és kutatóintézetekben, illetve a médiában dolgozóktól. Ezek arról szóltak, hogy jól tudták hasznosítani a közreadott ismeretanyagot, és az évkönyv egyfajta kézikönyvként is szolgál.

Az idén is olyan kiadvány kerül az olvasó kezébe, amely a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatja be a szlovákiai kisebbségeket egymásnak és a többségi nemzet számára egyaránt.

Azt mondják, hogy egy cselekedet vagy esemény háromszori ismétlődése hagyományt teremt. Remélhetőleg a fenti gondolat vonatkozik ezen kiadványra is. Eredeti szándékunknak megfelelően az érdeklődő olvasók számára az elkövetkező években is közre adjuk majd azokat az információkat és tudományos kutatási eredményeket, amelyek hozzájárulnak a kisebbségi kultúrák sértetlen fennmaradásához és gazdagodásához, Szlovákia interetnikus és multikulturális jellegének megőrzéséhez.

Tóth Károly

a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatója

Fórum inštitút pre výskum menšín pred tromi rokmi založil edíciu Národnostné a etnické menšiny na Slovensku. Táto publikácia je už tretia v poradí, jej cieľom je publikovať ročný súhrn najdôležitejších spoločenských udalostí, ktoré sa týkali života menšín na Slovensku, ako aj nahliadnuť do spoločenských a hospodárskych procesov v menšinových populáciách a nimi obývaných regiónoch.

V uplynulých dvoch rokoch sa publikácia stretla u členov menšinových spoločenských, pracovníkov vo verejnej správe, samosprávach, občianskych organizáciách, vzdelávacích a výskumných inštitúciách, resp. v médiách s veľmi pozitívnou odozvou.

Aj tento rok sa do rúk čitateľov dostáva publikácia, ktorá na základe dostupných štatistík, teoretických výskumov a empirických analýz vo všeobecne zrozumiteľnej forme a v prehľadnej štruktúre prezentuje národnostné menšiny na Slovensku jednak sebe navzájom, ako aj väčšinovému národu.

Hovorí sa, že trojnásobné opakovanie jedného činu alebo udalosti zakladá tradíciu. Dúfajme, že táto myšlienka sa vzťahuje aj na túto publikáciu. V duchu nášho pôvodného zámeru aj v nasledujúcich rokoch budeme vydávať informácie a výsledky vedeckého výskumu, ktoré prispievajú k neporušenému uchovaniu menšinových kultúr a hospodárstva, k posilneniu interetnického a multikultúrneho charakteru Slovenska.

Károly Tóth

riaditeľ Fórum inštitútu pre výskum menšín

1. VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK ÉS ADATOK A NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEKRE VONATKOZÓLAG

Vybrané štúdie a údaje vzťahujúce sa na národnostné menšiny

1.1. CEZHRANIČNÉ VÄZBY A CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA SLOVENSKA S ČESKOU REPUBLIKOU

Határon átnyúló kapcsolatok és határ menti együttműködés Szlovákia és Csehország között

1. Česká menšina na Slovensku a migračné väzby medzi SR a ČR

Pozícia Slovenskej republiky vo vzťahu k Českej republike je v porovnaní so vzájomnými vzťahmi iných dvojíc štátov značne nadštandardná. V Európe nenájdeme žiadnu inú dvojicu národov, ktoré by mali k sebe tak blízko ako Slováci a Česi, nepopierateľná je ich previazanosť, ktorá má korene už v ďalekej minulosti. Bez ohľadu na to, či žili alebo nežili v rovnakom štátnom útvare, boli v neustálom kontakte. Medzi oboma národmi sa tým sformovalo vzájomné puto, ktoré je v budúcnosti možné len veľmi ťažko pretrhnúť.

V novodobých dejinách sa kontakty medzi slovenským a českým obyvateľstvom zintenzívnili hlavne po vzniku prvej republiky 28. októbra 1918. Začleňovanie Slovenska do Československej republiky sa de iure skončilo 4. júna 1920 podpisom Trianonskej mierovej zmluvy s Maďarskom. Vtedy boli zadefinované aj hranice Slovenska, pričom možno konštatovať, že slovensko-česká hranica (vtedy vnútorná hranica v rámci vtedajšej ČSR) nebola ako jediná zaťažaná hraničnými spormi.

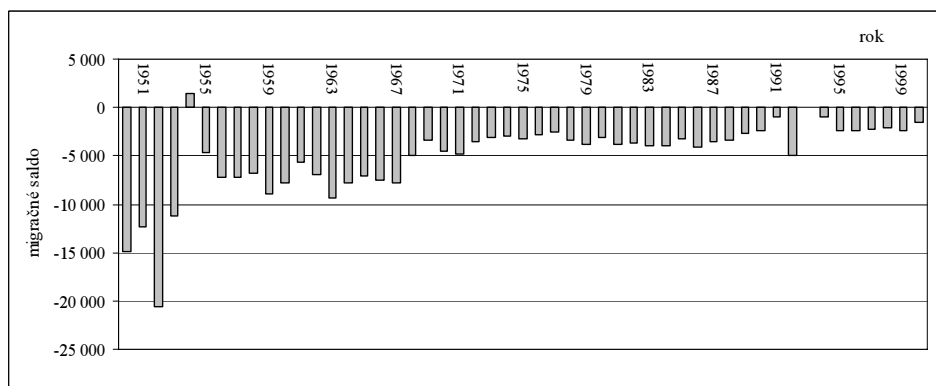
Aj keď možno konštatovať, že Československo vzniklo hlavne z určitých strategicko-politických dôvodov, spolupráca oboch národov začala v 20. rokoch 20. storočia pomerne úspešne fungovať. Vzťah ekonomicky silnejšieho priemyselného (českého) národa k ekonomicky slabšiemu agrárnemu (slovenskému) národu sa samozrejme odzrkadlil aj v migračných väzbách. Tie jednoznačne prevládali smerom zo Slovenska do Českých zemí, v opačnom smere boli migračné toky výrazne menšie. Na Slovensko prichádzala z Českej republiky prevažne inteligencia (umelci, vedci, učitelia, architekti a pod.) a stredná vrstva, ktorá smerovala hlavne do väčších miest a na riadiace a úradnícke posty.

Jednostranný vývoj migrácie bol dlhodobý a pokračoval aj po druhej svetovej vojne. Od roku 1947 (s výnimkou roku 1954) až po súčasnosť prevažujú nepretržite počty migrantov zo Slovenska do Českej republiky (obr. č. 1). Zintenzívnenie migračného pohybu po druhej svetovej vojne sa považovalo za prirodzenú súčasť vnútroštátnych premien, ktoré vyvolala nová politická situácia a zásadné zmeny v orientácii národného hospodárstva štátu. Bašovský (1985) rozlišuje tri hlavné migračné prúdy, z ktorých najsilnejší bol hneď prvý (povojnový). Išlo o masové prúdy Slovákov prichádza-

júcich do Českej republiky z okresov východného a severozápadného Slovenska, osídľovali hlavne české a moravské pohraničie, z ktorého bolo odsunuté nemecké obyvateľstvo, čím prispeli k povojnovej revitalizácii týchto regiónov. Týmto spôsobom sa zo Slovenska v období 1947–1950 vysťahovalo až 116 000 obyvateľov.

Výsledkom dlhodobého vývoja migrácie medzi Slovenskou republikou a Českou republikou je zastúpenie obyvateľstva českej národnosti na Slovensku a slovenskej národnosti v Českej republike. Dôležitý je aj fakt, že v roku 1993 sa obe tieto skupiny vlastne stávajú v krajinách kde žijú novými národnostnými menšinami (občania slovenskej národnosti sú v Českej republike zároveň aj najpočetnejšou národnostnou menšinou). Na tomto mieste ale treba konštatovať, že o historickom vývoji zastúpení Čechov v Slovenskej republike neexistuje v podstate žiadna podrobnejšia odborná štúdia. Musíme sa spoliehať len na výsledky sčítaní ľudu, ktoré hovoria, že podiel Čechov na Slovensku sa v druhej polovici 20. storočia príliš nemenil, pohyboval sa v rozpätí 1-1,2 % a až po rozdelení federácie klesol pod 1 % (tab. č. 1).

Obr. č. 1. Dlhodobý vývoj migrácie SR s ČR

Tab. č. 1. Vývoj obyvateľstva českej národnosti v SR a slovenskej národnosti v ČR

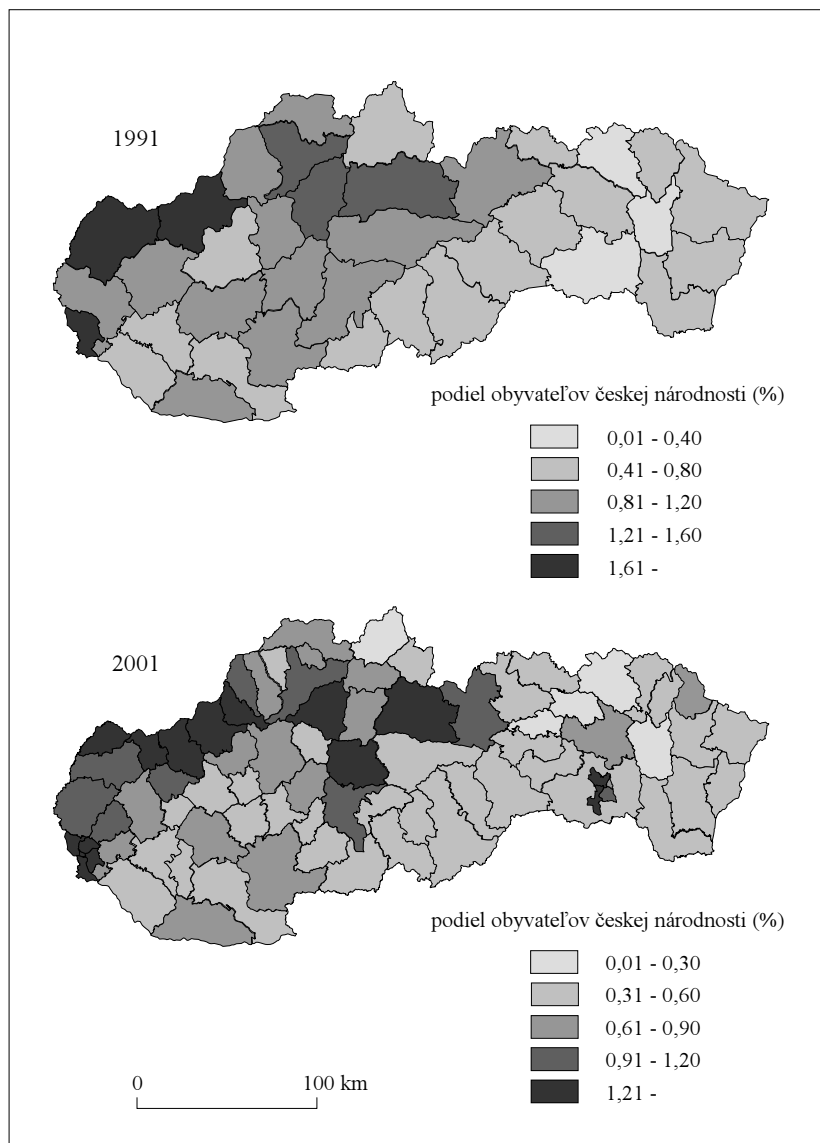
Rok	Česká národnost v SR			Slovenská národnost v ČR		
	počet	podiel (%)	1950 = 100	počet	podiel (%)	1950 = 100
1950	40 365	1,17	100,0	258 025	2,90	100,0
1961	45 721	1,10	113,3	275 997	2,88	107,0
1970	47 402	1,04	117,4	320 998	3,27	124,4
1980	57 197	1,15	141,7	359 370	3,49	139,3
1991	59 326	1,12	147,0	314 877	3,06	122,0
2001	46 968	0,87	116,4	194 008	1,88	75,2

Zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR, www.statistics.sk, www.czso.cz.

Pri hodnotení priestorového rozloženia českej národnosti na Slovensku sa budeme opierať o výsledky sčítania ľudu, domov a bytov 2001 a ich porovnanie s rokom 1991 (obr. č. 2). V roku 1991 na rozdiel od predchádzajúcich sčítaní mali občania po prvýkrát možnosť prihlásiť sa nielen k českej národnosti, ale mohli udať i národnosť moravskú alebo sliezsku (v roku 2001 bola v ponuke takisto moravská národnosť, pre prehľadnosť ale budeme ďalej používať súhrnné označenie česká národnosť). V roku 2001 žilo v Slovenskej republike 46 968 (0,87 %) obyvateľov českej národnosti. Ich

priestorové rozmiestnenie bolo podstatne odlišné ako u Slovákov v Českej republike (tam bola ich najväčšia koncentrácia v nemeckom pohraničí – evidentný vplyv migrácie po druhej svetovej vojne do priestoru po odsunutých Nemcoch). Na Slovensku je obyvateľstvo českej národnosti najviac zastúpené v strednej a južnej časti slovensko-českého pohraničia a v najväčších mestách (Bratislava, Košice, príp. Žilina, Banská Bystrica), čo sú v podstate ekonomicky najvyspelejšie regióny Slovenska. Môžeme identifikovať polarizáciu severozápad vs. juhovýchod a koncentráciu českej národnosti pozdĺž severného ťahu spájajúceho Bratislavu a Košice, k tomu sa pripája vyššie zastúpenie Čechov na Záhorí a vo zvolensko-bystrickej aglomerácii.

Obr. č. 2. Obyvateľstvo českej národnosti v SR

K zaujímavým záverom prichádzame pri sledovaní stupňa regionálnej koncentrácie obyvateľstva českej národnosti v Slovenskej republike a slovenskej národnosti v Českej republike určenej na základe indexov regionálnej koncentrácie (počítané s terajšími slovenskými a českými okresmi). Pri porovnaní s maďarskou menšinou na Slovensku dosahujú tieto ukazovatele menšie hodnoty, čo znamená relatívne nízku úroveň regionálnej koncentrácie a väčší stupeň rozptýlenia v priestore (tab. č. 2). Pri českej národnosti na Slovensku vyskočil vyššie index regionálnej koncentrácie vzhľadom na rozlohu, čo je znakom už spomenutej zvýšenej koncentrácie do väčších miest a silne urbanizovaných priestorov s vysokou hustotou obyvateľstva. Inak žiadny z vypočítaných indexov nedosiahol hodnotu 80, kým pri maďarskej menšine na Slovensku vždy prekročil 90 (vzhľadom na územné jednotky v dôsledku voči Maďarom tendenčnému územno-správnemu usporiadaniu dosiahol takmer hodnotu 95). Indexy regionálnej koncentrácie slovenskej národnosti v Českej republike sú v porovnaní s českou národnosťou na Slovensku nižšie a to aj napriek tomu, že v smere SR – ČR nezaznamenávame v histórii cielené vyššie migračné toky porovnateľné s povojnovým dosídľovaním českého pohraničia.

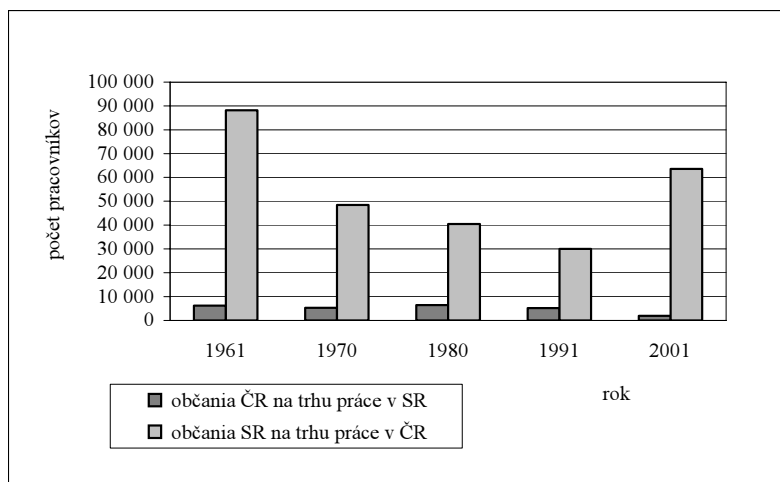
Tab. č. 2. Indexy regionálnej koncentrácie národnostných menšín (2001)

Národnostná menšina	I_i (počet úz. jed.)	I_o (počet oby.)	I_r (rozloha)
Slovenská v ČR	70,4	71,9	72,7
Česká v SR	76,3	72,3	82,9
Maďarská v SR	94,5	91,6	90,3

Pozn. I_i (I_o , I_r) = $100 - a$; a je percentuálny podiel počtu územných jednotiek (obyvateľov, rozlohy), kde žije polovica obyvateľstva danej menšiny s najkoncentrovanejším zastúpením, z celkového počtu územných jednotiek (obyvateľov, rozlohy).

Vzájomné zamestnávanie občanov (pracovné migrácie) Slovenskej republiky a Českej republiky má dlhoročnú tradíciu ešte z obdobia Československa. Vtedy bolo možné príslušné počty o vzájomnom zamestnávaní zisťovať z výsledkov sčítania ľudu, domov a bytov. Zdrojom dát boli údaje o dochádzke do zamestnania, to znamená údaje o mieste trvalého bydliska a o mieste pracoviska ekonomicky aktívnych obyvateľov. Po prvýkrát prebehla takáto evidencia v rámci sčítania ľudu v roku 1961, ďalšie nasledovali v rokoch 1970, 1980 a 1991. Údaje zo sčítania v roku 2001 už poskytujú len obmedzené informácie, počty pracovných migrantov medzi SR a ČR z nich nie je možné identifikovať (obr. č. 3, pozn. rok 2001 je doplnený z iných relevantných štatistických zdrojov). Počty Čechov na trhu práce v Slovenskej republike boli počas obdobia 1961–1991 pomerne stabilné a pohybovali sa tesne nad päťtisícovou hranicou. Po nežnej revolúcii ich počet klesol až pod dva tisíc, pričom v roku 2004 ich takmer tri štvrtiny boli zamestnané v Bratislave (v roku 1991 to bola necelá štvrtina).

Obr. č. 3. Dlhodobý vývoj vzájomného zamestnávania medzi SR a ČR

2. Úprava priebehu slovensko-českej štátnej hranice

Okrem novej štátoprávnej legislatívy si rozdelenie ČSFR a osamostatnenie Slovenskej republiky a Českej republiky vyžiadalo aj vytvorenie spoločných zmlúv a dohôd medzi oboma krajinami. Jednou z vecí potrebných upraviť zákonom bolo aj vymedzenie a presné definovanie priebehu novej štátnej hranice. Bolo nutné tak urobiť aj napriek tomu, že v slovensko-českom pohraničí neboli (ani v histórii) výraznejšie hraničné spory a až do súčasnosti tvorí v hrubých rysoch hraničnú líniu stará uhorsko-česká hranica z 12. storočia..

Tesne po rozdelení sa slovensko-česká hranica dočasne zhodovala s administratívnymi hranicami oboch republík existujúcimi v rámci federácie a mala celkovú dĺžku 285 km. Jej priebeh však nebol dostatočne graficky znázornený, popísaný a presne geodeticky určený. Toto urobila až spoločná slovensko-česká rozhraničovacia komisia, ktorá v rámci svojej pôsobnosti navrhla spolu 18 účelných zmien jej priebehu (pod poslednou zmenou bolo zahrnutých 16 tzv. úprav štátnej hranice menšieho rozsahu – oddelenie plochy menšej ako 500 m²), pričom v piatich prípadoch išlo o zmeny väčšieho rozsahu (oddelenie plochy väčšej ako 25 ha). Účelom navrhnutých zmien bolo zabezpečiť, pokiaľ je to možné, prirodzený priebeh štátnej hranice (strednicou vodných tokov, stredom komunikácií, rozvodnicou a pod.). Rozhodovali aj záujmy občanov trvalo žijúcich v prihraničných územiach (na základe prejavu vôle väčšiny), snaha o zachovanie funkčnosti stavieb a zariadení na čiare štátnej hranice atď. Celkovo došlo k výmene plôch o rozlohe viac ako 452 ha (tab. č. 3). Slovensko-česká štátna hranica je v súčasnosti vyznačená 4 609 hraničnými znakmi. Po nadobudnutí platnosti všetkých zmien je jej dĺžka 251,8 km (skrátene o 33,2 km), z čoho 70,7 km tvoria hraničné vodné toky a strž (tzv. mokrá štátna hranica) a 21,3 km spoločné hraničné cesty.

Tab. č. 3. Zmeny priebehu slovensko-českej štátnej hranice

Číslo	Obec (okres) SR	Obec (okres) ČR	Plocha oddelená od		Lokalita (názov zmeny)
			SR (m ²)	ČR (m ²)	
1	Čierne, Čadca	Mosty u Jabl.	786	786	Dejůvka
2	Klokočov	Bílá	1 460	1 460	Dorofanka
3	Lazy p/M	Nový Hrozenkov	833	429	Chata Javorka a chata Horské služby
4	Lysá p/M	Střelná	805	1 209	Lyský priesmyk
5	Vršatské Podhr.	Brumov – Bylnice	0	275 366	Sidónia – súhrnná kompenzačná plocha
6	Horné Srnie	Brumov – Bylnice	89 013	14 119	Sidónia – osada
7	Horná Súča	Žitková	3 586	3 586	Žitkovský potok
8	Drietoma	Starý Hrozenkov	936	936	Colný priechod Starý Hrozenkov
9	Lubina, Bzince p/J	Strání	4 309	0	Vysielac Jelenec
10	Lubina	Strání	0	4 309	Vysielac Velká Javorina
11	Břestovec	Javorník	0	464 345	Kamenné vrata – lesná plocha
12	Vřbovce	Kuželov, Javorník	0	484 924	U Sabotů – osada
13	Skalica	Sudoměřice	2 468	2 468	Vodná nádrž Mlýnky – Kostolnica
14	Skalica	Sudoměřice	5 297	4 871	Regulácia Sudoměřického potoka
15	Skalica	Sudoměřice	0	7 301	Akumul. nádrž a čerp. st. vodohosp. objektu
16	okr. Sl	okr. HO	84 125	413 124	Reg. Sudoměřického potoka a Radějovky
17	okr. Sl, SE	okr. HO, BV	4 324 610	2 839 435	Reg. Rieky Morava
18/1	Klokočov	Bílá	30	30	
18/2	Klokočov	Bílá	71	71	
18/3	Klokočov	Bílá	76	76	
18/4	Klokočov	Bílá	185	185	
18/5	Vysoká n/K	Bílá	27	27	
18/6	Vysoká n/K	Bílá	59	59	
18/7	Vysoká n/K	Bílá	87	87	
18/8	Vysoká n/K	Bílá	60	60	
18/9	Makov	Bílá	179	179	
18/10	Makov	Bílá	196	196	
18/11	Skalica	Sudoměřice	248	248	
18/12	Skalica	Sudoměřice	35	35	
18/13	Skalica	Sudoměřice	465	25	
18/14	Lysá p/M	Střelná	50	50	
18/15	Červený Kameň	Nedašov	108	108	
18/16	Vršatské Podhr.	Nedašov	73	73	
	Súčet plôch spolu		4 520 177	4 520 177	

Zdroj: Závěrečná správa slovensko-českej rozhraničovacej komisie 1996.

Neoddeliteľnou súčasťou štátnej hranice sú colné priechody, ktorých zoznam a rozsah dopravy bol uverejnený v Zbierke zákonov až v priebehu roku 1993. Podrobnejšie im bude venovaná pozornosť v ďalších častiach

3. Vymedzenie a základná demogeografická charakteristika slovensko-českého pohraničia

V ďalších kapitolách sa už budeme zaoberať slovensko-českým pohraničím. Preto pre detailnú analýzu slovenskej časti slovensko-českého pohraničia je pre nás nevyhnutné vymedziť a presne zadefinovať územie, s ktorým budeme pracovať. Vymedzíme ho na základe administratívnych jednotiek (okresy). Podľa staršieho územnosprávneho usporiadania Slovenskej republiky (platného do roku 1996) s Českou republikou priamo susedili vtedajšie okresy Čadca, Považská Bystrica, Trenčín a Senica. Takto vyhraničené územie sa zhoduje s územím okresov Čadca, Kysucké Nové Mesto (ten nemá priamy dotykový bod s hranicou, do nami vyčleneného regiónu ho však zaradíme, pretože niektoré ukazovatele boli hodnotené na úrovni bývalých okresov), Považská Bystrica, Púchov, Ilava, Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Myjava, Skalica a Senica (rozdiel je len v šiestich chýbajúcich obciach, ktoré patrili bývalému okresu Senica a teraz sú súčasťou okresu Malacky). Z hľadiska polohy okresu a takisto

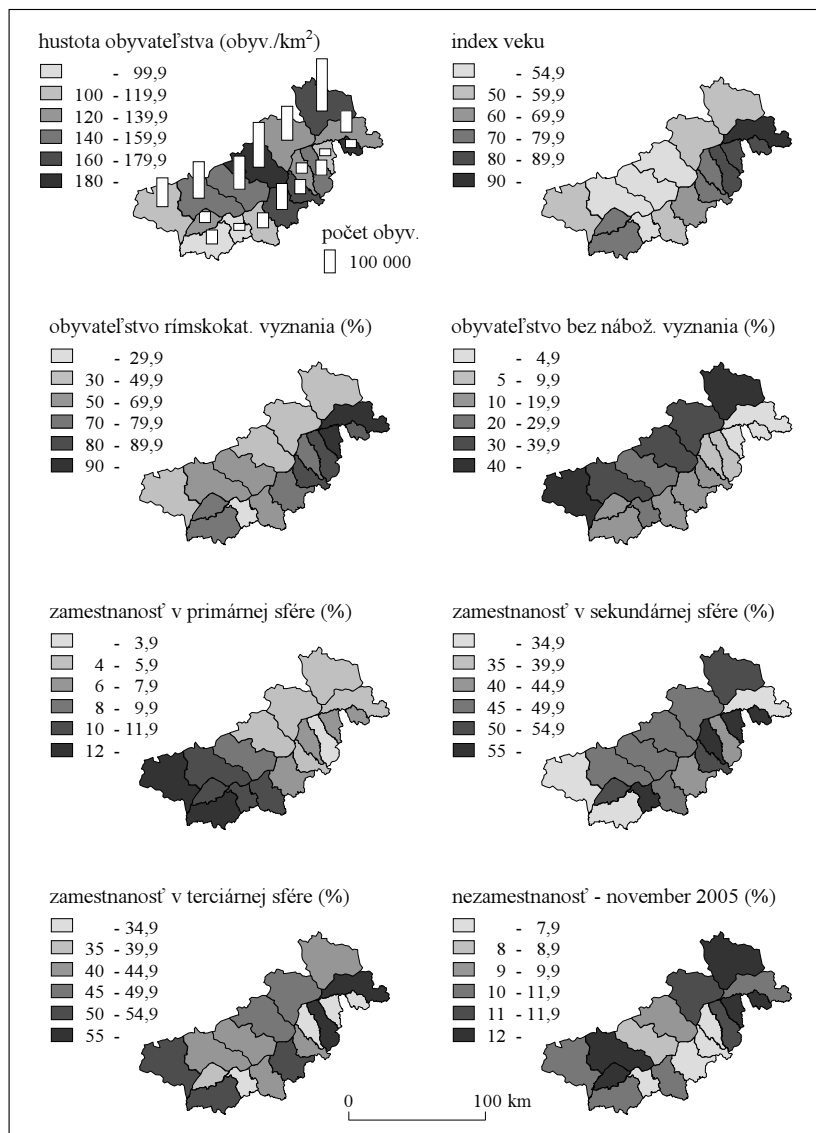
priestorovej kontinuity prihraničného regiónu ešte musíme pokladať za prihraničný aj okres Bytča, ktorý takisto ako Kysucké Nové Mesto priamo s Českou republikou nesusedí, najbližší bod (v katastri obce Štiavnik) má však od hranice vzdialenosť 0,5 km. Takto vymedzený prihraničný región mal podľa sčítania ľudu v roku 2001 spolu 643 584 obyvateľov, čo predstavovalo 12,0 % obyvateľov Slovenska a zaberá 10,3 % jeho rozlohy (5 037 km²). Oproti tomu pozostávala moravská časť slovensko-českého pohraničia zo šiestich okresov priamo susediacich so Slovenskou republikou (Frýdek-Místek, Vsetín, Zlín, Uherské Hradiště, Hodonín, Břeclav) a v roku 2001 mala spolu 1 002 332 obyvateľov (9,7 % z celkového počtu obyvateľov Českej republiky) žijúcich na ploche o rozlohe 6 698 km² (8,5 %).

Hustota obyvateľstva bola v oboch častiach v porovnaní s celorepublikovými hodnotami nadpriemerná (128 obyv./km² slovenská časť, resp. 150 obyv./km² moravská časť) keď najhustejšie zaľudnená bola centrálna oblasť pohraničia (okresy Trenčín a Ilava a okres Zlín, okrem toho ešte na severe ležiaci rozlohou malý okres Kysucké Nové Mesto).

Podstatná disproporcía bola pri porovnaní vekovej štruktúry obyvateľstva. Slovenská časť disponuje výrazne lepším potenciálom obyvateľstva v predproduktívnom veku a to hlavne na severe (Čadca, Kysucké Nové Mesto, Bytča, Považská Bystrica, Púchov, Ilava) a čiastočne i na juhu (Skalica, Senica). Podobne vyzerá aj priestorová diferenciácia religióznej štruktúry obyvateľstva, slovenská časť slovensko-českého pohraničia je neporovnateľne viac nábožensky založená, vysoký podiel obyvateľstva rímskokatolíckeho vierovyznania dosahuje predovšetkým severná oblasť (95,2 % v okrese Čadca, 92,5 % v okrese Bytča, 90,5 % v okrese Kysucké Nové Mesto). Najviac obyvateľov bez vyznania (20,2 %) má okres Myjava, čo je zároveň v slovenskej časti jediný okres s prevahou evanjelikov. Na moravskej strane okrem okresu Uherské Hradiště (26,7 %) sa vo všetkých okresoch pohybuje podiel obyvateľov bez vyznania v rozpätí 30–50 %. Ekonomická aktivita obyvateľstva je v oboch častiach pohraničia približne rovnaká. Podiel zamestnaných v primárnej sfére nie je štátnou hranicou ovplyvňovaný takmer vôbec. Zo severu na juh sa postupne zvyšuje, čo je prirodzený dôsledok prírodného potenciálu územia pre poľnohospodárstvo (klíma, reliéf, pôdny fond). Priemyselne poddimenzovaná je južná časť (okresy Břeclav a Senica), najpodstatnejšie rozdiely v ekonomickej aktivite sú však na severe. Kým okres Frýdek-Místek v medziokresnom porovnaní dominuje v zamestnávaní obyvateľov v sekundárnej sfére na úkor terciéru, pri okrese Čadca je to presne naopak (tu prerozdelenie medzi terciérom a kvartérom kompenzujú okresy Bytča a Kysucké Nové Mesto).

Nezamestnanosť sa v pohraničí zvyšuje z centrálnej oblasti smerom k severu i juhu. V centrálnej časti boli na Slovensku jej hodnoty v novembri 2005 dokonca pod hladinou 6 % (okresy Ilava, Trenčín). Priemerná miera nezamestnanosti v slovenskej časti bola (počítané váženým priemerom) o dve percentá nižšia ako v moravskej časti slovensko-českého pohraničia, kým ešte pred dvoma rokmi to bolo úplne naopak. Zároveň sú všetky okresy slovenskej časti pod celoslovenským priemerom, moravská časť s výnimkou okresov Uherské Hradiště a Zlín celorepublikový priemer prekračuje.

Obr. č. 4. Základné demogeografické ukazovatele slovensko-českého pohraničia (2001)

4. Analýza vybraných okruhov cezhraničných väzieb SR s ČR

4.1. Dopravno-sídlné väzby v slovensko-českom pohraničí

Takmer všetky možnosti kontaktov dvoch susedných štátov sú umožnené len prostredníctvom colných priechodov, ktoré preto môžeme označiť ako styčné alebo kontaktné body cezhraničných väzieb. V tejto kapitole sa zameriame na intenzitu a rozmiestnenie colných priechodov a ich prepojenie na komunikačnú a sídelnú sieť v

prihraničnom regióne. V prvej časti pôjde len o teoretické ukazovatele hodnotenia potenciálnych možností rozvoja kontaktov oboch hranicou rozdelených strán.

Pôvodne bolo na slovensko-českej hranici oficiálne ustanovených 7 železničných a 13 cestných colných priechodov. Neskôr k nim pribudli ešte ďalšie 4 cestné. Znamená to, že v súčasnosti môžeme na prepravu do Českej republiky použiť spolu 7 železničných a 17 cestných colných priechodov (ich zoznam a obmedzenia dopravy sú v tab. č. 4 a 5). V praxi však dvojica priechodov Vrbovce – Velká nad Veličkou a Myjava – Velká nad Veličkou funguje jeden colný priechod, preto budeme ďalej pri cestných colných priechodoch pracovať s počtom 16.

Tab. č. 4. Železničné colné priechody medzi SR a ČR

Colný priechod	Rozsah dopravy
1. Čadca – Mosty u Jablunkova	osobná a nákladná v plnom rozsahu
2. Lúky p/M – Horní Lideč	osobná a nákladná v plnom rozsahu
3. Nemšová – Vlársky průsmyk	osobná v plnom rozsahu
4. Myjava – Javorník	osobná v plnom rozsahu, nákladná *
5. Skalica – Sudoměřice	osobná v plnom rozsahu
6. Holíč – Hodonín	osobná v plnom rozsahu
7. Kúty – Lanžhot	osobná a nákladná v plnom rozsahu

* nákladná doprava len pre nadrozmerné náklady a vojenskú dopravu

Tab. č. 5. Cestné colné priechody medzi SR a ČR

Colný priechod / číslo komunikácie	Rozsah dopravy
1. Svrčinovec – Mosty u Jablunkova (I/11, E 75)	osobná a nákladná v plnom rozsahu
2. Podzávoz – Sance (III)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *
3. Klokočov – Bílá (II/484)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *(3,5 t)
4. Makov – Horní Bečva (I/18, E 422)	osobná a nákladná v plnom rozsahu
5. Makov – Velké Karlovice (II/487)	osobná a nákladná v plnom rozsahu
6. Lysá pod Makytou – Střelná (I/49)	osobná a nákladná v plnom rozsahu
7. Červený Kameň – Nadašova Lhota (III)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *(3,5 t)
8. Horné Srnie – Bylnice (I/57)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *(3,5 t)
9. Drietoma – Starý Hrozenkov (I/50, E 50)	osobná a nákladná v plnom rozsahu
10. Nová Bošáca – Březová (III)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *(3,5 t)
11. Moravské Lieskové – Strání (I/54)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *(3,5 t)
12. Myjava – Velká nad Veličkou (II/499)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *
13. Vrbovce – Velká nad Veličkou (II/500)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *
14. Skalica – Sudoměřice (II/426)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *
15. Holíč – Hodonín (I/51)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *
16. Brodské – Lanžhot (II/425)	osobná v plnom rozsahu, nákladná *(7,5 t)
17. Kúty – Břeclav (diaľnica D2, E 65)	**

* nákladná doprava len pre vozidlá so ŠPZ SR a ČR (obmedzenie hmotnosti)

** len pre motorové vozidlá, ktorých najvyššia povolená rýchlosť nie je nižšia ako 50 km/h

Pri celkovej dĺžke slovensko-českej hranice 251,8 km pripadá v priemere jeden cestný colný priechod na 15,7 km hranice, čo sa v porovnaní s ostatnými úsekmi javí ako hodnota veľmi dobrá (tab. č. 6). Treba však dodať, že na rozdiel od českého a rakúskeho úseku (ten je výrazne odlišný – tri priechody koncentrované pri Bratislave a v oblasti Záhoria prechod cez rieku Moravu zabezpečujú len kompa v Záhorskej Vsi a pontónový most v Moravskom Svätom Jáne, oba výrazne determinované stavom vodnej hladiny) sú v ostatných úsekoch cestné colné priechody prevažne bez obmedzení v doprave. Napriek tomu tento stav možno hodnotiť pozitívne, pretože

okrem veľkokapacitných colných priechodov nadregionálneho významu je tu až na niektoré menšie úseky slovensko-českého pohraničia vytvorená pomerne hustá sieť colných priechodov, ktoré síce zahŕňajú veľa dopravných obmedzení, ale napriek tomu môžu bez problémov spĺňať svoj hlavný cieľ, prepojenie sídiel v oboch stranách pohraničia (regionálny význam). Okrem toho by bola ešte vhodná realizácia neštandardných možností prechodu štátnej hranice – cyklotrasy, turistické chodníky, prístupové cesty k objektom z druhej stany hranice ako chaty, súkromné pozemky, záhradky a pod. (lokálny význam).

Tab. č. 6. Intenzita cestných colných priechodov v celom úseku hranice SR

Úsek	Počet cestných colných priechodov	Dĺžka štátnej hranice (km)	Dĺžka / priechod (km)
Česká republika	16	251,8	15,7
Maďarsko	16	668,6	41,8
Poľsko	10	547,1	54,7
Rakúsko	5	106,0	21,2
Ukrajina	2	98,5	49,3
Spolu	49	1 672,0	34,1

Ak chceme hodnotiť rozloženie colných priechodov na jednotlivých dielčích úsekoch slovensko-českej hranice a ich prepojenie na komunikačnú a sídelnú sieť, bude potrebné podeliť si ju na niekoľko častí. Vzhľadom k tomu, že z našej pozície je relevantný hlavne „slovenský pohľad“, uskutočníme toto rozdelenie na základe slovenskej časti slovensko-českého pohraničia. V celom jeho úseku, až na malé výnimky, okresy približne rešpektujú prirodzené rozdelenie priestoru na funkčné mestské regióny (celý okres Kysucké Nové Mesto a Bytča spadá pod žilinský funkčný mestský región, juhozápad Senice pod bratislavský, okrem toho sú už diferencie len v pričlenení niekoľkých obcí), môžeme preto vychádzať z okresných hraníc. Pre naše analýzy je však členenie až na úroveň okresov v tomto prípade až príliš detailné, s použitím pomocných kritérií (morfológia územia, dopravná sieť, historické súvislosti) sa ako najvhodnejšie javí rozdelenie na nasledujúce oblasti:

- A. Oblasť Kysúc
- B. Oblasť stredného Považia
 - B1. Považskobystrická podoblasť
 - B2. Trenčianska podoblasť
- C. Oblasť severného Záhoria a Myjavská
 - C1. Myjavská podoblasť
 - C2. Skalická podoblasť

Do oblasti A zaradíme okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto, do B1 Bytču, Považskú Bystricu, Púchov a Ilavu, do B2 Trenčín a Nové Mesto nad Váhom, do C1 Myjavu a do C2 Skalicu a Senicu. Tým dosiahneme rozdelenie pohraničia a zároveň aj rozdelenie hranice.

Keďže nie je možné presne určiť dĺžku hraničnej línie v takto zadefinovaných úsekoch, použijeme ako ukazovateľ hodnotenia intenzity priemernú vzdušnú vzdialenosť medzi dvoma susednými colnými priechodmi. V niektorých prípadoch (napr. pri výraznej členitosti hraničnej čiary na mikroúrovni – meandre riek) môže byť tento ukazovateľ dokonca smerodajnejší ako dĺžka hranice pripadajúca na jeden colný priechod.

Priemernú vzdušnú vzdialenosť dvoch susedných colných priechodov určíme vzťahom:

$$d = \frac{|O_1A_1| + |A_nO_2| + \sum_{i=1}^{n-1} |A_iA_{i+1}|}{n}$$

kde O_1 , O_2 sú začiatkový a koncový bod hraničnej línie rozdeľujúcej dva hodnotiace prihraničné regióny, A_n jednotlivé colné priechody (n je ich počet) a $|XY|$ vzdušná vzdialenosť bodov X , Y .

Priemerná vzdušná vzdialenosť medzi dvoma susednými colnými priechodmi vypočítaná týmto spôsobom je 12,5 km (pre porovnanie, ak počítame s členitosťou hranice, bolo to 15,7 km). Ich rozloženie v rámci jednotlivých úsekov je pomerne rovnomerné (tab. č. 7), v podstate sa čiastočne odlišuje len Myjavská podoblasť (to však môže byť vzhľadom ku krátkemu úseku hranice a len jednému hodnotenému priechodu skresľujúci údaj) a Považskobystrická podoblasť, a to hlavne kvôli svojej severnej časti (okres Považská Bystrica), kde v úseku Makov – Velké Karlovice, resp. Lysá pod Makytou – Střelná je úplne najväčšia vzdialenosť medzi susednými colnými priechodmi.

Tab. č. 7. Intenzita cestných colných priechodov medzi SR a ČR

Oblasť	Počet cestných colných priechodov	Priemerná vzdušná Vzdialenosť (km)
A. Kysuce	5	11,3
B. Stredné Považie	6	13,0
B1. Považská Bystrica	2	17,5
B2. Trenčín	4	10,9
C. Severné Záhorie a Myjavsko	5	13,1
C1. Myjava	1	17,0
C2. Skalica	4	12,5
Spolu	16	12,5

Zatiaľ čo predchádzajúce hodnotenie nám charakterizovalo len samotnú priepustnosť hraničnej línie, v nasledujúcej časti sa pokúsime zhodnotiť priepustnosť prihraničného regiónu ako plošného objektu. Využijeme pritom metódu, ktorú prezentoval vo svojom výskume Řehák (1999). Ukazovateľ relatívna priepustnosť prihraničného regiónu (štátnej hranice) zdefinoval ako pomer počtu priechodov cestnej (železničnej) siete cez okresnú hranicu prihraničného okresu (skupiny prihraničných okresov) smerom do vnútrozemia (do vnútrozemských boli tento raz zaradené i tie okresy, ktoré sú síce pohraničné, ale len vo vzťahu k práve sledovanému susednému štátu – v našom prípade teda aj okresy Karviná, Znojmo, resp. Námestovo, Malacky) k počtu cestných (železničných) colných priechodov. Čím je toto číslo vyššie, tým jednoduchšie je dopravné prepojenie s vnútrozemím, čím je nižšie, tým vyššiu relatívnu úlohu zohráva dopravná otvorenosť prihraničného regiónu smerom do zahraničia (pri hodnote rovnej jedna by nemala byť hraničná bariéra v priestorovom usporiadaní dopravných sietí vôbec prítomná). Okrem samotného jednoduchého podielu počtu komunikácií bola pri cestnej sieti hodnotená aj vážená relatívna priepustnosť prihraničného regiónu (štátnej hranice) s úlohou obmedzenia vplyvu ciest miestneho významu, ktoré by pri ich vysokom počte mohli výsledok v niektorých oblastiach skresliť (snaha nebrať takéto

cesty na rovnakej úrovni ako napríklad hlavné diaľničné ťahy medzinárodného významu). Jednotlivým cestným komunikáciám boli pridelené nasledujúce váhy: 4 – diaľnica; 3 – cesta I. triedy; 2 – cesta II. triedy; 1 – cesta III. triedy. Ďalší postup bol analogický ako pri relatívnej priepustnosti.

Vo všetkých úsekoch spoločnej hranice je na prvý pohľad badateľná výrazná nevyrovnanosť v otvorenosti slovenskej a moravskej strany slovensko-českého pohraničia voči vnútrozemiu (tab. č. 8). Intenzita cestnej siete spájajúca pohraničie s vnútrozemím je na niektorých úsekoch u nás niekedy až viac ako 5-násobne nižšia. Kysuce sú dokonca lepšie dopravne prepojené so severnou Moravou ako s ostatným Slovenskom. Veľmi nízke hodnoty dosahuje aj oblasť severného Záhoria, kde sa takisto doprava smerom na Bratislavu, resp. Trnavu koncentruje prevažne len do hlavných dopravných tepien. Paradoxne je tak zo slovenskej strany najlepšie prepojené s vnútrozemím stredné Považie, na ktorom je v skutočnosti jednoznačne identifikovateľný odotropný útvar dopravnej siete, alebo tzv. efekt „rúra“. Je súčasťou hlavného slovenského dopravného ťahu multimodálneho typu, kde zo severovýchodu aj z juhozápadu vstupujú (príp. vystupujú) všetky komunikácie (cesty, železnice ale aj rieka Váh) vo veľmi úzkom priestore a na túto momentálne až dopravne preťaženú líniu sa kolmo napájajú (nie v príliš vysokej intenzite) len cesty ďaleko menšieho významu. Z oboch strán tak nami sledovaný koeficient zvyšuje zväzok komunikácií vyúsťujúcich „z rúry“. Je to síce pokračovanie tejto tepny, ale z nášho pohľadu takisto spája pohraničie s vnútrozemím.

Priepastný rozdiel v hustote cestnej siete (slovenská vs. moravská časť) spájajúcej pohraničie s vnútrozemím, pričom do určitej miery je spôsobený aj geomorfologickými pomermi, už bol spomenutý. Najväčšia relatívna priepustnosť prihraničného regiónu bola zaznamenaná v okrese Frýdek-Místek. Tam totiž vstupujeme dokonca do veľmi exponovanej Ostravskej aglomerácie (hranice okresu Frýdek-Místek s okresmi Ostrava-město a Karviná). V moravskej časti sú takisto v porovnaní so slovenskou časťou väčšie rozdiely v jednoduchej a váženej relatívnej priepustnosti, čo naznačuje vyššie zastúpenie a rozvinutú sieť komunikácií miestneho významu. Zo slovenskej strany sú porovnateľné rozdiely (jednoduchá vs. vážená relatívna priepustnosť) len v oblasti Záhoria. Colné priechody sú tu na hierarchicky dôležitejších komunikáciách (jediný diaľničný priechod, žiadny priechod s cestou III. triedy), ktoré sa nezlučujú ani nevetvia, ale plynulo pokračujú a prekračujú hranicu individuálne (dvojica priechodov Skalica – Soudoměřice, Holíč – Hodonín a dvojica Brodské – Lanžhot a Kúty – Břeclav). Železničné prepojenie slovenskej a moravskej strany možno považovať podľa výsledných koeficientov za dobre rozvinuté. Dokonca v niektorých prípadoch viac ako prepojenie s vnútrozemím.

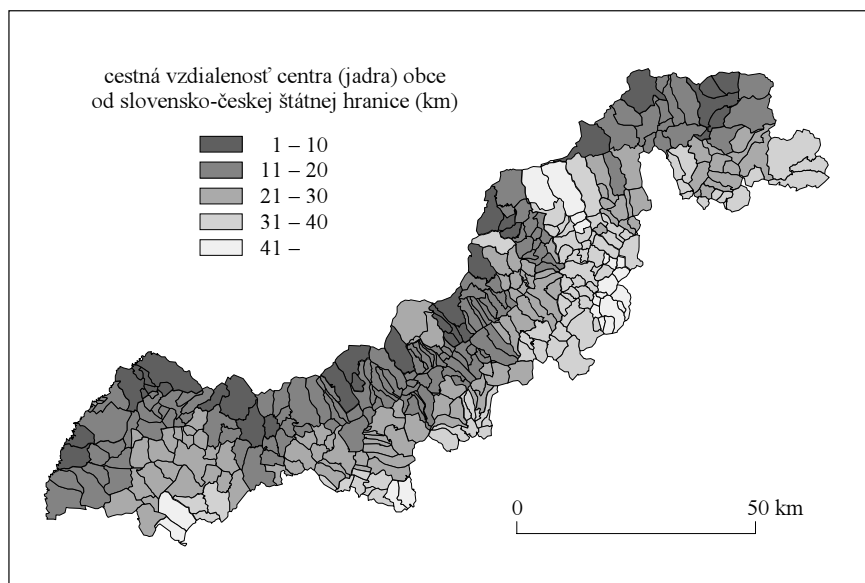
Tab. č. 8. Priepustnosť štátnej hranice medzi SR a ČR (vnútrozemie vs. cudzina)

Oblasť	Relatívna priepustnosť prihraničných regiónov		
	cestná		železničná
	Jednoduchá	vážená	
A. Kysuce	0,60	0,45	1,00
B. Stredné Považie	2,50	2,07	1,50
B1. Považská Bystrica	2,50	2,25	1,00
B2. Trenčín	2,50	2,00	2,00
C. Severné Záhorie a Myjavsko	2,20	1,62	0,50
C1. Myjava	2,00	1,50	0,00
C2. Skalica	2,25	1,64	0,67
spolu (slovenská časť)	1,81	1,45	0,86
A.* Moravskoslezské Beskydy	7,00	5,44	3,00
B.* Javorníky a Bílé Karpaty	4,43	3,00	2,00
C.* Dolnomoravský úval	4,20	3,15	0,75
Spolu (moravská časť)	5,00	3,63	1,43

Vysvetlivky: oblasť A* odpovedá okresu Frýdek-Místek, oblasť B* okresom Vsetín, Zlín a Uherské Hradiště, oblasť C* okresom Hodonín a Břeclav

Dostupnosť sídla od štátnej hranice môžeme najjednoduchšie vyjadriť pomocou cestnej vzdialenosti sídla (do úvahy bolo brané centrum obce) od najbližšieho colného priechodu. Grafické vyjadrenie (obr. č. 5) potvrdzuje skutočnosť, že najhoršie je s českou stranou prepojený práve okres Považská Bystrica. Ako v jedinom okrese tu prichádza k výraznej vzdialenostnej inverzii, kde sídla vzdušne od hranice najbližšie majú zásluhou existujúcej cestnej siete a absentujúceho priameho prepojenia v skutočnosti k bodom prechodu najďalej.

Obr. č. 5. Komunikačná dostupnosť hranice z obcí slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

Dosah pôsobenia sídla sa zvyšuje priamo úmerne v závislosti od jeho veľkosti. Z tohto dôvodu majú väčšie sídla možnosť pôsobiť na územie z druhej strany hranice aj keď majú od nej väčšiu vzdialenosť. Preto sme pri hodnotení sídelného zázemia slovensko-českej hranice (presnejšie colných priechodov) pôsobenie sídel rozdelili na lokálnu a regionálnu úroveň. Pre lokálnu úroveň sme do úvahy brali všetky obce do vzdialenosti (cestnej) 10 km od hranice a pre regionálnu úroveň mestá nad 10 000 obyvateľov do 50 km od hranice.

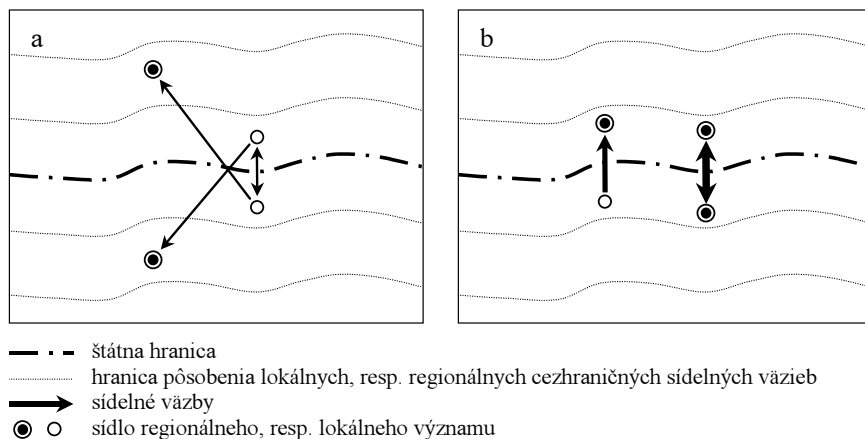
Vzhľadom k tomu, že cezhraničné väzby sa spravidla vytvárajú v smere vidiecka obec – mesto, teda jednosmerne (v prípade dvoch rovnocenných vstupujúcich strán sú obojsmerné), môžeme identifikovať nasledujúce teoretické prípady (obr. č. 6a):

- vidiecka obec – vidiecka obec (lokálna úroveň)
- vidiecka obec – mesto (regionálna úroveň)
- mesto – mesto (regionálna úroveň)

V prípade, že je mestské sídlo (dve mestské sídla) lokalizované v tesnej blízkosti štátnej hranice, môžu nastať aj niektoré špecifické prípady (obr. č. 6b), kedy sa samozrejme mocnosť pôsobenia náležite zvyšuje (lokálna úroveň so zvýšenou intenzitou).

Najsilnejšie sídelné zázemie v najtesnejšom okolí hranice, a to z oboch strán, je v jeho južnej časti, t. j. v oblasti Záhoria a okresov Břeclav, Hodonín (tab. č. 9). Prispieva k tomu aj hustá sieť colných priechodov umožňujúca, že je tu v tesnej blízkosti najvyšší počet obcí a obyvateľov s možnosťou dobrého dopravného prepojenia. Hlavne tu však je lokalizovaný veľmi silný trojuholník miest Skalica, Holíč, Hodonín, čo poskytuje výborné východiskové predpoklady pre možnú spoluprácu a formovanie intenzívnych medzisídelných väzieb. Pozícia Hodonína takmer priamo na hranici tu utvára aj variantu možných väzieb, ktorá v našich teoretických predpokladoch nebola zahrnutá – pomerne silné väzby na regionálnej úrovni mesta z tesnej blízkosti hranice s vidieckymi obcami z druhej strany hranice, v tomto prípade od nej vzdialenejšími.

Obr. č. 6. Teoretický model možností vzniku cezhraničných medzisídelných väzieb

V severnej časti je lokálne sídelné zázemie hranice polarizované, čo je dané jednak pozíciou Čadce a čiastočne aj špecifickou veľkostnou štruktúrou kysuckých obcí. Úplne najslabšie lokálne zázemie je však v oblasti stredného Považia a to hlavne v jeho severnej časti. Obmedzené dopravné prepojenie tu výrazne zabraňuje rozvoju lokálnych cezhraničných väzieb.

Hodnotenie regionálneho sídelného zázemia vyúsťuje do formulovania niekoľkých základných faktov. Z moravskej strany je neporovnateľne najsilnejšie v severnej časti, kde do vzdialenosti 50 km od hranice žije v minimálne 10-tisícových mestách až 360 tisíc obyvateľov (to ešte 320-tisícová Ostrava 50-kilometrovú vzdialenosť len nepatrne prekračuje). Aj keď viac ako 300 tisíc z nich spadá do vzdialenosti 30–50 km od hranice, je mocnosť pôsobenia takéhoto masívneho zázemia neoddiskutovateľná (opačná situácia je v južnej časti – najvzdialenejší hodnotený Kyjov má len 21 km od hranice).

Tab. č. 9. Sídelné zázemie cestných colných priechodov medzi SR a ČR

Oblasť	Obce do 10 km od hranice				Mestá nad 10 000 obyv. Do 50 km od hranice			
	slovenská časť		moravská časť		slovenská časť		moravská časť	
	počet	obyv.	počet	obyv.	počet	obyv.	počet	obyv.
A. Kysuce	5	38 995	6	16 322	4	140 207	9	360 622
B. Stredné Považie	10	20 062	16	23 836	9	240 938	4	155 493
B1. Považská Bystrica	4	4 574	9	9 144	4	99 959	2	110 818
B2. Trenčín	6	15 488	7	14 692	5	140 979	2	44 675
C. Severné Záhorie a Myjavsko	12	50 645	16	63 977	5	78 597	4	79 063
C1. Myjava	3	15 171	5	5 332	1	13 142	0	0
C2. Skalica	9	35 474	11	58 645	4	65 455	4	79 063
Spolu	27	109 702	37	109 113	18	459 742	18	595 178

Zo slovenskej strany je najväčšie regionálne sídelné zázemie koncentrované v strednom Považí (na severe ešte výsledok dosť ovplyvňuje Žilina). V tomto prípade je však možnosť realizácie teoretických predpokladov problematickejšia. Keďže v smere vidiecka obec – mesto dochádza prevažne k formovaniu jednosmerných väzieb, je možnosť vzniku väzieb (jednosmerných) obyvateľov moravskej strany (pozícia „silnejšieho“ českého národa) smerom k slovenskej strane (pozícia „slabšieho“ slovenského národa) diskutabilná.

Pri detailnejšej analýze sa však samotná vzdialenosť od štátnej hranice nejaví ako úplne postačujúci ukazovateľ. Dôležitá je hlavne dostupnosť centier z druhej strany hranice a takisto ich veľkostná štruktúra. Preto pre naše hodnotenie teoretických možností cezhraničných väzieb využijeme v geografii často používaný interakčný potenciál.

Máme zadanú množinu $A = \{a_i; i = 1, 2, \dots, m\}$ východiskových územných jednotiek a množinu $B = \{b_j; j = 1, 2, \dots, n\}$ cieľových územných jednotiek. Symbolom T_{ij} označme teoretický počet premiestňujúcich sa entít (osôb, tovarov, surovín, informácií atď.) z a_i do b_j . Gravitačnú (interakčnú) hypotézu v jej najjednoduchšej forme potom možno zapísať nasledujúcim spôsobom (Paulov, 1986):

$$T_{ij} = K \cdot M_i \cdot Q_j \cdot f(d_{ij})$$

kde K je konštanta, koeficient úmernosti; M_i hmotnosť (napr. počet obyvateľov) východiskovej územnej jednotky a_i ; Q_j hmotnosť cieľovej územnej jednotky b_j ; $f(d_{ij})$ funkcia vzdialenosti, pričom d_{ij} predstavuje vzdialenosť z a_i do b_j .

Interakčný potenciál bodu (v našom prípade sídla) získame ako sumu interakcií okolitých bodov (sídels) naň pôsobiacich, keď v tomto prípade už nemusíme brať do úvahy samotnú mocnosť východiskového bodu. Platí preň vzťah:

$${}_iV = K \cdot \sum_{j=1}^n \frac{Q_j}{d_{ij}^b}$$

Ako funkcia priestorovej interakcie sa dá použiť každá krivka zvonovitého tvaru, ktorá sa asymptoticky približuje k vzdialenostnej osi x (Řehák, 2003). Rešpektuje sa tým zásada, že sila pôsobenia sídla sa zvyšuje s narastajúcou hmotnosťou a znižuje s narastajúcou vzdialenosťou. Okrem vo vzťahu uvedenej mocnínovej funkcie to môžeme použiť exponenciálnu funkciu, prípadne špeciálnu funkciu s inflexným bodom (Grasland, 1991). Pri určovaní interakčného potenciálu z hľadiska na možný denný pohyb obyvateľstva sa však najčastejšie používa práve mocnínová funkcia. Určenie exponentu b koriguje váhu počtu obyvateľov, resp. vzdialenosti na určenie konečného potenciálu. Tikunov (1985) uvádza, že táto hodnota môže variovať od v intervale 0,5 (najvyšší dôraz na mocnosť) až 3,5 (najvyšší dôraz na vzdialenosť). V našom prípade sme po skúšobnej analýze zvolili ako najprímeranejší exponent hodnotu 2, mocnosť sídla bude reprezentovať počet obyvateľov v roku 2001 a vzdialenosť d určí cestná vzdialenosť sídels získaná z autoatlasu v mierke 1 : 100 000 s presnosťou na 0,5 km. Konstantu k môžeme položiť rovnú 1, pretože nám nejde o aproximáciu konkrétneho pohybu, ale o interakčný potenciál všeobecne. Na základe toho dostaneme vzťah:

$${}_iV = \sum_{j=1}^n \frac{P_{oj}}{d_{ij}^2}$$

kde P_{oj} je počet obyvateľov cieľových sídels. Týmto spôsobom určíme interakčný potenciál všetkých obcí nami vyčlenenej slovenskej časti slovensko-českého pohraničia s územím z druhej strany hranice pre $n = 1, 3, 5$. To znamená že dostaneme tri rôzne hodnoty interakcií počítajúc s jedným, tromi a piatimi najviac pôsobiacimi obcami, pričom boli brané do úvahy len mestá (pôsobenie vidieckych obcí je v podstate takmer zanedbateľné). Výsledné hodnoty nazveme cezhraničným interakčným potenciálom.

Pre vidiecke obce bolo následne vykonané porovnávanie cezhraničného interakčného potenciálu obcí s mestami z českej stany (${}_iV_{\check{c}}$) s interakčným potenciálom obcí s mestami zo slovenskej stany (${}_iV_s$) a to pomocou relatívneho cezhraničného interakčného potenciálu ${}_iV$ s územím z druhej strany hranice určeného na základe vzťahu:

$${}_iV = k \cdot \frac{{}_iV_{\check{c}}}{{}_iV_s}$$

kde za konstantu k bola zvolená hodnota 100 a jednotlivé podiely boli znovu vykonané zvlášť pre $n = 1, 3, 5$.

Cezhraničný interakčný potenciál obcí slovenskej časti slovensko-českého pohraničia je priestorovo značne polarizovaný (obr. č. 7). Najvyššie hodnoty dosahuje v severnej a južnej časti. Na severe v oblasti Kysúc je to výsledok pôsobenia Ostravy

a skupiny okolitých miest (Haviřov, Třinec, Frýdek-Místek, Karviná), ktoré sú v porovnaní s Hodonínom a Břeclavou síce vzdialenejšie, ale viac ich k tomu predurčuje vlastná veľkostná štruktúra. Na juhu sa prejavilo hlavne pôsobenie Hodonína (najviac okres Skalica a sever okresu Senica), Břeclavi (najviac západ okresu Senica) a aj od hranice 70 km vzdialeného Brna. V oblasti severného Záhoria sme zaznamenali v dôsledku pozície Hodonína aj úplne maximálne hodnoty interakcií (Holíč a najbližšie obce). Dosah Brna zavážil ešte aj pri okrese Myjava a obciach okresu Nové Mesto nad Váhom s dobrou dostupnosťou hranice, vplyv Ostravska je ešte citeľný v severnej časti okresu Púchov.

V porovnaní so severom a juhom však interaguje stredné Považie s moravskými mestami oveľa menej. Takisto sa tu potvrdila zlá dostupnosť okresu Považská Bystrica (hlavne jeho severnej a južnej časti). Zaujímavé bolo tiež sledovať vplyv rieky Váh ako prírodnej komunikačnej prekážky. Jej bariérové pôsobenie sa však neukázalo ako významné, prejavilo sa v podstate len južne od úseku Púchov – Ilava, kde je najväčšia vzdialenosť medzi dvoma susednými premosteniami (17 km po ceste). Celkovo možno hodnotiť priechodnosť Váhu v nami sledovanom úseku ako postačujúcu.

Priestorová diferenciácia relatívneho cezhraničného interakčného potenciálu je diametrálne odlišná (obr. č. 8). Neznižuje sa s narastajúcou vzdialenosťou od hranice ale hlavne smerom od marginálnych území k regionálnym sídlam. Vysoké hodnoty môžu dosahovať aj niektoré obce na úpätí Strážovských vrchov a Považského Inovca, ale nie zásluhou priameho interakčného pôsobenia moravskej strany, ale v dôsledku zhoršenej dopravnej dostupnosti a slabšieho pôsobenia slovenských miest. Najnižšie hodnoty preto dosahujú vidiecke sídla z centrálnej časti Považského podolia, ktoré majú veľmi dobré prepojenie so silnou množinou považských miest a zároveň slabší cezhraničný integračný potenciál.

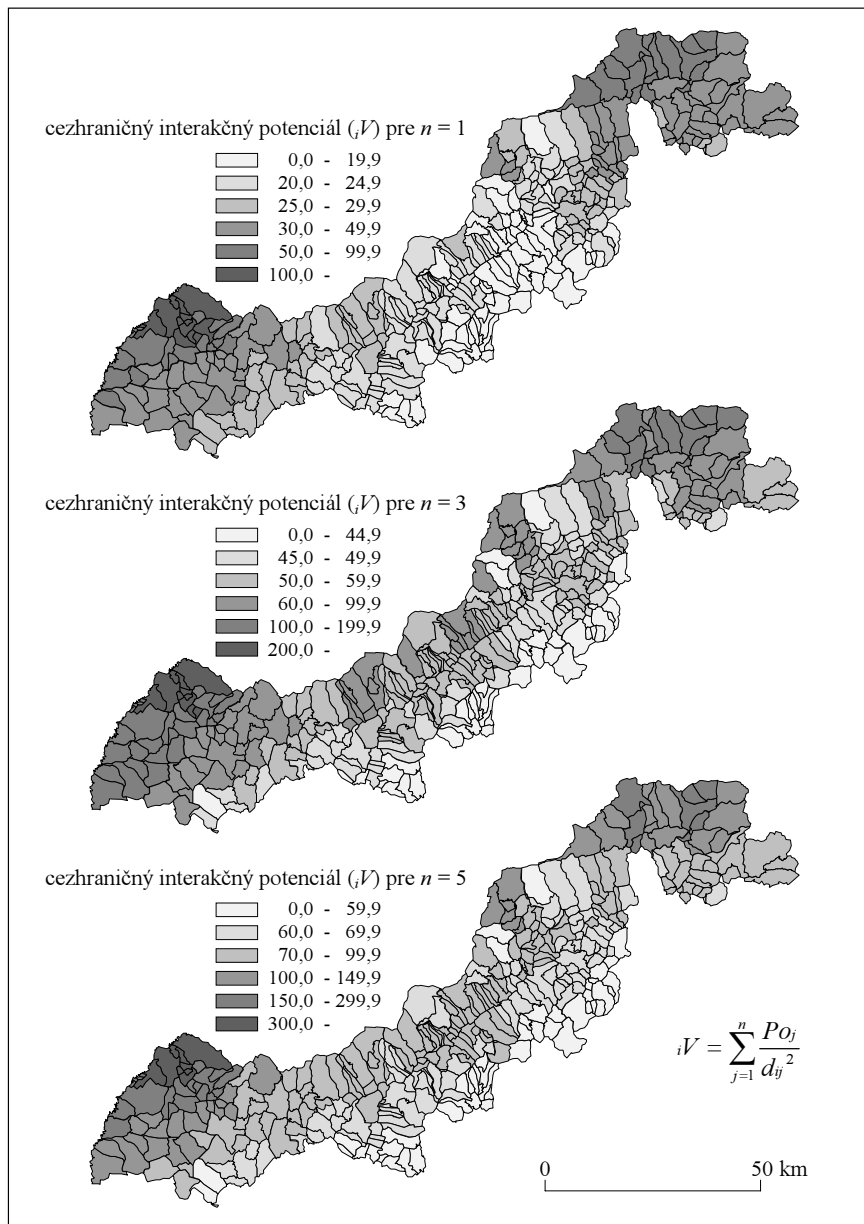
Najvyššie hodnoty relatívneho cezhraničného interakčného potenciálu sú opäť v severnej a južnej časti, len ich priestorové rozvrstvenie je mierne preskupené. Na Kysuciach sa jednoznačne rysuje vplyv Žiliny, keď obce okresu Kysucké Nové Mesto v podstate patriace do funkčného mestského regiónu Žiliny, majú v dôsledku jej pôsobenia výsledné hodnoty relatívneho cezhraničného potenciálu v porovnaní s čadčianskym okresom viditeľne nižšie.

Okrem teoretických predpokladov sa pokúsime zhodnotiť vývoj dopravy v slovensko-českom pohraničí na základe zmien intenzity verejných autobusových a železničných spojov. Řehák (1997) konštatuje, že v železničnej doprave už v osemdesiatych rokoch je preukázateľná tendencia k (československej) integrácii. V autobusovej doprave však už v československých podmienkach existovali dva zreteľné národné dopravné systémy minimálne od roku 1981.

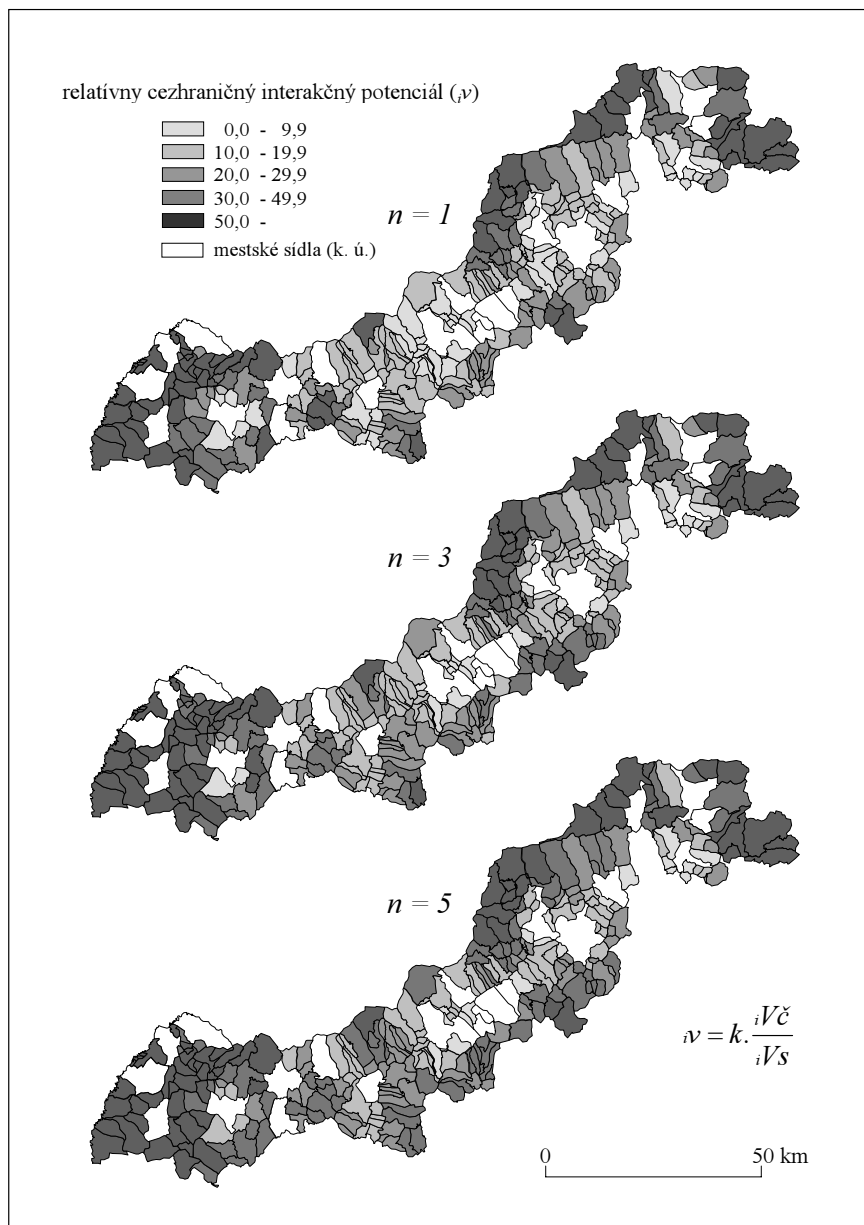
Autobusové spojenie nie je, a až na malé výnimky ani nikdy v minulosti nebolo, mimoriadne rozvinuté. Pri hodnotení zmien v jeho intenzite po roku 1993 sa musíme pohybovať v dvoch úrovniach: diaľkových spojov a lokálnych spojov. Zatiaľ čo v diaľkovej doprave prišlo po rozdelení Československa k relatívne malému zníženiu počtu spojov medzi ČR a SR (približne o 20 %), pri lokálnych spojoch sú zmeny ďaleko výraznejšie. V úseku hranice medzi Kysucami a Ostravskom zostáva intenzita autobusových spojov vzhľadom na masovú dennú dochádzku za prácou pomerne veľká, keď časové rozloženie spojov je plne prispôbené režimu smien v ostravskej aglomerácii. V bielokarpackej oblasti prišlo k ďaleko podstatnejšej redukcii spojov i zruše-

niu niektorých liniek vedúcich Vlárskym priesmykom i colnými priechodmi v okolí Starého Hrozenkova a Velkej nad Veličkou. Úplne zrušená bola aj linka Skalica – Sudoměřice a v regióne Záhoria boli predchádzajúce linky smerujúce do Hodonína nahradené jedinou krátkou linkou (pomerne frekventovanou) Holíč – Hodonín.

Obr. č. 7. Cezhraničný interakčný potenciál slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

Obr. č. 8. Relatívny cezhraničný interakčný potenciál slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

V železničnej doprave je situácia prehľadnejšia a k jej zmapovaniu postačí analyzovať 7 železničných tratí pretínajúcich štátnu hranicu. Za východiskový stav sa javí výhodnejšie zobrať cestovný poriadok 1991–1992 (počty spojov za obdobie 1992–1993 už mohli byť ovplyvnené pripravovaným rozdelením federácie). Pôvodné federálne značenie tratí zostalo zachované do roku 1994, k ich prečíslovaniu a k prvým zmenám cieľových staníc prichádza so začiatkom platnosti cestovného poriadku 1994–1995.

V období 1994–2002 bola pôvodná trať Trenčianska Teplá – Bylnice v úseku štátnej hranice nahradená traťou Trenčianska Teplá – Vlársky Průsmyk, trať Nové Mesto nad Váhom – Veselí nad Moravou traťou Myjava – Javorník nad Veličkou (stanica Javorník nad Veličkou bola v súvislosti s presunutím územia lokality „U Sabotů“ z ČR do SR premenovaná v roku 1998 na stanicu Vrbovce) a trať Kúty – Veselí nad Moravou traťou Skalica – Sudoměřice. Pre Bylnicu sa stal od roku 1995 najfrekventovanejším traťovým úsekom úsek Bylnice – Valašské Klobouky

K rušeniu spojov na jednotlivých tratiach prišlo v dvoch etapách. V prvej etape sa znižoval počet lokálnych spojov, tento proces sa neskôr ustálil a v druhej etape naopak prichádzalo viac k rušeniu diaľkových spojov (rýchlikov). Z tab. č. 10 je patrné, že rozsah redukcie rýchlikov bol nakoniec v porovnaní s osobnými vlakmi výraznejší. Zníženie počtu rýchlikov na všetkých tratiach ktorými prechádzajú (v úseku Trenčianska Teplá – Bylnice úplné zrušenie rýchlikového spojenia) je na hlavných ťahoch (Kúty – Břeclav a čiastočne aj Čadca – Český Těšín) kompenzované stúpajúcou kvalitou kultúry cestovania. Cestujúci majú možnosť výberu vyššieho štandardu prostredníctvom piatich vlakov systému EuroCity, resp. troch vlakov InterCity a jedného EuroCity. K poklesu frekvencie rýchlikov v úseku Břeclav – Kúty došlo už v roku 1993, túto zmenu však možno lepšie pochopiť v súvislosti s čiastočným „presmerovaním“ medzinárodných rýchlikových spojení v prospech relácie Břeclav – Viedeň.

V súvislosti s novou organizáciou železničnej premávky došlo k posilneniu významu niektorých pohraničných železničných staníc (v ČR hlavne Horní Lideč, Jablunkov, v SR Čadca, Kúty), čo bolo sprevádzané aj prestavbou prevádzkových budov, príp. i s čiastočnou reorganizáciou koľajísk. V druhej polovici 90. rokov to bolo ale spojené s prechodným spomalením odbavovania a so zhoršenými časovými (rýchlostnými) atribútmi prechádzajúcich spojov.

Redukcia osobnej dopravy najviac postihla úsek Holíč – Hodonín. Na tejto trati boli pôvodne ponechané iba vlaky premávajúce len v pracovný deň aj to s podstatne zníženou frekvenciou. Koncom roka 2004 bola dokonca osobná doprava na tejto trati úplne zrušená.

Pri celkovom zhodnotení režimu verejnej autobusovej a železničnej dopravy cez slovensko-českú štátnu hranicu musíme vychádzať zo súčasných ekonomických podmienok, ktoré momentálne dovoľujú uspokojovať len najpodstatnejšie potreby cestujúcich. Preto sa v tejto fáze javí ako najpriechodnejšie riešenie zosúladienie oboch spomínaných druhov dopravy a v záujme dosiahnutia čo najväčšieho stupňa efektivity dokonalé prispôsobenie (frekvencie spojov aj ich časového rozloženia) dopytu.

Tab. č. 10. Vývoj frekvencie železničných spojov medzi SR a ČR

Trať	Osobné vlaky				Rýchliky			
	1991–1992		2005–2006		1991–1992		2005–2006	
	denne	prac. dni	denne	prac. dni	celoroč.	sezónne	celoroč.	sezónne
Čadca – Český Těšín	12	1	9	1	16	0	** 8 *	0
Púchov – Horní Lideč	7	5	9	1	9	0	3	1
Trenč. Teplá – Vlársky Průsmyk	10	0	6	1	4	0	0	0
Vrbovce – Veselí nad Moravou	10	1	5	1	0	0	0	0
Skalica – Sudoměřice	11	2	2	3	0	0	0	0
Holíč – Hodonín	10	2	0	0	0	0	0	0
Kúty – Břeclav	9	1	6	3	13	8	* 11 **	0
Spolu	69	12	37	10	42	8	22	1

Zdroj: Cestovné poriadky: ČSD 1991–1992, ŽSR 2005–2006.

4.2. Migračno-dochádzkové väzby v slovensko-českom pohraničí

Naďalej sa budeme držať medzinárodnej terminológie, ktorá na rozdiel od definícií slovenských demografov (Mládek, 1992) a evidencie „dochádzky do zamestnania“ zo SLDB, označuje pohyb vyplývajúci z rozdielného miesta trvalého bydliska a zamestnania (štúdia) termínom pracovná (študijná) migrácia. Dôvodom je skutočnosť, že tento pohyb sa v prípade prekročenia štátnej hranice vo veľkej miere spája s prevládajúcim pobytom osoby v mieste zamestnania alebo v mieste štúdia (spravidla formou prechodného pobytu). Termíny dochádzka do zamestnania a dochádzka do škôl budeme používať len v prípade, ak pôjde o dennú dochádzku, prípadne dochádzku ktorá nie je štatisticky rozlíšená a prebieha v priľahlých prihraničných regiónoch (vysoká pravdepodobnosť, že ide o pohyb s dennou frekvenciou). Denne dochádzajúci za prácou sú v anglofónnej literatúre najčastejšie označovaní pojmom „pendlers“.

Na základe týchto skutočností môžeme migračný pohyb rozdeliť na migráciu bez zmeny trvalého pobytu a migráciu so zmenou trvalého pobytu (obr. č. 9), ktorá je u nás pod termínom migrácia aj oficiálne štatisticky evidovaná. Medzi migrácie bez zmeny trvalého pobytu prekračujúce štátnu hranicu zaraďujeme študijnú migráciu a pracovnú migráciu. Pri študijnej migrácii sú zaujímavé hlavne vysoké školy a univerzity, pretože migračný pohyb cez štátnu hranicu za štúdiom na stredných a prípadne i základných školách je v porovnaní s nimi v podstate zanedbateľný (ani tejto problematike sa však nebudeme venovať, v prostredí prihraničných regiónov je jej vplyv v dôsledku priestorového rozloženia vysokoškolských centier minimálny). Za migráciu ale už nebudeme považovať pohyby obyvateľov za nákupmi, službami, návštevami príbuzných a známym a pod. Tieto bývajú väčšinou nepravidelné a majú variabilnú periodicitu. Súhrnne ich možno označiť ako dochádzkové väzby, nemáme ich presnú štatistickú evidenciu a preto budú analyzované v rámci poznatkov získaných anketovým výskumom v nasledujúcej kapitole.

Dôležitým fenoménom, ktorý si zaslúži zvýšenú pozornosť a na základe ktorého je možné vysvetliť priestorové správanie obyvateľstva, sú dôvody migrácií. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že každý priestorový pohyb vo svojej podstate je vyvolávaný existujúcimi rozdielmi medzi prostrediami, v ktorých sa následne začne uskutočňovať. V prípade migračných pohybov to je rozdiel v ponuke a dopyte vybraných komponentov geografického prostredia miesta pôvodného a miesta zmeneného pobytu človeka. Dokumentujeme na konkrétnom prípade.

Za hlavné dôvody pracovných migrácií môžeme považovať:

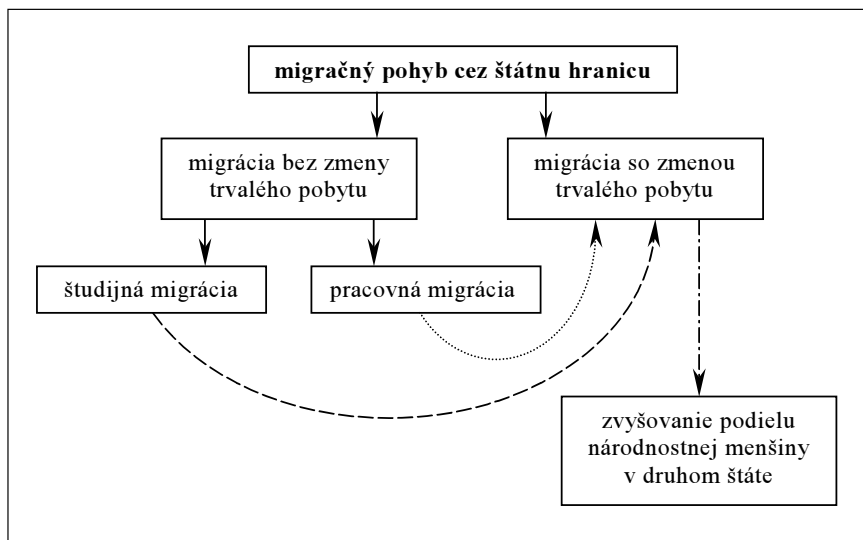
- a) rozdielne finančné ohodnotenie vykonanej práce,
- b) rozdielne možnosti pracovného uplatnenia v konkrétnom odbore,
- c) rozdielny prístup zamestnávateľa k zamestnancovi,
- d) rozdielna úroveň a kompetencie odborových organizácií.

Takisto by sme mohli pomenovať najdôležitejšie dôvody vedúce k migrácii spojenej so zmenou trvalého pobytu, v tomto prípade sa však počet vstupujúcich faktorov zvyšuje (napr. pri porovnaní s pracovnými migráciami, kde jednoznačne prevládajú rozhodnutia vychádzajúce z ekonomických kritérií) a dôvody vedúce k tomuto rozhodnutiu sú podstatne diverzifikovanejšie.

Všeobecne sa za základný stimul v oblasti pracovnej migrácie považuje rozdiel v príjmoch príslušnej kategórie pracovníkov. Mnohé štúdie potvrdzujú, že existuje málo

dôkazov pre tvrdenie, že ekonomický rast je spojený s rastúcou príjmovou nerovnosťou (Rievajová, 2002). U Slovákov však naďalej prevláda skôr konzervatívny prístup a v porovnaní s ostatnými stredoeurópskymi národmi je u nich potenciál k mobilite za prácou najnižší (Divinský, 2004).

Obr. č. 9. Štruktúra a vzťahy migračných pohybov cez štátnu hranicu

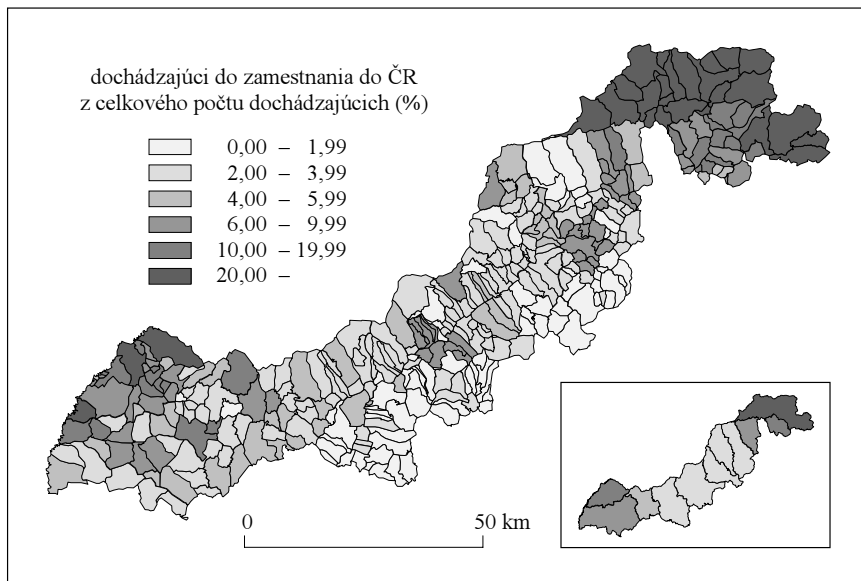
Napriek tomu že väčšina teórií migrácie vychádza z možnosti voľného pohybu osôb bez regulácie – neoklasická teória, integračná teória, teória dokonalej konkurencie atď. (World Migration 2003), migračný pohyb cez štátnu hranicu je do značnej miery determinovaný postojom krajín na ňom zúčastnených. Pri liberálnom postoji krajiny neobmedzujú priestorové správanie obyvateľstva, pohyb za prácou (analogicky i za štúdiom) sa riadi len aktuálnym stavom na trhu práce. Regulatívnym postojom sa naopak štát snaží z určitých spoločensko-ekonomických dôvodov tieto pohyby obmedzovať. Európska únia (schengenský systém hraníc) zabezpečuje voľný pohyb osôb, tovaru, služieb a kapitálu na vnútorných hraniciach krajín (fakticky to znamená ich zánik). Niektoré štáty (Nemecko, Rakúsko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko) sa však bránia tento základný princíp zachovať aj pri vstupe kandidátskych krajín a žiadajú v ich prípade zavedenie prechodného obdobia regulujúceho voľný pohyb osôb. Strach z masového prisťahovalectva pracovnej sily z nových krajín patrí medzi najväčšie obavy z rozšírenia EÚ. Príklady Írska, Grécka, Španielska a Portugalska hovoria, že masové emigrácie z týchto krajín sa nekonali – naopak, členstvo v EÚ ukázalo reálnu nádej na zlepšenie domácej ekonomickej situácie. Veľa občanov týchto krajín sa postupne začalo vracáť domov, v ďalšej fáze sa dokonca stávajú krajinami nových imigrácií (World Migration, 2003).

Naposledy bola podrobne pracovná migrácia (dochádzka do zamestnania) prekračujúca slovensko-českú hranicu evidovaná pri sčítaní ľudu v roku 1991 (obr. č. 10). Dáta zo sčítania 2001 obsahujú len jednotnú kolónku „zahraničie“ čím sa stáva ich použitie v našom výskume výrazne obmedzené. Pri zamestnávaní občanov ČR v SR

zaznamenali v roku 1991 prihraničné okresy (okrem Bytče) 27,4 % z celkového počtu pracovných migrácií, v opačnom smere to bolo 19,6 %. Tieto hodnoty sa približne zhodovali s podielom dennej dochádzky (je to vzhľadom na dopravné dispozície v podstate celkom logické). Kým v prvom prípade sa v dôsledku zvyšovania pracovných migrácií smerom na Bratislavu podiel pohraničia radikálne znižoval (v polovici roka 2003 to už bolo len 6,3 %), pri zamestnávaní občanov SR v ČR klesol hneď po rozdelení k hodnote 15 % a na tejto úrovni sa pohybuje až doteraz.

Pri stručnej analýze situácie v prostredí slovensko-českého pohraničia sa môžeme oprieť aj o výskum Geografického ústavu Přírodovědecké fakulty MU v Brne. Bol uskutočnený na úradoch práce v prihraničných okresoch (k 30. 9. 1997) a zaznamenáva aj hlavné smery dochádzky do zamestnania zo Slovenskej republiky na územie šiestich moravských prihraničných okresov (obr. č. 11). Najsilnejšie medziobecné dochádzkové toky boli podľa tohoto výskumu nasledujúce: Holíč – Hodonín (538 osôb), Čadca – Třinec (209 osôb), Skalica – Hodonín (173 osôb), Brodské – Břeclav (172 osôb), Kúty – Břeclav (123 osôb), Kopčany – Hodonín (113 osôb) a Skalitz – Třinec (106 osôb). Najvýznamnejšie medziokresné dochádzkové prúdy tvorili (pracovalo sa s bývalými slovenskými okresmi) Senica – Hodonín (1 867 osôb), Čadca – Frýdek-Místek (1 650 osôb), Senica – Břeclav (917 osôb) a Čadca – Vsetín (603 osôb). Niektoré ďalšie silné medziokresné smery ako napríklad Čadca – Ostrava-město a Čadca – Karviná (v roku 1991 tretí a štvrtý najpočetnejší) neboli týmto prieskumom sledované a zistené, nakoľko Ostrava-město a Karviná nie sú okresy susediace so Slovenskom.

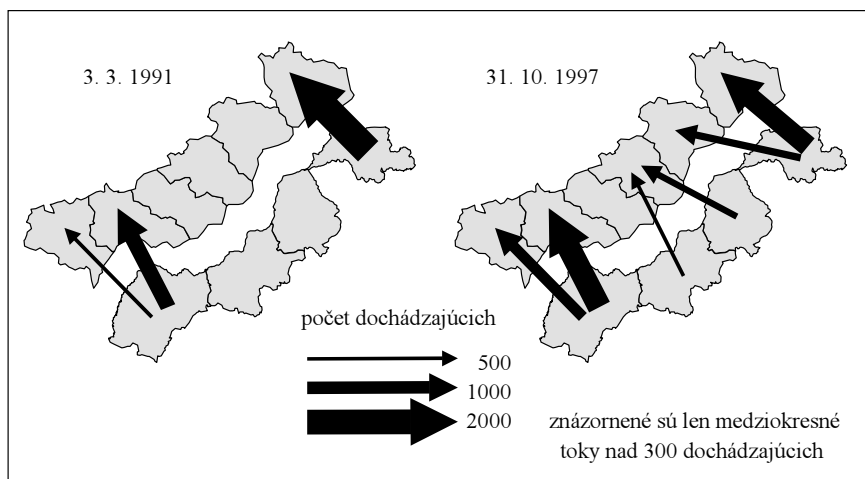
Obr. č. 10. Občania slovenskej časti slovensko-českého pohraničia pracujúci v ČR (1991)

Do hodnotenia migračno-dochádzkových väzieb zaradíme aj intenzitu mobility obyvateľstva cez hranicu vyjadrenú frekvenciou jej prekročení (intenzita pohybu na colných priechodoch – tab. č. 11–13). Radikálne zvýšenie tohto ukazovateľa zaznamenávame

na slovensko-českej hranici v rozpätí rokov 1994–1996, keď sa počet jej prekročení (cestné aj železničné colné priechody spolu) obyvateľmi zvýšil 2,4-krát. Odvtedy sa už intenzita ďalej nezvyšovala, dokonca možno povedať, že za obdobie 1996–2002 mierne poklesla. Najväčší vplyv na zvyšovanie zataženia colných priechodov mali zmeny v počte Slovákov na trhu práce v ČR, keď práve medzi rokmi 1994 a 1996 stúpol ich počet z 25 000 na 70 000. Pri približne 15 %-nom podiele dennej dochádzky zo SR do ČR je to jav celkom pochopiteľný. Ostatné cesty (s inými dôvodmi), ktorých frekvencia je niekoľkonásobne nižšia, potom celkovú mobilitu cez hranicu takmer neovplyvňujú. Ako príklad možno uviesť zavedenie vracania DPH českou stranou pre cudzincov nakupujúcich v ČR. Tento postup priniesol nepochybne zvýšenie počtu ciest za nákupmi. Prišiel do platnosti v apríli 2000, ale pri zisťovaní mesačných zmien celkovej zatažnosti colných priechodov nebolo zaznamenané podstatnejšie zvýšenie.

Obr. č. 11. Zmeny pracovných migrácií v slovensko-českom pohraničí (smer SR – ČR)

Tab. č. 11. Počty osôb prekračujúcich železničné colné priechody medzi SR a ČR v roku 2002

Colný priechod	Smer ČR – SR	Smer SR – ČR	Spolu
1. Čadca – Mosty u Jablunkova	1 298 105	1 360 944	2 659 049
2. Lúky p/M – Horní Lideč	323 123	298 790	621 913
3. Nemšová – Vlárský průmysk	95 407	95 905	191 312
4. Myjava – Javorník	22 047	22 966	45 013
5. Skalica – Sodoměřice	11 845	11 739	23 584
6. Holíč – Hodonín	5 987	5 766	11 753
7. Kúty – Lanžhot	677 046	684 908	1 361 954
Spolu	2 433 560	2 481 018	4 914 578

Tab. č. 12. Počty osôb prekračujúcich cestné colné priechody medzi SR a ČR v roku 2002

Colný priechod	Smer ČR – SR	Smer SR – ČR	Spolu
1. Svrčinovec – Mosty u Jablunkova	2 371 791	2 346 465	4 718 256
2. Podzávoz – Šance	398 797	389 353	788 150
3. Klokočov – Bílá	600 697	565 157	1 165 854
4. Makov – Horní Bečva	1 513 234	1 489 242	3 002 476
5. Makov – Velké Karlovice	550 813	557 471	1 108 284
6. Lysá pod Makytou – Střelná	769 637	774 893	1 544 530
7. Červený Kameň – Nadašova Lhota	77 960	77 822	155 782
8. Horné Srnie – Bylnice	928 915	921 145	1 850 060
9. Drietoma – Starý Hrozenkov	1 726 570	1 793 777	3 520 347
10. Nová Bošáca – Březová	102 342	94 401	196 743
11. Moravské Lieskové – Strání	602 454	575 077	1 177 531
12. Vrbovce – Velká nad Veličkou	331 244	332 538	663 782
13. Skalica – Sudoměřice	528 699	521 909	1 050 608
14. Holíč – Hodonín	2 467 521	2 485 036	4 952 557
15. Brodské – Lanžhot	815 321	794 609	1 609 930
16. Kúty – Břeclav	6 039 465	5 951 158	11 990 623
Spolu	19 825 460	19 670 053	39 495 513

Podľa priestorového rozloženia mobility na slovensko-českej hranici (rok 2002) môžeme vyčleniť päť významných (tie ktoré vybavili spolu na vstupe a výstupe viac ako tri milióny osôb) a 11 menej významných cestných colných priechodov. Za významné môžeme považovať priechody Kúty – Břeclav, Holíč – Hodonín, Drietoma – Starý Hrozenkov, Makov – Horní Bečva a Svrčinovec – Mosty u Jablunkova. Spolu táto päťka sústreďuje viac ako 70 % všetkých prepravovaných osôb (len na diaľničnom priechode Kúty – Břeclav, ktorý je najzaťaženejší, je to 30 %). Pri železničných colných priechodoch je rozloženie obyvateľstva prekračujúceho hranicu oveľa viac koncentrované (nepravidelnejšie rozložené medzi jednotlivými priechodmi). Najzaťaženejší priechod Čadca – Mosty u Jablunkova sústreďoval (rok 2002) takmer 55 % všetkých osôb. Trojicou priechodov Čadca – Mosty u Jablunkova, Lúky pod Makytou – Horní Lideč a Kúty – Lanžhot prešlo až 95 % z celkového počtu osôb prekračujúcich slovensko-českú hranicu železnicou, kým na ostatné 4 priechody pripadá len zvyšných 5 %.

Tab. č. 13. Počty osôb prekračujúcich železničné a cestné colné priechody medzi SR a ČR v roku 2002 (podľa úseku štátnej hranice)

Oblasť	Smer ČR – SR	Smer SR – ČR	Spolu
A. Kysuce	6 708 632	6 733 437	13 442 069
B. Stredné Považie	4 631 810	4 626 408	9 258 218
B1. Považská Bystrica	1 151 505	1 170 720	2 322 225
B2. Trenčín	3 480 305	3 455 688	6 935 993
C. Severné Záhorie a Myjavsko	10 810 629	10 899 175	21 709 804
C1. Myjava	355 504	353 291	708 795
C2. Skalica	10 455 125	10 545 884	21 001 009
Spolu	22 151 071	22 259 020	44 410 091

5. Reflexia slovensko-českej hranice obyvateľstvom prihraničných regiónov

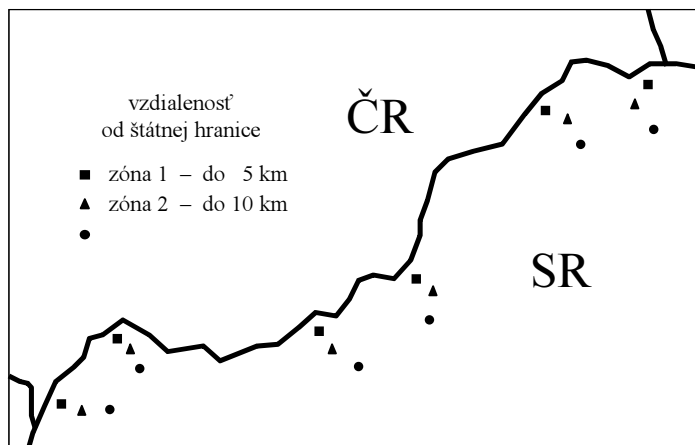
Okrem analýz vychádzajúcich z tvrdých štatistických dát bolo našou snahou postihnúť priamy vplyv zavedenia novej hranice na každodenný život obyvateľstva obcí z tesnej blízkosti hranice. Hlavným cieľom bolo zachytiť zmeny vo vnímaní hraničnej línie a zmeny v priestorovej mobilite smerom cez hranicu. Za týmto účelom bol vykonaný anketový výskum, ktorý sa uskutočnil v mesiacoch júl a august 1998. Nadväzuje (po dohode oboch strán) na analogický výskum z moravskej strany (Řehák, Daněk, 1997). Z dôvodov kompatibility a porovnateľnosti odpovedí bola prevažná časť otázok formulovaných rovnako, len v niektorých prípadoch sme ich čiastočne aktualizovali a prispôbili slovenskému regiónu.

Celkovo bolo oslovených 407 respondentov z osemnástich obcí slovenskej časti slovensko-českého pohraničia (obr. č. 12). Obce boli rozdelené do troch zón podľa cestnej vzdialenosti od hranice (zóna 1 – do 5 km, spravidla prvá obec pri štátnej hranici podľa ktorej je aj pomenovaný príslušný colný priechod; zóna 2 – do 10 km; zóna 3 – do 20 km) a zároveň do troch oblastí z hľadiska úseku štátnej hranice (Záhorie, stredné Považie, Kysuce). Okrem sociálno-demografickej diferenciácie odpovedí tak možno monitorovať aj priestorovú (geografickú) diferenciáciu zmien v názoroch obyvateľstva slovensko-českého pohraničia a v ich cezhraničných kontaktoch.

Pri oslovovaní bola použitá metóda zmiešaného výberu respondentov. Prvky zámerného výberu boli zvolené pri vonkajších identifikovateľných znakoch (proporcionálna pohlavná a veková štruktúra, pri obciach s rozptýleným osídlením proporcionálne zastúpenie obyvateľov z jadra obce a z oblasti rozptýleného osídlenia). Náhodný výber bol použitý pri navonok menej identifikovateľných znakoch (sociálno-ekonomické štruktúry). V tomto prípade mal vyváženosť výberu zabezpečiť intuitívny prístup anketujúceho a časovanie vykonávania ankiet (68 % počas pracovného týždňa v rozpätí 15.⁰⁰ až 20.⁰⁰ hod, 32 % počas víkendu).

Z priestorových dôvodov nebudeme detailne analyzovať všetky získané výsledky (anketový dotazník so základnou maticou odpovedí podľa zón a podľa úsekov je v tab. č. 14), pokúsime sa však o zhrnutie najpodstatnejších a najzaujímavejších poznatkov.

Obr. č. 12. Lokality realizácie anketového výskumu

Frekvencia ciest cez slovensko-českú štátnu hranicu

Základnou otázkou pre určenie intenzity väzieb prekračujúcich slovensko-českú hranicu a zmien v intenzite bolo zisťovanie frekvencie ciest cez hranicu. Respondenti dostali možnosť výberu z piatich alternatív a pomocou nich určiť stav pred rokom 1993 a v roku 1998.

Hodnotenie:

- Frekvencie ciest do ČR sa celkovo znížila. Tento pokles je však oveľa menej výrazný ako pri cestách opačným smerom (podiel cestujúcich do SR viac ako 10-krát ročne klesol z 35 % na 6,5 %, podiel tých čo SR prestali navštevovať stúpol z 5,5 % na 49,3 %).
- Frekvencia ciest sa mierne znižuje s narastajúcou vzdialenosťou od hranice (pri cestách opačným smerom je tento pokles prudší).
- Zmeny vo frekvencii ciest sme registrovali v závislosti od úseku hranice, v severnej a južnej časti dosahovali rádovo vyšších hodnôt. Najvyššie percento ľudí, ktorí do ČR necestujú vôbec, je v oblasti Kysúc.
- Vek, ekonomická aktivita a ani príbuzenské väzby frekvenciu ciest podstatnejšie neovplyvňujú (u obyvateľov moravskej časti pohraničia koreluje frekvencia ciest s príbuzenskými väzbami).
- Muži cestovali cez štátnu hranicu častejšie ako ženy, najväčší rozdiel je v oblasti Kysúc.

Dôvody ciest cez slovensko-českú štátnu hranicu

Respondenti mali možnosť výberu ciest z piatich okruhov (zamestnanie, škola; nákupy; rodina, známi; rekreácia, kultúra šport; iný dôvod). Do posledného okruhu (iný dôvod) boli zaradení aj respondenti, ktorí ČR nenavštevujú. Napriek tomu, že veľa ciest môže byť viacúčelových, o kombinácii viacerých dôvodov nebolo uvažované, pričom bolo úlohou zachytiť prevládajúci hlavný dôvod cesty.

Hodnotenie:

- Dôvody ciest sa po rozdelení podstatnou mierou nezmenili – pri detailnejšej analýze (nasledujúci bod) sa však toto tvrdenie javí relatívne. Stúpol podiel ciest za prácou, ostatné kategórie zaznamenali menší pokles, a to hlavne na úkor tých, čo ČR prestali navštevovať.

Tab. č. 14. Prehľad odpovedí anketového výskumu (slovenská časť pohraničia)

Frekvencia ciest respondentov do ČR														
Frekvencia ciest pred rokom 1993	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Viac ako 10-krát ročne	61	45,5	56	40,9	49	36,0	64	48,9	52	39,4	50	34,7	166	40,8
5-10-krát ročne	32	23,9	29	21,2	24	17,6	33	25,2	23	17,4	29	20,1	85	20,9
1-4-krát ročne	19	14,2	22	16,1	24	17,6	18	13,7	24	18,2	23	16,0	65	16,0
Nepravidelne	18	13,4	23	16,8	27	19,9	13	9,9	25	18,9	30	20,8	68	16,7
Vôbec	4	3,0	7	5,1	12	8,8	3	2,3	8	6,1	12	8,3	23	5,7
Frekvencia ciest v roku 1998	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Viac ako 10-krát ročne	39	29,1	35	25,5	23	16,9	35	26,7	20	15,2	42	29,2	97	23,8
5-10-krát ročne	29	21,6	25	18,2	25	18,4	24	18,3	26	19,7	29	20,1	79	19,4
1-4-krát ročne	26	19,4	20	14,6	24	17,6	27	20,6	29	22,0	14	9,7	70	17,2
Nepravidelne	26	19,4	33	24,1	36	26,5	29	22,1	34	25,8	32	22,2	95	23,3
Vôbec	14	10,4	24	17,5	28	20,6	16	12,2	23	17,4	27	18,8	66	16,2
Dôvody ciest respondentov do ČR														
Dôvody ciest pred rokom 1993	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Zamestnanie, škola	18	13,4	16	11,7	10	7,4	12	9,2	8	6,1	24	16,7	44	10,8
Nákupy	60	44,8	65	47,4	69	50,7	71	54,2	73	55,3	50	34,7	194	47,7
Rodina, známi	24	17,9	25	18,2	23	16,9	21	16,0	20	15,2	31	21,5	72	17,7
Rekreácia, kultúra, šport	23	17,2	23	16,8	21	15,4	23	17,6	19	14,4	25	17,4	67	16,5
Iný dôvod	9	6,7	8	5,8	13	9,6	4	3,1	12	9,1	14	9,7	30	7,4
Dôvody ciest v roku 1998	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Zamestnanie, škola	23	17,2	21	15,3	15	11,0	16	12,2	9	6,8	34	23,4	59	14,5
Nákupy	52	38,8	40	29,2	49	36,0	53	40,5	47	35,6	41	28,5	141	34,6
Rodina, známi	19	14,2	22	16,1	20	14,7	18	13,7	18	13,6	25	17,4	61	15,0
Rekreácia, kultúra, šport	16	11,9	19	13,9	17	12,5	18	13,7	14	10,6	20	13,9	52	12,8
Iný dôvod	24	17,9	35	25,5	35	25,7	26	19,8	44	33,3	24	16,7	94	23,1
Sledovanosť českých elektronických médií														
Sledovanosť televíznych staníc	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Denne	77	57,5	72	52,6	68	50,0	91	69,5	62	47,0	64	44,4	217	53,3
3-5-krát týždenne	27	20,1	25	18,2	27	19,9	22	16,8	22	16,7	35	24,3	79	19,4
1-2-krát týždenne	14	10,4	16	11,7	15	11,0	7	5,3	22	16,7	16	11,0	45	11,1
Menej	10	7,5	16	11,7	16	11,8	8	6,1	16	12,1	18	12,5	42	10,3
Vôbec	6	4,5	8	5,8	10	7,4	3	2,3	10	7,6	11	7,6	24	5,9
Sledovanosť rozhlasových staníc	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Denne	17	12,9	13	9,5	10	7,4	18	13,7	9	6,8	13	9,0	40	9,8
3-5-krát týždenne	9	6,7	9	6,6	7	5,1	9	6,9	6	4,5	10	6,9	25	6,1
1-2-krát týždenne	7	5,2	8	5,8	8	5,9	7	5,3	6	4,5	10	6,9	23	5,7
Menej	20	14,9	18	13,1	15	11,0	13	9,9	16	12,1	24	16,7	53	13,0
Vôbec	81	60,4	89	65,0	96	70,6	84	64,1	95	72,0	87	60,4	266	65,4
Postoj respondentov v prípadnom referende o budúcnosti federácie v roku 1992														
Postoj v prípadnom referende	zóna 1		zóna 2		zóna 3		Záhorie		Považie		Kysuce		spolu	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Zachovanie federácie	79	59,0	71	51,8	71	52,2	79	60,3	71	53,8	71	49,3	221	54,3
Rozdelenie federácie	23	17,2	27	19,7	29	21,3	19	14,5	27	20,5	33	22,9	79	19,4
Nevie, či by sa zúčastnil	18	13,4	24	17,5	21	15,4	18	13,7	22	16,7	23	16,0	63	15,5
Nezúčastnil by sa	14	10,4	15	10,9	15	11,0	15	11,5	12	9,1	17	11,8	44	10,8

- Pri cestách za nákupmi sa podstatne zvýšila ich frekvencia, pri návštevách príbuzných a známych a cestách za rekreáciou, kultúrou a športom naopak frekvencia poklesla.
- Vzdialenosť od hranice dôvody ciest takmer neovplyvňuje, mierne klesá len podiel dochádzky za prácou a školou medzi zónou 2 (do 10 km od hranice) a zónou 3 (do 20 km).
- Rozdiely v dôvodoch ciest medzi úsekmi hranice boli o niečo väčšie, nie však výrazné. V oblasti Kysúc mal vyššie zastúpenie dôvod zamestnanie, škola na úkor nákupov.
- U žien jednoznačne prevládali ako hlavný dôvod nákupy (62,1 %), u mužov sú dôvody ciest diverzifikovanejšie.

Sledovanosť českých elektronických médií

Do úvahy bola braná sledovanosť českých televíznych a rozhlasových staníc, na ktorú nemá zavedenie hranice žiadny priamy vplyv. Nemôže zastaviť televízny ani rozhlasový signál, neovplyvňujú ju rozdelenie meny a pohyb kurzu slovenskej a českej koruny atď. Veľmi ťažké je však porovnávať stav pred rokom 1993 a teraz, pretože zistiť sledovanosť s päťročným oneskorením je takmer nereálne (je hodnotená len aktuálna situácia, t. j. z roku 1998). Okrem toho túto skutočnosť ešte viac zneprehľadňuje fakt, že v transformačnom období vzniklo (aj zaniklo) pomerne veľké množstvo nových mediálnych subjektov.

Hodnotenie:

- Sledovanosť českých televíznych staníc v obciach slovenskej časti slovensko-českého pohraničia bola veľmi vysoká, keď viac ako polovica obyvateľov si ich na svojich televízoroch naladí denne.
- Situáciu ovplyvňuje možnosť príjmu televízneho signálu (hlavne komerčných televízií), keď vo väčšej časti sledovaného územia mali české televízie v porovnaní so slovenskými lepšie pokrytie signálom: Obce boli často lokalizované na hranici dosahu signálu a kvalita príjmu sa častokrát menila aj v rámci jednej obce (táto skutočnosť nebola zisťovaná a vyplynula až z poznatkov respondentov získaných priamo v teréne).
- Viac ako v závislosti od vzdialenosti od hranice boli zaznamenané rozdiely medzi jednotlivými úsekmi, keď úplne najvyššia sledovanosť českých televízií bola identifikovaná v oblasti Záhoria.
- Ženy sledovali české televízne stanice viac ako muži (v pomere 57,8 % ku 48,7 % pri dennej sledovanosti), vek a ekonomický status vplývali na sledovanosť menej.
- Sledovanosť českých rozhlasových staníc je na rozdiel od televízií minimálna, väčšina obyvateľov ich nepočúva vôbec (príčinou môže byť nižšia sledovanosť rozhlasu celkovo, ale aj rozdielne preskupenie kvality vo vysielaní českých a slovenských rozhlasových staníc v porovnaní s televíziami).

Postoj v prípadnom referende o budúcnosti federácie v roku 1992

K rozdeleniu Československa prišlo na základe dohody politických špičiek oboch častí federácie po parlamentných voľbách v roku 1992. Tomuto rozhodnutiu nepredchádzalo vypísanie referenda, a to aj vďaka vtedajším prieskumom verejnej mienky, ktoré dávali jasne najavo, že občania by v prípade tejto možnosti rozdelenie zamietli. Naším cieľom bolo zistiť, ako by obyvatelia prihraničných obcí hlasovali v prípade referenda v inkriminovanom roku 1992, teda nie aký názor majú na osamostatnenie oboch republík v súčasnosti (aj keď treba počítať s tým, že šesťročný časový odstup mohol v niektorých prípadoch názor skresliť).

Hodnotenie:

- Potvrdil sa vtedajší negatívny postoj obyvateľov k rozdeleniu, počet hlasujúcich za zachovanie spoločného štátu 2,8-krát prevyšoval počet hlasujúcich za rozdelenie (z moravskej strany bol tento pomer 63,5 % vs. 12,6 %, teda viac ako päťnásobok za federáciu).
- Podiel zástancov spoločného štátu sa zo severu na juh mierne zvyšoval, vzdialenosť od hranice mala na názor na rozdelenie len minimálny vplyv.
- Zachovanie federácie viac presadzovali tí, ktorí majú príbuzných v ČR (64,3 %) ako tí, ktorí v ČR žiadne príbuzenstvo nemajú (48,7 %).

- Zo zisťovaných ekonomicko-demografických štruktúr najvýraznejšie diferencoval názor respondentov vek. Za rozdelenie sa viac vyjadrovali nižšie vekové kategórie (vrátane tých, ktorí by sa v roku 1992 z dôvodu nepľoetosti ešte referenda nemohli zúčastniť).

6. Spolupráca a integračný proces v prihraničných regiónoch

6.1. Cezhraničná spolupráca a euroregióny na Slovensku

Inštitúcie vstupujúce do procesu cezhraničnej spolupráce môžeme na základe teórie Weinberga (1995) rozdeliť na normatívne a reálne. Normatívne inštitúcie majú na starosti celkový rámec a pravidlá, vyjadrené predovšetkým v právnych normách a smerniciach, ktoré podstatnou mierou definujú podmienky a formy realizácie. Reálne inštitúcie zahŕňajú existujúce subjekty, organizácie a združenia priamo realizujúce cezhraničnú spoluprácu. Systém ani jedného typu inštitúcií nebol u nás dlhý čas dostatočne rozvinutý, presnejšie povedané neboli jednoznačne vytýčené ich kompetencie (Zemko, Buček, 2000). Ešte v roku 2001 sa priamo alebo nepriamo na cezhraničnej spolupráci podieľal Úrad vlády SR a osem ďalších ministerstiev. Euroregióny a ich evidencia prebiehala paralelne na Ministerstve vnútra SR, Ministerstve výstavby a regionálneho rozvoja SR a Ministerstve zahraničných vecí SR, pričom neexistovali jednotné určujúce kritériá pre ich vznik a tým sa tento proces stával značne neprehľadný. Zároveň sa tak degradovalo spoločenské vnímanie pojmu euroregión. Až od roku 2002 sa situácia postupne stabilizuje – združenia, ktoré sú národnými zástupcami euroregiónov sú zaregistrované na Ministerstve vnútra SR, ostatné kompetencie a projektová činnosť spadá pod Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR.

Programová implementačná jednotka PIU Phare CBC prešla v roku 1999 pod Úrad vlády SR, kým dovtedy bola pod správou Úradu pre stratégiu rozvoja spoločnosti. Úrad vlády sa tak stal v poradí už piatou inštitúciou, ktorá prevzala v 90. rokoch príslušné právomoci. Znamená to, že na rozdiel od okolitých krajín prichádzali za Slovensko na rokovania a pripravovali príslušné dokumenty stále noví ľudia, ktorí zákonite nemohli byť odborne spôsobilí, dostatočne adaptovaní a pripravení na uvedenú problematiku. Nejasné a chaotické pravidlá zároveň vygenerovali systém otvorene vyzývajúci ku korupcii a prepukla aféra zneužívania finančných prostriedkov z fondu Phare pracovníkmi Úradu vlády.

V podobnej situácii sa nachádzal aj proces tvorby reálnych inštitúcií. Všetky legislatívne dokumenty koordinujúce cezhraničnú spoluprácu začali byť prijímané až koncom 90. rokov. Dovtedy v slovenskom právnom poriadku absentovali viaceré nástroje, ktoré by vytvárali právny rámec pre cezhraničnú spoluprácu a zvlášť pre formovanie euroregionálnych štruktúr. Spočiatku zastupovali slovenskú stranu na rokovaníach o takejto spolupráci prednostovia miestnych úradov a predstavitelia miestnej štátnej správy. Neskôr sa však ukázalo, že sa nijaká právna úprava na Slovensku nezmieňovala o účasti orgánov miestnej štátnej správy. Ich účasť nemala oporu v zákone a dostávala sa do rozporu s Ústavou Slovenskej republiky.

Keďže Slovensku chýbala právna úprava cezhraničnej spolupráce miest a obcí a nebola ani zákonom ustanovená samospráva vyšších územných celkov a jej orgány, jedinými samosprávnymi územnými celkami boli obce a mestá. Preto keď vznikol prob-

lém zastúpenia (reprezentácie) slovenskej strany na úrovni vyšších územných celkov, ktoré by zodpovedali regionálnym samosprávam v susedných štátoch, obce a mestá sa začali združovať a vytvárať záujmové združenia právnických osôb, ktoré mali v určitej miere substituovať neexistujúce vyššie územné celky. Takéto účelové záujmové združenia neboli v rovnocennom postavení so zahraničnými partnermi (župami v Maďarsku, vojvodstvami v Poľsku, atď.), pretože na rozdiel od nich nemali majetok a neboli vybavené potrebnými kompetenciami.

V prvých rokoch 21. storočia sa situácia začala riešiť a postupne sa stabilizovala. Slovensko už má vytvorený základný inštitucionálno-legislatívny rámec pre cezhraničnú spoluprácu porovnateľný so susednými krajinami. Vzhľadom na cca päťročné oneskorenie tohto procesu má však v konfrontácii s krajinami V4 v tomto smere o niečo menej skúseností.

Tab. č. 15. Euroregióny zasahujúce na územie SR

Euroregión	Partneri	Vznik	Sídlo (v SR)
Pomoravie–Weinviertel–Jižní Morav	A, CZ	23.06.1999	Holíč
Bílé-Biele Karpaty	CZ	30.07.2000	Trenčín
Beskydy	CZ, PL	09.06.2000	Žilina
Tatry	PL	26.08.1994	Kežmarok
Karpatský euroregión	H, PL, RO, UA	25.11.1999	Prešov
Košice–Miskolc	H	01.12.2000	Košice
Slaná–Rimava	H	10.10.2000	Rimavská Sobota
Kras	H	01.03.2001	Jablonov n/Turňou
Neogradensis	H	25.03.2000	Lučenec
Ipeľský euroregión	H	06.08.1999	Šahy
Váh–Dunaj–Ipeľ	H	03.07.1999	Nitra
Podunajský Trojspolok	H	25.01.2001	Dunajská Streda

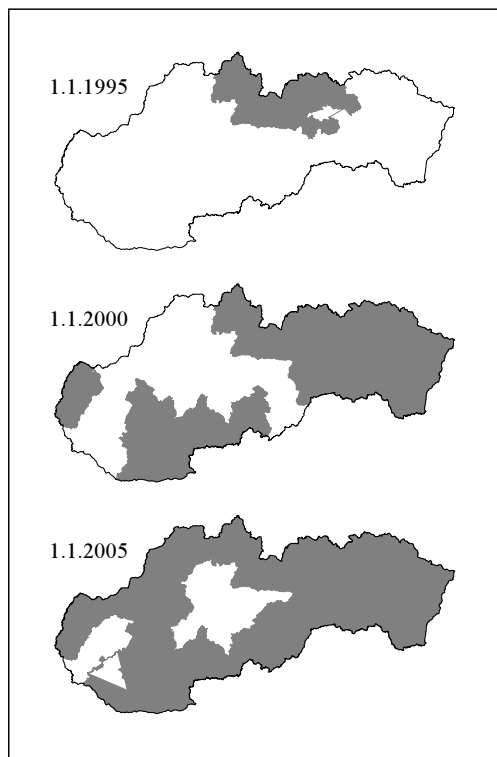
Spomínané inštitucionálno-legislatívne oneskorenie oproti susedným krajinám si musíme dať do súvislosti s celkovým politickým vývojom Slovenska do roku 1998. Snaha uchovať centralizovanú moc a nenarušiť stále pretrvávajúcu silnú pozíciu štátu zapríčinila potláčanie všetkých procesov, ktoré spontánnym spôsobom vznikli z miestnych alebo regionálnych iniciatív, cezhraničnej spolupráce nevynímajúc. Keď sa vo februári 1993 zakladal Karpatský euroregión, slovenská časť sa dokonca nemohla stať jeho riadnym členom. Slovensko sa na rozdiel od regiónov Maďarska, Poľska a Ukrajiny (v decembri 1993 sa pripojilo Rumunsko) stáva len pridruženým členom. Ako oficiálny dôvod sa uvádzala nezavŕšenosť novej územnosprávnej organizácie. To by samozrejme nebol problém podrobne doriešiť v rámci podpísanej zmluvy, no z kuloárov prenikli aj hlasy o obavách z možného ohrozenia územnej integrity a hraníc Slovenska maďarskou stranou a podobných neadekvátnych argumentoch. Košický a Prešovský kraj sa preto stali plnoprávnymi členmi až v roku 1999. Až do roku 1999 preto oficiálne fungoval len jediný euroregión zasahujúci na územie Slovenska – Euroregión Tatry. Bol založený v roku 1994, je najstarším slovenským euroregiónom, jeho členmi sú mestá a obce ležiace na Orave, Liptove a Spiši a gminy ležiace v Podhalí a Gorcach.

Až v období rokov 1999–2000 prichádza na Slovensku k výraznejšej akcelerácii vývoja podporenej ratifikáciou už spomínaného Európskeho rámcového dohovoru o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi, doplnkového

dohovoru a tiež prístupenie k Európskej charte miestnej a regionálnej samosprávy. V nadväznosti na to boli v roku 1999 založené štyri euroregióny (vrátane akceptácie Karpatského euroregiónu) a v roku 2000 dokonca ďalších päť euroregiónov (tab. č. 15). Postupne prichádza k ustáleniu tohto procesu, v roku 2001 vznikajú ešte Euroregión Podunajský Trojspolok a Euroregión Kras.

Euroregión Tatry vznikol v porovnaní s ostatnými slovenskými euroregiónmi s päťročným predstihom. Od roku 1999 sa začali euroregióny formovať hlavne v marginálnych a ekonomicky menej vyspelých oblastiach (vývoj je znázornený na obr. č. 13). Presnejšie na území južného a východného Slovenska – teda v oblastiach, ktoré vo väčšej miere vyžadujú interné aj externé impulzy rozvoja. V tejto fáze bola pokrytá väčšia časť hranice s Maďarskom, teda v úsekoch hranice, kde sú menšie prírodné prekážky a bariéry pre potenciálnu spoluprácu, navyše z oboch strán hranice žije národnostne a jazykovo príbuzné obyvateľstvo. Medzi prvými vzniká aj Euroregión Pomoravie-Weinviertel-Jižní Morava. Rakúsko bolo v tom čase jediný sused Slovenska, ktorý bol členom EÚ. Mohli byť teda využité väčšie skúsenosti rakúskej strany. Tá mala záujem o spoluprácu, pretože Weinviertel patrí k menej rozvinutým rakúskym regiónom a jeho rozvoj bol priestorovo obmedzený Schengenskou hranicou, ktorá bola v kontakte so Slovenskom navyše zle priechodná.

Obr. č. 13. Vývoj plochy euroregiónov na území SR

Reforma verejnej správy preniesla väčšinu kompetencií v cezhraničnej spolupráci na regionálne samosprávy, t. j. Vyššie územné celky (VÚC), ktoré boli zriadené 1. januára 2002. V tejto súvislosti si treba všimnúť aj pozíciu sídla VÚC k štátnej hranici.

Napríklad mesto Banská Bystrica, polohou takmer v samom jadre Slovenska, vôbec nezodpovedá podmienkam sídla, ktoré by malo mať pod správou cezhraničnú spoluprácu. Hrozí, že doterajšia centralizácia by mohla byť nahradená zase len centralizáciou, iba na nižšej hierarchickej úrovni. Opodstatnenie by preto určite malo navrhované rozdelenie Banskobystrického VÚC a zriadenie Gemersko-novohradského VÚC so sídlom v Lučenci (príp. v Rimavskej Sobote). Toto je najpálčivejší prípad, ale menej výhodne je vyčlenený napríklad aj Trnavský VÚC. Jeho centrum Trnava má síce najbližšie k rakúskej hranici, no celý región pritom susedí (komunikačne) len s Českom a Maďarskom. Realizáciou variantu s dvanástimi VÚC by medzi centrami figurovali aj mestá Lučenec, Michalovce, Poprad, ktoré majú lepšie predpoklady plniť úlohy vyplývajúce z cezhraničnej spolupráce.

Podľa počtu vstupujúcich krajín prevláda bilaterálna spolupráca (až v deviatich z dvanástich prípadov) a to hlavne na slovensko-maďarskej hranici (sedem euroregiónov). Väčšinu doterajších euroregiónov tvoria viac či menej kompaktné územia, osobitým charakterom sa vymyká Euroregión Košice–Miskolc, v ktorých ide hlavne o spoluprácu miest. Prepojenie Košice–Miskolc vzniklo pôvodne v rámci Karpatského euroregiónu podpísaním dohody o cezhraničnej spolupráci a postupne sa rozšíri na okolité územie, ktoré by malo byť dodatočne zadefinované (súčasný Košický kraj zo slovenskej strany a župa Borsod-Abaúj-Zemplén z maďarskej strany).

Netypickým príkladom euroregiónu je aj Karpatský euroregión, ktorý má na rozdiel od ostatných vyslovene nadregionálny charakter. Na jeho území žije spolu 14,8 mil. obyvateľov a svojou rozlohou 141 485 km² dokonca 2,9-násobne prevyšuje rozlohu celého Slovenska. Zaujíma tak špecifické postavenie nielen u nás ale aj v celoeurópskom porovnaní. Jeho slovenská časť zaberá 10 459 km² (21,3 % z územia SR) a žije tu 1,1 mil. obyvateľov (20,5 %). Ostatné euroregióny majú regionálny charakter, to by však v žiadnom prípade nemalo byť prekážkou, aby sa v rámci nich mohla úspešne rozvíjať aj spolupráca na lokálnej úrovni. Najmenší je (ak nepočítame Košice–Miskolc) Podunajský Trojspolok zasahujúci na územie okresov Dunajská Streda a Galanta, ktoré majú spolu 1 716 km² (3,5 %) a 205 tisíc obyvateľov (3,8 %).

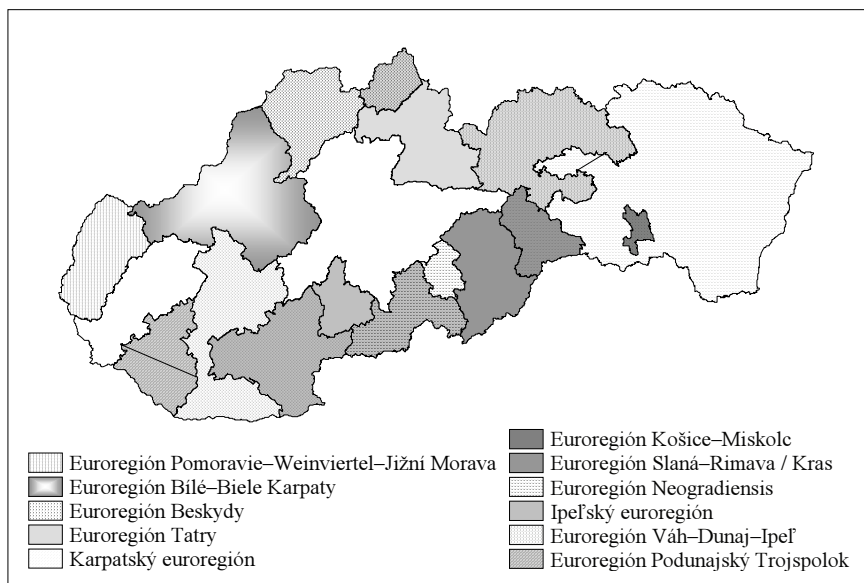
Niektoré euroregióny sa už v predstihu prispôbili a reflektujú na hranice krajov a samosprávnych VÚC (Euroregión Bílé–Biele Karpaty zaberá na Slovensku územie Trenčianskeho, Euroregión Váh–Dunaj–Ipel Nitrianskeho a Karpatský euroregión Prešovského a Košického kraja). Ostatné hranice VÚC nerešpektujú a vo viacerých prípadoch sa navzájom prekrývajú. Spolu zaznamenávame sedemnášť okresov (z toho štyri mestské: Košice I – Košice IV), ktorých územie spadá pod dva rozdielne euroregióny, okres Rožňava dokonca pod tri euroregióny. Za paradoxnú možno považovať hlavne existenciu Euroregiónu Kras a Euroregiónu Slaná–Rimava, ktoré zaberajú približne rovnaké územie. Naopak územie devätnástich okresov (vrátane Bratislava I – Bratislava V) zatiaľ nie je zahrnuté pod činnosť žiadneho euroregiónu.

Územia, ktoré doteraz nie sú zahrnuté do činnosti žiadneho euroregiónu, tvoria na mape Slovenska dva súvislé celky. V oboch prípadoch ide o centrálné oblasti. V generalizovanej podobe možno povedať, že jedna z nich je oblasť s priestorovo centrálnou polohou (už vyššie spomínaný problém Banskobystrického a navrhovaného, ale nakoniec neschváleného, Gemersko-novohradského VÚC), druhá oblasť je s ekonomicky centrálnou polohou (na spojnici miest Bratislava – Trnava, čo možno považovať za ekonomické jadro Slovenska).

Pokiaľ ide o východiskový stav a prirodzené predpoklady regionálneho rozvoja, treba konštatovať, že diferenciácia medzi nimi je pomerne veľká. Jednoznačne domína Bratislava s najväčším potenciálom a najprogresívnejšími trendmi vývoja. Predurčuje ju k tomu výhodná geoeconomická poloha, hospodársky potenciál, ako aj dostupnosť a potenciál jej partnerov z rakúskej i maďarskej strany. Aj keď sa o spolupráci trojuholníku Viedeň – Bratislava – Győr hovorí v podstate od roku 1989, zatiaľ prebieha spontánne a doteraz nebola oficiálne deklarovaná a spečatená vznikom euroregiónu. Bratislava mala však doteraz v porovnaní s ostatnými regiónmi legislatívnu výhodu, že ako sídlo mohla pôsobiť ako samosprávny región a navyše boli v tomto priestore podporované aj projekty na národnej úrovni. Na druhej strane to je ale potvrdením skutočnosti, že ekonomicky silné regióny nepotrebujú spoluprácu inštitucionalizovať, tá v ich prípade vzniká na základe prirodzených väzieb.

Podobne ako je tomu v okolitých krajinách, aj na Slovensku existuje ich zastrešujúca organizácia – Asociácia euroregiónov na Slovensku (AES). Bola založená 5. mája v Žiline a dnes má osem členov. Sú nimi traja zakladajúci členovia – Euroregión Pomoravie–Weinviertel–Jižní Morava (na Slovensku ho zastupuje Regionálne združenie Záhorie), Euroregión Beskydy (združenie Región Beskydy) a Euroregión Slaná–Rimava (Únia Slanej a Rimavy). Neskôr sa pridali Euroregión Podunajský Trojspolok (Podunajsko-dolnovážske regionálne združenie), Karpatský Euroregión (združenie Región Karpaty), Euroregión Tatry (Združenie Región Tatry), Euroregión Váh–Dunaj–Ipel (Regionálne združenie Váh–Dunaj–Ipel) a Euroregión Kras (združenie Euroregión Kras). Členmi celoeurópskej Asociácie európskych cezhraničných regiónov (AEBR) sú na Slovensku len tri euroregióny, a tie sú zároveň aj doteraz najaktívnejšie vo svojej činnosti. V roku 1996 vstúpil do tejto asociácie Euroregión Tatry, v roku 1997 Karpatský euroregión (vtedy ešte bez slovenskej účasti) a v roku 2000 Euroregión Biele–Biele Karpaty.

Obr. č. 14. Euroregióny zasahujúce na územie SR

Česko má v porovnaní so Slovenskom v oblasti spolupráce v rámci euroregiónov podstatne viac skúseností. V roku 2000 tu bolo registrovaných dvanásť euroregiónov, čo kvantitatívne stav na Slovensku neprevyšuje, iné je to však pri hodnotení ich činnosti. Päť euroregiónov, ktoré pokrývajú celý úsek česko-nemeckého pohraničia (Nisa, Labe, Krušnohoří, Egrensis a Šumava), funguje už od prvej polovice deväťdesiatych rokov a získalo si pomerne stabilnú pozíciu. Aj keď ich význam netreba preceňovať, je nepopierateľné, že tu bolo realizovaných viacero konkrétnych projektov podporujúcich ekonomický, sociálny a kultúrny rozvoj územia. Česká strana sa mohla oprieť o bohaté skúsenosti partnerov z nemeckej strany a napriek tomu, že sa jedná prevažne o problematické územie odsunu sudetských Nemcov po druhej svetovej vojne (1945–1947) a následného dosídlenia, možno považovať doterajšiu cezhraničnú spoluprácu v tejto časti českého pohraničia za úspešnú. Dôležitým momentom z nášho pohľadu bude, aby poznatky nadobudnuté doterajšou spoluprácou s nemeckou (neskôr aj poľskou) stranou boli v budúcnosti využité a zužitkované aj pri slovensko-českom úseku.

6.2. Cezhraničná spolupráca a euroregióny v slovensko-českom pohraničí

Cezhraničná spolupráca v slovensko-českom pohraničí nadobudla punc oficiálnosti po podpísaní Dohody medzi vládou SR a vládou ČR č. 164/2001 Z. z. o cezhraničnej spolupráci. Dohoda vznikla z potreby posilniť spoluprácu nadnárodných regionálnych zoskupení strednej Európy, vyjadrujúcu snahu vytvárať priaznivé podmienky na rozvoj spolupráce medzi susediacimi prihraničnými regiónmi, mestami a obcami, majúcu na zreteli potrebu zachovať kultúrne i prírodné dedičstvo prihraničných oblastí, berúc do úvahy Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi s prihliadnutím na Európsku chartu miestnej samosprávy. Na základe tejto dohody cezhraničná spolupráca zahŕňa všetky administratívne, technické, ekonomické, sociálne a kultúrne aktivity smerujúce k upevneniu a rozvíjaniu susedských vzťahov medzi zmluvnými stranami, medzi mestami, obcami a regiónmi a ich orgánmi na oboch stranách hranice, ako aj k uzatváraniu dohôd na riešenie spoločných problémov. Realizátormi by mali byť miestne orgány (všetky územné celky alebo orgány vykonávajúce miestne funkcie v medziach zákonov zmluvných strán) a regionálne orgány (všetky vyššie územné celky alebo orgány vykonávajúce regionálne funkcie).

Podľa tejto dohody sa má cezhraničná spolupráca sústrediť najmä do nasledujúcich oblastí:

- a) regionálny rozvoj a územné plánovanie,
- b) doprava a komunikácie, verejná doprava, najmä výstavba a udržiavanie ciest a diaľnic, letísk, vodných ciest,
- c) ochrana životného prostredia, najmä ochrana prírody,
- d) poľnohospodárstvo, lesné a vodné hospodárstvo,
- e) zdravotníctvo, najmä využívanie zdravotníckych zariadení obyvateľmi susedného územia, ochrana zdravia,
- f) vzdelávanie,
- g) kultúra, voľný čas, šport (divadlá, športové strediská, výletné zariadenia, mládežnícke strediská a i.),
- h) vzájomná pomoc v prípade živelných pohrôm a iných katastrof,
- i) turistika, najmä spoločné projekty na podporu turistiky,

- j) problémy pracujúcich v pohraničí, ktoré sa týkajú dopravy, bývania, sociálnych istôt, daní, zamestnanosti a pracovných možností,
- k) hospodárske a iné projekty, najmä rozmiestňovanie priemyselných zariadení (objektov), likvidácia odpadov,
- l) prevencia kriminality,
- m) sociálna starostlivosť.

Prvé návrhy na vznik euroregiónov v slovensko-českom pohraničí sa objavili koncom deväťdesiatych rokov. Za zmienku stojí hlavne ten, ktorý priniesol Řehák (1999), aj so stručnou charakteristikou jednotlivých regiónov (bol uverejnený ešte pred oficiálnym podpísaním spolupráce v rámci všetkých troch neskôr vzniknutých euroregiónov):

1. Euroregión Beskydy–Kysuce–Javorníky by mohol siahť od Lyského priesmyku až po česko-slovensko-poľské pomedzie. Rozhodujúci faktor: ekologický motív, totiž spoločná starostlivosť o chránené krajinné oblasti Beskydy (v Českej republike) a Kysuce (na Slovensku). Je tu i mimoriadny rozsah pohybu za prácou medzi Kysucami a Ostravskom, ako aj výrazný rekreačný tlak Ostravska na Moravskoslezské Beskydy, ale až na Slovensko. Úplne zvláštnym javom, hodným euroregionálnej pozornosti, sú pohraničné osady, čiastočne i transformované na rekreačné lokality, medzi Bílým Křížem a Bumbálkou.
2. Euroregión Bílé Karpaty (Biele Karpaty). Priorita: spoločná ochrana tohto pohoria. Ďalej projekty týkajúce sa bezprostredného susedstva bielokarpatských obcí, ochrana čistoty vody v rieke Vlára (tečie z Moravy na Slovensko) a tiež „kúpeľná“ spolupráca Luhačovic a Trenčianskych Teplíc.
3. Euroregión Pomoraví (Pomoravie), zahrňujúci predovšetkým dvoj mestie Hodonín, Holíč, ale aj také mestá (obce) ako Skalica, Strážnice, Břeclav a Kúty. Základná orientácia: zlepšenie dopravy medzi mestami, lepšie využitie dopravných uzlov, spoločné projekty k využitiu rieky Moravy, ale i podpora lokalizácie firiem pre podnikanie v druhej z oboch republík, k budovaniu cykloturistických trás a k zlepšeniu informácií o národopisných akciách, hodochoch, výstavách atď. Prirodzenými centrami tohto euroregiónu by boli mestá Skalica a Hodonín.

Predpoklady sa takmer presne naplnili, keď v slovensko-českom pohraničí v priebehu rokov 1999 a 2000 nakoniec vznikli tri euroregióny: Euroregión Beskydy (participuje aj poľská strana), Euroregión Bílé–Biele Karpaty a Euroregión Pomoravie–Weinviertel–Jižní Morava (participuje aj rakúska strana).

Euroregión Beskydy vznikol 18. 2. 2000 v Rajci. K dohode podpísanej slovenskou a poľskou stranou pristúpila 9. 6. 2000 aj česká strana. Zakladateľmi Euroregiónu sú Združenie „Región Beskydy“ za slovenskú stranu, Združenie „Region Beskydy“ za českú stranu a Združenie „Region Beskidy“ za poľskú stranu, sídlami mestá Žilina, Frýdek-Místek a Bielsko-Biała. Územie pozostáva z okresov Bytča, Čadca, Kysucké Nové Mesto, Námestovo a Žilina (časť okresu); Frýdek-Místek (časť okresu) a Karviná (časť okresu); Bielsko-Biała, Sucha Beskidzka a Żywiec. Na ploche 3 853 km² tu žilo v roku 2001 spolu 769 000 obyvateľov (slovenská časť – 2 032 km² a 265 000 obyvateľov, česká časť – 605 km² a 161 000 obyvateľov, poľská časť – 1 216 km² a 343 000 obyvateľov).

Spolupráca v rámci Euroregiónu Beskydy by mala smerovať k vyváženému rozvoju regiónov a zblížovaniu jeho obyvateľov a inštitúcií. V rámci šiestich sekcií sú za

najdôležitejšie považované oblasti trhu práce, územného plánovania a stavebníctva, dopravy, cestovného ruchu a životného prostredia.

Jedným z projektov konkrétnej spolupráce je projekt rozvoja cestovného ruchu a turistiky navrhnutý Sliezkym združením obcí a okresov v Katowiciach, Združením pre obnovu a rozvoj severnej Moravy a Sliezska v Ostrave a Združením turistiky na Kysuciach (Čadca). Orientovaný je na spoločnú prezentáciu na medzinárodných výstavách cestovného ruchu v Žiline, Brne, Prahe, Bielsko-Biaľej a Katowiciach (Drgoňa, 2001).

Euroregión Biele-Karpaty vznikol 30. 7. 2000 v Lubine. Zakladateľmi Euroregiónu sú Združenie „Biele Karpaty“ za slovenskú stranu a Združenie „Biele Karpaty“ za českú stranu, sídlami mestá Trenčín a Zlín. Územie pozostáva z okresov Bánovce nad Bebravou, Ilava, Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Partizánske, Považská Bystrica, Prievidza a Púchov (celý Trenčiansky kraj); Kroměříž, Uherské Hradiště, Vsetín, Zlín (Zlínsky kraj) a obec Velká nad Veličkou. Na ploche 8 492 km² tu žilo v roku 2001 spolu 1 207 000 obyvateľov (slovenská časť – 4 501 km² a 606 000 obyvateľov, česká časť – 3 991 km² a 601 000 obyvateľov). V októbri roku 2000 sa Euroregión Biele-Karpaty stal členom AEBR.

Spolupráca v rámci Euroregiónu Biele-Karpaty by mala prebiehať hlavne v oblastiach životného prostredia a priestorového plánovania; poľnohospodárstva a lesného hospodárstva; dopravy, komunikácií a technickej infraštruktúry; ekonomiky, zamestnanosti a ľudských zdrojov; zdravotnej a sociálnej starostlivosti; výskumu, vzdelávania, školstva a kultúry. V súčasnosti prebieha spolupráca na princípe spoluúčasti troch sektorov – verejná správa, podnikateľská sféra a tretí sektor.

Z doterajších aktivít môžeme spomenúť vznik Európskeho Informačného centra, poriadanie seminárov a konferencií o predvstupových fondoch a vybudovanie regionálneho tímu odborníkov, ktorí by mali pracovať v dvanástich odborných skupinách.

Euroregión Pomoravie-Weinviertel-Jižní Morava vznikol 23. 6. 1999 v Skalici. Zakladateľmi Euroregiónu sú „Regionálne združenie Záhorie“ za slovenskú stranu, Združenie „Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy“ za českú stranu a Združenie „Regionalverband Europaregion Weinviertel“ za rakúsku stranu, sídlami mestá Holíč, Břeclav a Zisterdorf. Územie pozostáva z okresov Malacky, Myjava (časť okresu), Senica, Skalica a záhorskej časti Bratislavy (Devín, Devínska Nová Ves a Záhorská Bystrica); Brno-venkov (časť okresu), Břeclav, Hodonín, Znojmo; Gänserndorf, Hollabrunn, Korneuburg a Mistelbach. Na ploche 10 387 km² tu žilo v roku 2001 spolu 886 000 obyvateľov (slovenská časť – 2 022 km² a 223 000 obyvateľov, česká časť – 4 112 km² a 393 000 obyvateľov, rakúska časť – 4 253 km² a 270 000 obyvateľov).

V rámci Euroregiónu je zriadených osem pracovných skupín, ktoré by mali koordinovať hlavné okruhy spolupráce. Patria sem infraštruktúra; ekonomika; poľnohospodárstvo; cestovný ruch a kultúra; vzdelanie a kvalifikácia; energia; životné prostredie; bezpečnosť a zdravie.

Z doteraz realizovaných aktivít môžeme spomenúť spoluprácu v oblasti cestovného ruchu (prvá fáza vytvorenia siete cyklotrás, postupné splavnenie Baťovho kanála, spolupráca vinohradníkov v rámci projektu Vínná cesta, organizovanie kultúrnych a spoločenských podujatí), telekomunikácií (projekt TRICOM – transfer informácií), poľnohospodárstva (projekt spracovania biomasy, zavlažovacie systémy), a zriadenie ESC (Euroregio Service Centrum), ktoré koordinuje fond pre podporu malých projektov.

Euroregióny v slovensko-českom pohraničí trpia rovnakými problémami ako ostatné euroregióny zasahujúce na územie Slovenska. Rovnako problematické je aj ich financovanie. Vo všeobecnosti boli finančné zdroje slovenských euroregiónov obmedzené na peniaze zo štátneho rozpočtu a z podporných fondov a programov EÚ. Tie boli navyše na slovensko-českej hranici poznačené tým, že na nej v rokoch 1999–2001 nebol vyhlásený program Phare CBC. Čo sa týka štátnych financií, z rozpočtových výdavkov Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR na rok 2000, účelovo určených na regionálny rozvoj, bolo vyčlenených na podporu euroregiónov 1 660 000 Sk, z ktorých plynulo 430 000 Sk pre Euroregión Beskydy. Na rok 2001 schválila vláda jednorázovú podporu pre euroregióny v objeme 2 550 000 Sk. Z nich pripadlo euroregiónu Bílé–Biele Karpaty 310 000 Sk a Euroregiónu Pomoravie–Weinviertel–Jižní Morava 251 000 Sk.

Od roku 2002 (kompetencie prešli na Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR) sa zmenila stratégia a euroregióny sú podporované len na základe konkrétnych projektov. Uznesením vlády SR č. 986 zo 17. 10. 2001 sú projekty systému podpory euroregiónálnych aktivít rozdelené do piatich oblastí:

- a) ľudské zdroje – projekty zamerané na organizovanie vzdelávacích aktivít, seminárov a konferencií venovaných aspektom cezhraničnej spolupráce,
- b) príprava plánovacích a rozvojových štúdií, koncepcií a stratégií v rámci prihraničného regiónu, štúdií uskutočniteľnosti, ako aj predprojektových príprav slúžiacich rozvoju technickej, dopravnej a informačnej infraštruktúry spájajúcej regióny susediacich štátov,
- c) ochrana a tvorba životného prostredia, príprava podkladových dokumentov pre veľké investičné projekty v prihraničných regiónoch,
- d) rozvoj cestovného ruchu – podpora marketingu krajinných priestorov a sídiel, organizovania výstav, reklamných podujatí v oblasti cezhraničnej spolupráce,
- e) práca s verejnosťou v euroregiónoch, podpora tvorby a realizácie kultúrnej a spoločenskej prezentácie.

Uznesením vlády SR č. 473 z 11. 6. 2003 sú oblasti podpory rozdelené do dvoch základných kategórií:

- I. príprava podkladových dokumentov pre investičné projekty na území euroregiónov podporené z domácich a zahraničných fondov,
- II. aktivity zamerané na podporu posilnenia rozvojového potenciálu prihraničných regiónov.

V roku bolo 2002 týmto spôsobom podporených 16 projektov (zapojených 11 euroregiónov) s celkovou dotáciou 17,6 mil. Sk a v roku 2003 spolu 28 projektov (10 euroregiónov) s dotáciou 6,4 mil. Sk. V tomto období teda bola znížená celková hodnota podpory, a to z dvoch dôvodov: neefektívne narábanie s finančnými prostriedkami v predchádzajúcom období; snaha pridelovať dotácie len v prípade spolufinancovania projektu. V rokoch 2004–2006 sa mala podpora euroregiónov zo štátneho rozpočtu ustáliť s postupným zmierňovaním štátnej dotácie. Jej ťažisko by malo byť presunuté do kategórie I (príprava podkladových dokumentov pre investičné projekty). V roku bolo 2004 bolo spolu podporených 38 projektov (zapojených 11 euroregiónov) s celkovou dotáciou 11,6 mil. Sk (pre roky 2005–2006 je naplánovaná dotácia cca 6 mil. Sk ročne). Celkovo smerovalo v období 2002–2004 do projektov pre euroregióny 35,6 mil. Sk, podporených bolo spolu 82 projektov. Po roku 2003, keď bolo fi-

nancovanie rozdelené na kategórie I a II, smerovalo na projekty kategórie I spolu 12,1 mil. Sk a na projekty kategórie II spolu 5,9 mil. Sk.

Tab. č. 16. Štátne dotácie pre euroregióny v rokoch 2002–2003

Príjemca (združenie)	Kat.	Názov projektu	Účelová dotácia
Región Beskydy	d	Prezentácia a propagácia zdrojov cestovného ruchu Regiónu Beskydy	714 600,- Sk
Región Beskydy	d	Propagácia Euroregiónu Beskydy – cesta K rozvoju cestovného ruchu	785 400,- Sk
Región Biele Karpaty	a	Dlhodobý rozvoj ľudského potenciálu ER BBK	1 599 300,- Sk
Reg. Združenie Záhorie	d	Marketingový a prezentačný projekt rozvoja vinárskych tradícií v Euroregióne Pomoravie	1 522 320,- Sk
spolu 2002			4 621 620,- Sk
Región Beskydy	I. b	Spoločné plánovanie – základ úspešného rozvoja Horných Kysúc ako súčasť Regiónu Beskydy	315 000,- Sk
Región Beskydy	II. a	Hospodárske fórum miest a obcí Euroregiónu Beskydy o CR, reg. rozvoji a cezhr. Spolupráci	191 980,- Sk
Región Beskydy	II. b	Aktívnou prezentáciou turistických možností k zlepšeniu životnej úrovne Euroregiónu Beskydy	196 320,- Sk
Región Biele Karpaty	I. c	Druhotné spracovanie dreveného odpadu (drevenej biomasy)	198 000,- Sk
Región Biele Karpaty	II. a	Vitrum pro futurum – ER BBK (euroregión skla)	107 800,- Sk
Región Biele Karpaty	II. a	Posilnenie líderských schopností žien z prihraničných vidieckych komunít ER BBK	50 000,- Sk
Región Biele Karpaty	II. b	Príprava implementácie komunitárnej iniciatívy Interreg IIIA v ER BBK	249 800,- Sk
spolu 2003			1 308 900,- Sk

Zdroj: Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR.

Celkovo možno konštatovať, že euroregióny v slovensko-českom pohraničí (rovnako ako ostatné euroregióny zasahujúce na územie Slovenska) sa v súčasnosti nachádzajú v období prechodu z inštitucionalizačnej do realizačnej fázy, kedy bude nevyhnutné hľadať ďalšie (externé) zdroje financovania, resp. spolufinancovania konkrétnych projektov – to znamená nespoliehať sa len na štátnu podporu a podporu z eurofondov. Boom z rokov 1999–2001 by malo nahradiť v najbližšej budúcnosti obdobie stabilizácie a predovšetkým realizácie konkrétnych programov a úloh cezhraničnej spolupráce. Až potom sa ukáže opodstatnenosť existencie jednotlivých euroregiónov a nevyhnutne nastane určitá selekcia a kvalitatívna diferenciacia medzi nimi.

7. Geografická charakteristika a regionalizácia slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

7.1. Špecifiká slovensko-českej štátnej hranice a prihraničných regiónov

Slovensko-český úsek štátnej hranice a prilahlé prihraničné regióny, ktoré sú predmetom nášho výskumu, je značne neštandardný. Táto neštandardnosť je dôsledkom niekoľkých špecifických prvkov, ktoré môžu byť stimulujúcim (napr. bod 3), ale aj brzdiacim (napr. bod 4) prvkom rozvoja cezhraničnej spolupráce a formovania a koordinácie cezhraničných väzieb.

1. Aj napriek viac ako 12-ročnej existencii môžeme stále považovať slovensko-českú štátnu hranicu za novovzniknutú. Po dovŕšení zmien v režime colného vybavo-

vania a v premiestňovaní, úpravách a výstavbe nových colných budov a objektov prichádza opäť k zmene colného režimu v rámci EÚ. Kým po rozdelení federácie bolo ustálenie tohto procesu veľmi pozvoľné a trvalo takmer desať rokov, po vstupe do Únie by malo byť obdobie stabilizácie kratšie (pristúpením k Schengenu – pravdepodobne v roku 2007).

2. Súčasné generácie (s výnimkou najmladších vekových skupín) majú vo svojej pamäti stále zafixovaný bezproblémový prístup na územie ČR a vyrovnávajú sa (diferencovane) s existenciou hranice ako bariéry a obmedzeniami sprevádzajúcimi jej prechod.

3. V roku 1996 prišlo k úprave štátnej hranice na základe spracovania tejto problematiky spoločnou slovensko-českou rozhraničovacou komisiou.

4. V slovensko-českom prostredí absentuje jazyková bariéra, keď obyvateľstvo slovenskej strany rozumie bez problémov českému jazyku a naopak. Tento fakt pramení z dlhoročnej spoločnej existencie v spoločnom štátnom útvare (hlavne v prepojenosti vtedajších elektronických médií) a je len veľmi ťažko odhadnúť, v akom rozsahu zostane zachovaný pre nasledujúce generácie.

5. Prevažná časť slovensko-českej štátnej hranice prechádza pohoriami Vonkajších Západných Karpát – zo severu na juh sú to postupne Jablunkovské medzihorie, Moravsko-sliezske Beskydy, Turzovská vrchovina, Javorníky a Biele Karpaty (najdlhší úsek). V najjužnejšej časti tvorí hranicu rieka Morava (tento fakt však nemožno považovať výhradne za špecifikum tejto hranice, pretože prírodné bariéry bývajú spravidla jedným z hlavných a najčastejšie používaných vodiacich prvkov pri vymedzovaní štátnej hranice).

6. Veľkú časť slovensko-českého pohraničia zaberajú chránené krajinné oblasti. Na severe sa rozprestiera CHKO Kysuce (na českej strane na ňu nadväzuje CHKO Beskydy), v strednom úseku hranice to je CHKO Biele Karpaty (CHKO Bílé Karpaty) a v najjužnejšej časti sem zasahuje čiastočne CHKO Záhorie (bez nadväznosti na českej strane).

7. Jednou z charakteristických črt slovenskej časti slovensko-českého pohraničia je výskyt rozptýleného osídlenia. Na slovenskej strane zasahujú z piatich hlavných oblastí rozptýleného osídlenia Slovenska do tohto priestoru dve. Z oblasti rozptýleného osídlenia Javorníkov a Slovenských Beskyd zapadajú do sledovaného územia tri zo štyroch podoblastí – Kysucká, Žilinská a Považsko-Bystrická a z oblasti rozptýleného osídlenia v Bielych Karpatoch obe podoblasti – Myjavská a Trenčianska. Obe spomínané oblasti sú niečím špecifické – prvá má najväčší celkový počet obyvateľov v obciach (aj spolu so svojou štvrtou podoblastou – oravskou) a druhá najväčší podiel obyvateľov na kopaniciach (Spišiak, 1998).

8. Napriek mnohým, aj v tejto kapitole spomínaným, paralelám oddeľuje slovensko-česká hranica pri hodnotení na širšej regionálnej úrovni (úroveň mierne prekračujúca samotné vymedzenie pohraničia) dve geograficky pomerne odlišné územia. Okrem rozdielov v demografických štruktúrach sú to aj výrazné morfológické rozdiely, odlišná štruktúra dopravných sietí atď.

9. Slovensko-česká hranica má dĺžku 252 km, aj na takomto krátkom úseku je možné v slovenskej časti slovensko-českého pohraničia identifikovať viaceré štruktúrne aj funkčne diametrálne odlišné regióny (viď ďalej).

To sú len niektoré zo základných črt slovensko-českého pohraničia. Väčšina z nich je výrazne špecifických, niektoré však možno zaradiť medzi obvyklé charakteristiky vybraných typov prihraničných regiónov (napr. bod 5). V každom prípade je potrebný

výrazne individuálny prístup pri posudzovaní, hodnotení a charakteristike tohto územia.

7.2. Regionalizácia slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

Regionalizácia slovenskej časti slovensko-českého pohraničia na základe intenzity cezhraničných väzieb bude vyžadovať zahrnutie teoretických predpokladov pre ich formovanie na jednej strane a reálne existujúcej skutočnosti na strane druhej. Pre obe sme použili podľa nášho názoru najreprezentatívnejšie ukazovatele, ktoré budú posudzované ako rovnocenné. Teoretickú časť bude reprezentovať cezhraničný interakčný potenciál I_n pre $n = 5$ (teda interakcia s piatimi najviac pôsobiacimi mestami z druhej strany hranice), reálna skutočnosť bude zastúpená dochádzkou do zamestnania, presnejšie podielom dochádzajúcich do zamestnania cez štátnu hranicu na celkovom počte dochádzajúcich (pozn. keďže sa pohybujeme v prihraničnom priestore, môžeme namiesto pracovnej migrácie pracovať s termínom dochádzka do zamestnania). V tomto prípade boli použité momentálne jediné dostupné podrobné údaje o dochádzke na úrovni obcí a to zo SLDB z roku 1991. Aj keď absolútne počty Slovákov na trhu práce v ČR sa výrazne zvýšili, dostupné údaje z obdobia medzi censami na úrovni okresov nasvedčujú, že v hlavných smeroch dochádzky do zamestnania v pohraničí neprišlo k prevratným zmenám. Jedinou výnimkou tohto tvrdenia je mierne oslabenie dochádzkových tokov v severnej časti slovensko-českého pohraničia.

Dôvody, prečo boli vybrané práve tieto ukazovatele, sú nasledovné: cezhraničný interakčný potenciál I_n pre $n = 5$ je najvyváženejším teoretickým ukazovateľom použitým v kapitole dopravno-sídelné väzby a zahŕňa v sebe dopravnú dostupnosť aj veľkostnú štruktúru mestských sídel z moravskej strany hranice; dochádzka do zamestnania najvýstižnejšie mapuje hlavné toky denného pohybu obyvateľstva a zároveň to je najpoužívanější ukazovateľ pre hodnotenie sídelných priestorových väzieb. Dalo by sa polemizovať s tým, že do úvahy bol braný len jeden smer tohto pohybu, opačný smer je však v tomto prípade minimálny (pozícia „slabší“ vs. „silnejší“ národ) a v porovnaní s dochádzkou zo slovenskej do moravskej časti pohraničia zanedbateľný.

Rovnocennosť sme zabezpečili tým, že mediánu (medián bol braný do úvahy preto, aby výsledok neovplyvnili niektoré veľmi extrémne hodnoty, ktoré boli hlavne pri cezhraničnom interakčnom potenciáli evidentné) bola pri cezhraničnom interakčnom potenciáli aj pri dochádzke priradená hodnota 1 a hodnoty u ostatných obcí boli následne určené pomerným spôsobom (napr. ak by bol medián rovný 4 a hodnota pri obci a rovná 5, po prepočítaní bude pri mediáne hodnota 1 a pri obci a hodnota $5 : 4$, t. j. 1,25). Pri každej obci sme takto dostali dva údaje, ktorých súčet nám určil intenzitu cezhraničných väzieb obce s územím moravskej strany slovensko-českého pohraničia.

Pri kartografickej interpretácii boli potrebné pri zaradení jednotlivých obcí do jednotlivých kategórií určité korektúry. Obce, ktoré sa vyskytli priestorovo individuálne v určitej kategórii (nesusedili so žiadnou obcou tej istej kategórie) a nebolo to spôsobené žiadnou jednoznačnou prírodnou alebo umelo vytvorenou prekážkou, boli zaradené do hodnotovo najbližšej kategórie takej, aby v nej bola zahrnutá minimálne jedna susediaca obec (zabezpečila sa tak regulácia odchýlky, ktorá sa pri malých súboroch ako sú obce pri dochádzke môže vyskytnúť). Takýmto spôsobom sme dosi-

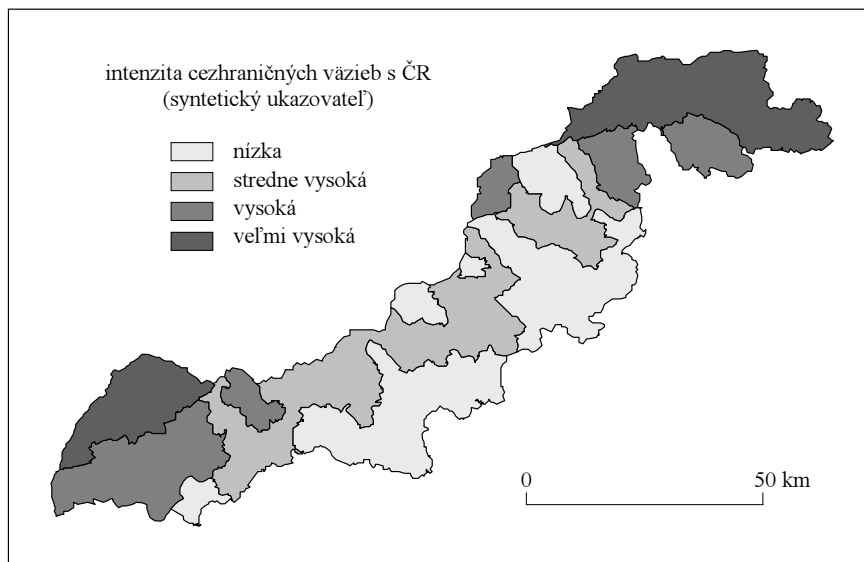
ahli regionalizáciu slovenskej časti slovensko-českého pohraničia na základe cezhraničných väzieb vychádzajúc zo syntézy teoretických a reálnych ukazovateľov.

Na základe dosiahnutých výsledkov sme pri hodnotení cezhraničných väzieb vyčlenili štyri základné kategórie regiónov (obr. č. 15):

- región s veľmi vysokou intenzitou cezhraničných väzieb s moravskou stranou,
 - región s prevládajúcimi reálnymi cezhraničnými väzbami,
 - región s prevládajúcim teoretickým potenciálom pre cezhraničné väzby,
- región s vysokou intenzitou cezhraničných väzieb s moravskou stranou,
- región so stredne vysokou intenzitou cezhraničných väzieb s moravskou stranou,
- región s nízkou intenzitou cezhraničných väzieb s moravskou stranou.

Severo-južná polarizácia v teoretických aj reálnych predpokladoch sa musela odradiť aj do výslednej regionalizácie. Prvá kategória s veľmi silnými cezhraničnými väzbami sa takmer zhoduje v severnej časti s plochou okresu Čadca (bez obce Dunačov) a v južnej časti s plochou okresu Skalica (bez obcí Oreské a Lopašov, okrem toho sem ešte spadá z hľadiska dopravnej polohy strategicky lokalizovaná obec Kúty). Na základe výrazných rozdielov v spôsobe získavania vysokých výsledných hodnôt sme túto kategóriu rozdelili na dve subkategórie: subkategória s prevládajúcimi reálnymi cezhraničnými väzbami (sever) a subkategória s prevládajúcim teoretickým potenciálom pre cezhraničné väzby (juh). Druhú kategóriu s vysokou intenzitou cezhraničných väzieb okrem okresu Kysucké Nové Mesto a podstatnej časti okresov Bytča a Senica dopĺňajú tri obce okresu Púchov (Lysá pod Makytou, Lazy pod Makytou, Lúky) a dve obce okresu Myjava (Vrbovce, Myjava), lokalizované v priestore s dobrou dopravnou dostupnosťou hranice v čiastočnom dosahu pôsobnosti silného zázemia miest severnej a južnej strany moravskej časti slovensko-českého pohraničia.

Obr. č. 15. Regionalizácia slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

Na druhej strane stredne vysokú až nízku intenzitu cezhraničných väzieb má takmer celé stredné Považie, okres Myjava (bez Vrbovíc a Myjavy) a juhozápad okresu Senica.

Sila cezhraničných väzieb je takmer v celom tomto priestore determinovaná rozmiestnením colných priechodov. Najnižšie pôsobenie moravskej strany je logicky v obciach s najvyššou vzdialenosťou od štátnej hranice, t. j. v južných častiach považských okresov. Nízku intenzitu cezhraničných väzieb však dosahujú aj niektoré obce vzdušnou čiarou blízko k hranici, ale bez možnosti priameho spojenia s druhou stranou. Ich vývoj a potenciálne možnosti rozvoja sú tým priestorovo značne obmedzené (sú dopravne dostupné spravidla len v jednom smer – tzv. „obce na konci cesty“). Medzi také patria obce Papradno, Horná Mariková a Dolná Mariková v okrese Považská Bystrica (už spomínaná najhoršia dostupnosť moravskej strany), Zubák a Lednica v okrese Púchov, Vršatské Podhradie a Krivoklát v okrese Ilava a Horná Súča a Dolná Súča v okrese Trenčín (posledné dve dvojice obcí vyšli vo výslednej regionalizácii ako izolovaná jednotka spadajúca do najnižšej kategórie). Tieto obce si pri podpore prihraničných regiónov zaslúžia najväčšiu pozornosť, pretože vzhľadom k svojej marginálnej polohe majú aj najväčšiu predispozíciu k sociálno-ekonomickej marginalizácii. Z južnej časti pohraničia majú nízku intenzitu cezhraničných väzieb obce Cerová, Prievaly, Plavecký Peter z okresu Senica, čo je výsledkom špecifického rozloženia sídelnej siete na Záhori – bariérové pôsobenie Vojenského obvodu (vojenského výcvikového priestoru) Záhorie obmedzujúce dopravné prepojenie západnej a východnej časti regiónu Záhoria (viac by sa prejavilo, keby sme náš výskum rozšírili aj o okres Malacky).

7.3. Schematický model slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

Slovenskú časť slovensko-českého pohraničia môžeme podľa úseku štátnej hranice rozdeliť na tri hlavné regióny: zo severu na juh to sú postupne región Kysúc, región stredného Považia a región Záhoria. Každá z týchto oblastí zastáva vzhľadom k českej strane a vytváraniu možností spolupráce s ňou rozdielnu pozíciu a má svoje charakteristické črty (obr. č. 16).

Región Kysúc

Tvorila ho okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto. V súčasnosti doplácá toto územie na nesprávnu politiku zamestnanosti z obdobia socializmu, keď slúžil ako rezervoár pracovných síl pre krytie potrieb banského a hutníckeho priemyslu severnej Moravy. Z tohoto dôvodu tu bolo lokalizovaných v minulosti minimum priemyselných aktivít. Štátna hranica oddeľuje v tomto prípade dva funkčne úplne rozdielne regióny. Práve rozdielnosť regiónov na oboch stranách hranice mnohokrát podnecuje vytváranie cezhraničných aktivít a rozvoj cezhraničných väzieb. V tomto prípade sú však silne jednostranné (masová pracovná migrácia smerujúca zo slovenských okresov do moravských okresov). Prípadný útlm ťažby uhlia a výroby železa, alebo prípadné zmeny a obmedzenia v zamestnávaní občanov Slovenskej republiky v Českej republike by mohli mať pre Kysuce nepredstaviteľné dôsledky a riešenie situácie zamestnanosti by mohlo presiahnuť rámec síl a možností regiónu.

Táto časť sa zároveň javí ako úsek s environmentálne najkritickejšou záťažou presahujúcou slovensko-českú štátnu hranicu. Oblasť Ostravskej panvy je charakteristická vysokými hodnotami emisií tuhých látok, ako aj ostatnými emisiami (oxid siričitý, oxidy dusíka, oxid uhoľnatý). V kontraste s tým je na slovenskej strane prírodné prostredie narušené minimálne a môže slúžiť pri vytvorení vyhovujúcich podmienok ako rekreačné zázemie priemyselného regiónu severnej Moravy. Preto sa tu v súčasnosti javí ako veľmi

perspektívna možnosť rozvoja cestovného ruchu a turizmu. Dobré prírodné predpoklady však nie sú podporené dostatočnou infraštruktúrou. Môžeme ju zhrnúť do niekoľkých hlavných okruhov: zastaralá materiálno-technická základňa cestovného ruchu; nevyhovujúca dopravná infraštruktúra (malá hustota a nízka kvalita dopravnej siete); absencia vysoko-kapacitných colných priechodov a takisto neštandardných colných priechodov (určených len pre cyklistov, turistov a pod.). Bolo by dobré prípadné aktivity a investície uberať týmto smerom, čím by sa vytvorila aj určitá komplementarita s českou stranou a Kysuce by mohli vytvoriť rekreačné zázemie pre obyvateľstvo z druhej strany hranice, ktoré žije v značne narušenom životnom prostredí.

Región stredného Považia

Zahŕňa okresy Považská Bystrica, Púchov, Ilava, Trenčín a Nové Mesto nad Váhom a vyplňa stredný úsek slovenskej časti slovensko-českého pohraničia. Podrobnejšia analýza migračno-dochádzkových väzieb a dopravnej situácie (smery a intenzita autobusových a vlakových spojov) ukazuje menšiu orientáciu na moravskú stranu v porovnaní s ostatnými úsekmi hranice. Kontakty prihraničných obcí sú najčastejšie zamerané na kultúrne a historické vzťahy prevažne len s vidieckymi sídlami z opačnej strany hranice. Napriek tomu, že od roku 1993 je to prihraničný región, bariéra hranice tu v podstate nezoslabila hospodárske a sociálne kontakty moravskou stranou, pretože tie neboli ani predtým výraznejšie rozvinuté. Región ako celok nevykazuje znaky periférie, je lokalizovaný na hlavnom slovenskom dopravnom ťahu a dokonca ho možno zaradiť medzi najpriemyselnejšie (napriek tomu, že bol začiatkom deväťdesiatych rokov poznačený konverziou strojárskoho, hlavne zbrojárskoho, priemyslu) a ekonomicky najsilnejšie slovenské regióny. Na základe týchto skutočností a vzhľadom k jeho polohe ho možno v rámci Slovenskej republiky charakterizovať ako strategický región s prevládajúcou dopravno-centrálnou funkciou.

Pre príľahlé podhorské prihraničné vidiecke sídla je typická vysoká odchádzka do zamestnania mimo obec, preto sa tu v súčasnosti začínajú aktivizovať drobné podnikateľské prevádzky na báze zručností ľudí, ktorí doteraz odchádzali za prácou (Spišiak, 1997). Napriek tomu sú tu jednoznačne dominujúce hlavne nodálne väzby na priemyselné centrá stredného Považia. Hrozba marginality visí hlavne nad niektorými podhorskými obcami na úpätí prihraničných pohorí, toto však nie je zapríčinené samotným vznikom hranice. Ich rozvoj by bol aj bez nej priestorovo obmedzený, pretože existujúca komunikačná sieť determinuje ich prepojenie „s okolitým svetom“ na jeden smer. Úplne rovnaká situácia je však aj pri vidieckych obciach lokalizovaných na úpätí pohorí lemujúcich Považské podolie z druhej strany rieky Váh.

Špecifickú pozíciu má okres Bytča. Teoreticky by mal prirodzene priestorovo nadväzovať na región stredného Považia v jeho severnej časti, ale z hľadiska cezhraničných väzieb a orientácie na moravskú je viac podobný regiónu Kysúc. Platí preň rovnaká charakteristika ako pre okres Kysucké Nové Mesto – pomerne vysoká intenzita cezhraničných väzieb (prebiehajúcich prostredníctvom colných priechodov Makov – Horní Bečva, resp. Makov – Velké Karlovice), mierne zoslabovaná pôsobením Žiliny.

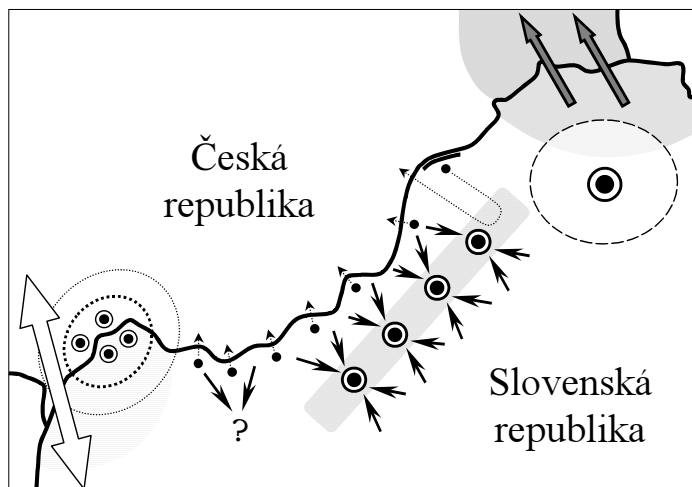
Región Záhoria

Tvorí ho okresy Skalica a Senica. V porovnaní s ostatnými úsekmi prihraničných území má najvýznamnejšie postavenie z hľadiska makropoložky. Prechádzajú tu hlavné dopravné ťahy (železničný aj cestný) spájajúce hlavné mestá Bratislavu a Prahu (prí-

padne i Brno), ktoré majú v rámci oboch republík úplne špecifické (dominantné) postavenie. Toto prepojenie je na vyššom hierarchickom stupni súčasťou dôležitého európskeho severozápadno-juhovýchodného tahu Berlín – Praha – Bratislava – Budapešť – Atény.

Severná časť Záhoria sa zároveň javí ako oblasť s najvyvinutejšími cezhraničnými väzbami s Českou republikou (nie sú zamerané úplne jednostranne a zasahujú širšie spektrum okruhov spolupráce). Špecifikom sídelnej štruktúry tu je trojmestie rozdelené štátnou hranicou – Hodonín, (prípadne ešte aj kúsok vzdialenejšia Břeclav), resp. Holíč, Skalica, čo vytvára veľmi dobré východiskové predpoklady pre vznik medzisídelných väzieb (Skalica a Holíč sú zároveň jedinými hraničnými mestami s Českou republikou). Okres Skalica má zo slovenských okresov tiež výrazne najvyšší podiel obyvateľstva českej a moravskej národnosti (2,7 % v roku 2001) a medzi slovenskými mestami má tento primát Holíč pred Skalicou. Napriek mnohým legislatívnym obmedzeniam tu pretrváva aj spolupráca vo sfére výroby a služieb s partnermi z Moravy. Kooperácia výrobných subjektov, nových podnikateľských subjektov a služobných zariadení je aj po rozdelení pomerne intenzívna a vzájomne výhodná (Slavík, Halás, 1998).

Obr. č. 16. Schematický grafický model slovenskej časti slovensko-českého pohraničia

Charakteristika na základe cezhraničných väzieb (postupne zo severu na juh):

Dva funkčne rozdielne prihraničné regióny (zo slovenskej a z moravskej strany hranice) podnecujúce vznik cezhraničných väzieb (prevažne jednostranných) na regionálnej úrovni (mezotúroveň) v južnej časti Kysúc mierne zoslabených vplyvom Žiliny

Prihraničný región menej orientovaný na moravskú stranu, prevládajúca lokálna úroveň cezhraničných väzieb (mikrotúroveň), navyše nie príliš rozvinutých, pri niektorých obciach (hlavne v okrese Pov. Bystrica) výrazne obmedzená vplyvom zlého komunikačného prepojenia, jednoznačne prevládajúce väzby na liniové centrum stredného Považia

Prihraničný región s dobrými predpokladmi a zároveň aj pomerne rozvinutými cezhraničnými väzbami, rozmiestnenie mestských sídiel podnecujúce vznik medzisídelných väzieb a vytvárajúce podmienky pre integráciu, v južnej časti prevaha nadregionálnych väzieb (makrotúroveň)

Pozn. Územie medzi stredným Považím a Záhorím (približne zhodné s okresom Myjava) nezodpovedá charakteristike ani jedného z nich, väzby smerom k moravskej časti porovnateľné so stredným Považím, smerom do vnútrozemia horšie komunikačné prepojenie a väzby na centrálna mestá

V regióne Záhoria bola v porovnaní s ostatnými úsekmi slovensko-českej štátnej hranice cezhraničná spolupráca ako prvá v určitej forme aj oficiálne podložená. Prvou organizáciou potvrdzujúcou túto skutočnosť bol Spolok pre podporu Pomoravia (so slovenskou aj českou účasťou), ktorý vznikol v roku 1992 (ako spolok s medzinárodným prvkom mohol byť zaregistrovaný na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky až v roku 1993) a za svoj hlavný dlhodobý cieľ si vytýčil splavenie rieky Moravy a vybudovanie kanála Dunaj – Morava – Odra – Labe. V súčasnosti prebiehajú práce na oživení malej vodnej turistiky po tzv. Baťovom kanáli a pre vyhliadkové plavby bol splavnený úsek Veselí nad Moravou – Petrov. V najbližšej budúcnosti sa plánuje predĺženie smerom k hranici so Slovenskom a na vodnú cestu tak bude napojená aj Skalica (Slavík, 1998). Okrem splavenia rieky Moravy a jej následného energetického využitia sa spolok snaží aj o splnenie niektorých ďalších čiastkových cieľov – postupný rozvoj cestovného ruchu a turizmu v regióne Pomoravia, vytváranie nových pracovných príležitostí, udržiavanie dobrých susedských vzťahov na rieke so zvláštnym dôrazom na ekológiu, tvorba propagačných materiálov a pod. Okrem toho ešte pred vznikom euroregiónov fungovalo združenie INFOREG – Záhorie, na ktorom okrem slovenskej a českej strany participoval i región Dolného Rakúska (Slavík, Halás, 1998).

Severovýchodne od okresov Skalica a Senica je lokalizovaný okres Myjava, ktorý podľa svojho charakteru nemožno zaradiť ani k regiónu stredného Považia, ani k regiónu Záhoria. Jeho orientácia na moravskú stranu nie je výrazná, okrajové prihraničné oblasti sa však vyznačujú aj nevyhovujúcou dopravnou dostupnosťou do slovenských regionálnych centier.

8. Perspektívy rozvoja cezhraničných väzieb a cezhraničnej spolupráce v slovensko-českom pohraničí

Rozdelenie Československa je nezvratným faktom a zároveň znamená, že zodpovednosť za situáciu v oboch krajinách preberajú ich občania a politické reprezentácie, ktoré vzišli zo slobodných volieb. Treba si priznať, že vývoj akoby dával v počiatočnom štádiu (deväťdesiate roky) viac za pravdu tým zástancom a iniciátorom rozdelenia, ktorí považovali Slovensko za brzdiacu časť spoločného štátu s nejasnou zahraničnopolitickou orientáciou a nepripravenú k efektívnej harmonizácii smerov a tempa politického a ekonomického rastu. Postupne sa však aj situácia na Slovensku stabilizovala, v niektorých parciálnych oblastiach ekonomickej transformácie dokonca po roku 2002 Českú republiku predbiehame.

Obdobie po rozdelení federácie je spojené s ochladnutím a utlmením vzájomných vzťahov Slovenskej republiky a Českej republiky. Svoj podiel na tom má izolacionistická zahraničná politika Slovenska, ako aj politický postoj Českej republiky v období rokov 1992–1997, ktorý spočíval v postavení alternatívy: buď stredoeurópska spolupráca alebo EÚ; vyplývajúci predovšetkým z falošného presvedčenia, že cesta do európskych štruktúr bude hladká, rýchla a uľahčená sólo formou (Zajac, 1999). Tento postoj narušil aj celkovú spoluprácu v stredoeurópskom priestore, ktorá mala v tejto etape vývoja viac-menej formálny charakter a bola znovuoobnovená premiérmi krajín V4 až v roku 1998. Zlepšili sa i slovensko-české vzťahy, čo sa prejavilo v novej spolupráci v oblasti kultúry, školstva, v otázke uznávania dvojitého občianstva a pod. Vzťahy v

rámci V4 však boli znovu narušené vnášaním nacionalistických tém do predvolebnej kampane v roku 2002 (Česká republika, Maďarsko, Slovensko).

Ak sa chceme sústrediť na budúci vývoj z pohľadu zmeny a prípadnej stabilizácie funkcie slovensko-českej štátnej hranice, najdôležitejším a zároveň determinujúcim aspektom bude vývoj v rámci integrovanej Európy. Kým ešte do roku 2001 bolo možné len hodnotiť rôzne varianty scenárov integračného vývoja (Řehák, Dokoupil, 2001), v súčasnosti je namieste diskusia o hľadaní plnohodnotného miesta nových členských krajín v Európskej únii.

Formovanie mocenskej rovnováhy (hlavne po rozšírení) v EÚ v spojitosti premenlivou existenciou viacerých členských štátov ponúkajú príležitosť pre budovanie pozície aj krajinám strednej Európy. Môžu totiž flexibilne prispôbiť povahu visegrádskej spolupráce a pomôcť k získaniu dôstojného miesta v EÚ. Spojené hlasy Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenska v Rade EÚ zodpovedajú dvojnásobku počtu hlasov (podľa zmluvy z Nice), ktoré majú v tomto kľúčovom orgáne po 1. 5. 2005 každá zo štyroch veľkých krajín Únie (Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Veľká Británia). Slováci, Česi a Maďari majú okrem závislosti od týchto krajín možnosť vytvoriť aj určitú formu „podunajskej“ alebo „exhabsburgovskej“ koalície menších štátov. S hlasmi Rakúska a Slovinska by získali váhu 1,5-násobku veľmoci (45 hlasov oproti 29 hlasom každej zo štyroch spomínaných krajín). Tieto čísla môžu byť schválením novej ústavy zmenené (zoslabenie vplyvu menších krajín), nič to ale nemení na tom, že postupné slabnúce postavenie jednotlivých malých krajín si vynúti ich rozsiahlejšiu skupinovú spoluprácu. Dôležitá bude hlavne v prípadoch potreby zablokovania pre nich nepriaznivých rozhodnutí.

Situácia prihraničných regiónov sa podstatnejšie mení len v slovensko-maďarskom a slovensko-poľskom priestore. S týmito krajinami sme doteraz nemali nadštandardný hraničný režim, po 1. máji 2004 preto (pozvoľne) prichádza k výraznému potlačeniu bariérového efektu hranice. Doteraz bariérovosť existovala len na základe prírodných prekážok (výrazný horský chrbát s Poľskom, Dunaj s Maďarskom). Nepríde k naplneniu katastrofického scenára (integrácia krajín V4 bez Slovenska), ktorý by mal pri vzťahu s Maďarskom negatívne hlavne spoločenské dôsledky (oddelenie obyvateľstva maďarskej národnosti na Slovensku a v Maďarsku schengenskou hranicou, možné neprirodzené narušenie národnostných a rodinných väzieb, citové dôsledky), pri vzťahu s Poľskom by bola pre obyvateľstvo zmena najneprijemnejšia v ekonomickej oblasti (regulácia obchodnej činnosti – nákupy).

Na rozdiel od Maďarska a Poľska sa situácia vo vzťahu k Českej republike radikálnejšie nemení. V slovensko-českom prostredí už existovali dohody o voľnom pohybe osôb (vzájomnom zamestnávaní), možnosti štúdia na univerzitách druhej krajiny bez regulácie, voľnom pohybe tovaru (colná únia) a pod. Príde len k zefektívneniu a neskôr zrušeniu colného vybavovania, odstráneniu čakacích dôb na hraniciach a možnosti prechodu slovensko-českej hranice mimo colných priechodov nielen pre Slovákov a Čechov, ale aj pre ostatných občanov členských krajín EÚ.

To sú možnosti vývoja prihraničných regiónov, ktoré boli doteraz viac ovplyvňované celkovým politicko-ekonomickým vývojom Slovenskej republiky. Integračný proces krajín by mal zároveň znamenať integráciu na regionálnej úrovni (integrácia prihraničných regiónov). Treba ju opierať o príklady obdobných postupov v západnej Európe, kde sú s nimi oveľa väčšie skúsenosti a majú v niektorých prípadoch viac ako štyridsaťročnú tradíciu. Preto je potrebné zmapovať jednotlivé organizačné formy integrácie prihraničných oblastí a zároveň hľadať tie, ktoré by v najväčšej miere vyhovovali nášmu

územiú. Pritom je nevyhnutné, aby vnímanie a posudzovanie cezhraničných aktivít nebolo len vytrhnuté z kontextu, ale aby bolo hodnotené ako súčasť regionálneho rozvoja príslušných regiónov s ohľadom na využitie individuálnych daností a predpokladov konkrétneho územia.

Napriek tomu, že situácia v prihraničných regiónoch bola u nás doteraz z dôvodu pomerne vysokého stupňa centralizácie výrazne ovplyvňovaná hlavne celorepublikovým vývojom, v národných územnoplánovacích dokumentoch nebola cezhraničná spolupráca riešená osobitne. Konceptia územného rozvoja Slovenska (posledný návrh z roku 2001) hovorí o naviazaní na európsku sídelnú sieť, hlavne na aglomerácie celoeurópskeho významu – ostravskú aglomeráciu ako širšiu súčasť katovickej aglomerácie, na nižšej úrovni sídelný pás moravských miest pozdĺž hranice so SR. Pokiaľ ide o slovensko-českú hranicu, uvádza sa ako najvhodnejšia pre integráciu oblasť Holíč a Skalice s oblasťou Hodonína a Strážnice, resp. región v okolí Čadce a Jablunkova. V územných plánoch VÚC (s Českou republikou susedia Žilinský, Trenčiansky a Trnavský) je zahrnutých len málo konkrétnych krokov smerujúcich k realizácii cezhraničnej spolupráce. Týkajú sa hlavne oblasti cestovného ruchu, rekreácie a turistiky (predovšetkým budovanie cyklotrás), rozvoja dopravnej infraštruktúry, technickej infraštruktúry a verejnoprospešných stavieb. Najviac zmien je plánovaných v rámci Trnavského kraja. Celkovo však tieto dokumenty sú skôr formálneho charakteru a nereagujú dostatočne flexibilne na pomerne dynamický vývoj prihraničných regiónov.

Cezhraničná spolupráca a integrácia prihraničných regiónov, ktorá je predpokladom pre širšie integračné procesy, sú vysoko pozitívne javy zasluhujúce si našu podporu. Potláčajú izolacionizmus, ktorý môže mať rôzne podoby nacionalizmu, šovinizmu, rasizmu, xenofóbie, separatizmu, absolutizácie regionálnych, národných, ale aj lokálnych zvláštností, hospodárskych, kultúrnych, jazykových, sociálnych, technických a technologických nadržaností. Toto je veľmi dôležitá skutočnosť pre mladé demokracie (Slovenskú republiku aj Českú republiku takto možno označiť), ktoré nie sú doteraz úplne konsolidované a existuje v nich nie úplne nereálna hrozba, že nacionalistické a populistické elity môžu začať rozhodovať o veciach verejných.

9. Zhrnutie

Z hľadiska komplexnosti riešenia vybranej problematiky a snahe zachytiť ju v rámci širších priestorových súvislostí ponúka predkladaná štúdia pomerne široký záber informácií a poznatkov. Z tohto dôvodu sa snažíme najdôležitejšie závery sformulovať prehľadnou formou zoradené do niekoľkých základných bodov.

I. Do deväťdesiatych rokov boli v rámci spoločného štátu a centrálneho plánovania väzby medzi Slovenskou republikou a Českou republikou asymetrické (jednosmerné, polarizované). Prechod na trhové hospodárstvo a rozdelenie federácie však znamenali ešte väčší posun k asymetricke. Dôvodom tejto skutočnosti bola počiatočná väčšia akcelerácia spoločensko-ekonomického vývoja v ČR a niekoľkoročné oneskorenie transformačných procesov v SR. Po roku 2002 prichádza aj na Slovensko k väčšej akcelerácii reformných procesov (svojou priamočiarosťou dokonca predbiehajúcich reformy v ČR), bude preto zaujímavé sledovať ich priebeh (príp. úspešnosť), ako aj vplyv na vývoj vzájomných slovensko-českých väzieb.

II. Druhým podstatným dôsledkom prechodu z centrálne plánovaného hospodárstva na trhové hospodárstvo bol posun vo väzbách od monotónnosti

(ustálený vývoj, plynulé znižovanie alebo plynulé zvyšovanie intenzity) smerom k nepravidelnosti, ktorý bol takisto ešte znásobený rozdelením federácie. Vývoj väzieb veľmi citlivo reagoval na radikálne spoločensko-ekonomické zmeny, ale aj parciálne zmeny menšieho rozsahu vyplývajúce z postupnej liberalizácie prostredia. Niektoré ukazovatele boli viac ovplyvnené rokom 1989 (makroekonomický vývoj a väzby na celorepublikovej úrovni), niektoré rokom 1993 (okrem väzieb na celorepublikovej úrovni, významné zmeny v cezhraničných väzbách a priame ovplyvnenie každodenného života obyvateľov slovensko-českého pohraničia).

III. Cezhraničné väzby sú neporovnateľne rozvinutejšie v severnej a južnej časti slovensko-českého pohraničia. V jeho strednom úseku vzhľadom už na spomínanú jednosmernosť s prihliadnutím na geomorfologickú a dopravno-sídelnú štruktúru územia slovenskej časti slovensko-českého pohraničia je orientácia na moravskú stranu menej výrazná, keď sa jednoznačne prejavuje zvýšená interakcia obcí nižších a stredných veľkostných kategórií na regionálne centrá stredného Považia.

IV. Napriek tomu, že intenzita cezhraničných väzieb je vysoká v severnej aj južnej časti slovensko-českého pohraničia, majú výrazne odlišný charakter. Teoretické predpoklady pre formovanie väzieb a spolupráce sú jednoznačne najvyššie v najjužnejšej časti. Okrem dobrej priepustnosti štátnej hranice to je aj lokalizácia mestských sídiel v jej tesnej blízkosti. Vytvára to možnosť medzisídelných väzieb a zároveň vzhľadom k malým dopravným vzdialenostiam môžu vznik väzieb evokovať už minimálne rozdiely v parciálnych spoločensko-ekonomických zložkách, kvôli ktorým sa oplatí cestovať cez hranicu. Oproti tomu na severe sú k mobilite cez hranicu potrebné oveľa väčšie rozdiely, ktoré tu v skutočnosti boli (aj v súčasnosti ešte stále sú, aj keď po nutnej reštrukturalizácii ťažkého priemyslu v oblasti severnej Moravy sa mierne znížili) veľmi podstatné. Preto aj napriek (v porovnaní s juhom) menším teoretickým predpokladom je u obyvateľov Kysúc vysoká orientácia na mestské centrá ostravsko-karvinskej oblasti. Tie sú síce na rozdiel od Hodonína alebo Břeclavi vzdialenejšie od hranice, ale značne ich prevyšujú početnosťou aj veľkostnou štruktúrou. Vývoj však po rozdelení stále viac začína smerovať k naplneniu teoretických predpokladov a cezhraničné väzby a cezhraničná spolupráca na severe v porovnaní s juhom začínajú stagnovať.

V. Cezhraničné väzby a cezhraničná spolupráca sú posilňované v regiónoch, ktorými prechádzajú hlavné dopravné ťahy nadregionálneho významu. Opäť sa to najviac prejavuje v južnej časti, kde prechádza dopravný koridor spájajúci hlavné mestá Bratislavu a Prahu, ktoré v transformačnej etape zvýraznili svoju spoločensko-ekonomickú pozíciu v rámci vnútroštátneho priestoru. Navyše je juh lokalizovaný v jadrovej stredoeurópskej zóne (zoskupenie miest Viedeň, Bratislava, Brno, príp. Budapešť). Vo všeobecnosti sa bariérový vplyv hranice v okolí hlavných ťahov znižuje a výhodná dopravná poloha sa stáva jedným z najdôležitejších impulzov ekonomického rozvoja (v budúcnosti po komunikačnom prepojení na rakúsku stranu možno s týmto efektom počítať v celom úseku Bratislava-Kúty).

VI. Celková intenzita mobility cez slovensko-českú štátnu hranicu je najviac ovplyvnená dennou dochádzkou do zamestnania zo Slovenskej republiky do Českej republiky. V smere SR – ČR sa zmenili aj hlavné dôvody ciest cez hranicu, keď v dôsledku celospoločenského hospodárskeho vývoja vzrástlo zastúpenie ciest motivovaných ekonomickými pohnútkami (zamestnanie, nákupy) a to na úkor ciest za kultúrno-spoločenským účelom (návšteva príbuzných a známych, kultúrne podujatia).

VII. Cezhraničná spolupráca v slovensko-českom pohraničí je v prechode medzi počiatočnou inštitucionálnou a následnou realizačnou fázou (na Slovensku to možno konštatovať o cezhraničnej spolupráci všeobecne, v Českej republike je o niečo ďalej cezhraničná spolupráca s Nemeckom). Prvé euroregióny sa tu začali formovať až koncom deväťdesiatych rokov a to nie ako produkt, ale ako možný generátor budúcej cezhraničnej spolupráce. Tá bola tesne po rozdelení zo strany SR a ČR podporovaná len minimálne, zo strany EÚ boli v prvej fáze podporované len prihraničné regióny priamo susediace s EÚ. Pre realizáciu konkrétnych projektov bude do budúcnosti najšť aj ďalšie alternatívne možnosti ich financovania (spolufinancovania).

VIII. Ukázal sa veľmi vysoký vplyv celorepublikovej úrovne na vzájomné väzby všeobecne a takisto i na cezhraničné väzby a cezhraničnú spoluprácu. V slovensko-českom prostredí sú stále ešte nadštandardné vzťahy, v postoji k ostatným susediacim krajinám však stále registrujeme veľké množstvo regulačných opatrení, protekcionizmus a paternalizmus (platí aj pre EÚ vo vzťahu k nečlenským krajinám). Je jednoznačné, ako každá regulácia a deregulácia menila správanie obyvateľstva a jeho mobilitu (práca, štúdium, obchod, dane a pod.). Ďalšie možné regulačné vplyvy štátu by mali byť obmedzené prenosom kompetencií na regionálnu a lokálnu úroveň, čo by bolo aj štartovacím impulzom cezhraničnej spolupráce. Jej rozvoju by mala pomôcť aj plnohodnotná integrácia do európskych štruktúr, ktorá by mala byť zároveň garanciou zachovania nadštandardných vzťahov (ich rozšírenia na ostatné krajiny), aj keď dôležitý v tomto prípade bude aj samotný vývoj v rámci EÚ.

IX. Aktivizácia cezhraničnej spolupráce je dôležitá hlavne z toho dôvodu, že prihraničné regióny sa častokrát vplyvom pôsobenia politickej hranice ako bariéry dostávajú na okraj ekonomického a sociálneho vývoja a môžu sa stať marginálnymi územiami. V závislosti od budúceho vývoja európskych integračných procesov je možné v slovensko-českom pohraničí zosilnenie ale aj opätovné zoslabnutie bariérových efektov. Z dlhodobého hľadiska je však zrejmé, že hranica medzi Slovenskou republikou a Českou republikou je mimoriadne dobre disponovaná ako pre úplnú integráciu, tak i pre separáciu regiónov pozdĺž nej. Zároveň platí, že určité časti tejto hranice sú disponované skôr pre integráciu (územie zhruba medzi Kútami a Strážnicou), iné viac pre separáciu (Javorníky). Prevažná časť hranice nie je jednoznačne disponovaná k jednej či druhej funkcii a obe krajné funkcie môže v prípade nutnosti plniť (Řehák, 1997). V období 1993–2004 sa našťastie nepotvrdil jednoznačný posun v smere k nezvratnej marginalizácii spôsobenej vznikom štátnej hranice.

Literatúra

- BARTOŇOVÁ, D. 1997. Demografické aspekty vnitrní a zahraniční migrace v ČR v 90. letech. *Demografie*, roč. 39, 1997, č. 4, s. 250–257.
- BAŠOVSKÝ, O. 1995. Súčasný stav a prognóza urbánnej a regionálnej štruktúry Slovenska a ekonomická transformácia. *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 100, 1995, č. 2, s. 78–91.
- BRANDOVÁ, H. 1992. Euroregiony. *Geografické rozhledy*, roč. 2, 1992, č. 2, s. 45.
- BUČEK, J. 1994. Geopolitika na konci 20. storočia. *Mezinárodní otázky*, roč. 4, 1994, č. 3, s. 41–53.
- BUČEK, J. 1995. *Mesto, štát a územie*. Bratislava: Katedra humánnej geografie a demo-geografie PriF Univerzity Komenského, 1995, 212 s. – Dizertačná práca.

- BUČEK, J. 1996. Integračné a dezintegračné procesy v Európe: priestorové aspekty. In: *Európska integrácia: vybrané spoločenskopolitické a medzinárodné aspekty (pohľad zo Slovenska)*. Eds. G. Mesežnikov, S. Miháliková. Bratislava, Univerzita Komenského; Université Libre de Bruxelles; Slovenské združenie pre politické vedy, 1996, s. 47–64.
- BUČEK, J., DÖMÉNYIOVÁ, M., PAVLOVIČOVÁ, N., SLÁVÍK, V., TREMBOŠ, P., ZEMKO, M. 1993. *Geoeconomická pozícia Slovenskej republiky a niektoré jej dôsledky (Úvod do problematiky – podkladová štúdia)*. Bratislava, Centrum strategických štúdií SR, 1993, 230 s. – Správa.
- BUČEK, J., TREMBOŠ, P. 1992. *Možnosti utvárania „euroregiónov“ z hľadiska územného rozvoja Slovenska*. Bratislava, Urbion, 1992. 41 s. – Správa.
- CATTAN, N., GRASLAND, C., ŘEHÁK, S. 1996. Migration flows between the Czech and Slovak Republics – Which form of transition? In: *Central Europe after the Fall of the Iron Curtain, Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends*. Eds. F. C. Carter, P. Jordan, V. Rey. Wien, Wiener Osteuropa Studien, 1996, s. 319–336.
- DANĚK, P. 1999. Služby. In: *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 144–151.
- DIVINSKÝ, B. 2004. *Migration Trends in Selected EU Applicant Countries. Volume V – Slovakia: An Acceleration of Challenges for Society*. Vienna, International Organization for Migration, 2004. 146 s. ISBN 92-9068-185-3.
- Dojížďka a výjíždka do zaměstnání a škol*. Praha, Federální statistický úřad, 1992, 86 s.
- DOKOUPIL, J., TOUŠEK, V. 2001. Zahraniční pracovníci na trhu práce v pohraničí. In: *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 2001, s. 40–46.
- DRBOHLAV, D. 1994. Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva. *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 99, 1994, č. 3, s. 151–162.
- DRBOHLAV, D. 1996. Česká republika a mezinárodní migrace. In: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR*. Ed. M. Hampl, Praha, PříF Univ. Karlova, 1996, s. 199–218.
- DRBOHLAV, D. 1999. International migration and the Czech Republic. In: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Praha, PříF Univ. Karlova, 1999, s. 223–242.
- DRGOŇA, V. 1999. Pohraničné územia SR: regionálna komparácia. In: *Geografie*, XI. Ed. D. Borecký. Brno, Kat. geografie PedF Masaryk. univ., 1999, s. 35–43.
- DRGOŇA, V. 2000. Transformačný proces v kontexte regionálnej politiky Slovenskej republiky. In: *Scientific Script*, Vol. 3, Banská Bystrica, Univ. M. Bela, 2000, s. 165–171.
- DRGOŇA, V. 2001. Euroregióny – nový prvok regionálnej štruktúry Slovenskej republiky. In: *Geografie*, XII. Ed. S. Novák. Brno, PedF Masaryk. univ., 2001, s. 26–30.
- DRGOŇA, V. 2001. *Transformačný proces a jeho vplyv na regionálnu štruktúru Slovenska*. Nitra, Univ. Konšt. Filoz., 2001, 138 s.
- FIALA, T., KUNC, J., TOUŠEK, V. 1999. Aktuální tendence v zaměstnávání cizinců na trhu práce v ČR. In: *Geografie*, XI. Ed. D. Borecký. Brno, Kat. geografie PedF Masaryk. univ., 1999, s. 45–50.
- GRASLAND, C. 1991. Potentiel de population, interaction spatiale et frontières: des deux Allemagnes à l'unification. In: *L'Espace géographique*, No. 3. Paris, Équipe P.A.R.I.S. (CNRS – Université Paris I), 1991, s. 243–254.
- GRASLAND, C., CATTAN, N. 1994. *Dynamiques migratoires et recompositions territoriales en Tchécoslovaquie 1960 – 1992*. Paris, Équipe P.A.R.I.S. (CNRS – Université Paris I), 1994, 68 s. ISBN 2-7181-9240-2.
- HALÁS, M. 1999. Zmeny v cezhraničných aktivitách obyvateľstva v česko-slovenskom pohraničí. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae*, roč. 32, *Folia Geographica*, č. 3, Prešov, Prešov. univ., 1999, s. 131–139.

- HALÁS, M. 1999. *Vybrané geografické aspekty cezhraničných väzieb a cezhraničnej spolupráce medzi SR a ČR*. Bratislava: Kat. humánnej geografie a demogeografie PriF UK Bratislava, 1999. 54 s. – Písomná práca k dizertačnej skúške.
- HALÁS, M. 1999. Migrácia obyvateľstva medzi SR a ČR a jej dôsledky. In: *Teoreticko-metodologické problémy geografie, príbuzných disciplín a ich aplikácie*. Eds. J. Minár, M. Trizna. Bratislava, PriF Univ. Komenského, 1999, s. 180–185.
- HALÁS, M. 2000. Zahraničný obchod SR s ČR. In: *Geographical Studies*, 7. Ed. V. Drgoňa. Nitra, Univ. Konšt. Filoz., 2000, s. 98–107.
- HALÁS, M. 2000. Vybrané aspekty hodnotenia vplyvu štátnej hranice na prihraničné územie (na príklade časti slovensko-českého pohraničia). *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 105, 2000, č. 1, s. 109–113.
- HALÁS, M. 2005. *Cezhraničné väzby, cezhraničná spolupráca: na príklade slovensko-českého pohraničia s dôrazom na jeho slovenskú časť*. Bratislava, Univerzita Komenského, 2005. 152 p. ISBN 80-223-2054-4.
- HALÁS, M., SLAVÍK, V. 2001. Cezhraničná spolupráca a euroregióny v SR (ciele, realita, perspektívy). In: *Miscellanea Geographica*, 9. Eds. J. Dokoupil, P. Mentlík, M. Novotná. Plzeň, Západočes. univ., 2001, s. 171–180.
- HAMPL, M. 1996. Transformační procesy a předpoklady dalšího vývoje systému osídlení. In: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR*. Ed. M. Hampl, Praha, PříF Univ. Karlova, 1996, s. 91–117.
- HAMPL, M. 1999. The development of regional system and societal transformation in the Czech Republic. In: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Ed. M. Hampl. Praha, PříF Univ. Karlova, 1999, s. 27–128.
- HAMPL, M. 2000. Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciace. *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 105, 2000, č. 3, s. 241–254.
- HARVIE, C. 1994. *The Rise of Regional Europe*. London – New York, Routledge, 1994. 44 s. ISBN 04-1509-5239.
- HAVLÍČEK, T. 2001. Srovnání pohraničních okresů ČR a sousedních územních jednotek. In: *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 2001, s. 65–84.
- HAVLÍČEK, T. 2004. Teorie vymezení pohraničí. In: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Eds. M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček. Praha, Academia, 2004, s. 59–66.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. 2001. Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na Periferní oblasti. *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 106, 2001, č. 1, s. 1–11.
- HAVLÍČEK, T., JEŘÁBEK, M. 2004. Přeshraniční spolupráce ve středoevropském prostoru. In: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Eds. M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček. Praha, Academia, 2004, s. 179–186.
- HORÁKOVÁ, M. 2004. *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 13. [online], [Citované 15. 6. 2004]. Dostupné na internete: <<http://www.vupsv.cz>>.
- CHROMÝ, P. 1999. Teorie hranice a pohraničí. In: *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 16–20.
- CHROMÝ, P. 2000. Historickogeografické aspekty vymezování pohraničí jako součást geografické analýzy. *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 105, 2000, č. 1, s. 63–76.
- JANČÁK, V., NOVOTNÁ, M., REINÖHLOVÁ, E. 1999. Zemědělství. In: *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 55–70.
- JEŘÁBEK, M. 1997. Analysis of knowledge in connection with travel of inhabitants of the Czech Republic to foreign countries. In: *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, roč. 32, Supplementum, Praha, Univ. Karlova, 1997, s. 325–334.
- JEŘÁBEK, M. 2000. Pohraničí, přeshraniční spolupráce a euroregiony – evropský pohled a situace v Česku. *Geografické rozhledy*, roč. 10, 2000, č. 1, s. 6–7.

- JERÁBEK, M. 2000. Tematický vstup – pohraničí v regionálnom rozvoji a jeho výzkum. *Geografie – Sborník ČGS*, roč. 105, 2000, č. 1, s. 1–9.
- JERÁBEK, M. 2004. Reflexe regionálneho rozvoje českého pohraničí. In: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Eds. M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček. Praha, Academia, 2004, s. 123–136.
- KUČERA, M. 1994. *Populace České republiky 1918 – 1991*. Praha, Česká demografická společnost; Sociologický ústav AV ČR, 1994. 198 s. ISBN 80-901674-7-0.
- LUKNIŠ, M. 1985. Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, roč. 37, 1985, č. 2-3, s. 137–163.
- MARHULÍKOVA, O. 2001. Právny a inštitucionálny rámec cezhraničnej spolupráce na Slovensku. *Obecné noviny*, roč. 25, 2001, č. 6, s. 14–17.
- MIRVALD, S. 1999. Přeshraniční dopravní kontakty realizované silniční dopravou. In: *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 131–133.
- MLÁDEK, J. 1992. *Základy geografie obyvatelstva*. Bratislava, Slov. pedagog. naklad., 1992. 217 s. ISBN 80-08-00768-0.
- OČOVSKÝ, Š. 1969. Príspevok k štúdiu problematiky slovenského obyvateľstva v českých krajinách. *Geografický časopis*, roč. 21, 1969, č. 3, s. 218–234.
- OČOVSKÝ, Š. 1995. Populačné a ekonomické dôsledky migrácií medzi Slovenskou a Českou republikou. In: *Populačné zdroje regionálneho rozvoja Slovenska*. Bratislava, Slovenská štát. a dem. spoločnosť; Slovenská geogr. spoločnosť pri SAV, 1995, s. 73–81.
- PAULOV, J. 1986. Gravitačný model: Analytický nástroj štruktúrneho výskumu v geografii. In: *Acta Facult. rerum natur. Univ. Comenianae, Geographica*, Nr. 25, Bratislava, Univ. Komenského, 1986, s. 79–99.
- PAULOV, J. 1995. Some notes of border as geographical factor. In: *Acta Univ. M. Belii: Geographical Studies No. 1: The Boundaries and Their Impact on the Territorial Structure of Region and State*. Ed. V. Baran. Banská Bystrica, FPV Univ. M. Bela, 1995, s. 5–9.
- PAVLÍNEK, P., SMITH, A. 1998. Internationalization and embeddedness in East-Central European transtion: the contrasting geographies of inward investment in the Czech and Slovak Republics. *Regional Studies*, roč. 22, 1998, č. 7, s. 619–638.
- PODOLÁK, P. 1997. Podobnosti a rozdiely populačného vývoja Slovenska a Českej republiky. In: *Podobnosti a rozdiely vo vývoji SR a ČR po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky*. Eds. P. Mariot, P. Mikulík. Bratislava, Geografický ústav SAV, 1997, s. 97–106.
- POPJAKOVÁ, D. 1995. Institutionalization and organizational shapes of transfrontier cooperation. In: *Acta Univ. M. Belii: Geographical Studies No. 1: The Boundaries and Their Impact on the Territorial Structure of Region and State*. Ed. V. Baran. Banská Bystrica, FPV Univ. M. Bela, 1995, s. 46–49.
- Recommendation on Statistics of International Migration 1998: Economic & Social Affairs: Revision 1*, No. 58. New York, United Nations, 1998. 96 s.
- ŘEHÁK, S. 1997. *Aktuální změny prostorových interakcí na moravsko-slovenském pomezí: Širší závěrečná správa o řešení grantového projektu GA ČR*. Brno, PŘF Masaryk. univ., 1997. 82 s. – Správa.
- ŘEHÁK, S. 1998. Kontakty se Slovenskem na moravsko-slovenském pomezí (role vzdálenosti hranic). In: *Geografie X*. Eds. D. Borecký, E. Hofmann. Brno, KG PedF Masaryk. univ., 1998, s. 122–127.
- ŘEHÁK, S. 1999. Do pozornosti: Euroregiony i pro nás. *Mosty*, roč. 8, 1999, č. 3, s. 15.
- ŘEHÁK, S. 1999. Kartometrická analýza dopravní propustnosti státní hranice ČR. In: *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 128–131.

- ŘEHÁK, S. 2001. Analýza sídelního zázemí nejdůležitějších silničních hraničních přechodů ČR. In: *Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky*. Ed. M. Jeřábek. Ústí nad Labem, Sociologický ústav AV ČR, 2001, s. 47–53.
- ŘEHÁK, S. 2004. Geografický potenciál pohraničí. In: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Eds. M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček. Praha, Academia, 2004, s. 67–74.
- SLAVÍK, V., HALÁS, M. 1998. Cezhraničné väzby a cezhraničná spolupráca SR a ČR na príklade okresu Skalica. In: *Geografické informácie*, VI. Ed. A. Dubcová. Nitra, FPV UKF FPV; UNESCO katedra IRIE, 1998, s. 65–75.
- SLAVÍK, V., HALÁS, M. 1999. Cezhraničná spolupráca SR a ČR a plánovacie dokumenty a projekty. In: *Geografie*, XI. Ed. D. Borecký. Brno, Kat. geografie PedF Masaryk. univ., 1999, s. 209–217.
- ŠINDLER, P., WAHLA, A. 1999. *Evropská unie v geografickém vzdělávání*. Ostrava, PřF Ostrav. univ. 105 s. ISBN 80-7042-780-9.
- TOMŠÍČKOVÁ, B., TOUŠEK, V. 1999. Prostorové interakce na moravsko-slovenském pomezí. In: *Europa regionów, Współpraca regionalna 2000*. Wista, Jawornik, 1999, s. 271–279.
- TOUŠEK, V., TOMŠÍČKOVÁ, B. 2000. Občané Slovenska v České republice sedm let po rozdělení ČSFR (regionálně geografická analýza kontaktů). In: *Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR*. Eds. M. Víturka, J. Vystoupil. Brno, ESF Masaryk. univ., 2000, s. 153–165.
- UDVARDI, P. 2002. Financovanie cezhraničných aktivít zo štátneho rozpočtu. In: *Spoločná stratégia cezhraničnej spolupráce a regionálneho rozvoja do roku 2006*. Bratislava, Ministerstvo výstavby a reg. rozvoja SR, 2002, s. 40–42.
- UDVARDI, P. 2003. Systém podpory euroregionálnych aktivít na roky 2003–2004. In: *Euroregióny a regionálny rozvoj v integračných kontextoch*. Bratislava, Únia miest Slovenska, 2003, s. 79–84.
- World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move*. Geneva, International organisation for migration, 2003. 396 s. ISBN 92-9068-144-6.
- ZAPLETALOVÁ, J. 1997. Vývoj dopravných väzieb medzi SR a ČR po vzniku dvou samostatných štátů. In: *Podobnosti a rozdiely vo vývoji SR a ČR po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky*. Eds. P. Mariot, P. Mikulík. Bratislava, Geogr. ústav SAV, 1997, s. 45–52.
- Zamestnávanie občanov ČR v SR a nezamestnanosť občanov SR z územia ČR v Slovenskej republike*. [online], [Citované 15. 12. 2003]. Dostupné na internete: <<http://www.nup.sk>>.
- Záverečná správa o vytýčení, vyznačení a zameraní slovensko-českej štátnej hranice*. Bratislava, Spoločná slovensko-česká rozhraničovací komisia, 1996. 73 s.
- ZEMKO, I., BUČEK, J. 2001. Problémy cezhraničnej spolupráce a jej inštitucionálneho rámca na príklade regiónu Bratislavy. In: *Geografické spektrum*, 2. Bratislava, Geografika, 2001, s. 43–54.

Határon átnyúló kapcsolatok és határ menti együttműködés Szlovákia és Csehország között

Összefoglalás

A tanulmány a szlovákiai cseh kisebbség területi kiterjedését és a szlovák–cseh határ menti együttműködések formáit elemzi, feltárva a határ menti kapcsolatok politikai, társadalmi, infrastrukturális és természeti feltételeit és környezetét. A szerző kiemelten kezeli a határ menti kulturális és gazdasági kapcsolatok tartalmát, a határ menti régiókat érintő ingázás jellegét, valamint a szlovák–cseh határ menti euroregionális együttműködések szerkezeti sajátosságait az ország többi euroregionális együttműködéseivel szemben. Megállapítja, hogy a kormányzati szerveknek az elkövetkező években kiemelten kellene az ország határ menti régióinak fejlesztését és a határ menti régiók összekapcsolódását támogatnia, ugyanis az ország határvidékeinek társadalmi-gazdasági felemelkedését a csehszlovák/szlovák kormányok nemcsak a múltban, hanem a napjainkban is perifériaként kezelik, mint ahogy azt a 2001-ben elfogadott Szlovákia Területfejlesztési Konceptiója is alátámasztja.

1.2. A KISEBBSÉGEK TELEPÜLÉSI SZINTŰ ETNIKAI SZEGREGÁCIÓJÁNAK VIZSGÁLATA SZLOVÁKIA JÁRÁSAIBAN

(A dél-szlovákiai magyarlakta járások disszimilitási mutatói a 2001. évi népszámlálás adatai alapján)

Skúmanie etnickej segregácie menšín na úrovni sídiel v okresoch Slovenska

1. Bevezető

A különféle társadalmi csoportok szegregációja, s azon belül is térbeli elkülönülésük kérdésköre a modern társadalomtudományok egyik alapvető témája. A társadalmi szegregáció a szociológia számára elsősorban a településeken *belül* felismerhető jelenséggé vált kiváltképpen fontos kutatási területté – elsősorban a gyorsan növekvő nagyvárosok egyébként is összetett szerkezetű népességének vizsgálata kapcsán.

Tértudományi jellegénél fogva a társadalomföldrajz a településeken belül kialakuló szegregáció különböző fajtáinak vizsgálata mellett, kitekintéssel a tágabb földrajzi vonatkozásokra is, a *településszerkezet* belső tagolódásának értelme szerint kialakuló, s hangsúlyozottan a térbeliség jegyeit hordozó elkülönüléseket igyekszik feltárni és átalakulásuk irányait nyomon követni. A társadalomföldrajz részdiszciplínájaként az etnikai földrajz számára értelemszerűen adódik a feladat, hogy az etnikai térszerkezet megjelenítésének céljától vezérelve, a településszerkezet szintjeire alapozva leírható, etnikai háttérű szegregációt a maga eszközeivel és módszereivel igyekezzék minél mélyrehatóbban feltárni.

Az alábbiakban egy az etnikai földrajz elemzési eszköztárába is tartozó egyszerű vizsgálati módszer eredményei egy részének közzétételével a Szlovákia településszerkezetén belül kitapintható etnikai-nemzetiségi okokra visszavezethető szegregáció általános jellegzetességeinek, illetve ezzel kapcsolatban néhány alapvető összefüggés feltárára teszek majd kísérletet.

Magától értetődő, hogy az etnikai szegregáció társadalmi hatásainak – „áldásainak és átkainak” – megítélése olyan érzékeny, szerteágazó és napjainkban is megglehetősen vitatott probléma, amelynek megértéséhez az etnikai földrajz legfeljebb szerény adalékokkal szolgálhat.

2. Területi egyenlőtlenségi mutatók és alkalmazásuk

A területi egyenlőtlenségi mutatókat a regionális tudomány és a társadalomföldrajz különféle „...természeti, gazdasági, társadalmi jelenségek *területi differenciáltságának* mérésére ... a különböző társadalmi csoportok területi szegregációjának feltárássára...”¹ alkalmazza. A nemzetiségi megoszlás térszerkezetének feltárássára irányuló etnikai földrajzi vizsgálatok során az ilyen típusú területi egyenlőtlenségi mutatók számítása révén rendelkezésre álló mérőszámokra nagyon nagy szükség van; nél-

1 Nemes Nagy, 1984, 65–66. p.

különbözhetetlenek ugyanis az összehasonlító elemzések megalapozásánál. Ezek a mutatók – többek között – a nemzetiségi megoszlás szempontjai szerint is értelmezhetők, s lehetővé teszik olyan, a kutatott térség *egészére* vonatkozó mérőszámok értékelését, amelyek időbeli vizsgálata egyértelmű képet ad a térszerkezet jellegéről, illetve átalakulásának *általános* irányáról.

2.1. A disszimilitási index²

A társadalomföldrajzi elemzések alapeszközének számító mutatók közé tartozik az ún. Hoover-index³ is; egy „... megoszlási viszonzyszámokon alapuló ... *területi egyenlőtlenségi mutató*...”⁴ A régebbi szakirodalomban nevezték *koncentrálttsági index*-nek is, „... amely a jóval általánosabb *disszimilitási indexek* speciális alkalmazásának tekinthető”. Ez a mutató „...kellően tömör, könnyen kezelhető formában jelzi ... az eloszlás(ban) ... végbement változásokat.”⁵

A disszimilitási index ebben a formában mindig két vizsgált, összevett jelenség térbeli eloszlásában jelentkező egyenlőtlenségek mértékét adja meg. Az egyenlőtlenségek akként alakulhatnak ki, hogy különböző okok folytán az adott térség részegységeiben a mérés időpontjában a két összevett jelenség más-más intenzitással van jelen, vagy különböző arányban mutatható ki.

A Hoover-féle területi egyenlőtlenségi mutató, vagy disszimilitási index Nemes Nagy értelmezése szerint „...konkrét jelentést hordoz: megmutatja, hogy az egyik területi jelenség hány százalékát kellene átcsoportosítani a terület egységek között ahhoz, hogy a területi megoszlása azonos legyen a vele összevetett jelenségével.”⁶ A disszimilitási mutatót emellett, közvetve, az *asszimiláció statisztikai vetületének* egyik lehetséges, *regionális szintű* indikátoraként is számon tartják.⁷ Ebben a szűkebb értelemben a Hoover-index adott értéke felfogható úgy is, mint az *etnikai* „töm-

- 2 „Indices of segregation – Measures of the degree of residential separation of sub-groups within a wider population. The development of meaningful indices of segregation has been fundamental to the study of social stratification and residential differentiation in urban areas. ... Most studies of segregation have used one of two simple indices to summarize differences between two spatial distributions. The indices vary from 0-100 and indicate the percentage redistribution necessary over a set of districts. First, the *index of residential dissimilarity* indicates the percentage difference between the distributions of two component groups of population...” (Philip Ogden) Johnston, R. J. & al., 2004, pp. 379–380.

- 3 A mutató számítására szolgáló képlet a következő:

$$H = \frac{\sum_{i=1}^k |a_i - b_i|}{2}$$

0 ≤ H < 100; íai=100 & íbi=100,

- 4 Nemes Nagy, 1984, 70. p.

- 5 Bene L.–Tekse K., 1966, 29. p. skk.

- 6 Nemes Nagy: i. m. 71. p.

- 7 Vö. Johnston & al., 2004, pp. 731. – *Segregation*. Továbbá: A mutató értékeinek számítása révén kirajzolódó tendenciák megerősíthetők, hogy a térszerkezet alakulása fő vonásaiban a „tömbösödés”, vagy a fokozatos elkeveredés felé mozdult el. Ha ugyanis a szórvány-helyzetű közösségek aránya növekszik, akkor joggal feltételezhetjük az asszimilációs folyamatok erőteljes kibontakozását. A tömbszerű elkülönülés jellegének erősödése viszont a változások hátterében az esetleges korábbi szórványok asszimilációjára utaló jeleket is sejtet. Nyilvánvaló azonban, hogy bár a folyamat *következményeit* jól olvashatóan megjeleníteni, egyértelmű jelzést magáról az asszimilációról ez a mutató nem adhat.

ahol az általam vett értelemben;

ai= az i-edik község „a” nemzetiségű lakosságának százalékos aránya a járás összes (k) községének „a” nemzetiségű lakosságából

bi= az ki-edik község „b” nemzetiségű lakosságának százalékos aránya a járás összes (k) községének „b” nemzetiségű lakosságából. (Vö. Nemes Nagy, 1998, 52. p. skk.)

bősödés” *folyamatának* egyes fázisait, illetve a „szórvány”-helyzet *állapotát* megközelítőleg meghatározó *jelzőszám*.

2.2. A mutató eredményeinek értelmezési lehetőségei

A mutató maximális értéke (100) úgy értelmezhető, hogy a két vizsgált és összevetett jelenség az adott térségen belül teljesen eltérő területegységekben van jelen, az adott térben egymástól tökéletesen elkülönülve összpontosul egymástól markánsan különböző részegységekben. Ez az állapot szociológiailag az adott két összevetett népszámlálási kategória élesen kirajzolódó határokon alapuló *szegregációjával* jellemezhető.

A mutató maximálisához közeli értékei tehát azt a helyzetet írják le, amikor a vizsgált etnikumokhoz tartozók térszerkezetileg két elkülönülő *tömbbe* tömörülnek, és az ún. „szórvány-helyzetű” közösségek részaránya és számbeli súlya mindkét részből elenyésző.⁸ Az elkülönülés jellemzése természetesen a vizsgálat térségi szintjére, ebben az esetben az adott járásbeli településekre vonatkozik, ezért a mutató elvileg a különböző mértékben „vegyes” községek *közötti* szegregációt ragadja meg.

Az ellenkező véglet, a mutató minimális értéke (0) értelemszerűen azt jelzi, hogy a vizsgált területen belül, annak minden mért pontjában – azaz a településekben – az összevetett jelenségeket, vagyis a két nemzetiséget illetően teljes a *keveredés*. Ez azt jelenti, hogy az egyes településekben a nemzetiségi megoszlás szempontjából vegyesnek minősíthető lakosságot találunk, ami nyilvánvalóan kizárja az egyes etnikumokhoz tartozók, illetve a nemzetiségek tömbszerű elkülönülésének föltételezését.⁹ Az egyes községekben, adott földrajzi térbeli, és társadalmi tagolódás szerint meghatározható *belső* térszerkezetükben jelentkező nemzetiségi, etnikai szegregáció viszont gyakorlatilag még a 0-hoz közeli értékek esetében sem zárható ki, hiszen a mutató ezen a „mérési” szinten a lakónegyedek, utcák, telkek, háztömbök hálózatára alapozva kialakuló etnikai tömböket, szórványokat nem jelezheti.

A népesség nemzetiségi megoszlásra kiszámított értékek a két végletet természetesen csak elméletileg közelíthetik meg. Az etnikai térszerkezet jellegének alakulására vonatkozó feltételezéseinket elsősorban az egyes évekre kiszámított mutatók értékei *közt* változások alakulása támaszthatja alá, igaz a disszimilaritási index értéke már önmagában is értékelhető információkat hordoz a vizsgált jelenségek keveredésének *mértékéről*.

3. Az elemzés eredményeinek értékelése

3.1. Országos disszimilaritási adatok

8 A maximumhoz közeli érték leírhat azonban egy olyan helyzetet is, amikor a tömbszerűség tulajdonképpen már csak az adott időszakban „többségi” helyzetben lévő etnikumhoz tartozó közösségek térszerkezetbeli megjelenésére jellemző. Ebben az esetben az éppen „kisebbségi” helyzetű etnikumhoz tartozók, azokon a településeken, ahol még egyáltalán közösségként léteznek, részarányukat tekintve már a szórvány-állapot alá is szorulhatnak.

9 Adott viszont a lehetőség, hogy – indokolt esetben – egy ilyen területet „vegyes” tömbnek minősítsünk.

10 A 2001. évi népszámlálási adatok alapján a 10 000 fő fölötti lélekszámmal bíró nemzetiségek disszimilaritási mutatóinak számítási eredményeit mutatom be. A többi kisebbség esetében nem feltételezhető, hogy akár csak lokálisan is számottevően befolyásolnák, vagy meghatároznák a településszerkezet etnikai jellegét.

A jelentősebb Szlovákiai nemzeti kisebbségek országos és járási szintű disszimilitási mutatóit a 2001. évi népszámlálás községsoros bontású adatai alapján számoltam ki.¹⁰

Az adatokat 2895 szlovákiai község hivatalos, a Szlovák Statisztikai Hivatal által közzétett nemzetiségi adatsorai alapján összeállított adatbázisból merítettem, amely az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének honlapjáról, az „Interetnikus tudásmenedzsment” (IKM) projekt keretében bárki számára hozzáférhető.¹¹

Az országos szintű disszimilitási mutatók számításának eredményeit az 1. táblázat összegzi, illetve az 1. ábra jeleníti meg.¹²

1. táblázat. Szlovákiai nemzetiségek disszimilitási mutatói.

	Szlovák	Magyar	Roma	Ruszin	Ukrán	Ruszin + ukrán
Szlovák		85,30	61,47	81,17	66,67	75,11
Magyar	85,30		79,38	94,65	89,12	92,33
Roma	61,47	79,38		80,56	69,81	75,88
Ruszin	81,17	94,65	80,56		40,48	-
Ukrán	66,67	89,12	69,81	40,48		-
Ruszin + ukrán	75,11	92,33	75,88	-	-	

Az 1. táblázat adatai alapján elmondható, hogy általánosságban a számított mutatókat magas, egy kivételével 60 fölötti értékek jellemzik. Eszerint tehát Szlovákia településhálózatát 2001-ben meglehetősen markáns etnikai szegregáció jellemzi. Az ország népessége, melynek a 2001. évi népszámlálás adatai alapján csupán 14,21%-át adják a magukat valamely kisebbséghez tartozónak valló polgárok, jellegzetes etnikai tömbökben tömörül.

A csaknem háromezer, túlnyomó többségében szlovák többségű településből álló településszerkezetet jellemző országos adatok természetesen elfedik a nemzetiséglakta régiók szintjén kialakult lokális etnikai térszerkezetek helyi sajátosságait; a jellegzetes, etnikailag vegyesnek minősíthető települések alkotta sávokat, övezeteket a nagyjából „kisebbségi többségű” települések kisebb-nagyobb, összefüggő, javarészt határ menti tömbjei körül.

Ezért is a járási szintjén számított disszimilitási mutatók, már csak az összevetés alapjául szolgáló mérce eltérő léptéke okán is, jelentősen árnyalják majd ezeket a következtetéseket.

Az mindenestre nem meglepő, hogy a legmagasabb, csaknem a maximumhoz közeli országos értéket (94,65) a ruszin és a magyar nemzetiségű népesség disszimilitási mutatója érte el. Ehhez hasonlóan magas, 90 fölötti értéket (92,33) csak a kísérletképpen számított, a magyar, illetve a ruszin és az ukrán nemzetiségű népességet együttesen összevető mutató [ru+u] produkált. Nagy biztonsággal kijelenthetjük tehát, hogy az ország magyar és ruszin nemzetiségű polgárai a legkritikább esetben laknak együtt nagyobb számban Szlovákia településein. A mutatók híuen visszatükrözik

11 Forrás: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapja: www.mtaki.hu.

12 Az 1. ábrán található rövidítések az egyes összevetett nemzetiségek disszimilitási mutatóit jelölik:

	Szlovák	Magyar	Roma	Ruszin	Ukrán	Ruszin + ukrán
Szlovák		D _{SKm}	D _{SKrc}	D _{SKru}	D _{SKu}	D _{SKuru}
Magyar			D _{SKmc}	D _{SKmru}	D _{SKmu}	D _{SKmuru}
Roma				D _{SKruc}	D _{SKuc}	D _{SKuruc}
Ruszin					D _{SKuru}	-
Ukrán				-		-
Ruszin + ukrán				-	-	

azt a közismert tény, hogy a magyar és a ruszin/ukrán nemzetiségűek térszerkezeti leg két, egymástól teljesen elkülönült település-tömbben élnek az ország déli, illetve északkeleti határai mentén.

Az 1. táblázat első sora az, ami igazából komolyabb információ-értékkel bír, általános érvényű következtetések levonására alkalmas eredményeket vonultat fel a többségi nemzet, és az egyes nemzeti kisebbségekhez tartozók országos szintű elkülönüléséről. A számított értékek alapján itt a képzeletbeli rangsor élén a magyar, a végén cigány nemzeti kisebbség áll. Eszerint tehát a magukat a többségi nemzethez tartozónak valló szlovákiai polgárok a lakóhelyek szerinti elkülönülés települési szintű elemzése alapján leginkább a magyar nemzetiségű kisebbségektől [85,30], a legkevésbé pedig a roma kisebbségtől [61,47] szegregálódnak. Az ukrán nemzetiségű kisebbség elkülönülése a többségi népességtől jóval kevésbé jelentős [66,67], mint a ruszinoké [81,17].

Az első látásra talán kissé meglepő eredmények mögött az egyes kisebbségek etnikai térszerkezetének sajátosságai, az ország településszerkezetén belül elfoglalt pozícióik közti különbségek állnak. Bár jelentősen eltérő történelmi múlttal a háttérben, de mind a roma, mind az ukrán kisebbségekre jellemző, hogy nagyon kevés „saját többségű” településük van Szlovákia jelenlegi térszerkezetén belül.¹³ Ebből is következik, hogy erőteljesen szórványjellegű helyzetben élőnek minősíthető mindkét nemzeti kisebbséghez tartozók tekintélyes hányada, közülük is elsősorban a legtöbb nagyobb településen megtelepedett népesebb közösségeik révén a romák. Ilyen esetekben az adott etnikum a többséghez szükségszerűen jóval „közelebb” települtként jellemezhető, s ezt a jelenséget a szlovákiai romák és ukránok esetén a vizsgált mutató értéke is alátámasztja.

Az országos szintű összevetések között, szintén nem meglepő módon a ruszin és az ukrán népesség disszimilitását jellemző mutató bír a legkisebb értékkel. A teljesen egyenletesen eloszló térszerkezet kialakulásához tehát a két összevetett csoport tagjainak alig több mint 40%-át lenne szükséges a települések között „átcsoportosítani”.¹⁴

3.2. A dél-szlovákiai járások disszimilitási mutatói

A bevezetőben jelzett szándékaim szerint ebben a rövidre szabott összefoglalóban értelemszerűen hangsúlyos helyet kapnak a dél-szlovákiai, magyarlakta járások disszimilitási mutatói. Tehát a helyi többségek és a helyi kisebbségek térszerkezetbeli viszonyait általánosságban leíró jelzőszámokról lesz a következőkben szó, a déli határ menti sáv azon 16 közigazgatási egységében, amelyekben a szlovákiai magyar kisebbség zöme él.

13 Ukrán többségű település Szlovákiában a 2001. évi népszámlálás adatai szerint nem volt. (Egyetlen egy községben a Mezőlaborci (ML) járásbeli Meggyfaluban (Oľšínkov) egyezett meg a számuk a helyi ruszinokéval; a mindössze 41 fős települést 16-16 ukrán és ruszin lakta.) Ezzel szemben roma többségű településből 7 is akadt.

14 Ebben az esetben minden, az érintett csoportok által lakott településen az adott csoport a saját teljes létszámaéhoz viszonyítva ugyanolyan arányban volna jelen, mint a másik. Ez hozzávetőleg 9799 ruszin, illetve 4378 ukrán nemzetiségű lakost érintene, magyarán, az egyenletes eloszláshoz ennyi ruszint, illetve, ukránt kellene „mobilizálni.” A térszerkezeti elemzés logikája szerint viszont azt mondhatjuk, hogy jelenleg megközelítőleg ennyi ruszin és ukrán él a saját „tömbterületén”, az általuk többségben lakott települések körén kívül – a szórvány-lét valamilyen szintjén és állapotában.

2. táblázat. A Dél-Szlovákiai magyarlakta járások disszimilitási mutatói a 2001. évi népszámlálás adatai alapján.

	Lakosság száma	Szlovák		Magyar		Roma		Egyéb		D _{sm}	D _{sc}	D _{mc}
		absz.	%	absz.	%	absz.	%	absz.	%			
MI	109 121	89 150	81,70	12 819	11,75	4 399	4,03	2 753	2,52	92,05	52,71	79,91
TV	103 779	67 200	64,75	30 425	29,32	4 616	4,45	1 538	1,48	84,00	46,04	74,19
RA	40 918	28 412	69,44	8 994	21,98	2 797	6,84	715	1,75	81,41	43,71	58,82
KS	106 999	84 846	79,30	14 140	13,22	5 393	5,04	2 620	2,45	76,22	59,66	78,22
VK	46 741	31 796	68,03	12 823	27,43	850	1,82	1 272	2,72	72,96	36,08	81,70
NR	163 540	149 060	91,15	10 956	6,70	579	0,35	2 945	1,80	71,59	27,38	71,94
NZ	149 594	89 051	59,53	57 271	38,28	958	0,64	2 314	1,55	64,07	53,94	46,07
LC	72 837	49 266	67,64	20 072	27,56	2 054	2,82	1 445	1,98	63,47	46,23	32,40
GA	94 533	56 213	59,46	36 518	38,63	697	0,74	1 105	1,17	62,17	46,68	48,74
LV	120 021	82 993	69,15	33 524	27,93	1 242	1,03	2 262	1,88	59,70	61,53	59,70
RS	83 124	43 492	52,32	34 323	41,29	3 867	4,65	1 442	1,73	58,75	50,16	39,63
RV	61 887	38 967	62,96	18 954	30,63	2 908	4,70	1 058	1,71	57,65	50,92	69,61
SA	54 000	33 435	61,92	19 283	35,71	539	1,00	743	1,38	57,23	60,75	45,35
SC	51 825	39 797	76,79	10 553	20,36	39	0,08	1 436	2,77	50,92	51,95	50,73
KN	108 556	30 079	27,71	74 976	69,07	1 211	1,12	2 290	2,11	33,67	29,41	39,62
DS	112 384	15 741	14,01	93 660	83,34	1 069	0,95	1 914	1,70	30,62	44,03	48,04
Σ:	1 479 859	929 498	62,81	489 291	33,06	33 218	2,24	27 852	1,88			

D_{sm} = A járás magyar és szlovák nemzetiségű népességének disszimilitási mutatója

D_{sc} = A járás szlovák és roma nemzetiségű népességének disszimilitási mutatója

D_{mc} = A járás magyar és roma nemzetiségű népességének disszimilitási mutatója

Rövidítések: MI – Nagymihály, TV – Töketerebes, RA – Nagyrőce, KS – Kassa-vidék, VK – Nagykürtös, NR – Nyitra, NZ – Érsekújvár, LC – Losonc, GA – Galánta, LV – Léva, RS – Rimaszombat, RV – Rozsnyó, SA – Vágsellye, SC – Szenc, KN – Komárom, DS – Dunaszerdahely

Az országos léptékű disszimilitási mutatók értékeihez képest az alább következő mérőszámok egészen más dimenziót ragadnak meg. A számítás jellegéből adódóan az összevetett területi egységek száma jelentősen csökken, ezzel együtt a viszonyítási alapok is szűkülnek. Ezért aztán, a szükségszerűen árnyaltabb megközelítés miatt, a járások szintjén az országos szlovák–magyar disszimilitási mutató értéke az elemzés során nem lehet irányadó.

A mutatók, a számítás jellegéből adódóan elfedik továbbá az egyes járások összevetett mennyiségei közti nagyságrendi különbségeket. Utóbbi körülmény az elemzés során könnyen szem elől veszhet, ezért a mellékletben igyekeztem olyan grafikonokat is összeállítani, amelyek a disszimilitási indexek bemutatása mellett megjelenítik a magyar nemzetiségű népesség járásbeli százalékos arányát (vö. 3. ábra), illetve a magyar és a szlovák nemzetiségű népesség számát is. (4. ábra.)

Az általam eleve szűkre szabott keretek miatt minden szóba jöhető momentumra az adatok elemzésének bemutatása során talán nem sikerül majd kitérnem, az alább megfogalmazott állítások mérlegeléséhez azonban, remélem ez utóbbi ábrák hasznos segítséget nyújthatnak.

3.2.1. A disszimilitási mutatók nagysága alapján levonható következtetések

A szlovák–magyar disszimilitási mutató nagysága alapján rendezett típusokat négy csoportba sorolhatjuk:

A.	$D_{sm} > 70$	– erősen szegregált etnikai térszerkezet a települések szintjén
B.	$D_{sm} > 60$	– jelentősen szegregált etnikai térszerkezet a települések szintjén
C.	$D_{sm} > 50$	– szegregációra utaló térszerkezeti elemek a települések szintjén
D.	$D_{sm} < 50$	– a (helyi) kisebbség csekély mértékű szegregálódása a települések szintjén

Az A csoportba tartoznak: a Nagymihályi (MI); Töketerebes (TV); Nagyrőcei (RA); Kassa-vidéki (KS); Nagykürtösi (VK); Nyitrai (NR) járás. Ezen belül még az első három (MI; TV; RA) külön is csoportosítható az alapján, ahogy a három számított mutató egymáshoz aránylik. Az említett három járás települései között a roma közösségek magyaroktól való elkülönülése jóval nagyobb mértékű, mint a szlovákoktól való szegregálódásuk. Különösen a „szélsőségesen” magas disszimilaritási mutatókkal jellemezhető Nagymihályi és Töketerebes járás településein élő magyar közösségekre jellemző mind a szlovákoktól, mind a romáktól való térszerkezetbeli elkülönülés, ami más szemszögből egy jellegzetes, markánsan magyar jellegű etnikai tömb tartós meglétének igazolása is egyben.

A B csoportba a mutató 60 fölötti értékével bíró Érsekújvári (NZ), Losonci (LC) és Galántai (GA) járás tartozik. Ugyanakkor az Érsekújvári és a Losonci járásra is jellemző, hogy a három számított mutató egymáshoz hasonlóan aránylik; azzal a különbséggel, hogy esetükben a roma közösségek a szlovákoktól jóval inkább elkülönülnek, mint a magyaroktól. Az együtt élő vegyes, roma–magyar közösségek tehát a Losonci és Érsekújvári járásban jóval nagyobb eséllyel fordulnak elő, mint az első csoport jársaiban.

Az Érsekújvári járás kapcsán meg kell említeni, hogy kísérletképpen kiszámoltam járás nemzetiségeinek disszimilaritási mutatóit a járási központ adatsorait mellőzve is. A próbaszámítás eredményei alapján bebizonyosodott, hogy a járás népességének csaknem egy harmadát [28,25%] kitevő Érsekújvár a maga jellegzetesen vegyes etnikumú lakosságával számottevő mértékben képes befolyásolni a disszimilaritási mutató alakulását. A szlovák és magyar nemzetiségű népesség disszimilaritási mutatójának a járásközpont nélkül számított értéke ugyanis jóval meghaladja járás egészének értékét. A még szintén erőteljes szegregációt jelző 64,07 helyett, az Érsekújvár nélkül vizsgált térség népességének elkülönülését jelző index a maga 77,12-es értékével valóban már egy nagyon markáns, tömbszerűen szegregált etnikai térszerkezetre utal, jelentősebb nemzetiségileg vegyes lakosságú települések nélkül.

A harmadik, C csoportba 50 fölötti disszimilaritási mutatókkal a Lévai, Rimaszombati, Rozsnyói, Vágsellyei, Szenci járás tartozik. Meglehetősen „széthúzott” ez a mezőny; a Szenci járásbeli mutató értéke alig haladja meg az 50-et [50,92], míg a Lévai járásbeli szlovák–magyar disszimilaritási mutató alig marad el a 60-astól [59,70]. Egyéb szempontok alapján is vegyes a kép; a Rimaszombati járást például az előzőekben kifejtettek – vagyis a számított disszimilaritási mutatók egymáshoz viszonyított aránya – alapján az Érsekújvárral és a Losoncival állíthatjuk párhuzamba. Azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy a roma–magyar elkülönülést mérő mutató a maga rendkívül alacsony, 39,63-as értékével az etnikailag „vegyes” arculatú települések különösen nagy számát takarja, illetve ezeknek a járás településszerkezetén belüli, jelentősebb arányt tükrözi; jóval többet és nagyobb arányút, mint a két másik járásban.

Végül az utolsó, a szlovák–magyar disszimilaritási mutató 30 körüli értékével jellemezhető két járás, a Komáromi (KN) és a Dunaszerdahelyi (DS) külön csoportot alkot. A mutató értéke alapján nyoma sincs a két összevetett nemzetiségi csoport szegregációjának a járások településszerkezetén belül. A mutatók értékei alapján a helyzet

úgy jellemezhető, hogy az adott esetben kisebbségi szlovák nemzetiségű népesség térszerkezetileg külön tömböt ezekben a járásokban nem alkot; ugyanakkor tömörülése csekély mértékű, noha számarányukat tekintve legjelentősebb közösségei egyértelműen a járásközpontokban összpontosulnak. A 2001. évi népszámlálás adatai alapján azonban a két járás túlnyomórészt magyar többségű¹⁵ településeinek mind-egyikében élt szlovák nemzetiségű népesség.

3.2.3. A disszimilitási mutatók területi eloszlása alapján levonható következtetések

A szlovákiai magyarság sajátos földrajzi helyzete, a magyar közösségek államhatár mentén hosszan elnyúló településterülete miatt a dél-szlovákiai járások eredményeit a járások földrajzi helyzete szerinti sorba rendezés alapján is elemezhetjük. Az 5. ábrán a járások disszimilitási mutatóit a grafikon vízszintes tengelye mentén, a járásközpontok kelet–nyugati földrajzi pozíciója alapján rendeztem sorba.

Az elemzés eredményei alapján úgy tűnik, megalapozott az a mutatók értékének alakulásából levonható következtetés, miszerint a magyar és a szlovák nemzetiségű népesség térbeli, településszerkezetbeli elkülönülésének mértéke a déli határ menti sáv jársaiban egy képzeletbeli, nyugat–keleti tengely mentén szabályosan rendeződik el. Nyugatról, a legtöbb magyar népességet tömörítő régióból kelet felé haladva, a járásokban a magyar és a szlovák népesség szegregációja mind erőteljesebben domborodik ki. Ez a jelenség összefüggésbe hozható Szlovákia régióinak általános fejlettségi mutatók szerinti területi differenciálódásával¹⁶, egyben meg is erősíti azt a feltételezést, miszerint az etnikai csoportok térbeli szegregációjának mértéke összefügg az adott helyi közösségek általános társadalmi-gazdasági fejlettségi szintjével, akként, hogy a „fejletlenebb”, gazdaságilag hátrányosabb helyzetben lévő, társadalmi integrációs problémákkal küszködő régiókban a „zárt” etnikai területek fennmaradásának esélye nagyobb.

Összegzés

Ami az általam hozzáférhető felhasznált adatbázis jellegéből is következett, ez az összefoglaló sajnos nem térhet ki az etnikai térszerkezeti vizsgálatok talán legizgalmasabb részének bemutatására és elemzésre – a térszerkezetbeli *átalakulások* irányának és dinamikájának megragadására.

Ehhez szilárdan megalapozott összevetéseket lehetővé tevő adatbázis szükségeltetne, amelyben a községsoros adatok az elemzés eszmei időpontjáig egységes rendben lennének végigvezetve. Bizonyos következtetések a községsoros adatok egyeztetése nélkül, különböző adatokból származó és időpontokra vonatkozó számítások összevetéséből is levonhatók persze, de valós folyamatok megragadásához mindez túlságosan is nehézkes és, ami rosszabb; könnyen tévútra vezethet a háttérben sejtető okok felkutatásánál. A községi adatok egyeztetése híján ezért is nem kísérleteztem most a jelzett forráshelyen egyébként rendelkezésre álló korábbi, 1991-es népszámlálások adatsorainak felhasználásával.

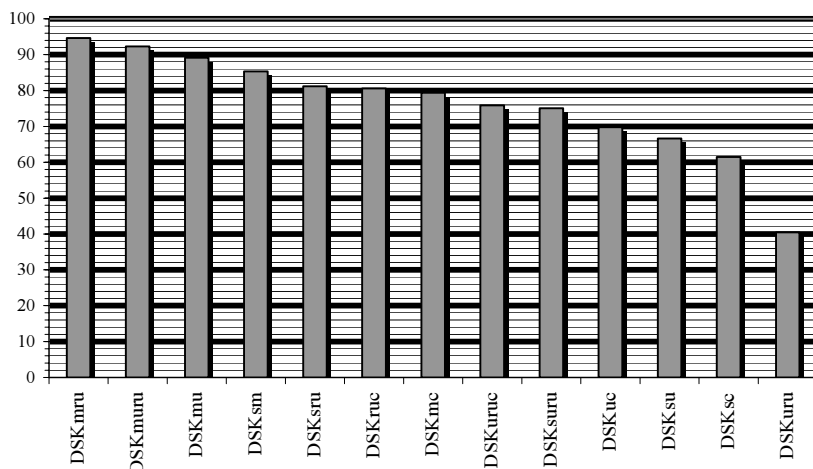
15 A Komáromi járás 45 községéből 5, a Dunaszerdahelyi járás 66 községéből mindössze 3 volt szlovák többségű település 2001-ben, azonban ezek is javarészt kis lélekszámú közösségek voltak.

16 Faltán, L. – Pašiak, J. (eds.): *Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav*. Bratislava, Sociologický Ústav SAV, 2004.

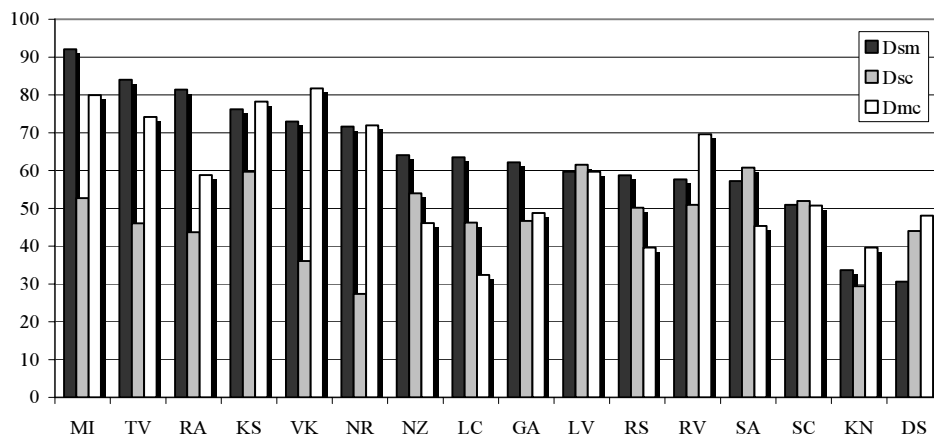
Így persze torzóban maradt ez a rövid összegzés. Bízom azonban abban, hogy ez az írás a bevezetőben jelzett szerény adaléknak Szlovákia jelenlegi etnikai térszerkezetének tisztázásához ezekkel a fogatékosságaival együtt is megfelel, s a jelzett hiányosságokat valamikor majd pótolni és kiigazítani tudom.

Mellékletek

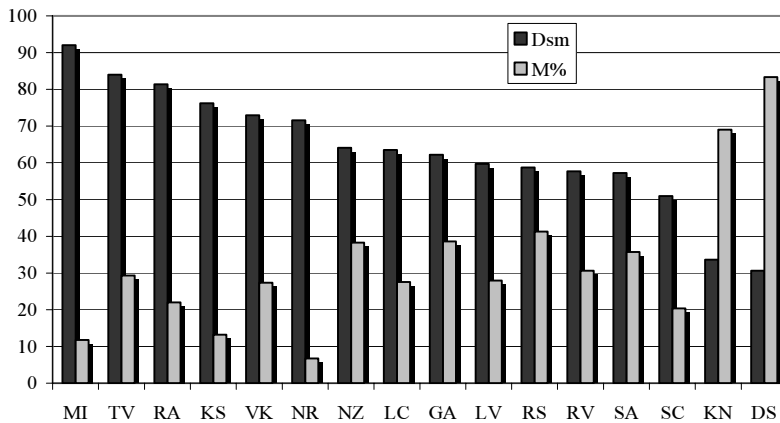
1. ábra. Szlovákia vizsgált nemzetiségeinek országos disszimilaritási mutatói

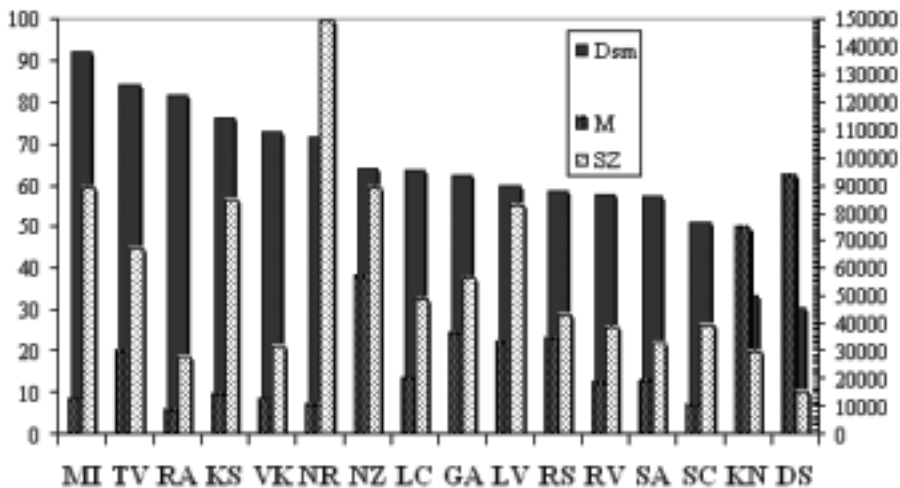
2. ábra. A dél-szlovákiai magyarlakta járások disszimilaritási mutatói, 2001 (Sorba rendezve a szlovák–magyar disszimilaritás nagysága alapján)

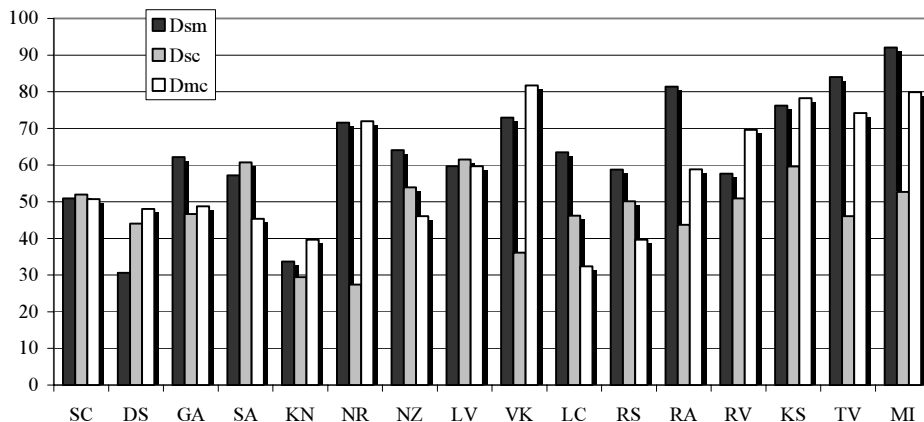
3. ábra. A szlovák–magyar disszimilaritási mutató a dél-szlovákiai magyarlakta járásokban és a magyar nemzetiségű népesség számaránya, 2001

4. ábra. A szlovák–magyar disszimilaritási mutató, valamint a magyar és a szlovák nemzetiségű népesség száma a dél-szlovákiai magyarlakta járásokban, 2001

5. ábra. A dél-szlovákiai magyarlakta járások disszimilitási mutatói, 2001 (Sorba rendezve a járások nyugat–keleti földrajzi helyzete alapján)

Irodalom

1. Bene L.–Tekse K., 1966. *Vizsgálatok a népesség területi eloszlásának alakulásáról Magyarországon 1900–1960.* Budapest, KSH.
2. Falťan, L. – Pašiak, J. [eds.], 2004. *Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav.* Bratislava, Sociologický Ústav SAV.
3. Johnston, R. J. & al., 2004. *Dictionary of Human geography.* 4th edition. Blackwell.
4. Nemes Nagy József, 1984a. Területi egyenlőtlenségi mutatók. In: Sikos T. Tamás (szerk.) 1984. *Matematikai és statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei a területi kutatásokban.* (6. fejezet). 65–82. p. Budapest. /Földrajzi tanulmányok, 19./
5. Nemes Nagy József, 1998. *A tér a társadalomkutatásban. Bevezetés a regionális tudományba.* Budapest.

Skúmanie etnickej segregácie menšín na úrovni sídiel v okresoch Slovenska

Zhrnutie

Rôznorodé formy priestorovej diferenciácie spoločenstva na základe najrozličnejších znakov – etnickej identity, národnostnej príslušnosti, jazykových skupín, religiozity, atď. – patria medzi favorizované a živo diskutované témy spoločenských vied už od spočiatku ich novodobej histórie. Špeciálna štatistická metóda – porovnávanie tzv. *indexu dissimilarity* – pôvodne použitá najmä v regionálnej vede a v priestorovo-ekonomických analýzach sa zjaví vhodnou aj na „meranie“ (a tým aj na porovnávanie) aj takého zložitého javu, akým sú formy priestorovej diferenciácie dvoch rôznych národnostných skupín spoločenstva – všeobecne známe ako (etnická) segregácia. Na základe dostupných štatistických databáz boli vypočítané ukazovatele vzájomnej dissimilarity všetkých národnostných skupín súčasného Slovenska, ktoré svojou početnosťou a podielom sú schopné ovplyvniť aj etnický charakter sídelnej štruktúry určitých častí krajiny. Výpočty indexov dissimilarít dvojíc vybraných etnických skupín na Slovensku

poukazujú na výraznú priestorovú diferenciáciu menšín – na existenciu tzv. „menšinových blokov“. Sú to menšie regióny s početnou prevahou neslovenského obyvateľstva, najmä v okruhu najpočetnejších menšín Slovenska. Výnimku tvorí rómska menšina, so svojimi špeciálnymi formami osídlenia. Indexy disimilarity rôznych etník v sídlach Slovenska boli porovnané na úrovni okresov. V centre pozornosti boli okresy južného Slovenska, kde na základe ukazovateľov slovensko-maďarskej disimilarity sa črta výrazná priestorová diferenciácia pozdĺž osi východ – západ, kde výrazne väčšou mierou segregácie týchto dvoch etník sa vyznačujú najmä východne ležiace okresy slovensko-maďarského pohraničia.

1.3. NEMZETISÉG ÉS ANYANYELV SZERINTI HOVATARTOZÁS A SZLOVÁKIAI NEMZETI, ETNIKAI KÖZÖSSÉGEK ÉLETÉBEN

Národnostná a jazyková príslušnosť v živote národnostných a etnických spoločností na Slovensku

A 2001-es népszámlálás a (cseh)szlovákiai népszámlálások közül harmadik alkalommal – 1970 és 1991 után – nyújt adatokat a lakosság nemzetiségi összetétele mellett annak anyanyelv szerinti megoszlásáról. Míg a korábbi népszámlálások során az országos mellett járási bontású adatokat tettek közzé anyanyelvi megoszlás szerint, 2001-ben községsoros adatok összetételére is sor került.

Jelen dolgozatunkban Szlovákia lakosságának etnikai hovatartozását e két változó – a nemzetiség és az anyanyelv – alapján árnyaltabban és összefüggéseiben komplexebben szeretnénk megvizsgálni. Először tekintsük át, hogy hogyan alakult az egyes etnikumokhoz tartozók száma nemzetiség, illetve anyanyelv szerint 2001-ben!

1. táblázat. Szlovákia lakosságának nemzetiség és anyanyelv szerinti összetétele

Etnikum	Nemzetiség	Anyanyelv	Különbség	100- A/N ¹
Szlovák	4614854	4512217	-102637	-2,2
Magyar	520528	572929	52401	10,1
Roma	89920	99448	9528	10,6
Cseh ²	44620	48201	3581	8,0
Ruszin	24201	54907	30706	126,9
Ukrán	10814	7879	-2935	-27,1
Német	5405	6343	938	17,4
Lengyel	2602	2731	129	5,0
Horvát	890	988	98	11,0
Szerb	434	411	-23	-5,3

Forrás: Népszámlálás 2001.

Megfigyelhetünk egy általános tendenciát: a többségi szlovák nemzethez tartozók száma jelentős mértékben, 102637 fővel alacsonyabb anyanyelv mint nemzetiség szerint (-2,2%-kal). A nemzeti kisebbségek esetében a helyzet általában fordított. Anyanyelv szerint a magyarok száma 52401 fővel (10,1%-kal), a romáké 9528 fővel (10,6%-kal), a ruszinoké 30706 fővel (126,9%-kal), a cseheké 3581 fővel (8,0%-kal), a németeké 938 fővel (17,4%-kal), a lengyeleké 129 fővel (5,0%-kal), a horvátoké 98 fővel (11,0%-kal) magasabb mint anyanyelv szerint. Két nemzeti közösség esetében fordított a

1 A nemzetiség és anyanyelv szerinti hovatartozás különbségeit – etnikai közösségenként – egy képzett mutatóval fejezzük ki, mely a közösséghez tartozók számát e két változó (anyanyelv és nemzetiség) arányával fejezi ki. E mutatót azt adja meg, hogy egy adott etnikai közösségből nemzetiség szerint 100 főre, hányan jutnak anyanyelv szerint. Képlete: $A/N = \text{anyanyelv/nemzetiség} \cdot 100$. Az anyanyelv/nemzetiség mutatónak egy másik változatát is alkalmazzuk. Azt adja meg, hogy a közösséghez tartozók száma nemzetiség szerint hány százalékkal magasabb (alacsonyabb) mint anyanyelv szerint. Ebben az esetben 100-ból kivonjuk az A/N értéket.

2 A csehek nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlását „tágabban” is értelmezhetjük. Szlovákiában a 44 620 cseh mellett 2343 morva nemzetiségűt is kimutattak. Ily módon a cseh és a morva nemzetiségűek száma együtt 46 963 fő volt, cseh anyanyelvűként 48 201 személyt számoltak össze. Számuk 1233-mal haladta meg a csehek és a morvák együttes számát, azaz 2,6%-kal volt magasabb a számuk az anyanyelv, mint a nemzetiség szerint.

helyzet: az ukrán anyanyelvűek száma 2935 fővel (-27,1%-kal), a szerbeké pedig 23 fővel (-5,3%-kal) alacsonyabb mint anyanyelv szerint. Az előző esetben az eltérés az ukrán-ruszin etnikai hovatartozás bizonytalanságaira vezethető vissza. (A ruszin nemzetiség először az 1991-es népszámlálás alkalmával jelenik meg a nemzetiségek listáján, korábban a ruszinok (nagyreszt) az ukrán nemzetiség kategóriájában voltak kimutatva.) A szerb közösség adatainak az általános trendektől való eltérését az igen alacsony lélekszám magyarázhatja.

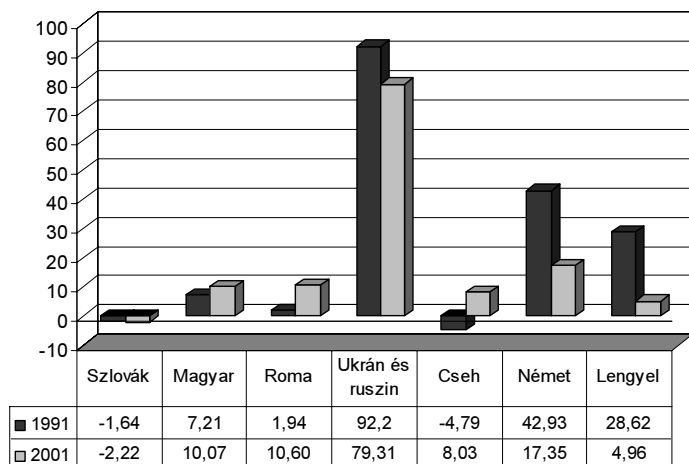
A többségi és kisebbségi közösségek e két etnikai hovatartozás mutatójának eltérései a két változó pozíciójával, súlyával (is) magyarázható a (cseh)szlovák körletben, hivatali gyakorlatban. Bizonyos szempontból az előzőt keményebb, az utóbbit puhább mutatónak is tekinthetjük. A nemzetiség szerinti hovatartozás volt hosszú időn keresztül az etnikai kötődésre utaló egyetlen hivatalos adat. Manifeszt (látható) mutatónak is tekinthetjük, mivel évtizedeken át a különböző űrlapokon nyomtatványokon, korábban a személyi igazolványokban is fel volt tüntetve. Úgy is fogalmazhatunk, hogy valamilyen nemzeti kötődés nyílt vállalása és az adott nemzetiséghez való tartozás deklarálása között – nemzetiségenként eltérő mértékben – erős összefüggés mutatkozik. Az anyanyelv szerinti hovatartozás viszont rejtve maradt, mivel okmányokban nem szerepelt, csak a népszámlálás során került lekérdézésre. Ugyanakkor az anyanyelv szerinti hovatartozás egy-egy etnikum esetében azt az „etnikai potenciált” jelenti, amiből az adott közösség reprodukálódik, a nemzetiség szerinti bevallás pedig a már „realizált” etnikai deklarációt jelenti.

Ezért nem túl merész állítás azt feltételeznünk, hogy a nemzetiség szerinti hovatartozás alapján erősebb (valódi, vélt, vagy óhajtott) kötődést tételezhetünk fel mint az anyanyelvi bevallás szerint

Azokhoz a nemzeti közösségekhez tartozók számát, ahová többen tartoznak nemzetiség mint anyanyelv szerint - a más etnikai kultúrákból érkezők gyarapítják. Ezek egyfajta vonzást gyakorolnak más etnikai közösségek tagjaira. Azok a nemzeti közösségek, ahová anyanyelv szerint tartoznak többen nem képesek származás szerinti „teljes” etnikai potenciáljukat reprodukálni. Általában a származásuk szerint számon tartott tagjaik egy kisebb-nagyobb része etnikai csoportot változtat. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az előzők asszimiláló, az utóbbiak inkább asszimilálódó közösségeknek tekinthetők.

Ez utóbbiak interetnikai pozíciója annál kedvezőbb, minél kisebb az eltérés az anyanyelv és a nemzetiség szerinti számuk között. Ahhoz, hogy reálisan vehessük tekintetbe az anyanyelv, illetve nemzetiség szerinti hovatartozás különbségeit, nem elégedhetünk meg csupán a 2001-es adatok vizsgálatával. Górcső alá kell vinnünk egy viszonylag hosszabb időszakot, esetünkben a kilencvenes években lezajlott etnikai folyamatok e két változó szerinti változásait.

1. ábra. Az anyanyelvi és a nemzetiségi hovatartozás eltérése Szlovákiában, 1991–2001, %

Egyes etnikai közösségek e két időpontból származó adatai (a nemzetiség, illetve az anyanyelv szerinti eltérése) jelentős mértékben különböznek. 1991-ben még a szlovákok és a csehek, 2001-ben már csak a szlovákok minősültek többségi nemzetnek. A szlovákok esetében a kilencvenes években nem elhanyagolható mértékben (-1,0%-ról -2,2%-ra) nőtt a nemzetiség és anyanyelv szerint magukat szlováknak vallók közti relatív különbség. A többségből kisebbségivé történt változás markánsan megfigyelhető a csehek esetében:

1991-ben – a csehszlovák állami keretek között – mint többségi nemzethez 4,7%-kal többen tartoztak nemzetiség mint anyanyelv szerint. 10 évvel később ezzel ellentétes módon alakult a nemzetiség, illetve anyanyelv szerinti kötődések aránya: nemzeti kisebbségként 8%-kal meghaladta a cseh anyanyelvűek száma a cseh nemzetiségűekét. 1991-ben a korábban még más nemzetiségekhez (is) kötődők egy része cseh nemzetiségűnek vallotta magát, 2001-ben viszont már a cseh anyanyelvűek egy nem jelentéktelen része elsősorban szlovákként azonosította magát.

A többi nemzeti közösség lélekszámának e két változó szerinti alakulásai is magukon viselik a tágran értelmezett szlovákiai társadalmi változások lenyomatait.

A magyarok esetében az A/N (anyanyelv/nemzetiség) mutató 1991-hez viszonyítva 2001-ben közel 3 százalékponttal (10,1%) volt magasabb. Ez feltehetőleg a 90-es évek Szlovákia (jelentős mértékben a mečiari éra) nemzetiség, pontosabban magyarság-politikájának egyfajta lenyomata a magyar–szlovák interetnikai kapcsolatokra. Az 1989-es fordulatot követően, az 1991-es népszámlálás alkalmával a részben magyar kötődésűek egy nem elhanyagolható része az ideológiai és a nemzetiségi nyomás alól szabadulva etnikai hovatartozást váltott. Az azt megelőző időszakról eltérően ekkor egy nem elhanyagolható részük magyarnak vallotta magát. Az évtized folyamán etnikai irányultságuk ismét módosult, mely feltehetőleg a mečiari érában felgyorsult.

Talán a legproblematisztikusabb a romák körében bekövetkezett változások értelmezése. A roma nemzetiségre és természetesen anyanyelvre csak az 1989-es fordulat után, először 1991-ben kérdeztek rá. Számuk autoidentifikáció illetve heteroidentifikáció szerint jelentős mértékben különböző. Lélekszámuk önbevallás alapján töredéke annak, mint a nem roma lakosság feltételezése szerint. (A nem roma lakosság

zöme által romának minősítettek nagy része nem vallja magát romának.) A két időpontban kimutatott eltérés értelmezése problematikus. (1991-ben 1,9%-kal, 2001-ben 10,6%-kal volt magasabb anyanyelv szerint a romák aránya, mint nemzetiség szerint.) A romák száma regionálisan is eltérő mértékben változott a kilencvenes években. Nem világosak a tendenciák sem: vajon a magukat romának vallók milyen arányban „regrutálódtak” az egyes nemzetiségek közül, s a magukat romának vallók etnikai kötődése mennyire stabil? Az is kérdés, hogy a korábban (1991 előtt) magukat más nemzeti kisebbségekhez tartozó, jelenleg romaként identifikálódók bevallása viszonylag tartósnak minősíthető-e, vagy egy kisebb-nagyobb részük számára egyfajta átmeneti állapotot jelent egy más, nagy valószínűséggel a többségi hovatartozás felé.

Ezért az ukrán és ruszin nemzetiségűeket együtt, egy közös blokkban elemzzük. A ruszinok csak 1991-ben jelentek meg külön nemzetiségként Szlovákia nemzeti palettáján. A korábbi évtizedekben jobbra ukránnak minősítették őket. Az 1991-es és a 2001-es népszámlálás adatai szerint az ukránok illetve ruszinok autoidentifikációja jelentősen különbözik. A ruszin közösséghez tartozók száma 1991-hez viszonyítva jelentősen megnőtt (mellyel párhuzamosan az ukránok száma csökkent). A két nemzeti közösséghez tartozók megoszlása egy sajátos szempontból ellentétes: az ukrán nemzetiségűek száma jelentős mértékben magasabb az ukrán anyanyelvűeknél az 1991-es és a 2001-es adatok szerint is. 1991-ben nemzetiség szerint 13281, anyanyelv szerint 9480 fő volt az ukránok száma. 1991-ben 28,6%-kal, 2001-ben 27,1%-kal volt magasabb anyanyelv szerinti számuknál. Így módon az ukrán nemzetiségűek több mint egynegyede más, legnagyobb részt ruszin (2996 fő) anyanyelvűnek vallja magát. A ruszinok esetében a helyzet fordított: 1991-ben és 2001-ben is igen jelentősen meghaladta a ruszin anyanyelvűek száma a ruszin nemzetiségűekét. 1991-ben 186%-kal, 2001-ben 127%-kal volt magasabb. A ruszinok viszonylag gyenge nemzeti tudata egyrészt a korábbi évtizedekben rájuk kényszerített ukrán „identitás” illetve a szlovák irányba történő hasonulás következménye, melyet feltehetőleg meghatározó mértékben felerősített, hogy saját identitásukat hivatalosan évtizedeken keresztül nem vállalhatták, s általában vagy a többségi szlovák, vagy egy más kisebbségi, az ukrán nemzetiség tagjainak vallották magukat. Az, hogy jelentős részük inkább az előbbi, a többség irányába mutató hasonulást választotta, támasztja alá, hogy (2001-ben) a ruszin anyanyelvűek többsége (28 885 fő) szlovák nemzetiségűnek, s csak ettől kisebb részük 22 751 fő vallotta magát ruszin anyanyelvűnek.

Végezetül a németek nemzeti és anyanyelvi hovatartozásának összefüggéseit elemezzük. Első pillantásra megfigyelhető, hogy jelentős mértékben csökkent (42,9%-ról 17,4%-ra) esetükben a nemzetiség és az anyanyelv szerinti hovatartozás közti különbség. Azaz a német anyanyelvűek relatív többlete töredékére csökkent. Feltevéssünk szerint e változás mögött a németek etnikai „pozíciójának” a rendszerváltást követő gyökeres mértékű változása áll. A rendszerváltás előtt a németekkel szemben megmutatkozó negatív viszonyulások („bűnös nemzet”) a rendszerváltás után előjelet váltottak: a német identitás vállalása az „új világ” új értékrendje szerint felértékelődött. E folyamatot komplexebben láthatjuk, ha nemcsak a rendszerváltás utáni adatokat vesszük tekintetbe, hanem az ezt megelőzőket is. 1970-ben (1980-ban nem kérdeztek rá az anyanyelvre) több mint kétszerese (107%-kal magasabb) volt a német anyanyelvűek száma a német nemzetiségűeknek. Nagyrészt ennek tudható be, hogy a német kultúrkörhöz tartozó német anyanyelvűek egyre nagyobb része nemzetiségének is a németet vállalta.

A továbbiakban az egyes nemzeti közösségekhez tartozók megoszlását a rendelkezésre álló két változó szerint árnyaltabban vizsgáljuk meg. Olyan tipológiát alakítunk ki, ahol az anyanyelv és a nemzetiség változók két értéket (igen vagy nem) vehetnek fel. Ily módon az egyes nemzeti közösségekhez, etnikumokhoz tartozók tágabb értelemben a rendelkezésre álló két mutató szerint négy típusba sorolhatók be:

		Nemzetiség	
		igen	nem
Anyanyelv	igen	1	2
	nem	3	4

1. típus, ide tartoznak azok, akik mindkét mutató, a nemzetiség és az anyanyelv szerint is ugyanahhoz a nemzetiséghez tartoznak. Őket tekintjük a vizsgált nemzeti közösség „magcsoportjának”, mivel politikai (nemzetiségük) és kulturális (anyanyelvük) kötődésük szerint is az adott nemzetiséghez tartoznak.

A 2. típust azok alkotják, akik csak anyanyelvük szerint (nemzetiségük szerint nem) tartoznak az adott nemzeti közösséghez. Ide egyrészt azok tartoznak, akik vegyes házasságból, általában többségi – kisebbségi házasságból származnak, nemzetiségi hovatartozásuknál inkább a többségi származás, nyelvi-kulturális kötődésüknél a kisebbségi származás dominál. Egy további szegmensüket a nem anyanyelvi oktatásban részesülő homogén származásúak egy része teszi ki. Esetükben az anyanyelv utal származásukra, nemzetiségük pedig az új, többségi identitásukat tükrözi.

Az anyanyelv/nemzetiség dichotómia vizsgálatának 3. típusa, az előzőnél talán nehezebben behatárolható csoportot képez. Esetükben a nemzetiségük (anyanyelvük nem) utal nemzeti kötődésükre. Egy részüket szintén vegyes származásúak alkotják, továbbá azok, akik etnikailag homogén származásúak, de jobbra a többségi nyelvi közegben szocializálódtak, és származás szerinti nemzeti hovatartozásukat megtartották.

A 4. típusba tartozók egyik etnikai változója sem utal a vizsgált etnikumhoz való tartozásra. Az ebbe a csoportba tartozók statisztikailag nem tartoznak a vizsgált etnikumhoz.

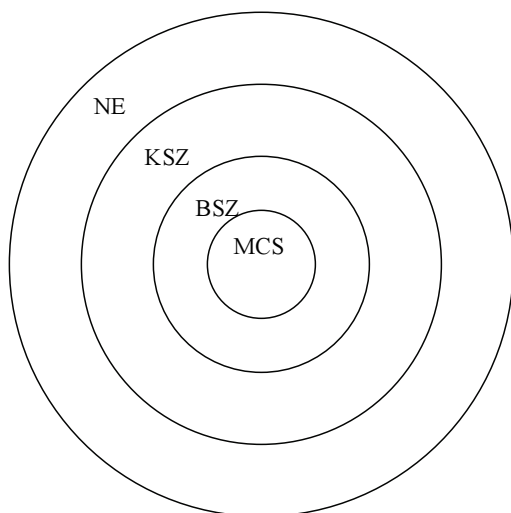
Felmerül a kérdés, hogy az egyes etnikai közösségeken belül hogyan, milyen struktúrát alkotva helyezkednek el az egyes típusok. Feltevésünk szerint az ily módon megkülönböztetett típusok egyfajta hierarchikus sorrendbe állíthatók, elrendezésüket koncentrikus körök segítségével ábrázolhatjuk. (2. ábra) Legfelül található az ún magcsoport (MCS), melyet az 1. típusba tartozók alkotnak. Feltevésünk szerint ezt veszi körül az ún. belső szféra (BSZ), melyet a 3. csoportba tartozók alkotnak. A nemzeti közösséghez tartozás külső szféráját (KSZ) a 2. csoporthoz tartozók alkotják. Feltevésünk szerint a 3. csoporthoz tartozók azért kötődnek nemzeti közösségükhöz szilárdabban, mint a 2. csoportba tartozók, mivel a nemzetiség vállalása súlyosabb vállalást, megnyilatkozást valószínűsít, mint „csak” az anyanyelvi kötődés vállalása. Szűkebb értelemben a közösség tagjainak a magcsoportba tartozókat tekintjük, tágabb értelemben pedig a magcsoporton kívül a külső és belső szférába tartozókat is.³

Már a fentiekben is utaltunk rá, hogy feltevésünk szerint a nemzeti közösségekhez tartozók identitása, kötődése annál szilárdabb, minél kisebb az eltérés a közösségi

3 Azt is látnunk kell, hogy ha az egyes közösségek tágan értelmezett számát összeadjuk, akkor nagyobb számú populációt kapunk, mint Szlovákia összlakossága. Ez abból adódik, hogy akik kettős kötődésűek (azaz akiknek nemzetiség és anyanyelv szerinti hovatartozásuk különbözők) mindkét etnikum körébe tartozóként összeszámolhatnánk.

hovatartozás két mutatója a nemzetiség és az anyanyelv között. Azaz a legszilárdabbnak (legkompaktabbnak) azok a közösségek tekinthetők, ahol a legtöbben az (1). ún. magcsoportba tartoznak, és viszonylag kevesen az etnikai kötődés belső, illetve külső szféráiba. Az is egyértelmű, hogy a nemzeti közösségekhez tartozók tágabb, illetve szűkebb értelemben értelmezett száma közti különbség annál nagyobb, minél nagyobb a külső szférába és a belső szférába tartozók aránya.

2. ábra. A nemzeti-etnikai közösségekhez tartozók típusai

MCS – magcsoport

BSZ – belső szféra

KSZ – külső szféra

NE – nem etnikai

A 2. táblázat első 3 oszlopa a nemzeti közösségekhez tartozás típusait adja meg. Az utolsó két oszlop azt fejezi ki, hogy a tágran értelmezett egyes nemzeti közösségekhez tartozók mekkora részét teszik ki nemzetiség, illetve anyanyelv szerint. Vizsgáljuk meg az egyes 5000 főnél számosabb szlovákiai nemzeti közösségeket, hogy az előzőekben ismertetett kritériumrendszer szerint mennyire szilárd belső struktúrával rendelkeznek!

2. táblázat. Szlovákia nemzeti közösségeinek nemzeti hovatartozás típusai szerinti megoszlása

Nemzetiség	Típus				Nemzetiség	Anyanyelv
	1	2	3	Összesen		
Szlovák	95,8	3,2	1,0	100,0	99,0	96,8
Magyar	86,5	2,3	11,2	100,0	88,8	97,7
Roma	45,5	23,6	30,9	100,0	69,1	76,4
Cseh	65,3	14,2	20,6	100,0	79,4	85,8
Ruszin	40,4	2,6	57,1	100,0	42,9	97,4
Ukrán	51,3	36,2	12,5	100,0	87,5	63,8
Német	44,6	21,9	33,5	100,0	66,5	78,1

Forrás: Népszámlálás 2001.

A táblázat adatai megerősítik a korábbiakban is vázoltakat. A legszilárdabb etnikai jellemzőkkel a szlovákok rendelkeznek. A tágabb közösséghez tartozók 95,8%-a tartozik a magcsoportba (MCS). Azt is megfigyelhetjük, hogy a belső szférába (BSZ) is több mint háromszor többen tartoznak (3,2%) mint a külsőbe (KSZ) (1,0%). Azaz a tágabb közösséghez tartozók közül legtöbben a szilárd maghoz tartoznak, míg a kevésbé szilárd kötődésűek aránya marginálisan csekély.

A magyar közösséghez tartozók 86,5%-a a magcsoportba tartozik, ugyanakkor közel ötször tartoznak többen a KSZ-ba (11,2%), mint a BSZ-ba (2,3%). A domináns MCS mellett jelentős számú a KSZ-ba tartozók aránya, melyek között igen vékony réteget képviselnek a BSZ-ba tartozók.

A csehek közel kétharmada tartozik a MCS-ba. A vizsgált etnikum perifériájához, KSZ-hoz itt is többen tartoznak (20,6%), mint a BSZ-ba (14,2%).

A romák egyes típusok szerinti megoszlása jelentős mértékben különbözik az előzőekben ismertetettektől. A magcsoportba tartozók aránya (45,5%) a tág populáció felét sem éri el, s a KSZ-ba tartozók aránya megközelíti az egyharmadot (30,9%).

Az ukránok belső struktúrája bizonyos mértékben hasonlatos a szlovákok megoszlásához. Itt is legtöbben a magcsoportba tartoznak (51,3%), s a perifériák felé haladva fokozatosan csökken a két típushoz tartozók aránya. A teljes populációhoz tartozók több mint egyharmada (36,2%) a BSZ-hoz, egynegyed (12,5%) a KSZ-hoz tartozik.

A ruszinok belső struktúrája az ukránokéval ellentétes. Legtöbben, 57,1% a KSZ-ba tartozik, a MCS-ba tartozók aránya 40,4%, melyeket igen vékony, 2,3% BSZ választ el egymástól.

A németek megoszlása szintén igen heterogén: Ugyan a MCS-ba tartozók vannak a legtöbben, (44,6%), de a KSZ-ba tartozók teszik ki a tágabb populáció egyharmadát (33,5%), melyeket jelentős arányú BSZ (21,9%) választ el. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a hasonló megoszlású etnikai közösségek más mutatói igen jelentős mértékben eltérőek lehetnek.

A nemzetiségi és az anyanyelvi adatok együttes tanulmányozása Szlovákia etnikai jellegzetességeinek komplexebb megismerését segíti elő. Hangsúlyosan fontos ez az egyes nemzetiségek településszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálatánál. Elsősorban a kisebb lélekszámú etnikumok esetében mutatkoznak igen nagy eltérések a nemzetiség és az anyanyelvi megoszlás szerint.⁴

A továbbiakban járások szerinti bontásban vizsgáljuk a szlovákiai nemzeti közösségek megoszlását. Első megközelítésben azt vizsgáljuk, hogy az egyes járásokon belül mekkora a nemzeti kisebbségek kumulált száma, aránya. (Tehát nem az egyes közösségekhez tartozók megoszlást vizsgáljuk, hanem azt, hogy az egyes járások népességén belül milyen nagy a kisebbségi közösségek összlétszáma, aránya).

4 Az etnikai jellegzetességek még árnyaltabb vizsgálatát tenné lehetővé, ha nem csak külön a nemzetiségi vagy az anyanyelvi adatokat vizsgálnánk, hanem a kettő „együttjárását” is tekintetbe vennénk, mint ez a fentiekben elemzett tipológia esetében történt.

3. táblázat. A szlovákiai nemzetiségi és anyanyelvi kisebbségek kumulált száma, aránya járások szerint

Járásokban élő etnikumok aránya	Járás		Terület		Összlakosság	
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv
0–2	25,3	29,1	19,2	23,6	22,1	24,8
2–10	51,9	32,9	46,3	30,7	51,8	34,9
10–25	6,3	17,7	8,7	14,1	6,3	17,3
25–50	13,9	16,5	21,3	26,3	15,6	18,7
50+	2,5	3,8	4,4	5,3	4,1	4,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Népszámlálás 2001.

Az adatokból kiviláglik, hogy a szlovákiai járásokban jelentős mértékben magasabb a legalább 10%-os arányú etnikai vagy nemzetiségi kisebbséget kimutató járások aránya anyanyelv szerint, mint nemzetiség szerint. Azoknak a járásoknak a száma, ahol 10%-nál kisebb az ott élő etnikumok aránya nemzetiség szerint 62, anyanyelv szerint 49 volt. Ily módon nemzetiség szerint 18, anyanyelv szerint 30 járásban haladja az etnikumok kumulált aránya a 10%-ot. A nagyobb számú etnikai népességgel rendelkező járások megoszlása is jelentősen különbözik e két mutató szerint. Nemzetiség szerint csak 2, anyanyelv szerint viszont 3 járásban vannak többségben a nemzeti kisebbségek. 25–50%-os arányban nemzetiség szerint 11 járásban, anyanyelv szerint 13 járásban vannak. A legnagyobb eltérés a 10–25%-os arányban etnikumok által lakott járásoknál mutatkozik: nemzetiség szerint 5, anyanyelv szerint viszont 14 járásban mozog az etnikumok aránya 10–25% között. Szlovákia nemzeti közösségek által lakott területe tehát jelentős mértékben nagyobb az anyanyelvi, mint a nemzetiségi adatok alapján. Ha az etnikai jellegűnek minősített járások alsó határát a 10%-os küszöbön határozzuk meg, akkor nemzetiség szerint Szlovákia területének több mint egyharmada (34,4%-a), anyanyelv szerint 45,7%-tekinthető etnikumok által lakott területnek. (Azaz az anyanyelv szerint közel egyharmaddal (32,8%-kal) nagyobb területen élnek járásonként 10%-nál nagyobb arányban nemzeti közösségek.

Szlovákia lakosságának tehát igen jelentős része kerül többé-kevésbé rendszeres interetnikai kapcsolatokba. A 10%-nál magasabb etnikai lakosságú régiókban (nemzetiség szerint) 140 2126, illetve (anyanyelv szerint) 216 9617 számú lakos él, mely Szlovákia népességének 26,1%-át, illetve 40,3%-át teszi ki.

Egy következő lépésben azt vizsgáljuk meg, hogy Szlovákia egyes járásai mennyire tekinthetők multietnikusnak. A mi olvasatunkban arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen arányban és hány nemzeti közösség él egymás mellett kistérségként. Egyfajta „virtuális térképet” szeretnénk megrajzolni, mely Szlovákiában kistérségként adná meg az egyes együttélő etnikumok számát az egyes etnikai küszöbök mellett anyanyelv szerint.⁵ Több rétegű „térképet” rajzolunk meg. Régióként 1%, 2%, 5%, 10%, 20%, 33,4%-os arány felett jelenlévő etnikumokat vonunk be.

Az egyes százalékarányok megválasztásánál tekintetbe kellett vennünk, hogy Szlovákiában a nagy „szállásterületekkel” rendelkező nemzeti közösségek mellett zömmel szórványokban élő etnikai közösségek is jelen vannak. Vizsgálatunk alsó határául az

5 A korábbiakban ismertetett okok miatt – az anyanyelv szerinti hovatartozás a kisebbségi közösséghez tartozók egyfajta potenciális keretét adja meg – választottuk az anyanyelv szerinti hovatartozást.

1%-ot választottuk. Ettől kisebb előfordulási küszöbvel nem számoltunk. Feltevésünk szerint a járási, kistérségi szintű bontásban ennél kisebb arányban előforduló etnikumok inkább látensnek jelennek a regionális szintű interetnikai kapcsolatokban. Ezért csak azokat a nemzeti közösségeket vontuk be a vizsgálatba, amelyek aránya anyanyelv szerint eléri az 1%-ot legalább egy járásban. A vizsgálatba a szlovák, magyar, roma, ruszin, ukrán, cseh és német nemzetiségek lettek bevonva.

4. táblázat. A szlovákiai etnikumok száma járásonként, különböző etnikai küszöbök (anyanyelvűek aránya %-ban) mellett

Etnikumok száma járásonként	1%	2%	5%	10%	20%	33,40%
1	18	36	47	57	64	73
2	28	27	27	22	15	6
3	27	15	5	0	0	0
4	5	1	0	0	0	0
5	1	0	0	0	0	0
Összesen	79	79	79	79	79	79

Nézzük az eredményeket! Az 1%-os alsó küszöb felett a szlovákiai járások alig egynegyedében (22,8%-án) volt csak 1 nemzetiség kimutatható. Ebbe a csoportba azok a szlovákok által lakott járások tartoznak, ahol elenyésző mértékben élnek más nemzetiségek. Azaz a szlovákiai járások több mint háromnegyede olyan multiethnikus járásnak minősíthető, ahol legalább 2 etnikai közösség aránya (anyanyelv szerint) meghaladja az 1%-ot. A járások több mint 2/3-ában közel fele-fele arányban 2, illetve 3 etnikai csoport él, a 4, illetve 5 etnikai közösség együttese már csak 5, illetve 1 járásban fedezhető fel.

Második szintként a járásonként 2%-ot meghaladó nemzetiségeket vizsgáltuk.

Ezen a szinten a járások többsége (54,4%-a) még többnemzetiségűnek tekinthető. Azonban maximum 4 közösség együttese mutatható ki egy járásban. A járások közel egyötödében 3, több mint egyharmadában 2 közösség van jelen.

5%-os etnikai küszöb esetében a járások többsége már nem mutatkozik többnemzetiségűnek, a járások közel 60%-ában csak 1 etnikai közösség tagjai haladják meg az 5%-ot. A járások bő egyharmadában 2 nemzeti közösség van jelen, 3 közösség együttes jelenléte pedig 5 járásban figyelhető meg.

Az etnikai küszöb 10%-ra történő emelése mellett a járások több mint háromnegyede már egy nemzetiségű, s a szűk egynegyedében is csak 2 nemzetiség együttese figyelhető meg. A küszöbök további emelésével (20%-ra illetve 33,4%-ra) folyamatosan tovább emelkedik a nem multiethnikus járások aránya.

A nemzeti közösségek nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlásának vizsgálatát kisebb egységek, a települések szintjén fejezzük be. Ezen a szinten sokkal árnyaltabb képet kapunk a települések etnikai megoszlásáról, mint a járások szerinti vizsgálat esetében. Másrészt árnyaltabb képet kapunk arról is, hogy milyen az egyes nemzeti közösségek etnikai térszerkezete. Korábbi vizsgálataink során egy olyan etnikai térszerkezet-típológiát alkalmaztunk, mely 5 típus segítségével kategorizálta a szlovákiai magyar lakosságot.⁶

6 Ez az alábbi volt:

1. szórványnak a 10%-nál kisebb, de legalább 100 fős etnikai jelenléti helységeket,
2. szóránynak a 10%-nál alacsonyabb etnikai arányú helységeket minősítjük,
3. kisebbségnek a 10% és 50% közötti etnikai arányú településeket,
4. enyhe többségnek az 50-80% közötti helységeket,
5. erős többségnek az ezt meghaladó arányú településeket minősítettük.

Jelen dolgozatunkban egy a (5000 főnél nagyobb lélekszámú) szlovákiai etnikumokra alkalmazható tipológiát dolgoztunk ki, mely a települések etnikai jellegét (TEJ) 9 kategóriába sorolja. Azért volt szükség egy részletesebb sokkategóriás változó kidolgozására, hogy az egymástól igen eltérő térszerkezeti jellegzetességekkel rendelkező etnikumokat összehasonlíthassuk. (A vizsgált etnikumok nagy részénél térszerkezeti sajátosságaikból adódóan nem fordul elő az etnikai térszerkezet valamennyi típusa.)⁷

A továbbiakban az egyes nemzeti közösségek etnikai jellegzetességeit település-szintű adatok felhasználásával vizsgáljuk meg. A táblázat első oszlopa a települések etnikai jellegét, azaz az ott élő etnikumok arányát adja meg (TEJ). A települések számát a vizsgált etnikumok nemzetiségi illetve anyanyelvi aránya szerint a 2. és 3. oszlop tartalmazza. A 4. és az 5. oszlop az egyes nemzeti közösségekhez tartozók számát adja meg nemzetiség, illetve anyanyelv szerint a településeken élő etnikumok nemzetiségi aránya szerint. A 6. oszlopban pedig az A/N mutató értékeit tüntettük fel. Vegyük sorra az egyes nemzeti közösségeket:

5. táblázat. A szlovák lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő szlovákok aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Szlovákok (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	0	1	0	0	0,0
0–1	1	3	3	2	66,7
1–2	4	8	24	24	100,0
2–5	41	67	1099	843	76,7
5–10	97	123	6574	5113	77,8
10–20	126	151	22134	17839	80,6
20–50	205	255	97759	81502	83,4
50–80	210	195	211775	184416	87,1
80+	2197	2078	4275486	4222478	98,8
Összesen	2881	2881	4614854	4512217	97,8

Forrás: Népszámlálás 2001.

Szlovákiában 2001-ben nem volt olyan település, ahol legalább egy szlovák nemzetiségűt nem számoltak volna össze. Anyanyelv szerint egy ilyen település volt kimutatható (a Svidníki járásbeli Šarbov nevű település 9 lakosa közül mindenki ruszin anyanyelvűnek vallotta magát). A szlovákok elenyésző hányada – nem egész 0,2%-a él szórványban (10%-nál alacsonyabb arányú településeken). Döntő többségük (nemzetiség szerint 92,6%, anyanyelv szerint 93,6%-uk) 80%-nál nagyobb arányban szlovákok által lakott településeken él. Az is megfigyelhető, hogy gyakorlatilag minden településkategóriában magasabb a szlovákok száma nemzetiség szerint, mint anyanyelv szerint.

7 Az alábbiakban alkalmazott tipológia kategóriái a következők. (Az egyes etnikumok száma aránya):

- 0 (a helységben egy vizsgált etnikumú lakos sem él),
- 1%-nál kevesebb,
- 1–2% közötti,
- 2–5% közötti,
- 5–10% közötti,
- 10–20% közötti,
- 20–50% közötti,
- 50–80% közötti,
- 80% felett.

6. táblázat. A magyar lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő magyarok aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Magyarok (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	1325	1205	0	259	-
0-1	875	944	6478	9123	140,8
1-2	80	104	2987	3907	130,8
2-5	55	64	27382	34703	126,7
5-10	20	29	2050	2886	140,8
10-20	25	21	15589	19374	124,3
20-50	91	77	69828	83404	119,4
50-80	194	159	218103	236387	108,4
80+	216	278	178111	182886	102,7
Összesen	2881	2881	520528	572929	110,1

Forrás: Népszámlálás 2001.

A településeken élő szlovákok arányának emelkedésével csökken a nemzetiség, illetve anyanyelv szerinti hovatartozás közti különbség. Azokon a településeken, ahol a szlovákok aránya 10% alatt van, az A/N mutató értéke 76,6-77,8% körüli értékeket vesz fel, a szlovák kisebbségű településeken 80,6-83,4% körül, az erős szlovák többségű (80% feletti) szlovákok által lakott helységekből pedig 98,8% körül mozog. A szórványjellegű településeken is igen nagy mértékben magasabb a szlovákok száma nemzetiség szerint, mint anyanyelv szerint. Ez annak az erős etnikai vonzásnak a következménye, amellyel – még szórványkörülmények között is – a többségi etnikum hat a még lokális többségben lévő etnikai közösségekre is.

A települések (szlovák) etnikai jellegének erősödése és a két változó közti különbség csökkenése nem az etnikai vonzás csökkenésére utal, pusztán arra, hogy ezeken a településeken a más nemzetiségűek aránya csökken, ezért a kisebbségek irányából a többség irányába mutató asszimiláció is csökken (számukat tekintve ezekben a helységekből igen nagytömegű hasonulások zajlanak).

A magyar lakosság etnikai térszerkezeti mutatói – a magyarlakta településekre korlátozva – jelentős mértékben hasonlítanak a szlovák lakosság mutatóira. A magyarok által 10% felett lakott települések száma annál nagyobb, minél magasabb az ott élő magyarok aránya. Az is megfigyelhető, hogy a települések megoszlását illetően nincs jelentős eltérés a nemzetiség, illetve anyanyelv szerinti etnikai térszerkezet kijelölésénél. A 10%-nál magasabb magyar arányú településekből nemzetiség szerint 526, anyanyelv szerint mindössze 9-cel több 535 volt kimutatható 2001-ben. A szórványban élő magyarok aránya nem túl jelentős, nem éri el a 10%-ot (nemzetiség szerint 7,5%, anyanyelv szerint 8,9%). Megfigyelhető, hogy – a 10%-nál magasabb arányú településeken – a településeken élő magyarok száma a települések magyar jellegének erősödésével növekszik, a növekedés az enyhe magyar többségű településektől folytonos, de az erős magyar többségű településeken már kisebb a magyarok száma, mint az enyhe magyar többségű településeken. Azaz a korábbi időszaktól eltérően, 2001-ben a legtöbb magyar az enyhe magyar többségű településeken élt. Az A/N mutató értéke a települések magyar jellegének erősödésével csökken.

7. táblázat. A roma lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő romák aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Roma (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	1693	1874	0	1496	-
0-1	473	455	7735	7292	94,3
1-2	168	121	7985	9544	119,5
2-5	232	143	24752	27233	110,0
5-10	161	115	17875	21111	118,1
10-20	101	89	13526	13746	101,6
20-50	46	69	13739	14845	108,1
50-80	6	14	3671	3564	97,1
80+	1	1	637	617	96,9
Összesen	2881	2881	89920	99448	110,6

Forrás: Népszámlálás 2001.

A romák településszerkezeti jellegzetességei igen nagy mértékben eltérnek az eddig ismertetett szlovákok, és magyarok térszerkezeti mutatóitól. A települések roma jellegének erősödésével csökken e települések száma. A nemzetiségi és az anyanyelvi megoszlás tendenciái jelentősen különböznek, némi eltérés a folyamat lefolyását illetően mutatkozik. Az előző esetben a csökkenés folyamatos, a második esetében ez nem annyira egyértelmű. A roma lakosság legnagyobb tömegei 2–10% közötti roma arányú településeken élnek (A valóságban a helyzet ettől különbözhet, mivel a többség által romának minősített népességnek csak kisebb része vallja magát romának.) Érdekes megfigyelni, hogy az A/N mutató értékei nem rendeződnek oly szabályosan, mint ez megfigyelhető volt a fentiekben elemzett szlovákok, illetve magyarok esetében. Az A/N mutató értéke legnagyobb az 1–10%-ban romák által lakott településeken, majd értéke fokozatosan csökken.

8. táblázat. A cseh lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő csehek aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Cseh (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	778	737	0	197	-
0-1	1796	1816	17883	19050	106,5
1-2	253	267	22874	24992	109,3
2-5	50	58	3816	3917	102,6
5-10	3	2	20	18	90,0
10-20	1	1	27	27	100,0
20-50	0	0	0	0	-
50-80	0	0	0	0	-
80+	0	0	0	0	-
Összesen	2881	2881	44620	48201	108,0

Forrás: Népszámlálás 2001.

A csehek településszerkezetét meghatározó mértékben a szórvány jelleg határozza meg. Ezt jól példázza, hogy mindössze 1 községben haladja meg a csehek aránya a 10%-ot. Ugyanakkor a szlovákiai községek közel kétharmadában él 1% alatti arányban cseh népesség, mintegy 9%-ában 1–2% közötti arányban élnek csehek. Eltérően más, nagyobb lélekszámú nemzetiségektől, a szlovákiai községek többségében kimutatható legalább 1 cseh lakos. A legtöbb cseh az 1-2%, illetve az 1% alatti cseh népességű községekben él. Az utóbbiban a szlovákiai csehek több mint 51%-a, az előbbiben mintegy 41%-a él.

9. táblázat. A ruszin lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő ruszinok aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Ruszin (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	2 213	1 950	0	652	-
0-1	441	644	3 442	6 960	202,2
1-2	22	38	1 663	3 584	215,5
2-5	28	24	2 967	7 624	257,0
5-10	31	15	2 096	6 848	326,7
10-20	55	20	4 451	12 475	280,3
20-50	69	78	7 095	13 543	190,9
50-80	20	91	2 076	2 769	133,4
80+	2	21	411	452	110,0
Összesen	2 881	2 881	24 201	48 201	199,2

Forrás: Népszámlálás 2001.

A ruszinok településszerkezete egy térben behatárolható „szállásterülettel” rendelkező nemzeti közösség térszerkezetét vetíti elénk, másrészt igen jelentős mértékű, előrehaladott szórványosodásuk figyelhető meg. A térben jól behatárolható településszerkezetre utal, hogy a szlovákiai községek kétharmadában nem élnek ruszinok. Ugyanakkor a 10%-nál nagyobb arányban ruszinok által lakott községek száma nagy mértékben különbözik nemzetiség és anyanyelv szerint (146, illetve 210). Az előrehaladott szórványosodásról tanúskodik a ruszinok eloszlása az egyes településkategóriák szerint: 10%-nál kisebb arányú ruszin nemzetiségű helységeken a ruszinok aránya nemzetiség szerint 42,0%, anyanyelv szerint 53,0%. A ruszin etnikai térszerkezetet jellemzi, hogy „szállásterületük” összetétele jelentős mértékben különbözik nemzetiség és anyanyelv szerint. Nemzetiség szerint a települések többsége (124) ruszin kisebbségű, s csak 22 helység ruszin többségű. Anyanyelv szerint ennek ellenkezője figyelhető meg: ruszin többségű 122 település és 98 helységben élnek kisebbségben a ruszinok. A két mutató közti markáns különbséget jelzi, hogy nemzetiség szerint 2, anyanyelv szerint 21 településen haladja meg arányuk a 80%-ot. Más kérdés, hogy ezek jobbára apró, kis létszámú települések. Itt is megfigyelhetjük, hogy az A/N mutató (index) értéke legalábbis az 5%-nál magasabb ruszin lakosságú településeken élő ruszinok arányának növekedésével fordított arányban csökken. Míg országosan anyanyelv szerint kétszer annyi a ruszinok száma, mint nemzetiség szerint, a ruszin többségű helységeken e index értéke 133 körül, az erős ruszin többségű településeken pedig csak 110 körül mozog.

10. táblázat. Az ukrán lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő ukránok aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Ukrán (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	2 001	2 004	0	77	-
0-1	697	694	4 601	3 985	86,6
1-2	63	63	1 867	1 395	74,7
2-5	64	51	2 451	1 499	61,2
5-10	38	21	1 071	569	53,1
10-20	12	5	401	203	50,6
20-50	6	3	423	151	35,7
50-80	0	0	0	0	-
80+	0	0	0	0	-
Összesen	2 881	2 881	10 814	7 879	72,9

Forrás: Népszámlálás 2001.

Tanulmányunkban már korábban utaltunk a ruszin–ukrán etnikai kapcsolatok összetett múltjára és jelenére. (Bizonyos vonatkozásokban egyfajta komplementer kapcsolat mutatkozik e két nemzetiség között.) Az ukránoknál még intenzívebb szórványosodás figyelhető meg, mint a ruszinoknál: A szlovákiai települések mintegy 70%-án él legalább 1 ukrán. Az ukránok által lakott települések meghatározó jellemzője, hogy arányuk növekedésével egyre csökken az általuk lakott települések száma. Nemzetiség szerint a 10%-nál magasabb arányban ukránok által lakott települések száma mindössze 18, anyanyelv szerint pedig még kisebb, mindössze 8. Ezek között ukrán többségű település nem található.

Ezek a sajátosságok megmutatkoznak az ukránok településtípusok szerinti megoszlásában is. Az ukránok döntő többsége (nemzetiség szerint 92,4%, anyanyelv szerint 95,5%) szórványban él. A 10%-nál magasabb arányban ukrán nemzetiségűek által lakott településeken nemzetiség szerint 7,6%, anyanyelv szerint 4,5% az ukránok aránya. Eléggé sajátosan alakul az ukránok A/N indexe. Mivel az ukránok száma anyanyelv szerint kisebb mint nemzetiség szerint, országos szinten e index értéke 72,9. Ugyanakkor megfigyelhetjük, hogy minél magasabb arányban élnek ukránok az egyes településeken, annál kisebb az ukrán anyanyelvűek aránya az ukrán nemzetiségűekhez viszonyítva. E településeken az ukrán anyanyelvűeknél jelentősen magasabb, annak többszöröse a ruszin anyanyelvűek száma. Meghatározó részük ukrán nemzetiségűnek vallja magát.

11. táblázat. A német lakosság száma nemzetiség és anyanyelv szerint Szlovákia településein a településeken élő németek aránya szerint

TEJ %	Települések (sz)		Német (sz)		A/N%
	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	
0	2461	2393	0	152	-
0–1	391	459	3605	4195	116,4
1–2	6	6	106	99	93,4
2–5	7	7	253	290	114,6
5–10	8	6	546	590	108,1
10–20	7	10	860	991	115,2
20–50	1	0	35	26	74,3
50–80	0	0	0	0	-
80+	0	0	0	0	-
Összesen	2881	2881	5405	6343	117,4

Forrás: Népszámlálás 2001.

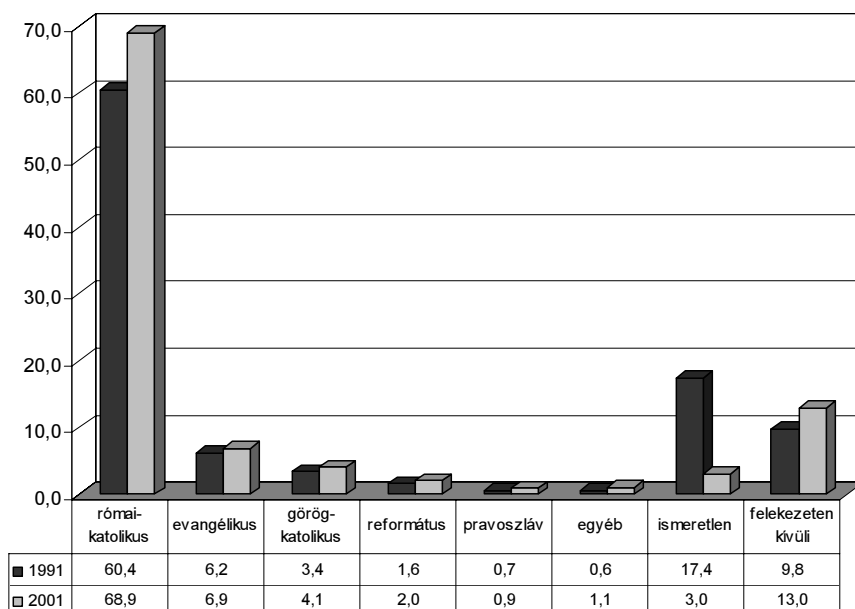
A németek településszerkezeti sajátosságai tendenciájukat illetően nemzetiség és anyanyelv szerint nem különböznek jelentősebb mértékben. Alacsony lélekszámuk ellenére Szlovákia településeinek 14,6%-án élnek nemzetiség, 16,9%-án anyanyelv szerint németek. A németek által leginkább lakott településeknek azok a falvak számítanak, ahol arányuk nem haladja meg az 1%-ot. Anyanyelv szerint 391, nemzetiség szerint 459 ilyen település volt kimutatható. A szlovákiai németek mintegy kétharmada (nemzetiség és anyanyelv szerint is megközelítőleg azonos arányban) ezekben a helységeken él. 10%-nál magasabb a németek aránya nemzetiség szerint 8, anyanyelv szerint 10 településen. Ezekben a helységeken élők teszik ki a németek szám szerint másik nagy csoportját, mintegy 16%-át. Az A/N index értékének alakulása az etnikai térszerkezettel összefüggésben különösebb szabályszerűséget nem mutat.

Szlovákia nemzetiségeinek felekezeti megoszlása a 2001-es népszámlálás adatai alapján

Szlovákia népességének felekezeti megoszlásáról az 1989-es fordulat óta a 2001-es népszámlálás immár második alkalommal szolgáltat adatokat. A 2001-es népszámlálás Szlovákia népességének felekezeti összetételéről árnyaltabb képet nyújt, mint az 1991-es census. Ez azzal magyarázható, hogy 1991-ben még igen magas volt a felekezeti bizonytalanok (népszámlálási kategóriával élve ismeretlenek) aránya (17,4%). 2001-re arányuk töredékére (3,0%) zuhant. Ily módon az 1991-es adatokhoz viszonyítva jelentős mértékben megnőtt az egyes felekezetekhez tartozók, de a felekezeten kívüliek aránya is. Az 1991 és a 2001 között a lakosság felekezeti összetételében bekövetkezett változásokat az 1. ábra szemlélteti.

2001-ben Szlovákiában az összlakosság több mint kétharmada (68,9%) római katolikus, 4,1%-a görög katolikus, 6,9%-a evangélikus, 2,0%-a református, 0,9%-a pravoszláv, 0,04%-e zsidó, 1,1%-a egyéb felekezetekhez tartozott. A felekezeten kívüliek aránya a lakosság több mint egynolcadát, (13,0%-ot) tesz ki, miközben az ismeretlenek aránya 3,0%.

1. ábra. Szlovákia lakosságának felekezeti megoszlása 1991, 2001, %.

A felekezeti és az etnikai hovatartozás mint a társadalmi valóság egy-egy szelete több szempontból is jelentős mértékű hasonlóságot mutat: Az egyes nemzetiségek, etnikumok felekezeti összetétele általában jelentős mértékben különbözik, melynek történelmi gyökerei vannak. Továbbá hosszú távon mindkettőnél jelentős mértékű településszerkezeti állandóság figyelhető meg. Azaz az egyes települések etnikai és felekezeti összetétele hosszabb időszakra visszatekintve jelentős mértékű stabilitást mutat.

Szlovákia nemzetiségeinek felekezeti összetételét csak a 6 nagyobb, legalább 10 000 főt számláló nemzetiségre vonatkozólag vizsgáljuk.

1. táblázat. Szlovákia nemzetiségeinek felekezeti megoszlása

Nemzetiség	Római katolikus	Görög katolikus	Pravoszláv	Evangélikus	Református	Zsidó	Felekezeten kívüli	Egyéb	Ismeretlen	Összesen
Szlovák	3 224 093	188 522	31 607	360 716	27 970	1 737	632 318	45 807	102 084	4 614 854
Magyar	378 700	8 086	86	7 963	80 582	240	33 336	5712	5 823	520 528
Roma	68 536	5 731	1 650	1 022	796	34	6 821	2 470	2 860	89 920
Cseh	358	13 256	8 970	17	9	5	1 228	178	180	24 201
Ruszin	643	3 163	5 439	46	30	7	1 156	152	178	10 814
Ukrán	22 731	438	215	1 550	133	41	16 304	1 891	1 317	44 620
Egyéb	8 662	285	2 199	1 205	52	208	4 721	1 758	926	20 016
Ismeretlen	4 397	350	197	339	163	38	1 424	364	47 230	54 502
Összesen	3 708 120	219 831	50 363	372 858	109 735	2 310	697 308	58 332	160 598	5 379 455

Forrás: Népszámlálás 2001.

A továbbiakban tekintsük át az egyes nemzetiségek felekezeti megoszlásának jellegzetességeit! A szlovákok felekezeti megoszlása tendenciáiban igen kis mértékben tér el az országos trendektől. Ugyanakkor egyes felekezetek szempontjából jelentős eltérések is vannak. A szlovákok között kis mértékben magasabb a római katolikusok (69,9%), a felekezeten kívüliek aránya (13,7%), jelentősebb mértékben magasabb az evangélikusok aránya (7,8%), ugyanakkor nem elhanyagolható mértékben alacsonyabb a pravoszlávok (0,7%), ismeretlenek (2,2%) aránya, s az országosnak töredéke a reformátusok aránya (0,6%).

A magyar lakosság felekezeti megoszlása is alapvonásaiban hasonlít Szlovákia felekezeti megoszlásához. A magyarok körében az országosnál kis mértékben magasabb a katolikusok aránya. A magyarok közel háromnegyede katolikus (72,8% római, 1,6%-a görög).

A lényeges eltérés a protestáns egyházakhoz tartozás vonatkozásában mutatkozik. A protestáns magyarok közül legtöbben a református egyházhoz tartoznak 15,5%, országosan a protestánsok legnagyobb része (6,9%) viszont az evangélikus egyház tagja. Az evangélikus magyarok aránya ennek töredéke. A magyarok körében szinte elhanyagolható a pravoszlávok aránya (0,02%), az egyéb kisebb vallási közösségekhez tartozók aránya az országos értékek körül mozog. Ami viszont lényegesen különbözik: a magyarok körében a felekezeten kívüliek aránya (6,4%) kétszer, az ismeretlenek aránya is (1,1%) közel háromszor kisebb az országos értékeknél. A romák területi elhelyezkedése felekezeti kötődésükben is megmutatkozik. (Lélekszámuk Kelet-Szlovákiában a legnagyobb, s nyugat felé haladva csökken.) Ezt tükrözi, hogy körükben az országosnál jelentősen magasabb a görög katolikusok (6,4%), de a pravoszlávok aránya is (1,8%). Ugyanakkor igen alacsony az evangélikusok (1,1%), és a reformátusok aránya (0,9%), s nem sokkal haladja meg az országos érték felét a felekezeten kívüliek aránya (7,6%). Az országosnál viszont jelentősen magasabb a különböző kisebb egyházakhoz tartozók aránya (2,7%).

A csehek felekezeti megoszlásának meghatározó vonása a felekezeten kívüliek igen magas aránya (36,5%). Az egyes vallási közösségekhez tartozók között a római katolikusok dominanciája (50,9%), továbbá az országos átlagot többszörösen meghaladó egyéb felekezetekhez tartozók aránya (4,2%) figyelhető meg.

A ruszinok és az ukránok felekezeti megoszlása az országos trendektől gyökeresen eltérő. Mindkét közösségen belül a „keleti” egyházakhoz tartozók teszik ki a lakosság többségét. A ruszinok többsége (54,8%) a görög katolikus egyházhoz, több mint egyharmada (37,1%) a pravoszláv egyházhoz tartozik. A további felekezetekhez tartozók aránya csekély, a protestáns egyházakhoz tartozóké elenyésző. A felekeze-

ten kívüliek aránya körükben (5,1%) nem éri el az őslakosságot jellemző érték a felét sem (5,1%).

Az ukránok többsége (50,3%-a) a pravoszláv egyházhoz tartozik, 29,2%-a görög katolikus. Úgy tűnik, hogy a ruszin–ukrán etnikai határ egyik jellemzője, hogy az ukránok szekularizáltabbak: több mint kétszer magasabb körükben a felekezeten kívüliek aránya (10,7%), mint a ruszinoknál. Ezenkívül nagyobb felekezeti pluralizmus is megfigyelhető: nagyobb arányban tartoznak a különböző nem „keleti” felekezetekhez, mint a ruszinok.

Szlovákia lakosságának felekezeti összetétele regionálisan is igen változatos képet nyújt, mely az etnikai összetétel területi vonzataival is szoros összefüggésben van.

A regionális eltéréseket 4 régió mentén vizsgáljuk. A nyugat-, közép-, kelet-szlovákiai, területek mellett Pozsony és tágabb környékének (Pozsonyi kerület) elkülönítése amiatt is indokolt, mivel a Pozsonyi kerület kegybemosása a nyugat-szlovákiai régióval jelentős mértékben torzította volna e két terület adatait.

A római katolikusok aránya kelet felé haladva csökken, az evangélikusok aránya Közép-Szlovákiában, a görög katolikusok és a pravoszlávok aránya pedig Kelet-Szlovákiában a legmagasabb. A további egyházak közül legnagyobb arányban vannak a reformátusok Kelet-, illetve Nyugat-Szlovákiában, a zsidók a Pozsonyi kerületben, a felekezeten kívüliek Pozsonyban és Közép-Szlovákiában. A kis egyházak aránya kelet felé növekszik, de egyébként Pozsonyban a legmagasabb.

Az egyes nemzetiségek felekezeti megoszlását befolyásolja regionális elhelyezkedésük, de a régiók felekezeti megoszlása is jelentős mértékben függ ezek nemzetiségi összetételétől. A felekezeti megoszlás nemcsak nyugat–kelet, de dél–észak irányban is változik, de ezt már a négy régióra történő tagolás mentén nincs módunkban megfigyelni.

Národnostná a jazyková príslušnosť v živote národnostných a etnických spoločností na Slovensku

Zhrnutie

Sčítanie ľudu z roku 2001 po tretí raz – po roku 1970 a 1991 – ponúka okrem národnostného zloženia obyvateľstva aj údaje o materinskom jazyku. Autor štúdie analyzuje vzťahy medzi týmito dvomi fenoménmi – podá hĺbkovú analýzu národnostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska na základe dvoch premenných: národnosť a materinský jazyk. Celá štúdia bola publikovaná v slovenskom jazyku v minuloročnom vydaní našej publikácie, t. j. v publikácii *Národnostné a etnické menšiny na Slovensku 2004*.

1.4. MUNKÁT ADÓ GYÁRVÁROSKA, AVAGY AZ IPARI PARK SZEREPE A MUNKANÉLKÜLSÉG CSÖKKENTÉSÉBEN – EGY KVALITATÍV FELMÉRÉS TANULSÁGAI

Továrenské mestečko „snov“ alebo priemyselný park ako nástroj zníženia nezamestnanosti v predstavách a názoroch obyvateľov štúrovského regiónu

Bevezetés

Szlovákiában 2005-ben csökkent a munkanélküliség. Az első negyedévben 17,5%, június végén 11,1% volt a munkanélküliek aránya. Kerületenként és járásonként azonban nagy különbségek vannak, s a magyarok lakta járások már hagyományosan az országos átlagot meghaladó munkanélküliségű járások közé tartoznak. Jól példázza ezt a vizsgálódásunk tárgyát képező párkányi körzet is, amely a nyitrai kerület, ezen belül az érsekújvári járás része.

A Nyitrai kerületben a nyári hónapokban 11,4%-os volt a munkanélküliség, az érsekújvári járásban 12,6%, a párkányi körzetben pedig 16,3%¹, miközben némely településen elérte, sőt esetenként meg is haladta a 20 százalékot. Pedig a kitűnő földrajzi fekvés, a jó természeti adottságok és a meglevő közlekedési infrastruktúra korántsem arra predesztinálja Párkányt és környékét, hogy a leszakadó régiók számát gyarapítsa. Ráadásul a párkányi régió munkaerőpiacán elégséges számú és megfelelő iskolai végzettséggel rendelkező szabad munkaerő van². Ugyanakkor csökken a produktív korú, s erőteljesen növekszik a posztproduktív korú népesség³. Amennyiben te-

1 2005. júniusában 16,69%, júliusban 16,31%, augusztusban 16,03%. Forrás: Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, Pracovisko Štúrovo.

2 A párkányi körzet lakosainak iskolai végzettség szerinti struktúrájában a középfokú iskolai végzettség, ezen belül pedig az érettségi nélküli szaktanintézeti végzettség dominál. Vagyis jelenleg kb. minden negyedik 16 éven felüli lakos szakmunkás, továbbá kb. minden ötödiknek van szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségije. Ezek az adatok természetesen a „pillanatnyi” állapotot tükrözik, tehát nem tudhatjuk meg belőlük azt, hogy a jelenleg középszintű vagy éppen felsőfokú tanulmányaikat végzők (azaz még alapkiskolai végzettségűnek minősülők vagy érettségizettek) közül hányan és meddig fognak eljutni az iskolai végzettségi struktúrában. A szlovákiai magyarok iskolai végzettség szerinti szerkezetének hosszú távon tapasztalt lassú fejlődése és a párkányi körzet lakosságának kedvezőtlen korösszetétele azonban arra enged következtetni, hogy a közeljövőben is a középszintű iskolai végzettségűek lesznek túlsúlyban.

3 A párkányi régió lakosságának korcsoportok szerinti összetétele egyértelműen az elöregedésről tanúskodik. Ez a jelenség országos szinten is tapasztalható, de nem olyan mértékben, mint a vizsgált területen. Szlovákiában a preproduktív korosztály (0–14 évesek) aránya csökkenő tendenciát mutat, jelenleg 17,6 százalék. A produktív korosztály (15–59 éves férfiak, 15–54 éves nők) aránya az utóbbi időszakban enyhén emelkedett, 63,8 százalék. A posztproduktív korosztálynál (60 éven felüli férfiak, 55 éven felüli nők) hasonló enyhe növekedés tapasztalható, s ez a korcsoport jelenleg a lakosság 18,7 százalékát alkotja. A párkányi körzet lakosságának korstruktúrája még kedvezőtlenebb. A preproduktív korcsoport körzeti átlaga alacsonyabb az országos átlagnál, 15,9 százalék. Csak két településen múlja felül az országos átlagot (Belá, Sikenička), s csak három településen közelíti meg (Biňa, Ebed, Szőgyén). A produktív lakosság részaránya csaknem 6 százalékkal alacsonyabb az országos átlagnál, a posztproduktív lakosságé viszont 7 százalékkal magasabb. Ez azt jelenti, hogy a párkányi körzet lakosainak egynegyede nyugdíjas korú (de vannak települések, ahol a lakosság csaknem egyharmadát alkotják nyugdíjasok), miközben csökken a produktív korú lakosság és az utánpótlást jelentő gyerekek részaránya. Kivételt csupán Párkány képez, ahol a lakosság kétharmada produktív korú.

hát a munkaerőpiac továbbra sem fogja tudni felszippanítani az itteni szabad munkaerőt, az elszegényedés halmozott veszélye mellett azzal is számolni kell, hogy a produktív korú lakosság egy része, főleg a fiatalabbak és a megfelelő szakképesítéssel rendelkezők máshol fognak boldogulást keresni, s a vidék egyre idősödő lakossága megoldhatatlan problémáknak lesz kitéve.

A helyi szakemberek és döntéshozók tudatosítják, hogy a fejlődés elképzelhetetlen új munkahelyek nélkül, ezek létrejöttéhez viszont meg kell teremteni a feltételeket: teherkomp üzemeltetésével szeretnék megoldani a folyami közlekedést, majd ipari parkot szeretnének létrehozni.

Hogy egy ilyen beruházás költségigényes, ahhoz nem fér kétség, s ökológiai vonzatai is közismertek. Arról viszont kevesebb szó esik, hogy egy ipari park telepítésének társadalmi kihatása is van, s ha mégis beszélnek róla, akkor inkább csak a pozitív következmények jönnek számításba – főleg a munkanélküliség csökkenése az ipari park hatósugarában. Ezzel ellentétben a felmérés abból indult ki, hogy egy ipari park létesítése és működtetése ennél nagyobb társadalmi beavatkozást jelent, amelynek egyaránt lehetnek pozitív és negatív következményei. Gondoljunk például a kiszemelt területen fekvő telkek felvásárlásakor keletkező érdekellentétekre és feszültségekre: konfliktusok a telektulajdonosok és az állam között, a telektulajdonosok és a telekkel nem rendelkező lakosok között, sőt a telektulajdonosok egyes csoportjai között – ez az érem egyik oldala, érdekvédő csoportok, érdekvédő magatartás és kommunikációs stratégiák stb. kialakulása – ez az érem másik oldala (nézőpont kérdése, hogy melyik a pozitív és melyik a negatív). Gondoljunk továbbá a fokozódó migrációra, az idegen beruházók, multinacionális vállalatok megjelenésére stb., s nem utolsósorban a mindehhez kapcsolódó tudati változásokra. Éppen ezért nem elhanyagolható kérdés, mennyire nyitott az érintett régió lakossága a beruházás iránt. A párkányi körzetben készült felmérés is arra kereste a választ, hogyan viszonyul a lakosság az ismertetett erőfeszítések megvalósulásához. Milyen az itt élő emberek ipari park konstrukciója? Szükség van-e teherkompra, ipari parkra? Megvalósíthatók-e egyáltalán ezek a beruházások? Tényleg pozitívan befolyásolnák a munkanélküliség alakulását? Esetleg lehetnek negatív következményeik? Milyen kihatással lenne mindez személyes sorsuk alakulására?

A felmérés során hat fókuszcsoportban összesen 72 embert szóltattunk meg. A fókuszcsoportok összeállításánál a következő szempontokat vettük figyelembe:

- a) gazdasági aktivitás –
 - I. munkanélküliek,
 - II. gazdaságilag aktívak, vagyis alkalmazottak és vállalkozók,
- b) a teherkomp és az ipari park hatósugara –
 - I. közvetlenül érintett települések – Párkány, Muzsla, Ebed, Nána,
 - II. kevésbé érintett települések – a párkányi régió további 19 települése,
- c) nem,
- d) kor (19–34 év, 35–45 év, 45 év felett),
- e) iskolai végzettség (szaktanintézeti érettségi nélkül, érettségizett, diplomás).

1. Teherkomp és ipari park – mi fán terem?

Ami a teherkompot illeti, mindenki tudta, miről van szó, s mindenki jó ötletnek tartotta. Néhány interjúalany nagyon pontos ismeretekkel rendelkezett a párkányi régió közlekedési adottságairól, s ebbe a képbe illesztették a teherkompot, mint logisztikai

szempontból fontos eszközt. A többség számára azonban a kompnak leginkább szimbolikus jelentősége van: a nyitottságot, a mozgást, a ki- és beáramlást testesíti meg, aminek pozitív jelentőséget tulajdonítanak. Szerintük ezért van szükség kompra. Csak kevesen ismerték fel a teherkomp és az ipari park közötti összefüggést, vagyis azt, hogy az ipari park létrehozása a teherkomp létrehozásának függvénye. Ennek egész egyszerűen az volt az oka, hogy hirtelenjében sokan nem tudták, mi az ipari park. A csoportbeszélgetések során tehát először is az ipari park-fogalom definiálását tűztük ki célul.

A beszélgetőtársak között voltak néhányan, akik már jártak ipari parkban – elsősorban az esztergomi–dorogi ipari parkot említették –, sőt dolgoztak, dolgoznak is ott, de a többség még nem látott ilyesmit.

Végezetül a következő elképzelés alakult ki: az ipari park olyan már meglevő vagy éppen újonnan létrehozott infrastruktúra keretén belül működő kolosszális gazdasági képződmény, amelyet sok kis cég alkot. Ez a sok kicsi cég, kis gyár együtt olyan, mint egy kisváros, s ez az ipari park. Vagy ahogyan az egyik interjúalany mondta: gyárvároska. Az interjúalanyok ipari park konstrukciójának lényege tehát a „nagy” és a „kicsi” összekapcsolása. Hatalmas területen kicsi cégek. Az általuk elképzelt ipari parkban nem igazán kap helyet nagy cég, ugyanis a nagy céget általában a multinacionális vállalattal azonosítják, s ez sokukban negatív érzéseket kelt.

Az ipari park külső megjelenési formájának és szervezeti struktúrájának leírásán túl létezik az ipari park értelmezésének egy másik dimenziója is. Ezt nevezhetjük funkcionális vagy szimbolikus dimenziónak. Vagyis: mit jelképez az ipari park? Mi értelme, milyen jelentősége van az ipari parknak? A válasz egyetlen szó: MUNKA. Gazdasági aktivitástól, kortól, nemtől és lakhelytől függetlenül az ipari park szinte mindenki számára egyenlő a munkával, új munkahelyek teremtésével, s ehhez kapcsolódik a másik kulcsszó – a fejlődés. Tehát amíg a komp a nyitottság jelképe, az ipari park a munkalehetőség és a fejlődés szimbóluma, s ezért abszolút pozitív értelmezésben jelenik meg. Funkcionális szempontból megközelítve ez annyit jelent, hogy szükségesnek, fontosnak tartanak egy ipari park létesülését, mivel meggyőződésük, hogy ez nagymértékben enyhítene a régió munkanélküliségén. S ahol van munka, van pénz is, ami költhető is, investálható is, de mindenképpen újabb fejlődést hoz magával. Ipari parkra – még egyszer hangsúlyozom – a többség véleménye szerint olyan nagy szüksége lenne a párkányi régiónak, mint a kenyérnek a kovásza. S innentől szemlélve felértékelődik szemükben a teherkomp szerepe is: a mozgás, a nyitottság, a rugalmasság szimbóluma összekapcsolódik a biztonság, a megállapodottság, a stabilitás szimbólumával. Az egyik interjúalany ezt a következő szavakkal fejezte ki: *„Azért is kellene az ipari park, hogy egy kicsit megmozduljon, felrepüljön ez a környék, mert most teljesen halott.”*

2. Kinek nyújtana munkalehetőséget az ipari park?

Az interjúalanyok többsége egyetértett abban, hogy az ipari park elsősorban a fiataloknak és a középkorúaknak, továbbá a középfokú iskolai végzettséggel rendelkezőknek nyújthatna munkalehetőséget.

Némileg megoszlottak a vélemények a nemek esélyegyenlőségét illetően. A fiatalabb nők úgy látják, hogy az ipari park munkaadói ugyanúgy diszkriminálnák őket, mint bármely más munkaadó, vagyis abban a pillanatban, amint kiderülne róluk, hogy kislgyermekes anyák, inkább mást vennének fel helyettük. Az idősebb nők és a férfiak

kissé túldimenzionálnak tartották a fiatal anyák panaszáradatát, mondván, ha előfordulna is ilyesmi, az idősebb generáció szívesen felvállalná az unokákat.

A munkanélküliek más összefüggésekre hívták fel a figyelmet. Véleményük szerint a régióban csak ismeretség útján lehet munkát találni.

„Megyek a munkahelyre, alig telt el öt perc azóta, hogy szóltak a hivatalban, de már be van töltve a hely, konkrétan a hivatalnok hölgy kertszomszédjával. Minden úgy megy, hogy sógor, sógorasszony, idegen nehezen szerez tudomást a jobb munkahelyekről.”

„Mindenhol a koma, az ismerős dolgozik, nem a tudás számít, hanem az ismeretség.”

„A jó munkakörök suba alatt vannak elosztva, a rosszabb munkáknál már talán van egy kis esély, de nagyon alul kell kezdeni, mert a fönt levő emberek nem engednek be maguk közé akárkit, nem engednek följebb másokat.”

Az ilyen és hasonló keserű vélemények arra utalnak, hogy a munkanélküliek – bár örömmel fogadnák az ipari park létesítését – nem tudnak maradéktalanul hinni abban, hogy számukra is akadna ott hely. Természetesen e tanulmánynak nem célja a párkányi régió munkahelyelosztási praktikáinak s a fenti panaszok megalapozottságának elemzése-ellenőrzése. Mindenképpen figyelemreméltó azonban, hogy éppen azok tartottak tapasztalataikra hivatkozva az említett problémáktól, akik munkaügyi helyzetét az ipari park orvosolhatná. Ezt az ellenmondást azonban maguk a munkanélküliek is érezték, s a bizonytalanságon, rossz tapasztalatokon mégiscsak felülkerekedett a remény, mondván, egy ipari parkban, ahol sok-sok munkahely lenne, már csak akadna valami nekik is, hiszen annyi ismerőse talán már senkinek sincsen. Ipari parkra tehát igenis szükség lenne, jelentették ki nagyon határozottan.

A nyugdíj előtt állók és az idősebbek, valamint a diplomások nem sok esélyt adtak maguknak az ipari parkban való elhelyezkedésre. Az utóbbiak ezt azzal magyarázták, hogy az ipari parkban termelés folyik, ahhoz pedig munkások kellene, nem értelmiségiek. Az irányítást, szervezést, koncepcióalakítást egy külföldi cég a saját munkatársaira, belföldi cég pedig úgyszintén a „válogatott” emberekre bízna, amivel újfent visszakanyarodtunk a protekcionizmus problémaköréhez. Más diplomások egyszerűen abból indultak ki, hogy van munkahelyük, s azt semmiképp sem szeretnék feladni.

Az idősebbek egyre azt hangsúlyozták, hogy életkoruk miatt rájuk az ipari parkban úgysem lenne szükség, meg nem is akarnák elhalászni a helyeket a fiatalabbak elől. Ugyanakkor nagyon is el tudnák képzelni, hogy az ipari parkon kívül zajló, de az ipari parkba irányuló háttértermelésben kivegyék a részüket. Itt elsősorban a mezőgazdasági termelésre gondoltak.

3. Az ipari park struktúrája

Említettem, hogy a beszélgetőpartnerek az ipari parkot sok kis egység összességéként képzelték el. A nagy cég, nagyvállalat számukra a multinacionális cég szinonimája, s ebből nem igazán kérnek. Vajon miért nem?

A véleményekből két szempont szűrhető ki:

1. a félelem – ez a szempont leginkább az inasiskolai és szakközépiskolai végzettségűeknél jelent meg, kortól és nemtől függetlenül. Enyhén jellemzőbb az alkalmi

zottakra, mint a munkanélküliekre és a vállalkozókra. A „multikkal“ kapcsolatos félelem három aldimenziója különíthető el:

- a) a bánásmódtól való félelem – többen utaltak rá, hogy saját tapasztalatból illetve multinacionális cégekben dolgozó ismerőseiktől (és azok ismerőseitől...) tudják, hogy ott az alkalmazottakat „nem veszik emberszámba”. Konkrét példákat említettek a Sanyoból, a Szuzukiból és a Volkswagenből, ahol az alkalmazottak *„hajnali négykor kelnek, buszok fuvarozzák őket a műszakra, aztán ott nincs megállás, hajtani kell”*.

„Ha két szót beszélgetnek egymással, a műszakvezető szavá teheti, s még az is meg van szabva, hogy hányszor mehetnek ki vécére”. „A menezsmentet nem érdeklik az alkalmazottak problémái, nem igazán értékelik, ha valaki megbetegszik” stb.

Az interjúalanyok közül az alkalmazottak és a munkanélküliek többségének voltak ezirányú információi. A különbség viszont abban nyilvánult meg a leginkább, hogy a munkanélküliek a bánásmódtól való félelemtől eltekintve is egyetértettek abban, hogy még az ilyen munka is jobb, mint munkanélkülinek lenni és attól félni, megint nem lesz miből kifizetni a számlát. A vállalkozók sokatmondóan hallgattak.

- b) a kiszolgáltatottságtól való félelem – szorosan összefügg a bánásmódtól való félelemmel, hiszen arról van szó, hogy a bánásmódtól szenvedő alany nem mer semmit sem tenni, mivel tudja, hogy bármikor találhatnak helyette mást. Az összefüggés fordítottja adja meg minderre a magyarázatot: mivel van (s amíg van) szabad munkaerő, lehet válogatni, s ha valakinek nem tetszik a hajtás, elmehet.

- c) a bizonytalan jövőtől való félelem – az interjúalanyok tisztában vannak azzal, hogy a multinacionális cégek számára létfontosságú az olcsó munkaerő, s úgy gondolják, ha az ipari parkban letelepedne most egy ilyen cég, nincs rá garancia, hogy itt is maradna, hiszen vannak országok, ahol még olcsóbb munkaerőt találhatnak. *„A külföldiek be fogják ide hozni a gyáraikat, mert az itteni emberekkel féláron dolgoztathatnak. Csakhogy fennáll annak a veszélye, hogy az ember már kicsikét biztosabbnak érzi magát, és akkor a cég összepakol, keletebbre húz, mert ott még olcsóbb a munkaerő.”*

A bizonytalan jövőtől való félelem másik összetevője, hogy úgy érzik, a munkaadó bármikor felmondhat nekik. *„A külföldi nagy cégben reggel még azt mondják, minden rendben, délután meg azt mondják, hogy viszontlátásra, már nincs szükség magukra.”*

2. a globalizáció – a szempont tipikus hordozói a fiatalabbak és a diplomások, közülük is főleg a férfiak. Gyakorlatilag ugyanazokat a veszélyeket hangsúlyozzák, mint az előbbi csoport, mégis lényegesen különböznek. Ők ugyanis nem az ismerősök példáján megrendülve, esetleg személyes tapasztalatuk alapján ítélkezve utasítják el a multinacionális cégek jelenlétét. Ők magát a globalizációt utasítják el, amelynek véleményük szerint szerves velejárója a szegényebbek (országok, társadalmi rétegek, egyének) kizsákmányolása és a hagyományos értékek elpusztítása, s a multinacionális cég a globalizáció egyik eszköze. Meggyőződésük, hogy a multinacionális cég csak addig maradna a párkányi régió ipari parkjában, ameddig nem találna újabb vadászmezőt kövérebb vadakkal, akikről még több bőr húzható le. *„Egy ilyen multinacionális cég éppoly könnyen összepakol, amilyen könnyen*

jött. És azok az emberek, akik erre építik az életüket, a háztartásukat, a kiadásait, egyszerűen csak hoppon maradnak, mert lesznek más országokban más emberek, akiket még jobban ki lehet zsákmányolni. Mert ennek a rendszernek ez a lényege, hogy minél többem van, annál többem legyen. És az ilyenekkel szemben nem segítenek a jogszabályok. És az embereket is elrontanák, anyagiassá tennék.”

Mindezt összevetve újfent leszögezhető, hogy az interjúalanyok elképzelésében az ipari park sok kis cégből áll. Multinacionális vállalatot csak a végső esetben fogadnának el, azt is inkább a munkanélküliek, akik bármilyen munkaadónak örülnének: *„még ha az ember tudja is, hogy kihasználják, még akkor is örül, mert legalább van munkahelye”.*

Az ipari parkot alkotó cégek földrajzi eredetét illetően legszívesebben a régióból származó, tehát a szűk értelemben vett „hazai” cégeket látnák. Ugyanakkor azt is tudatosítják, hogy ezekből kevés van, s nem töltenék meg az ipari parkot. A régióból származó cégek további hátránya az interjúalanyok szerint, hogy csak a minimálbért. Vagyis jöhetnének hazai országos hatáskörű, sőt nemzetközi cégek is, de megintcsak nem mammutvállalatok.

4. Az ipari park húzóágazatai

Az arról folytatott beszélgetéseknek, hogy milyen tevékenységek kaphatnának helyet az ipari parkban, kétségkívül volt némi álmodozásjellegük. De ez tudatosan történt, mégpedig azért, hogy az interjúalanyoknak alkalmuk nyíljon beszélni mindarról, ami a leginkább foglalkoztatja őket, ami a legfontosabb számukra. S mi a legfontosabb? A FÖLD. A beszélgetőtársak nagy része – közülük is leginkább az alacsonyabb iskolai végzettségű nők, valamint a középkorú és nyugdíj előtt álló férfiak – roppant erős, némely esetben szinte mágiikus kötődést éreznek a földhöz. Olyan érték ez számukra, amely egyszerre jelképezi a biztonságot, a szabadságot, a kreativitást, s bizonyos értelemben a folytonosságot is. Nincs olyan munkahely, amely mindezt, ráadásul egyszerre tudná nekik biztosítani.

A föld, mint

a) biztonság – pótolhatatlan, vagy ahogyan az egyik interjúalany mondta, *„a föld mindig kincs, nem hagy cserben, ezt ne felejtjük el”.* Idősebbek és fiatalabbak is tapasztalatból mesélték, mit jelentett a föld akkor, amikor magasabbak voltak a felvásárlói árak és a kertészkedésnek, szőlőtermesztésnek köszönhetően pluszjövedelemhez jutott a család. S azt is elmondták, mennyit képesek megtakarítani azáltal, hogy nem üzletben vásárolják, hanem maguk termesztik a zöldséget, gyümölcsöt. Amíg ez a lehetőségük megmarad, minden pesszimizmus ellenére nem érzik teljesen elveszítettnek magukat még a munkanélküliek sem. Ugyanakkor nem tudják elképzelni még a gazdaságilag aktívak sem, hogy létezzen a párkányi régióban (ezt hangsúlyozzák) olyan munkahely, amely ilyen erős biztonságérzetet nyújtson.

b) szabadság – azt jelenti, hogy nincs főnök, aki hajt, az ember a maga ura, viszont pontosan tudja, hogy mikor, mit kell tennie, ezért nincs is szüksége irányításra. Ez a fajta függetlenség az interjúalanyok számára sehol máshol nem érhető el, s így érthető módon oly mértékben felértékelődik, hogy sokan még a biztonságnál is fontosabbnak tartják.

c) kreativitás – a szabadság, függetlenség következménye, hiszen az, aki a maga ura, szabadon alakíthatja a tevékenységét. Azt természet, amihez kedve van, kipróbálhat új eljárásokat stb.

d) folytonosság – mivel a munkahelyek megszűnhetnek, egyetlen tevékenység van, amit mindig lehet végezni: a földdel való foglalatosskodás. De van a folytonosságnak egy másik értelmezése is, amely főleg a családos interjúalanyoknál jelenik meg: a föld mint örökség fizikai, de jelképes értelemben is. Tehát úgy gondolják, hogy a föld a gyerekeik számára is érték, vagy legalábbis az lesz egyszer.

A beszélgetőtársak többségénél tapasztalt földhöz való erős kötődésnek természetesen objektív alapja is van, hiszen mezőgazdasági terület lakóiról van szó. Ugyanakkor a beszélgetések e pontján már tisztában voltak vele, hogy az ipari park nem földművelés, nem a mezőgazdasági tevékenység helyszíne. Ezt az „ellentmondást” azonban könnyedén feloldották, ugyanis a régió potenciáljából kiindulva az ipari park ágazati felépítését nem meglepő módon a következőképpen vázolták:

– a húzóágazat a mezőgazdasági feldolgozóipar és az élelmiszeripar lenne „*mert ez a mi területünk specifikuma. Ebben tudnánk igazán megmutatni, hogy mit tudunk.*”

Konkrét elképzelésekből sem volt hiány. A beszélgetőtársak csillogó szemmel és nagy élvezettel ecsetelték, milyen üzemek működhethetnének az ipari parkban. Tésztagyár, csokigyár, konzervgyár, csirkefeldolgozóüzem, vágóhíd, gyümölcs- és zöldségfeldolgozó üzem, üdítőitalgyár, pékség, tejfeldolgozó...

Az idősebbek is felélénkültek, mivel úgy gondolták, e ponton ők is tudnának kapcsolódni az ipari parkban folyó termeléshez, hiszen odahaza megtermesztenék a feldolgoznivalót. Ime néhány vélemény:

„Itt a rengeteg gyümölcs, zöldség, adott az éghajlat, a víz, akkor újra jobban megérné termeszteni, mert fellendülne és működne a felvásárlás, mint régebben is működött.”

„Kis gyümölcs- és zöldségfeldolgozó nagyon meg tudna élni, mert az emberek kitermelnék a hozzávalót, hisz értenek hozzá, szeretik is csinálni, nem volna a nagy szállítási költség, és a feldolgozásban van a pénz, nem a kitermelésben

„A háttérből termeszthetnék az uborkát, itt dolgoznák fel, és úgy adnák el, mint muzslai uborkát. Legalább mások is rájönnének, hogy ilyen része is van Szlovákiának.”

– a mezőgazdasági feldolgozóipar és az élelmiszeripar mellett helyet kapna az ipari parkban a könnyűipar is.

Főleg a különböző szakmákat kitanult középkorú férfiak fogadnák örömmel az ilyen munkalehetőséget, hiszen eddigi életük során is többnyire hasonló „büttykölő” munkákat végeztek. Műszerfalak, gumik, alkatrészgyártással foglalkozó kisüzemeket képzelnének el, amelyek a szomszédos esztergom–dorogi ipari park üzemeit is elláthatnák. De elhangzottak egyéb ötletek is: cipőgyár, bútorgyár, textilgyár.

– szolgáltatások

Bár a többség először nem igazán tudta elképzelni, hol kaphatnának helyet egy ipari parkban a szolgáltatások, a fiatalabb férfiak közül a magasabb iskolai végzettségűek, valamint a fiatalabb nők egy része végülis meggyőzte őket, hogy az étkeztetésnek, egy hazai termékekből álló, a feldolgozóüzemekből kikerült produktumok egyfajta „üzemi boltjaként” működő szupermarketnek, de az elektronikai szolgáltatásoknak is lehetne piaca.

5. „Helyem az ipari parkban”

Ez a kérdéskör annak felderítésére irányult, hogy szeretnének-e az interjúalanyok az ipari parkban dolgozni, s ha igen, mit szeretnének csinálni.

A munkanélküliek szinte kivétel nélkül már holnap munkába állnának. Elmondták, hogy bármilyen munkát hajlandók lennének elvégezni. Ha szükséges lenne, átképeznék magukat, főleg a fiatalabbak. Egy szempontot viszont mérlegeltek: a közlekedést. Amennyiben bonyolult lenne a közlekedés, sokat kellene várni a csatlakozásra vagy egyéb ilyen jellegű problémák merülnének fel, nem biztos, hogy vállalnának munkát az ipari parkban. Akkor inkább otthon maradnának, és ha létesülne valamilyen mezőgazdasági feldolgozóüzem, szívesen szerződnének vele, az egyik pl. borsótermesztésre, a másik baracktermesztésre. Szerintük az lenne a jó, ha mindenki valami más terményre specializálódna, mert akkor mindenkinek volna mit termeszteni és nem konkurálnának egymásnak, vagyis nem kényszerülnének bele abba sem, hogy túlságosan alacsonyan árulják a terményeiket.

A fiatal diplomás munkanélküliek nem igazán láttak perspektívát az ipari parkban, főleg nem alkalmazottként, ugyanis konkrét elképzeléseik vannak, amelyeket szeretnének valóráváltani, s ezeket nem tehetik az ipari parkban. Hozzá kell tenni, hogy ezek a fiatalok a párkányi körzeten kívül képzelik el a boldogulásukat és a jövőjüket. *„Az itteni környezet olyan negatívan hat a kreatív emberekre, hogy vagy elmennek innen, vagy megnősülnek és elfelejtik, mit is akartak csinálni.”*

A gazdaságilag aktív személyek közül az alacsonyabb iskolai végzettségűek szívesen dolgoznának az ipari parkban, ha találnának megfelelő munkát, s ha többet keresnének, mint a jelenlegi munkahelyükön. Főleg az esztergomi ipari park alkalmazottai jönnek, mivel az ottani bánásmódot megalázónak érzik (*„utálatosak velünk a magyarok, mint a kutyákkal, úgy beszélnek velünk”*). Ugyanakkor viszont attól tartanak, hogy idehaza csökkenne a fizetésük, s akkor inkább mégis maradnának Esztergomban. A többiek – főleg a középkorú férfiak – olyan munkát szeretnének, amely nem jár nagy felelősséggel, *„csak el kell végezni és kész, aztán mehetünk haza a családhoz”*.

Az érettségizett és diplomás gazdaságilag aktív személyek jelenleg biztos munkahellyel rendelkeznek vagy vállalkozók, s nem szeretnének váltani. Ugyanakkor tisztában vannak azzal, manapság mennyire „biztos” egy munkahely, ennek ellenére valószínűtlennek tartják, hogy az ipari parkban találnának állást, mivelhogy bármilyen munkát nem vállalnának el. A „bármilyen” munka esetükben azt jelenti, hogy nem a végzettségüknek megfelelő munka. A fiatal diplomások közül néhányan esetleg eljátszanának a vállalkozás gondolatával, de semmiképpen sem termelőegység létrehozásában gondolkodnának, inkább a szolgáltatások terén vállalkoznának.

A vállalkozók többsége vendéglátóiparral és egyéb szolgáltatással foglalkozik, s egyelőre nem lát újabb vállalkozási lehetőséget az ipari parkban.

Ami a vállalkozásnak csak a gondolatát is illeti, a többség erősen visszautasította. Ennek a negativisztikus álláspontnak két dimenziója van:

1. a manifeszt dimenzió – abban nyilvánul meg, hogy az interjúalanyok elmondják, miért nem vállalkoznának, azaz

- pénzhiány miatt,
- kapcsolatok hiánya miatt,
- a piac túltelítettsége miatt,
- a nagy kockázat miatt,
- az általuk vállalkozóinak nevezett tulajdonságok és képességek miatt – pl. ügyeskedés, gátlástalanság, mások kizsákmányolása, reggeltől estig csak hajtanak, önmaguk rabszolgái stb. Mindennek negatív jelentéstartalma van.

2. a latens dimenzió – az interjúalanyok negatív vállalkozóképében nyilvánul meg, amely áttekint a vállalkozásra, mint tevékenységre, s mindez úgy rögzül, mint „nem

kíváncsi”, „nem egészen tiszta”, de valahol mégis irigylésre méltó dolog. S mivel ezt a belső ellentmondást nagyon nehéz feloldani – hiszen a vállalkozó „rossz” és mégis „jó neki” – továbbgerjesztődik a vállalkozó iránt érzett ellenszenv. Ezt a jelenlevő vállalkozók is tudatosították, érdekes volt figyelni, milyen stratégiákat alkalmaztak a rejtett, de nyilvánvaló támadások kivédésére.

Mindebből arra következtethetünk, hogy az ipari parkban elfoglalt hely a többség számára középszintű végzettséget igénylő alkalmazotti státust jelent.

6. A teherkomp és az ipari park létesítésének negatív következményei

A „teherkomp” és az „ipari park” kifejezések csak néhány idősebb nőnemű interjúalanyban keltettek környezetvédelmi szempontból negatív asszociációt, abban az értelemben, hogy ahol ilyenmértékű építkezés és termelés folyik, piszok van és bűdös. A párkányi papírgyárat hozták fel példaként: *„rengeteg rosszat csinált, ki tudja, meddig fogjuk nyögni, és akkor most még jönnek újabb gyárak...”*

A többiek nem tartottak attól, hogy a két létesítménynek negatív környezetvédelmi hatásai lennének. Egyrészt abban bíznak, hogy a beruházók nem hagyhatnák figyelmen kívül az EU által megszabott normákat. Mások számára a környezetvédelem kicsit leredukálódott értelemben, mint környezetrendezés vagy a természeti környezet szemmel látható részének állapota tudatosult. Arra hivatkozva, hogy saját maguk tapasztalták vagy másoktól hallották, milyen rend és tisztaság van az ipari parkokban, nem félnek a környezeti ártalmaktól. *„Én ott dolgozom, nagyobb tisztaság van ott, mint Párkányban”,* mondta az egyik beszélgetőtárs, mire egy másik rákontrázott: *„én voltam Biatorbágyon és láttam, hogy működik az ilyesmi, hoznak feketeföldet, pázsitot, díszfákat ültetnek.”*

Másfajta negatív következményt sem tudtak elképzelni, sőt a többség újfent hangsúlyozta, hogy a teherkompnak és az ipari parknak csak pozitív következményei lennének. Javulna az áruszállítás, új munkahelyek jönnének létre, egy kicsit több pénzük lenne az embereknek, fellendülnének a szolgáltatások... Igen, ezt mondta a többség. De azért elhangzott néhány ellenvélemény is. Valamennyi a fiatal diplomás férfiak kritikus antiglobalista értelmiséginek nevezhető csoportjából. Ők a priori ellenzik az ipari parkot, mint kívülről – külföldről ránk erőszakolt mesterséges képződményt. Szerintük nem koncentrálni kell a munkahelyeket, hanem inkább szétszórni az egész régióban, hogy mindenki számára hozzáférhető legyenek. Továbbá úgy gondolják, hogy az ipari parkban eleve olyan feltételeket szabnak a munkaadóknak, amelyeknek kis cégek nem tudnak megfelelni, vagyis maradnak a nagy cégek, közülük is elsősorban a multinacionális mammutvállalatok, az értékrombolás és kizsákmányolás megtestesítői. Ugyanakkor ezek az interjúalanyok sem maradtak süketek és vakok a munkanélküliek problémáival szemben, s ha nehéz szívvel is, de elismerték, hogy szükség van munkahelyekre. S ha másképp nem megy, akkor az ipari park által.

7. Mi akadályozhatja meg a teherkomp és az ipari park létesítését?

Az interjúalanyok szkeptikusak voltak a teherkomp és az ipari park létesítését illetően. Szkepticizmusuk több forrásból táplálkozott, s ez a következő véleményekben nyilvánult meg:

1. az államnak nem érdeke, hogy a párkányi régióban ipari park jöjjön létre, mert a magyarlakta vidékek fejlesztése sohasem volt és soha nem is lesz államérdék. Épp fordítva: hagyják leromlani ezeket a régiókat. Az egyetlen kivétel Alexander Dubček volt, aki kezdeményezte a papírgyár építését (bár hosszútávon ennek is inkább negatív következményei voltak).

„Mesterségesen vissza van tartva ez a vidék, a látszat legalábbis ezt sugallja”.

„Ezt a területet mindig mindenből kihagyják”.

„Mindig voltak és most is vannak olyan magasszintű érdekek, amelyek nem akarják, hogy a magyarlakta területeken valami épüljön, fejlődjön. Majd ha el fogják szlovákosítani ezt a területet, akkor lesz belőle valami, de addig nem”.

„Minket itt mindig elhanyagolnak”.

„Ez mindig a senki földje volt”.

2. nincs megfelelő lobbí – felmerült az MKP szerepe, de ezzel kapcsolatban sem tapasztaltam bizakodást. A többség nem marasztalta el egyértelműen az MKP-t, de nem is bíztak a segítségében, mivel úgy gondolják, a párkányi ipari park nem téma az MKP számára, ezért nem is fogja támogatni.

„Az MKP azzal foglalkozik, ami kevésbé fontos, de nagy csinnadrattával jár, ilyen nyelvkérdések, meg hogyan kellene írni a magyar neveket, de lényeges kérdésekkel nem foglalkozik, hogy legyen munka...”

Egy-két ember nem elég, mert ő hiába harcol, a többiek elnyomják. Hiába van az MKP-ban egy-két ember, aki azt gondolja, jó lenne a délvidékre is lehozni valamit, ha a többiek ellene vannak vagy egyszerűen csak nem támogatják”.

3. helyi érdekellentétek – az interjúalanyok erről nem akartak nyíltan beszélni, de a felbukkanó megnyilvánulásfószlányokból arra következtettem, hogy a úgy gondolják (néhány) városatyák nem akarják, hogy legyen ipari park, mert

– tehetetlenek, nem tudnának vele mit kezdeni, s nem érdekük, hogy ez a tehetetlenség, hozzá nem értés kitudódjon,

– másban érdekeltek, konkrétan a turizmus fejlesztésében, bár azt is rosszul csinálják (hatalmas kritikaáradat hangzott el a párkányi turizmust illetően),

– más ipari parkban érdekeltek, azt szeretnék, hogy a papírgyár volt csarnokaiban legyen ipari park, de mivel oda semmilyen „épeszű vállalkozó nem akar bevonulni a nagy rezsiköltségek miatt”, nem akarják, hogy máshol legyen ipari park,

– semmiféle fejlesztésben nem érdekeltek, csak a saját hasznukat nézik, az pedig van régiófejlesztés és ipari park nélkül is, ez utóbbi csak fölösleges gondot jelentene. Még akkor is, ha nem a város területén létesülne az ipari park, ahol lehet keresztbetennének.

a) a vállalkozók nem akarják, hogy legyen ipari park, mert nem akarnak konkurenciát, félnek, hogy akkor magasabb béreket kellene fizetniük.

b) a földtulajdonosok érdekei – a kutatás időpontjában javában zajlott a zsolnai telekfelvásárlások körüli hercehurca, s az interjúalanyok meggyőződésüket fejezték ki, hogy Párkány környékén is „beindulna a telekspekuláció”.

4. pénzhiány – azt hiszem, ehhez nem kell különösebb kommentár. Ami érdekes, hogy sokkal kevésbé látták problematikusnak a pénz előteremtését, mint az előzőleg ismertetett akadályok leküzdését.

8. Mikor lesz Párkánynak ipari parkja... (?)

E szempontból három csoportra oszthatók az interjúalanyok.

1. a teherkomp és az ipari park létesülésének időpontját valamilyen konkrét feltétellel beteljesüléséhez kötők csoportja – főleg az iskolázottabb munkanélküliek, valamint a középkorú és idősebb alkalmazottak.

Ők elsősorban az előző fejezetben ismertetett akadályok kiküszöbölését tartanak megengedhetetlennek, máskülönben nehezen tudják elképzelni, hogy megépüljön az ipari park.

Ezen a csoporton belül volt azután egy aránylag kisszámú, de eléggé hangadó társaság, akiket én kukacoskodóknak vagy minden kákán csomót keresőknek neveztem el. Ők ugyanis mintha mindig újabb és újabb akadályt találnának, szinte kedvüket lelték az akadályok kiötlésében. Külső megnyilvánulásaikban nagyon határozottnak tűnő, tájékozottságukat szívesen fitogtató, bőbeszédű személyekről van szó, akik azonban gyakran személyes „tüskéiket”, sérelmeiket vetítik ki és közösségi illetve csoport-sérelemként verbalizálják. Úgy vettem észre, hogy azokban az esetekben, amikor a beszélgetőtársak ismerték ezeket a csoporttagokat, meghallgatták, de nem vették komolyan a hozzászólásaikat (sőt voltak, akik elnéző mosollyal nyugtázták, amiből arra következtettem, hogy nem először hallják). Azokban a csoportokban viszont, ahol egyáltalán nem ismerték egymást az emberek, egyeseket gondolkodóba ejtettek és egyetértésre készítettek az ilyen jellegű megnyilvánulások.

2. konkrét idősíkban gondolkodók csoportja – ők többnyire 5–10 év múlva tartják reálisnak az ipari park létrejöttét.

Ezen a csoporton belül főleg a fiatalabbak és az iskolázottabbak hajlottak afelé, hogy ha sikerülne pénzt szerezni, akkor a beruházás sokkal rövidebb idő alatt is megvalósítható. Más kérdés, hogy mikorra sikerül megtölteni az ipari parkot munkaadókkal.

3. az abszolút pesszimisták csoportja – a több éve munkanélküliek alkotják, akik egyáltalán nem hisznek abban, hogy létrejöhet az ipari park.

Összegzés

A párkányi körzet lakosságát az ismeretettett szempontok alapján reprezentáló interjúalanyok döntő többsége pozitívan viszonyult az ipari parkhoz, egyetértett abban, hogy a régióban új munkahelyekre van szükség, s az új munkahelyek telepítésének optimális módja lehetne egy ipari park létesítése. Véleményük szerint itt elsősorban regionális, országos hatáskörű, de nemzetközi cégek is helyet kaphatnának. Úgy gondolják, elsősorban „emberszabású” kis cégek népesíthetnék be az ipari parkot, de végső soron megbékélnének a nagy nemzetközi cégek jelenlétével is, mivel a munkanélküliek nincsenek abban a helyzetben, hogy válogathassanak a munkaadók és a munkahelyek közül, s ezt az ipari parkot a priori ellenzők táborába sem hagyja figyelmen kívül.

Az interjúalanyok többsége egyetértett abban, hogy az ipari park elsősorban a fiataloknak és a középkorúaknak, továbbá a középfokú iskolai végzettséggel rendelkezőknek nyújthatna munkalehetőséget, vagyis pontosan azoknak, akik a munkaügyi statisztikák szerint a munkanélküliek nagy részét alkotják. Ők bármikor hajlandók lennének elkezdni a munkát, ha biztosítva lenne a közlekedés a munkahelyük (adott esetben az ipari park) és a lakhelyük között.

A beszélgetőtársak többsége egyetértett abban, hogy az ipari parkban olyan vállalatokat kellene üzemeltetni, amelyek profilja a régió adottságaiból és az itt élő emberekhez közelálló tevékenységekből indul ki. Elsősorban tehát a mezőgazdasági környezetből és a mezőgazdasági munkák iránti vonzalomból kellene tőkét kovácsolni, még-

pedig oly módon, hogy mezőgazdasági feldolgozóüzemek és élelmiszeripari egységek képeznék az ipari park húzóágazatát.

Hangsúlyozták, hogy az ipari parknak szerintük nem lennének negatív következményei, annál több pozitív, hiszen munkalehetőségeket biztosítana.

A pozitív viszonyulás azonban nem ragadtatta el annyira az interjúalanyokat, hogy ne érzékeljenek bizonyos jelenségeket, amelyek véleményük szerint megnehezítenék az ipari park létrejöttét. A vidék mesterséges elhanyagolása, erős lobbi hiánya, érdekellettek és a pénzhiány jelentős mértékben hátráltathatják az ipari park megépítését, de többségük azért mégis bízik a kezdeményezés sikerében. Hogy mikor valósulna meg, arról megoszlanak a vélemények.

Amint azt ismertettem, előfordultak ipari park-ellenes vélemények is. Ezek hangzóatői viszont semmiképpen nem szándékoztak meggyőzni a közvéleményt az igazukról, márcsak azért sem, mert megértik, hogy szükség van munkahelyekre.

Mindezt összegezve a felmérésből az derült ki, hogy a lakosság többsége nyitott az iparipark-kezdeményezés iránt. Mindent, ami segíti a felemelkedésüket, pozitív lépésként kezelnek. Ilyen az ipari park és az ipari park alapfeltételül szolgáló teherkomp is. Még egyszer hangsúlyoznám, hogy a teherkomp, mint a mozgás, a nyitottság, a rugalmasság szimbóluma összekapcsolódik az ipari parkkal, a biztonság, a megállapodottság, a stabilitás szimbólumával. Ezek pedig olyan jelképek s egyben olyan értékek, amelyek egyértelműen jelzik, hogy az említett beruházások nemcsak objektív mércével mérve javíthatnák a régió helyzetén, hanem a lakosság támogatását is élveznék.

Továrenské mestečko „snov“ alebo priemyselný park ako nástroj zníženia nezamestnanosti v predstavách a názoroch obyvateľov štúrovského regiónu

Zhrnutie

Štúdia sa opiera o výsledky kvalitatívneho výskumu v štúrovskom regióne. Prevažná väčšina respondentov súhlasí s tým, že ako optimálny spôsob na zlepšenie zamestnanosti sa javí zriadenie medzinárodného nákladného priechodu a následné vybudovanie priemyselného parku. Priemyselný park by mal byť obsadený hlavne regionálnymi malými firmami s „ľudskou tvárou“.

Respondenti sa domnievajú, že prácu v priemyselnom parku by si mohli nájsť predovšetkým kvalifikovaní robotníci mladej a strednej vekovej kategórie, teda práve tie osoby, ktoré tvoria najväčšiu časť nezamestnaných. Ťažnými odvetviami priemyselného parku by mali byť poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel. Opýtaní sa neobávajú negatívnych následkov takýchto veľkých investícií, očakávajú skôr pozitívne následky vo forme nových pracovných miest.

Napriek pozitívnym postojom respondenti jasne vnímajú aj prítomnosť javov, ktoré znamenajú bariéru pri zriadení priemyselného parku: vedomé zanedbanie regiónu, absencia silného lobbingu, konflikty miestnych záujmov a nedostatok peňazí. Kedy budú prekonané? O tom sú rôzne názory.

Popri pozitívnych stanoviskách sa vyskytli aj názory proti výstavbe priemyselného parku. Tento hospodársky konštrukt totiž hlavne mladí a vysokoškolsky vzdelaní občania chápu ako symbol globalizácie a straty vlastných priorít a základných hodnôt, t. j. straty vlastnej „tváre“ a identity.

1.5. VONZÁSKÖRZETEK ÉS HATÁROK A MAGYAR–SZLOVÁK HATÁR MENTÉN*

Nodálne regióny a bariéry v maďarsko-slovenskom pohraničí

*És folytatom,
hogy a tér
végtelen.
A hátunk mögött is.¹*

Szemléletváltás Európában a határokról

1965-ben, egy területi tervezésről szóló nemzetközi konferencián vetődött föl Basel-ban, hogy létre kellene hozni a határ menti régiók európai egyesületét. Ekkor már sok határ menti régió működött szerte Európában, pl. a klasszikus európai régióknak számító, mintát adó, névadó szervezet, az EUROREGIO vagy a Regio Basiliensis, a Regio Rhein-Waal stb. 1971-ben létre is jött az *Európai Határ Menti Régiók Állandó Bizottsága*, amit tíz határ menti régió hozott létre. Ezen a júniusi konferencián döntöttek arról, hogy az új, hivatalos nevük *Európai Határ Menti Régiók Egyesülete* (Association of European Border Regions – AEBR) lesz. Ezen a néven jegyezték be a szervezetet 1971 szeptemberében Bonnban.

Az egyesület létrehozását követően tekintélyes vezetők lettek az elnökök, akik szerteágazó kapcsolatrendszerüket, korábbi politikai pozícióikból eredő ismertségüket is latba vetve segítették fejleszteni a határ menti együttműködéseket. Az első elnök, *Alfred Mozer* (1971–1975), az Európai Bizottság hajdani kabinetfőke, megszervezett két konferenciát a határ menti régiókról az Európa Tanácsban, hogy segítse az együttműködések legális kereteinek és szervezeti formáinak megszilárdulását. *Horst Gerlach* (1975–1979) az Európai Parlament tagja volt, tudományos bizottságot hozott létre, előterjesztéseket készített közösen az Európai Parlamenttel a határ menti együttműködések lehetőségeiről, résztvett az Európa Tanács által kidolgozott *Határ Menti Együttműködésről* szóló egyezmény létrehozásában. *Wolfgang Schäuble* (1979–1983), az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének tagja segítségével végleges formát öltött 1981-ben a már említett *Egyezmény a határ menti együttműködésről*. Az egyesület nevében kidolgozták a határ menti és a határon átnyúló régiók európai okiratát. *Karl Ahrens* (1984–1996) az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének elnöke volt korábban, elnöksége alatt kidolgozták a határon átnyúló fejlesztés prog-

* Az OTKA T049065 számú kutatási program keretében készült tanulmány. Téma: A határ menti városok funkcióinak és vonzaskörzetének átalakulása a határok szerepének megváltozása, ill. az EU bővítés után a Kárpát-medencében. Témavezető: Hardi Tamás, PhD.

- 1 Mezei Gábor: Egy-két régen észlelt jelenség ezúttal sikeres leírása. Új Holnap. 2004 – tavasz.
- 2 Az INTERREG az Európai Unió négy közösségi kezdeményezése közül az egyik. Célja az egységes belső piac és a határok nélküli Európa megvalósítása. Az INTERREG I. 1991–1993 közötti időszakban támogatott 31 programot 1082 millió forint értékben. Az INTERREG II. 1994–1999 között már három különböző célt támogatott, közülük a IIA a határ menti együttműködésre összpontosított és 2562 millió forintból 59 programot támogatott. Az INTERREG III a 2000–2006 közötti időszakra vonatkozó 53 programot támogatja 4925 millió forint értékben, ebből a IIA 3300 millió forint, azaz 67%-ot jelent.

ramjának modelljét, elindították az INTERREG² elnevezésű közösségi kezdeményezést, segítették a határ menti régiók kialakulását Európa északi, déli, középső és keleti részében. *Joan M. Vallvé* (1996–2004) európai parlamenti képviselő és Katalónia tartomány minisztere volt, a csatlakozó országokban segítette a LACE³ PHARE⁴ CBC⁵ (1999–2000) és Oroszországban, Fehéroroszországban, Ukrajnában és Moldovában a LACE TACIS⁶ CBC (2000–2001) programokat (AEBR 2006).

A bő 30 év elnökeinek tevékenységéből kiemelt fontosabb lépések azt hivatnak bizonyítani, hogy Nyugat-Európában kiemelt jelentősége van a határ menti kapcsolatoknak. Mindvégig magas rangú politikusok tekintették feladatuknak azt, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzanak. Az is érezhető, hogy hosszú évek munkája nyomán fejlődött a mai szintre az európai határ menti együttműködés. Élesen különbözik ettől a mi helyzetünk. A Kárpát-medence területén érdekelt nyolc ország még nem kezdett ilyen nyomatékkl foglalkozni a határ menti kapcsolatok fejlesztésével.

Mi volt az oka, hogy Nyugat-Európában ilyen kitűntett figyelmet kapott a határ menti együttműködés?

Az Európai Határ menti Régiók Egyesülete 2000-ben adta ki a *Gyakorlati útmutató a határ menti együttműködéshez* című kézikönyvet, amely részletesen taglalja a határ menti együttműködések fontosságát.

Európa történelmének jellemző vonása, hogy a különböző történelmi korszakokban létrejött uralmi területeket határokkal választják el egymástól. A határok államokat elválasztó fajtája a westfáliai béke (1648) óta érvényesülő jellegzetesség. Ha arra gondolunk, hogy a westfáliai békét megelőző harmincéves háború vallásháború volt, akkor azt mondhatjuk, hogy a különböző vallások, jelesül a katolikus és a protestáns vallások adták az ideológiát a hatalmi területek megajzolásához. Ezt követően azonban fokozatosan a nyelv, az etnikum lett a határkijelölő ideológia. A polgári nemzetállamok kifejlődésével és különösen a francia forradalom, a német- és az olasz egység megvalósulása után általános minta, követendő példa lett minden európai nép számára az önálló nemzetállam megteremtése. Ez mozgatta a birodalomellenes föllépéseket az orosz cár, a Habsburg császár és a török szultán uralta területeken is, azaz Kelet-Közép-Európában. Az említett három birodalom elleni törekvések a két világháború során vezettek eredményre. A határok azonban nem mozdulatlanok, folyton változnak. Erre a legjobb példa Lengyelország esete, amelyet évtizedeken át három ország határolt: Csehszlovákia, NDK és a Szovjetunió. Mára egyik ország sem létezik. De hasonló példákkal szolgál térségünkben Jugoszlávia is, felbomlásával napjainkban is tart a különböző államok kiválása, legutóbb Montenegróé. A határváltozások eredménye az lett 1920 óta, hogy a Németország és Ororszország közé eső kelet-közép-európai térségben megnőtt és 1990 óta tovább nő a kis államok, a kis területű orszá-

3 A LACE (Linkage, Assistance and Cooperation for the European Border Regions) egy tanácsadó és információszolgáltatató program, amely 1990 óta segíti a határ menti régiókat.

4 A PHARE (Pologne-Hongrie Aid a la Reconstruction Économique) programot 1989-ben hozta létre az Európai Közösség azzal a céllal, hogy Lengyelország és Magyarország gazdasági szerkezet-átalakítását elősegítse. Később kiterjesztették minden csatlakozó országra, hogy elősegítsék fölkészülésüket.

5 A CBC (Cross Border Co-operation) program 1994-ben az EU országaiban sikeresen működő INTERREG-program mintájára indult, hogy a határ menti együttműködések támogatása.

6 A TACIS program a Szovjetunió felbomlása után alakult 13 új független állammal működik együtt. A program 1991 óta nyújt vissza nem térítendő pénzügyi támogatást Kelet-Európa és Közép-Ázsia 13 országának. Az 1991–1999 között nyújtott összes támogatás mintegy 4200 mE volt.

gok száma. Ez a folyamat, ami évtizedeken át szigorú elkülönülést eredményezett, teljes mértékben ellentétes a világban zajló ún. globalizációs folyamatokkal. A szovjet megszállási zónához tartozó országokat 40 évig jelképesen vasfüggöny, ténylegesen szögesdrót és aknazár választotta el a világtól, de a testvéreinek mondott országok között is szigorúan őrzött határokon lehetett csak hosszadalmas ügyintézés után átjutni. Még a magát legtestvéribbnek hirdető Szovjetunió bejárása is embert próbáló feladat volt és csak keveseknek sikerült.

Nyugat-Európa az ötvenes évektől kezdve más utat választott. A két háború borzalmain úgy akartak túljutni, hogy tárgyalásos úton megkezdték fölszámolni az egyes országok közti ellentéteket, hogy egymás előtt megnyitva határaikat egyre dinamikusabb gazdasági-társadalmi térré váljanak. Ezt követelte meg a világ többi részében zajló változás is, ami nem tűrte az egyes országok, országcsoportok elzárkózását. Ez a módszer éles ellentétben áll korábbi történelmükkel. Európa határai is rendkívül változékonyak voltak a múltban. A mindig máshol meghúzott határok etnikai, kulturális, vallási és gazdasági közösségeket, régiókat szakított el egymástól. A határ menti térségek a hadak járása miatt sok helyütt elnéptelenedtek, vagy legalábbis gyéren lakottá váltak, a lakosok már csak védelmi okokból is országuk központi részébe költöztek. Ha valamilyen ásványi kincs, vagy feldolgozó tevékenység miatt egy határhoz közeli régió fejlődni kezdett, kiválthatta, kiváltotta a másik ország féltékenységét. Erősítette a határok elválasztó jellegét az is, hogy az egyes államokon belül nem csak a nyelv, de a közigazgatás, a jogrendszer, az adórendszer is külön utakon fejlődött, megnehezítve az esetleges átjárásokat, az együttműködést. Az elzárkózás és az elkülönülés miatt ellenszenv alakult ki a határon túl élő emberekkel szemben, ami szintén korlátozta a kapcsolattartást. A második világháborút követő évtizedekben különösen Németországban, Franciaországban és Hollandiában, de a skandináv államokban is a határok mentén élő emberek azt a célt kezdték kitűzni maguk elé, hogy ők is úgy akarnak élni, mint az ország belsejében élő társaik. Ehhez viszont az kellett, hogy a határok elzáró, elfojtó jellegét megszüntessék. Rá kellett azonban jönniük, hogy a hiányzó hatáskörök miatt települési szinten, de területi szinten sem tudják megoldani céljait. Regionális szövetségek kezdtek kialakulni a határok két oldalán, mindenütt a saját országuk törvényei szerint, sőt több helyen még közös szervezeteket is létrehoztak céljaik elérésére. Ezek lettek az eurorégiók. A folyamatos politikai küzdelmük eredménye lett a régiók egyesületének említett megalakulása, illetve a fokozatosan egységesülő Európa vezető politikusai figyelmének fölkeltése, meghatározó dokumentumok elfogadtatása.

Mindez a fejlesztő tevékenység szorosan összefüggött az európai jóléti demokráciák területi különbségeket csökkenteni akaró tevékenységével. A célul kitűzött európai integráció a határproblémákra irányította a figyelmet. 1989–1990-től kezdve támogatással, cselekvési programokkal fejlesztették a határ menti térségeket, melynek keretét adott az INTERREG elnevezésű közösségi kezdeményezés.

1. Eurorégiók Európában

Az eurorégió földrajzi értelemben zárt egység, amiben kulturális, gazdasági és társadalmi vonatkozásokban vannak közös, esetleg másoktól jellegzetesen elkülönülő tulajdonságok a különféle országok egymás melletti, de határokkal elválasztott részei között (Wolters 1994, 407).

Az eurorégiók közös testületének az a célja, hogy támogassa a résztvevő önkormányzatok, kerületek vagy városok közös érdekeit. Ez a kisebb vagy nagyobb létszámú közös testület – és a mellette fölállított iroda – az országos közhatalom alatti szinten jön létre a határ mindkét oldalán. Az eurorégióknak illeszkedniük kell mindkét ország legális köz- és magánszférájába. A külső anyagi alapot biztosító szervezetek, mint az INTERREG, súlyt helyeznek a szervezeti forma létrejöttére, mert ez tud cselekedni mint legális szerv. Ez a támogatások feltétele. Ilyen önkormányzó testületeket könnyebb föderális berendezkedésű országokban létrehozni, mert az egységes (unitárius) államok vonakodnak területi önállóságot adni. Formálisnak minősítik a határon átnyúló kapcsolatokat, azokat a nemzetközi viszonyok részének tekintik. Ez alól Belgium a kivétel, ahol nemzetközi szerződések megkötésére kaptak jogosultságot az országban létező, állam által fölállított kulturális közösségek.

Az eurorégiók nem jelentenek automatikus segítséget a résztvevők számára. Inkább egy olyan mechanizmusnak nevezhetnénk, ami elősegíti az információcserét, erősíti az illető régió szervezeti és gazdasági erőforrásait a kölcsönösség révén. Ezzel járul hozzá ahhoz az erőfeszítéshez, ami a hátrányos helyzetű régiók felzárkóztatásával jár (Alomar 1995).

A fenti meghatározások érzékeltetik, hogy az eurorégiók komoly gondja, hogy hosszú ideig nem rendelkeztek közjogi státusszal, azaz nem voltak jogi személyiségek, saját nevük alatt nem vállalhattak kötelezettségeket. Erről gondoskodott az Európa Tanács, amikor 1981-ben kihirdette a *Területi önkormányzatok és közigazgatási szervek határ menti együttműködéséről szóló európai keretegyezményt*, az ún. madridi konvenciót, amely a határ menti együttműködések alapját jelenti. Ehhez a konvencióhoz 1995-ben egy kiegészítő jegyzőkönyvet csatoltak, amely támogatja az állandó, akár közjogi, akár magánjelleggel és döntéshozó hatáskörrel rendelkező szervezet létrehozását a határ menti együttműködések számára. A kiegészítő jegyzőkönyv lehetőségeit azonban igen kevés állam alkalmazza, mert az egyes országoknak nagyon eltérő a közigazgatási és az igazságszolgáltatási rendszere. Mindenesetre Németország és Hollandia elfogadták a felkínált lehetőséget, és hogy élni tudjanak vele, a saját belső jogrendszerükben is megteremtették a feltételeket ahhoz, hogy az önkormányzattal rendelkező közigazgatási egységek saját feladat- és hatáskörükben nemzetközi kapcsolatokat alakíthassanak ki. A kül- és belföldi jogszabályok segítségével a két ország között a határon átnyúló együttműködések ennek megfelelően jogi személyiséggel rendelkeznek, közjogi személyek. Nem jelentenek új közigazgatási szintet, de közösen működtethetnek intézményeket, amelyeknek a költségeit közösen fedezik.

A magyar alkotmány és a magyar törvények lehetővé teszik, hogy a helyi képviselőtestületek együttműködjenek más országok helyi önkormányzataival, tagjai lehetnek nemzetközi önkormányzati szervezeteknek, részt vehetnek határ menti regionális együttműködésben. Magyarország és Szlovákia is csatlakozott a fent említett madridi konvencióhoz, amely alapjául szolgál a határ menti együttműködésnek. Azonban nem fogadták még el a kiegészítő jegyzőkönyvet, ami jogot adna az önkormányzatoknak, hogy saját hatáskörükben nemzetközi szerződéseket kössenek. A hatályos jogszabályok szerint nemzetközi szerződést csak az országgyűlés, a kormány és a köztársasági elnök köthet (Baller 2004).

1.1. Példa a tagállamok közötti eurorégióra

„Már gyermekként megtapasztaltam, milyen hátrányokkal jár a határ.

*Mindig természetellenesnek tartottam,
hogy a hollandok és a németek egymásnak háttal állnak.”*

Rolf Cyprian⁷

Az első, ma már klasszikusnak számító határ menti együttműködés, az EUREGIO „öse”, a két folyóról elnevezett *Rhein-Ems Érdekközösség* 1954-ben jött létre, még csak az akkori Nyugat-Németországban. Hivatalosan mint határon átnyúló együttműködést 1958-ban ismerték el a határ mindkét oldalán lévő községek, városok és járássok képviselői. Az érdekközösség már települések szövetségévé vált, amikor 1965-ben megszervezték az első határ menti regionális vásárt EUREGIO néven. Az elnevezés olyan tetszést aratott, hogy a szervezet nevévé vált. Eleinte mindkét országban volt titkárság (Hollandiában kettő is), de idővel Gronau mint a határhoz legközelebb lévő település lett a székhely. Kezdetben csak a német (1969), de 1985-ben már a holland titkárság is ebbe a faluba költözött. 1971-ben támogatta először anyagilag az Európai Unió, és mindkét ország nemzeti gazdasági minisztériuma azt a programot, amelyben először fogalmazták meg a régió fejlesztésének szükségességét a közlekedés, a gazdaság (ruhaipar) és a munkaerő képzettségének javítása érdekében a határ mindkét oldalán.

Az EUREGIO történetében kiemelkedő fontosságú az 1978-as év, mert ekkor fogadták el a tanácsról szóló alapszabályt és megválasztották az első elnököt. Ennek a kidolgozása is korábban kezdődött. A holland Károly herceg egy beszédében azt fogalmazta meg, hogy az európai parlament mintájára egy határon átnyúló régióban is hasonló szervezetet kellene létrehozni: „A plurális társadalmat nem csak az országok szintjén kell építeni.” Ennek a beszédnek a hatására fogalmazták meg 1975-ben, hogy a javasolt tanács a határon átnyúló parlamenti gyűlés és egyúttal az EUREGIO legfőbb szerve legyen. Ennek szellemében alakították meg a tanácsot 1978-ban mint az EUREGIO legfelsőbb politikai szervét, amelynek hatásköre nincs, de széles támogatást élvez a helyi hatalmak (közigazgatási és önkormányzati szervezetek) részéről. Kezdetől fogva az az ambíció fűtötte a tanácsot, hogy mind szervezetileg, mind tevékenységét illetően mintaadó legyen a többi eurorégió számára.

A tanácsnak ma 41 német és 41 holland tagja van a szabályok szerint, miközben a 13 ezer km²-en élő 3,2 millió lakosból csak 27 holland határ menti község lakosai tartoznak az EUREGIO-hoz, a túlnyomó többséget a 103 német terület egység jelenti, amibe községek, városok tartoznak, de szám szerint beleértik a 7 járást is mint helyi hatalmi központot.

A tanácsot területi és politikai szempontok alapján alakítják ki. A helyhatósági választások alkalmával dől el, mely pártok képviseltetik magukat a tanácsban. Emellett a tagtestületek lakosság száma dönti el a társadalmi munkában tevékenykedő képviselők számát. Német oldalon 30 ezer lakos ad egy képviselőt, illetve a 20 ezer lakosnál népesebb települések is egyet. A képviselők számát a járás megválasztható képviselőinek számához igazítják. A két város, Bocholt és Rheine 1-1 képviselőt küld köz-

⁷ Rolf Cyprian (CDU), az EUREGIO tanácsának elnöke 1997 óta.

vetlenül a tanácsba. A tanács azonos pártállású tagjai határon átnyúló frakciót hoznak létre. Eddig a CDU/CDA (a német, illetve a holland jobboldali néppárt) volt többségben és megjelentek a pártok között a zöldek és a helyi pártok is.

A szervezet munkájában az első, hosszan elhúzódó feladatot az adta, hogy a határon nehezen tudtak átjárni a környéken élők. A nyolcvanas évek közepére sikerült csak elintézni, hogy egy ún. zöld kártya kiváltásával a határ mentén élők gyorsabban juthassanak át a határon. A mindennapok ügyeit érintette, hogy aki a határ másik oldalán kapott állást, az a saját országában hátrányokat szenvedett a betegbiztosítás, a nyugdíjbiztosítás, a munkanélküli biztosítás és egyéb biztosítások esetén. Ha egy holland Németországban dolgozott, akkor nem kapott kedvezményt a gyermekei után lakásvásárlás, házépítés alkalmával. Ugyanilyen hátrányokról számoltak be orvosi szolgáltatások igénybevételekor, betegszállítás alkalmával. A német hallgatók a holland egyetemeken csak két félévet tölthettek, tovább nem kapták a német tanulói támogatást.

Az ügyek intézésének bonyolultságát egy egyszerűnek tűnő eset példázza. Amikor végre a titkárság 1985-ben Gronauba költözött, szerettek volna egy holland telefonvonalat is. Habár maga az épület 75 méterre volt a határtól, a német törvények szerint holland társaság nem fektethetett kábelt a földbe. Mivel az épület ünnepélyes átadásakor Beatrix királynő is jelen volt, az ő befolyására, az államközi kapcsolatokat kihasználva sikerült – 10 év alatt – a közvetlen telefonvonalat megkapni. Az esetből azt a tanulságot vonták le, hogy ez is a határok leépítésének szükségességét bizonyítja.

A határ mentén fölmerülő feladatok megoldására munkacsoportokat hoztak létre a gazdaság, a képzés, a turizmus, a kultúra, a mezőgazdaság, a környezetvédelem, a közlekedés, a mindennapi határügyek, a szociálpolitika témakörében. A titkárságon a vezetőkkel együtt 34 fő végzi ma már ezt a sokféle munkát. Az évtizedeken keresztül folytatott határon átnyúló együttműködések során formálódtak ki azok az együttműködési lehetőségek, amelyekre támaszkodva az Európai Bizottság kidolgozta az EUREGIO-val közösen az 1990-ben indított INTERREG programot.

Az EUREGIO költségvetése több forrásból származik. Biztos bevételi forrást jelentenek a községi hozzájárulások. A holland községek 0,35 €-t fizetnek lakosonként, a németek 0,25 €-t. A hozzájárulás különböző mértékének magyarázata a támogatások történetében keresendő és az iroda megépítéséhez kötődik. 2006-ban a tagi hozzájárulások elérik a 936 444 €-t, ami a teljes bevétel (5 671 843 €) 16,5%-a. A költségvetés legnagyobb része a nemzeti hivataloktól és az EU-tól érkezik (4 071 819 €, ami 71,8%).

2001–2008 között az EU 48,7 m€ összeget bocsát az EUREGIO rendelkezésére. Ehhez jön a holland kormány, a németországi Észak-Rajna Westfalia és Észak-Szászország nemzeti hozzájárulás címén fizett támogatása, továbbá a határ menti régióból származó támogatások. A regionális saját bevétel ma már az összbevételnek több mint 20%-a. Ezáltal az INTERREG IIIA programok végső összege 111,4 m€-t tesz ki. Ezzel az összeggel 2008-ig 150 projekt válik valóra, ebből kb. 60 emberek közötti, ún. *ember az emberhez* projekt lesz. Ezek a beruházások közösen fogják a gazdaságot és a munkapiacot erősíteni, segítenek megvalósulni a fő célt, hogy az esélyegyenlőség jegyében a határ mentén élők életszínvonala közelítsen a gazdasági központok lakói életszínvonalához.

Az EUREGIO a német–holland határon jött létre, és – a tanács megalakulásától számítva – immár 28 éve munkálkodik a munkanélküliség csökkentésén, az infra-

struktúra javításán és küzd a határ két oldalán élő két nép egymástól való elidegenedése ellen. A hollandoknak megvolt az oka a németekkel szembeni ellenszenvre, mert a második világháború idején elfoglalták országukat és a megszállás alatt sok keserű élményben volt részük. Az EUREGIO önmagában is fontos hozzájárulás a német-holland viszony normalizálásához, és ezzel az európai egység megvalósításához (Müller 2003).

1.2. Tagállam és csatlakozó ország közötti eurorégiók

A határon átnyúló együttműködések máig nagyon sikeresek a háború utáni Nyugat-Európában. De Kelet-Közép-Európában megszervezni és működtetni egy ilyen rendszert már új feladatot jelent a nagy különbségek miatt. Az etnikai viták emelhetők ki elsőnek, amelyek sokkal erősebbek, mint Nyugat-Európába. A másik fontos különbség a területi és a helyi önkormányzati tapasztalatok szinte teljes hiánya 1989 előtt, ami azt jelenti, hogy nagyon friss, nagyon kialakulatlan tapasztalatokkal rendelkeznek ezek az országok a demokráciáról. Közismerten nagyok a gazdasági különbségek is Kelet-Közép-Európa és az Európai Unió között. Azt is figyelembe kell venni, hogy a világ rendkívül gyorsan változik. Mára már nagyon sok nemzetközi szervezet, sokféle szállító és kommunikációs hálózat, nemzetközi pénzügyi szervezet van jelen, sőt átszöve az egyes országokat, már most is határokon átnyúlva tevékenykednek. Ez nem volt így Nyugat-Európában a háború után.

A látható különbségek ellenére mégis azonosak a célok. Fel kell oldani az etnikai vitákat, serkenteni kell a társadalmi és a gazdasági fejlődést és segíteni az európai integráció folyamatát. Közös aggodalmak is vannak egyes nyugati és közép-kelet-európai országokban. Véleményük szerint a túl nagy regionális és régiók közötti autonómia kikezdi a központi kormányzás erejét (Kirchner 1998).

„Rideg határok” a kelet-német határon

Mindezek érvényesek a cseh–német és a lengyel–német határra is, ahonnan a példák származnak az aszimmetrikus jelenség bemutatására. A „rideg határ” minden jelensége kimutatható ebben a térségben, még a volt NDK és lengyel kapcsolatok esetében is, ahol azonos politikai berendezkedés hirdette a népek testvériségét, megbonthatatlan barátságát. A kommunista diktatúrák bukása után és a német egyesítéssel gyökeresen megváltozott a helyzet. Az országok közötti viszonyok nagy vonalakban már rendeződtek, de még messze vannak a „kölsönösen jótékony határ” létezésétől. A 20. század folyamán a cseh–német és a lengyel–német határ mentén élők alig feledhető sérelmeket okoztak egymásnak. A múlt öröksége ma is érzeteti hatását akkor is, amikor az együttműködések gyakorlati kérdéseit tárgyalják. Ráadásul a kulturális különbségek, főleg a nyelvi korlátok, akadályozzák a kölcsönös megértés folyamatát.

A lengyel–német határ menti együttműködések

A határ menti együttműködések alapelve a határok meglétének és az országok szuverenitásának kölcsönös elismerése. A Német Szövetségi Köztársaság az 1970-es varsói szerződésben ismerte el az Odera–Neisse határt, de nem az alkotmányban, mert az ismételten elutasította az 1937-es birodalmi határformula feladását. Ez a kontinuitás elméletén nyugszik, amely szerint Hitler törvénytelen területszerző politi-

káját megelőzően fennálló 1937-es határok sohasem szűntek meg a jövőben egyesítendő legitim német határok lenni. Akik a határkérdés lezáratlansága mellett érvelnek, hivatkoznak a lezáratlan potsdami szerződésre, mert nem tartották meg az ígért békekonferenciát, ahol tisztázták volna a félreértéseket.⁸

Lengyel oldalon az Odera–Neisse határt úgy tekintik, mint egy történelmileg jogos visszatérését a területnek az anyaországhoz, illetve hivatkoznak a szövetséges erők háborút lezáró potsdami szerződésének törvényességére és végérvényességére. Mivel a német lakosság áttelepítése szerepelt a szerződésben, Lengyelország vonakodott elismerni bűnrészességét a háború utolsó hónapjaiban és az azt követő években megtörtént eseményekben. A németek kiűzése nem volt beszédtema Lengyelországban. Jelenleg a hasonlóság miatt, a keleti tartományokból a szovjet megszállás következtében kiűzött lengyel népességgel együtt tárgyalják a nyugati tartományokban a németekkel történeteket. 1989-ben kezdődhetett meg a két ország között a kibékülés, az integritás elismerésével. A határkérdés lezárása volt az az ár, amit a németek fizettek az egyesülés nemzetközi elfogadásáért.

Az Odera–Neisse határvonala a történelmi együttélés és szomszédság miatt évszázadok óta vitatott volt a két ország között. A 20. században az ellentétek háborúkhöz, megszállásokhoz, etnikai tisztogatásokhoz vezettek. A náci megszállás a lengyel népben mély sebeket hagyott. 1945 után a németek kiűzése erről a területről és a lengyelek ide menekülése a keleti megszállt tartományokból a század egyik legnagyobb tömeges migrációjának és etnikai tisztogatásának tekinthető. Mindennek még vannak tájban látható jelei és az emberi emlékezetben megőrzött történetei.

Felső-Sziléziában a német kisebbség pártja kezdte hirdetni az európai egységet. Szerintük Szilézia játszhatná a híd szerepét a két ország, illetve Kelet- és Nyugat-Európa között. Német oldalon az Elűzöttek Szövetsége (Bund der Vertriebenen) törekedett erős befolyáshoz jutni Bonn Kelet-Közép-Európa politikájában. Elképzeléseik között szerepelt a regionális autonómia mint az általános európaizálódás része, ami a határok elismerését jelentette részükről. Javasolták, hogy Stettin legyen mindkét ország számára szabad kikötő, egyesítsék újra közös adminisztráció alatt az 1945-ben megosztott városokat. Ezek a lépések a határterület nyitottá válásához, a szabad költözködés és vállalkozási szabadság kiterjesztéséhez vezetnek a hajdani német területeken.

Sok lengyel germanizációként értelmezi mind Szilézia regionális elkülönülését (a szeparációnak 1919-től voltak képviselői), mind az európai integrációba való csatlakozását, mert a német dominancia visszatérésétől félnek. A lengyelek akarják az európai csatlakozást, de a német érdekek fölerősödése az aszimmetrikus modell megvalósulásának kockázatát jelenti számukra (Schwab 1997).

A rendszerváltás után fölbredtek és hatni kezdtek a kölcsönös sztereotípiák, amelyek a kollektív emlékezetében voltak évtizedekre lezárva. A lengyelek szemében a németek kizsákmányoló hódítók, könyörtelen gyilkosok, arrogáns, önelégült fasiszták. Ezek a képek még a Drang nach Osten-hagyományból származnak. A lengyelek a németek szerint szakszerűtlen, lusta, erkölcsileg korrupt, szervezetlen társaság, alábbvalóak minden területen, az államépítéstől a kultúrán át, a gazdaságig.

8 A fejezet megírásakor J. S. Fure gazdagon dokumentált írására támaszkodtam. (Fure 1997)

A német önarcképet uralta a felsőbbrendűségi érzés, a vereségek és területvesztések elismerésének tagadása. A második világháború után a németek erkölcsi fölényben érezték magukat, mert ők a demokratikus nyugati országokhoz tartoztak és az életszínvonaluk többszöröse lett a lengyelekének, akik pedig egy barbár hódító rabigájában görnyedtek a legcsekélyebb függetlenség nélkül. Ezzel szemben állt a lengyelek elképzelése önmagukról. Ők az örök ártatlan nép, akik mindig áldozatok, mert őket a gonosz külső hatalmak elnyomják. Éppen hogy megszabadultak a keleti hódítótól, máris itt vannak a nyugati gyarmatosítók.

A sztereotípiákhoz pozitív képek is tartoznak, mert a lengyelek csodálják a német hatékonyságot, filozófiát, kultúrát, a németek viszont elismerik, csodálják a lengyel művészetet, a hősi történelmi hagyományokat, a szabadságért vívott ismételt küzdelmeiket 1848-tól 1980-ig.

Az 1991-es barátsági szerződés óta törekednek a kölcsönös kapcsolatok fejlesztésével támogatni az előítéletek csökkenését. A találkozók, fesztiválok, diákcserék tapasztalata azonban az, hogy az érdeklődésben erős aszimmetria van. A németek, különösen a fiatalok elsősorban Franciaországba akarnak menni, nem Lengyelországba. A lengyelek részéről viszont nagy az érdeklődés.

A hajdani német területekről szóló szociológiai, néprajzi és történeti munkákban vitatták a német kisebbségnek még a létezését is, akárcsak 80-90 évvel ezelőtt a németek vitatták a lengyelek létezését ugyanitt. Elnémetesített szlávokról beszéltek.

Sziléziában, ahol a német kisebbségi mozgalom a legjelentősebb, sokféle etnikai kultúra él együtt. Emiatt csak ritka alkalmakkor nyilvánítják ki egyértelműen tényleges hovatartozásukat, többnyire sziléziainak mondják magukat a konfliktusok, a magyarázkodások elkerülése érdekében. A tiszta lengyelt a keleti tartományokból érkezettek jelentik, ők nem beszélik a helyi tájszólást.

A háború után a lengyel területek megtisztítása a németektől nem volt összeegyeztethető a kisebbségi jogokkal. Különösen a sztálinista időkben volt erős az asszimilációs kényszer. A német nyelv használatát tiltották minden hivatalos helyen. A német neveket megváltoztatták, a nyugati területek történelmi múltjának emlékeit eltávolították az iskolai könyvekből, az emlékművekről, a temetőkből stb.

A rendszerváltás után ismerte el hivatalosan a lengyel politika a német kisebbség létezését. Ekkor kapták meg a jogot, hogy bejegyezzék az etnikai alapon szerveződött kulturális és politikai egyesületeiket. A politikai mozgalmak eredményeként parlamenti képviselők lettek, valamint a helyi önkormányzatok felében németekből került ki a polgármesterek fele. A legfontosabb feladatuk a német nyelv elismertetése volt az iskolákban és a közéletben.

A lengyelek részéről nehéz volt elfogadni a német jelképek újbóli megjelenését, a kapcsolatok megújulását a határ másik oldalán működő német szervezetekkel, akikről a kommunista évtizedekben csak mint agresszív revansista erőkről beszéltek. A velük szemben táplált folyamatos ellenérzés ébren tartásának az volt az oka, hogy a rájuk való hivatkozással tudták igazolni a szovjetek Lengyelország fölötti uralmukat.

A jószomszédságról és a baráti együttműködésről szóló német-lengyel szerződésnek megfelelően 1991-ben Görlitzben létrehozták azt a vegyes bizottságot, amelyik felelős lett a regionális és a határon átnyúló kapcsolatokért. Tagjai lettek lengyel részről a kormányt képviselő vajdasági elnökök megbízottjai, a vajdaságok mint önkormányzatok képviselői, a települési szövetségek képviselői, a külügy- és a belügyminisztérium, a központi tervehivatal és a nagykövetség egy-egy képviselője. Német rész-

ről az érintett tartományok kormányzatainak, valamint a külügy-, a gazdasági- és a környezetvédelmi minisztériumoknak és a központi kormánynak a képviselői. A két bizottság titkársága Szczecinben és Potsdamban kapott helyet.

A bizottság a német-lengyel határ gyakorlati problémáit tárgyalta meg, hogy az elkészített dokumentumok, előterjesztések, határozatok átadják a két ország kormánynak és a korányközi bizottságnak. Témái közé tartoztak a határ menti infrastruktúra kiépítése, harc a káros társadalmi jelenségek ellen a határok mentén és a határvédelem.

Fontos területe a kapcsolatoknak a gazdasági együttműködés. 1994-ben a lengyel Gorzów székhellyel létrehoztak egy részvénytársaságot a határ menti területek gazdaságának közös fejlesztésére. Tevékenységi körébe tartozik többek között információk adása befektetőkről, konkrét tervek megvalósítására befektetők keresése. Kapcsolatot tartanak fenn hitelintézetekkel, a vállalkozók kapcsolatfelvételét segítik ezekkel a hitelintézetekkel, tanácsadást folytatnak, kiállításokat, vásárokat, tanácskozásokat, tanfolyamokat szerveznek és együttműködnek mindenféle gazdasági fejlesztő szervezettel. A részvénytársaság minden tevékenysége a határ mindkét oldalára vonatkozik.

A határ menti kapcsolatokat segítik a környezetvédelmi, területrendezési és vállalkozói különbizottságok, egyesületek. Ebben a tevékenységi körben játszanak különleges szerepet az eurorégiók.

A cseh-német határ menti együttműködések

Míg Nyugat-Európában a háború után fokozatosan le tudták küzdeni az ellentétet, addig a szovjet hódoltság területén elfojtott és manipulált indulatok lapultak a fedő alatt. A kommunizmus bukásával kezdődött meg a történelmi görcsök kölcsönös feloldása.

Csehország nyugati és északi területein hatalmas népességmozgás volt a háború után. A németek kiűzése után ide telepített vagy ide költözött emberek mind kulturálisan, mind társadalmi értelemben sokfélék voltak, nem volt szoros kapcsolatuk az új lakóhelyükkel a határ mentén. Ennek előzménye visszanyúlik a Beneš-dekrétumokhoz, amely kimondta, hogy a németek és a magyarok második világháborús szerepe miatt aki bármelyik csehszlovák népszámlálás során németnek vagy magyarnak vallotta magát, az megfosztandó állampolgárságától és vagyonától. Ennek jegyében megközelítőleg 3 millió szudéta németet telepítettek ki. Többségük a határ másik oldalán, bajor településeken talált magának új lakóhelyet. A cseh kormányzat német nyomásra sem vonta vissza a Beneš-dekrétumokat. Ennek ellenére, a két kormány 1997-ben alapítványt hozott létre a náciizmus cseh áldozatainak (1938–1945) és a kiűzött szudéta németek (1945–1948) kárpótlására.

Feszültséget jelent a két ország között a hatalmas gazdasági különbség, és olaj a tűzre, hogy a szomszédos volt NDK tartományait az egyesülés után besorolták az Európai Unió strukturális alapjainak egyes számú célkitűzéséből (Objective 1.) részesezésre jogosult területek közé. A határ menti kapcsolatokra politikai, gazdasági és társadalmi okokból van szükség. A sikeres együttműködés annak a jele ugyanis, hogy képesek együtt dolgozni a határ két oldalán élők, képesek legyőzni a nyelvi akadályokat, a gazdasági különbségeket, a nemzeti érzékenységeket. Ezekkel a földközeli tapasztalatokkal a lakosságot is ösztönzik az Európai Unió elfogadására.

„Az európai uniós tagság önmagában elköteleződést jelent az európai népek szabadságjogai mellett. Közöttük vannak az európai állampolgárokat megillető jogok a

szabad költözködésre, a szabad lakóhelyválasztásra. Ez vonatkozik a németekre is. Miért ne élhetnének és dolgozhatnak a németek Sziléziában vagy Csehországban?” Ezt a nézetet a cseh kormány még nem osztja. Az idő fogja eldönteni, hogy a csehek hogyan fogják szabályozni az emberek szabad mozgását és egyéb piaci intézkedéseket. Lehetséges megoldásnak tűnhet a számukra, hogy a dán példát kövessék, ahol a belső piaci szabályok tiltják a külföldiek földvásárlását, az üdülőszerzést.

1991 óta öt eurorégió jött létre a német és a cseh határ mentén. Régiók, kerületek, városok és más területi egységek között jöttek létre különböző együttműködések a határ menti térségben. A kormányközi bizottság támogatta azokat az albizottságokat, amelyeket a határ menti és régiók közötti fejlesztésekre hoztak létre.

Az első eurorégió az *Egrensis* volt a két állam határán, a legaktívabb a legtöbb problémával küszködő hármass határ menti térségben létrejött *Neisse/Nisa/Nysa Eurorégió*. Ez a „fekete háromszög”-nek nevezett sarok Németország, Lengyelország és Csehország határainak találkozásainál. A szocialista nagyipar környezet-szennyezését volt hivatva elhárítani. Megalakulása óta ezt a feladatot jórészt teljesítették. A harmadik az *Erzgebirge*, a negyedik az *Elbe/Labe* a folyó völgyében és az ötödik az osztrákokkal létrehozott hármass határ menti *Šumava–Bavorsky les/Bayerischer Wald/Böhmerwald* (*Assessment Report Cz/D*).

Az együttműködés során kiderült, hogy a cseh oldalon szervezeti hiány nehezíti a közös munkát. A nem kormányzati, a közhasznú szervezetek, a civil szervezetek sűrű hálózatának hiánya, illetve társadalmi súlyuk kicsiny volta okoz nehézséget. Szélesben elterjedt cselekvő szervezetekre van ugyanis szüksége a határ két oldalán létező közösségeknek társadalmi és politikai kapcsolataikban. A civil szervezetek gyengesége az önkormányzatok pénzügyi forrásainak elégtelenségére vezethető vissza. Az eurorégiós kapcsolat külső segítséget jelent ebben az esetben.

Meg kell változtatni, az európai uniós normákhoz kell igazítani a központi és az alacsonyabb szintű intézmények közötti viszonyt. Több autonómiát, több feladatot és több pénzügyi önállóságot kell kapniuk az országos szint alatti szerveknek.

Kelet-Közép-Európában a határon átnyúló együttműködés a határok 1989/90. évi megnyitását követően kezdődött. Különösen ezeken a hosszú ideig erősen lezárt határokon mutatkozott meg a határon átnyúló együttműködés szükségessége azzal a céllal, hogy megszüntessék a határ menti területek földrajzi hátrányait, valamint a gazdasági erő, a jövedelmek, az infrastruktúra stb. nagy különbségeit.

Ennek a határon átnyúló együttműködésnek fő motívumai a következők:

- a határnak mint elválasztó vonalnak szomszédok találkozóhelyévé történő átalakítása,
- a határ menti területeken élő emberek közötti kölcsönös előítéletek és ellenszenvек legyőzése, amelyek történelmi örökség eredményei,
- működőképes regionális és települési önkormányzatok felépítése,
- a periférikus helyzet és elszigeteltség megszüntetése,
- a gazdasági növekedés és az életszínvonal javítása,
- az Európai Unióba történő beilleszkedés, közeledés az EU felé.

Egy régió születése

A Kárpát-medence – politikai értelemben – évszázadok során változó birodalmakhoz tartozott, különféle dinasztiák uralták, miközben földrajzilag, történelmileg, sőt

többnyire a helyi közigazgatást (megyét) tekintve is, de különösen az itt lakó népek munkamegosztását, térhasználatát illetően 1920-ig egy évezreden át regionális egység volt. Ratzel (1923) a nagy Közép-Duna medencét kimondottan természetadta területnek minősítette. A magyar földrajztudomány két világháború között alkotó nagyjai is mint megbonthatatlan egységről, régióról szóltak, amihez hozzá kell számítanunk a politikai indokokat is, a területek és velük a magyar lakosság nagy tömbjeinek elvesztését is (Hajdú Z. 2001, 69–76.). Printz Gyula nyomdokain továbblépve dolgozta ki Tóth József (2002) elgondolását egész Európára nézve. Véleménye szerint azok a térfelosztások, azok a határok a jók, ahol az évszázadok során kialakult regionális tagozódás, a funkcionális alapon fejlődő téregység, a szerves fejlődés csúcsát jelentő ország területe egybeesik a hatalmi viszonyokat, az igazgatást szolgáló *állammal*. Ebből a szempontból nézve Európában jelenleg 17 szervesen fejlődő, összetartozó régió, azaz ország van és kb. 50 tényleges állam. Ez a jelentős különbség is érzékelteti, hogy nincs (és talán nem is lehet) teljes egység a funkcionális és az igazgatási térfelosztás között. Ilyen egység, „ország” *Kárpátia* is, a Kárpát-medence területe, amelyen jelenleg nyolc állam osztozik. Ez a szerves egység egyúttal természetes régió is, amit az államigazgatási logika szabdalt fel. Ebből következik, hogy az egységesülő Európában, ahol a határok nem jelentenek akadályt, a természetes, a szerves egységek kora fog bekövetkezni, ahol az eredeti bázison fognak megújulni az együttműködés legkülönbözőbb formái. Tehát Magyarország és Szlovákia esetében is várható, hogy habár államhatárok választják el őket egymástól, a hagyományos térbeli együttműködések itt is felújulnak.

Véleményem szerint ez a megállapítás nem állja meg a helyét. Szlovákia esetében bizonyítható, hogy 1920 óta Csehszlovákiában, majd 2003 óta Szlovákiában olyan erőteljes, állam által szervezett térszervező folyamatok zajlottak, amelyek azt eredményezték, hogy mára Szlovákia önálló régió lett.

2. Az elkülönülés okai a magyar–szlovák viszonylatban

2.1. A külgazdasági kapcsolatok irányváltása: az átcsapódás jelensége

Az első világháború határváltoztatásai nyomán létrejött új államok közül Ausztria, Csehszlovákia, Magyarország, de a Jugoszláviához és Romániához csatolt területek is kiszakadtak az addig önellátást biztosító Osztrák–Magyar Monarchiából. 1920-tól kezdődően tulajdonképpen kikerültek a világ gazdaság erőterébe. Egymás közti gazdasági kapcsolataikat fokozatosan elszorvasztották, elsősorban azért, hogy elszakadjanak Magyarországtól. Ennek következtében egyre nagyobb mértékben kötődtek a nyugat-európai államokhoz, főleg Németországhoz. A második világháború után annyi változás történt, hogy a nagyhatalmi osztozkodás eredményeként a keleti blokkhoz sorolták őket, tehát a fő gazdasági-kereskedelmi irány a Szovjetunió lett, a Szovjetunióba indították szállítmányaikat és onnan érkezett a csereáru.

1990-et követően újabb átcsapódás tanúi lehetünk, ismételten a nyugati országok lettek elsődleges piacaik. Az átcsapódásoknak azonban lett egy komoly következménye. Egymás közti kapcsolataik valóban elszorvadtak, minden gazdasági érdekük a nagy piacokhoz kötik őket, legyenek ezek a nagy piacok Keleten vagy Nyugaton.

1. táblázat. Magyarország és Szlovákia külkereskedelme 2004-ban

Magyarország külkereskedelmi forgalma a határ menti országokkal és Németországgal, 2004-ben
%

	Import	Export
Összesen	100	100
ebből:		
Németország	29,16	31,43
Ausztria	8,32	6,81
Szlovénia	0,73	0,98
Horvátország	0,23	1,29
Jugoszlávia	0,18	0,92
Románia	1,53	3,20
Ukrajna	1,09	1,12
Szlovákia	1,98	1,91

Forrás: A KSH nemzetközi statisztikái.

Szlovákia külkereskedelmi forgalma a határ menti országokkal és Németországgal, 2004-ben
%

	Import	Export
Összesen	100	100
ebből:		
Németország	23,4	28,6
Csehország	13,5	13,6
Ausztria	4,2	7,9
Lengyelország	4,0	5,4
Magyarország	3,4	5,1
Ukrajna	1,4	1,1

Forrás: Statistický úrad SR, Pozsony.

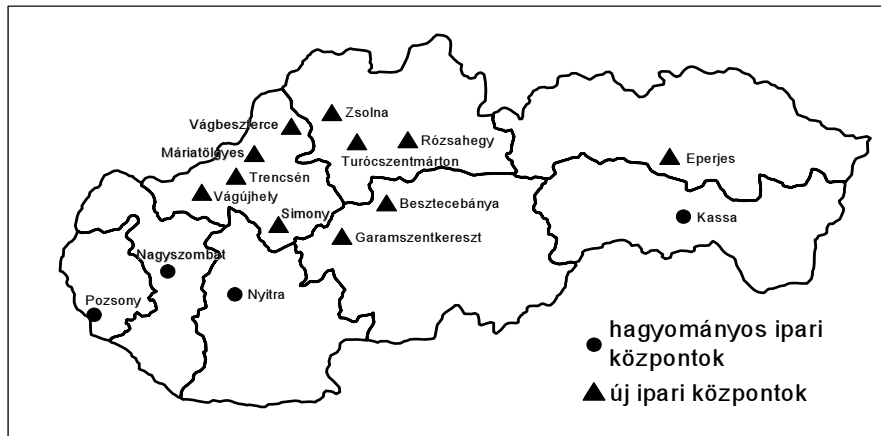
A Kárpát-medence északi részét illetően a korábbi, belső gazdasági mozgást, amit észak–déli kapcsolatrendszerként jellemezhetünk – mert elsősorban az északi hegyvidéki perem és az alföldi részek, illetve Budapest között zajlott –, felváltotta a kelet–nyugati, államok közötti gazdasági cserekapcsolat. Ennek külkereskedelmi adatokkal mérhető következménye, hogy Ausztria kivételével minden szomszédunkkal 2% alatti a külkereskedelmi kapcsolatunk aránya. Ha ez nőhet is a jövőben, mégsem valószínű, hogy eléri a hajdani szintet, amikor még egy országba, egy régióba tartoztak ezek az országok. Szlovákia külkereskedelmi mérlege kiegyensúlyozottabb abból a szempontból, hogy nem csak Németország, hanem Csehország és harmadiknak Ausztria is kiemelt partnere. A két ország, Magyarország és Szlovákia egymással folytatott kereskedelmi adatai alapján állíthatjuk, hogy meglehetősen gyenge a köztük lévő gazdasági együttműködés.

2.2. Cseh/Szlovákia államilag vezérelt, szándékolt regionalizálása

Az 1920-tól létező új államon belül meglehetősen aszimmetrikus volt a viszony a cseh és a szlovák országrészek között. Az erősebb cseh gazdaság a szabadpiaci verseny eszközeivel szabályosan kolonizálta a keleti, szegényebb tartományt. A keleti országrész nyersanyagszállítással szolgálta az iparilag régóta fejlettebb, és az új körülmények között egyre jobban fejlődő nyugati országrészt. A kommunista hatalom évtizedeiben 1948-tól számítható az az időszak kb. 1962-ig, amikor a nehézipar erőltetett fejlesztése fellendülést hozott, ekkor valósult meg a szlovák területek iparosítása, városiasítása. Ez azonban egy külső hatalom világuralmi érdekeit szolgálta. Az 1968-as politikai megújódási kísérletet a Szovjetunió a Varsói Szerződéssel közösen brutálisan elnyomta, az 1973-as olajárrobbanás tovább fékezte a lelassult gazdaságot, az 1980-as évek pedig részben a politikai rendszer, részben az extenzív gazdaságpolitika teljes kifulladását hozták. Az ipartelepítés egyoldalúsága miatt monokultúrás szerkezet jött létre, vagyis néhány kitüntetett ágazat nagy üzemeiben rendre több ezer ember dolgozott. Az 500 főnél többet foglalkoztató gyárak adták az ipari termelés 95%-át. Mindezek mögött a hadiipar felfuttatása állt. Csehszlovákia 1987-ben a

világ hetedik legnagyobb fegyverexportőre volt. A rendszerváltás csak az „igazság óráját” jelentette, felszínre került, nyilvánvalóvá vált a rendszer tarthatatlansága (Sidó H. 2004, 53–54).

1. ábra. Hagyományos és új ipari központok Szlovákiában

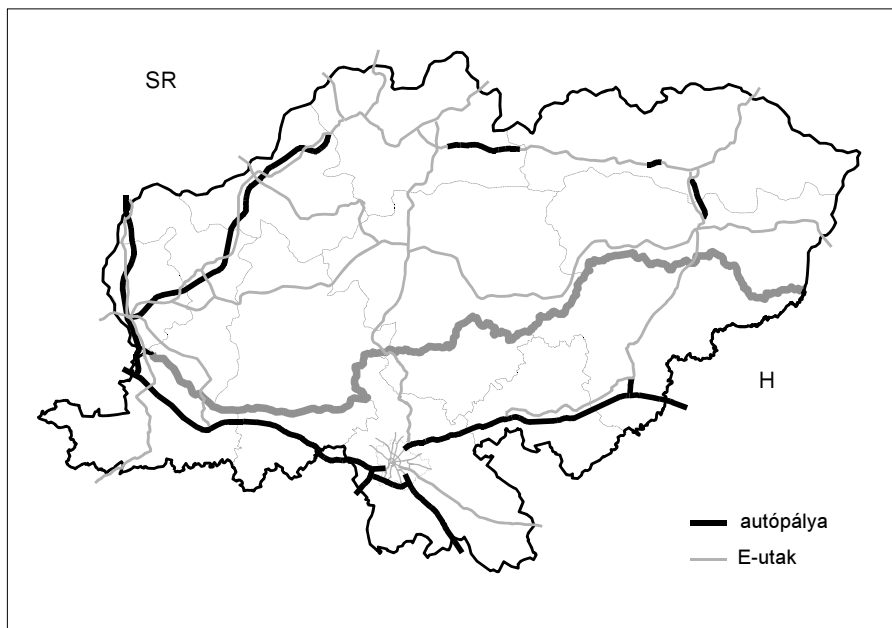

Forrás: Sidó H. (2004) alapján szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

Ha a két világháború között a cseh ipar nyersanyagbázisnak tekintette a szlovák tartományt, akkor azt mondhatjuk, hogy a kommunizmus szlovák oldali iparfejlesztésének árát a csehek fizették meg. A két országrész közti viszonyoknak ez az aszimmetriája, hogy ki adott és ki kapott, mikor ki járt jobban, végtelen viták alapjául szolgált a cseh és szlovák közbeszédben. Többek között ennek lett a végeredménye az összetákolt ország szétválása. Az új állam a csődbe jutott ipar válságát új beruházásokkal törekszik feloldani. A politikai ésszerűség is azt diktálja, hogy ahol a legnagyobb a válság, jelesül a strukturális válság, azon belül a munkanélküliség, ott kell új, korszerű fejlesztéseket megvalósítani, hogy csökkenjenek a feszültségek. Tehát az északi, eddig is fejlett területek fejlesztése kapott elsőbbséget az elmúlt évtizedben.

Ez a törekvés találkozik az Európai Unió elképzeléseivel is. Az Unió a versenyképesség fokozására helyezi a hangsúlyt, nem az elmaradottság fölszámolására. Ez a fejlesztési elgondolás arra alapoz, hogy ha az innovációs pontokon nő a gazdaság, akkor annak lesz kisugárzó hatása. A szlovák területfejlesztés ezt az utat járja. Összekapcsolja a válságos, ám magas ipari szakmakultúrával rendelkező körzetének átépítését az Unió által előnyben részesülő innovációs centrummá.

2. ábra. Szlovákia és Magyarország szlovák határ menti megyéinek úthálózata

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Máty Máté.

Kialakult ezzel Szlovákián belül egy erős észak–dél megosztottság. (Az észak itt meglehetősen sajátos, ferde sáv, mert Pozsonyból indul és a Vág völgyében folytatódik.) Az északi, gazdaságilag fejlettebb területekkel áll szemben a gazdaságilag fejletlenebb, mezőgazdasági jellegű déli, szegényebb országrész. A demográfiai mutatók már visszaigazolják a több évtizedes gazdaságpolitika eredményét. Délen, a határ menti sávban magasabb az idősök aránya, előrehaladt az előregedés folyamata, ennek megfelelően kisebb a felsőfokú végzettségűek aránya. Szlovákiában is a hátrányos helyzet mutatójának számít a cigány lakosság magas aránya, akik többségükben a dél-keleti országrészben élnek.

Szlovákia észak–déli irányú megosztottságát érzékelteti az utak mozdíthatatlan és árulkodó hálózata. A meglévő úthálózat is kedvezőtlen volt a déli települések számára, a most épülő autópályák pedig kifejezetten hátrányos helyzetet hoznak létre, mert nyomvonaluk határozottan északi, követi a gazdaságfejlesztés által előnyben részesített területeket.

Az országhatár innenső, magyarországi oldalán megépült utak nyomvonalával együtt szemlélve az úthálózatot azt mondhatjuk, hogy a Duna mentén a magyar határ innenső oldalán kiépített, az egész ország szempontjából kedvező közlekedési, forgalmi állapotok uralkodnak, a szlovákiai oldalon viszont rendkívül hátrányos helyzetben vannak a csallóközi települések, míg az Ipolytól keletre a határ mindkét oldalán közlekedési árnyékba kerültek a települések.

2.3. Cseh/Szlovákia közigazgatásának hatása

A korabeli Csehszlovákiában, majd az 1993-ban belőle kivált Szlovákiában a közigazgatási szerkezet állandó változtatása mögött a racionális célok mindig keverednek a nacionalista, magyarellenes szándékokkal. Az alábbi 2. táblázat szemlélteti ezt az évtizedek óta zajló folyamatos változást.

A legutóbbi és legjelentősebb változás 1996-ban történt, a most már a független szlovák államban. Új közigazgatási beosztás született. Az akkor uralkodó szlovák nacionalista pártok a közigazgatási rendszer átalakításával egyrészt egy központosító politika szervezeti rendszerét akarták kiépíteni, másrészt pedig az ellenzéki választási körzeteket akarták megosztásukkal gyengíteni. Mivel a reformok legkövetkezősebb hívei a kereszténydemokrata ellenzék és a magyarokat képviselő politikai pártok voltak, a magyarok megosztását több érdek is indokolta. Mivel a 221/1996. sz. törvény és a 285/1996. sz. kormányrendelet sarkalatos jelentőségű a szlovák közigazgatás történetében, hangsúlyosan meg kell ismételni, hogy a magyarok lakta területek megosztása csak egyik indoka volt a létrejött szerkezetnek, a másik ok kifejezetten belpolitikai (választási) jellegű volt.

A közigazgatás szervezésében a választási-nemzetiségi ellentétek mögött a központosítani akaró nacionalista és a racionális, a reformokat végrehajtani szándékozó modernizációs politikai csoportosulások ellentéte húzódott meg és húzódik meg mindmostanáig. A szlovák nacionalisták és racionalisták szembenállása, illetve magyarellenes összjátéka adta a vitatémákat, viszont a közigazgatási reformok során a nacionalista központosító hatalmi törekvés volt a fontosabb a gazdasági-fejlettségi különbségek, a történelmi hagyományok, a lakosság igényei, egyáltalán a demokrácia alapelve, az önrendelkezés helyett.

2. táblázat. A mai Szlovákia területének közigazgatási rendszere

	Nagyobb területi egység	Kisebb területi egység (járás)
1918	8 vármegye + 12 töredék vármegye	97
1920	16 megye	95
1923	6 nagymegye	77+Pozsony és Kassa
1928	1 tartomány	77+Pozsony és Kassa
1939	6 megye	58+Pozsony
1945	–	77+Pozsony és Kassa
1949	6 kerület	90+Pozsony és Kassa
1960	3 kerület	32
1969	4 kerület	36+Pozsony és Kassa
1991	–	121 körzet (obvod)
1996	8 kerület (kraj)	79 járás (okres)
2004	8 kerület (kraj)	50 körzet (obvod)

Forrás: Petőcz K., 1998 és Kocsis K., 2002. alapján saját szerkesztés.

A területi átrendezés mögöttes indoka összefonódott a Mečiar-féle jobboldal választási törekvéseivel. Mivel az ellenzék bástyája elsősorban Pozsony, Kassa és Eperjes városok, valamint a déli területek voltak, itt nagy járásokat/választási körzeteket hoztak létre⁹. Az etnikai határtól északra viszont a kormánypártok támogatóinak több, ennek

9 A déli járások határainak módosulását részletesen elemzi Hakszer Richárd tanulmánya (2004).

megfelelően kisebb területű és kisebb lakosságszámú járást/választóközteret jelöltek ki. A közigazgatás tisztségviselőinek kinevezésével, az állások osztogatásánál is ez a politikai megosztottság volt a fő szempont.

Mindez azt mutatja, hogy Szlovákia még mindig nemzetiségi problémákkal küszködik, erejének jó részét még mindig arra pazarolja, hogy minél hamarabb megfeleljen az egységes nemzetállam kritériumainak, és csak ez után tartja fontosnak a maga számára a települések, a népesség, a lakosság kisebb-nagyobb csoportjainak önrendelkezését. A közigazgatás nacionalista célú változtatása szétszabdálja a hagyományos kötődéseket, az összetartozás oly fontos szálait, fölösleges feszültségeket kelt a lakosokban, elvonja a figyelmet a jóléti társadalom építésétől, gátolja a társadalmi-gazdasági igényeknek megfelelő regionalizálódást.

Az 1990 óta Szlovákia elindult azon az úton, amely a jogállamiság megerősödése felé vezet. Ennek tartalma az, hogy az önkormányzat azt tehet, amit a törvény nem tilt, a hivatal viszont csak azt teheti, amit a törvény előír. Az önkormányzatiság erősödése, az állami-hivatali hatalom fokozatos visszaszorulása megkezdődött, de a folyamat ellentmondásosságát érzékeltetik azok a kritikai hangok, amelyek szerint a szlovák közigazgatás egy emberarcú kentaurra hasonlít, amely kifelé Nyugat, befelé Bizánc¹⁰.

Az önkormányzatiság a 2001-es közigazgatási reform során valósult meg. Ez tartalmi értelemben döntő változás volt, de változatlanul megmaradtak az 1996-os, Mečiar-féle határok. Azóta a közigazgatási határok „eredményesen” vizsgáznak, mert a magyarok aránya (a nyitrai kerület kivételével) nem elég a győzelemhez. A választójogi törvény is „eredményes”, mert habár a képviselőválasztás egyfordulós, az elnök megválasztása a második fordulóban dől el, ahol a szlovák pártok össze tudnak fogni az addig esetleg sikeres magyar elnökjelölttel szemben.

Beérett az 1999-es nyelvtörvény vetése is. A kisebbségek nyelvhasználatát az 1998-ban hatalomra került kormány tűzte napirendre, mert ennek a törvénynek a megalkotás volt az egyik feltétele annak, hogy Szlovákiát meghívják a tíz leendő tagállammal folytatandó tárgyalásokra. A törvény a kisebbségekhez tartozó személyek számára lehetővé teszi saját anyanyelvük használatát a hivatalos érintkezésben, ha lakóhelyükön a számarányuk eléri a 20%-ot. Viszont ez nem teszi lehetővé, hogy a járási, a megyei székhelyeken, illetve a parlamentben is élhessenek nyelvhasználati jogokkal, mert a székhely városok nemzetiségi arányának is el kellene érnie a 20%-os arányt, hogy ezekben a hivatalokban is lehessen a kisebbség nyelvén ügyet intézni. Közép-európai paradoxon, hogy egy szlovákiai magyar nemzetiségű képviselő magyarul nem szólalhat fel hazája parlamentjében, Pozsonyban, de az európai parlament tagjaként minden más európai uniós országban bármikor.

A nyelvhasználatot a magyar többségű településeken az is nehezíti, hogy a hivatalok alkalmazottait a törvény nem kötelezi a kisebbségi nyelv ismeretére (Lanstyák 1999).

Megtalálhatjuk ennek a változássornak a mélyén a hagyományos, több évszázados múltra visszatekintő magyar megyerendszernek a mindenáron való tagadását, és a

10 „Az MKP ellenzi, hogy a közigazgatási reform kentauri törvény legyen: emberarcú állat, kifelé Nyugat, belsőleg Bizánc. Nagyon remélem, hogy az állam, amelyet itt közösen képviselünk, nem kerekedik saját polgárai fölé.” Bugár Béla megjegyzése a szlovák palament vitájában, 2001. augusztus 26. Idézi: Új Szó, 2001. augusztus 27. (Helyesen: Janus-arcra hasonlít, amely kifelé, azaz láthatóan Nyugat, befelé, azaz nem láthatóan Bizánc.)

saját arculat, a saját közigazgatási tagoltság keresésének a vágyát. A magyar tömbök közigazgatási megtörése, megosztása mindig része volt ennek a kettős célnak.

2.4. Geopolitikai változások a Kárpát-medencében

Általános szinten mutatja be a változásokat az a megállapítás, hogy a Kárpát-medence geopolitikai viszonyai többször és teljesen megváltoztak 1920 óta. Erre mutat rá a Kárpát-medencében lévő országok egymástól teljesen különböző geopolitikai önképe, amit azonban az egyes országok egyformán valóságosnak vélnek.

Magyarországon tartja magát az az elgondolás, hogy a Kárpát-medence megbont-hatatlan egység (Tóth J. 2004). Azt elfogadják a közvélemény, hogy több állam oszto-zik ezen a területen, és ennek megváltoztatása túl sok érdek ellenében történhetne csak meg, amit nem érdemes megkockáztatni, de arra gondolnak, hogy az itt élő népek több évszázados együttélése nyomán létrejött közös kulturális egység (gondolko-dásban, viselkedésben, erkölcsökben, mentalitásban, munkakultúrában stb.) tovább él a megosztó határok ellenére. Erősíti meggyőződésüket a földrajzi táj elkülönülése más európai tájaktól, amit pl. a vízrendszer, az éghajlat egyedi és összetartozó jelle-gé bizonyít.

De Szlovákia már nem tekinti magát Kárpát-medencei országnak. A szlovák önmeg-határozás szerint a lengyel és a magyar alföldek közötti kelet–nyugati irányú völgyek-kel rendelkező hegyvidéki, kárpáti országról van szó. Az ország geopolitikai súlyát a kelet–nyugati összekötő közlekedési folyosók adják (Blažek 1997).

Ez két, egymással merőben ellentétes meggyőződés, ami meghatározó erővel bír mind az országos politikai döntésekre, mind a mindennapi emberi viszonyokra. Ezek-nek az egyes emberekre való hatását jól bizonyítja, hogy Magyarországon az itt élő nemzetiségek, köztük a szlovák kisebbség is túlnyomó többségében a magyar gondol-kodást tekinti sajátjának, míg Szlovákiában az ott élő kisebbségek, köztük a magya-rok is egyre nagyobb arányban a szlovák érvelés helyességét fogadják el. Az egysé-gesnek gondolt nemzettest töredezik. Már az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc szlovákiai fogadtatása is arra mutat rá, hogy az ott élő magyarok egy része a szlovák érdekek képviselője lett. Belenyugvással veszik tudomásul, hogy ha-tárok választják el őket nemzettársaiktól, már nem is érzik teljes mértékben a maguk ügyének a Magyarországon történeteket (Simon 2006).

Sokkal később, a magyarigazolványok átvételekor is szembetalálkoztunk azzal a je-lenséggel, hogy nem kérték a szlovákiai magyarok tömegesen az igazolványt. A sok-féle indok mögött a megváltozott identitás is meghúzódik. A domináns nemzethez, az államot megszervező szlovákokhoz való lojalitás az önazonosság megváltozását, az alkalmazkodást is jelenti. 1920-tól számítva a fizikai és lelki megtörések után a helyben maradottak egyre nagyobb arányban fogadták el helyzetüket. Szlovák (illetve 1993-ig csehszlovák) állampolgárságuk a kötelező állampolgári lojalitáson túl egyre több érdekezésszerű elemmel dúsult. Az identitásukban megváltoztak esetében – ha még a nyelvcseré nem történt meg – a magyar nyelvűség mint anyanyelvi ismérv megmaradt, de tudatukban már nem a magyar nemzethez, hanem a szlovákokhoz érzik magukat közelebb.

3. táblázat. A magyarigazolvány-igénylés alakulása évek és országok szerint

	2002	2003	2004	2005	Σ	magyar anyanyelvűek (fő)	%
Románia	340 250	80 844	75 139	15 248	511 481	1 431 093	35,74
Ukrajna	96 812	15 206	8 535	8 406	128 959	158 729	81,24
Szerbia és Montenegró	91 793	11 273	4 738	3 328	111 132	284 205	39,10
Szlovákia	58 374	27 073	12 156	8 444	106 047	572 929	18,51
Horvátország	4 759	1 386	642	143	6 930	11 310	61,27
Szlovénia	1 498	277	224	268	2 267	6 498	34,89
Σ	595 488	138 062	103 438	37 842	866 816	2 464 764	35,17

Forrás: Szarka 2005.

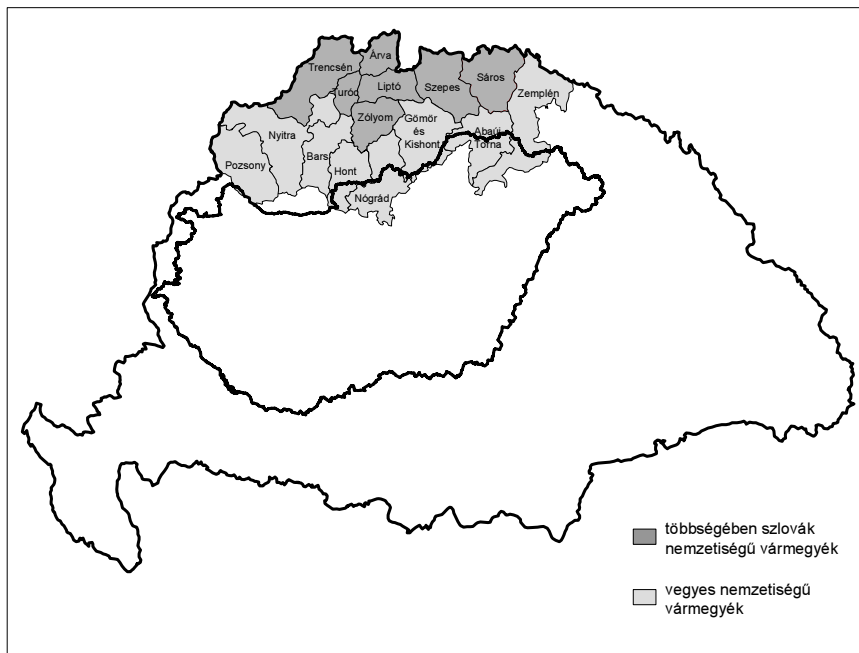
Ha egy ország geopolitikai önképét elsősorban a többségi nemzet határozza meg már súlyánál fogva is, befolyásolhatják ezt az ott lévő más nyelvű, más identitású népek, mint például Szlovákiában a magyarok. Nehezíti azonban a magyarok geopolitikai/regionális önképének kialakulását az a tény, hogy nem egy régió, vagy meghatározott, regionális tudattal rendelkező tájegység, tájegységek elszakítása történt meg a határok megváltoztatásakor, hanem mind közigazgatási, mind gazdasági, mind néprajzi stb. értelemben vett sokféleség *széleinek* elszakítása. Erre legjobb példa, hogy a helyben lakók magukat zempléninek, abaújinak, gömörinek, nógrádinak, palócnak stb. nevezték, miközben az illető kis tájhoz tartozók többi része Magyarországon maradt. Az önelnevezésnek vannak olyan fajtái is, amikor önmagukat fogalommal vált városnévvel illették, mint Márai Sándor a kassaiakat. A sokféle, tagolt magyar nemzetiségű népcsoport az elnyomás évtizedei alatt nem volt képes arra, hogy ezen a déli, hosszú földrajzi sávban kialakíthassa Cseh/Szlovákián belül saját, mind a szlovákoktól, mind a magyarországiaktól eltérő, de őket magukat összeforrasztó önazonosságát.

A töredezett szlovákiai magyar identitástudat miatt is inkább van lehetőség arra, hogy a határ mentén helyi, táji együttműködések éledjenek újjá. Ennek jelei látszódnak a Duna két partján élők, illetve az Ipolytól a Hernádig élők, a palócok eltérő típusú együttműködésében, illetve a zempléni magyarok találkozásaiban. Ha csak ennyi hozadéka lenne az európai csatlakozásnak, hogy a kis tájak megint egymásra találhatnának, már akkor elérte célját az uniós eszme.

Ha az előző fejezetekben az állam által szervezett, azaz szándékolt regionalizálásról volt szó, most említsük meg, hogy a szerves, alulról jövő regionalizálódásnak van nyelvi formája is, amikor nyelvi-nemzetiségi alapon jönnek létre régiók. Erre európai példának kínálkozik az olaszországi Dél-Tirol (Süd-Tirol/Alto-Adige), Aosta Völgy (Val d'Aosta), Friuli-Venezia Giulia, Szardínia, vagy a spanyolországi Katalónia (Catalunya), Baszkföld (Vascongadas), Galícia, a finnországi Åland-szigetek autonóm tartományai (Kocsis K. 2002).

Az etnikai régiók kérdése először a szlovák nacionalisták részéről merült fel 1861-ben, amikor – a szerb és a román törekvések mellett – a Turócszentmártonban megfogalmazott memorandum *A felső-magyarországi szlávok (szlovákok) nemzeti gyűlésének kívánságai* felsorolta azokat a megyéket, amelyeken belül szlovák nyelvi kizárólagosságot szerettek volna elérni.

3. ábra. Az 1861-es turócszentmártoni memorandumban meghatározott szlovák többségű és vegyes nemzetiségű vármegyék

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

A felsorolásban szerepeltek a „legtisztább” szláv megyék, úgymint Trencsén, Árva, Turóc, Zólyom, Liptó, Szepes és Sáros megyék, valamint azok a megyék, ahol területileg megkülönböztethető módon élnek egymás mellett a magyarok és a szlovákok. Ezek a megyék Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Torna, Abaúj és Zemplén megyék. Ez utóbbiakat alkalmasnak tartották arra, hogy elkülönítsék bennük közigazgatási határral a két nemzetiséget vagy úgy, hogy új megyékké szervezik nemzetiség szerint őket, vagy úgy, hogy a határos szláv megyékhez csatolják. Azonban ez a tervet is elismeri, hogy még a legtisztább szláv lakosú megyékben is „a magyar és a szláv nemzetiség egymásra van halmozva” olyan mértékben, hogy lehetetlen a szláv nemzetnek egy külön felső-magyarországi szláv kerületet (hornouhorské slovenské okolie) elfogadtatnia (Szöveggyűjtemény 2003, 423–430).

A magyar szervezeteknek a rendszerváltás óta kidolgozott elképzelései vannak a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok egyéni és csoportos jogainak megvalósításáról, helyi, regionális és országos önkormányzati szerveik létrehozásának szükségességéről. Ezeket a javaslatokat a szlovák parlament rendre és mindig visszautasította, helyettük – tekintet nélkül a nemzetiségi igényekre – kizárólag a szlovák érdekeknek megfelelő közigazgatási változásokat fogadtak el. A társnemzet, az intézményesített egyenjogúság megteremtésére törekvő magyar elképzeléseket visszautasították (Duray 2000).

Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy az etnikai jellegű önállóság, regionalizálódás több évtizedes folyamat eredménye, amelynek kivívásában egyaránt lényeges szerepet játszanak belső és külső tényezők. A magyarországi kisebbségkutatással

foglalkozó szakirodalom egyik sokat emlegetett területe Dél-Tirol, mivel szerintük a határon túli magyarság területi önrendelkezését a dél-tirolihoz hasonlóan lehetne megoldani. Dél-Tirol esetében döntő körülménynek számított az anyaország, Ausztria támogatása, mely minden lehetséges eszközzel küzdött a tartomány német anyanyelvű lakóinak jogaiért, sőt a dél-tiroli autonómiáért kész volt nemzetközi síkra terelni az ügyet. A dél-tiroliak sem riadtak vissza radikális megoldások alkalmazásától (Solymári 2006).

Magyarország és a határon túliak esetében azonban más a helyzet, mert nem találkoznak az országban tevékenykedő politikai erők részéről a magyar nemzeti kérdést illetően ilyen egyöntetű kiállással. A magát baloldalinak vagy különösen liberálisnak mondó, a szovjet megszállás évtizedei alatt kinevelt politikai uralkodó osztály nemzeti irányultsága csonka, emiatt nem jön szóba támogató erőként. Elméletük és gyakorlatuk hol a proletár nemzetköziség, hol a világpolgáriság, hol az európaiság mindent megoldó dogmájához köti őket. Emiatt nemzeti, tehát határokon is átnyúló érdekek képviselőit csak annyiban képesek, amennyiben az nem sérti az illető államban uralkodó nemzet érzékenységét.

Az együttműködés színtere: a határ menti kapcsolatok

A fentiek miatt úgy látom, hogy a határ menti kapcsolatok ki vannak szolgáltatva az aszimmetrikus viszonyoknak, elsősorban a nagy külgazdasági irányváltásnak, másrészt az államigazgatás előnytelen (a valóságban kirekesztő, az önkormányzatiság elvét tagadó) változatának, az államilag vezérelt regionalizálásnak. Az mondható, hogy Szlovákia a polgári viszonyokat is nacionalista céljainak megvalósítására használja, akárcsak minden előző politikai rendszerét. Emiatt csak a nagy, országos kapcsolatok árnyékában fognak teret kapni a határ menti együttműködési formák, mert nem erősíti őket a várt észak–déli magyar–szlovák közös regionalizálódás, a várt Kárpát-medencei nagyrégió újraformálódása.

Fogalmazzunk reményt adóan: Egy rendkívül megerősödött nagytérségi kelet–nyugat irányú (gazdasági, kereskedelmi) mozgást kell a jövőben észak–dél irányúvá bővíteni. Ez a határ menti kapcsolatok felvirágzásának a feltétele. Ennek a tulajdonképpeni helyi fejlesztésnek az eszközei pedig a határok átjárhatósága, a munkaerő szabad mozgása, a testvértelepülési kapcsolatok, a társadalmi/civil kapcsolatok, az önkormányzatok, kistérségi szövetségek kapcsolatai, az eurorégiós kapcsolatok.

A szándékolt szlovák állami regionalizálással szemben szándékolt magyar–szlovák alulról jövő, szerves regionalizálódásra van szükség.

A határ menti kapcsolatok fejlesztésében Magyarország különösen érdekelt, mert a 100 ezer km² államterületre jutó szomszéd országok száma Magyarország esetében az egyik legnagyobb. Hét másik állammal vagyunk határosak. Fontos a határ menti kapcsolat azért is, mert a korábban egységes magyar nemzettest széttörésével részben közvetlenül a határ mentén is nagy tömbökben élnek magyarok. Szlovákiában hivatalosan magyar nemzetiségű 520 528 személy, de magyar anyanyelvű 572 929.¹¹ A két szám közti különbség ékes bizonyítéka annak az asszimilációs nyomásnak, aminek ki vannak téve Szlovákiában a magyarok. A magyar állam 3200 településének

11 Forrás: Szlovák Statisztikai Hivatal, Pozsony, 2001.

10%-a közvetlenül a határ mellett van, köztük több város is. A kistérségek egyharmada határ menti, a 19 megyéből 14, és a tervezési régiók mindegyike az (Hajdú 2000, 164).

Vitatott a határ menti kifejezés földrajzi tartalma. Meddig húzódik az a terület, amelyet határ menti térnek tekinthetünk? Szónokyné a funkcionális terek alapján alapított meg együttműködési zónákat a gazdasági, infrastrukturális, környezeti, intézményi és közvetlen személyi térhasználatokra hivatkozva (Szónoky 2002).

Hajdú Zoltán idézett tanulmányában összeolvasztotta a funkcionális térhasználatot a földrajzi terekkel, távolságokkal, amikor topográfiai (településközi-mikrotérségi), taktikai (térségi), stratégiai és strukturális együttműködésről értekezett. A *topográfiai* kapcsolat a közvetlen közelben lévő települések együttműködését jelenti, a *taktikai* kapcsolat nagyobb földrajzi távolságon belül alakul ki közigazgatási egységek között, beleértve az első városvonalat is. A *stratégiai* együttműködés már az egyes országok mélységi területeit érinti. Ilyen a Kárpátok Eurorégió, amelyben a nagyobb téregységek olyan érdekeltségeket hozhatnak létre, amelyek révén elérhetik új kapcsolatrendszerek létrejöttét. A *strukturális* határmentiség egyrészt azokat az országokat foglalja magában, amelyek a Balti-tengeről az Adriáig lettek tagjai az Európai Uniónak, mert új típusú problémák integrálását jelenti az EU keretei közé. Másrészt jelenti a külső stratégiai határtérséget, a szovjet utódállamokat, amelyeket új módon kell kezelni (Hajdú 2000).

A dolgozat további része a valóságos térhasználat elemeit, szereplőit mutatja be. Szó lesz a határok átjárhatóságáról, a lakossági kapcsolatokról, a munkaerőmozgásról, a testvértelepülési kapcsolatokról, civil szervezetekről, eurorégiókról, fejlesztési csomópontokról. Előre bocsátható az a tanulság, hogy ezek az együttműködési keretek habár működnek, de még nem jelentenek gazdag piaci-termelési és fogyasztási teret.

4. ábra. A magyar–szlovák határ menti megyék, illetve kerületek

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mádý Máté.

3. A határok átjárhatósága

A magyar–szlovák határ a határon átnyúló kapcsolatoknak abba a típusába tartozik, ahol lehetőség van annak az újra fölfedezésére, hogy a határokon keresztül korábban – amikor még nem voltak határok – jelentős, egymásnak hasznot hozó együttműködési formák léteztek, magából az együttélés tényéből következően.

4. táblázat. Közúti határátkelőhelyek Magyarországon, 2005

	Állandó	Időszakos	Összesen	A határ hossza (km)	Határátkelők közti átlagos távolság (km)
Ausztria	11	6	17	356	20,9
Szlovénia	7	1	8	102	12,8
Horvátország	6		6	345	57,5
Szerbia és Montenegró	5	1	6	174	29,0
Románia	9	1	10	448	44,8
Ukrajna	5		5	137	27,3
Szlovákia	15	3	18	669	37,2
Σ	58	12	70	2 231	31,9

Forrás: Határország (2005).

A két ország határátkelőhelyeinek táblázata jól mutatja, hogy egymás számára nem a legfontosabb országokról van szó. Mind Magyarország, mind Szlovákia számára a nyugati (osztrák–szlovén, illetve a cseh–osztrák) határok a fontosabbak, akárcsak a külkereskedelmi tevékenység esetében.

A határátkelés szlovákiai sajátossága a nagy nyitottság Csehország felé, és a korábbi erős zártság fokozatos oldódása a többi szomszéd felé.

5. táblázat. Határátkelőhelyek Szlovákiában, 2005

	A határátkelők típusai			Összesen (db)	A határ hossza (km)	Határátkelők közti átlagos távolság (km)
	Közúti	Vasúti	Vízi			
Magyarország	17	7	2	26	668,6	25,7
Ausztria	5	2	1	8	106,0	13,3
Csehország	16	7		23	251,8	10,9
Lengyelország	12	3		16	547,1	34,2
Ukrajna	3	2		5	98,5	19,7
Σ	53	21		78	1 672	21,4

Forrás: Úrad Hraničnej polície (2004).

Az osztrák határ 106 km-es szakaszán a korábbi három közúti átkelési lehetőség ötre bővült. Csehország felé hagyományosan nyitott a szlovák állam. Gyakorlatilag minden korábbi út akadálytalan használatát készítik elő. Csehországgal szemben a másik végetlet az Ukrajnával fenntartott kapcsolat jelenti. A határszakasz vasúti átkelőhelye Ágcsernyő Csap felé. Ezen az egyetlen határátkelőn bonyolódik a teljes szlovák–ukrán áruforgalom. A személyforgalom számára két másik határátkelő van fenntartva, Felsőnémeti Ungvár felé és Ublya Kisberezna felé. Az éveken át tartó hosszadalmas küzdelem után Nagyszelmenc/Kisszelmenc határátkelő megnyitásával Ukrajna viszonylatban nőtt a határátkelőhelyek száma. A forgalom azonban korlátozott, csak gyalogosok és kerékpárosok haladhatnak át.

A Lengyelország felé vezető viszonylag kevés átkelő azért nem meglepő, mert ez egy igazi regionális határ, ami földrajzi értelemben zárta el egymástól a Kárpátok két oldalán élőket. Az áthatolás nehézsége miatt politikai határrá vált, aminek társadalmi-nemzetiségi-gazdasági következményei lettek. Ezek rögzültek az évszázadok során, mégha két kisebb lengyel többségű területet át is csatoltak Lengyelországhoz a második világháború után.

A magyarországi 17 közúti határátkelő¹² látszólag belesimul a gyenge közepes arányba a maga 37,2 km-es átlagos távolságával, viszont itt nem volt sosem régiós (földrajzi, társadalmi, közigazgatási, politikai stb.) határ, itt mindennapos kapcsolatok voltak, a legkülönbözőbb minőségű utakkal, ösvényekkel. Példaként megemlítem az Ipoly folyót. Két partját azon a szakaszon, amelyet 1920-ban mintegy 160 km hosszúságban államhatárrá minősített az első világháborút lezáró békeszerződés, eredetileg 47 híd kötötte össze. A háborús pusztítások után a megmaradt hidakat lebontották. Azóta csak 3 hidat sikerült újjáépíteni. Így az Ipoly nem csupán határfolyóvá, de a természetes emberi életet megbénító folyóvá is vált¹³. A határátkelést illetően látványos változás csak az 1895-ben épült és 1944-ben lerombolt Esztergom-Párkány közötti híd újjáépítésével történt 1998 és 2000 között. Ez volt az utolsó második világháborús, nagy szélességű folyót átívelő jelentős hídroncs Európában.

A csatlakozás hatására Magyarországon megkezdődtek az egyeztetések a szlovák partnerrel annak fölmérésére, hol kell lehetővé tenni a határátkelést. Erre azért van szükség, mert a határ mentén lévő települések között néha kis távolságok vannak, amelyeket a köztük lévő elgyomosodott utak felújításával újra használatba lehetne venni. Az Európai Unió bővítésével belső határvonalá vált magyar–szlovák határszakaszon összesen 84 átkelési lehetőséget vázolt fel egy szakértői csoport.¹⁴ A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szakaszon a jelenlegi 6 átkelési lehetőség bővíthetne 21-re, a Duna mentén a jelenlegi 5 mellett további 10 átkelési lehetőséget vettek számba, a Pest és Nógrád megyéket érintő szakaszon pedig a szintén 5 létező átkelési lehetőség 12-vel bővíthetne.

2006-ban a két ország belügyminisztere megegyezett abban, hogy a magyar–szlovák határ mentén 45 helyen turisztikai célból átkelési pontokat jelölnek ki, szűrőpróbaszerű határrendészeti ellenőrzés mellett.

12 A szlovák és a magyar adatok közti különbség oka, hogy a szlovák határőrség nem sorolja fel listájában a somoskővári időszakai átlépési lehetőséget.

13 A Szlovák Köztársaság határ menti községei és regionális civil szervezetei által létrehozott Ipeľský Euroregión rendezésében 2003. október 25-én „Ipoly-hidak” címmel megtartott tanácskozás zárónyi-latkozata alapján. www.ipelregion@changenet.sk.

14 Az Európai Unióhoz történő csatlakozás utáni belső határvonalakon a közúti átkelési lehetőségek sűrítésének vizsgálata. Kivonat, 6. kötet. TETTHELY Mérnöki és Szolgáltató Kft. Budapest, 2004.

6. táblázat. A magyarországi személyforgalom viszonylati alakulása (fő)

	2004	%	2005	%
Oszttrák	35 185 238	33	37 400 703	34
Szlovén	3 386 866	3	4 030 924	4
Horvát	4 519 332	4	4 332 900	4
Szerb-montenegrói	7 487 342	7	7 368 043	7
Román	17 756 994	17	15 331 162	14
Ukrán	8 902 318	8	7 429 433	7
Szlovák	21 629 276	21	27 681 988	25
Budapesti reptér	6 452 905	6	7 547 727	7
Kisrepülőterek	48 738	0,05	72 353	0,07
Σ	105 369 009	100	111 195 233	100

Forrás: Határország (2005).

A tábla legfontosabb tanulsága, hogy a határátkelők számával ellentétben a magyar–szlovák határforgalom az osztrák után a legfontosabb, itt zajlik a személyek mozgásának 25%-a. A személyforgalom minden határszakaszon nőtt, azonban kiemelkedik a szlovák viszonylatban regisztrált több mint 6 milliós emelkedés, amelyet a hazánkban foglalkoztatott szlovák munkavállalók ingázása, a szerencsejáték- és benzinturizmus, valamint a megnövekedett utazási kedv idézett elő.

7. táblázat. A szlovákiai személyforgalom viszonylati alakulása (fő)

	2002	%	2003	%
Magyar	18 731 590	26,04	19 511 281	27,61
Ukrán	935 459	1,30	11 93 482	1,69
Cseh	43 371 728	60,29	41 013 150	58,04
Oszttrák	8 381 744	11,65	8 296 791	11,74
Repülőterek	518 213	0,72	644 959	0,91
Σ	71 938 734	100	70 659 663	100

Forrás: Úrad Hraničnej polície (2004).

Ugyanez érvényes a szlovák személyforgalomra is, ahol még határozottabban látszik egyrészt a cseh viszonylat fontossága, aminek csak fele a magyar személyforgalom. Megint emlékezzünk a külkereskedelmi kapcsolatok gyenge minőségére, és mellette a vele merőben eltérő személyforgalmi adatokra. Az eltérő mértékek is igazolják, hogy a nagy gazdasági kötődések árnyékában helyi szintű kapcsolatrendszer kifejlődése várható.

3.1. Lakossági kapcsolatok

A határ menti széles sávot tekintve minél közelebb van egy település a határhoz, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a határ másik oldalán elszakított rokonok élnek. A magyarországi oldalon sok helyen laknak olyanok, akiket a második világháború után Csehszlovákiából elűldöztek az etnikailag tiszta állam megteremtése érdekében. Ők visszajárnak ott maradt rokonaikhoz. Sokan a szlovákiai oldalon élő magyarok nemzetiségi elnyomását szeretnék enyhíteni szolidaritásuk kifejezésével, ezért keresik a velük való együttműködés lehetőségét. A lakosság nemzetiség szerinti kevertsége miatt a magyarországi oldalon is élnek – ha kis számban is – szlovákok, akik igyekeznek fenntartani kapcsolataikat a másik oldalon élő rokonaikkal. Végül említsük meg azokat, akik pusztán praktikus, gyakorlatias okokból keresik a kapcsolatot, mert van, ami a másik oldalon olcsóbb, van, ami csak a másik oldalon kapható stb.

3.2. A munkaerő mozgása

Magyarország és Szlovákia 1999-ben kötött egyezményt a kölcsönös foglalkoztatásról. A megállapodásban először 400 fő munkavállalásáról egyeztek meg, majd ezt hamarosan föl kellett emelni 2001-ben 800 főre, 2002-ben 1600 főre, 2003-ban 2000 főre. Az egy éves időtartamú munkavállalási rend kialakulása tulajdonképpen előkészületet jelentett a 2004-es csatlakozás utáni szabad munkaerőáramlásra.

A határon átkelők számának növekedése bizonyítja, hogy a munkavállalási engedély nélkül ingázó munkaerő jelentős személyforgalom-növekedést idézett elő. A napi ingázók száma kb. 30 ezer főre tehető. Több indok szól amellett, hogy a határ magyar oldalára járjanak át naponta ilyen létszámban. Ezek közé tartozik a nyelvi korlátok hiánya, a nagyobb munkalehetőségek és a magasabb minimálbér. Az ingázók döntő többsége betanított munkás, legfeljebb szakmunkás. Magasabb beosztásban csak igen kevesen dolgoznak közülük. Vonzó a számukra, hogy a Duna magyarországi déli sávja mentén van az ország legfejlettebb, dinamikusan fejlődő része, ahol a munkahelyek száma nő, és az átlagbér is magasabb az ország többi részéhez viszonyítva. Ehhez képes viszont a Duna északi partját Cseh/Szlovákiában 1920 óta hátrányosan megkülönböztették a többi terület javára, ezért fokozatosan lemaradt a fejlődésben, mezőgazdasági terület maradt, ahonnan a munkaerő az északi iparosodottabb vidékekre áramlott. Az elszegényedő lakosság számára jelentős segítség a határok átjárhatósága. Különbség van a határ nyugati és keleti szakasza között, mert az Ipoly és a Tisza közti határ mindkét oldalán egymáshoz nagyon hasonló gazdasági elmaradottsággal küzdő országrészekkel találkozunk. Emiatt a vándorló, munkát kereső személyek Budapestre, vagy a Duna menti munkahelyekre járnak.

A nagyszámú ingázó munkavállalását a két ország munkaügyi központjai és a munkaerőkölcsönző vállalkozások segítik. 2005-ben megkötötték a *Győr-Dunaszerdahely paktumot* a határ menti térségek foglalkoztatáspolitikájának javítására. Az egyezmény többek között magába foglalja a munkanélküliek segítését a munkapiacra jutásban (Estélyi–Keszegh–Kovács–Mikóczy 2006).

3.3. A testvértelepülési kapcsolatok

Az önkormányzati rendszer bevezetése alapozta meg mindkét országban a testvértelepülési kapcsolatokat. A demokratikus változások következtében minden egyes település politikai önállóságot kapott, ami többek között azt jelenti, hogy felelősek településük fejlettségi szintjéért, feladatuk a településfejlesztés. Arra is lehetőséget kaptak, hogy fejlesztési céljaikat más településekkel közösen valósítsák meg. Ez arra ösztönözte a települési önkormányzatokat, hogy más településekkel együttműködve keressék a lehetőséget helyzetük javítására.

Helyzetük elemzése során kiderült, hogy a határ menti területek fejlődését nagyban segítené, ha az elzártság megszűnne, ha a határ két oldalán lévő települések feltárhathnák közös érdekeiket, és ezt követően cselekvéseiket, fejlesztési lehetőségeiket összehangolhatnák. A közös tervezés és közös megvalósítás olcsóbbá tehetné pl. a közművek kiépítését és használatát, ha nem a határ léte szabná meg a nyomvonalakat, hanem a települések közötti gyakorlatias érdekek. Érvényes ez a logika egyéb települési szolgáltatások ellátására is.

A politikai változások, a szabadságjogok kiteljesedése a társadalom aktivitását is magával hozta. A különféle civil szervezetek tevékenysége ettől kezdve hol oka, hol pedig következménye lett az önkormányzatok kapcsolatépítő tevékenységének. A gazdasági élet racionalitása is igényli a határ menti kapcsolatok kiépítését. Az önkormányzati, a társadalmi kezdeményezések és a gazdasági élet szereplőinek tevékenysége fokozatosan sűrűsödő hálózatot hoz létre az eddig egymástól elszakított határ menti települések között.

A testvérvárosi kapcsolatok a múltban is léteztek. Kitüntetett formája volt ez a kommunista pártok országok közötti színlelt barátságának. A központi (fővárosi, sőt „testvérpárti”) pártszervek engedélyével jöttek létre ezek a reprezentatív jellegű, hivatalos, engedélyezett kapcsolatok, amelyek elsősorban kulturális és sport tevékenységre korlátozódtak. 1990 óta új tartalommal, most már a teljes önkéntesség jegyében formálódtak ezek az együttműködések. A testvértelepülési kapcsolatokon keresztül a települési önkormányzatoknak a regionalizálódásban játszott szerepét vizsgálhatjuk.

A magyar–szlovák kapcsolatok, ezen belül a települések kapcsolatai is 1998 után kaptak erősebb lendületet, amikor Szlovákiában leváltotta a szélsőségesen nacionalista kormányt a polgári jobboldal. A határ menti kapcsolatok erősítéséhez hozzájárult az Európai Unió ösztönzése, amit a PHARE CBC keretén belül pénzügyileg is támogatott.

A települések politikai önállósága azt jelenti, hogy a település tart fenn különféle oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, kommunális stb. intézményeket. Ezeknek az intézményeknek a beosztott szakemberei vagy vezetői különféle, az előző bekezdésben említett egyéni okok miatt kapcsolatokat kereshetnek a határ másik oldalán lévő kollégákkal. Mivel az intézmények kapcsolatteremtése nem teljesen független a fenntartótól, a testvértelepülési kapcsolat kezdeményezése ilyenkor az intézménynek is érdeke, hogy mindkét fél önkormányzati vezetői egyeztessék a kapcsolatteremtés mértékét.

- A határ menti települések egyik legnagyobb gondja a közlekedési értelemben vett fizikai elzártságuk. Mozgásukat gátolja, életlehetőségeiket szűkíti a határ. Ezért áll ezeknek a településeknek az érdekében a határon átvezető utak, hidak felújítása. A határok eltűnésével könnyebben tudnak lakosaik munkához jutni, ellátást, szolgáltatást igénybe venni a határ másik oldalán lévő szomszédos településeken, nem kell 40-50-60 km-t utazni, hogy valamilyen számukra szükséges szolgáltatáshoz, ellátáshoz hozzájussanak.
- A települési igények kielégítése érdekében a határ menti településeknek össze kell hangolniuk kommunális fejlesztéseiket, hogy pl. a településeket ellátó vízművek, a szennyvízelvezetés, a hulladékelhelyezés stb. technikailag a legkönnyebben és legolcsóbban legyen megoldható. A tervek kidolgozása, a műszaki tervek elkészítése, a kivitelezés számtalan kérdést, köztük a pénzügyi források előteremtésének a kérdését vetik fel.
- Az önkormányzati szintű cselekvések keretét adnak, lehetőséget adnak a vállalkozói igények kielégítésére, üzleti érdekek megvalósítására is.

Annak ellenére, hogy a testvértelepülési kapcsolatok száma 1990 után nőtt meg jelentős mértékben, mégis azt kell mondani, hogy az együttműködésnek csak az alapját jelentik. Ennek oka az, hogy az ilyen pontszerű, egyedi kapcsolatok csak akkor ha-

tékonyak, ha valóban egymáshoz közeli településekről van szó. Ilyen település valóban sok van a határ mentén, de még ezek a települések is törekednek több település együttműködését megszervezni.

Elképzelhető a testvértelepülési kapcsolatnak olyan változata is, ahol az egymástól távol lévő települések mintegy hálózatot alakítanak ki valamilyen fontos cél érdekében, ezért egymással kötnek szerződést, ezért közösen tervezik meg fejlesztéseiket, de ez a tágasabb kapcsolati háló még csak lehetőségként van meg a jelenlegi településközi viszonyokban.

Általánosabb az, hogy a testvértelepülési kapcsolat területileg kibővül, regionális együttműködéssé szerveződik. Ennek az az oka, hogy a települések egyedi igényeire is könnyebb úgy pénzügyi forrást keresni, ha több település fog össze. A regionálisá váló kapcsolatok esetében a városok kerülnek vezető pozícióba, mert ők rendelkeznek megfelelő szakemberekkel a tervezéshez, a végrehajtáshoz, amihez a kisebb települések erejüknek megfelelően csatlakozhatnak (*településszövetségek, kistérségi egyesületek*). Van arra is példa, hogy a nagyobb, regionális szervezeti egység megteremtése adott ösztönzést a benne lévő tagtelepüléseknek ahhoz, hogy maguk is keressenek saját maguknak testvértelepülést.

A települési kapcsolatok regionalizálódásának több oka van. Ez az ok lehet a vonzáskörzetek kiegészítésének szándéka, pl. a turizmus jobb megszervezése, a környezetvédelem, a vízgyjűtő területek védelme, a hulladékelhelyezés stb. Ilyen esetekben a táji összetartozás az együttműködés alapja. A táj lehet valóságos természeti táj, de lehet egy hajdani közigazgatási egység, pl. a megye is. Ilyen esetben a hajdani megye területén lévő települések kapcsolatrendszerét állítják helyre. Lehet az együttműködés alapja gazdasági érdek is, amikor pl. a nyersanyaglelőhelyet és a feldolgozókapacitást a határ választja el egymástól.

Jelenleg az mondható, hogy a testvértelepülési kapcsolat a nagyobb területi, települési együttműködéseknek ad háttérrel, megerősíti a települések fejlesztési célból létrehozott összefogását. Ezeknek példája az euroregionális együttműködés.

3.4. Civil szervezetek kapcsolatai

Környezetvédő szervezetek

A civil szervezetek jelentősége abban van, hogy hálózatszerű felépítésükkel rugalmasan tudnak alkalmazkodni a lehetőségekhez. A civil szervezetek között kitüntetett jelentősége van a környezetvédő szervezeteknek. Civil szervezetekről van szó ebben az esetben is, de mégis különböznek a többiekől erős ideológiai alapvetésük miatt. A civil szervezetekre általában jellemző ideológiai sokszínűségben belül a környezetvédő mozgalmak a fenntartható fejlődés elveit hirdetik, és ezen nem a gazdasági fejlődés eddigi gyakorlatának a fenntartását értik, hanem az ember és környezete harmonikus együttélésének fenntartását. Másik jellemzőjük az erős szakmaiság. Ez minden nyitottságuk ellenére bizonyos zártságot is eredményez, amit jó közönségkapcsolattal, közösségfejlesztő módszerekkel oldanak fel.

Példaként említsük meg a Miskolcon székelő HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesületet. Miskolcon öt környezetvédő szervezet hozott létre egy sajátos együttélési konstrukciót. Európában másodikként, 1992-ben jött létre az *Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány*. Az alapítványt a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Önkormányzat, az Észak-magyarországi Gazdasági Kamara, a Zöld Akció Egyesület és egy

magánszemély alapította, felismervén, hogy az emberi környezet fokozatos pusztulása, a természeti erőforrások pazarlása az emberiség jövőjét fenyegető folyamat. Az alapítvány azonban magát az intézményt is a fenntartható fejlődés mintaterületének tekintve szervezését és működését is ennek szellemében építette fel. Létrehozták a megyei Környezetvédelmi és Területfejlesztési közhasznú társaságot, ami termelő, gazdálkodó céggként kiegészíti az elméleti munkákra hivatott intézet tevékenységét. Ez az intézményi öfenntartásra, fenntarthatóságra törekvés hozta létre a Közép- és Kelet-Európai Diverzitás Munkacsoportot (CEE-WEB Hungary), aminek a titkársági teendőit az intézet látja el. Itt kapott helyet a Zöld Akció Egyesület és a HOLOCÉN egyesület is. A közös infrastruktúra-használat, a közös adminisztráció, a projektekben való közös részvétel mind a takarékosabb megoldásokat jelenti, segíti a szervezet gazdasági önállóságát. Programjaik többségét több pályázaton nyert pénzzel, és több országgal összefogva hajtják végre.

A HOLOCÉN egyesület Magyarország első természetvédelmi egyesülete. 1979-ben jött létre Miskolcon a Bükki Nemzeti Park Baráti Köre, amely 1981-ben átalakult Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Természetvédelmi Egyesületté. A HOLOCÉN nevet 1984-ben vette fel. Az egyesület célja a természeti értékek megismerése, megismertetése, és a természet védelme érdekében az elméleti és gyakorlati munkák végzése és irányítása, az ökológiai szemlélet terjesztése. A természeti jelenségek és a táj védelme azonban nem korlátozódhat egy adott állam határaihoz. A szemléletből és a környezeti tényekből kiindulva találták meg a kapcsolatot a szlovákiai, közelebbről a kassai SOSNA¹⁵ Egyesülettel. 1995-től közös céljuk a Hernád vízgyűjtő területének, a Hernád vidékének a föltérképezése és védelme. Az ökoturizmus fejlesztése érdekében közös turistakalauzt készítettek.

A folyó védelmére vízkémiai méréseket szerveztek. Hat hónapon keresztül folyófigyelő csoportok vettek vízmintát a Hernádból, az eredményeket a kassai laboratóriumban elemezték. A folyófigyelő csoportokat magyar és szlovák iskolásokból és tanárok közül szervezték. Létrehozták a közösen működő „*Védem az én folyómat*” mozgalmat. A méréseket rendszeresen megismételték, hogy minél nagyobb figyelem terelődjön a folyó állapotára. Felkutatták a szennyező forrásokat, tájékoztatták az önkormányzatokat a kialakult helyzetről. A munka során pályázatok segítségével képzéssel és szervezéssel segítettek az önkormányzatokat, hogy a víztisztítást szem előtt tartó fejlesztéseket valósítsanak meg.

A HOLOCÉN, a SOSNA, és négy önkormányzat (Füzér, Hollóháza valamint Sziklós és Zsadány a szlovákiai oldalról) közös programra adott be pályázatot a Kárpátok Alapítványhoz. (Hollóházán van szlovák kisebbségi önkormányzat is, ők is bekapcsolódtak.) A pályázattal az volt a céljuk, hogy kidolgozzanak egy határon átvívelő vidékfejlesztést és környezeti együttműködést. Az eltervezett program egyik eleme egy kerékpárút az egykori borúton Kassáig, a másik elemet a határon áterjedő szennyeződések ügye jelenti, mert a kassai vasmű szennyezése a magyar oldalt erősen érinti. Szerepelt még tervükben a hulladéklerakók megszüntetése is.

Az volt a céljuk, hogy a települések lakóit képessé tegyék arra, hogy önmaguk meg tudják fogalmazni igényüket a környezettel szemben, és ezt az igényüket a helyi ön-

15 A szlovák szó jelentése: erdeifenyő.

kormányzat meg is tudja valósítani. Szakembereik segítik a pályázatok elkészítését. Ezek a pályázatok és a tervezett munkák mind határon átnyúló közös munkákat jelentenek. A feladatok elvégzése munkahelyteremtéssel is jár, mert az önkormányzatoknak a vízminőség, a tájvédelem érdekében munkát kell végeztetni.

Kulturális szervezetek

A magyar–szlovák határ menti kapcsolatok egyik jellemzője, hogy inkább a magyar fél a kezdeményező, a szlovákiai inkább a követő partner. Ennek az az egyik magyarázata, hogy 1990 után Magyarországon kezdődött el korábban az a társadalmi-gazdasági fejlődés, melynek egyenes következménye lett az európai minták követése. Ezt tetézte, hogy egyre több jel mutatott arra, hogy a határ menti együttműködés támogatásban fog részesülni az Európai Unió részéről. A támogatás-központú szemlélet találkozott a határ mentén élők természetes igényével, ennek a következménye a sokféle határon átnyúló kapcsolat létrehozása.

Szlovákiában az állami önállóság megteremtése után is éveken át bizonytalanság volt az unisó csatlakozást illetően. Viszont a mind szabadabbá váló civil szerveződések gondolkodásában kezdett központi helyet kapni az önszerveződő regionalizálódás. Ennek példája a virtuális Gömörország kikiáltása. Gömörország egy folyóirat neve, aminek az első számát 1999-ben adták ki, azóta is ez a folyóirat tömöríti maga köré azokat, akik egy szellemi haza hívei. A folyóirat neve ellenére szélesebb vidéket fog át, szellemi otthont kínál a gömörieknek kívül a hontiaknak, nógrádiaknak, tornaiaknak és abaújiaknak is. A Garamtól a Hernádig terjedő „palóc” régióknak kívánnak fórumot teremteni itt élő „perem-magyarország” számára. Olyan fórumot, amely a provinciális bezárkózás helyett a regionális nyitottságot hirdeti. Ez a válaszuk arra a politikai erőszakra, amely szétválasztotta egymástól még Szlovákián belül is például a gömörieket egymástól, a kerületi határok önkényes, a helyiek véleményét figyelmen kívül hagyó meghúzásával (B. Kovács 2001).

3.5. Gazdasági kapcsolatok

A két ország közvéleménye erősen érdekelt a gazdaság föllendítésében. A gazdálkodó szervezetek kapcsolatainak föltárása külön feladatot jelent, most csak két eset fölvillantásával mutatok rá a téma fontosságára. Mindkét eset az összefogás gondolatára példa. A szilikát vállalkozási övezet ötletét még a szlovák vállalkozók leleményessége hozta elő, biztosítani akarták piaci kapcsolataikat a hamarosan uniós tagországgá váló Magyarországgal segítségével.

A másik példa a kenyheci ipari park ötlete, ami egy igazi kelet-európai sikertörténet. Arra mutat rá, hogy szabályok, hatalmi összefonódások ellenére hogyan lehet a szokások és az érdekek hálóját átszakítani és egy földrajzi-társadalmi-gazdasági helyzetet kihasználva eredményt elérni.

Szilikát Vállalkozási Övezet

1998 végén kezdeményezte a Szlovák–Magyar Kereskedelmi Kamara Losonci Regionális Szervezete egy határon átnyúló együttműködés létrehozását. Ennek oka az volt, hogy Magyarország tagja lett azoknak az országoknak, amelyek korábbi csatlakozást remélhettek, tagjelölt országok lettek. Akkor úgy látszott, Szlovákiának erre csak ké-

sőbb lesz esélye. A szlovákiai vállalkozók úgy érezték, hátrányba kerülhetnek magyar kollégáikkal szemben.

A megoldás keresésére kezdetben kamarai és városvezetői találkozókat szerveztek. A losonci vállalkozók nagy tervekkel álltak elő, amit Szilikát Vállalkozási Övezet néven foglaltak össze. (A név a környék legfontosabb ásványára, az üveggyártás alapanyagául szolgáló szilikátra utal.) Nagyívű fejlesztési program szerint ásványi anyagot fognak kitermelni, feldolgozni, kutatóintézet hoznak létre, infrastruktúrát fejlesztenek stb. A szilikát feldolgozása nagyon energiaigényes, a már meglévő muhi atomerőmű teljesítménye is kevés az elkészült tervek szerint, emiatt még három új nagyteljesítményű erőmű építését is tervezték.

A benyújtott tervek csak szlovák területre vonatkozó fejlesztéseket tartalmaztak, nem volt szó arról, hogy magyar területet is bevontak volna az ásvány feldolgozásba. A programnak azonban volt közös érdeklődésre is számot tartó eleme, ami magyarázta a magyarországi fél részvételét. A tervekben ugyanis út- és vasútfejlesztés is szerepelt. Az Ipolyság–Hont–Drégelypalánk közötti vasútvonalon mindössze 6 km-es távolságon van folszedve máig a sín, a szlovák félnek ez fontos lett volna az áruszállítás miatt. Ha sikerült volna céljukat elérni, az szolgálta volna a nyugat-nógrádi regionális összeköttetést is.

Távlatait tekintve a terv az üvegipar és a vegyipar későbbi együttműködését is előre vetítette. A síküveggyártás a válság éveiben megszűnt Salgótarjánban, viszont romjain több kisebb-nagyobb cég azóta is működik. Ezek specializálódtak pl. biztonsági üvegekre, autóüvegekre. A szlovákiai oldalon viszont megmaradt a síküveggyártás, ezek tudnának közös üzemeket létrehozni. A kerámiagyártás is alkalmat adhat az együttműködésre a foglalkoztatásban. A két fél összekapcsolódása lehetőséget teremtene közös kutatóintézet alapítására.

A röviden vázolt terv olyan méretű beruházást tartalmazott elsősorban a gyártási eljáráshoz szükséges energiaigény miatt, ami európai léptékű fejlesztést kívánt volna. Sikere is attól függött, el lehet-e ismertetni ekkora beruházást. Mivel ilyen nagy összegű támogatást a szlovák kormány nem vállalt, a terv egyelőre terv maradt, de az idők változásával újra feléleszthető.

Kenyhec (Kechnec)

2001-ben végzett népszámlálás adatainak alapján Kenyhecen hozzávetőleg 910 lakos él. A falu határában, amely Kassától és a kassai repülőtértől 18 km-re, a magyar határtól pedig 500 méterre van, ipari parkot létesítettek. Kassa mint nagyváros szolgáltatásaival és műszaki egyetemével vonzó a befektetők számára. Az ipari park létesítésének ötlete már 1996-ban megfogant. A befektetők számára az volt csábító, hogy van elég beépíthető földterület, a Kassához való közelség mellett nem elhanyagolható szempont a nemzetközi repülőtér, a kiépítendő Kassa-Miskolc gyorsforgalmi út, a nagy létszámú potenciális munkaerő.

A község vezetése szisztematikusan kezdte megteremteni a feltételeket az esetleges befektetők számára, akik új munkahelyeket teremthetnek a régióban. 2002 áprilisában a szlovák kormány 184,3 millió koronával támogatta a kenyheci ipari park létesítését. Ebből épült a park határában található új infrastruktúra, illetve a közművek, a csatornarendszer, a szennyvíztisztító, a bekötőút és a telefoncsatlakozás. Szintén állami támogatásból fedezték az első fázisban igénybe vett 80 hektáros földterület árát.

A második, 28,8 millió koronás állami támogatást a kormány 2004 februárjában hagyta jóvá, ez a műszaki infrastruktúra költségeinek fedezésére szolgál.

A kenyheci ipari park összterülete jelenleg 332 hektár. Az első szakaszban létrehozott részt (80 ha), amely jelenleg teljes mértékben működőképes, a KIPP részvénytársaság üzemelteti Kenyhec községgel közösen.

A kenyheci ipari park megnyitása óta egy 5 hektáros területen négy új beruházó építi üzezeit – *Dorsvet Plus*, *Evans*, *Imrich Čamaj* és *JISIMEX*. A szlovák vállalkozásokon kívül külföldi befektetők is megjelentek. Kenyhec község egy stratégiai befektetővel, a *Getrag Ford Transmissions* vállalattal és 3 kisebb vállalattal – *Plastipak*, *Kuenz* és *V.O.D.S.* kötött szerződést. A kenyheci ipari parkban jelenleg több mint 1000 alkalmazott dolgozik.

Az első letelepült külföldi cég az amerikai *Molex* vállalat volt. A Molex Inc. 64 éves múlttal rendelkező globális gyártó az elektrotechnikai és az elektromos csatlakozórendszerek, valamint az optikai alkatrészek területén. A vállalat székhelye az USA-beli Illinois állam, ahonnan a világ 19 országában 54 gyártóüzemet irányítanak. Kenyhecen a kezdetektől, azaz 2000 óta folyamatosan bővíti üzemegységeit, 2003-ban új gyártócsarnokot nyitottak meg. A kassai Műszaki Egyetemmel is együttműködik. Jelenleg több mint 650 alkalmazottat foglalkoztat, átlagéletkoruk 30 év.

2003-ban kezdett működni a belga *Gilbos NV* belga vállalat, amely a villamos-mechanikai berendezések fejlesztése és gyártása területén dolgozik. A kenyheci ipari parkban a Gilbos Slovensko az ügyfelei részére kifejlesztett gépek gyártásának és tesztelésének utolsó fázisát végzi, 50 alkalmazottnak ad munkát.

A *Forddal* egy gyártóüzem létrehozásáról kötöttek szerződést, amelyben 3 és fél ezer dolgozó jut munkához sebességváltók gyártásával. Kenyhec „elhalászta” a Ford nagy beruházását a magyaroktól, a Miskolchoz közeli Alsószolca ipari parkjától. A Ford gyár meggyőzése komoly szakmai és diplomáciai tárgyalások eredménye. Ennek egyik eleme volt a kulcsfontosságú Kassa–Miskolc gyorsforgalmi út, amelynek nyomvonalát a Ford várható beruházása alapvetően befolyásolta. A javasolt verziók közül az ipari parkot működtető kenyheci önkormányzat által javasolt alternatívát fogadta el a kormány. A Ford kenyheci letelepedését a gyorsforgalmi út meglététől tette függővé. A gyorsforgalmi út a magyar fél számára is rendkívül előnyös, mivel a kassai repülőtér „közelebb kerül” Miskolchoz.

A svédországi székhelyű *Sweep* cég három hektár földterületet vásárolt meg a községtől, a gyárépület ebből 3000 négyzetméternyi területen áll majd. A Sweep hőcserélő és -szabályozó berendezéseket gyárt, melyek elsősorban a kazánok alkatrészei, azonkívül fontos szerepet játszanak a klimatizációban és fűtésben is.

A *Schelling Slovakia* a pontos vágásra szánt berendezések gyártására szakosodott osztrák Schelling Anlagenbau GmbH cégcsoport tagja új üzemet épít Kenyhecen. Az új üzemben főleg a Schelling Anlagenbau GmbH és partnerei (Alpla, Mawera stb.) által gyártott terméksorokhoz készülnek majd alkatrészek. A Schelling a fűrészgépek, valamint a fa, műanyag, nem vas alapú fémek és nagy felületű, körkeresztmetszetű anyagok pontos vágására alkalmas berendezések világszerte ismert gyártója.

Új üzemet nyitott az osztrák Künz társaság is. A társaság sorrendben harmadik üzemében önálló szerkezeti elemeket fognak gyártani konténerdarukhoz és egyéb speciális emelődarukhoz, továbbá tartozékokat vízi erőművekhez.

Kárpátok Határ menti Gazdaságfejlesztési Szövetség (KHGSZ)

A piacgazdaság logikája indította arra az ország észak-keleti csücskében lévő vállalkozásokat, hogy keressék a lehetőségét egy olyan külgazdasági együttműködésnek, amelyik a múltban jól működött. A hagyományt az 1918 előtti gazdasági közösség nagy piaca jelentette a Kárpátok mentén.

1990 októberében bejegyezték nyíregyházi cégbíróságon a Kárpátok-Tisza Alapítványt azzal a céllal, hogy az Alpok–Adria Munkaközösség mintájára ebben a térségben segítse előmozdítani a sokoldalú együttműködést. Ebben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, a Magyar Hitelbank és két magánszemély szerepelt alapítóként. Ehhez a szervezethez lengyel, ukrán, román és más magyar megyék is csatlakoztak az idők folyamán. Hatása nagy volt, mert 1991-ben ösztönzésére megalakult a nyíregyházi PRIMOM Vállalkozásélénkítő Alapítvánnyal együttműködve a Kárpátok–Tisza Vállalkozói Klub. Előkészítették például a vállalkozói információs rendszer néhány munkaállomásának áttelepítését a szomszédos külföldi megyékbe. A még mindig létező alapítvány továbbra is támogatja a regionális külgazdasági együttműködést.

1993-ban Lillafüreden aláírták a Kárpáti Kamarák Együttműködési Szerződését. Ebben az ungvári, a lemerbergi, a kassai, a nagymihályi, a reszówi, a nagyváradi és az észak-magyarországi ipari- és kereskedelmi kamarák vezetői nyilvánították ki azon szándékukat, hogy javítsák az általuk képviselt régiók gazdasági kapcsolatait.

Ezt a szerződést 1999-ben hatan megújították: a reszówi, a kassai, az ungvári, a lemerbergi, a nagyváradi és a Borsod megyei kamarák elnökei. A szerződésben vállalták az üzleti élettel kapcsolatos információk cseréjét, pl. a vámok, a jogi szabályok, az engedélyeztetés változásai esetében, illetve figyelemmel kísérik országukban a pályázati lehetőségeket a kölcsönös szereplési lehetőség szempontjából, évente összegzik és elemzik az elmúlt év teljesítéseit.

Mindezek a körülmények kedvezően hatottak a Kárpátok Határ menti Gazdaságfejlesztési Szövetség (KHGSZ) létrejöttére. Az 1993-ban megalakult Kárpátok Eurorégió célkitűzéseivel összhangban, a főtítkársággal egyeztetve megkezdődött 1994-ben a hármashatár vidékén tevékenykedő vállalkozásfejlesztési szervezetek együttműködése, amit még ebben az évben a szlovákiai Nagykaposon szerződéses formába is öntöttek. Az alapítók: a Nagykaposi Vállalkozásfejlesztési Központ (Szlovákia), a Magyar Értelmiségi Kárpátaljai Közösségének Gazdaságfejlesztési Társasága (Ungvár, Ukrajna) és a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Sátoraljaújhely). A szövetség törekvése, hogy segítséget nyújtson a kis- és középvállalkozások megalakításában és fejlesztésében, a határokon túli szakmai, kereskedelmi kapcsolatok által a tagok határ menti együttműködésében. Céljuk az egységes információs bázis és a működtetést biztosító rendszer létrehozása, vállalkozási övezetek és vámszabad területek létrehozásának kezdeményezése a három ország határos térségeiben, az üzleti kapcsolatok közvetítése, nemzetközi támogatások megszervezése, egységes térségi fellépés a régió fejlesztése érdekében a saját önkormányzati és állami szerveknél, ajánlások készítése a határátkelés megkönnyítése érdekében.

A szövetséget 12 tagú tanács irányítja (három országból 4-4 fő), székhelye Sátoraljaújhelyen a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány irodájában van. Az iroda ügyvezetője egyúttal a szövetség elnöke.

A szövetséget három vállalkozásfejlesztő központ kötötte meg, de az együttműködés által érintett, szóba jöhető területek sokkal nagyobbak, mert szlovák részről a ta-

nács tagja lett a Nagymihályi Járási Hivatal elöljárója, a szlovák kereskedelmi és iparkamara kassai regionális irodájának vezetője, és a nagykaposi vállalkozói központnak együttműködési szerződése van a terebesi járási hivatal mellett működő Phare-támogatású Regionális Tanácsadó és Információs Szolgálattal. Szlovákiában tehát a kassai, a nagymihályi és a tőketerebesi járásra terjed ki a szövetség hatóköre. Ukrán részről az ungvári iroda tagja a megyei adminisztráció, a vállalatok és a PRIMOM Vállalkozásélénkítő Alapítvány (Nyíregyháza) által 1995 decemberében létrehozott határ menti interregionális vállalkozásfejlesztési szövetségnek is, így az egész Kárpátalja megyében kínálja szolgáltatásait. A magyar fél a megyei regionális vállalkozásfejlesztő központ alközpontja, s ilyen minőségében szintén tagja lett a PRIMOM által létrehozott ukrán–magyar határ menti együttműködésnek, tehát tevékenysége Borsod megyére és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére is kihat. Ténylegesen azonban a közvetlenül résztvevő és hasznot remélő terület ennél jóval kisebb, az együttműködési zóna mintegy 50 km-es sugarú kört jelent, amelynek a centruma a szlovák–ukrán–magyar hármashatárra esik.

A szövetség tagjai arra számítanak, hogy szervezetük más, hasonló törekvésű szervezetek hálójának egyik láncszemeként működik. Ezek a (nagy) szervezetek következők, a nagyobbtól a kisebbek felé haladva: a Közép-európai Kezdeményezés (KEK), a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (CEFTA), Kárpátvidéki Régiók Együttműködése (Krosno), Kárpátok-Tisza Alapítvány (Nyíregyháza), Kárpátok Eurorégió (Debrecen), Kárpáti Kamarák Szövetsége (Miskolc–Lillafüred), Kárpátok Határmenti Gazdaságfejlesztési Szövetség (Nagykapos), Kárpát-Eurorégió Fejlesztésért Alapítvány (Kassa) és az önkormányzatok között kialakult kapcsolatok.

A tagok azt a lehetőséget akarják kihasználni, ami az egymás mellett fekvő térségek komplementaritásából adódik. Az eredmények már látszanak, mert a külkereskedelemben az érintett megyékkel az országos adatokhoz képest nőtt a forgalom intenzitása. Céljuk a gazdasági együttműködés fejlesztése, ennek érdekében a versenyképes árualapok mennyiségének növelése, a kommunikációs összeköttetések fejlesztése, a tökevonás képességének javítása, az életminőség javítása, a közlekedés könnyítését jelentő határátkelőhelyek modernizálása, illetve megnyitása. A megnyitásra javasolt átkelőhelyek a következők: Beregsurány Ukrajna felé, Dámoc, Hollóháza, Felsőregmec Szlovákia felé. A meglévő utak jelzik, hogy szerves gazdasági kapcsolatok újraépítéséről van szó.

Tevékenységük eredményeként megnyílt 1997-ben egy irodájuk Királyhelmeceen (Szlovákia), Kárpátalját 1998-ban különleges gazdasági övezetté nyilvánították. 1996-tól televíziós gazdasági műsort sugároznak havonta Sátoraljaújhelyről magyar, szlovák és ukrán nyelven. Negyedévente megjelenik három nyelven a *Kárpátok Gazdasági Szemle* (Dankó 1999).

4. Eurorégiós kapcsolatok a magyar–szlovák határ mentén

4.1. Az eurorégiós együttműködés jogi keretei

A Madridban elfogadott 1981-es keretegyezmény az eurorégiós együttműködések nemzetközi jogalanyiségát az érintett országok államközi szerződéseikhez kötötte. Ez a

szabályozás a gyakorlatban sok nehézséget okozott. Ezek között a legfontosabb az volt, hogy nem lehetett az együttműködő szervezeteknek nemzetközi jogalanyiságuk, aminek hiányában nem pályázhattak önállóan európai fejlesztési alapokra, nem vehettek fel kölcsönöket, nem rendelkezettek önálló vagyonnal, így nem vállalhattak részt gazdasági fejlesztésekben sem. Ezért 1995-ben az Európa Tanács kiegészítő jegyzőkönyvet fogadott el a keretegyezményhez, mint ahogyan azt korábban már említettük. Eszerint a nemzetállami szint alatti önkormányzatoknak joguk van nemzetközi szerződések megkötésére, ha az illető ország aláírja ezt a kiegészítést. Ez a szabályozás nem semmisíti meg a nemzetállami szuverenitás elsőbbségét, de részleges nemzetközi jogalanyiságot ad az eurorégióknak. A nehézségek azonban ezzel sem szűntek meg, mert habár a nyugat-európai eurorégiók most már rendelkeznek nemzetközi jogalanyisággal, a közép- és kelet-európai kormányok még mindig szűkítően értelmezik az egyébként tág határokat lehetővé tevő keretegyezményt. Ez pedig nehezíti az együttműködést, a euroregionális fejlődést (Grúber 2002, 194–209.).

2001-ben a magyar és a szlovák kormány megkötötte a helyi önkormányzatok és közigazgatási szervek határon átvélt együttműködéséről szóló egyezményt. A közjogi alapok hiány miatt csak arra vállalhattak kötelezettséget, hogy kölcsönösen tájékoztatják közigazgatási szerveiket az együttműködési lehetőségekről és támogatják a már meglévő együttműködéseket. A határon átnyúló eurorégiók tehát nem rendelkeznek jogi személyiséggel, saját nevükben nem vállalhatnak kötelezettségeket. Az együttműködések tehát arra szorítkoznak, hogy ajánlásokat fogalmaznak meg, célokat tűznek ki, programokat és stratégiát dolgoznak ki. Ezt az akadályt úgy próbálják az eurorégiók áthidalni, hogy mindkét fél a saját országának területén is létrehoz eurorégió néven magánjogi formában egy szervezetet (egyesület, közhasznú társaság, közalapítvány), majd ez a két szervezet köt egymással együttműködési megállapodást.

- A táblázatban foglaltaknál több eurorégió is van, de ennek az az oka, hogy nincs szabályozva, mely szervezetek jogosultak a nevet használni, emiatt baráti társaságok, egyesületek is fölveszik, használják a megnevezést.
- Az eurorégiók megalakulása fontos fejlemény. Mivel tény, hogy a legtöbb eurorégió a magyar–szlovák határ mentén jött létre, ez azt jelenti, hogy az alapítók itt a legfelkészültebbek az együttműködésre, itt látják a legtöbb lehetőséget a kapcsolatfelvételre.
- Az eurorégiók mintegy legmagasabb szintű keretei az együttműködésnek közvetlenül a kormányzati szint alatt. Emiatt elfedik azt a tényt, hogy hatékony, sikeres működésük csak akkor valósulhat meg, ha „alattuk”, azaz a helyi társadalmakban az egyének és a civil szervezetek határon átnyúló együttműködésének sűrű hálózata alakul ki. Az euroregionális „mozgalom” lényege az együttműködés társadalmasodása. Enélkül csak üres keret az eurorégió, amely alkalmi nyertes pályzatok segítségével még létre is hozhat valamilyen fontos objektumot, de a közös érdeket az együttműködésre megteremteni nem tudja.
- Előttünk álló feladat, közös kutatási feladat annak föltárása, hogy a két ország határ menti térségeinek társadalmi szövete milyen szerveződések hozott létre, és ezekben milyen (szellemi és anyagi) érdekek kötik össze a határ két oldalán lévőket.
- Valószínű, hogy a civil társadalmi együttműködésben is aszimmetrikus viszonyokat találunk, mint az élet más területén, kezdve a munkavállalástól a tokekihelyezésig bezárólag.

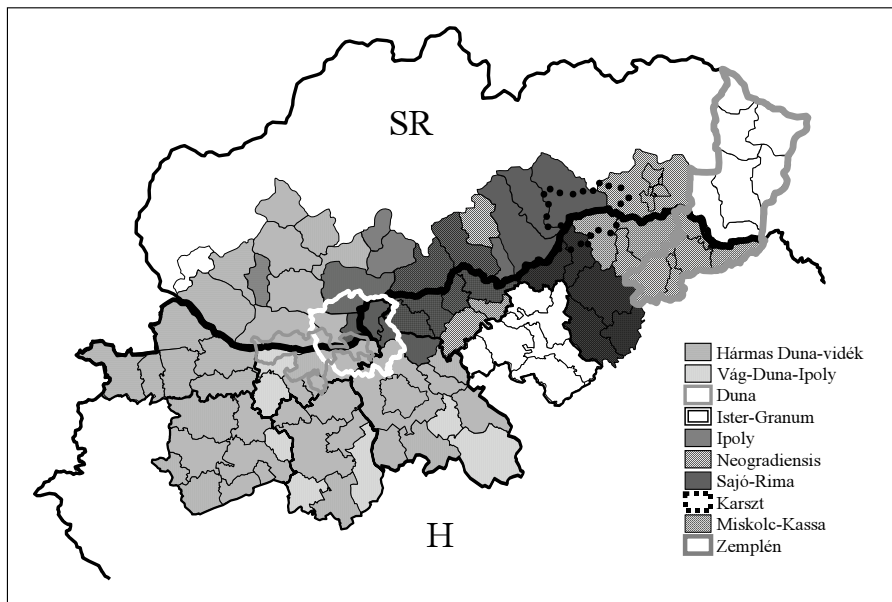
- Vajon ez az aszimmetria milyen reakciókat vált ki a másik félben? Ha nem egyenrangú felek, ha nem hasonló súlyú szervezetek önkéntes, közös érdeket kifejező együttműködéséről van szó, akkor milyen cselekvéssor indul el a más érdekek mentén szerveződő félben?

Az eurorégiókról nem szükséges olyan ismereteket közölni, amelyek már amúgy is ismertek a közvélemény előtt egyéb publikációk, illetve a szervezetek saját honlapjai alapján. Ezért két gondolat köré szövöm a leírást.

a) Töreksem bemutatni az egyes eurorégiók létrejöttének elsősorban magyarországi mozgatórugóit. A szervezetek szlovákiai oldalának bemutatása, rendszerezése, a mozgatórugók föltárása még előttünk álló feladat.

b) Egy eurorégió, az Ipoly Eurorégió kapcsán töreksem bemutatni a szervezeteknek azt a gazdag bokrárt, amelyek létrehozták, illetve máig működtetnek egy-egy rendszert.

5. ábra. Eurorégiók a magyar–szlovák határon

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

8. táblázat. Eurorégiók a magyar–szlovák határon

Az eurorégió neve	A magyar székhely neve	A szlovák székhely neve		Az alapítás éve
Kárpátok Eurorégió	Nyíregyháza	Eperjes	Prešov	1993
Kassa–Miskolc Eurorégió	Miskolc	Kassa	Košice	1999
Ipoly Eurorégió	Balassagyarmat	Ipolság	Šahy	1999
Vág–Duna–Ipoly Eurorégió	Tatabánya	Nyitra	Nitra	1999
Sajó–Rima Eurorégió	Putnok	Rozsnyó	Rožňava	2000
Neogradiensis Eurorégió	Salgótarján	Losonc	Lučenec	2000
Hármás Duna–vidék Eurorégió	Győr	Dunaszerdahely	Dunajská Streda	2001
Ister–Granum Eurorégió	Esztergom	Párkány	Sturovo	2003
Duna Eurorégió	Neszmély	Búcs	Búč	2003

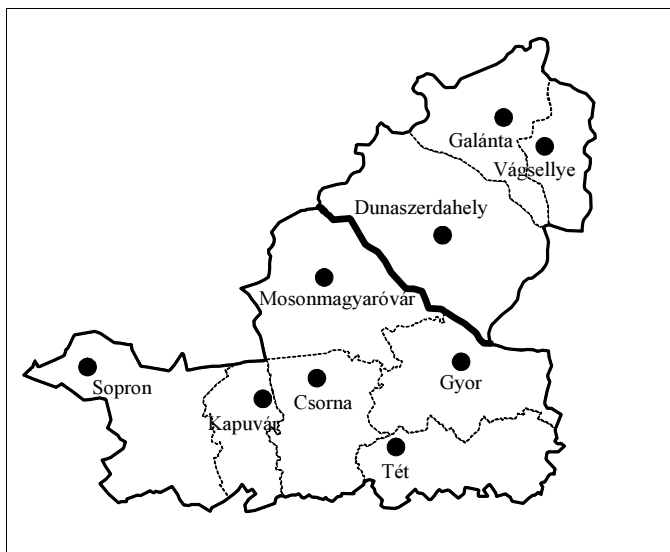
Forrás: Saját gyűjtés.

4.2. A Hármas Duna-vidék Eurorégió

A Hármas Duna-vidék Eurorégiót 2001-ben alapította Győr-Moson-Sopron megye Közgyűlése és a Csallóköz-Mátyusföld Regionális Társulás. Székhelye Győrben, a megyei közgyűlés hivatalában van, míg Dunaszerdahelyen a regionális fejlesztési ügynökség irodája látja el a szervezési feladatokat. Az eurorégió nem jogi személy, képviselőtére a soros elnökséget adó szervezet képviselője jogosult.

Az eurorégió területe Győr-Moson-Sopron megyére, Szlovákiában a Dunaszerdahelyi, a Galántai és a Vágsellyei járásra terjed ki. 6162 km² területtel és 696 940 lakossal (2000-ben) rendelkezik. A szlovákiai területek lakosságán belül a nemzetiségi megoszlás szerint a többséget a magyar nemzetiségű lakosok teszik ki.

6. ábra. A Hármas Duna-vidék Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

Az eurorégió legfőbb szerve a tanács, amely mindkét oldalról 14-14 főből áll, de az Alapító Okirat nem tisztázza a Tanács működési rendjét. Az elnökség magyarországi és szlovákiai elnökségi tagozatokból áll, 5-5 fővel. Az elnöki tisztséget évenként váltakozva a Csallóköz-Mátyusföld Regionális Társulás elnöke, illetve a Győr-Moson-Sopron megyei közgyűlés elnöke látja el. Az eurorégió munkáját munkabizottságok segítik. Az eurorégió adminisztratív szerve a titkárság, s a titkári feladatokat mindkét oldalon 1–1 fő végzi Győrben, illetve Dunaszerdahelyen. Az Eurorégió költségvetésének bevételi oldalán a tagok befizetései állnak. Ehhez hozzá jön még a pályázatokon nyert források összege is.

Jelentős eredménynek mondható, hogy a Győr-Moson-Sopron megyei önkormányzat támogatásával, valamint a KSH megyei hivatalának és a nagyszombati kerület statisztikai hivatalának közreműködésével megszületett a térség statisztikai kiadványa, amely együtt mutatja be az eurorégió által lefedett területet.

Elkészült a magyarországi oldalon dolgozó Reflex Környezetvédelmi Egyesület gondozásában egy közös, interneten hozzáférhető környezetvédelmi honlap, *Osztrák–Magyar–Szlovák Infolánc* néven.

A győri Reflex egyesület 1997-ben kezdett el foglalkozni azzal, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos vitákban egy polgár, egy civil szervezet vagy egy önkormányzati társulás is olyan jól informált legyen, mint a hatóság. Ez az adatbázis először Győrben készült el, később bővült megyei és régiós szintre, s 2001-ben kapott a program az Európai Unió magyarországi delegációjától pályázat útján pénzügyi forrást arra a célra, hogy a rendszert a határon túlra is kiterjesszék. A projektben magyarországi oldalról a Reflex Egyesület, valamint a Nyugati Kapu Térségfejlesztési Társulás, szlovákiai oldalról a BROZ Egyesület (Pozsonyi Regionális Környezetvédelmi Szövetség) és a Csallóköz–Mátyusföld Regionális Társulás (tehát az eurorégió szlovákiai oldala) vett részt. A programban az osztrák oldal is jelen van, a Kommunál Fórum háromoldalú önkormányzati együttműködés osztrák oldali szervezete. Felvették a kapcsolatot a burgenlandi zöldek képviselőivel is (Hardi 2001b).

4.3. Vág–Duna–Ipoly Eurorégió

1999. július 3-án írta alá Pest megye, Komárom-Esztergom megye és Nyitra kerület az eurorégiós együttműködést a Neszmélyről induló Táncsics hajó fedélzetén, a Duna szlovák–magyar határvonalán, a „Hídverő Napok” keretén belül. Az eurorégió megalakítását öt éves civil szervezeti munka előzte meg, elsősorban a Rákóczi Szövetség keretein belül. Az eurorégió létrehozását segítette a megyei közigazgatási hivatal, a miniszterelnöki hivatal, a belügyminisztérium. Az együttműködési megállapodáshoz csatlakozott a Közép-dunántúli Területfejlesztési Tanács, valamint Fejér és Veszprém megye Területfejlesztési Tanácsa.

Szlovákiában ekkor még nem volt kerületi önkormányzat, csak kerületi hivatalok léteztek, delegált képviselőkkel. Így a Džurinda kormány egy miniszterelnöki határozattal adta áldását az eurorégiós együttműködésre. Ezután alakult meg az eurorégió munkaszervezete Tatabányán és Nyitra kerületben. A munkaszervezet a Vág–Duna–Ipoly Fejlesztési kht, amely önálló jogi személyként került bejegyzésre. Feladata az eurorégió célkitűzéseinek megvalósítása, melyet pályázatokon való részvétellel kíván megvalósítani, mivel más forrásokkal nem rendelkezik az eurorégió. Két titkárság segíti a munkát, az egyik Tatabányán, a másik Nyitrán.

Az eurorégió létrehozásának egyik legfontosabb oka az volt, hogy a civil szervezetek és önkormányzatok korábban meglévő kapcsolatait egy magasabb szintre kívánták emelni. Céljuk az uniós csatlakozásra való felkészülés volt, a gazdaság, a kultúra, a turizmus összehangolt fejlesztése, a területfejlesztés és a területrendezés összehangolása, az Európai Unió közösségi finanszírozási programjaiban való eredményes részvétel, az információcsere feltételeinek kiépítése, biztosítása, közös projektek, programok kidolgozásának lebonyolítása, támogatása.

Az eurorégió olyan feladatokat is magára vállalt, mint a komáromi vasúti Duna-híd tanulmány tervének elkészítése. Leglátványosabb eredményük az évente megrendezésre kerülő „Hídverő Napok” programsorozat. Ennek az egyik napja mindig politikai tartalmú tanácskozás, ahol egyrészt áttekintik az eurorégiós együttműködési lehetőségeket.

Megállapodást kötöttek más eurorégiókkal, így a szlovák–lengyel Tátra Eurorégióval és a cseh–lengyel Szilézia Eurorégióval. A társ-eurorégiókkal közösen 2002 nyarán egy felhívást fogalmaztak meg („neszmélyi felhívás”), melynek célja a visegrádi országokban működő eurorégiók szövetségének létrehozása és létrejöhet a Visegrádi Országok Eurorégiós Tanácsa. Ez egyrészt a hasonló helyzetben lévő eurorégiók működését segítené elő, másrészt nagyobb érdekérvényesítést jelentene.

Az eurorégió működteti az Európai Információs Pontot is, melynek feladata az Európai Unió működéséről, a csatlakozás feltételeiről, a csatlakozási folyamatról, EU-s pályázati lehetőségekről való tájékoztatás.

Eddig a Phare CBC-ből két programra kapott az eurorégió támogatást. Az egyik az Európa polgárképző akadémia megszervezése, a másik a Dunai zöldfolyosó program volt.

Az első megtartott szeminárium keretében 2001 áprilisában az eurorégió területén működő kis- és középvállalkozások vezetőinek nyújtottak képzést az Európai Unióról. A program célja és feladata, hogy a Vág-Duna-Ipoly Eurorégió területén élők bekapcsolódhassanak az uniós államokban már régóta sikerrel működő, az Európai Unióról naprakész ismereteket nyújtó intézmények rendszerébe. Ennek érdekében megállapodást kötött a bolcholti Európai Polgárképző Akadémiával (ESTA).

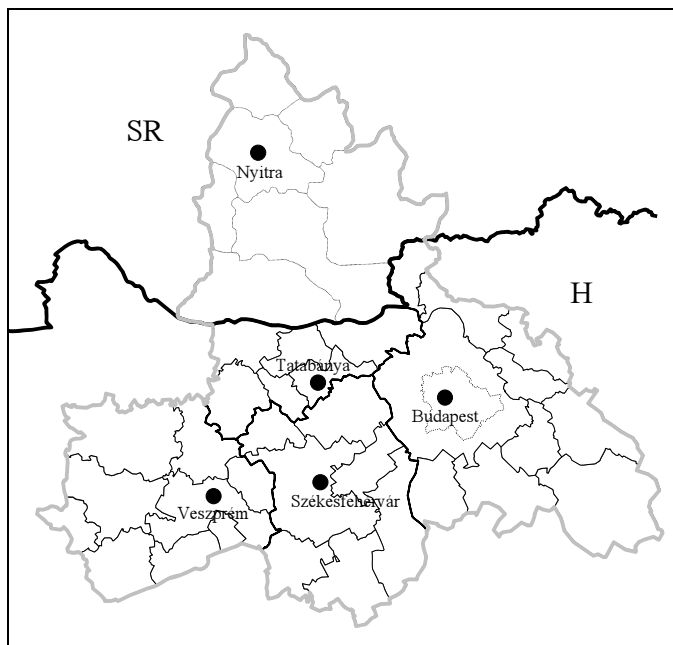
A zöldfolyosó egy környezetvédelmi program, melynek lényege a dunai vízlépcső okozta tájsebek helyreállítása a Duna szlovák–magyar határszakaszán. Ennek egyik fontos eleme a Neszmély-Süttő közötti szakasz tájrehabilitációs programja. A program kiemelten kezeli a térségben található szigetek élővilágának megóvását és olyan hasznosítását, amely biztosítja a páratlan élővilág fennmaradását, a szigetek életben maradását.

Az idegenforgalmi terv keretében egy turisztikai leltár készült. Felmérték az eurorégióban zajló turisztikai beruházásokat. Az eurorégió célja ugyanis az, hogy az ide érkező turistát bent tartsa az eurorégióon belül. Abban a szerencsés helyzetben van ez a terület, hogy négy királyi várossal büszkélkedhet: itt van Esztergom, Visegrád, Veszprém és Székesfehérvár, Nyitrát pedig a szlovákok a szlovákság bölcsőjének tekintik.

Az eurorégiók helyzete állami szinten nincs rendezve. Az eurorégió törekvése, hogy költségvetési forrást szerezzen az eurorégiók működéséhez. Az eddigi tevékenységüket pályázati forrásokból fedezték. Ezek közül a legjelentősebb a magyar–szlovák Phare-CBC program.

Elkészítették 2001 novemberében a „Magyar–szlovák határ menti együttműködés programját”, mely tulajdonképpen a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió területfejlesztési programja. Törekvése, hogy az elmúlt időszakban elkészült nyolc operatív program és újabb programok keretként funkcionáljon.

7. ábra. Vág-Duna-Ipoly Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté

A program kidolgozása során alapidokumentumként a magyar–szlovák Phare határ menti együttműködési program keretében elkészült „Közös Programozási Dokumentum 2000–2006”-t vették figyelembe. Emellett iránymutatóként használták a már elkészült regionális és megyei fejlesztési programokat, koncepciókat és terveket. A program elkészítése során figyelembe vették a Nyitra kerületben élők, valamint a Komárom-Esztergom megye Szlovák Kisebbségi Önkormányzati Szövetségének fejlesztési, együttműködési elképzeléseit.

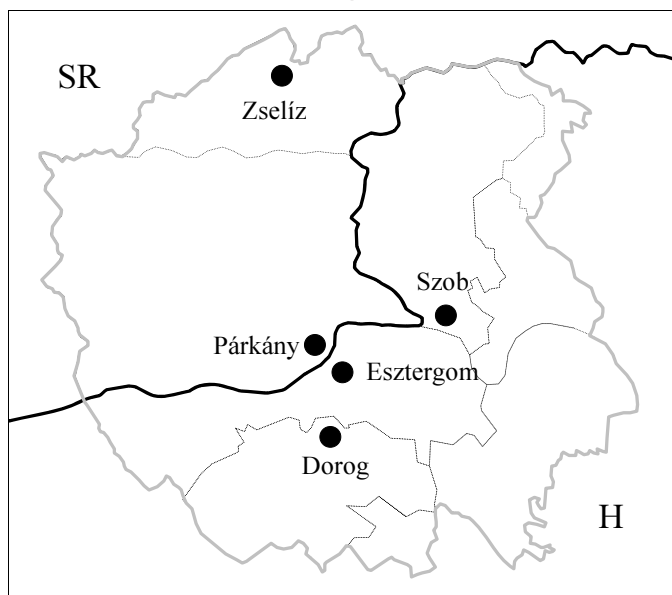
A térség legsúlyosabb problémája az észak–déli közlekedési kapcsolatok hiánya. A Duna kihasználása minimális. Nincs a megyében összefüggő kerékpárút-hálózat, amely a turizmus további fejlesztésének is gátja lehet. Nyitra kerület jó közúti kapcsolatokkal rendelkezik, azonban az utak minősége nem megfelelő. A vasúti közlekedésben alacsony a villamosított szakaszok aránya. A Duna kihasználása a szlovákiai oldalon is minimális, de a kerékpárúthálózat kiépítése előbbre tart, mint a magyar oldalon (Hardi 2001a).

4.4. Ister–Granum Eurorégió

A Vág–Duna–Ipoly Eurorégióon belül megalakult az Ister–Granum határ menti kistérség Esztergom-Nyergesújfalu Kistérségi Területfejlesztési Társulás, Tokod és Tokodaltáró községek, valamint a szlovákiai Párkány és a környező falvak részvételével. Jelenleg 53 magyarországi és 47 szlovákiai település tartozik hozzá. Az eurorégiót megalapító települések közé tartoznak a pilisi szlovák falvak is.

Három folyó, a Duna, a Garam és az Ipoly találkozásánál fekszik ez az eurorégió. A köztük lévő kapcsolat megteremtésének motorja volt az Esztergom–Párkány között megépült Mária Valéria híd felújítása. Azóta újból egységet képezhet ez a korábban is összetartozó, a három folyó torkolatánál fekvő vidék. Ennek magját a korábbi királyi és egyházi hatalmi központok (Esztergom, Visegrád) adják. Területe meghaladja a 2000 km²-t, hozzá tartoznak a Kovácspataki-hegységek, a Börzsöny, a Pilis és a Visegrádi-hegység. A terület harmada természetvédelmi terület. Az egykori prímási borvidék mai újraegyesülése jegyében szervezik az Ister–Granum nemzetközi borutat. Hasonló kincset ér a termálvíz is, amit Párkány már hasznosít is.

8. ábra. Ister–Granum Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Máty Máté.

Az eurorégió legfontosabb döntéshozó szerve a közgyűlés. Tagjai a száz település polgármesterei, akik településük nagyságától függetlenül egyenlő szavazati joggal rendelkeznek. A közgyűlés munkáját előkészíti a nyolc szakbizottság és az elnökség előterjesztései, amelyekre vonatkozóan a közgyűlés hoz végső döntést. A közgyűlés Esztergomban, a Vár Lovagtermében ülészik. Az üléseket az elnök és az alelnök vezetik.

A közgyűlés éves munkaterv alapján dolgozik. Főbb céljai: teherkomp építése Párkány és Esztergom között, diákcserek, borút megszervezése, a falusi turizmus, a kulturális turizmus és a fürdőturizmus fellendítése, fesztiválok, sportrendezvények szervezése, az V/c jelű helsinki folyosó Esztergom–Párkány felé terelése, a folyók védelme.

4.5. Duna Eurorégió

A határ menti együttműködés eseményeit eleinte a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió keretében szervezték, de 2003-ban megalakult a Duna Eurorégió.¹⁶ A térségi eurorégiós kapcsolatokban ugyanis elsősorban a Duna menti kistelepülések érdekeltek, ezért alakítottak külön szervezetet. A kezdeményező fél Neszmély község önkormányzata volt a tatai kistérség területfejlesztési társulatával együtt, és a szlovákiai partner pedig Búcs (Búč) község. Ezen kívül is számos, az eurorégió határain túlnyúló hatású kezdeményezés talált termékeny talajra a térségben (pl. Visegrádi Együttműködés, a Visegrádi Országok eurorégiói közötti együttműködés, Európai Polgárképző Akadémia stb.).

A közeli Budapest–Bécs autópálya a kistelepüléseknek megfelelő elérhetőséget biztosít. Turisztikai szempontból a térséget európai jelentőségű kerékpárutak szelik át. Ezek közül kiemelkedik a Passau–Budapest Duna menti (többnyire kiépítetlen) kerékpárút.

A Duna-völgy középső, Komárom és Nyergesújfalu közötti szakaszát az ipar szinte minden, elsősorban nyersanyag- és munkaerő igényes ágazata érintette, valamint nagy vízigényű ágazatok. A lakosság körében az országos átlagnál magasabb volt az iparban foglalkoztatottak aránya és a területen gyakorlatilag egészen a 80-as évek végéig a szocialista iparszerkezet dominanciája érvényesült. A legjelentősebb ipari központ Almásfüzitő volt. A nagy nyersanyag igényű állami vállalatok szinte kivétel nélkül a volt Szovjetunióból kapták a feldolgozandó alapanyagokat. Így működött az olajfinomító (Szöny) a timföldgyár (Almásfüzitő), a szintetikus műszál gyártása (Nyergesújfalu). Helyi nyersanyagot dolgozott fel a cementgyártás, a cellulóz- és papírgyártás (Lábatlan), a mészakitermelés (Piszke, Süttő, Tardosbánya), a cukorgyártás (Ács). A nyersanyagigény kielégítése a Dunán mint szállítási folyosón történt. Almásfüzitő az egyik legforgalmasabb ipari kikötőnek számított több évtizeden keresztül. A nemzetközi kereskedelmi flotta elsősorban nyersanyagot hozott, és kész- vagy félkész terméket szállított keleti piacokra. Ezek az üzemek válságba kerültek a keleti piacok összeomlása után.

A gazdasági szerkezetváltás több éves késéssel indult meg. A volt szocialista nagyvállalatok közül azok voltak képesek megmaradni, amelyek időben elkezdték a termékszerkezet váltását és komolyabb nyugati beszállításokat is végeztek. A Duna egyenlőre nem nyerte vissza korábbi jelentőségét a teherszállításban. Meglévő, korábban ipari termékek be- és kihajózásával foglalkozó kikötői keresik funkciójukat, amely a Duna völgy ezen szakaszának táj rehabilitációját követően az idegenforgalom lehet.

A szlovákiai oldalon még ilyen központok sincsenek. Az eurorégió két központja Neszmély és Búcs is falu. Azt mondhatjuk róluk, hogy saját országukban periférikus elhelyezkedésűek, de megjelentek a városi beköltözők, akik miatt agglomerációs jelleget kaptak. Mivel hagyományos táji értékeiket megőrizték, a turisztika és a szőlészet-borászat az a két gazdasági terület, amelyeknek a hasznosítása egy új típusú fejlődés lehetőségét teremti meg.

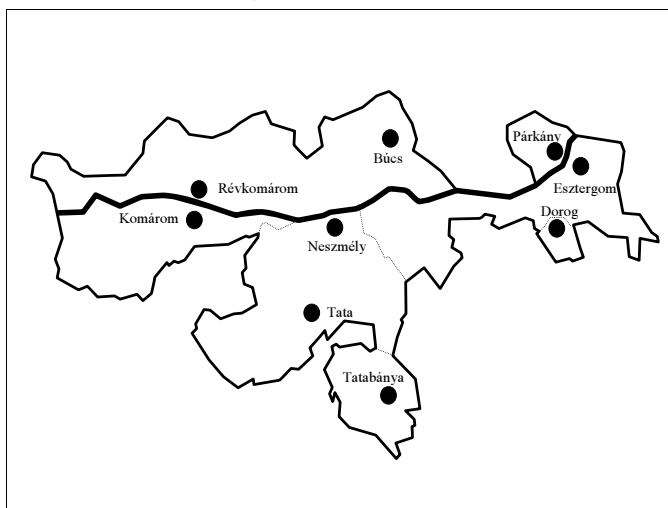
16 A Duna Eurorégió települései a 2003-as alakuláskor a *Tatai kistérségből (Magyarország)*: Baj, Dunaalmás, Dunaszentmiklós, Kocs, Naszály, Neszmély, Szomód, Tardos, Tata, Vértessolna. A *Hídverő Társulás települései (Szlovákia)*: Bátorkeszi, Búcs, Csallóközarányos, Dunamocs, Dunaradvány, Hetény, Izsa, Karva, Madar, Marcellháza, Pat, Virt, Vágfüzes. A Duna Eurorégió Duna menti partnertelepülései: Nyergesújfalu, Lábatlan, Süttő, Almásfüzitő, Ács.

Az első nagyobb volumenű tervezési-fejlesztési projektje a Duna Eurorégió idegenforgalmi programja, amely az Európai Unió Phare CBC programjának kisprojekt alapjából nyert támogatást. A program célja egyrészt a térség magyarországi településeinek turisztikai fejlesztései lehetőségeinek feltárása és rendszerbe foglalása, másrészt néhány, a térség turizmusának, és különösen a határon átnyúló kapcsolatok fejlődésének szempontjából kulcsfontosságú projektek kidolgozása.

A magyarországi Neszmélyen, illetve a szlovákiai Búcsón fogalmazódott meg az Európa Falu gondolata, melynek létesítésével az eurorégió célja, hogy bemutathassa és ápolhassa térségünk és Európa vidéki örökségét, a régmúlt és a jelenkor vidéki kultúráját. A szlovákiai oldalon megnyerték a Hídverő Társulást ennek a fontos ügynek. Szándékuk az, hogy a területükön működő szervezetek együttműködését segítsék, erősítsék jószomszédi kapcsolataikat, amihez jó alapot biztosítanak a már működő önkormányzati és területfejlesztési rendszerek, fejlesszék területfejlesztési programjukat, és dolgozzanak az európai integráció sikerén.

Az Eurorégió neszmélyi központtal működő szervezete a Duna Eurorégió Kht. Ennek feladata a Duna Eurorégió céljainak megvalósítása. Elsősorban idegenforgalmi fejlesztéseket valósítottak meg. Ilyen az idegenforgalmi program, a Neszmélyen és a szlovákiai Búcsón (Búč) megvalósítandó Európa Falu megvalósíthatósági terve. Elkészült a térség Duna menti települései hajó kikötőinek megvalósíthatósági tanulmánya is, hogy az Európai VII. közlekedési folyosó mint vízi út hatékonyabban legyen kihasználva. A tervek szerint nagyhajó kikötő, jacht kikötő, tutajkikötő, vízi erdei iskola, és hajóskanzen fog épülni a neszmélyi Duna-parton. Neszmély az Eurorégió irányításában is vezető szerepet játszik és a térség idegenforgalmának szervező központjává kíván válni. A kikötőfejlesztés nagyságrendje és a fejlesztés komplexitása ennek az ambíciónak felel meg. Minden évben turistákat vonzó rendezvényeket tartanak. A programok a Visegrádi országok, valamint Ausztria fiataljainak nyújtanak szereplési lehetőséget. Ezek sorában nemzetközi hírnévre tettek szert a Hídverő Napok.

9. ábra. Duna Eurorégió, 2006

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

4.6. Civil szervezetek bokra az Ipoly Eurorégió körül¹⁷

Az Ipoly Eurorégió bemutatását arra használok föl, hogy egy részletesebb leírással érzékeltethessem, milyen társadalmi mozgások, szervezeti újítások révén bontakozik ki, erősödik meg, hogyan válik mozgalmá egy eurorégiós szervezet.

Az Ipoly-táj Fejlesztési Alapítvány

Az alapítvány létrejött a Népművelési Intézet szakembereinek tevékenységéhez kötődik. Az intézet neves népművelői a rendszerváltás körüli években minőségi váltásra törekedtek, tevékenységük középpontjába a közösségfejlesztést állították. Ők hozták létre ennek nyomán a Közösségfejlesztők Egyesületét, amely egyesület úgy akart gondoskodni a közösségfejlesztés szakmaiságának megőrzéséről, hogy létrehozta annak műhelyét, a Közösségszolgálat Alapítványt 1992-ben (Beke 2001). Balassagyarmaton 1993-ban kezdte meg működését az alapítvány regionális irodája, amely két évi eredményes munka után önállósult 1995-ben Ipoly-táj Fejlesztési Alapítvány néven. Az alapító okirat az alapítvány tevékenységének területét az Ipoly másik oldalára is kiterjesztette, aminek az volt a valóságalapja, hogy már ebben az időben is folytak közös Ipoly-völgyi fejlesztési munkák. 1995-ben az Ipoly két partjáról Szécsénykében (Sečianky) összegyűlt 54 polgármesterrel közös nyilatkozatot fogadtak el az Ipoly-völgyi örökség ápolásáról, és ennek érdekében az intézmények és szervezetek együttműködéséről.

Az Ipoly-táj Fejlesztési Alapítvány maga is több szervezet létrehozásánál bábáskodott, de kiemelkedően fontos volt tevékenysége a határon túl nyúló kapcsolatokat illetően is. Kezdetben a nemzetközi tapasztalatcserének (Csehország, Franciaország) tulajdonítottak nagy jelentőséget, aminek következtében gyakorlati segítséget is tudtak nyújtani Balassagyarmaton az erdészképzés beindításakor, mert francia kapcsolatot és tananyagot közvetítettek. Holland támogatással videó műsorkészítői tanfolyamot szerveztek a térség amatőr televíziósainak.

A hely szelleme azonban megérintette őket, mert épp a közösségfejlesztés alaptételeiből kiindulva a helyi érdekek és helyi cselekvés felé kellett elmozdulniuk. Ez viszont odasodorta a tagságot és az érdeklődőket az Ipoly-völgye problémáihoz. Megszervezték legsikeresebb sorozatukat, az Ipoly Szabadegyetemet. Az Ipoly Szabadegyetem célja az Ipoly-völgy megismerése, az itt élők közösségeinek megerősítése volt. 1994 ősztől kezdve 1997–1998-ig, azaz négy éven át a téli hónapokban általában négy hétvégén foglalkoztak az Ipoly-völgye ügyeivel. A kurzusukon mindig voltak a másik oldalról, Szlovákiából is vendégek. Az első szabadegyetemi kurzusnak már az lett az eredménye, hogy – felismerve a történeti-környezeti-kulturális együttélés szükségességét – nyilatkozatot fogadtak el az Ipoly Öko-Eurorégió létrehozásáról. A következő szabadegyetemen már az eurorégió lehetőségeiről tájékozódtak. Megtervezték az eurorégió létrehozásának lépéseit, kidolgozták az Ipoly Térségi Együttműködés koncepcióját (funkcionális béke, politikai igény, gazdaság, környezet, kultúra témakörökben). A harmadik szabadegyetemen Európa és benne a Kárpát-medence integrációs törekvéseiről hallgattak előadásokat. 1997–1998-ra kialakult egy hasonló gondolkodású, a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztéséhez értő, szervezési ismeretekkel

17 A fejezet részlete *Az Ipoly Eurorégió érdekérvényesítő képessége* című dolgozatomban (2006. Miskolc, kézirat). A Miniszterelnöki Hivatal megbízásából végzett kutatás témája: *Az önkormányzatok és civil szervezetek érdekérvényesítése*. Témavezető: Bóhm Antal, MTA PTI, Budapest.

és ambícióval rendelkező kb. 100 fős mag, akik 35 településről érkeztek. Mindannyian folyamatosan tevékenykedtek civil szervezetekben, tehát tapasztalataik voltak a társadalmi kapcsolatok terén. Körükben alakult szilárd elhatározássá az évek folyamán az Ipoly Eurorégió létrehozásának terve. Az Ipoly-völgyről a hallgatók szakdolgozatokat készítettek különféle témákból.

A szabadegyetem költségeit évenkénti pályázatok segítségével fedezték, ami évfolyamonként 1,2–1,6 millió forintot jelentett. A szabadegyetemet szervező közösségfejlesztő személyiség a balassagyarmati művelődési ház népművelője volt.

A fentiek alapján a következő megállapítást tehetjük:

- Egy intézményi bázis (a balassagyarmati művelődési ház) és annak szakértője sikeres közösségfejlesztő tevékenységet végzett. Létrejött a „csapat”.
- A közösség tagjai megfogalmazták véleményüket az Ipoly-völgyére vonatkozóan.
- Eldöntötték, hogy szervezetet hoznak létre a megfogalmazott igény népszerűsítésére.

Ipeľská únia (Šahy/Ipolyság, Szlovákia)

1991-ben a magyar országgyűlés – a szlovák kormánnyal egyetértésben – döntött a Duna-Ipoly Nemzeti Park létrehozásáról közösen a két országban. Ez régi követelése volt a természetvédőknek, mert a szlovák fél egy 1975-ös műszaki fejlesztési tanulmányterv alapján az Ipoly folyón duzzasztóművet épített és emellett keresztgátakkal „csatornásította” a folyót. A szlovák vízügyi szervek indoka az volt, hogy a 140 km hosszú Ipoly, amely Szobnál torkollik a Dunába, igen szeszélyes vízjárású. A folyó megzabolázására valószínűítették meg azokat a beruházásokat, amelyek azonban csak árvízvédelmi, mezőgazdasági, és energetikai célokat szolgáltak, és sosem vettek figyelembe környezetvédelmi érveket. Levágták az Ipoly kanyarjait, hogy a nagy vizeket gyorsan levezesse, az Ipolyba folyó kis vizeket duzzasztógátakkal fogták meg öntözési céllal. A beruházások során számtalan nemzetközi jelentőségű vizes élőhely pusztult el. A keresztirányú gátak darabokra szelik a folyó élővilágát. A mesterségesen kialakított szűk medrekben növekedtek az árvízi csúcsok, amelyek magasabb gátakat kívánnak.

A természet rendjébe való durva beavatkozás ellen a magyar és a szlovák természetvédők közösen tiltakoztak. Ez volt a legfőbb indoka az Ipoly Unió létrehozásának 1993-ban. A szervezet formálódása két országban zajlott.

Ipolyságon (Šahy, Szlovákia) 1989-től kezdve találkozott bizonyos rendszerességgel az a baráti társaság, akiknek a beszélgetései során fogalmazódott meg valamilyen társadalmi cselekvés szükségessége. A magyarországi oldalon lévő barátok közvetítésével összeismerkedtek olyan természetvédő szervezetekkel, köztük a környék legjelentősebb szervezetével, a Göncöl Alapítvánnyal, akik a továbbiakban meghatározó szerepet játszottak a közös tevékenységben. Az Ipolyság-Vác-Balassagyarmat városokhoz köthető közös kezdeményezések eredménye lett, hogy *Ipeľská únia – Ipolymente Környezetvédelmi és Kulturális Egyesület* néven alakult meg 1992 decemberében Ipolyságon 4 szlovák és 3 magyar természetvédő kezdeményezésére. Az alapító tagok az egyesületet illetően közös, magyar–szlovák szervezet létrehozására törekedtek. Erre szlovák oldalon nem volt lehetőség, mert a szlovák törvények értelmében ha az egyesület valamely tagja nem szlovák (illetve 1992-ben nem csehszlovák) állampolgár, akkor belügyminiszteri engedély szükséges. Mivel pont ekkor zajlott az ország kettéválása, abban egyeztek meg, hogy mind a két országban külön-külön bejegyzik a

szervezetet. Így került sor először a szlovákiai Ipelská únia bejegyzésére 1993 januárjában Szlovákiában, majd Balassagyarmaton néhány nap múlva az Ipoly Unió Nemzetközi Egyesület bejegyzésére, amelynek a szlovák Ipelská únia is tagja jogi személyként.

Tagságát olyan természetes személyek, jogi személyek és csoportok alkotják, akik az Ipoly folyó vízgyűjtőjén található természeti és kulturális értékek védelmében való részvételt kötelességüknek tekintik. Az egyesületnek jelenleg 57 tagja van.

Az Ipelská únia célja az Ipoly-völgy elsősorban környezeti és ehhez kapcsolódó kulturális értékeinek megóvása és ahol lehet, az újraélesztése. Közreműködnek a régió ökológiai problémáinak megoldásában, valamint a hosszú távú fenntartható fejlődés regionális stratégiájának kidolgozásában és megvalósításában. Az Unió tevékenységét az Ipoly teljes vízgyűjtő területén (5150 km²) kifejti, szorosan együttműködve balassagyarmati székhelyű testvérszervezettel, az Ipoly Unióval. A két szervezet küldetése és céljai is azonosak. A két szervezet közös filozófiája, hogy a folyó vízgyűjtő területét egy összefüggő területnek kell tekinteni és a problémákat közösen és komplex módon kell megoldani. Ezt a gondolatot fejezi ki az Unió jelmondata is: „Tekintsük a folyót folyónak, amely összeköt és ne egy határnak, amely elválaszt!” Az Ipelská únia tevékenységét négy fő csoportba sorolja alapszabályuk:

1. Olyan kutatások szervezése és a bennük való részvétel, amelyeknek célja, hogy alapként szolgáljanak az Ipoly vidék ökológiai rehabilitációját szolgáló alternatív tervek kidolgozásához.
2. Segítségnyújtás és együttműködés az Ipoly vízgyűjtő területén működő más civil szervezetekkel.
3. A régió lakossága környezeti tudatosságának fejlesztése a környezetvédelmi oktatás eszközeivel.
4. A fenntarthatóság szorgalmazása és érvényesítése a mezőgazdaság, erdészet, vidéki turizmus és ökoturizmus területén, valamint alternatív energiaforrások és közlekedési módok bevezetésének szorgalmazása.

Az Ipelská únia alapító tagja néhány országos és nemzetközi szervezetnek, mint pl. a Szlovák Folyamhálózatnak vagy a Göncöl Szövetségnek. 1997 decembere óta az IUCN (Természetvédelmi Világszövetség) tagja.

A szervezet tevékenységi köre elsősorban a környezetvédelemhez tartozik. Munkájuk támogatásához kiterjedt kapcsolatrendszerrel bírnak. Az alábbi felsorolás azokat a szervezeteket tartalmazza, akiktől pályázat útján pénzt kaptak. A kiterjedt kapcsolatokat segíti a szervezet több, angolul beszélő munkatársa, közülük az egyik környezetvédelmi szakmérnök, a másik agrármérnök. Különösen a kezdes éveiben számítottak sokat a békeszolgálatos misszió küldöttként évekig náluk dolgozó amerikai és angol önkéntesek. A megnyert pályázatok adtak alkalmat a szakvégzettséggel rendelkező munkatársak alkalmazására. Az iroda köré különböző civil szervezetek szerveződtek, nevükben is különféle helyekre tudnak pályázni.

9. táblázat. Az Ipelská únia kapcsolatrendszere a pályázati piacon

Szlovákiai támogató	Magyarországi támogató	Harmadik országbeli támogató
<ul style="list-style-type: none"> – PHARE CBC Program, Közös Kísprojekt alap – PHARE CBC - Helyi kezdeményezéseken alapuló környezet- és természetvédelem a szlovák–magyar határ mentén – IUVENTA – NAFYM, Pozsony – Építésügyi és régiófejlesztési minisztérium, Szlovákia – Trust program – Soros Alapítvány, Ján Hus Alapítvány, Szlovákia Gyermekéiért Alapítvány – Regionális Környezetvédelmi Központ, Szlovákia – Dunai regionális projekt – Európai Szociális Alap, Pozsony – Regionális Környezetvédelmi Központ, Pozsony – U.S. Peace Corps – Amerikai Békeszolgálat, Pozsony – British Know How Fund, Pozsony – Soros Alapítvány – Open Society Foundation, Pozsony – Hollandia Szlovákiai Nagykövetsége, Pozsony – Ekopolis Alapítvány, Besztercebánya 	<ul style="list-style-type: none"> – Regionális Környezetvédelmi Központ, Budapest – Regionális Környezetvédelmi Központ, Esztergom – Hollandia Budapesti Nagykövetsége – Kanada Budapesti Nagykövetsége – Ökotárs Alapítvány, Budapest – Magyar Környezetvédelmi Minisztérium, Budapest – British American Tobacco Central Europe, Budaörs 	<ul style="list-style-type: none"> – Clark Mactavish Limited, Nagy Britannia – Grampus Heritage and Training Limited, Nagy Britannia Kelet Európai Partnerség – East European Partnership – Voluntary Service Overseas, Nagy Britannia – Brit Környezetvédelmi, Vidékfejlesztési és Élelmiszerügyi Minisztérium – Sylvion Limited, Írország – Holland Környezetvédelmi Minisztérium – Holland Külügyminisztérium – VOCA – Volunteers in Overseas Cooperative Assistance, USA

Forrás: http://www.ipelskaunia.sk/hu/sponsors_hu.html.

A szervezet tekintélyét jelzi, hogy a környezetvédelemben, a közösségfejlesztésben, a területfejlesztésben elért eredményeik alapján a szervezet alapítója lett 2000-ben az ipolysági regionális fejlesztési ügynökség (szlovák rövidítéssel: RRA) igazgatója. A fejlesztési ügynökségek civil szervezetek Szlovákiában, amelyek szerződést kötnek a minisztériummal, bizonyos fejlesztési, pályázatírási feladatok kötelező elvégzésére. Ezért cserébe megkapják költségvetésük 70%-át, a többit piaci körülmények között kell megtermelniük. Ezek többnyire további pályázatokat jelentenek.

Mivel mind a környezetvédelmi tevékenységhez, mind a fejlesztési tevékenységhez kötődő szervezeteik alapító tagjai között vannak önkormányzatok, sőt egy kialakult hagyomány szerint polgármester adja az elnököt, folyamatos állandó kapcsolatuk van az önkormányzatokkal. Mivel a környezetvédelem egyúttal egy belső szakmai kört is jelent, a korábbi kapcsolatok élő kapcsolatok maradnak. Így például megmaradt a jó viszony azzal a korábbi alapító tagukkal, aki később egyesületi elnök lett, majd szakértelme miatt a szlovák környezetvédelmi minisztérium államtitkára, majd minisztere lett az MKP révén.

A szervezet tekintélyét növelik külföldi kapcsolatai. Tevékenységük révén nemzetközi tekintélyre is szert tettek. Az Ipoly mentén több kisebb-nagyobb vizes élőhelyet sikerült a Ramsari Egyezmény által védett területté nyilváníttatniuk¹⁸.

18 A Ramsari Egyezmény a nemzetközi jelentőségű nedves élőhelyekről, elsősorban mint a vízmadarak tartózkodási helyéről szól. Az egyezményt 1971. február 2-án Ramsarban (Irán) írták alá, és 1975-ben lépett hatályba. Szlovákia 1993. január 1-jén csatlakozott a Ramsari Egyezményhez. A Poipie (Ipoly menti) Ramsari terület 1998. február 17-én került feljegyzésre a Ramsar listába, a Nemzetközi Jelentőségű Vizes Területek Jegyzékébe. Az Ipoly menti Poipie Szlovákia déli részén található, a Nyitrai kerület Lévai járásának és a Besztercebányai kerület Nagykürtösi járásának területén, Tesmag és Ipolyhídveg községek között. Az Ipoly folyó a Ramsari terület magja, és utolsó töredéke a szabályozatlan folyó és öntésterülete meanderrendszerének. Ez a folyószakasz az egykori nagy kiterjedésű lápok és rétek maradványa Közép-Szlovákia déli részén. A terület 410,87 ha kiterjedésű és az Ipoly völgye utolsó nedves élőterülete. A területen nedves élőhelyek együttese található, magasabb rendű növények és állatok sokszínűségével, főként a szabad vízfelületeken, magas növényekkel borított mocsarakban, nedves réteken és ártéri erdőkön.

Ipoly Unió (Vác–Balassagyarmat)

Az Ipoly Unió létrejötté az ipolysági baráti kör megbeszéléseiből nőtt ki. Egyszerre jegezték be a két szervezetet Szlovákiában, illetve Magyarországon 1993-ban. A közös tevékenység pedig összeforrott az Ipoly-táj Fejlesztési Alapítvány szabadegyetemével, mert mindkét egyesület tagjai és főleg vezetői, ezeken a szabadegyetemi kurzusokon keresték a megoldást az Ipoly-völgy gondjaira.

A balassagyarmati Ipoly Unió vezetője révén szorosan kapcsolódott az országos hírű Göncöl Alapítványhoz. Az alapítványt 1989-ben hozták létre Vácott, múltja az 1970-es évek elejéig nyúlik vissza. Ekkor alakult meg az első göncölös csillagászati szakkör. Az alapítvány az elmúlt években jelentős szerepet töltött be a környezet- és természetvédelmi jogszabályok megalkotásában, a „zöld” civil szervezetek támogatási rendszereinek létrejöttében, a Duna-mozgalomban, a környezeti állapotfelmérések végzésében, területek védetté nyilvánításában, így a Duna-Ipoly Nemzeti Park létrejöttében, területi tervezésben. Számos elismerésben részesültek, amelyek közül kiemelkedik az 1994-ben megítélt Pro Natura díj. A szervezet alapító tagja az Ökoszolgálatnak, a Zöld Pók Alapítványnak, a Környezetvédelmi Oktatóközpontok Szövetségének, tagja a Természetvédelmi Világszövetségnek (IUCN), továbbá megfigyelő a helsinki Polgárok Szövetségében (hCa) és az Európai Klímahálózatban (ECN). Az alapítvány központja a Göncöl Ház, ahol a szervezet munkacsoportjai székelnek.¹⁹

Az Alapítvány feladata, hogy hatékonyan támogassa az 1993-ban létrehozott Göncöl Szövetséget és annak tagszervezeteit irodai infrastruktúra biztosításával, gazdasági és pénzügyi szolgáltatásokkal, jogsegély szolgálattal stb. Jelenleg 12 önálló jogi személyiséggel rendelkező tagszervezete van.

Az alapítvány képviselői közhasznú tevékenységet ellátva szerepet vállaltak a környezet- és természetvédelmi mozgalmak érdekérvényesítő feladatainak ellátásában is. Így az alapítvány képviselői több döntéshozó és tanácsadó bizottság (Országos Környezetvédelmi Tanács, KAC-bizottságok stb.) munkájában vesznek részt szavazati joggal, sőt a Göncöl Alapítvány vezetője lett az Országos Környezetvédelmi Tanács (OKT) elnöke 2004-től. Az OKT a kormány tanácsadó szerve. Joga és kötelessége, hogy a tervezett kormányzati, ágazati, testületi szabályozókat és/vagy fejlesztési programokat véleményezze. A tanács tagjai az államigazgatás, a tudomány, a gazdasági élet, valamint a civil mozgalmak képviselői. A tanács a környezetpolitika és jogalko-

19 A *Közhasznú Szolgáltatások Munkacsoport* feladata az alapítvány ingatlanjainak, így mindenekelőtt a Göncöl Ház, valamint három budapesti ingatlan (a *Süni* és a *Vadon* szerkesztőség, a Térségi Kutatások Intézetének munkaállomása és a margitszigeti Víztorony) működtetése.

A *Közművelődési Munkacsoport* oktatóközpontokat, erdei iskolákat működését segíti, szakkönyvtárat, geológiai kiállítást tart fenn a Göncöl Házban stb.

A *Térségi Kutatások Intézetének* fontosabb munkái: a Duna-Ipoly Nemzeti Park létrehozását megalapozó kutatások, a környezetvédelmi törvényt előkészítő érdekegyeztető bizottságban való részvétel, a Duna-Dráva Cementművek (DDC) veszélyeshulladék-égetésének, a váci Duna-part beépítésének és az Észak-Pest megyei hulladéklerakó létesítésének az ügye.

A kiadó és szerkesztőség munkáját a két természetismereti lap, a gyerekeknek szóló *Süni* magazin, valamint az ifjúsági és felnőtt korosztály számára készülő *Vadon* magazin szerkesztése, kiadása alkotja, a Fővárosi Állat- és Növénykerttel közösen.

Az Alapítvány 1984-óta üzemelteti a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában lévő Margitszigeti Víztornyot. Kortárs képzőművészeket támogató galériát és kilátótornyot létesítettek benne.

tás sajátos szereplője, amely egyszerre biztosítja a társadalmi részvételt, a döntések tudományos megalapozottságát és a gazdasági és társadalmi érdekek egyeztetését.

A Göncöl Alapítvány és Szövetség elnöke 1993 és 2002 között volt az Ipoly Unió elnöke. Jelenléte a szabadegyetemen meghatározó jelentőségű volt a szervezet tevékenységét illetően. Elsősorban az ő javaslatára kezdtek foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy a két unió, illetve a szabadegyetem tagjai szerint melyik az a terület, amelyen belül körülhatárolható az Ipoly-völgye? Ez volt az a sarkalatos kérdés, amely meghatározta évekre a tevékenységüket. Térképeket rajzoltak, tesztekkel töltöttek ki, szakdolgozatokat készítettek, felméréseket végeztek, terepre jártak. Ebből a munkából alakult ki az eurorégió ötlete. Ezzel járták a vidék polgármestereit, hogy népszerűsítsék az elképzelést.

Az Ipoly Unió első fontos korszaka az Ipoly Eurorégió 1999-es megalakulásával tulajdonképpen lezárult, ezt követően tevékenysége a szakmai munkákra koncentrált. 2002-ben elnökváltás következett be, ami ezen az irányultságon nem változtatott.

Az új elnök nyugdíjba vonulása előtt hat éven át Budapesten dolgozott az állami gazdaságok központjában, a gyümölcsstermesztési szakbizottság titkáráként. Ebben a minőségében sokat járt külföldre, ami a magyarországi tapasztalatait nemzetközi ismeretekkel gyarapította. 1994-től kuratóriumi elnöke volt a Nógrád megyei közgyűlés környezetvédelmi alapítványának annak megszűnéséig, 1998-ig. 1996-ban csatlakozott az Ipoly Unióhoz, végigélte a szabadegyetemek vitáit. Emellett előadóként folyamatosan résztvett a balassagyarmati Egészségvédők Egyesületének munkájában. Az Ipoly Unió elnökeként törekszik megtartani az égerszögi oktató központot. Elérte, hogy a város évi 10 Ft-os bérleti díjért egy felújított irodát adjon az egyesületnek. Ebben az irodában működik a környezeti tanácsadó iroda, a Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózatának tagja (KÖTHÁLÓ). Ha vitatható eset jut a tudomásukra, akkor először a hivatali, önkormányzati utakat bejárva tájékozódnak. Ebben segítséget jelent, hogy az egyesület titkára a városi környezetvédelmi bizottság tagja. Ha környezetvédelmi ügyben kell tárgyalni az önkormányzattal, akkor az elnök megintézkedni, de a híreket, dokumentumokat a titkár gyűjti össze. Amennyiben nem sikerül eredményt elérniük, akkor segít a sajtónyilvánosság, a társadalmi vitákon való részvétel. Most nem a Göncöl Alapítvánnyal és a Szövetséggel, hanem az ÖKOTÁRS Alapítvánnyal alakítottak ki szorosabb kapcsolatot.

Szent István király Alapítvány az Ipoly mente Kultúrköréért

A Szent István király Alapítvány elnevezésű szervezet adta az eurorégiós törekvések negyedik fontos személyiségét. Vezetője népművelőként, kulturális szakemberként és alkotó költőként szervezi azokat a kulturális eseményeket, amelyek céljaik társadalmasítását szolgálják. 1993-ban jött létre az alapítvány, amikor Nagybörzsönyben a falu négy templomának megmentésére kezdték szervezni az erőket. Műemlékvédők segítségével tartottak konzíliumokat, amely szervezeti megoldás illeszkedik a Kulturális Örökség Napja országos rendezvénysorozatába.

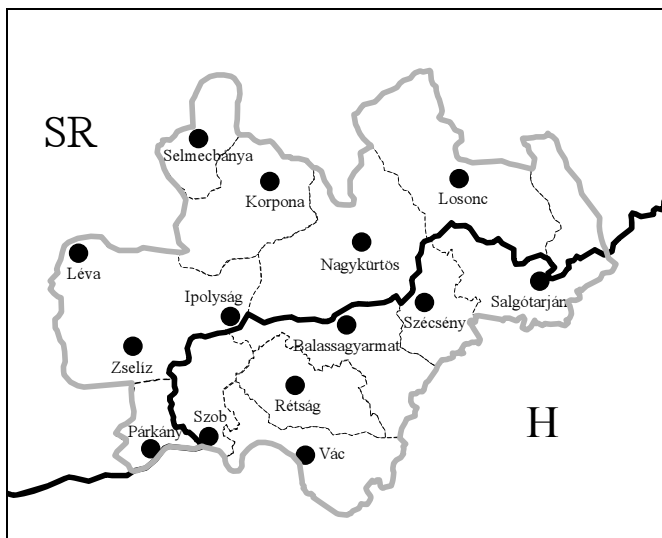
A műemlékes szakemberekkel való kapcsolat tovább erősödött, amikor létrejött az *ArtTéka – Művészetek Határok Nélkül Egyesület* a Nógrád megyei Terényben. Építésszek, művészek alapították. Létrehoztak a faluban egy Istálló Galériát, egy kultúrházként működő juhhodályt, ahol évek óta kiállításokat és színházi előadásokat tartanak.

Az alapítvány által szervezett művészeti eseménysorok egyike az Ekszpanzió – Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozó, amelyet 1989-től évente rendeztek meg minden nyáron a váci görög templomban. Egy ötlet nyomán 2001-től kezdve kiléptek a városból és évről évre új helyszíneket meglátogatva ténylegesen és szimbolikusan is elindultak az Ipoly forrásvidéke, a Vepor-hegység felé. Előadók és nézők közös rendezvényéről van szó, ahol egy-egy tematikus mag köré csoportosítva mutatják be a különböző művészeti ágak képviselői a hely szelleméhez illeszkedő asszociációikat. Ezek az Ipoly-völgy művészi értelemben vett társadalmasítását jelentik. Pl. a vár-szimbolika segítségével összekötötték a várakat Váctól Visegrádon át Salgó, Drégely, Nógrád várára át Szandavárig.

2005 májusának végén volt az az akciójuk, hogy megépítették jelképesen az Ipoly hajdnavolt mind a 47 hídját. Az első az ipolyszakállasi híd volt Tésa felé az ártéren át, amelyen kötélből megépítették a jelképes hidat és zászlót húztak át rajta oda-vissza. A híd lábánál egy emlékszerűen elhelyezett szobrot emeltek. Bevontak ebbe holland és belga kortárs művészeket, „Land-artokat építettek”. Az alapítvány vezetőjének személyén keresztül szorosan együttműködik az Ipoly eurorégióval. Rendezvényeik szellemisége azonos, fő céljuk az Ipoly-völgy kultúrájának társadalmasítása.

Ipoly Eurorégió és Ipeľský Euroregión

10. ábra. Ipoly Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté

Az érintett területek Magyarországon: Balassagyarmat, Salgótarján, Szécsény, Retság, Vác és Szob statisztikai körzetének területe. Szlovákiában az ipolysági, a korponai, a losonci, a nagykürtösi, a rimaszombati, a selmecbányai, a zselízi járás területe, valamint az érsekújvári járás Ipoly menti településeinek területe. Földrajzilag a Garam folyótól keletre az Ipoly vízgyűjtőjében, illetve a Börzsöny, a Cserhát és a Karancs hegység területén.

A politikai körülmények 1999 elején tették lehetővé, hogy lépéseket tehesen a két (magyar és szlovák) Ipoly Unió tervük megvalósítására. Hat polgármester, köztük Balassagyarmat és Ipolyság polgármesterei, valamint az Ipoly-táj Fejlesztési Alapítvány elnöke további hat civil szervezet nevében szándéknyilatkozatot írtak alá 1999. április 14-én Balassagyarmaton. Ebben kinyilvánították szándékukat az Ipoly Eurorégió megteremtésére. Az együttműködés Magyarországon 105 önkormányzatot, 230 ezer lakost, Szlovákiában 218 önkormányzatot és 210 ezer lakost érint. A szlovák törvények hiányossága miatt országonként külön-külön jogi személyiségű szervezeteket hoztak létre, amelyek megalapításuk után együttműködési megállapodást kötöttek.

Az Ipoly Eurorégió Határon Átnyúló Együttműködés szerződését 1999. szeptember 20-án írták alá Balassagyarmaton. Két szervezetet nevez meg az okmány, Magyarországon az Ipoly Eurorégiót (székhelye Balassagyarmat) és Szlovákiában az Ipeľský Euroregión (székhelye Ipolyság/Šahy). Ezek elnökei voltak az aláírók, és a szervezet is kettős központtal működik, részben Balassagyarmaton, részben Ipolyságon. A létrehozott szervezetet szövetségnek minősíti a dokumentum, amelynek célja az európai integrációs folyamatokra való felkészülés, a térség fenntartható fejlődésének elősegítése, az elmaradottság leküzdése, a meglévő (főleg környezeti) értékek megőrzése, területfejlesztési programok készítése. Az aláírt dokumentumok megfelelnek az eurorégiókra vonatkozó 1980-as madridi chartának. Az okmányokat letétbe helyezték Brüsszelben.

Munkaterületeknek megjelölték a gazdaságfejlesztést, az infrastrukturális fejlesztést, a területi tervezést, a területfejlesztést, a befektetők vonzását, a közintézmények kapcsolatainak ápolását, az oktatási, művelődési, szabadidő és sport, kutatási és innovációs tevékenységeket, a környezetvédelmet, egészségügyet, a közbiztonságot.

A szervezet legfőbb szerve a közgyűlés, amely a tagok összességéből áll, ez dönt az eurorégiót érintő minden ügyben. A közgyűlés négy éves megbízással 12 tagú elnökséget választ, akik közül 6 fő önkormányzati tag, 6 fő társadalmi szervezet tagja. Az ügyvitelt a titkárság biztosítja.

Az eddig különálló két eurorégió törekvése az, hogy egyesüljenek, és mint egyesült közös szervezet kérhesse felvételét az Európai Régiók Szövetségébe. Az ipolysági székhelyű szlovákiai eurorégió területén található 230 település közül eddig 45 határozott úgy, hogy csatlakozni kíván az egyesült eurorégióhoz. A magyar oldalon a 105 település közül 49 mondta ki csatlakozási szándékát. A cél érdekében módosították alapszabályukat. Az új alapszabály szerint a két régió szövetségre lép egymással, az elnökség felváltva tartja üléseit a két országban, de az elnök mindig magyarországi lesz, balassagyarmati székhellyel, viszont cserébe a közös titkárságot Ipolyságon alakítják ki. A szervezeti változások során 2003-ban valósult meg a Szövetség, azaz a két országban külön-külön létező eurorégió szlovák törvények szerinti bejegyzése a nyitrai bíróságon.

Céljuk a közlekedés és a kereskedelem fejlesztésén túl az ökoturizmus megszervezése. Folyamatosan épül a kerékpárút-hálózat, küzdenek a hagyományos vasúti tárátkelők újranyitásáért (Drégelypalánk–Ipolyság és Ipolytarnóc–Kalonda között). A holland kormány által támogatott Matra-program keretében az Ipoly menti 80 kilométeres sáv az első olyan térség Közép- és Kelet-Európában, amely részévé vált az Európai Unió ökológiai hálózatának. Az ökológiai programban hét szervezet vett részt: az

Ipoly Unió, az Ipel'ska Únia, a váci Göncöl Alapítvány, a gödöllői Tölgy Természetvédelmi Egyesület, a Bükki Nemzeti Park, a selmecbányai UNESCO-Chair Alapítvány és a Szlovák Tudományos Akadémia.

Az eurorégió szervezeti felépítése szerint több munkacsoport is létezik, azonban az éves jelentésekből láthatóan a kulturális munkacsoport a legaktívabb, amit személyesen a titkár vezet. Rendezvénysorozatok segítik az eurorégiós gondolat népszerűsítését. A szabadegyetemi sorozatot a Phare CBC-hez, az NCA-hoz beadott pályázatok segítségével tartják fenn. A helyszínek lefedik a folyóvölgy egészét, váltakozva magyarországi és szlovákiai helyszíneken tartják a rendezvényeket. Ez azzal jár, hogy folyamatos kapcsolattartásra van szükség a szlovákiai önkormányzatokkal és intézményekkel, amit segít az eurorégió Ipolybalogon élő segítője, referense. A meghívott előadók – szintén a kölcsönösségre törekedve – mindkét ország neves kutatói, közéleti szakemberei. A látogatók az alapító tagok, az önkormányzatok és intézmények vezetői és egyéb közvélemény-formáló személyiségek közül verbuválódnak.

Mivel a meghívások során vendége volt a szabadegyetemnek a magyarországi szlovák nagykövet is, közbenjárására sikerült a letkési határátkelő nyitvatartását meghosszabbítani.

Az eurorégió V. közgyűlésén a tagszervezetek felvetésére megfogalmazódott a kistérségekkel való kapcsolatfelvétel fontossága, de ennek nem lett az a következménye, hogy valamely munkacsoport tevékenysége fölerősödött volna a kulturális munkacsoport mellett.

Az eurorégió kapcsolatokat tart fenn az Ister–Granum Eurorégióval, erről 2003-ban írtak alá szándéknyilatkozatot (de az aláíró nem az elnök, hanem a titkár volt). Ugyancsak ebben az évben lett az eurorégió tagja annak az új szervezetnek, amit a Visegrádi Négyek eurorégiós szerveződései hoztak létre érdekeik képviseletére. Az Ipoly eurorégió is tagja lett a 18 tagú tanácsnak. Ennek az új szerveződési formának az alapító okiratát ünnepélyes keretek között 2004-ben írták alá 16 eurorégió képviseletének részvételével az esztergomi várban. Az elnökség tagjai sorába választották az Ipoly Eurorégió elnökét is.

A két országban működő eurorégiók között munkamegosztás van olyan tekintetben, hogy az ipolyi eurorégió (vezetése) nagyobb hangsúlyt fektet a közlekedés fejlesztésére. Ennek jegyében ők rendezték meg az *Ipoly-hidak* című nemzetközi konferenciát Ipolynyéken 2003 októberében, ahol nyilatkozatot fogadtak el a politikai és állami vezetők jelenlétében a hidak újjáépítéséről, felszólítva a két kormányt, hogy tegyenek lépéseket a hidak mielőbbi felépítése ügyében. Ezt a mozgalomnak is minősíthető cselekvéssort, amit tehát elsősorban az Ipel' Eurorégió szervez, az Ipoly Eurorégió támogatja szabadegyetemi foglalkozásain. Egy 2004-es közgyűlési határozatban pedig kezdeményezik a konferencián is szorgalmazott nyolc híd megépítését, és ennek érdekében egységes projekt előkészítését. Már 2005 novemberére esik az az állásfoglalás, amit szintén az Ipoly Eurorégió tett az észak–déli európai közlekedési folyosó helyét illetően. Az állásfoglalás megerősíti, hogy a közlekedési folyosót az ő területén kell vinni, a Budapesttől Parassapusztáig tartó gyorsforgalmi út kiszélesítésével.

2005-ben közgyűlési határozat született arról, hogy a gronai székhelyű német-holland Euregióval együttműködési nyilatkozatot írnak alá, és felvételüket kérték a szintén gronai székhelyű Európai Határrégiók Szövetségébe. A tagdíj évi 1500 €. Ennek hátterében az a személyes kapcsolat áll, amit egy Hollandiában élő magyar származású segítőtlől kaptak. Az ő szervezésében volt alkalmuk az eurorégió elnökségének

egy hetes tanulmányúton tapasztalatokat szerezni az első európai eurorégió jellemzőiről. A politikai jelentőségű eseményhez tartozik, hogy az Ipoly eurorégió titkára napon-ta más helyszíneken művészi-költői előadásokkal, bemutatókkal törekedett híveket szerezni a kint élő magyarok körében az Ipoly menti eurorégió ügyének.

10. táblázat. Az Ipoly Eurorégió bevételei 2003-ban és 2004-ben

A támogató megnevezése	A támogatott cél	2003	2004
Központi költségvetési szerv	Működési		250
NCA	Működési		1 150
Tagdíj		3 406	3 110
Nógrád m. Önkormányzat	Szabadegyetem		100
NKÖM Évfordulók Titkársága	Szabadegyetem		450
Σ		3 406	5 060

Forrás: *Ipoly eurorégió közhasznúsági jelentése*. 2005. március, Balassagyarmat.

Az eurorégió számára az anyagi-pénzügyi biztonságot a tagok befizetései jelentik. Ez fedezi a titkár és a szlovákiai referens tiszteletdíját, valamint a könyvelés költségeit. A programokat viszont minisztériumi és főleg civil alapokból fedezik. Különösen feltűnő, hogy a saját megyéje, illetve az ott működő szervezetek, pl. a megyei fejlesztési ügynökség, vagy a régiós fejlesztési ügynökség nem szerepel a támogatók között.

Az eurorégió tevékenységét tulajdonképpen egy ember, a titkár szervezi. A közgyűlés 1999-ben elutasította a Göncöl Alapítvány és Szövetség elnökének megválasztását a titkári tisztségre, valószínűleg azzal a megfontolással, hogy ne legyen az eurorégió egy országos jelentőségű, de tulajdonképpen környezetvédelemmel foglalkozó szervezet tagszervezete.

A közgyűlés az alapszabályban meghatározta az eurorégió széles körű feladatvállalásához szükséges munkacsoportok számát és feladatkörét, de valószínűleg sem pénzt, sem alkalmas embereket nem találtak ezeknek a feladatoknak ez elvégzésére. A munkacsoportok tisztviselői, vezetői többnyire önkormányzati képviselők, polgármesterek, akik csak reprezentációs lehetőséget láttak a címben, és nem az ügy fontossága miatt vállalták el. Ez megmutatkozik abban, hogy alkalmi elnökségi feladatok ellátásán túl az éves beszámolóban nyoma sincs más munkacsoport tevékenységének, csak a titkár által vezetett kulturális munkacsoport ténykedik.

A lakossági kapcsolatok a szabadegyetemhez, a művészeti tevékenységekhez kötődnek, amelyek inkább egy értelmiségi érdeklődő réteget érintenek, de a szélesebb értelemben vett Ipoly-völgyi értelmiség sem csatlakozott az eurorégió tevékenységéhez. Nem lett mozgalom.

Az eurorégió elsősorban az önkormányzatokhoz kötődik tagszervezetei révén, de az önkormányzatok aktív részvétele kimerül abban, hogy helyszínt és levezető elnököt adnak a rendezvényekhez. Az eurorégiós programok támogatóiként és résztvevőiként megnevezett civil szervezetek elsősorban a kulturális-művészeti tevékenységet végezték.

A szervezet titkára neves művészként és szervezőként jelen van az országos és különösen a helyi, azaz a váci, salgótarjáni, balassagyarmati közéletben publikációi, gyakori szereplései révén. Költői-esszéisztikus megnyilatkozásai sok embert megnyernek az ügynek. Ehhez a folyóiratok, köztük „saját” folyóirata, a NAPÚT és egyéb újságok is elegendő felületet biztosítanak, emellett rendszeres nyilatkozó a televíziókban. Te-

vékenységük jelentőségét jelzi, hogy fontosabb programjaik az országos lapokban és tévékben is nagy terjedelemben szerepelnek.

A politikai döntéshozók mint a szervezet tagjai vannak jelen. Egy hibás szokás szerint a tagok úgy érzik, hogy az éppen regnáló városi polgármestert kell elnöknek megválasztani, ami azért kényszer, mert a négyéves ciklusok nem adnak biztosítékot arra, hogy az ügy iránt elkötelezett legyen minden egymást követő polgármester. Ez megmutatkozott abban, hogy a választási ciklusok körül hosszabb ideig voltak interregnumok. A másik föllelhető hiba az a következmény, hogy az elnöklő polgármester városa, jelen esetben Balassagyarmat lett a központ, és az eurorégió fogozatosan a balassagyarmati kistérség egyik szervezetévé válhat/válik.

Az eurorégió titkára képviselni szokta tárgyalási jogosítvánnyal az elnököt a Pest megyei Területfejlesztési Tanácsban, ő volt jelen a Visegrádi Négyek elnökeinek tárgyalásain is, igaz, az aláírás terhes feladatát már az elnök vállalta magára.

Fordulat 2004–2005-ben következett be, amikor mind a hidak, mind az európai közlekedési folyosók ügyében állásfoglalást adott ki az eurorégió, de láthatóan nem valamely munkacsoportja kapott szárnyakat, hanem a választási kampány tüze hevítette az eurorégió vezetőjét.

A nemzetközi kapcsolatokban szerencsés fordulat következett be, egy holland állampolgárságú magyar asszony közvetítői szerepre vállalkozott a gronauai Eurégióval.

Az mondható tehát, hogy az eurorégió még nem használja ki tevékenységében mindazt a lehetőséget, amit a saját alapszabálya megenged, úgy működik, mintha csak a saját (kulturális) tagozata lenne. Ez az erős személyiségű titkár és a kevésbé kreatív önkormányzati közgyűlés közötti furcsa megállapodás eredménye, és a belső érdekérvényesítés példája. A külső, szervezeten kívüli érdekérvényesítés feladatát is a titkár látja el, a maga teremtetten ismeretségi hálón keresztül, de ezeknek a tagjai elsősorban művészek és tudósok, azaz gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkező garabonciások.

Mindkét eurorégióra jellemző azonban az, hogy egyik helyen sem tudott a közgyűlés olyan integráló személyiséget találni elnöknek, aki alkalmas lett volna arra, hogy a karakteresen meglévő egy-egy munkacsoport mellé más munkacsoportokat is cselekvésre serkentsen. Így egymás mellett létező – egy kulturális és egy környezetvédelmi ágazatot magas szinten megvalósító – de együttműködésre inkább udvariassági okokból kapható két külön álló szervezetet találunk. Egyelőre az eurorégió lényege, a közös regionális gondolkodás és a rá épülő közös regionális fejlesztés még nem a fő jellemzője az egymást követő értékes cselekvéssoroknak. Itt nincs végzetes hiba, mert a szervezeti váz készen van, továbbfejlesztésre alkalmas, a kapcsolati háló kialakult, bármikor kerülhet olyan helyzetbe a két eurorégió, hogy tevékenységük harmonikusan összefonódik a közös lpoly-völgyi régió javára.

4.7. NEOGRADIENSIS Eurorégió

Nógrád megye a PHARE CBC-program Kis Projekt Alapjának támogatási lehetőségét kihasználva hozta létre a szlovák partnerszervezettel közösen a NEOGRADIENSIS Eurorégiót 2000 elején Losonc központtal. A névválasztást az határozta meg, hogy a megye régi latin neve nem sérti egyik fél nemzeti érzékenységét sem. Nógrád megye szlovákiai partnerei az eurorégióban a nagykürtösi, a losonci és a poltári járások. A NEOGRADIENSIS Eurorégió partnerszervezete a NEOGRADIENSIS Eurorégió Egyesület

lett, mert ezzel a jogi formával tudják működtetni az eurorégiót. Az alapszabály szerint az eurorégió legfőbb szerve a közgyűlés, a belőle választott elnökség és felügyelő bizottság, valamint a munkabizottságok. A közgyűlésben paritásos alapon azonos számú (15-15) képviselővel vesz részt a két fél, és évente legalább egy alkalommal üléseznek felváltva a két országban. Az elnökségben is paritásos alapon vesznek részt (7-7 fő), őket a szerződő felek jelölik, évente legalább két alkalommal üléseznek. Az elnöki tisztséget kétfévente váltják, de a mindenkori elnök mellett a másik ország által választott társelnök tevékenykedik. A titkársági, ügyvivői feladatokat a Nógrád megyei Területfejlesztési Ügynökség Kht. látja el.

11. ábra. Neogradiensis Eurorégió

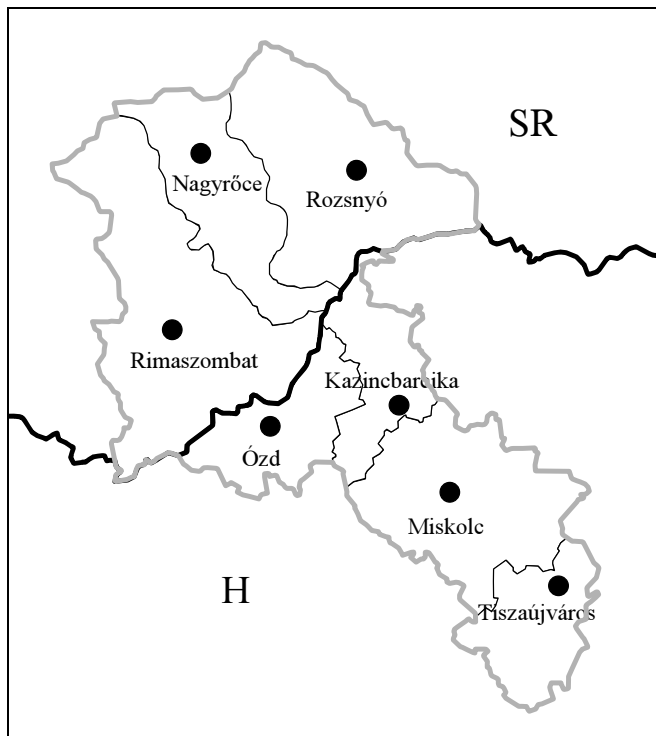
Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

Az eurorégió előkészítő szakaszában Losoncon írtak alá megállapodást 1998. december 11-én arról, hogy a történelmi Nógrád megye területén határon átnyúló interregionális együttműködést alakítanak ki. Egy év múlva, 1999 decemberében pedig szándéknyilatkozat aláírására került sor, amit novemberben együttműködési szerződés megkötése követett. Az aláírók magyar részről a Nógrád megyei önkormányzat elnöke, Salgótarján megyei jogú város polgármestere, a megyei területfejlesztési tanács elnöke, az ágarkamara, a kereskedelmi- és iparkamara elnökei, valamint a megye öt kistérségi társulásának elnökei, a civil szervezetek közül pedig a nagy tekintélyű Ipolytáj Területfejlesztési Társulás elnöke. Szlovákiai részről a beszercebányai kerület vezetője, a járások vezetői és a városok polgármesterei voltak az aláírók a kamarák elnökei mellett (Mezei 2001).

4.8. Sajó–Rima Eurorégió

A Sajó–Rima Eurorégió megszervezésének háttérében az áll, hogy a hajdani Gömör megyét a trianoni békeszerződés úgy vágta ketté, hogy a szlovák oldalra 252 település került, a magyar oldalon pedig csak 22 maradt. Mivel az idők változtak, az új körülményekhez alkalmazkodva környezeti, táji, illetve környezetvédelmi egységre alapozták az eurorégiót, a Sajó és a Rima folyók völgyére, ami magában foglalja a hajdani Gömör megyét is.

12. ábra. Sajó–Rima Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

A szervezetében három szlovákiai járás (a Rimaszombati, a Nagyrőcei és a Rozsnyói járás) és négy magyarországi kistérség (az ózdi, a kazincbarcikai, a miskolci és a tiszaújvárosi), Magyarországról összesen 123, Szlovákiából pedig 300 település vesz részt az együttműködésben. A megalapozás a családi kapcsolatokkal kezdődött, ezek mellett az utóbbi évtizedben fellendültek a kulturális és a sport kapcsolatok is a Gömöri Népfőiskolai Egyesület és a Tompa Mihály Kulturális Egyesület, valamint az iskolai sportszervezetek és a diákönkormányzatok közreműködésével. A nemzetközi együttműködés alapötletét a diákönkormányzat adta, mert egy franciaországi tanulmányúton figyeltek fel erre a lehetőségre. A diákok által szervezett március 15-i rendezvényekre hívták meg a határ másik oldaláról is a diákokat, ami elindította a települések vezetői közötti együttműködést. A fennmaradt francia diákönkormányzati kapcsolat segítette a nemzetközi pályázatokon való részvételben. Ez fejlődött tovább eurorégiós szervezetté.

A jogi nehézségek miatt kezdetben együttműködési szerződést kötöttek. Ennek keretében rendezték meg évente a Gömri Nyár programjait, meghívott szlovákiai vendégekkel. A putnoki Gömör Múzeum az egész gömri kultúrát vizsgálja. 12 önkormányzat a Putnok és Térsége Társulás tagja, 21 pedig a Gömri Településszövetségé. A Szlovák Vállalkozók Szövetsége kiállítóként is részt vesz a Gömör Expo évenkénti rendezvényein. A vásárok eredménye, hogy több üzleti kapcsolat jött létre a határ két oldalán élő vállalkozók között, létrejött több szlovák–magyar vegyes vállalat is.

A Sajó–Rima Eurorégió vezetői Rozsnyón írták alá az együttműködési megállapodást 2000 októberében. Az eurorégióban 29 új, települések közötti kapcsolat jött létre, illetve van szervezés alatt. Nemcsak a klasszikus magyar–magyar települések közötti kapcsolatról van szó, hanem olyan települések is szövetségre léptek, mint pl. Tiszolc–Putnok, Nyustya–Arló, vagyis szlovák és magyar lakosú települések egyaránt. Az eurorégió központja Rimaszombat lett, ahol 2000 októbere óta egy eurorégiós iroda segíti a munkát. Az együttműködési megállapodás hivatalos beiktatása Brüsszelben 2004-ben megtörtént.

2003 nyarán létrehozták a Visegrádi Négyek országaiban szervezett eurorégiók konzultatív tanácsát, amelyben a Sajó–Rima Eurorégió is alapító tagként vett részt. Az alapító dokumentumot kiküldték Brüsszelbe. Azóta mindig kapnak tájékoztatót az Európai Régiók Bizottságának üléseiről, az ott megtárgyalt napirendekről, illetve – a megállapodás szerint – a térséget illető értekezletek esetében meghívást kapnak megfigyelői részvételre.

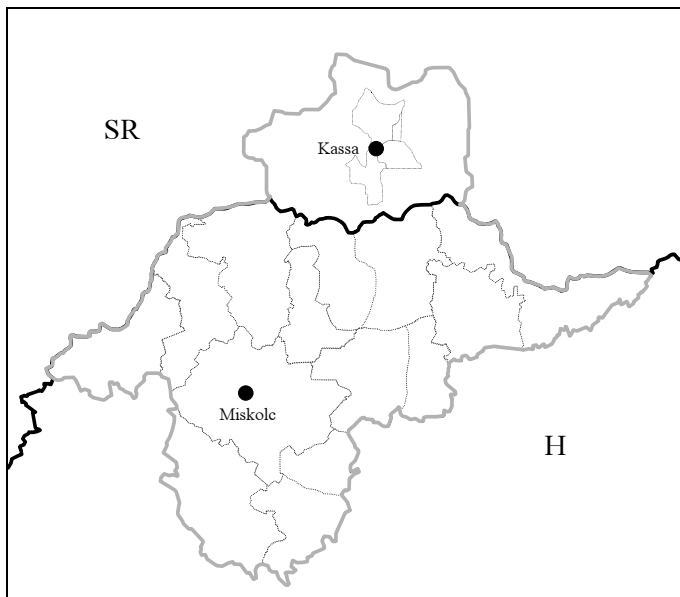
4.9. Miskolc–Kassa Eurorégió

A terstvérvárosi kapcsolatokat lendítette ki a reprezentáló szakaszból a gyakorlati lépések irányába Miskolc 1996–1997-ben készülő városstratégiája, amelyben azt fogalmazták meg a fő célok között, hogy az unióhoz való kapcsolódás érdekében legyen Miskolc eurorégiós központ. Azonban az is világos volt az előterjesztők előtt, hogy az az előnyös, ha a két város a régiós együttműködésekben nem vetélytárs, hanem együttműködő partner, hiszen a két város egyedi érdeke és közös érdeke is egybeesik az eurorégiós szándékokkal.

Ezek után került sor 1997. május 7-én Kassán, illetve május 11-én Miskolcon annak a keretegyezménynek a szentesítésére, amely ezt a jószomszédi kapcsolatot rögzíti, de még mindig csak a két város vonatkozásában. Az egyezményben azonban már szövetszerűen szerepelt az eurorégió létrehozása is mint cél. Mivel Magyarország a csatlakozást illetően előnyösebb helyzetben volt, mint Szlovákia, emiatt Kassának és a kassai kerületnek is előnyösnek ígérkezett az együttműködés. A két fél közös érdeke miatt könnyű volt elérni, hogy hozzanak létre közösen egy eurorégiót.

1999-ben került sor most már a résztvevő négy fél megbeszélésre. Ezek: Kassa városa, Kassa-környék, Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc város. A két város ettől az időtől kezdve alkalmazott egy-egy referenst a mindennapi ügyek vitelére, valamint a két fél 5-5 főt delegált a keretegyezmény és az azt követő eurorégiós szerződés előkészítésére. A tíz tagú szlovák–magyar konzultációs bizottság feladata az volt, hogy koordinálják a kijelölt feladatokat és ellenőrizték azok végrehajtását.

13. ábra. Miskolc–Kassa Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté

Ezek után került sor 1997. május 7-én Kassán, illetve május 11-én Miskolcon annak a keretegyezménynek a szentesítésére, amely ezt a jószomszédi kapcsolatot rögzíti, de még mindig csak a két város vonatkozásában. Az egyezményben azonban már szövegszerűen szerepelt az eurorégió létrehozása is mint cél. Mivel Magyarország a csatlakozást illetően előnyösebb helyzetben volt, mint Szlovákia, emiatt Kassának és a kassai kerületnek is előnyösnek ígérkezett az együttműködés. A két fél közös érdeke miatt könnyű volt elérni, hogy hozzanak létre közösen egy eurorégiót.

1999-ben került sor most már a résztvevő négy fél megbeszélésre. Ezek: Kassa városa, Kassa-környék, Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc város. A két város ettől az időtől kezdve alkalmazott egy-egy referenst a mindennapi ügyek vitelére, valamint a két fél 5-5 főt delegált a keretegyezmény és az azt követő eurorégiós szerződés előkészítésére. A tíz tagú szlovák–magyar konzultációs bizottság feladata az volt, hogy kordinálják a kijelölt feladatokat és ellenőrizték azok végrehajtását.

A konzultációs csoportoknak egy-egy társelnöke van, kifelé egyforma jogosítvánnyal. A tagokat és a társelnököt a szerződő felek állami és önkormányzati szervei nevezik ki. A konzultációs csoportok feladata a szerződő felek közötti koordináció és konzultáció biztosítása, a kapcsolattartás, az információk biztosítása, az előterjesztett tanulmányok, javaslatok elbírálása. Legalább évente kétszer üléseznek, a központ felváltva Kassa és Miskolc. A dokumentumok annak az államnak a nyelvén készülnek, ahonnan származnak. A szerződéshez más önkormányzatok, állami intézmények, egyéb jogi és természetes személyek is csatlakozhatnak.

Ezeknek a feladatoknak a végrehajtását Miskolcon rábízták egy szervezetre, a Miskolc–Kassa RÉGIÓÉRT Kht.-ra. Ennek a kht.-nak csak magyar tagjai vannak, de megyei önkormányzaton és Miskolc városán kívül Tiszaújváros és Nyékládháza, valamint

néhány vállalkozás is tagként belépett a szervezetbe. A céljai összhangban vannak a keretszerződéssel, mert az autópálya megépítése, üzemeltetése és karbantartása mellett az euroatlanti integráció elősegítése volt a feladatuk. Ennek a szervezetnek a révén kerültek be a gazdasági érdekek az eurorégió tevékenységébe.

Az Európai Unió által nyújtott új lehetőségek kihasználása érdekében alakították meg a Kassa–Miskolc Eurorégiót 2000 májusában. A szervezet létrehozásakor a két város polgármesterén kívül a két megye, illetve kerület elnöke is az aláírók között volt. Ezzel juttatták kifejezésre, hogy nem csak a két város ügyéről, hanem annál szélesebb terület (Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a Kassai kerület) együttműködéséről is szó van. Ezért a szerződés tartalmazza is, hogy a két közigazgatási egység területe (14 ezer km²), lakossága (1,470 ezer fő), falvai (796) és városai (34) együttesen legyenek részei az eurorégióknak, de hangsúlyozza, hogy a régió nyitott és változtatható.

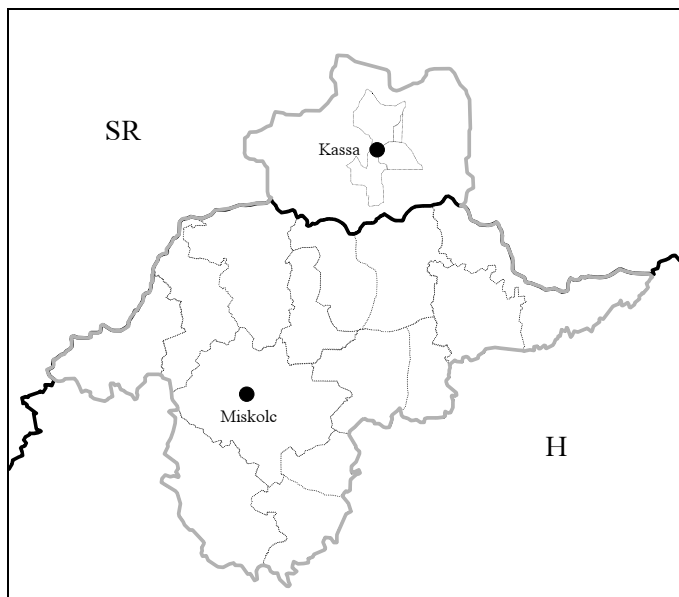
A szerződés szerint az eurorégió szervezetében a központi helyet a politikai vezetéssel ellátó tanács tölti be, melyben 4 x 3 fő vesz részt a legfelsőbb vezetők közül. A három fős delegációkat az elnökök vezetik. Ezen kívül kormányzati főhatóságok vagy más központi kormányzati szervek képviselői részt vehetnek a munkában mint megfigyelők. A végrehajtás és az adminisztráció szerve a főtitkár és az alárendelt titkárság. A szakmai feladatokat – szlovákiai kérésre – titkárság látja el. Az elnöklés – akár csak a titkárság – forgó rendszerben történik a négy fél között. A főtitkár megbízása egy évre szól. A tanács határozata alapján munkabizottságokat is létrehozhatnak annak érdekében, hogy a határon átnyúló együttműködés meghatározott területein tevékenykedjenek. Állandó munkabizottság a gazdasági, a kulturális és az ellenőrző bizottság. Az eurorégió teljes tevékenységét egyenlő arányban fedezi.

A Kassa–Miskolc kapcsolat elgyengülését okozhatja, hogy mindkét alapító politikai kikerült városaik közéletéből. Jelenleg inkább a nagyobb térség, azaz a megyei kapcsolatok megerősödése figyelhető meg. Ennek példája, hogy Kassa nemzetközi repülőtérének közös gazdasági és idegenforgalmi hasznosításáról kötött megállapodást Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Kassa városa.

4.10. Zemplén Eurorégió

A Zemplén Eurorégió 2004. áprilisában alakult 32 szlovákiai, illetve magyarországi kistérség, civil szervezet és önkormányzat részvételével. A szövetség alapítói a Királyhelmecei Regionális Fejlesztési Ügynökség és a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány voltak.

14. ábra. Zemplén Eurorégió

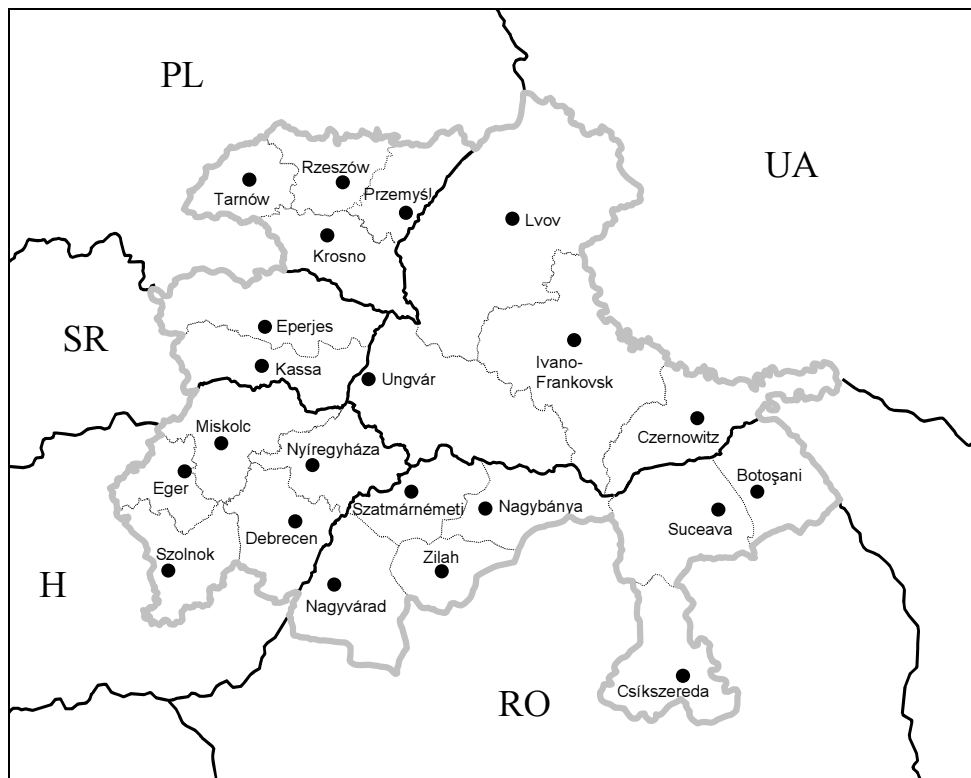
Szerkesztette Mezei István, rajzolta Mády Máté.

A Zemplén Eurorégió megalakítása a kelet-szlovákiai és az észak-magyarországi kistérségek gazdasági fejlődését és hatékonyabb együttműködését segíti elő. Olyan fejlesztési és együttműködési programokat dolgoznak ki közösen, melyek mindkét terület gazdasági fejlődését és felzárkóztatását előnyösen befolyásolják, így a kereskedelmi kapcsolatok is bővülnek. A főbb célok közt szerepel a kis- és középvállalkozások fejlesztése, a vállalkozói övezetek kialakítása, valamint egy regionális vállalkozói információs adatbázis létrehozása. A szlovákiai partnerszervezet Királyhelmecen a magyarországihoz hasonló központ létrehozását tervezi. Az eurorégió a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány szellemi és infrastrukturális bázisára támaszkodik.

4.11. Kárpátok Eurorégió

A Kárpátok Eurorégiót tekinthetjük szimbolikus eurorégiónak, ahogyan azt tette Catherine Lalumiere asszony is, az Európa Tanács főtárgya, aki maga is aláírta az együttműködési dokumentumot 1993. február 14-én Debrecenben, a magyar, a lengyel és az ukrán külügyminiszterek mellett. Kezdetben még szlovák és román önkormányzatok is résztvettek az együttműködésben, de belpolitikai okok miatt a kormányok képviselői nem vettek részt az aláíráson. Románia 1998-ban, Szlovákia 1999-ben lett teljes jogú tagja a szervezetnek (Süli-Zakar 2001). Szimbolikusnak tekinthetjük ezt az eurorégiót, mert óriási területe (150 ezer km²), nagy népessége (14,7 millió fő) a 26 tagrégió együttműködését nehézkessé teszi, amit csak fokoz a sok államhatár, a rendkívül eltérő belső jog- és szokásrendszer. Viszont épp az volt a cél, hogy ebben a sokat szenvedett, szegény régióban megkezdődjön a népek, de még inkább a kormányok, a politikai tényezők közeledése. Ennek az ernyőszervezete lett a Kárpátok Eurorégió.

15. ábra. Kárpátok Eurorégió

Szerkesztette Mezei István, rajtolta Máty Máté.

Távlati célját a térség gyorsabb gazdasági fejlődésével, a sokféle nemzet és nemzetiiség együttműködésével szándékozik megvalósítani. Nehezebb viszont a szervezet működését, hogy legfőbb döntéshozó szervében, a régiótanácsban minden országból 3-3 választott képviselő (két önkormányzati és közigazgatási) foglal helyet, emiatt a tagok gyakran cserélődnek. Különösen az első számú vezető, az elnök váltása okoz gondot, akiknek a cserélődése sokszor ellentétes politikai beállítódás megjelenését eredményezi. Ennél fogva a szervezet működése hullámzó teljesítményt nyújt. Rendszeresítést az 1995-től pályázat útján kiválasztott ügyvezető igazgató és a kötelezően fizetendő tagdíj hozott a szervezetbe. További nehézségekkel járt, hogy a székhely és a neki megfelelő ügyintézés is váltakozott.

A Kárpátok Eurorégió eddigi tevékenységében a politikai bizalom növekedését jelelhetjük meg legnagyobb eredménynek, de az eszközként kigondolt gazdasági együttműködés még nem hozott látványos sikert. Meg kell említeni azonban a létrejött kb. 17 határátkelőt, ami a térség országai közti rendkívül alacsony színvonalú együttműködés egyik gátját jelentő közlekedés helyzetén javított. Azonban az anyagi eszközök hiánya számos jó terv megvalósítását lehetetlenné tette. Az állandó költségvetési forrás hiánya, az ukrán bankcsődöt követő bizalmatlanság még mindig gátja az együttműködés fellendülésének. Nem sikerült változtatni, enyhíteni az egyes tagországok rendkívül centralizált döntési rendszerén sem, ami a helyi döntések gyorsasága he-

lyett a központi döntések lassúságának és kiszámíthatatlanságának megmaradását jelenti. Az eurorégió jövőjében bízóknak abban reménykednek, hogy egyszer visszatér, felül az 1995-ig tapasztalt lendület.

Szlovákia két városa, Eperjes és Kassa vesz részt a Kárpátok Eurorégió tevékenységében, de valóságos események csak a *Kárpát Alapítvány* (székhelye Kassa volt kezdetben éveken át, majd 2005-től Eger) nevéhez fűződnek. Ez a szervezet a Kárpátok Eurorégió kezdeti bőkezű támogatójának, a New York-i székhelyű Kelet–Nyugati Tanulmányok Intézetének (IEW) az elhatározásából jött létre, amikor az illető szervezet alapítványi pénze elveszett az ukrainai bankcsőd nyomán. Mivel területi értelemben és a tevékenység célját illetően is azonos a két szervezet küldetése, együttműködési szerződést is kötöttek egymással (Süli-Zakar 2002).

5. Fejlesztési csomópontok a határ mentén

A fejlesztésben elért sikerekhez több feltételnek kell teljesülnie. Ha a különböző eredetű és természetű feltételek bizonyos számban és minőségben összeadódnak, összefonódnak, akkor csomósodásuk kiemelkedő teljesítményekhez vezethet. A határ mentén találunk arra példákat, hogy különféle adottságok együttese lehetőséget ad olyan fejlesztések megvalósítására, amelyek kiragadják az illető kezdeményező települést, tájat a hátrányos helyzetből.

5.1. Az Ipoly-völgye

Társadalmi szempontból a vizsgált határszakaszon, az Ipoly és a Tisza között rendkívül hasonló problémahalmazzal találjuk magunkat szembe. Jellemző a teljes határszakaszra, hogy hajdani évezredes megyéket vágtak félbe a határmegvonással. Ilyen félbe vágott megye Nógrád, Abaúj-Torna és Zemplén. A többi szétszakított megyének kisebb darabja maradt ezen az oldalon (Hont, Gömör). Itt nem csak közigazgatási károkozásról van szó, hanem arról, hogy a megyék földarabolásán túl gazdasági-közelkedési-megélhetési útvonalak, élethelyzetek szakadtak szét. Ezek a károk azonban mindig besöpörhetők voltak a határváltoztatás eredendő ellenzésébe, azaz mélyen politikai természetük miatt nem kaphattak hangot, az itt fölgyülemlett problémák mentén nem lehetett megoldást találni. Megoldást a változó európai szemlélet hozott, elsősorban a környezetvédelem fontosságának elismerésével.

Földrajzi szempontból az Ipoly völgye az a kistáj, amely a vizsgált határszakaszon a leginkább megfelel azoknak a kritériumoknak, amelyek szerint különféle feltételek együttes jelenléte kiváltja a közfigyelmet. Ilyen maga az Ipoly-völgy mint kistáj, amely természeti szempontból rendkívül érzékeny egységet képez. Ezt a természeti egységet viszont egységesen is kellene kezelni, amire a több évtizedes határhelyzet nem adott lehetőséget. Mivel olyan társadalmi berendezkedésű államok osztoztak mindkét partjából, amely államok számára a természet mint érték alig jelentett valamit, számukra logikusan következett, hogy az Ipoly-táj hasznosítására kötöttek egymással szerződést. A ténylegesen meglévő árvízi fenyegetettséget a szlovákiai oldalon összekapcsolták a környék mezőgazdasági hasznosításával, majd a tervezett bős-nagymaros beruházással. Mindezek együttesen eredményezték, hogy a gazdasági szempontú hasznosítás kapott olyan elsőbbséget, ami mögött eltörpült a természetvédelem.

Ez volt az Ipoly-völgy körül felhalmozódott problémáknak az a megjelenési formája, amely alkalmat adott mintegy politikán kívüli társadalmi mozgalmak megindulásához. Ezek a környezetvédelmi mozgalmak az 1980-as évek végén jelentek meg és különböző szervezetek létrehozásában csúcsosodtak ki. Ezek vezettek az Ipoly Unió és az Ipoly Eurorégió megszervezéséhez a határ mindkét oldalán.

A környezetvédelem mint csomóponti kérdés köré újabb és újabb mozgalmak szerveződhetnek. A fejlesztési feltételek megvalósulását segítette, hogy a régi megyeszékhely az Ipoly-táj központja maradt, mellette az Ipoly-völgy fontos kisvárosi hálózatával a határ mindkét oldalán. Érdemes ezt a kisvárosi hálózatot akár a földrajzi értelemben kissé távolabb fekvő Esztergomtól és Párkánytól számítani, de Szob, Vác, a szlovákiai Ipolyság föl egészen Szécsényig egységesen biztosították a szükséges szellemi-szakemberi hátteret.

Erősíti az Ipoly-völgy helyzetét, hogy a tágabb értelemben vett Budapest agglomerációs gyűrűjének még kialakulatlan északi szerves része. Mindenesetre Budapest közelsége mind szervezeti, mind vele összefüggésben szellemi értelemben támogatást jelent.

5.2. Sátoraljaújhely

Sátoraljaújhely esetében a társadalmi feltételek megléte maradt az erősebb. Földrajzi helyzete is elsősorban a hajdani megye szempontjából volt előnyös és a hajdani megyéhez tartozó települések számára volt fontos. A hajdani megyeszékhely az északi irányból dél felé, a Bodrog, azaz az Alföld felé futó utak végpontján nőtt központtá. Megváltozott Sátoraljaújhely fontossága a Miskolc–Kassa vasút megépítésével, mert ezzel a vasúttal is Kassa regionális szerepköre erősödött tovább. A tőle nem nagy távolságban lévő Sátoraljaújhely a régióközpont Kassa körüli városgyűrű egy tagjává vált. Igazából nem is ennek az egy városnak, hanem Hegyalja egészének volt jelentősége a Bodrog mentén a Tisza torkolatáig, a szőlőhegy menti falvakkal együtt Szerencsig, Tokajig. Ez a gazdálkodáshoz és közös kultúrához tartozó településeggyüttes volt fontos, szinte azonos súlyú kisvárosaival. A határmentiség 1920 után egyrészt perifériára sodorta Sátoraljaújhelyet, másrészt a várost is és az egész Hegyalját is besorolta a borsodi iparvidék nyomasztó fölényé alá.

A földrajzi adottságok sem a legjobbak ahhoz, hogy csomópont legyen a város, mert a központi hely továbbra is Kassa maradt. Szlovákiában Kassa geopolitikai szerepe Pozsonyével vetekszik, emiatt különös gondossággal tervezték meg a kelet felé tartó vonzását, kisugárzását. Az elmúlt évtizedek alatt a közlekedési folyosók áthelyeződtek, és az újabb tervek szerint tovább erősödnek kelet felé, a Kassa–Ungvár vonalra. Ennek az az oka, hogy Szlovákia a saját geostratégiai igénye szerint építi közúthálózatát, tekintet nélkül a Kárpát-medence adta lehetőségekre. Sátoraljaújhely emiatt továbbra is csak regionális alközpont szerepére törhet, amire a hármashatár közelsége miatt eséllyel pályázhat. Kedvező esetben kialakulhat egy Kassa–Ungvár–Miskolc háromszög, aminek egyik összekötő láncszemévé válhat Sátoraljaújhely. A sátoraljaújhelyi fejlesztési elképzelések erre az eshetőségre összpontosítva szerveződnek nagy erővel és magas színvonalú szellemi kapacitással. Ez az alközponti szerep azonban tágasabb a szokásos központi szerepkörnél, mert az államhatárokon átnyúló vonzáskörzet is beleértendő az általa ellátandó térbe. Ahhoz azonban, hogy Sátoraljaújhely el tudjon látni szolgáltató feladatokat a három ország három határ menti térségében, komoly fejlesztésekre van szüksége. Gazdasági, idegenforgalmi, szolgáltatási,

kulturális, komplex szervezői feladatellátás létrehozása és fejlesztése a régióközpont kialakításának alapfeltétele.

A közigazgatás magyarországi kistérségi besorolása újabb és újabb, de egyre kisebb kistérségeket hoz létre. Így lett mára külön kistérség Bodrogköz, Hegyköz, Hegyalja. Ezek a kistérségek egy erős központ nélkül nem fognak tudni látványos fejlődést elérni. Sátoraljaújhely és a Hegyalja kisvárosainak szoros együttműködése szükséges átütő erejű fejlődés megvalósulásához.

A város és a három határ menti térség fejlesztésének mozgatója, központja a sátoraljaújhelyi *Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány*. A város arra példa, hogy egy szervezet, jelen esetben a ZRVA alakít ki egy olyan intézményrendszert, amely képes teljes körű fejlesztési szolgáltatást biztosítani. Ennek érdekében megalapított „minden” olyan szervezetet, ami alkalmas arra, hogy pályázati eredményt hozzon. Az alapítványra építve információs hálózatot, vállalkozási övezetet, inkubátorházat, vállalkozói klubot, határ menti gazdaságfejlesztési szövetséget három ország között, eurorégiót stb. alapítottak (Juhász 2005).

Információs rendszer és hálózat kiépítése

A ZRVA irodájában, majd a térség 9 polgármesteri irodájában kiépítették a vállalkozások segítségét biztosító információs hálózatot. Ez számítógépes kapcsolatot jelent a világhálózathoz való hozzáféréssel, amit kiegészített a szaktanácsadás.

Szervezik a Zempléni Vállalkozói Klubot, melynek keretében szakmai előadások, bemutatók, találkozók révén biztosítanak naprakész információt az érdeklődőknek. 2004 óta a szolgáltatás bővült az Európai Unió információk biztosításával.

Térség és területfejlesztési program

37 területfejlesztési programban vettek részt megalakulások óta.

1996-tól térség- és területfejlesztési irodát hoztak létre, így önálló programszervező segíti a térségfejlesztési programok szervezését, a területfejlesztési társulások munkáját.

Kidolgozták, majd 2000-ben aktualizálták a Zempléni Vállalkozási Övezet programját. Létrehozták a Zempléni Vállalkozási Övezetet működtető szervezetet.

1998 óta működtetik a sátoraljaújhelyi ipari parkot.

Elkészítették a Zempléni Vállalkozási Övezet honlapját www.zemplen.hu név alatt.

Szaktanácsadási tevékenység

Megalakulásuk óta biztosítják a térségi vállalkozók számára az ingyenes szaktanácsadást saját dolgozóik, szakembereik és külső szakértők bevonásával. 1992-től a külső, üzleti alapon igénybe vett szakértő díj mérséklésére szolgált a Phare finanszírozású szaktanácsadói támogatás, melynek két formáját, az eseti- és tartós szakértői támogatást pályázhatták meg a térség vállalkozói. Ezt a pályázati lehetőséget 46 vállalkozó részére biztosították.

A szervezet nemzetközi kapcsolatai révén közvetíti, esetenként szervezi a külföldi szaktanácsadók térségi munkáját. Négy éven keresztül dolgoztak a szervezetnél az amerikai *Peace Corps* szaktanácsadói. Térségi vállalkozók ingyenesen, illetve jelentős kedvezménnyel vehették igénybe a BB Alapítvány, a Peace Corps, IESC (USA), CESO (CANADA), VOCA (USA), ACDI(USA) és a SEED Alapítvány szaktanácsadóinak szolgáltatásait.

Vállalkozói oktatás, képzés

Az Alapítvány négy szintű vállalkozói képzést folytat:

- vállalkozói tanfolyam potenciális vállalkozók, munkanélküliek, pályakezdők, sőt „ötlettel” rendelkezők részére;
- kezdő vállalkozói tanfolyam induló egyéni- és kisvállalkozók részére, ezen belül speciális mezőgazdasági vállalkozói tanfolyam is;
- haladó vállalkozói tanfolyam, már működő és fejlesztési elképzelésekkel rendelkező vállalkozók részére;
- közepes vállalkozások vezetőinek továbbképzése;
- speciális Európai Unió vállalkozói szaktanfolyam.

Hitelezés, hitel és támogatás menedzselés

1992-től vesz részt a Zempléni RVA a mikrohitel programban. A program célja a kis- és középvállalkozások beruházásainak finanszírozása, kedvezményes kamatozású hitellel.

Zempléni Európai Információs Iroda

A Zempléni RVA közel öt éve vesz részt EU-s programok kidolgozásában és végrehajtásában (Phare Partnership, Phare Credo, Leonardo Da Vinci). A korábbi projektek eredményei és feltételrendszere alapján az alapítvány kezdeményezések sorozatát indította el 1999. év folyamán, melyek a Zemplén térség, tágabb értelemben pedig a magyar–szlovák–ukrán hármashatár menti régió EU-s felkészítését hivatottak megalapozni.

A magyarországi EU Delegáció és a BAZ Megyei Területfejlesztési Tanács támogatásával EU-s információs irodát és szakkönyvtárat alakítottak ki a Vállalkozók Házában. Ez lett a Zempléni Európai Információs Iroda. Az iroda 2002-ben csatlakozott a külügyminisztérium által működtetett Európai Információs Pontok (EIP) hálózatához. Az iroda elsődleges feladata az Európai Unió által kiírt pályázatokhoz és az EU-ról szóló információkhoz való hozzáférés biztosítása.

Vállalkozói inkubátorház program

Az Alapítvány létrehozta a vállalkozói inkubátor program keretében a Sátoraljaúj helyi Vállalkozók Házát. Az Alapítvány által kialakított és felújított közel 1.000 m² hasznos alapterületen 12 vállalkozás kapott helyett a megalakuláskor, kedvezményes bérleti díj ellenében, maximum 3 évig. A helyiségen kívül teljes infrastruktúrát kapnak a vállalkozók, önköltséges alapon. Jelenleg a Vállalkozók Házában 23 vállalkozás dolgozik. 1997-ben kialakították a vállalkozói udvart, ahol vásárokat, árubemutatókat szerveznek a térség vállalkozói számára.

Interregionális program

Közös rendezvények, vásárok, üzletember találkozók, oktatási programok után 1994-ben a szlovák és ukrán partnerszervezetekkel együtt létrehozták a *Kárpátok Határ menti Gazdaságfejlesztési Szövetséget*. A Szövetség 1995-ben már közösen meghirdetett program alapján végezte tevékenységét.

- Irodát nyitottak Szlovákiában Nagykaposon és Királyhelmeceken, Ukrajnában Ungváron.
- Az irodákat felszerelték, ezzel bővült az információs irodahálózat három határon túli irodával.

- Háromnyelvű egységes adatbázist hoztak létre, ez segíti a vállalkozókat a gazdasági partnerkeresésben.
- Mindhárom térségben évente nemzetközi kiállítást és vásárt, valamint üzlettember találkozót szerveztek
 - Szerencs, Hegyaljai Gazdanapok;
 - Ungvár, EXPO UZHGOROD;
 - Nagykapos, COPUS EXPO
- A hármashatár menti térségben kialakítandó különleges gazdasági övezetek és a határ átjárhatóságának javításáról tanulmányt készítettek.
- *Kárpátok Gazdasági Szemle* címmel negyedévenként jelentetnek meg információs újságot 4000 példányban négy nyelven. A *Referencia* gazdasági ajánló műsor évente 10 alkalommal jelentkezik szerkesztett adással a Zemplén TV műsorán.

Egyéb szolgáltatások

- megbeszélések, rendezvények megrendezéséhez helyiség biztosítása;
- irodai szolgáltatások, telefax, fénymásolás;
- vállalkozói hirdetésfelvétel;
- vállalkozói ingatlan eladás, bérlet közvetítése;
- kapacitás kínálat – kereslet, üzletközvetítés.

2004-ben megalapították a Zemplén Eurorégiót. Az Eurorégió alapító okiratát 9 szlovákiai mikrorégió és 5 magyar zempléni kistérség, mindkét ország regionális szervezetei, valamint 17 együttműködő partner írta alá. Az Eurorégió lényegében lefedi az egykori történelmi Zemplén vármegye területét. A szövetség célja a stratégiai programtervben megfogalmazottak szerint a határ menti Zemplén térség közös, összehangolt fejlesztési programjának kidolgozása és megvalósítása. A két ország határ menti térségeinek partnerségi alapon történő felzárkóztatása, a regionális és helyi erőforrások koncentrációjával és az Európai Unió, a szlovák, magyar nemzeti költségvetési pályázati források hatékony felhasználásával. Szervezeti központjai a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (Sátoraljaújhely) és Királyhelmecei Regionális Fejlesztési Ügynökség (Királyhelmece, Szlovákia).

5.3. Putnok

Putnok Gömör déli központja volt, de szerepét elvesztette a határváltoztatással, illetve tovább csökkent jelentősége az ózdi nehézipar virágkorában. Az ózdi vasipar válsága sem hozta meg a felvirágzás lehetőségét, mert a hét ezer fős kisváros gondjai eltöpreltek a korábban negyven ezres Ózd gondjai mögött. Ózd mind virágkorában, mint hanyatlásában elszívta a fejlesztési lehetőségeket Putnoktól. A kisvárosi hagyományok és a korábbi gömöri szerepvállalás azonban segített kimozdítani Putnokot a mély álomból és mára az évente megrendezett nemzetközi vásárával messze környék központjává vált. Ha anyagi támogatással további fejlődési lehetőséghez jut, mind a városnak, mind környékének hasznára fog válni. A Putnok által szervezett Sajó–Rima Eurorégió esete példázza azt a rugalmasságot, amivel a város kezeli a lehetőségeket. Az eurorégió eredendően a két folyó völgy természeti értékei, a környezetvédelem miatt alakult meg, de mivel valószínűleg nem volt elég szellemi kapacitás és végrehajtó

kapacitás a tervek megvalósításához, a vásárok megrendezésére váltottak át. Ennek sikerességét a vásáron növekvő számban megjelenő vállalkozók bizonyítják.

5.4. Salgótarján

Salgótarján az egyetlen közepes nagyságúnak mondható város az Ipoly és a Tisza között a maga 70 ezer lakosával. A 19. században a környéken lévő nyeranyagokra települt az ipar. A kőszén, a vasérc, a szilikát ásványok tették lehetővé a bányászat, a kohászat, a vasgyártás, az üvegyipar kifejlődését. Így lett a 800 lelkes palóc faluból ipari központ együtt Rimaszombattal és Losonccal. Ezt a szerves együttfejlődést szakította meg a határváltozás 1920-ban, azóta elágazó utat jártak be a korábban összetartozó települések. A kommunista diktatúra a maga ideológiája szerint tovább erősítette a város nagyipari jellegét. A vas-és acélgyártás, a fémfeldolgozás, a gépgyártás, a szénbányászat, az üvegyártás és feldolgozás továbbra is domináns maradt, és jelentős fejlesztéseken ment át. A megye első számú, a tervgazdálkodási politika által erőteljesen támogatott központja az ipar, a gazdaság, a közigazgatás területén Salgótarján lett, és 1951-ben megyeszékhelyi rangot kapott a túlságosan polgári Balassagyarmattal szemben.

A gazdasági válság az 1980-as évektől sújtja a várost és környékét. A kimerült bányákat és a veszteséges iparvállalatokat bezárták, ami magas munkanélküliséget vont maga után. A megye évekig a magyarországi társadalmi-gazdasági átalakulás egyik vesztese volt. A magyar főváros felől érkező tőke azonban fokozatosan vállalkozások sorát indította be először a megye nyugati felében, majd Salgótarjánban is. Az is nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy a határ menti elzártság a gazdasági verseny számára sem előnyös. A gazdasági fejlődésnek útját állják a határok.

A gazdasági válságból, a határ menti hátrányos helyzetből származó nehézségek arra ösztönözték az itt lakókat, hogy minden lehetséges eszközzel keressék a kilábalás lehetőségét. Ezt nagyban segíti, hogy Salgótarjánban az évtizedek során annyi intézmény és szellemi kapacitás halmozódott föl, hogy betöltsi a térségi szellemi központ szerepét. Több olyan intézmény is van a városban, ami a területfejlesztés szempontjából kiemelkedő fontosságú, illetve több olyan területfejlesztési feladatot is ellátó intézmény van a városban, amely a határ menti együttműködést szervezi.

Gazdaságfejlesztési tevékenységet folytat az 1998-ban alakult, majd 2000-ben újjáalakult *Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Magyar-Szlovák Tagozata*. Fő feladata a tagoknak nyújtott információnyújtás, szolgáltatás, rendezvényszervezés. Ennek érdekében együttműködik a szlovák kamarákkal, különböző szlovák szakmai szövetségekkel, például kiállításszervező cégekkel. Elektronikus hírlevelet szerkesztenek, honlapot működtetnek. A pozsonyi (magyar) ITDH és a losonci partnertagozat szervezésében magyar cégek szlovákiai, Salgótarjánban pedig szlovák cégek magyarországi bemutatkozását szervezik. Tájékoztató programokat szerveznek a gazdasági jogszabályok változásairól, feltárják a kétoldalú kereskedelem gátjait, intézkedéseket kezdeményeznek a nehézségek feloldására, ösztönzik vegyesvállalatok létrejöttét, elősegítik a tagok szlovákiai kiállításon való megjelenését.

A leggyakrabban üzleti partnereket keresnek a vállalkozók, ennek érdekében segítenek cégliستا készítésében, rövid üzleti ajánlat írásában, lefordítják a megkeresést és el is juttatják a szlovák cégekhez, illetve közlésteszik a szlovák kamarai újságban. Segítenek a tárgyalási időpontok egyeztetésében.

Amit a szlovákiai vállalkozási környezetről tudni kell címmel kiadványt készítettek.

Felhasználják az együttműködés jegyében a Neogradiens Eurorégió szervezetét, melynek a nevében pályázatot írnak (Turisztikai Networking a Neogradiens Eurorégióban), konferenciát szerveznek (Falusi turizmus a Neogradiens Eurorégióban), üzleti találkozót szerveznek (Szlovák-magyar eurorégiós üzletember-találkozó), részt vesznek vállalkozói láncok, vállalkozói fűtők, ún. klaszterek szervezésében (szlovák-magyar gépipari- és bútorigipari klaszter).

Tanácsadói hálózatot működtettek (2005 októberétől 2006 júliusáig) Salgótarjánban és Losoncon, ahol az érdeklődő vállalkozások tolmácsok segítségével kérhettek információt gazdasági jog, adózás, számvitel, minőségügy, marketing témakörökben, heti rendszerességgel. A tanácsadói napokon átlag 10 vállalkozás jelent meg alkalmanként.

Szintén a gazdaságfejlesztést célozza meg a *Nógrád Megyei Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány*. Az inkubátorház bővítésével egy szlovák-magyar eurorégiós információs és tanácsadó iroda jön létre 40 fős előadó teremmel, valamint 3 új iroda kialakításával. Az irodákban szlovák-magyar közös, illetve együttműködő vállalkozások dolgoznak. Ezzel a két ország határ menti területén működő kis- és középvállalkozásainak támogatását, versenyképességének és növekedésének elősegítését kívánják elérni.

A *Neogradiens Eurorégió* és a *Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács*, illetve munkaszervezete, az ügynökség együttesen foglalkoznak a határon átnyúló kapcsolatokkal.

Az eddigiekből látható, hogy a térség számára elsősorban a gazdaság fölpezsdítése a fontos, ezért olyan fejlesztések valósultak meg eddig, amelyek a vállalkozások együttműködését segítik elő. A gyakorlati lépéseket helyzetfeltáró kutatások segítik, amelyek a NEOGRADIENSIS eurorégió teljes területét vizsgálják, nemcsak a magyarországi oldalt. A kutatásokból az derült ki, hogy egyelőre bizonyos előnye van a magyarországi vállalkozóknak a szlovákiaiakkal szemben. Komoly képzési és képzettségi hinyosságokra is fény derült, amelyek megnehezítik a vállalkozók sikeres piaci szereplését (Salgótarján 2006).

Valószínű, hogy egy teljességre törekvő gazdaságfejlesztési program fog készülni a jövőben, mert a sok részterület együttes fejlesztése másként nem képzelhető el.

6. A területfejlesztés gyakorlata a határ mentén

6.1. A PHARE CBC program

1994-ben, az EU külső határaihoz kapcsolódó térségek felzárkóztatására indította el az Európa Tanács a csatlakozásra váró országok EU határterületein a nemzeti Phare-programnak részét nem képező Phare CBC (Cross-Border-Co-operation) programot, amely öt terület fejlesztésére koncentrált. Ezek a következők:

- regionális tervezés,
- műszaki infrastruktúra-fejlesztés,
- gazdaság- és turisztika fejlesztés,
- humán erőforrás-fejlesztés,
- környezet- és természetvédelem.

Magyarországon a határon átnyúló együttműködések intenzitásának és jelentőségének megnövekedése a PHARE CREDO és a PHARE CBC programnak köszönhető. Az 1998–2000 között futó PHARE CREDO programok célja az volt, hogy az akkor még tagjelölt országok határ menti régiói között elősegítse az együttműködést, beleértve a közép-európai országok és a FÁK országaival közös határ menti területeket is. Ez Magyarország esetében a szlovák, a szlovén, a román és az ukrán határ menti területeket is jelentette. Elsőbbséget adott a regionális gazdaságfejlesztésnek, a kereskedelmi és kulturális kapcsolatok erősítésének, a tudományos és technikai együttműködés kiépítésének. Ezt kis és nagy pénzügyi alapokkal segítette.

A Szlovákia-Magyarország PHARE CBC program 1999-ben indult el. Ennek újdonsága az volt, hogy ún. *Közös programozási dokumentumot* kellett létrehoznia a feleknek, amit a közös határbizottságok fogadtak el. A pályázás és a projekt megvalósítása az európai mintát követte, ennek megfelelően az INTERREG alapvető eljárásrendje szerint történt. A *Közös programozási dokumentum* a 2000–2006 közötti évekre volt érvényes, helyzetleírást és ún. SWOT analízist tartalmazott. Főbb céljai között szerepelt az elérhetőség javítása, a humán erőforrás fejlesztése, a gazdasági együttműködés javítása, az elmaradott határ menti térségek fejlesztése, a természet- és környezetvédelem. A pályázati kiírások lényegi követelménye volt, hogy a helyi és a regionális hatóságok a határ menti régiókban közös projekteket ösztönözzenek és valósítsanak meg.

A fejlesztések döntő többsége az ún. KPA, azaz a Kis Projekt Alap keretében valósult meg. Valóban kis méretű, viszonylag kis összegeket igénylő pályázatok voltak ezek, amelyek inkább a tanulási folyamat részét képezték, semmint látványos változásokat hoztak volna a térség fejlődésében. Komoly gondot okozott viszont ezeknek a megvalósításában, hogy az Unió által szorgalmazott tükörprojektek – tehát amikor a határ két oldalán élők közösen adták be pályázatukat – csak ritkán nyertek együtt, gyakoribb volt, hogy csak az egyik fél nyert, a másik kimaradt a közös munkából. Ez a pályázatnak a megvalósítását is kockázatosná tette és kínos helyzet elé állította az együttműködésben reménykedő két felet.

Gondot okozott az is, hogy az egyes határszakaszok között jelentős különbségek alakultak ki a támogatás mértékét tekintve. A legnagyobb keretösszeg az osztrák határszakaszon állt rendelkezésre, így a beruházások is innen kerültek ki legnagyobb számban. 2000-től az osztrák–magyar határszakasz kiemelt támogatásban részesült, viszont a többi, köztük a magyar–szlovák is nagyon kevés támogatást kapott. A 669 km-es határszakaszra csak 20 millió jutott. Emiatt az érdekek harmonizálását nagyon nehéz volt megoldani. A 21. táblázat jól érzékelteti ezt a különbséget. A leghosszabb támogatásban részesülő határszakasz a magyar–szlovák határ, mégis a támogatási keret 8,8%-át kapta, szemben az osztrák 60,8%-kal.

A szlovák területfejlesztők is hasonló nehézséggel álltak szemben, mert ehhez hasonló aszimmetria jellemezte a szlovák határ menti támogatásokat is. 2001 és 2003 között három országgal volt PHARE CBC támogatás, Ausztriával, Lengyelországgal és Magyarországgal. Csehországgal korábban, 1999-ben volt közös programja Szlovákiának, Ukrajna pedig az uniós szabályok értelmében nem volt támogatható.

11. táblázat. PHARE támogatás a magyar határ mentén 1995–2001

Programok	Phare támogatási keret	%	Phare keret lekötése	%	Lekötési %	A határ hossza, km	%
Ausztria	62 000 000	60,8	41 046 279	65,0	66,2	356	22,6
Románia	24 000 000	23,5	13 697 145	21,7	57,1	448	28,4
Szlovákia	9 000 000	8,8	5 615 521	8,9	62,4	669	42,5
Szlovénia	7 000 000	6,9	2 789 724	4,4	40	102	6,5
Összesen	102 000 000	100,0	63 148 669	100,0	61,9	1575	100,0

Forrás: VÁTI 2002

12. táblázat. PHARE támogatás a szlovák határ mentén, 2001–2003

	Évente M	A határ hossza (km)
Magyarország	2	669
Ausztria	6	106
Lengyelország	4	547

Forrás: Aurex 2005.

A látható aránytalanság következményei többször komoly probléma elé állították a pályázatók felelőseit. A magyar határszakaszra kiírt pályázatokra szinte minden esetben többszörös túljelentkezés volt (pl. a közösen kiírt 2001–2002. évi Kisprojekt Alapra beérkezett 134 pályázatból csupán 9-re volt elég a megadott keretösszeg), így több tucat, minden kritériumnak megfelelő pályázónak nem jutott a támogatásból. Az osztrák határszakaszon viszont volt olyan pályázati forduló, hogy egyáltalán nem, vagy kevés megfelelő pályázat érkezett (Aurex 2005).

A határ menti programok finanszírozásánál figyelembe kellene venni a határ menti régiók számát és különösen a lakosság lélekszámát. Ez különösen nagy jelentőséggel bír az egyes programok közti egyensúly megteremtésében. Helytelen, hogy Magyarország leghosszabb határszakaszának, a magyar–szlovák határtérségnek meg kell elégednie ilyen szerény támogatással, szemben a sokkal fejlettebb osztrák határszakasszal.

Az 5 fő prioritás közül a szlovák határ menti programban a humán erőforrás-fejlesztés emelkedett ki, mert a kis projektek esetében a fő irány az emberek közötti kapcsolatépítés. A kis projektek esetében fontos hangsúlyozni, hogy a támogatási összegnél sokkal nagyobb a jelentőségük. Ha van ismeret a közvéleményben a CBC programokról, akkor az a kis projekteknek köszönhető. Meghatározó szerepe van az eurorégióknak a határon átnyúló kapcsolatokban, mert a pályázatokban megjelenő projektek jó része ezeknek a szervezeteknek a megjelenésének, működésének köszönhető. A partner megtalálása nehéz feladat, ebben az eurorégió kiválóan közreműködik. Jogi szervezetté kell válniuk a felelősség vállalása érdekében.

A területi fejlődés hosszan tartó, számokkal általában csak áttételesen mérhető, illetve kifejezhető folyamat. A változás leghamarabb a térség gazdaságának alakulásában jelenik meg, akkor is ha pozitív, akkor is ha negatív irányban történik, és csak később észlelhető a lakosság társadalmi, szociális viszonyaiban mint el- vagy bevándorlás, az iskolázott népesség arányának vagy korösszetételének változása stb. A Phare CBC program területfejlesztő hatásának bizonyításához még kevés idő telt el, a hatások csak több év elteltével mérhetők. A magyar–szlovák határ esetében pedig olyan

kis léptékű fejlesztések történtek, amelyeknek a hatása valószínűleg a jövőben sem mutatható ki.

Ennek ellenére a régió számít a határon átnyúló kapcsolatok továbbfejlődésére, ezért a következő stratégiai célokat fogalmazta meg a magyar–szlovák CBC program kapcsán:

- A határ menti fekvésből adódó hátrányok előnnyé formálása;
- A határ menti térségben élők életminőségének javítása és a kommunikáció fejlesztése;
- A környezetminőség és a természetvédelmi együttműködések javítása;
- A műszaki infrastruktúra és a közművek állapotának javítása;
- A diverzifikáción és a versenyképességen alapuló fenntartható gazdasági fejlődés előmozdítása;
- Közös fenntartható fejlesztési elképzelések megvalósulásának támogatása;

A régió 2000-ben a magyar–szlovák Phare CBC programban vett részt nyolc projekttel, amelyek ugyan viszonylag kis számban, de széles skálán segítették a határ menti térségek fejlődését. A régió fejlesztési céljai a külső és belső kohézió megteremtése, valamint az értékek megőrzése körül rendeződnek. A külső kohézió megteremtése olyan tevékenységeket foglal magába, amelyek a térség szociális és gazdasági struktúráinak fejlesztését tűzik célul az európai társadalmi és gazdasági rendszerbe való beilleszkedés érdekében. A belső kohézió megteremtése elsősorban a leszakadó térségek fejlesztését és általában az életminőség emelését, míg az értékek megőrzése a regionális identitás erősítését, valamint az erőforrások fenntartható hasznosítását célozzák.

A régió célkitűzéseivel és társadalmi-gazdasági fejlettségével összhangban a Phare CBC által támogatott projektek mintegy fele a gazdaság fejlesztését segítette. Ezen belül az idegenforgalmi fejlesztések súlya mutatja, hogy ebben a térségben viszonylag fejletlen tevékenység húzóágazatként hathat a régió fejlődésére, a különböző fejlettségű kistérségek közötti különbségek mérséklésére. A közlekedést, a természet- és környezet védelmét szolgáló projektek közvetlenül és közvetve is szolgálják a térségi különbségek felszámolását, az életminőség növelését és egyben a környezeti erőforrások és értékek megőrzését és fenntartható használatát is.

A közlekedésfejlesztési beruházásokat megelőző, a fejlesztéseket megalapozó háttér tanulmány közvetlenül szolgálja a határon átnyúló szakmai kapcsolatokat.

- A Heves megyei önkormányzat vezetésével és a hazai és szlovákiai szakmai és önkormányzati partnerek bevonásával elkészült tanulmány hosszú távon határozott meg olyan fejlesztési célokat, amelyek a későbbiekben a Magyarország és Szlovákia közötti eurorégió(k) közös fejlődésének, a gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítésének fontos feltételét biztosíthatja.
- Nógrád megyében, a *Karancs-Medves Természetvédelmi Alapítvány* által vezetett projekt a mai Neogradiensis régió kulturális és természeti értékeinek bemutatását tűzte célul az idegenforgalmi fejlesztési projektek között. A Salgó várárt és Somoskőt összekötő tanösvény nemcsak a Medves-vidék természeti értékekben gazdag tájait mutatja be, hanem a térségben kiemelkedő kulturális-történeti értékek számító várak arra érdemes bemutatását is nagyban elősegítette a szlovákiai oldal hasonló kezdeményezésével párhuzamosan.

- A sátorlajújhelyi csatornahálózat fejlesztése a régió egyetlen Phare CBC nagyprojektje. A projekt a térségi különbségek csökkentésével, az életminőség emelésével, a környezet terhelésnek csökkentésével (pl. a Bodrog folyó élőhelyei esetében) és az erőforrások fenntartható használatával (felszíni és felszín alatti ivóvízbázisok védelmével) több regionális cél eléréséhez komplex módon járult hozzá.

A 2000-ben zajlott CBC KPA program kapcsán a következő fejlesztések valósultak meg (VÁTI 2002):

1. NEOGRADIENSIS Euró régió Nógrád megyei térségfejlesztési program.
2. Ökoturisztikai fejlesztések a magyar–szlovák határ mentén (Abaúji Területfejlesztési Önkormányzati Szövetség)
3. Tanulmány Heves megye és Szlovákia közötti kapcsolatának fejlesztéséért.
4. Ipoly Euró régió szabadegyetem.
5. Tanösvénytervezés Somoskő és Salgó között.
6. Szlovák–magyar gazdasági kapcsolatok fejlesztése.
7. Az európai vaskultúra útjai Észak-Magyarországon.

Annak ellenére, hogy a PHARE CBC magyar–szlovák határ menti program rendkívül alacsony összegű támogatásban részesült az elmúlt években, mégis tudunk különbséget kimutatni a két határszakasz, a nyugati és a keleti között. A legfőbb különbség az, hogy a keleti határszakaszon jóval nagyobb a pályázati aktivitás és ennek megfelelően nagyobb a megnyert pályázatok száma is. A keleti határszakasz magasabb aktivitására jellemző, hogy a 2002-ben teljesített PHARE CBC KPA 15 nyertes pályázója között 10 volt észak-magyarországi, sőt elnyerték a kiosztott összeg 94%-át.

Részletesebb adatokkal rendelkezünk a 2000-es Magyarország–Szlovákia Phare CBC KPA eredményeiről, melyet 2002-ben hirdetett meg magyar oldalon a miniszterelnöki hivatal és a VÁTI. Erre a hirdetésre 73 pályázat érkezett be. A 73 beérkezett pályázatból 56 maradt versenyben, a többi tartalmi okokból (13) vagy formai okokból (4 késve érkezett) kimaradt. 72 azonosítható pályázat 35 településnevet jelölt meg, amiből 15 volt város és 20 falu. A városok közül 7 dunántúli volt, 15 pályázattal, 9 pedig a keleti országrészből küldte be 35 pályázatát. A falvak közül 8 volt dunántúli 9 pályázattal és 12 keleti, 13 pályázattal.

Egyrészt tehát a városok pályázati aktivitása volt jóval nagyobb a falvakénál, másrészt pedig a keleti országrész települései jeleskedtek nagyobb számú pályázat benyújtásával. A Dunától keletre fekvő megyék, köztük elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén megye aktivitását nagyban elősegíthette, hogy itt indult a Phare-program kipróbálása (a másik kedvezményezett megye Szabolcs volt) már a kilencvenes években. A pályázati lehetőségek megragadása, a pályázatíráshoz szükséges szaktudás itt korábban kialakult, mint a nyugati megyékben.

A 73 pályázóból jellemzően csak töredékük, 11 pályázó nyert, akiknek a székhelyét tekintve azt állapíthatjuk meg, hogy a Dunától nyugatra lévő településről nyert 3 (ebből 2 város), keletre pedig 8 (ebből 5 város).

A szlovák oldalon az 57 pályázóból 16 nyertes volt, közülük három tudta a tervezett feladatot magyar partnerével közösen megoldani. Többségében mind a magyar, mind a szlovák oldal nyertes pályázóinak partnerük nélkül kellett végrehajtaniuk a közösen eltervezett célokat. A szlovák oldal nyertes pályázói között 3 fővárosi, azaz po-

zsonyi szervezetet találunk, de a többi 10 nyertes is városi volt, és csak 3 pályázati anyagról tudunk, amely faluban készült. Égtájak szerint viszont teljes a harmónia, mert 8-8 pályázó van keletről is, nyugatról is (VÁTI 2003).

1998 decemberében az Európai Unió kiterjesztette a PHARE CBC programokat minden határ menti régióra, ezért a szlovák kormány 1999 folyamán szerződésekben rögzítette Magyarországgal, Csehországgal és Lengyelországgal a határ menti együttműködések kétoldalú programjait, a szükséges szervezetek létrehozására és támogatására. Egyidejűleg együttműködési bizottságokat is létrehoztak, amelyek támogatták az együttműködést. Kidolgozták a 2000–2006-ig terjedő időre a fejlesztési stratégiákat a határok mindkét oldalára. Ezt a dokumentumot 2000 áprilisában benyújtották jóváhagyásra az Európai Bizottságnak.

6.2. Jellemző fejlesztési tervek a határ mentén

Jelentős különbség van a fentiekben fejlesztési csomópontnak nevezett szerveződések és a kistérségek igényei és lehetőségei között. Röviden úgy jellemezhetnénk a fennálló különbséget, hogy a fejlesztési csomópontok alkalmasak nagyléptékű tervek készítésére és ennek megfelelő beruházások megvalósítására. A kistérségek azonban jellemzően helyi fejlesztésnek, vidékfejlesztésnek nevezett programokban tudnak elsősorban sikerrel szerepelni. Ennek az a fő oka, hogy a kistérségek többségében ezen a határszakaszon elsősorban kis lélekszámú falvak, vagy kisvárosok találhatók, esetleg hátrányos helyzetű városok (Ózd), emiatt túl erős az önkormányzati befolyás a fejlesztések tervezésekor. A fejlesztési csomópontokban sokkal több érdekcsoport együttműködésére kerül sor, emiatt szélesedik az ő esetükben a fejlesztési színvonal.

A határ menti sávban kevés sikeres, jól fejlődő város van a magyarországi oldalon (Komárom, Esztergom), annál több az olyan, amelyik évtizedek óta hátrányban szenved épp határmentisége miatt (Balassagyarmat, Ózd, Sátoraljaújhely). A határ mentére jellemző településforma a falu és a falvak csoportja kistérségekben, tájakban. A fejlesztési dokumentumok alapján a határ menti helyi fejlesztési igényekből népszerűségi listát állíthatunk össze a tervekből. Kidolgozottságuk miatt hasznos lehet ezek ismertetése a szlovákiai fejlesztők számára is. Magyarországon neves pályázatíró cégek készítik ezeket a dokumentumokat, többek között a *Excellence Rt.*, *Hitesy-Bartucz-Hollai Üzleti Tanácsadó Iroda*, *MTA Regionális Kutatások Központja*, *Nógrádi Gazdaságfejlesztő Kht.*, *Terra Studio Kft.* stb.

A közlekedés fejlesztése

A határ menti kistérségek első számú gondja a határátkelés nehézsége. A megnyíló határok csak az egyik akadályt fogják elgördíteni az együttműködések útjából, mert továbbra is nehézséget fog jelenteni a közlekedés. Az évszázadokon át meglévő közlekedési utak, beleértve az ösvényeket, a gyalogutakat, a szekérjárásokat, stb., egyelőre járhatatlanok. Ezért várható és elfogadható a kistérségek igénye, hogy az Ipolytól a Tiszáig újra épüljenek a hidak és az átjárást biztosító fontosabb utak, illetve új hidak épüljenek a Dunán.

Bármilyen területi egység – lehet az ország, régió vagy éppen egy kistérség – gazdasági fejlődésének, az ott élő emberek életkörülményei és életszínvonala javításának az egyik legfontosabb alappillére az infrastruktúra, amelyen belül az egyik legszembetűnőbben megnyilvánuló szegmens a műszaki vonalas infrastruktúra, amely

kategóriába a közlekedés is tartozik. A különböző közlekedési utakon történő áru-, személy- és anyagforgalom a mindennapi társadalmi-gazdasági élet, a gazdasági folyamatok alapját jelenti. Egy adott terület közlekedési hálózata jelentős mértékben járul hozzá a helyi gazdaság és a helyi társadalom működéséhez. A közlekedési infrastruktúra fejlesztése tehát ma a gazdasági-társadalmi fejlődés egyik kulcskérdése. Bár az ilyen beruházások megtérülése nem közvetlenül jelentkezik, de a gazdasági versenyképesség és a lakossági életminőség javulásának egyik fontos közvetett tényezője. Az ilyen intézkedés hatására a kistérség külső-belső elérhetőségi viszonyai javulnak, a gazdasági tevékenységek által hasznosított (ipar- és mezőgazdasági) területek, valamint az idegenforgalmi vonzerők megközelíthetősége a befektetők, a lakosság és az idelátogatók számára egyaránt javul, amely megteremti a lehetőségét a vállalkozói aktivitás, a külső befektetések növekedésének, és egyben javítja a lakosság életkörülményeit.

A kistérségi közlekedési infrastruktúra fejlesztésének célja az elérhetőségi viszonyok és a közlekedés biztonságának javítása, valamint a térségi közlekedés zavartalan biztosítása, a lakók számára jobb életkörülményeket, a gazdasági szereplők számára pedig vonzóbb kistérséget teremtve ezáltal.

A közlekedési infrastruktúra általános érvényű, mindenre kiterjedő fejlesztése olyan összetett fejlesztési feladat, melyben az önkormányzatok elsősorban katalizátor szerepet tölthetnek be. Ugyanakkor bizonyos típusú és kisebb léptékű közlekedés-fejlesztésekben maguk is lehetnek kezdeményezők és végrehajtók. A közlekedés fejlesztése a határ menti sáv külső és belső elérhetőségi viszonyait javító fejlesztési tevékenységeket foglal magába, amelyek keretében a közúti mellett a vasúti közlekedés feltételeinek javítására is szükség van. A közúti elérhetőség javítása alatt a belső úthálózat minőségének fejlesztése, valamint hiányzó összekötő, bekötő és elkerülő utak kiépítése is értendő. Helyi önkormányzati illetékességbe tartozik a települések belterületi útjainak fejlesztése, valamint a gyalogos forgalom által érintett útvonalak és közintézmények akadálymentesítése.

Ugyancsak az intézkedéshez tartozó fejlesztési tevékenység a vasúti közlekedés feltételeinek javítása, amely összekapcsolható a határ szlovákiai oldalán lévő vasúti vonal modernizálásával és kölcsönös használatával.

A határ menti térségben jelenleg két helyen törekednek a közúthálózat erőteljes fejlesztésére. Az egyik az Ipoly-völgyét érintő, Nógrád megyei út Budapestről északi irányban, a cél ennek a 2 jelű útnak a gyorsforgalmi úttá fejlesztése.

Hasonló a cél a Miskolc–Kassa közötti nemzetközi, 3-as számú főútvonal magyar–szlovák határ közötti magyar területen lévő szakaszának rekonstrukciójával. A most folyó munkák nyomán az útvonal átlagban 70–80 cm-rel szélesedett, teherbírása megnőtt (az átmenő jelentős teherforgalom lebonyolítására), egyes csomópontok forgalomtechnikai szempontból biztonságosabbá váltak, de továbbra is csak egy nyomvonalú maradt. Az útvonal közvetlen kapcsolatot teremt az M3-as autópályával. A települések elkerülése részben megoldott (Novajidrány, Garadna), míg más települések továbbra is jelentős átmenő forgalmat kénytelenek lebonyolítani (Forró, Csobád). Az itt élők részére különös jelentőséggel bír a településeket elkerülő szakaszok megépítése.

A fejlesztési tervekben rendre szerepel a kerékpárút építésének kívánalma is. Ez az igény általános közlekedési igényt jelent, amelynek vannak a lakoságnak kedvező hasznos jellemzői mellett turizmushoz kötődő elemei is. A tervekben természete-

sen fordítva jelenik meg a kerékpárút iránti igény, mert a turistákra hivatkozva szeretnék megépíteni a főutaktól elkülönített utat, amit nyilván elsősorban a lakosság használna. A határ két oldalán közösen tervezve az ilyen utakat már komoly hálózatot lehetne kiépíteni, ami föllendíthetné az idegenforgalmi központok látogatottságát. Ezt bizonyítják az Ipoly-völgyi kerékpárút kiépített szakaszai is. Ilyen útvonal kiépítésére több más határ menti térségben is szükség lenne. Lehetőség volna a folyókkal párhuzamosan futó kerékpárutak megépítésére (Ipoly, Sajó, Bódva, Hernád, Tisza), amelyek érintenék az idegenforgalmi szempontból frekvenciált településeket (kastélyok, templomok). Szükséges ezeknek az utaknak a szlovák határon átnyúló megépítése is, mivel a térség így nagyobb turisztikai vonzerőt jelentene mindkét ország számára. Ugyanilyen jelentős lehet a természetvédelmi területeken átmenő kerékpárutak építése is.

Helyi gazdaság fejlesztése

A határ menti kistérségek munkaképes lakossága körében az országos átlagnál nagyobb a munkanélküliség. Ezért minden kistérség keresi annak a lehetőségét, hogyan növelhesse a munkahelyek számát. Ennek módszere az életképes helyi gazdaság kialakulása, ami a kistérség lakói számára biztos megélhetést, versenyképes jövedelmet, szakmai perspektívát biztosít. Ehhez erős, biztos piacokkal rendelkező, magas jövedelmezőségű vállalkozások megtelepedésére van szükség. Az országban lezajló gazdasági szerkezetváltás eddigi eredményeiből a határ menti sáv csak kisebb mértékben részesült, a gazdasági struktúra nem változott kedvezően, a térségbe nem érkezik jelentősebb külső befektetés, a helyi vállalkozások legtöbbször a fennmaradásért küzd. A kedvezőtlen tendenciák oka alapvetően a tőkeszegénységből eredő technológiai fejlesztések elmaradása. Ez a jelenség különösen a kistérségi kis- és középvállalkozásokat sújtja, amelyek így nem képesek felszívni a korábban, a hagyományos iparágak leépülésével, valamint az elmúlt időszakban a gazdasági leépítések során elbocsátott munkaerőt.

A határ menti sávban elsősorban a kistelepülések, illetve a rossz közlekedési adottságú települések vannak kedvezőtlen helyzetben. Az ő igényük és érdekük, hogy a kistérség központja, a városok gazdasága fejlődő pályára álljon. A kistérség gazdasága számára szükséges technológiai modernizációra és az általa megvalósuló magasabb jövedelmi szint elérésére a helyi gazdaság azonban önerőből nem képes. A kistérségben jelenleg működő vállalkozások tömege és nagysága kevés ahhoz, hogy a kistérség eltartóképesységének hosszú távon biztos alapja legyen, illetve a jelen lévő munkanélküliek foglalkoztatását biztosítsa. Arra kell törekedni, hogy a rendszerváltás után elmaradt befektetések pótlása a lehetőségek erejéig megtörténjen, a térségbe friss tőke érkezzon, mely munkahelyet teremtsen és csökkentsen a belső tőkeszegénységet. A kistérségeknek tehát elemi érdeke ezen beruházások betelepülésének ösztönzése, elősegítése.

A vállalkozások mellett az önkormányzatok is forráshiánnyal küzdenek, így a vállalkozásokból származó önkormányzati adók mérséklése bár kívánatos, de nehezen megvalósítható útja az önkormányzatok vállalkozástámogató politikájának. A korábbi gyakorlattól eltérően a jelenlegi helyzetben az önkormányzatok nem szívesen mondanak le ingatlanokról, és ha a gazdasági kényszer kikerülhetetlenné teszi az eladásukat, nem szívesen biztosítanak kedvezményes vásárlási lehetőséget a vállalkozók részére sem. A beruházási érdeklődés növelése komplex beruházás ösztönzési csomag kidolgozását és megvalósítását kívánja meg.

A legfontosabb a komplex szemlélet kialakítása, mivel a beruházók vonzásának több, egymást kiegészítő, de jellegükben egymástól jelentősen eltérő eleme van. Az elemeket a helyi gazdaság fejlesztéséhez szükséges intézkedések tartalmazzák. A komplex beavatkozást igénylő intézkedéscsomag legfontosabb elemei a következők:

- A megfelelő méretű, árú, minőségű és előkészítettségű terület rendelkezésre állása.
- A terület jó közlekedési elérhetőségének biztosítása.
- A szükséges létszámú, képzett és átképezhető munkaerő rendelkezésre állása.
- A beruházásösztönzés szervezeti háttere, ami elsősorban a gyors döntési képességet és a professzionális beruházásszervező tevékenységet jelenti.
- A terület komplex kínálatára épített intenzív marketingtevékenység folytatása.
- A terület rekreációs, kulturális, turisztikai, oktatási kínálata.

A területigény biztosításának is sok előfeltétele van. A rendezési tervben meghatározott területeken szükség van tulajdonviszonyok rendezésére, a területek előkészítésére, úthálózati feltárására, a meglévő infrastruktúra fejlesztésére. Ezek a tevékenységek komoly feladatot rónak az önkormányzatokra. Előnynek mondható, hogy a megfelelő méretű terület a határ menti sávban adottság, hiszen iparterületek sora áll rendelkezésre a befektetők számára, közöttük ipari park címmel rendelkező térségek is – ráadásul az ipari parkok esetenként még vonzó szolgáltatásokat is kínálnak. A területek értékesítése, fejlesztése és minél gyorsabb betelepítése szempontjából jó marketingtevékenységet kell folytatni.

A jelentősebb beruházók magas színvonalú technológiát honosítanának meg, jelentős számú személyt foglalkoztatnának és jobb jövedelmezőségük révén magasabb bérszínvonalat tudnának kínálni. Magas technológiai szintjük, a pontosan ütemezett munkafolyamatok révén magasabb munkakultúrát és fegyelmet követelnek, ami viselkedést, és növeli a munkavállalók versenyképességét. A betelepült cég szolgáltatásokat vesz igénybe, ami a helyi vállalkozások számára jelent új, fizetőképes piacot. Az odatelepülő menedzsment minőségi lakásokat és szolgáltatásokat igényel, a gyerekek oktatásától kezdve a rekreációs szolgáltatásokon – kultúra, sport, szórakozás stb. – keresztül a minőségi ellátásig. A beruházás felpozíciót az adott térség üzleti életét, rendezvények, képzések bonyolódnak, ami megfelelő háttér-infrastruktúrát igényel.

Ha a határ menti sáv kistérségeinek befektetővonzó képességét nem sikerül jelentős mértékben javítani, akkor a kistérségek gazdaságára jobb esetben a stagnálás, rosszabb esetben a visszaesés lesz a jellemző. Húzóberuházások nélkül nem várható a kistérségekben a jövedelmi szint jelentős emelkedése sem, ami az ingázás továbbbi növekedését, és a külső környezettől való függés fokozódását, később az elvándorlás növekedését fogja eredményezni.

A befektetői érdeklődés fokozása, a külső munkahelyteremtés mellett – amelynek elsődleges szerepe lehet a tőkeszegénység csökkentésében – fontos tényező marad a helyi vállalkozások foglalkoztatási szerepe is. A meglévő vállalkozások fennmaradását több tényező fenyegeti. A határ menti sávban lévő vállalkozások sebezhetőségének oka abban rejlik, hogy a kényszervállalkozások, a tőkeszegény kisvállalkozások források és szakmai támogatottság hiányában nem képesek rugalmasan alkalmazkodni a változó piaci igényekhez. Ugyanakkor az Unióhoz való csatlakozás a hazai, jellemzően kis- és középvállalkozások számára hirtelen növekvő konkurenciát és pótló-

lagos (minőségi, környezetvédelmi, szabályossági) követelményeket támaszt. A helyi vállalkozások (különösen a kis- és középvállalkozások) sikeres piaci szereplése elsősorban a termelőeszközök fejlettségétől függ. Ezért fontos feladat az életképes kistérségi vállalkozások eszközállományának, technológiai színvonalának fejlesztése. A technológiai fejlesztések mellett ugyanakkor fontos szerepet játszanak a korszerű vállalatirányítási és minőségbiztosítási rendszerek, egyrészt a termelékenység növelésében, a beszállítói hálózatokhoz történő csatlakozásban, másrészt pedig a piacképes termékek előállításában. A fejlesztések ilyen irányát külön indokolják a tágabb térségbe érkező külső tőkebefektetések által meghonosodó termelési technikák is. A környező területekre vagy a kistérségbe érkező nagyobb beruházások növelik a helyi kis- és középvállalkozások lehetőségeit a beszállítói hálózatok kiépülésén keresztül, amely folyamatokat a vállalkozói kezdeményezések mellett nagyban támogathatja a gazdaságfejlesztési szervezetek egymásközi és a vállalkozások közötti együttműködéseinek fejlesztése.

A határ menti sáv települései – a környező gazdasági központoktól való erős függés ellenére – is rendelkeznek olyan erőforrásokkal, amelyek hasznosítása egyértelműen fontos, nemcsak a helyi identitás fenntartása, de a helyi gazdasági erőforrások ésszerű hasznosítása miatt is. Pl. a határ menti települések mezőgazdasági adottságai országos viszonylatban nem kiemelkedően kedvezőek, de változatosak. Léteznek olyan mezőgazdasági termékek, amelyeknek a változatos adottságokhoz igazodó termelése, illetve helyben történő feldolgozása, továbbá a mezőgazdaságra épülő agrár és falusi turizmus lehetőségei jövedelemhez juttathatják a vállalkozókat, és munkaalkalmat biztosíthatnak a lakosságnak.

A fejlesztések a kisebb településeken a nem mezőgazdasági és élelmiszeripari jellegű befektetésekre – különös tekintettel a turizmusra – is ösztönzőleg hatnak. Innovatív módon kell azonban megközelíteni a rendelkezésre álló erőforrásokat – a földet, a tájat, a humán tudást, a kulturális és épített környezeti örökséget, valamint a természeti környezetet is ahhoz, hogy a vidék munkaerőpiacról kiszorult népessége helyben meg tudja teremteni saját foglalkoztatásának kereteit, piaci résekhez illeszkedő, kisüzemben is gazdaságosan előállítható termékekkel, a turizmus, a rekreációs és szociális gazdaság kínálata segítségével. Ebben az értelemben az innováció nem csupán technológiai, műszaki, hanem üzleti, piaci, komplex társadalmi-gazdasági innováció.

A kézműipar a kistelepülések egy másik olyan lehetősége, amelynek fejlesztése segítheti a foglalkoztatási gondokat, illetve a helyi identitás fenntartásához, a turisztikai fejlesztések hatékonyságához is hozzájárul.

Turizmus

A határ menti tájak érintetlensége kínálja azt a lehetőséget, hogy a turizmus, annak különféle fajtái (gyógyfürdők, hévizek) az itt élők megélhetését könnyítse. Az életmód önmagában is eladható turisztikai termék. A természetes életmód, a természetközeli gazdálkodás, a régi kulturális és építészeti értékek megőrzése és bemutatása turisztikai termék.

A turizmus fejlesztése a fejlődés egyik fontos, helyi erőforrásokon alapuló eleme lehet. Pusztán a turizmus térségi fejlesztése nem fogja megoldani a foglalkoztatási gondokat, és nem fogja az egész határsávban emelni az alacsony életszínvonalat. A jelenleginél magasabb vendégforgalmat bonyolító turizmus a helyi lakosság és vállal-

közások egy kisebb rétege számára biztosíthat megélhetést, szélesebb rétegek számára pedig kiegészítő jövedelmet. Ezt természetesen nem szabad lebecsülni: a több lábon álló családi háztartások – ugyanúgy mint a vállalkozások – életképesebbek, jobban képesek kivédeni a piac változásaiból adódó bizonytalanságokat. A fejlődő idegenforgalom ezen túl közvetett hatásként a térség ismertségét és jó hírét növeli, ami a gazdaság más ágazatai számára is pozitív üzenetet közvetít a térségről.

A turizmusfejlesztés célja többemű:

- A határ menti sáv belső erőforrásaira támaszkodó fejlesztések megvalósítása révén a helyi lehetőségek fokozott kihasználása, a külső erőforrásoktól való függés enyhítése;
- Alternatív jövedelemtermelési lehetőségek teremtése a lakosság számára az idegenforgalom felfuttatása révén;
- A turizmus fejlesztése által a térség hírének, ismertségének növelése, ami viszszahat a beruházók érdeklődésének felkeltésére is.

Az idegenforgalom fejlesztése tekintetében a határ menti sáv természeti-táji egységei teljes mértékben egymásra vannak utalva, és csak közösen alakíthatnak ki valóban vonzó és gazdag turisztikai kínálatot – ebből adódóan a városok és a térségük idegenforgalma közös egységként fejlesztendő.

Az idegenforgalom Magyarország gazdaságának egyik fontos ágazata. Az utóbbi néhány évben visszaesett ugyan a turisztikai forgalom, ám ez minden bizonnyal átmeneti jelenség csupán. A hazai turizmusfejlesztéssel foglalkozóknak a következőkre kell figyelniük:

- a külföldi turisták száma és az általuk eltöltött vendégéjszakák száma is csökkent, ezzel együtt megnőtt a belföldi turizmus szerepe;
- a minőségi szálláshelyek kihasználtsága országosan is nőtt (azaz egyre szélesebb réteg engedheti meg magának a minőségi turisztikai szolgáltatások megfizetését), míg a közepes vagy alacsony szintű szálláshelyek kihasználtsága csökkenő tendenciát mutat.

A turisztikai piac változásainak jellemzője, hogy hagyományos ágai mellett az utóbbi években új formái iránt nőtt meg a kereslet belföldön és külföldön egyaránt, ami olyan térségek és települések számára is esélyt ad a turizmus fejlesztésére, melyek korábban nem voltak frekvenciált célterületei. Ilyen formák elsősorban a vidéki tiszta és nyugalmas környezetre, másrészt az aktív szabadidő eltöltésre épülnek, mint pl. a falusi-öko-bakancsos-oktatási-sportturizmus, ez utóbbin belül is a természetközeli- és az extrém sportok, mint pl. a kerékpáros turizmus, beleértve annak „vadabb”, hegyvidéki változatait, a lovasturizmus, illetve pl. a siklóernyőzés, sziklamászás, barlangászás, természetjárás stb. A határ menti sáv települései számára az igények ezen változása új esélyeket ad a turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázására, mivel az egész Északi-Középhegység jó adottságokkal rendelkezik a turizmus ezen új, divatos formái számára, beleértve olyan speciális ágakat is, mint pl. a siklóernyőzés vagy a sziklamászás.

Rövid távon elsősorban a belföldi turizmus fejlődése jelent perspektívát, hosszabb távon azonban az igényesebb, ugyanakkor jóval fizetőképesebb külföldi vendégek kö-

rének bővítését kell megcélózni. E célkitűzés megvalósításához szükséges alapok szintén megtalálhatók a határ menti sáv területén: ilyenek pl. a kiváló vadászati lehetőségek, a gyógyvíz, vagy a Nyugat-Európában már alig fellelhető nyugalmas, falusias környezet és érintetlen természet.

A jó helyi adottságok azonban önmagukban nem elegendők a turisztikai forgalom növeléséhez. Ehhez további két, aktív helyi fejlesztő tevékenységhez kötött feltételnek kell teljesülnie:

Fogadóképesség fejlesztése (pl. tanösvények, a gyomnövényzet kiirtása, a hulladék kitakarítása, pihenőhelyek, a környék szállás- és vendéglátóhelyeinek bevonása, marketing stb.). Ha ez akkor nem valósul meg, akkor a turizmus nem képes betölteni a helyi fejlesztésben neki szánt szerepet. Mi több, a termék nem csupán fejlesztett vonzerő, de valós és fizetőképes piaccal, kereslettel is bír (amit a termékfejlesztés során, marketingmunka keretében a célcsoportválasztáskor kell gondos elemzéssel vizsgálni és meghatározni). A határ menti sávban jelenleg kevés a turisztikai termékfejlesztett attrakció. Ez a valódi oka annak, hogy a jó adottságokkal és piaci lehetőségekkel rendelkező kistérségekben alacsony az idegenforgalom szerepe. A feladat tehát a potenciális célcsoportok igényeinek megfelelő vonzerők kiválasztása, a termékfejlesztéssel kapcsolatos feladatok meghatározása, majd a termékfejlesztés elvégzése. Ezáltal lehet a térség saját belső erőforrásait sikeresen mozgósítani és a lakosság életminőségének javítására fölhasználni.

A turizmus, bár jól definiálható ágazat, nem lehet életképes, csak ha sikeresen illeszkedik a határ menti sáv gazdaságának egészéhez. Mint a helyi gazdaság egyik eleme, ezer szállal kötődik a többi gazdasági ághoz és tevékenységhez: az üzleti infrastruktúra és a helyi vállalkozások fejlesztése nélkül a turizmus sem lehet életképes; a határ menti sáv mezőgazdaságára jellemző agrárvertikum esetében még szorosabb az egymásra épülés, hiszen a vertikum magasabb szintjei már ma is erőteljesen a falusi vendéglátással kapcsolódnak össze a kistérségek jelentősebb agrárvállalkozásai esetében. A különböző gazdasági ágak összekapcsolódása a turizmussal tehát egyrészt szükségszerűség, ösztönzésével ugyanakkor erősíthetők a gazdasági ágak közötti pozitív szinergiák. Szorosan összekapcsolódik a turizmus a helyi kereskedelemmel is, hiszen a turistaforgalom keresletnövelő hatású a kereskedelmi egységek számára, a nem megfelelő színvonalú kereskedelmi ellátottság – ami ma még sok helyen jellemző a települések nagy részére – visszafogja a turizmus forgalmának fejlődését.

A turizmus fejlesztése több, egymásra épülő lépésben történhet:

- A meglévő turisztikai kínálat fejlesztése, bővítése, minőségének javítása, a kínálat valós piaci kereslettel rendelkező terméké fejlesztése. Ehhez elsősorban a turisztikai vonzerőt biztosító speciális térségi látványosságok, attrakciók fejlesztésére, kialakítására, továbbfejlesztésére, újak kialakítására, valamint a kistérség karakteres turisztikai arculatának meghatározására van szükség. Ez – bizonytalansága révén – nem képzelhető el a közösségi tőke részvétele nélkül. A kínálat fejlesztése magában foglalja a környezet rendezését és megóvását is. Az idegenforgalmat kizárólag tiszta, gondozott természeti és épített környezet biztosításával lehet növelni. A határ menti térség számtalan pontján éktelenkedő illegális hulladéklerakók felszámolása, a patakmedrek tisztán tartása előfeltétele a helyi turizmus felfuttatásának. Ugyanilyen fontos a települések képének, elsősorban a településközpontoknak a rendezése.

- A megélénkülő idegenforgalmi érdeklődésre lehet alapozni a szállás- és vendéglátókapacitás bővítését, fejlesztését, új kapacitások létrehozását. A növekvő forgalom mellett egyre fokozottabb mértékben vonható be a magántőke (közösségi szempontok érvényesülése, pl. új munkahely teremtés esetén itt is szükséges a támogatás).
- További lépés közös kistérségi turisztikai kínálati programcsomagok kialakítása. Az attrakciók egy része csak rövid időtöltést, programlehetőséget kínál, ezért önmagukban, településszinten nem képesek komolyabb vonzerőt képviselni. A speciális, és a sok kisebb és néhány jelentősebb potenciál révén megtalálható gazdag kínálat azonban képes megalapozni a térségi turizmus fejlesztését. Ennek feltétele egy olyan kínálati program létrehozása, mely egységbe rendezi, a napi programajánlat szintjén kínálja ezeket az attrakciókat, és hosszabb idő eltöltésére kínál változatos látnivalókat, programokat, szálláshelyet és vendéglátást.

Lényeges, hogy a térségi turisztikai fejlesztések alapjának szánt vonzerők valós idegenforgalmi potenciállal rendelkezzenek. Ez azt jelenti, hogy az adott attrakciónak van-e, és ha igen, milyen széles körű a vonzereje (nemzetközi, országos, helyi szintű), és mekkora tömegeket képes vonzani. Lényeges szempont az is, hogy a vizsgált attrakció az egész év során, vagy legalább évszakonként, illetve csak szűken lehatárolt időintervallumban működik-e (pl. rendezvények), illetve hogy tartós (több napos, egyhetes) vagy csak rövid távú (néhány órás) programot kínál.

A környezetvédelem

A turizmussal is összefügg a környezetvédelem ügye. A természetvédelmi területek, natúrparkok fejlesztése hosszú ideig lesz még pályázati téma. Ezeket a látványos és védendő területeket meg kell nyitni a látogatók előtt, de a szakemberek érveit figyelembe vevő látogatási programok útján. Az utóbbi évtizedben a természeti környezet felértékelődött, a környezettudatos magatartás elfogadottá vált. Mindez megjelenik az érintetlen természet iránti igény megnövekedésében, a természetvédelmi területek felértékelődésében, amit az Európai Unió közösségi forrásokkal is támogat. A határ menti térség mindkét oldala alkalmas a különböző környezet- és természetvédelmi programokba való bekapcsolódásra.

A környezeti állapot egyre inkább felértékelődik a lakosság és a vendégek, turisták szemében, a minőségi élet fontos összetevőjét képezi a tiszta, érintetlen környezet. Ennek érdekében a környezeti értékek megóvása, rehabilitációja fejlesztési céllá vált. A korábbi ipari és bányászati tevékenységek eredményeként jelentős kiterjedésű barnamezős ipari területek, tájsebek találhatók a határ menti sáv több helyén, Salgótarján, Ózd szélesebb vonzáskörzetében, melyek szennyezett talajjal, leromlott infrastruktúrával rontják a településképet és a turisztikai adottságokat, ugyanakkor jelentős kihasználatlan ingatlan kapacitást is alkotnak. Szükséges ezen területek részletes felmérése és rehabilitációja, a lehetőségekhez mérten új funkcióval való feltöltése.

Az idegenforgalmi adottságok hasznosítása érdekében elengedhetetlen a természeti környezet védelme. Ebből kifolyólag szükséges a kommunális infrastruktúra átfogó fejlesztése, a szennyvíz elvezetése és ártalmatlanítása, továbbá a hulladékgazdálkodás rendszerének fejlesztése.

Tágabban fogalmazva: a területi tervezés egyik stratégiai elve a környezet értékeit, a környezet érdekeit is figyelembe vevő fenntartható fejlődés, amely szempont

szem előtt tartása a műszaki infrastruktúra valamennyi területének fejlesztését meghatározza. Egy minőségi életet biztosító térség egyik legfőbb jellemzője, hogy az épített és a természeti környezet harmonikusan kiegészíti egymást, amikor is a nagy, műszaki ellátórendszerek érezhető konfliktusok nélkül, szinte észrevétlenül szolgálják ki a lakosságot és a mindennapi társadalmi-gazdasági életet egyaránt. A műszaki ellátórendszerek használója és értékmérője a humán erőforrás, melynek minősége a működő tőke letelepedésében szintén jelentős tényező. A megfelelően képzett humán erőforrás megtartásához és vonzásához azonban nélkülözhetetlen a települési életminőség magas színvonalú biztosítása. Ez magában foglalja az épített és a természeti környezet használatát, ami egyben azok folyamatos védelmét és fejlesztését is kívánja.

A természeti környezet erőforrásainak igénybevétele során természetes követelmény, hogy a tiszta levegő és ivóvíz, a jó termőtalaj, a rekreációra alkalmas zöldfelületek mindig, lehetőleg korlátozások nélkül álljanak rendelkezésre. Ennek biztosítása érdekében hangsúlyosan kell kezelni a környezetvédelmi célú infrastrukturális fejlesztéseket. A térség esetében ide sorolható a keletkező szilárd és folyékony hulladékok, szennyvizek korszerű kezelése, ártalmatlanítása, valamint a felszíni és felszín alatti vizek tisztaságának megóvását, zavartalan elfolyását segítő infrastruktúra kiépítése. A keletkező szennyvizek elvezetése és kezelése nem megoldott a térség legtöbb településén, ami részben a hálózat és a tisztítókapacitás, részben pedig a már kiépített rendszerre történő rákötés hiányából fakad. Ennek az állapotnak a negatív eredményeként, már régebb óta kialakult, állandó környezetszennyező folyamat mielőbbi megszüntetése, érthető módon a térség lakóinak elemi érdeke. A szennyvízelvezetés és kezelés fejlesztésekor ugyanakkor a hagyományos műtárgyak kiépítése mellett a térség több, kis lélekszámú (2000 lakosegyenérték alatti) településének esetében indokolt a sokszor olcsóbb, de hasonlóan hatékony alternatív megoldások alkalmazásának lehetőségét szem előtt tartani.

A csapadékvíz és a felszíni vízfolyások zavartalan lefolyását biztosító vízrendezési és – kárelhárítási feladatok megoldása szorosan összefügg a környezeti állapot milyenségével és alakulásával. A közel múlt hazai vízkáreseményei felértékeltek és megmutatták a valódi jelentőségét a felszíni vizek mederrendezésének, valamint az épített vízelvezető rendszereknek. Az infrastruktúra ezen szegmensének megfelelő kiépítettsége hozzájárul a lakókörnyezet állapotának megőrzéséhez, fontos részét képezi egy település alapvető épített környezetének. Megállapítható, hogy az infrastrukturális környezet ezen része a térség szinte valamennyi településén kisebb-nagyobb hiányosságokat mutat.

A kommunális szilárd hulladék kezelés tekintetében a térség legégetőbb problémája az eddigiekben használt lerakók, elhagyott hulladékok és szennyezések felszámolása, rekultivációja. Ezen túlmenően a Nemzeti Hulladékgazdálkodási Tervben foglaltakkal összhangban a térség valamennyi településén át kell térni a szelektív hulladékgyűjtésre, illetve a kijelölt regionális hulladéklerakó- és átrakóhelyekhez való csatlakozással (Salgótarjánhoz vagy Hatvanhoz stb.) szervezett keretek között tovább kell folytatni a kommunális szilárd hulladék begyűjtését és elszállítását. Összességében tehát a környezeti állapot fejlesztése a hulladékgazdálkodást érintően az alapvető feltételek megteremtését, valamint a folyamat hatékonyságának javítását jelenti.

A prioritás egyik legfőbb célkitűzése a környezeti terhelés csökkenésének elérése. A környezeti állapot fejlesztése, mint prioritás ugyanakkor a környezetvédelmi aspek-

tusú intézkedések mellett olyan, az épített környezetre vonatkozó fejlesztéseket is magában foglal, melyek kevésbé a természeti környezetre, leginkább a lakók életkörülményeire, a lakókörnyezetre gyakorolt hatással érvényesülnek. Ilyenek a közlekedést és a vezetékes ivóvízellátást érintő intézkedések.

Az újra aszfaltozott vagy portalaníttott utak, az eltüntetett kátyúk elsősorban biztonságtechnikai és esztétikai szempontból javítják a lakókörnyezet állapotát. Emellett a közlekedési infrastruktúra kiépítettségének és minőségének javulása a kistérség kedvezőbb elérhetőségét eredményezi, ami nagyban hozzájárul a város és térsége gazdasági versenyképességének megalapozásához, illetve növeléséhez is.

Az egészséges ivóvíz biztosítása önkormányzati feladat, emellett alapvető emberi szükségletet elégít ki. A minőségi ivóvíz biztosítása megköveteli a víznyerő helyek vízbázisainak védelmét, az ellátási rendszerek magas színvonalú kiépítettségét. A határ menti települések egy részében még jelentkeznek fejlesztési hiányosságok.

A prioritásban megfogalmazott környezeti állapot fejlesztése, illetve a hozzá kapcsolódó intézkedések amellett, hogy a lakókörnyezet milyenségét, valamint a kistérség befektetővonzó képességét jelentékeny módon javítják, azzal, hogy megteremtik a turizmus fejlesztéséhez szükséges legalapvetőbb környezeti feltételeket, a térség turisztikai céljainak megvalósítását is jelentős mértékben előmozdítják.

A határ menti térség településeinek túlnyomó többségében a szennyvizek kezelése nem megfelelően megoldott. A szennyvízcsatornával nem rendelkező településeken az épített különböző csatornapótló létesítmények sok esetben nem felelnek meg a hatályos építési előírásoknak, és ezekből a folyékony hulladék el tud szivárogni. Ezért a térség egyik legégetőbb környezeti problémája, hogy az elsikkasztott települési és egyéb (pl. állattartó telepek) szennyvizek szennyezik a talajt, a felszín alatti és a felszíni vizeket egyaránt. A káros folyamat eredményeként a települések alatt szennyvízdombok alakulhatnak ki, amik jelentős mértékben növelik a belvizek kialakulásának veszélyét.

Problémát jelent továbbá, hogy az összegyűjtött szippantott szennyvíz végső elhelyezése tisztítatlan formában hulladéklerakó telepeken, vagy még rosszabb esetben, valahol a külterületi földeken, a természetben történik. A létező szennyvíztisztító művek csak egy bizonyos mennyiséget képesek kezelni, amely fogadó kapacitás azonban messze nem elegendő a térségben keletkező szippantott szennyvízmennyiség befogadására. A térség területének nagy részén a csatornázottság hiányából következő szennyvízkezelési mód rendkívül környezetszennyező és környezetkárosító folyamat, amely nagymértékben veszélyezteti a térség meglévő természeti értékeinek megőrzését. Ezért a térségben keletkező folyékony hulladék az uniós normáknak is megfelelő, környezetbarát módon történő kezelését az e téren még jelentős lemaradásokkal küzdő településeknek is mihamarabb ki kell alakítania. Ennek megfelelően cél a térségben keletkező folyékony hulladék jogszabályoknak megfelelő, környezetbarát módon történő kezelésének elérésével a környezet további szennyezésének megszüntetése, a természeti értékek megőrzése, illetve a lakókörnyezet minőségének a javítása.

Összefoglalva: a közlekedési infrastruktúra fejlesztése, a vízrendezés és vízkárelhárítás, vagy a hulladékgazdálkodás feltételeinek megteremtése, az érintett területek valamennyi településén kardinális problémának számítanak. Lehetőség van azonban olyan műszaki megoldások megvalósítására, amelyek bizonyos, egymáshoz közeli településeken határoktól független, közös megoldásokat tesznek lehetővé. Épp a föld-

rajzi hasonlóság ad alkalmat arra, hogy a sajátos körülményeket kihasználó megoldások szülessenek a határookra való tekintet nélkül.

Város- és vidékfejlesztés

A vidéki településeken a lakónépesség megtartása érdekében az életminőség javítását, valamint a jövedelmi lehetőségek bővítését célzó beavatkozási területek kerültek megfogalmazásra. A rendezett, ápolts településkép, kulturált környezet nagymértékben hozzájárul az életminőség javításához, közvetve elősegíti a turizmus kínálta lehetőségek nagyobb hasznosítását is. A település megközelíthetősége, a közlekedési infrastruktúra minősége szintén elengedhetetlen egy élhető település működéséhez. Ezen infrastrukturális beruházások alapjaiban befolyásolják egy térség, település népességmegtartó képességét, ugyanakkor jövedelmi lehetőségek, munkahelyek hiányában a lakosság folyamatosan elvándorol majd a településről, kezdetben csak a napi munkavégzés céljából, később azonban már el is költözik. Ezt megelőzendő jövedelmi lehetőségeket kell biztosítani a lakosság számára. Erre kiváló lehetőséget biztosítanak a térség erdői, melyekben hatékony és fenntartható erdőgazdálkodás folytatásával lehetőség nyílik munkahelyteremtésre, a jövedelmi lehetőségek bővítésére. Ugyanakkor az úgynevezett alternatív jövedelmi lehetőségek a helyi környezet, hagyományok figyelembe vételével kínál jövedelmi lehetőséget a lakosság számára. Az övezet rurális településein indokolt ezen tevékenységek elterjesztése és bevezetése, melyekhez pótlólagos keresletet jelent a térség idegenforgalma.

A térség számos településére jellemző, hogy leépültek a gazdag kulturális és épített örökség értékei. Ez a probléma különösen a rurális térségekben és a kisebb településeken jelentkezik, ahol több rendezetlen közterület, nem megfelelően hasznosított épület található, mely rontja a településképet, a tőke- és turistavonzó képességet. Az életszínvonalat is befolyásolják a települési és térségi épített környezet jellemzői. Szükséges tehát a térség településein az épületek felújítása, parkok, zöldterületek, sportpályák és járdák kialakítása, a meglévők rendbehozatala.

A határ menti együttműködés lehetőséget ad arra, hogy az Interreg program keretében a határon átnyúló településfejlesztés megvalósuljon.

Emberierőforrás-fejlesztés (K+F, kultúra, egészségügy, oktatás)

Ahhoz, hogy a határ menti térség fejlesztési programjának a stabil, hosszú távon is életképes helyi gazdaság megteremtésére és az életminőség látványos javulására vonatkozó célkitűzései realizálódjanak, elengedhetetlen feltétel a humán erőforrás következetes és célirányos fejlesztése. A humán erőforrás fejlesztése a helyi munkaerőbázis képzésével, átképzésével foglalkozó struktúrák helyi átalakítását foglalja magában. Ennek megfelelően kettős célt kell kitűzni. A makroszintű gazdasági átalakulás következményeként jelentkező szerkezetváltáshoz kell igazítani a humán erőforrás képzésének kereteit, illetve, hogy a helyi gazdaság igényeinek megfelelően kell alakítani a konkrét szakági képzési szerkezetet.

Az emberi erőforrások a tartós növekedés meghatározó tényezőjét jelentik. A megfelelő tudás, szakképzettség és a szükséges készségek hiánya gátat szab a gazdaság fejlődésének, ezért a versenyképes gazdaság megteremtéséhez versenyképes munkaerőre van szükség. A tudásalapú társadalom kihívásainak való megfelelés az ismeretek, a készségek és az alkalmazkodóképesség folyamatos fejlesztését kívánja meg, ezért javítani kell az oktatás és képzés minőségét, valamint erősíteni kell az ok-

tatás és a gazdaság közötti kapcsolatokat, biztosítani kell a versenyképes tudás és készségek megszerzését.

A népesség szellemi fejlődéséhez az oktatáson kívül a kultúra is szervesen hozzátartozik. Egyfelől a kulturális javak fontos információforrást jelentenek, másfelől pedig a kulturális programoknak közösségépítő és rekreációs szerepük is van. Cél ezért az is, hogy a térség minden lakosa számára biztosítsa a kulturális javakhoz történő hozzáférést. Az emberi munkaerő mind szellemi és fizikai teljesítményének megőrzését magas színvonalú ellátásra képes, a szolgáltatások széles választékát nyújtó egészségügyi és rekreációs létesítmények teszik lehetővé. Napjainkban a gyorsuló társadalmi-gazdasági életben hosszú távon csak az egészséges és kipihent, bizonyos időközönként újra feltöltődő humánerő képes az elvárt, megfelelő teljesítményt nyújtani. Ezért a helyi humán erőforrás fejlesztésében fontos szerepet játszanak a térség különböző egészségügyi és rekreációs objektumai, melyek fejlesztése ugyancsak fontos feladat.

A térség társadalmi-gazdasági felzárkózása nem képzelhető el a versenyképes emberi erőforrások megléte nélkül, melyek megteremtésének egyik első lépcsője a korszerű, a társadalmi és gazdasági fejlődés igényeinek megfelelő közoktatás és közművelődés mindenki számára elérhető biztosítása. Egy jól működő intézményrendszer a helyi lakosság számára a helyben maradás lehetőségét teremti meg, valamint hozzájárul a munkaerőpiacon történő mind sikeresebb helytálláshoz, hiszen a lakosok így olyan ismeretek és képességek birtokába jutnak, melyek az egyén boldogulását és a kistérség általános gazdasági-társadalmi fejlődését is szolgálják.

Ugyanakkor a funkciógazdag, gondozott, étellel teli közösségi terek jelenléte a települési komfortosságnak is az egyik alapja. Ezek hiányában nem tud kialakulni egy valódi kötődés, büszkeség, egy identitástudat a saját települést illetőleg, ami bomlasztólag hathat a helyi társadalomban. A helyi lakosság közösség- és tudatformálásának, identitás tudatának, szellemi és mentális fejlődésének, s ezáltal a munkaerő versenyképességének fontos része a kultúra, a kulturális javak fogyasztásának mértéke.

A cigányság integrációja

A határ mindkét oldalán, a térség egyes területein a roma kisebbség száma és aránya jelentős, a fiatalabb korosztályokban pedig meghatározó. A cigány lakosság társadalmi-gazdasági életesélyeinek növelése fontos cél. A roma kisebbségen belül a munkanélküliségi, szociális, egészségügyi, lakhatási, oktatási, és képzettségi problémák, hátrányok hatványozottabban jelentkeznek. A cigány kisebbség körében a jövedelmi, foglalkoztatási, életminőségi mutatók a népességen belüli részarányhoz képest rosszabbak.

A határ menti térség országos viszonylatban jelentős munkanélküliséggel küzd, amely jelenség legfőképpen a szociálisan halmozottan hátrányos helyzetben lévő, a népességen belül egyre nagyobb arányt képviselő roma nemzetiségű társadalmi rétegeket érinti elsősorban. Ennek legfőbb okai a roma lakosság általános képzettségi színvonalának, szociális és higiénés viszonyainak alacsony, illetve nem kielégítő volta, valamint a társadalmi előítéletekből fakadó diszkrimináció. A cél ugyanakkor a helyi munkaerőbázis minőségének javítása, hozzájárulva ezzel a tökevonzó képesség erősödéséhez. Ez elsősorban a jelenleg nem, vagy csak igen alacsony színvonalon képzettek magas arányának minimálisra csökkentését jelenti. A szociálisan halmozot-

tan hátrányos helyzetű társadalmi csoportok esetében tehát az általános képzettségi szint emelése a cél, amely lehetőséget ad arra, hogy az érintettek megélhetést biztosító szakmához jussanak. Ugyancsak fontos, hogy ezen csoportok munkához való viszonya is átalakuljon. A munkalehetőségek minimális volta mellett a szociális ellátási rendszer is felelős azért, hogy sok esetben azok sem mennek dolgozni, akik megtehetnék, és hogy a többségében sikeres közmunka programok végeztével szinte senki nem kerül vissza aktív státuszba.

A térségben is sürgős, megoldásra váró probléma a most még kisebbséget alkotó, de a jelenlegi tendenciák folytatódásával egy-két évtized múlva már többségben lévő roma lakosság társadalmi integrációja. A fajsúlyos probléma érdemi kezelése ugyanakkor különböző területi szintek (központi, régiós, megyei, kistérségi, települési) kompetenciájába egyaránt beletartozik, ezért az eredményes fellépés kritériuma az összehangolt és átgondolt, minden kompetenciaszintre lebontva meghatározott komplex roma-program megvalósítása.

A képzés-átképzés fejlesztése, a munkanélküliség kezelése mellett a szociális ellátórendszer fejlesztése, szakképzett mentorok, szociális munkások alkalmazása is szükséges ahhoz, hogy a romák társadalmi integrációja erősödjön. A kistérség több településén a cigány lakosság lakhatási körülményei, a települési környezet minősége is fejlesztést igényel. Ezért ezeknek a beavatkozási területeknek a pontos felmérését, és rehabilitációs programot szükséges megvalósítani. A roma társadalmi integráció mellett fontos a szerepe az identitás és a hagyományok megőrzésének is.

A szociális ellátórendszer javítása

A határ menti térség szociális ellátórendszere fejlettlenek mondható, azonban a településeken az ellátás a gazdasági racionalitás követelményei szerint szerveződik, ami alacsonyabb szintű, összevont, vagy helyben csak időszakosan ellátott szolgáltatásokat eredményez. Ez főként az előregedett, többségében idős korúak által lakott településeken okoz problémát, ahol a tömegközlekedés szervezése sem segíti az ellátási színvonal növelését. Ezért fontos, hogy eszközbeszerzésekkel, kisbuszok, gépjárművek beszerzésével is támogassák az önkormányzatok az ellátás jelenlegi színvonalának fejlesztését. A szociális ellátórendszer hatékonyságát képzett felsőfokú, de legalább középfokú végzettségű szociális munkások felvételével, a meglévő állomány továbbképzésével szükséges javítani.

Ahhoz, hogy a szociális juttatások és munkanélküliségi (foglalkoztatás elősegítő) támogatások, segélyek, illetve a különböző képzési, átképzési támogatások hatékonyságát növelni, mérni lehessen, az utókövetés rendszerét is ki kell dolgozni. Ehhez a mentori és családsegítő rendszer bővítésére, szakképzett mentorokra van szükség.

Vízügyi együttműködés

Napjainkban egyre inkább jellemzővé válik szélsőséges időjárási viszonyok kialakulása, melyek egyik gyakori jelensége a rövid idő alatt lehulló, rendkívül nagy mennyiségű csapadék előfordulása. Erre a tényre a közel múlt sajnálatos hazai eseményei, a Nógrádban és Borsodban történt természeti katasztrófa milliárdos nagyságrendű károkat okozó következményei is rávilágítottak. Az ilyen esetek lehetőségek szerinti kezelésére előre fel kell készülni, ezért a jövőbeni hasonló, súlyos következményekkel járó esetek elkerülése érdekében feltétlenül szükséges a vízrendezési és vízkárelhárítási feladatok elvégzése. A fejlesztés célja tehát a lehetséges jövőbeni természeti

ti katasztrófák kialakulásának elkerülése, az egyes településeket érintő felszíni vízfolyások által jelentett árvízveszély csökkentésével, illetve a csapadékvíz- és belvízkárok lehetőségei szerinti megelőzésével.

A jelenlegi csapadékvíz elvezető rendszereket tovább kell építeni, valamint a meglévő hálózatokat fejleszteni szükséges. Mivel a valamikori külterületi vízvezető csatornák többségét megszüntették, ezért a fejlesztések tartalmi részébe a külterületi belvízcsatornák építése szintén beletartozik.

Az árvízveszély csökkentését szolgálják a térséget keresztező felszíni vízfolyásokon kialakítandó többfunkciós víztározók. Ugyancsak a vízkárelhárítás jegyében kell sort keríteni a szükség-záportározók létrehozására a térség jogszabályilag árvízzel erősen veszélyeztetett kategóriába sorolt településein. A felszíni vízfolyások medreinek rendezése és megtisztítása szintén a vízkárelhárítás-vízrendezés kérdéskörébe tartozik.

A térség vízkárelhárítási, csapadékvíz-elvezetési, illetve vízrendezési problémájának megoldását célszerű komplex módon kezelni, és a határ két oldalával közösen, térségi összefogás keretében végrehajtani. Vannak olyan elkészült vízrendezési és vízkárelhárítási tervek is, amelyek megvalósíthatósági tanulmány szinten, településekre lebontva tartalmazzák a kistérség csapadékvíz-elvezetési, illetve a felszíni vízfolyásokat érintő szabályozási (pl. víztározó-építések, patakmeder-tisztítás és rendezés) fejlesztési feladatokat.

Mivel megfelelő ivóvízbázissal a térség nem mindegyik települése rendelkezik, ezért ezeken a helyeken még a legalapvetőbb életszükségletek közé tartozó ivóvízellátás biztosításának a megoldása is csak átgondolt módon, leginkább a víz más térségekből történő idevezetésével lehetséges. Egyes helyeken mennyiségi, máshol minőségi problémák jelentkeznek az elérhető vízbázisokat illetően, és vannak olyan települések is, ahol ezek a hiányosságok egyszerre fordulnak elő. A térség területén még mindig található néhány település, ahol az ivóvízellátás biztosítása nem megnyugtatóan, hosszú távra megoldott.

Az ivóvíz-távvezeték kiépítettségi hiányossága mellett, egyes települések belső vezetékes ivóvízhálózatának leromlott állapota is megfigyelhető. Ezért a térség vezetékes ivóvízellátásának fejlesztése során a távvezeték-hálózat bővítése mellett az adott települések belső ivóvízhálózatának felújítására is ki kell térni.

Együttműködés a hulladékkezelésben

Sok ok miatt, de különösen a térség turizmusa miatt, amely a leginkább kiemelkedő természeti értékek hasznosításán alapul, valamint abból a tényből kiindulva, hogy a lakókörnyezet minőségét nagy mértékben befolyásolja hulladékkal való telítettsége, a térségben keletkező kommunális szilárd hulladék megfelelő, környezetvédelmi szempontokból kielégítő kezelésének az elérése elengedhetetlen, a térség esetében a fentiekből következően megkülönböztetett figyelmet követelő, kiemelten fontos feladat. A feladat megoldásában arra a lehetőségre is gondolni kell, hogy ez is olyan gond, ami a határ mindkét oldalán felmerül. Van lehetőség a kölcsönösen kedvező közös megoldásokra.

A megfelelő műszaki védelemmel nem rendelkező, felhagyott, vagy esetenként illegálisan még mindig használt hulladéklerakók és az elhagyott hulladékok kiemelt veszélyt jelentenek a talaj és a vizek szempontjából. A tájkép esztétikai rombolásával pedig jelentős mértékben hozzájárulnak a lakók életkörülményeinek romlásához, illet-

ve a turisták térségből való elriasztásához. Egy eredményes és hatékony térségi hulladékgazdálkodás megvalósítása tehát a kistérség alapvető érdeke, ami a térségi turizmusfejlesztésnek, valamint a lakosság életkörülményei javításának is egyik elemi feltétele.

A természeti környezet védelme érdekében az illegális hulladéklerakóhelyek felszámolására, illetve rekultivációjára kell sort keríteni, valamint hulladékgyűjtő szigetek kihehelyezésével a térség településein be kell vezetni a szelektív hulladékgyűjtést. A hulladékgazdálkodás, ezáltal a környezetszennyezés elleni védekezés hatékonyságának javítása érdekében úgynevezett „környezetvédelmi kommandók” felállítása szükséges.

Összegzés

Dolgozatomban bemutattam azokat a nemzetközi gazdasági folyamatokat, amelyek új piaci mozgásokat kényszerítettek a Kárpát-medence népeire, új politikai határok közé törve a munkamegosztás addigi egységét. Ezt rögzítette a cseh/szlovák politika, amely az új határokon belül teremtett 1920-tól immár saját területein belül tartós, Magyarország, illetve a Kárpát-medence többi része felé inkább zárt, mint nyitott munkamegosztást. Az elszakadást kikényszerítő szeparatív törekvések mozgatórugója a nacionalizmus volt, amely a maga szempontjából egy zárt, teljesen logikus és racionális társadalmi-gazdasági rendszert hozott létre, amely immár önálló és önjáró régióként funkcionál. A Kárpát-medence megszűnt egy nagy régiónak lenni, Szlovákia a maga nacionalista szempontjából nézve sikeresen kiszakadt ebből a nagy egységből, és ezek újbóli regionális összefűződésére igen kicsi a remény.

Magyar–szlovák viszonylatban a határ menti területek emiatt mindkét országban megmaradnak perifériának, kivéve a Duna menti sávot. A Duna menti magyarországi sáv továbbra is dinamikus összekötő sáv lesz Nyugat-Európával, de a Duna északi partját csak részlegesen sikerül újból vonzáskörzetének részévé tennie, eleősorban mint munkerőt adó térséget. A határ menti, összességében perifériának minősíthető hol keskenyebb, hol szélesebb sáv az esetleges területfejlesztési pályázatok mindig alacsony összegéből lesz kénytelen bizonyos fejlesztéseket elérni, de a fejlesztések hatására ezek a perifériák sosem fogják elérni az országos dinamika nagyságrendjét. Így a jövőben a sokkal szerényebb mértékű és a szlovák politika által ellenőrzött határ menti kapcsolatok fogják jelenteni az együttműködés új formáját.

Szlovákia gazdasági-politikai tapasztalatlansága magyarázhatja azt az erős etnocentriskusságot, ami cselekedeteiket mozgatja. Ez az akadálya annak, hogy az önállóság, sőt a demokratikus viszonyokat szorgalmazó nemzetközi körülmények ellenére sem tudnak egyenlőre egyenrangú kapcsolatokat kialakítani az országalkotó más nemzetiségekkel. Politikai életük középpontjában folyamatosan nemzeti életük veszélyeztetettsége áll. Az a félelem mozgatja a szlovák politikai erőket, hogy elveszítik nemzeti identitásukat, hogy elveszítik területeiket. Ez a szlovákokban meglévő félelem agresszivitásban nyilvánul meg, ami a más nemzetiségekből védekezést, mégpedig egyik végletként elköltözést, másik végletként aszsimilációt vált ki. Ez a magatartás fölerősödik olyan korszakokban, amikor a kisebbségben élők felé a nemzet nagyobb része nem nyújt védő kart.

Az Európa egyesítéséért fáradozó kereszténydemokrata politikus, Robert Schuman (1991, 30) egyik írásának ez a címe: *Európa szétdaraboltsága idejétmúlt abszurditás*.

sá vált. Vajon mondhatjuk, hogy a Kárpát-medence szétdaraboltsága idejémmúlt abszurditássá vált? A győztes Franciaország a legyőzött Németországgal kereste a megbékélés lehetőségét. Az évszázadok óta tartó egymás elleni könyörtelen harc módszerét akarta felváltani a győztes ország az együttműködésre. Robert Schuman Konrad Adenauerrel összefogva keresett és talált egy olyan Achilles-pontot, ahonnan kiindulva megkezdték az Európai Unió felépítését. Ez volt a Szén- és Acélközösség megteremtése. Ami korábban ádáz gazdasági-kereskedelmi viták tárgya volt a két szomszédos nép között, ettől kezdve jelképesen is és valóságosan is az együttműködés kiindulópontja lett. A másik példa a dolgozat elején említett, a holland-német határon megszervezett EUREGIO esete, amelyet a németek szerveztek az általuk a háborúban megalmazott hollandokkal egyetértésben, az együttműködés jegyében.

Ismét fogalmazunk reményt adóan: a határ menti sok apró kapcsolatnak, a jelképes és tényleges hídépítéseknek, az ösvények, utak felújításának, a testvérvárosi és civil kapcsolatoknak, az eurorégiók együttműködésének kell, hogy legyen eredménye. Vonzáskörzetek közötti, önrendelkezésem alapuló együttműködés, amelyet az államhatárok nem akadályoznak, mert a tér végtelen a hátunk mögött is.

Források

AEBR (2006) <http://www.aebr.net/>

Alomar, Susana Borrás (1995) Interregional Co-operation in Europe during the Eighties and Early Nineties. – *European Identities: Cultural Diversity and Integration in Europe since 1700*. Soerensen, Nils Arne (editor), Odense University Press, 127–146. pp.

Assessment Report (Cz/D) LACE PHARE CBC 0081

Aurex (2005) A PHARE CBC és INTERREG IIIA programok regionális aspektusai Szlovákiában. Pozsony, Aurex Kft., Kézirat. 14. p.

Baller Barbara (2004) A magyar eurorégiók közjogi státusza elismerésének szükségessége a magyar belső jogban. Magyar Közigazgatás, 12. sz. 738–757. p

Beke Pál (2001) Méltóságkereső. Budapest–Kaposvár, Editio plurilingua.

B. Kovács István (2001) Az „országalapítás” 2. évfordulóján. Gömörország. Tél.

Blažek, T. (1997) Changes in the Geopolitical Position of Slovakia in the 1990s. *Acta Universitatis Carolinae. Geographica, supplementum*, 285–289. p.

Dankó László (1999) Hármashatár menti gazdasági együttműködés. Sátoraljaújhely, Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány.

Duray Miklós (2000) Változások küszöbén. Budapest, Osiris. /Pro Minoritate könyvek./

Estélyi Krisztina–Keszegh Béla–Kovács Péter–Mikóczy Ilona (2006) Munkaerőmozgás a szlovák–magyar határ mentén. Fórum, Társadalomtudományi Szemle, 1. sz.

Fure, Jorunn Sem (1997) The German-Polish Border Region. A case of Regional Integration? ARENA Working Paper Series, University of Bergen.

Grúber Károly (2002) Európai identitások: régió, nemzet, integráció. Budapest, Osiris.

Hajdú Zoltán (2001) Magyarország közigazgatási földrajza. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Hajdú Zoltán (2000) A határon átnyúló együttműködés potenciális lehetőségei Magyarország EU-csatlakozása után. In: A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban. Szerk. Horváth Gyula. Budapest–Pécs, MTA RKK–Dialóg Campus Kiadó.

Hardi Tamás (2001a) Vág-Duna-Ipoly Eurorégió. 1–7. p. Kézirat.

Hardi Tamás (2001b) Hármashatár Eurorégió. 1–4. p. Kézirat.

Hardi Tamás–Mezei István (2003) A racionalizmus és a nacionalizmus küzdelme. Eurorégiók a magyar–szlovák határon. Comitatus, szeptember, 67–74. p.

- Hakszer Richárd (2004) Dél-Szlovákia térszerkezete. In: *Dél-Szlovákia*. Szerk. Horváth Gyula. Budapest–Pécs, MTA RKK–Dialóg Campus Kiadó, 203–236. p.
- Határhelyzetkép (2005) Határőrség Országos Parancsnokság Rendészeti Főigazgatóság Elemző-értékelő Osztály. Budapest.
- Juhász István (2005) *Vállalkozói Központ – Zemplén Európa Ház*. Sátoraljaújhely. In: <http://www.zrva.hu/zrva.html>.
- Kirchner, Emil J. (1998) *Transnational Border Cooperation Between Germany and the Czech Republic: Implications for Decentralization and European Integration*. European University Institute, Working Paper RSC No 98/50.
- Kocsis Károly (2002) A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Szlovákia területén a XX. században. In: Pásztor C. (szerk.): *„Ahol a határ elválaszt.” Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Balassagyarmat–Várpalota, Nógrád Megyei Levéltár, 131–153. p.
- Lanstyák István (1999) Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. sz. 75–83. p.
- Laky Ildikó (2004) *A Duna Eurorégió idegenforgalmi programja*. Egyeztetési anyag. Budapest, Terra Studio Kft., 112. p.
- Laky Ildikó (2005) *A pásztói kistérség fejlesztési programja*. Készült a Pásztó Kistérség Többcélú Társulása megbízásából. Budapest, Terra Studio Kft., 177. p.
- Legal and illegal migration in the Slovak Republic for 2003*. Bratislava, Úrad Hraničnej a Cudzinckej Polície. 2004.
- Mezei István (2001) *Az Ipolytól a Tiszáig*. A magyar szlovák határ menti kapcsolatok. *Palócföld*, 2–3. sz. 217–234. p.
- Müller, Verona (2003) *25 Jahre EUREGIO-Rat*. Rückblick auf die Arbeit eines politischen Gremiums im „kleinen Europa”. Universität Düsseldorf. In: www.euregio.de.
- Petőcz Kálmán (1998) *Választások és felosztások*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- Practical Guide to Cross-border Co-operation*. By J. Gabbe, V. v. Malchus, H. Martinos. AEBR – European Commission (ed.) 3rd edition 2000. (Magyarul: *LACE Phare CBC gyakorlati kézikönyv*.) In: <http://www.aebr.net/>
- OTK (2005) *Országos Területfejlesztési Koncepció*. Országos Területfejlesztési Hivatal. Készült a VÁTI Kht. – Stratégiai Tervezési Igazgatóság közreműködésével. Budapest.
- Ratzel, Friedrich (1999) Politikai földrajz. In: *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 191. p.
- Sidó H. Zoltán (2004) Szlovákia gazdaságának változásai és területi jellemzői. In: Jobbágy István. (szerk.): *Válogatott tanulmányok Szlovákia gazdaságföldrajzához*. Komárom, Pont Kutatóintézet, 51–91. p.
- OPBI (2006) http://www.build.gov.sk/index_en.php?sekcia=opzi/dokumenty.
- Tóth József–Trócsányi András (2002) Államok és országok az egységesülő Európában: környezeti problémák Kelet-Közép-Európa határain. In: *Határok és az Európai Unió*. Szerk. Szónokyné Ancsin Gabriella. Szeged, Nemzetközi Földrajzi tudományos Konferencia, 8–17. p.
- Tóth J. (2004) Kell nekünk régió? In: *Mindentudás Egyeteme*. Október 29-i előadás. (http://origo.hu/mindentudasegyeteme/doc/tot_nyomtathato.rtf)
- Salgótarján (2006) *Vállalkozói együttműködések lehetőségei a Neogradiensis Eurorégió Salgótarján–Losonc tengelye mentén*. Készült a Phare CBC 2003 program HU2003/004 628 01 12 számú projektjének keretében. Budapest, Pannon Projekt Kft.. 60 p. Kézirat.
- Schuman, Robert (1991) *Európáért*. Pannónia Könyvek.
- Schwab, Oliver (1997) Euroregionen an der deutsch-polnische Grenze – gefangen im Politik- und Verwaltungsnetz? Raumordnung und Raumforschung. 55. Jg., Heft 1.

- Sidó H. Zoltán (2004) Szlovákia gazdaságának változásai és területi jellemzői. In: Jobbágy István. (szerk.): *Válogatott tanulmányok Szlovákia gazdaságföldrajzához*. Komárom, Pont Kutatóintézet, 51–91. p.
- Simon Attila (2006) 1956 a Felvidéken. Előadás a *Határtalan régiók* című konferencián. Rimaszombat, 2006. május 23. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (Basel) és Rimaszombat és Vidéke Polgári Társaság.
- Solymári Gábor (2006) *A nemzetiségi autonómia hatása a regionális fejlődésre és versenyképességre az Európai Unió néhány régiója esetében*. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, Regionális Gazdaságtan Tanzék. Kézirat. 80. p.
- Süli-Zakar, István (2001) A határmentiség az euroatlanti folyamatok tükrében, különös tekintettel a Kárpátok Eurorégió működési területére. In: Baranyi Béla (szerk.): *A határmentiség kérdőjelei az Észak-Kelet-Alföldön*. Pécs, MTA RKK.
- Süli-Zakar István (szerk.) (2003) *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Szarka László (2005) Regionális identitás – kisebbségi magyar nemzetépítés. Elhangzott a *Regionális fejlődés a Kárpát-medencében* című tudományos konferencián. Sopron, 2005. november 25. http://www.mrtt.hu/vandorgyules_sopron.
- Szónoky Miklósné (2002) A határ menti térségek lehatárolásának elméleti kérdései. In: *Határok és az Európai Unió*. Szerk. Szónokyné Ancsin Gabriella. Nemzetközi Földrajzi tudományos Konferencia. Szeged. 8–17.pp.
- Szöveggyűjtemény (2003) *Magyarország története a 19. században*. Szerk. Pajkossy Gábor. Budapest, Osiris Kiadó.
- VÁTI (2002) *A magyarországi PHARE CBC programok eredményei 1995–2001*. A VÁTI Területfejlesztési Igazgatóság megbízása alapján készítette a Terra Studio Kft., Budapest.
- VÁTI (2003) *A 2000-es magyar-szlovák PHARE CBC Kisprojekt Alap eredményei*. A VÁTI Területfejlesztési Igazgatóság megbízása alapján készítette az MTA RKK Észak-magyarországi Osztálya, Miskolc.
- Wolters, Menno (1994) Euroregions along the German border. In: Bullmann (ed.): *Die Politik der dritten Ebene: Regionen im Europa der Union*. Baden-Baden, Nomos Verlag.

Nodálne regióny a bariéry v maďarsko-slovenskom pohraničí

Zhrnutie

Cieľom práce bolo priniesť príspevok k výskumu transformačných procesov, čo je veľmi aktuálny, lebo rozširujúca Európa si vyžaduje novú priestorovú politiku, predovšetkým v dôsledku zmien postavenia pohraničných regiónov. V priestoroch pohraničných regiónov sa objavujú nové regionalizačné procesy, medzi ktorými osobitnú úlohu hrajú euroregióny, ktorými sa zaoberal tento príspevok. Autor príspevku v prvej časti práce analyzoval postavenie vybraných európskych pohraničných regiónov v uplynulom polstoročí, kým v druhej časti príspevku sa zameriaval na problematiku maďarsko-slovenského pohraničia. Autor poukazuje na nevyhnutnosť potreby podpory euroregiónov v maďarsko-slovenskom pohraničí, ktorého socio-ekonomické postavenie - okrem dunajského priestoru - je veľmi slabé, predovšetkým na slovenskej strane, čo je výsledok protimenšinovej rozvojovej politiky bývalých československých a slovenských vlád.

1.6. A SZLOVÁKIAI NEMZETISÉGI KÖZOKTATÁS HELYZETE 2005-BEN

Menšinové školstvo na Slovensku v roku 2005

Bevezető

A számbeli kisebbségben élő nemzeti közösségek jogállásának meghatározó tényezője, milyen módon és miféle formában működnek kulturális és oktatási intézményeik, milyen forrásokból tartják fenn őket, hatékony-e a finanszírozásuk, feladatközpontú-e a ténykedésük, s képesek-e a tőlük elvárható eredmények, specifikus teljesítmények felmutatására. Amennyiben igen, az adott népcsoport súlya és elismertsége is megnövekszik, és elsősorban az önmagával szemben támasztott követelmények megvalósítása acélozza meg erejét, növeli szellemi potenciálját, fejleszti műveltségi szintjét, erősíti identitástudatát.

Ha egy nemzeti kisebbség mindezt saját nyelvében élheti meg, még inkább felerősödnek fennmaradásának esélyei, és lehetővé válik számarányának tartós megőrzése, vagy akár növelése is.

Ehhez azonban mindenképpen nélkülözhetetlen, hogy a közösség – elsősorban a közoktatás területén – rendelkezzen olyan megfelelő oktató-nevelő intézményekkel, amelyekben lehetővé válik, hogy a sajátosságait megőrizze, továbbhagyományozza, történelmét, kultúráját ápolhassa, és minden gyermeket az anyanyelve segíthessen a tudás birodalmába.

Az állam és a mindenkori kormányok feladata, hogy megteremtsék, valamint tartósan fenntartsák a kisebbségek megmaradásának és érvényesülésének feltételeit, biztosítsák számukra is azokat a jogokat, amelyek a nemzetközi egyezmények és az ország alkotmánya értelmében mindenkit egyformán megilletnek.

A 2005-ös esztendő ilyen értelemben nem nevezhető mérföldkőnek, hiszen a kisebbségeket (is) érintő néhány tervezett és előirányzott jogi normából gyakorlatilag egyetlen sem vált érvényes előírássá. Sem a helyzetüket és jogaikat definiáló törvény, sem a kultúrájuk támogatásáról szóló rendelkezés, sem az egész országban – köztük a nemzetiségi iskolákban – folyó oktatást szabályozó előírás nem került napirendre, így a korábbi – sok esetben megkövesedett, merev – rendelkezések (pl. a Tt. 29/1984. sz. közoktatási törvény) maradtak érvényben, és az előrehozott választások előszele elsöpört minden esélyt, hogy az oktatás terén lényeges változásokra kerülhessen sor.

Mivel gyakorlatilag minden maradt a régiben, s nem születtek meg a kerettantervek és az iskolai programok sem, így az intézményekben folyó munka továbbra is nehezen összevethető, épp ezért a tartalomra és a színvonalra vonatkozóan sem könnyű – e tanulmány terjedelmének megfelelő – sommás megállapításokat tenni. Ezért csak a számok tükrében tudunk a kisebbségekkel kapcsolatos kijelentéseket megfogalmazni, de hogy nagyobb legyen a felsorolt adatok súlya és kifejező ereje, igyekszünk őket összevetni a korábbi esztendők statisztikáival is.

Tekintettel arra, hogy összegzésünk során gondot okozhatna az egyes nemzetiségi csoportok számaránya közti jelentős eltérés, illetve az egyes közösségek oktatási

intézményei létszáma között tapasztalható aránytalanság, különböző szempontokat és más elbírálást alkalmazunk a szlovákiai magyar nemzeti közösség esetében.

1. Közoktatás

Közoktatás alatt azon oktatási intézmények tevékenységét értjük, amelyek állami, magán vagy egyházi fenntartás alatt működnek és alap-, valamint középfokú képzési funkciót látnak el. Ezek hálózatát elsősorban az alap- és középiskolák alkotják, de tanulmányunk céljai megkövetelik, hogy mindenképpen pillantást vessünk az iskolai előkészítőkre, vagyis az óvodákra is, amelyek látogatása azonban nem kötelező, így a statisztikai adatok sem lehetnek minden esetben mérvadóak az adott populációt illetően.

A magyarázatok és észrevételek sora nem minden esetben tükrözi a teljes képet, ám a tanulmány jellegéből fakadóan ez nem is megvalósítható. Ennek ellenére szám-talan egyéb információ is kiolvasható a statisztikák interpretálásából.

1.1. Óvodák

Az első táblázat arról tanúskodik, hogy 2003 és 2004 között jelentősen csökkent az óvodák száma (csaknem 5%-kal), ami a csökkenő gyereklétszám és az új finanszírozási rendszer egyenes következménye volt, hiszen a települési önkormányzatok eredeti jogkörként kapták meg a kisdedóvók fenntartását, viszont nem minden esetben rendelkeztek kellő mértékű anyagi eszközökkel, hogy minden korábbi intézményt a régi formában és módon működtessenek. Ezért került sor számos óvoda összevonására vagy bezárására. Ez a folyamat a 2005-ös esztendőben is folytatódott, igaz már némileg kisebb arányban, de míg a 2003-as helyzethez viszonyítva a gyerekek száma 6%-kal csökkent, az óvodai csoportoknak már csak 91%-a működött az országban, és e mögött természetesen pedagógusok elbocsátása is rejlik.

Érdekes azt is megfigyelni, hogy míg 2004-re elsősorban csak az óvodák száma lett kevesebb, ami a fenntartók döntésének következménye, addig 2005-re a gyerekek száma csökkent jelentős mértékben, s ez vont maga után újabb óvodabezárásokat.

Óvodák, csoportok és gyerekek százalékarányai az intézmény nevelési nyelve szerint

		Összesen	Szlovák	%	Magyar	%	Ukrán	%	Német	%	Egyéb	%
2003	óvoda	3 210	2 905	90,50%	374	11,65%	30	0,93%	0	0,00%	0	0,00%
	csoport	7 488	6 900	92,15%	546	7,29%	35	0,47%	0	0,00%	0	0,00%
	gyerek	150 718	140 602	93,29%	9 566	6,35%	546	0,36%	0	0,00%	4	0,00%
2004	óvoda	3 046	2 744	90,09%	367	12,05%	30	0,98%	0	0,00%	0	0,00%
	csoport	7 117	6 547	91,99%	540	7,59%	30	0,42%	0	0,00%	0	0,00%
	gyerek	149 232	139 144	93,24%	9 542	6,39%	546	0,37%	0	0,00%	0	0,00%
2005	óvoda	2 945	2 644	89,78%	356	12,09%	27	0,92%	0	0,00%	0	0,00%
	csoport	6 795	6 259	92,11%	510	7,51%	24	0,35%	0	0,00%	2	0,03%
	gyerek	141 814	132 504	93,44%	8 890	6,27%	384	0,27%	0	0,00%	36	0,03%

Megjegyzés: Az óvodák számánál a %-ban kifejezett arányok összege több mint 100, mivel egyes intézmények két nevelési nyelvűek.

Gyerekek megoszlása nemzetiség szerint az állami intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	136 477	91,15%	133 358	90,52%	126 836	90,91%
Magyar	11 473	7,66%	11 497	7,80%	10 784	7,73%
Ukrán	111	0,07%	295	0,20%	57	0,04%
Német	12	0,01%	20	0,01%	19	0,01%
Ruszin	99	0,07%	85	0,06%	65	0,05%
Cseh	50	0,03%	52	0,04%	52	0,04%
Lengyel	17	0,01%	6	0,00%	10	0,01%
Roma	1 124	0,75%	1 646	1,12%	1 323	0,95%
Egyéb	128	0,09%	117	0,08%	143	0,10%
Külföldi	237	0,16%	241	0,16%	227	0,16%
Összesen	149 728	100,00%	147 317	100,00%	139 516	100,00%

Gyerekek megoszlása nemzetiség szerint az egyházi intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	510	75,89%	1 148	87,17%	1 352	88,89%
Magyar	107	15,92%	114	8,66%	108	7,10%
Ukrán	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Német	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ruszin	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Cseh	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Roma	52	7,74%	54	4,10%	56	3,68%
Egyéb	2	0,30%	1	0,08%	1	0,07%
Külföldi	1	0,15%	0	0,00%	4	0,26%
Összesen	672	100,00%	1 317	100,00%	1 521	100,00%

Ha a nemzetiségi szempontokat vesszük figyelembe, akkor a nemzeti kisebbségek intézményeinek létszámcsökkenése némileg még mindig az országos átlag alatt marad, ez azonban részben mesterségesen fenntartott állapot, mert ha megnézzük az óvodák telítettségét, azt tapasztalhatjuk, hogy egy szlovák nevelési nyelvű intézményre 50 gyerek jut, míg a magyarokra átlagban 25, az ukránokra pedig csupán 14 gyerek.

Gyerekek megoszlása nemzetiség szerint a magánintézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	296	93,08%	565	94,48%	687	88,42%
Magyar	1	0,31%	2	0,33%	0	0,00%
Ukrán	0	0,00%	1	0,17%	1	0,13%
Német	1	0,31%	1	0,17%	0	0,00%
Ruszin	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Cseh	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Roma	16	5,03%	16	2,68%	79	10,17%
Egyéb	3	0,94%	4	0,67%	2	0,26%
Külföldi	1	0,31%	9	1,51%	8	1,03%
Összesen	318	100,00%	598	100,00%	777	100,00%

Továbbra is megfigyelhető, hogy a nemzetiségüket tekintve a magyar kisebbséghez tartozó gyerekek jelentős hányada (szám szerint 2002, vagyis 18%) nem az anyanyelvének megfelelő intézményt látogat. Az ukránoknál viszont paradox módon teljesen más a helyzet, hiszen 2005-ben csak 58 gyerek neve mellett állt ukrán nemzetiség (ez a szám csupán ötöde az előző évinek), az ukrán nevelési nyelvű óvodai csoportokat viszont 384 gyerek látogatta (662%!).

Elsősorban ez az a tényező, mely a nemzetiségek, s köztük is elsősorban a magyarság arányának fogyására a legnagyobb hatással lehet, hiszen ha az országban

mára már a gyerekek 93,44%-a szlovák alapokat kap az iskolára való felkészítésben, később is minden bizonnyal közelebb áll majd hozzájuk a többségi nemzet nyelve és kultúrája.

Gyerekek megoszlása nemzetiség szerint – összesen

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	137 283	91,09%	135 071	90,51%	128 875	90,88%
Magyar	11 581	7,68%	11 613	7,78%	10 892	7,68%
Ukrán	111	0,07%	296	0,20%	58	0,04%
Német	13	0,01%	21	0,01%	19	0,01%
Ruszin	99	0,07%	85	0,06%	65	0,05%
Cseh	50	0,03%	52	0,03%	52	0,04%
Lengyel	17	0,01%	6	0,00%	10	0,01%
Roma	1 192	0,79%	1 716	1,15%	1 458	1,03%
Egyéb	133	0,09%	122	0,08%	146	0,10%
Külföldi	239	0,16%	250	0,17%	239	0,17%
Összesen	150 718	100,00%	149 232	100,00%	141 814	100,00%

1.2. Alapiskolák

Az alapiskolás tanulók számának éves csökkenése 4% körül mozog, ennek arányában csökkent a megfigyelt időszakban az osztályok létszáma is. Az iskolák számának csökkenése viszont még nem érte el ezt a mértéket, ami azt jelenti, hogy az elmúlt esztendőkből kevesebb és kisebb létszámú osztályokkal működtek az egyes iskolák, s valószínűleg elsősorban a finanszírozási rendszerbe beépített garantált minimum tartotta őket életben.

A nemzetiségi arányokat vizsgálva azt láthatjuk, hogy a nem szlovák nemzetiségű alapiskolás tanulók korosztályukon belül már a 9%-ot sem érik el, ami főképp a kisebbségek fokozatos előregedésének eredménye lehet. Némileg nőtt ugyan a magyarok aránya, két év alatt több mint egy tized százalékkal, és abszolút értékben valamelyest több a magát németnek valló tanuló, ugyanakkor rapszodikusán ingadozik a lengyelek és a romák létszáma, amire nem igazán van logikus magyarázat. A korábbi növekedés után ugyanis 2005-ben majdnem egyharmadára apadt a lengyel tanulók száma, a romáknál pedig 20%-os fogyásról beszélhetünk. Egyidejűleg azonban azt is el kell mondanunk, hogy a romákkal kapcsolatos számadatok minden bizonnyal ezúttal sem tükrözik a valós képet, és jelenlétük arányát vizsgálva továbbra sem hagyatkozhatunk a közoktatási statisztikákra, nagy hányaduk ugyanis szlováknak vagy egyéb nemzetiségűnek vallja magát. Ez persze a többi adatot is más fénybe állítja, és némileg kétségbe vonja következtetéseink valóságértékét.

Iskolák, osztályok és tanulók százalékarányai az intézmény tanítási nyelve szerint

		Összesen	Szlovák	%	Magyar	%	Ukrán	%	Egyéb	%
2003	Iskola	2 387	2 118	88,73%	295	12,36%	8	0,34%	3	0,13%
	Osztály	27 117	25 011	92,23%	2 049	7,56%	45	0,17%	12	0,04%
	Tanuló	579 011	540 830	93,41%	37 590	6,49%	458	0,08%	133	0,02%
2004	Iskola	2 342	2 070	88,39%	297	12,68%	8	0,34%	4	0,17%
	Osztály	25 924	23 868	92,07%	1 984	7,65%	45	0,17%	27	0,10%
	Tanuló	555 335	518 249	93,32%	36 249	6,53%	466	0,08%	371	0,07%
2005	Iskola	2 304	2 035	86,89%	291	12,43%	8	0,34%	6	0,26%
	Osztály	24 995	22 977	91,93%	1 950	7,80%	44	0,18%	24	0,10%
	Tanuló	532 188	495 740	93,15%	35 317	6,64%	472	0,09%	659	0,12%

Megjegyzés: Az iskolák számánál a %-ban kifejezett arányok összege több mint 100, mivel egyes intézmények két tanítási nyelvűek

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az állami intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	503 023	90,92%	479 926	90,75%	459 065	90,84%
Magyar	44 218	7,99%	42 719	8,08%	41 235	8,16%
Ukrán	484	0,09%	424	0,08%	381	0,08%
Német	64	0,01%	77	0,01%	89	0,02%
Ruszin	232	0,04%	216	0,04%	198	0,04%
Cseh	840	0,15%	689	0,13%	592	0,12%
Lengyel	42	0,01%	76	0,01%	24	0,00%
Roma	3 048	0,55%	3 440	0,65%	2 656	0,53%
Egyéb	437	0,08%	494	0,09%	421	0,08%
Külföldi	861	0,16%	789	0,15%	717	0,14%
Összesen	553 249	100,00%	528 850	100,00%	505 378	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az egyházi intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	24 007	95,04%	24 175	95,38%	23 952	95,15%
Magyar	1 134	4,49%	1 062	4,19%	1 045	4,15%
Ukrán	4	0,02%	3	0,01%	3	0,01%
Német	12	0,05%	16	0,06%	14	0,06%
Ruszin	7	0,03%	8	0,03%	7	0,03%
Cseh	17	0,07%	17	0,07%	19	0,08%
Lengyel	5	0,02%	0	0,00%	1	0,00%
Roma	22	0,09%	14	0,06%	86	0,34%
Egyéb	24	0,10%	24	0,09%	25	0,10%
Külföldi	27	0,11%	28	0,11%	20	0,08%
Összesen	25 259	100,00%	25 347	100,00%	25 172	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint a magánintézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2004	
	összesen	%	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	465	92,45%	1 079	94,82%	1 553	94,81%
Magyar	0	0,00%	2	0,18%	5	0,31%
Ukrán	2	0,40%	3	0,26%	1	0,06%
Német	1	0,20%	2	0,18%	2	0,12%
Ruszin	0	0,00%	0	0,00%	2	0,12%
Cseh	1	0,20%	0	0,00%	1	0,06%
Lengyel	2	0,40%	3	0,26%	3	0,18%
Roma	2	0,40%	0	0,00%	16	0,98%
Egyéb	11	2,19%	6	0,53%	16	0,98%
Külföldi	19	3,78%	43	3,78%	39	2,38%
Összesen	503	100,00%	1 138	100,00%	1 638	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint – összesen

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	527 495	91,10%	505 180	90,97%	484 570	91,05%
Magyar	45 352	7,83%	43 783	7,88%	42 285	7,95%
Ukrán	490	0,08%	430	0,08%	385	0,07%
Német	77	0,01%	95	0,02%	105	0,02%
Ruszin	239	0,04%	224	0,04%	207	0,04%
Cseh	858	0,15%	706	0,13%	612	0,11%
Lengyel	49	0,01%	79	0,01%	28	0,01%
Roma	3 072	0,53%	3 454	0,62%	2 758	0,52%
Egyéb	472	0,08%	524	0,09%	462	0,09%
Külföldi	907	0,16%	860	0,15%	776	0,15%
Összesen	579 011	100,00%	555 335	100,00%	532 188	100,00%

1.3. Középiskolák

A középiskolás tanulók adatait dolgozatunkban iskolatípusonként vizsgáljuk, s ennek értelmében több kategóriára osztjuk. Mivel azonban az oktatási minisztérium háttér-intézményének adatai az egyes iskolákról nem ugyanazon módszertan alkalmazásával készülnek, ezért némi gondot jelent(het) a korcsoport statisztikáinak összegzése.

További problémát jelent tanulmányunk céljai szempontjából, hogy a központi statisztika helyenként összemosza a közös igazgatású iskolák létszámain, nem tesz érezhető különbséget az ilyen iskolákat látogató tanulók között, ezért nem minden esetben tudhatjuk pontosan, mennyien járnak a szlovák, illetve a kisebbségi nyelven tanuló osztályokba.

1.2.1. Gimnáziumok

Érdekes tény, hogy a demográfiai deficit ellenére évről évre nő a gimnáziumok száma, bár a nemzetiségek szempontjából ez nem jelent semmiféle fordulatot, hiszen a nem szlovák nyelven oktató intézmények száma továbbra is változatlan. A szlovák osztályok száma a vizsgált időszakban 39-cel (1,27%), majd 65-tel (2,09 %) nőtt, ugyanakkor viszont évente 1-1 osztállyal csökkent az ukrán csoportok száma, míg 2005-ben 6 magyar gimnáziumi osztállyal lett kevesebb, mint 2004-ben.

Gimnáziumok, osztályok és tanulók százalékarányai az intézmény tanítási nyelve szerint

		Összesen	Szlovák	%	Magyar	%	Ukrán	%	Egyéb	%
2003	Iskola	223	180	80,72%	25	11,21%	1	0,45%	25	11,21%
	Osztály	3308	3065	92,65%	232	7,01%	7	0,21%	4	0,12%
	Tanuló	100057	93784	93,73%	6069	6,07%	155	0,15%	49	0,05%
2004	Iskola	234	186	79,49%	25	10,68%	1	0,43%	29	12,39%
	Osztály	3351	3104	92,63%	237	7,07%	6	0,18%	4	0,12%
	Tanuló	99738	93560	93,81%	5991	6,01%	135	0,14%	52	0,05%
2005	Iskola	238	189	79,41%	25	10,50%	1	0,42%	30	12,61%
	Osztály	3409	3169	92,96%	231	6,78%	5	0,15%	4	0,12%
	Tanuló	99758	93819	94,05%	5762	5,78%	133	0,13%	44	0,04%

Megjegyzés: Az iskolák számánál a %-ban kifejezett arányok összege több mint 100, mivel egyes intézmények két tanítási nyelvűek

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az állami intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	75 978	91,46%	74 934	91,40%	74 572	91,66%
Magyar	6 318	7,61%	6 260	7,64%	6 048	7,43%
Ukrán	120	0,14%	117	0,14%	109	0,13%
Német	27	0,03%	41	0,05%	35	0,04%
Ruszin	99	0,12%	105	0,13%	80	0,10%
Cseh	242	0,29%	225	0,27%	189	0,23%
Lengyel	14	0,02%	13	0,02%	12	0,01%
Roma	4	0,00%	4	0,00%	3	0,00%
Egyéb	100	0,12%	136	0,17%	140	0,17%
Külföldi	170	0,20%	149	0,18%	169	0,21%
Összesen	83 072	100,00%	81 984	100,00%	81 357	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az egyházi intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	12 901	93,86%	13 521	93,95%	14 117	94,40%
Magyar	768	5,59%	788	5,48%	766	5,12%
Ukrán	3	0,02%	2	0,01%	3	0,02%
Német	12	0,09%	11	0,08%	11	0,07%
Ruszin	2	0,01%	3	0,02%	4	0,03%
Cseh	25	0,18%	23	0,16%	23	0,15%
Lengyel	1	0,01%	3	0,02%	2	0,01%
Roma	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Egyéb	12	0,09%	16	0,11%	13	0,09%
Külföldi	21	0,15%	25	0,17%	15	0,10%
Összesen	13 745	100,00%	14 392	100,00%	14 954	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint a magánintézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	3 039	93,80%	3 133	93,19%	3 231	93,73%
Magyar	133	4,10%	101	3,00%	81	2,35%
Ukrán	2	0,06%	4	0,12%	2	0,06%
Német	6	0,19%	4	0,12%	1	0,03%
Ruszin	0	0,00%	1	0,03%	1	0,03%
Cseh	13	0,40%	12	0,36%	11	0,32%
Lengyel	1	0,03%	2	0,06%	3	0,09%
Roma	1	0,03%	42	1,25%	58	1,68%
Egyéb	13	0,40%	16	0,48%	13	0,38%
Külföldi	32	0,99%	47	1,40%	46	1,33%
Összesen	3 240	100,00%	3 362	100,00%	3 447	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint – összesen

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	Összesen	%	Összesen	%
Szlovák	91 918	91,87%	91 588	91,83%	91 920	92,14%
Magyar	7 219	7,21%	7149	7,17%	6 895	6,91%
Ukrán	125	0,12%	123	0,12%	114	0,11%
Német	45	0,04%	56	0,06%	47	0,05%
Ruszin	101	0,10%	109	0,11%	85	0,09%
Cseh	280	0,28%	260	0,26%	223	0,22%
Lengyel	16	0,02%	18	0,02%	17	0,02%
Roma	5	0,00%	46	0,05%	61	0,06%
Egyéb	125	0,12%	168	0,17%	166	0,17%
Külföldi	223	0,22%	221	0,22%	230	0,23%
Összesen	100 057	100,00%	99 738	100,00%	99 758	100,00%

Lényegesen nagyobb azonban a tanulók létszámában megfigyelhető visszaesés mind abszolút értékben, mind százalékban. Amíg a szlovák osztályokat látogató gimnazisták száma az utóbbi esztendőben 259 tanulóval nőtt (+0,27%), addig a magyar gimnáziumokat választók létszáma 229-cel (-3,82%) esett vissza, ez pedig azt eredményezi, hogy az ország összes gimnazistájának már csupán 5,78%-a jár magyar intézménybe, s ez figyelmeztető jel lehet a jövő értelmiségének képzése szempontjából. Ugyancsak figyelemre méltó tény, hogy a gimnazistáknak már csak 7,86%-a nem szlovák nemzetiségű, miközben a magyarok aránya először süllyedt 7% alá, s közülük is csak 83,56% jár magyar gimnáziumba.

1.3.2. Szakközépiskolák

Az érettségivel végződő szakképzésben részt vevő tanulók száma rohamosan csökken, két esztendő alatt 12,7%-kal lett kevesebb. Ez a leépülés minden nemzetiséget

egyaránt és gyakorlatilag egyforma mértékben érint, és az iskolák összlétszámának változásában is megnyilvánul, érdekes módon azonban a nemzeti kisebbségek iskoláinak száma gyakorlatilag nem csökkent.

Szakközépiskolák, osztályok és tanulók százalékarányai az intézmény tanítási nyelve szerint

		Összesen	Szlovák	%	Magyar	%	Ukrán	%
2003	Iskola	279	271	97,13%	25	8,96%	1	0,36%
	Osztály	3 290	3 122	94,89%	164	4,98%	4	0,12%
	Tanuló	93 353	89 161	95,51%	4 121	4,41%	71	0,08%
2004	Iskola	262	256	97,71%	25	9,54%	1	0,38%
	Osztály	3 125	2 957	94,62%	164	5,25%	4	0,13%
	Tanuló	87 533	83 478	95,37%	3 997	4,57%	58	0,07%
2005	Iskola	245	239	97,55%	24	9,80%	1	0,41%
	Osztály	2 961	2 799	94,53%	158	5,34%	4	0,14%
	Tanuló	81 498	77 743	95,39%	3 704	4,54%	51	0,06%

Megjegyzés: Az iskolák számánál a %-ban kifejezett arányok összege több mint 100, mivel egyes intézmények két tanítási nyelvűek.

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az állami intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	81 149	92,72%	74 821	92,49%	68 476	92,38%
Magyar	5 797	6,62%	5 514	6,82%	5 106	6,89%
Ukrán	75	0,09%	54	0,07%	49	0,07%
Német	16	0,02%	14	0,02%	13	0,02%
Ruszin	44	0,05%	25	0,03%	26	0,04%
Cseh	190	0,22%	172	0,21%	183	0,25%
Lengyel	3	0,00%	7	0,01%	5	0,01%
Roma	113	0,13%	133	0,16%	136	0,18%
Egyéb	37	0,04%	45	0,06%	37	0,05%
Külföldi	100	0,11%	110	0,14%	94	0,13%
Összesen	87 524	100,00%	80 895	100,00%	74 125	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az egyházi intézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	2 368	98,96%	2 632	98,80%	2 604	98,38%
Magyar	13	0,54%	18	0,68%	21	0,79%
Ukrán	2	0,08%	1	0,04%	0	0,00%
Német	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ruszin	1	0,04%	1	0,04%	3	0,11%
Cseh	2	0,08%	2	0,08%	5	0,19%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Roma	1	0,04%	1	0,04%	0	0,00%
Egyéb	1	0,04%	1	0,04%	1	0,04%
Külföldi	5	0,21%	8	0,30%	13	0,49%
Összesen	2 393	100,00%	2 664	100,00%	2 647	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint a magánintézményekben

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	2 991	87,05%	3 513	88,40%	4 203	88,93%
Magyar	416	12,11%	433	10,90%	446	9,44%
Ukrán	0	0,00%	1	0,03%	1	0,02%
Német	2	0,06%	2	0,05%	2	0,04%
Ruszin	0	0,00%	1	0,03%	2	0,04%
Cseh	12	0,35%	6	0,15%	8	0,17%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Roma	0	0,00%	0	0,00%	44	0,93%
Egyéb	8	0,23%	10	0,25%	8	0,17%
Külföldi	7	0,20%	8	0,20%	12	0,25%
Összesen	3 436	100,00%	3 974	100,00%	4 726	100,00%

Ha a fenntartók szempontjából vizsgáljuk meg a helyzetet, akkor az állami, illetve önkormányzati iskolákban tulajdonképpen tartós a korábban kialakult állapot, csupán egy-két tizednyi mozgást figyelhetünk meg az arányokban. Az egyházi intézményekben sincs változás, ott azonban jóformán csak szlovák nemzetiségű tanulókat találunk. A magániskolákban kicsit jobb a nemzetiségek helyzete, ám az arányuk minden esztendőben ott is csökken. Ennél az iskolatípusnál is szembetűnő, hogy míg az ukrán nemzetiségű és az ukrán nyelven tanulók száma szinte megegyezik, a magyar nemzetiségűeknek csak kétharmada szerzi meg a szükséges szakismereteket az anyanyelvén.

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint – összesen

Nemzetiség	2003		2004		2005	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Szlovák	86 508	92,67%	80 966	92,50%	75 283	92,37%
Magyar	6 226	6,67%	5 965	6,81%	5 573	6,84%
Ukrán	77	0,08%	56	0,06%	50	0,06%
Német	18	0,02%	16	0,02%	15	0,02%
Ruszin	45	0,05%	27	0,03%	31	0,04%
Cseh	204	0,22%	180	0,21%	196	0,24%
Lengyel	3	0,00%	7	0,01%	5	0,01%
Roma	114	0,12%	134	0,15%	180	0,22%
Egyéb	46	0,05%	56	0,06%	46	0,06%
Külföldi	112	0,12%	126	0,14%	119	0,15%
Összesen	93 353	100,00%	87 533	100,00%	81 498	100,00%

1.3.3. Egyesített szakközépiskolák

A szóban forgó iskolatípus csak néhány esztendeje létezik, így nincs szélesebb körű összehasonlítási alapunk a behatóbb elemzésre. Azt azonban világosan látni, hogy a százalékarányt tekintve a magyar iskolák számának növekedése ugyan kétszeresen meghaladja a szlovák iskolákét, a valóságban viszont csak 3 új intézményben kezdődött magyar nyelvű oktatás, míg 17 helyen nyílt lehetőség szlovák nyelvű tanulmányok folytatására. Ennek ellenére a szlovák nyelven tanulók száma 6100-zal (9,83%-kal) nőtt egy év alatt, s bár a magyarul tanulóké 25,92%-kal növekedett meg, ez abszolút számban csak 696 tanulót jelent, ami még mindig csak 4,73%-os szinten tartja az egyesített iskolákban kisebbségi nyelven művelődő fiatalok számát. Ez az arány is elsősorban a magánintézményeknek köszönhető, hiszen ott – az előző esztendőhöz viszonyított jelentős, egyharmados visszaesés ellenére – a tanulók fele magyar nemzetiségű.

Egyesített szakiskolák, osztályok és tanulók százalékarányai az intézmény tanítási nyelve szerint

		Összesen	Szlovák	%	Magyar	%	Ukrán	%	Egyéb	%
2004	Iskola	109	106	97,25%	9	8,26%	0	0,00%	0	0,00%
	Osztály	2 495	2 371	95,03%	124	4,97%	0	0,00%	0	0,00%
	Tanuló	64 738	62 053	95,85%	2 685	4,15%	0	0,00%	0	0,00%
2005	Iskola	126	123	97,62%	12	9,52%	0	0,00%	0	0,00%
	Osztály	2 795	2 649	94,78%	146	5,22%	0	0,00%	0	0,00%
	Tanuló	71 534	68 153	95,27%	3 381	4,73%	0	0,00%	0	0,00%

Megjegyzés: Az iskolák számánál a %-ban kifejezett arányok összege több mint 100, mivel egyes intézmények két tanítási nyelvűek.

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az állami intézményekben

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	összesen	%
Szlovák	58 167	92,66%	63 111	92,50%
Magyar	4 308	6,86%	4 827	7,07%
Ukrán	43	0,07%	52	0,08%
Német	8	0,01%	6	0,01%
Ruszin	27	0,04%	33	0,05%
Cseh	124	0,20%	119	0,17%
Lengyel	5	0,01%	5	0,01%
Roma	16	0,03%	12	0,02%
Egyéb	28	0,04%	28	0,04%
Külföldi	46	0,07%	38	0,06%
Összesen	62 772	100,00%	68 231	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az egyházi intézményekben

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	összesen	%
Szlovák	650	99,09%	805	99,75%
Magyar	5	0,76%	0	0,00%
Ukrán	0	0,00%	0	0,00%
Német	0	0,00%	0	0,00%
Ruszin	0	0,00%	0	0,00%
Cseh	0	0,00%	1	0,12%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%
Roma	0	0,00%	0	0,00%
Egyéb	0	0,00%	0	0,00%
Külföldi	1	0,15%	1	0,12%
Összesen	656	100,00%	807	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint a magánintézményekben

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	276	21,07%	1 164	46,63%
Magyar	993	75,80%	1 252	50,16%
Ukrán	0	0,00%	1	0,04%
Német	0	0,00%	0	0,00%
Ruszin	0	0,00%	0	0,00%
Cseh	2	0,15%	1	0,04%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%
Roma	39	2,98%	78	3,13%
Egyéb	0	0,00%	0	0,00%
Külföldi	0	0,00%	0	0,00%
Összesen	1 310	100,00%	2 496	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint – összesen

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	összesen	%
Szlovák	59 093	91,28%	65 080	90,98%
Magyar	5 306	8,20%	6 079	8,50%
Ukrán	43	0,07%	53	0,07%
Német	8	0,01%	6	0,01%
Ruszin	27	0,04%	33	0,05%
Cseh	126	0,19%	121	0,17%
Lengyel	5	0,01%	5	0,01%
Roma	55	0,08%	90	0,13%
Egyéb	28	0,04%	28	0,04%
Külföldi	47	0,07%	39	0,05%
Összesen	64 738	100,00%	71 534	100,00%

Szakmunkásképző iskolák, osztályok és tanulók százalékarányai az intézmény tanítási nyelve szerint

		Összesen	Szlovák	%	Magyar	%	Ukrán	%	Egyéb	%
2004	Iskola	233	226	97,00%	22	9,44%	0	0,00%	0	0,00%
	Osztály	3016	2852	94,56%	164	5,44%	0	0,00%	0	0,00%
	Tanuló	73525	70256	95,55%	3269	4,45%	0	0,00%	0	0,00%
2005	Iskola	210	203	96,67%	20	9,52%	0	0,00%	0	0,00%
	Osztály	2647	2518,5	95,15%	128,5	4,85%	0	0,00%	0	0,00%
	Tanuló	65020	62295	95,81%	2725	4,19%	0	0,00%	0	0,00%

Megjegyzés: Az iskolák számánál a %-ban kifejezett arányok összege több mint 100, mivel egyes intézmények két tanítási nyelvűek.

Amit a két esztendő összegzéséből leszűrhetünk, az elsősorban annak felismerése, hogy a gimnáziumok számának növekedésével együtt csökkent a szaktanintézetek száma, ami minden bizonnyal azt jelenti, hogy manapság – a létszámcsökkenésnek köszönhetően – a követelményrendszer enyhítése kapcsán már a kissé gyengébb tanulók is magasabb szintű képzésben vehetnek részt, és gimnáziumokba, illetve szakiskolákba adják be jelentkezési lapjaikat. Ez a csökkenés érdekes módon sokkal inkább jellemző a szlovák nyelvű szaktanintézetekre (-10,17%), bár az osztályok és a tanulók számának változásai jobban sújtották a magyar csoportokat, itt ugyanis mintegy 20% a visszaesés. Ez természetesen a nemzetiségi arányok romlásához is vezetett. Ennél az iskolatípusnál is szembevetendő az a tény, hogy ugyan még 7,03% magyar nemzetiségű egyén van az összes tanuló között, de a magyaroknak csak 59,62%-a tanul az anyanyelvén.

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az állami intézményekben

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	59 400	92,98%	52 728	93,42%
Magyar	4 222	6,61%	3 440	6,09%
Ukrán	31	0,05%	37	0,07%
Német	6	0,01%	5	0,01%
Ruszin	11	0,02%	6	0,01%
Cseh	110	0,17%	95	0,17%
Lengyel	2	0,00%	2	0,00%
Roma	42	0,07%	78	0,14%
Egyéb	18	0,03%	18	0,03%
Külföldi	44	0,07%	34	0,06%
Összesen	63 886	100,00%	56 443	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint az egyházi intézményekben

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	1 170	97,01%	1 120	96,97%
Magyar	32	2,65%	34	2,94%
Ukrán	4	0,33%	0	0,00%
Német	0	0,00%	0	0,00%
Ruszin	0	0,00%	0	0,00%
Cseh	0	0,00%	1	0,09%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%
Roma	0	0,00%	0	0,00%
Egyéb	0	0,00%	0	0,00%
Külföldi	0	0,00%	0	0,00%
Összesen	1 206	100,00%	1 155	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint a magánintézményekben

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	összesen	%
Szlovák	7 142	84,69%	6 310	85,02%
Magyar	1 255	14,88%	1 096	14,77%
Ukrán	7	0,08%	1	0,01%
Német	1	0,01%	0	0,00%
Ruszin	0	0,00%	1	0,01%
Cseh	23	0,27%	11	0,15%
Lengyel	0	0,00%	0	0,00%
Roma	0	0,00%	0	0,00%
Egyéb	2	0,02%	0	0,00%
Külföldi	3	0,04%	3	0,04%
Összesen	8 433	100,00%	7 422	100,00%

Tanulók megoszlása nemzetiség szerint – összesen

Nemzetiség	2004		2005	
	összesen	%	Összesen	%
Szlovák	67 712	92,09%	60 158	92,52%
Magyar	5 509	7,49%	4 570	7,03%
Ukrán	42	0,06%	38	0,06%
Német	7	0,01%	5	0,01%
Ruszin	11	0,01%	7	0,01%
Cseh	133	0,18%	107	0,16%
Lengyel	2	0,00%	2	0,00%
Roma	42	0,06%	78	0,12%
Egyéb	20	0,03%	18	0,03%
Külföldi	47	0,06%	37	0,06%
Összesen	73 525	100,00%	65 020	100,00%

1.4. Speciális óvodák és iskolák

A különleges bánásmódot igénylő gyerekek és tanulók oktató-nevelő munkájának megszervezése rendkívül fontos feladat minden ország életében, s mind szakmailag, mind anyagilag komoly kihívást jelent. Annál is inkább, mert a különböző jellegű fogyatékkal élő fiatalok integrálása a hagyományos iskolákba nem minden esetben megvalósítható. Számukra tehát sajátos intézményeket kell működtetni, amelyek eltérnek a szokványos óvodáktól és iskoláktól, s mivel némileg más rendszert alkotnak, ezért a statisztikai mutatók összevetése sem lehetséges.

További gondot jelent, hogy a kisebbségekhez tartozó tanulók anyanyelvi képzése különböző okoknál fogva nem megoldott, így csupán a nemzetiségi arányok összehasonlítására van módunk, a tanítási nyelv kategóriája itt nem alkalmazható. Ha ilyen szempontból tekintünk a speciális intézmények rendszerére, azt tapasztaljuk, hogy a magyar gyerekek aránya gyakorlatilag megfelel a többi iskolában tapasztalható megoszlásnak, ám – némi csökkenés ellenére – jelentősen nagyobb arányban vannak jelen a magukat romáknak valló tanulók, ami különböző objektív és szubjektív okokra vezethető vissza, ez viszont nem lehet tanulmányunk témája.

Ha a 2005-ös adatokat hasonlítjuk össze az előző évivel, azt figyelhetjük meg, hogy az arányok tulajdonképpen nem változtak, viszont a speciális óvodások és alapiskolások létszáma nagymértékben csökkent (46,15%-kal, illetve 40,05%-kal).

Speciális óvodák és iskolák nemzetiségi mutatói 2004-ben

2004	A tanulók nemzetisége										
	szlovák	magyar	ukrán	német	ruszin	cseh	lengyel	roma	egyéb	külföldi	összesen
Óvoda	1 245	55	0	0	0	0	0	51	3	0	1 354
	91,95%	4,06%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	3,77%	0,22%	0,00%	100,00%
Alapiskola	5 223	182	1	0	0	8	0	76	1	6	5 497
	95,02%	3,31%	0,02%	0,00%	0,00%	0,15%	0,00%	1,38%	0,02%	0,11%	100,00%
Speciális alapiskola	17 352	1 442	4	0	0	11	1	1603	3	11	20 427
	84,95%	7,06%	0,02%	0,00%	0,00%	0,05%	0,00%	7,85%	0,01%	0,05%	100,00%
Középiskolák	4 998	340	2	0	0	16	1	61	8	3	5 429
	92,06%	6,26%	0,04%	0,00%	0,00%	0,29%	0,02%	1,12%	0,15%	0,06%	100,00%
Összesen	28 818	2 019	7	0	0	35	2	1791	15	20	32 707
	88,11%	6,17%	0,02%	0,00%	0,00%	0,11%	0,01%	5,48%	0,05%	0,06%	100,00%

Speciális óvodák és iskolák nemzetiségi mutatói 2005-ben

2005	A tanulók nemzetisége										
	szlovák	magyar	ukrán	német	ruszin	cseh	lengyel	roma	egyéb	külföldi	összesen
Óvoda	680	40	0	0	0	0	0	8	1	0	729
	93,28%	5,49%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	1,10%	0,14%	0,00%	100,00%
Alapiskola	3 211	68	0	0	0	4	0	8	3	1	3 295
	97,45%	2,06%	0,00%	0,00%	0,00%	0,12%	0,00%	0,24%	0,09%	0,03%	100,00%
Speciális alapiskola	17 629	1 507	0	0	0	16	1	1401	4	8	20 566
	85,72%	7,33%	0,00%	0,00%	0,00%	0,08%	0,00%	6,81%	0,02%	0,04%	100,00%
Középiskolák	4 954	390	1	0	0	14	0	62	0	4	5 425
	91,32%	7,19%	0,02%	0,00%	0,00%	0,26%	0,00%	1,14%	0,00%	0,07%	100,00%
Összesen	26 474	2 005	1	0	0	34	1	1479	8	13	30 015
	88,20%	6,68%	0,00%	0,00%	0,00%	0,11%	0,00%	4,93%	0,03%	0,04%	100,00%

Összefoglalás

Sokáig és sokféle szempontból lehetne boncolgatni a számadatokat, legtöbbjük azonban önmagáért beszél. Annál is inkább, hiszen a még helyenként kissé pontatlan vagy néhol következtetlen közoktatási statisztikák is a nemzetiségi arányok jövőbeli alakulásának legmarkánsabb előképét jelenítik meg. Sok esetben – főleg az alapiskolák és gimnáziumok adatai terén – mérvadóak lehetnek annak prognosztizálásában is, milyen jövő várhat az egyes nemzeti közösségekre, milyen esélyeik és lehetőségeik lesznek hosszabb távon az önazonosság tudatának életben tartásához. Nem mellékesen pedig mementóként is szolgálhatnak a kisebbségi stratégiák megformálásában.

Menšinové školstvo na Slovensku v roku 2005

Zhrnutie

Štúdia sa týka problematiky vzdelávania menšín na Slovensku od materských škôl po stredné školy. Autor podrobne analyzuje vývoj počtu menšinových školských zariadení, ako aj vývoj počtu príslušníkov menšín navštevujúcich tieto inštitúcie, ktoré informácie sú veľmi dôležité pri vypracovaní stratégií rozvoja menšinových populácií. Autor konštatuje, že hlavný problém menšinového školstva predstavuje fakt, že problematiku vzdelávania menšín stále upravujú dokumenty a legislatívne normy z čias komunistickej diktatúry – po 15 rokov transformácie spoločnosti ešte nedošlo k významným legislatívnym úpravám umožňujúcim lepšie podmienky vzdelávania pre príslušníkov menšín na Slovensku. Autor konštatuje, že nedostatočná štátna podpora menši-

nového školstva tak v minulosti, ako aj v súčasnosti zvyšuje asimiláciu národností (čoho dôkazom je fakt, že značná časť predstaviteľov príslušníkov menšín navštevuje slovenské školy).

1.7. PRÁVNE PREDPISY OVPLYVŇUJÚCE POSTAVENIE NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN A ETNICKÝCH SKUPÍN ŽIJÚCICH NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRIJATÉ V ROKU 2005

A 2005-ben elfogadott és a nemzeti/etnikai kisebbségeket érintő jogszabályok Szlovákia jogrendszerében

I. Podporovanie národnostných menšín a etnických skupín z prostriedkov štátneho rozpočtu

V zmysle zákona č. 740/2004 Z.z. celkové príjmy štátneho rozpočtu Slovenskej republiky na rok 2005 boli rozpočtované sumou 257 miliárd Sk a celkové výdavky boli plánované sumou 318 miliárd Sk. Na podporu a riešenie problémov národnostných menšín a etnických skupín v rámci štátneho rozpočtu boli účelovo určené nasledovné čiastky v zložení podľa jednotlivých rozpočtových kapitol:

- v rámci rozpočtu Úradu vlády SR
 - 20 miliónov na podporu menšinovej kultúrnej politiky,
- v rámci rozpočtu Ministerstvo kultúry SR
 - 80 miliónov na národnostnú kultúru.

Dotácie na riešenie problémov rómskej komunity vyplývajúcich zo zákona č. 740/2004 Z.z. o štátnom rozpočte na rok 2005 predstavovali celkom 12,2 miliónov korún. Dotácie na menšinovú kultúrnu politiku z finančných prostriedkov vyplývajúcich zo zákona SNR č. 171/2005 Z.z. o hazardných hrách a o zmene a doplnení niektorých zákonov za rok 2005 predstavovali 23,5 miliónov korún. Dotácie na sociálne a kultúrne potreby rómskej komunity z finančných prostriedkov vyplývajúcich zo zákona SNR č. 171/2005 Z.z. o hazardných hrách a o zmene a doplnení niektorých zákonov za rok 2005 predstavovali 34,7 miliónov korún.

II. Právne predpisy ovplyvňujúce postavenie národnostných menšín a etnických skupín

Slovenská republika v roku 2005 prijala niekoľko právnych predpisov, ktoré sa rôznym spôsobom dotýkajú právneho postavenia národnostných menšín, z ktorých vyberáme nasledovné:

- Zákon číslo 1/2005 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 480/2002 Z.z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Slovenská republika ako zmluvný štát Dohovoru o právnom postavení utečencov prijatého v Ženeve v roku 1951 a Protokolu týkajúceho sa právneho

postavenia utečencov prijatého v New Yorku v roku 1967 zabezpečuje aplikáciu týchto dokumentov najmä prostredníctvom zákona č. 480/2002 Z.z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o azyle“). Keďže do zákona o azyle bolo potrebné aj naďalej preberať *acquis communautaire* v oblasti azylu, cieľom novely bolo zabezpečiť harmonizáciu právnej úpravy azylu Slovenskej republiky so smernicou Rady 2003/9/ES z 27. januára 2003, ktorou sa ustanovujú minimálne štandardy pre prijímanie žiadateľov o azyl a aktualizovať niektoré ustanovenia zákona o azyle, ktoré majú vzhľadom na skúsenosti z praxe zefektívniť azylové konanie v Slovenskej republike. V nasledujúcich rokoch bude musieť Slovenská republika spolu s ostatnými členskými štátmi Európskej únie pristúpiť k ďalšej novelizácii zákona o azyle, resp. k príprave nového zákona o azyle, nakoľko v oblasti azylu bola prijatá v tomto roku smernica Rady o minimálnych štandardoch pre kvalifikáciu a status štátnych príslušníkov tretích krajín a osôb bez štátnej príslušnosti ako utečencov, alebo ako osôb, ktoré potrebujú inú medzinárodnú ochranu.

Novela zákona o azyle bola spracovaná na základe plánu legislatívnych úloh vlády SR a najmä:

- nanovo upravuje miesta, kde môže cudzinec požiadať o udelenie azylu,
 - ustanovuje lehotu, v ktorej musí byť žiadateľ oboznámený s právami a povinnosťami počas konania o udelenie azylu,
 - novým spôsobom určuje, kto je oprávnený nahliadať do spisu v konaní o azyle,
 - umožňuje prístup žiadateľa na trh práce, ak sa právoplatne nerozhodlo v konaní o udelenie azylu do jedného roka od začatia konania,
 - umožňuje ministerstvu dať preskúmať vek maloletého žiadateľa o udelenie azylu v prípade pochybností o jeho veku.
- V žiadnom prípade nemôžeme opomenúť prijatie zákona NR SR č. 36/2005 Z.z. o rodine. Od nadobudnutia účinnosti starého zákona o rodine č. 94/1963 Zb. uplynulo štyridsať rokov, pričom dodnes platil v takmer nezmenenej podobe. Celkovo osem noviel odrazilo len veľmi čiastkovo zmeny, ktoré prinášal spoločenský vývoj. Zmeny v novom zákone sa týkajú najmä úpravy dôvodov neplatnosti a neexistencie manželstva v rámci okolností vylučujúcich uzavretie manželstva, možnosti úpravy styku dieťaťa s osobami blízkymi, úpravy rodičovských práv, regulácie správy majetku dieťaťa, foriem náhradnej starostlivosti, výchovných opatrení, osvojenia, určovania rodičovstva, návratu k rozlišovaniu inštitútov poručníctva a opatrovníctva a výživného. Novo sa sprísňujú pravidlá sledovania spôsobu výkonu a hodnotenia účinnosti ústavnej výchovy, výchovných opatrení, hodnotenia výkonu funkcie poručníka, opatrovníka na spravovanie majetku dieťaťa. Vypúšťali sa ustanovenia, ktoré sa stali zastaralými. Nová úprava vymedzuje explicitne formou demonštratívneho výpočtu súhrn práv a povinností, ktoré tvoria obsah inštitútu rodičovských práv a povinností. Bola upravená aj koncepcia náhradnej starostlivosti tak, aby sa odstránila doterajšia roztrieštenosť právnej úpravy. Z tohto dôvodu bola zahrnutá do zákona i pestúnska starostlivosť, ktorá síce vykazuje verejnoprávne prvky, avšak svojim charakterom je prevažne súkromnoprávnou inštitúciou.

S ohľadom na súčasný vývoj lekárskej vedy a v zahraničnej praxi stále častejšie sa vyskytujúcich sporov o určenie materstva, bolo nutné vysloviť zásadu, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila. V tejto súvislosti bolo nevyhnutné jednoznačne zakotviť neplatnosť akýchkoľvek zmlúv a dohôd, ktoré sú v rozpore s nevyvrátenou zákonnou domnienkou materstva. Súčasne sa upustilo od rozlišovania dvoch typov osvojenia. Rozdiel oproti predchádzajúcej právnej úprave spočíva v tom, že osvojenie ako také súd môže zrušiť do šiestich mesiacov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia o osvojení vždy. O zverení dieťaťa do predadopčnej starostlivosti rozhoduje iba súd. V súvislosti so zavedením nového samostatného nespornového konania o osvojiteľnosti, ktoré časovo predchádza konaniu o osvojenie sa ukladá súdom, aby jednak pred, ale i po nariadení ústavnej starostlivosti v rámci sledovania spôsobu jej výkonu skúmali, či nie sú u dieťaťa splnené predpoklady osvojiteľnosti. Rovnaký postup je aj pri zániku pestúnskej starostlivosti smrťou pestúna, alebo právoplatným rozhodnutím súdu. Ak súd zistí, že tieto predpoklady sú splnené začne aj bez návrhu konanie o osvojiteľnosti. Dieťa sa stane právne voľným, čím sa urýchli budúci proces osvojenia, kedy sa súd už nebude musieť zaoberať touto otázkou. V oblasti výživného sa zakotvila minimálna výška výživného odvodená od výšky sumy životného minima, ktoré musí mať dieťa zabezpečené vždy. Upravuje sa tzv. tezaurácia výživného, ktorá umožňuje súdu, aby u výživného na dieťa v prípadoch hodných osobitného zreteľa rozhodol o povinnosti zložiť peňažnú čiastku na výživné splatné v budúcnosti. V praxi pôjde o situácie, keď povinný má nepravidelné príjmy (napr. sezónne zamestnanie), povinný podniká a berie na seba neprimerané majetkové riziká a existujú obavy, že by výživa dieťaťa nebola v budúcnosti riadne zabezpečená.

- Zákon č. 90/2005 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 428/2002 Z. z. o ochrane osobných údajov. Táto tzv. euronovela zákona rešpektuje poslednú hodnotiacu správu Európskej komisie z novembra 2003, kde sa v oblasti ochrany osobných údajov požaduje úplné zosúladenie zákona o ochrane osobných údajov so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 95/46/ES o ochrane jednotlivcov pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe týchto údajov. Z uvedeného je zrejmé, že základným poslaním euronovely zákona o ochrane osobných údajov nebol teda iný cieľ, ako ešte väčšie zblíženie nášho právneho poriadku v oblasti ochrany osobných údajov s právom platným v členských štátoch Európskej únie. Zapracované boli aj špeciálne ustanovenia týkajúce sa ďalšieho spracúvania osobných údajov v nevyhnutnom rozsahu na historické, vedecké a štatistické účely. Ustanovenia zákona o cezhraničnom toku osobných údajov boli upresnené vzhľadom na ich voľný pohyb medzi členskými štátmi Európskej únie. Ďalej došlo k spresneniu a sprehľadneniu základných povinností prevádzkovateľov pri spracúvaní osobných údajov, k zavedeniu osobitnej registrácie pre niektoré rizikové spracovateľské operácie.
- Zákon č. 300/2005 Z.z. – Trestný zákon. Od nadobudnutia účinnosti bol vyše 30 krát novelizovaný, z toho po roku 1989 vyše 20 krát. Ani početnými novelami sa nedosiahol stav úplného zosúladenia Trestného zákona s princípmi nového ústavného zriadenia Slovenskej republiky, čo je pochopiteľné, pretože

jeho samotná podstata je založená na princípoch diametrálne odlišného spoločenského a štátneho zriadenia obdobia, v ktorom bol prijatý. Proces demokratizácie a transformácie, prebiehajúci od roku 1989, ako i výstavba demokratického právneho štátu kladie nové požiadavky na kvalitu trestno-právnej ochrany spoločenských vzťahov, ktorú možno zaistiť len v procese rekodifikácie slovenského trestného práva hmotného. Pri tvorbe nového Trestného zákona bol prísne rešpektovaný rámec daný platným znením Ústavy SR. Došlo aj k zmene kategorizácie trestných činov na prečiny a zločiny. Pribudli aj tri tresty – domáce väzenie a trest povinnej práce, resp. podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom. Oveľa podrobnejšie sú upravené základy trestnej zodpovednosti. Pribudli niektoré nové právne inštitúty (napr. dovolené riziko), rozšírili sa podmienky nutnej obrany a krajnej núdze, zavádza sa súdny - probačný dohľad nad odsúdeným a i., rozšírili sa pravidlá pre ukladanie trestov a došlo k zmene a doplneniu väčšiny ustanovení všeobecnej a osobitnej časti doterajšieho Trestného zákona. Podľa § 431 trestného zákona zavádza sa trestnosť verejného hanobenia národa, jeho jazyka, rasy alebo etnickej skupiny. Ochrana sa týmto ustanovením poskytuje aj skupine osôb pre jej náboženské vyznanie, alebo preto, že takáto skupina je bez vyznania, a to v súlade s platným právnym stavom. Podnecovanie k národnostnej, etnickej a rasovej nenávisti je špecifickou formou podnecovania, ktoré sa i naďalej ponecháva v novom trestnom zákone. Podľa § 432 trestného zákona sa znaky tohto trestného činu dopĺňajú o tzv. nebezpečné vyhrážky obmedzením práv a slobôd, adresované jednotlivcovi alebo určitej skupine ľudí pre ich národnosť, rasu, farbu pleti, vyznanie alebo presvedčenie. Kvalifikovaná skutková podstata okrem doposiaľ zaradených znakov zakotvuje postih vážnejších foriem páchania tohoto činu jednak z hľadiska spôsobu spáchania – v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom, spáchanie činu za krízovej situácie, ako aj z hľadiska subjektu tohto činu (verejný činiteľ).

- Trestný poriadok publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 301/2005 Z.z. Trestný zákon a Trestný poriadok z roku 1961 boli do prijatia nových kódexov platné a účinné vyše štyridsať rokov. Základným cieľom rekodifikácie bolo zefektívnenie, zjednodušenie, zrýchlenie a zhospodárnenie trestného procesu, čím sa zabezpečí tak účinnejšia ochrana práv a oprávnených záujmov fyzických osôb a právnických osôb, ako aj ochrana celospoločenských záujmov. Štrukturálne zmeny možno vidieť v presune kompetencií medzi orgánmi činným v trestnom konaní (polícia a prokurátor) a súdom, ktorý ako nezávislý štátny orgán meritorne rozhoduje vo veci. V prípravnom konaní policajti pod dozorom prokurátora samostatne a iniciatívne objasňujú trestný čin v rozsahu potrebnom pre rozhodnutie, resp. na podanie obžaloby. Zvýrazní sa tým samostatnosť, iniciatíva, ale aj zodpovednosť polície za vyhľadanie a vykonanie dôkazov v tomto štádiu. Zmeny sa uskutočnili aj pri úprave lehoty trvania väzby, ktorá sa odvíja od trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ktorý hrozí obvinenému za spáchaný trestný čin. To znamená, že pri prečine (úmyselné trestné činy s trestnou sadzbou do päť rokov a všetky nedbanlivostné trestné činy) maximálna lehota trvania väzby je jeden rok, pri zločine tri roky a pri obzvlášť závažnom zločine (úmyselný trestný čin s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej osem rokov)

štyri roky. V súdnom konaní došlo k výraznému posilneniu jeho kontradiktórnych prvkov. Došlo k výraznému odbremeneniu predsedu senátu od ťarchy vedenia procesu a súčasného vykonávania dôkazov. Proces síce naďalej vedie a o dokazovaní rozhoduje predseda senátu (samosudca), avšak samotné dôkazy vykonávajú strany. Posilní sa tým ich ingerencia pri dokazovaní. Zvýši to nároky na pripravenosť a prácu prokurátora i obhajcu. Obhajca v prípravnom konaní prejavuje svoju aktivitu pri výsluchoch, navrhovaním dôkazov atď. Na hlavnom pojednávaní sám vedie výsluchy osôb, ktoré sú vylúchnuté na jeho návrh. Podstatne širšie uplatnenie by malo nájsť vybavovanie vecí podmieneným zastavením trestného stíhania a zmierom, a to aj v prípravnom konaní. Veľký význam by malo nadobudnúť novonavrhované vybavovanie vecí dohodou o uznaní viny a prijatí trestu medzi prokurátorom a obvineným, ktorá spočíva v uznaní viny obvineným a akceptovaní navrhovaného trestu. Táto dohoda, ktorá je v zákone úplne novým prvkom, je striktne viazaná na súhlas súdu. Trestný poriadok používanie iného, než štátneho jazyka v trestnom konaní upravuje v § 2 ods. 20, podľa ktorého: Ak obvinený, jeho zákonný zástupca, poškodený, zúčastnená osoba alebo svedok vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie, má právo na tlmočníka a prekladateľa. Ak treba preložiť písomnosť, priberie sa opatrením prekladateľ. Ak vypovedá pred súdom osoba, ktorá neovláda slovenský jazyk, musí súd pribrať tlmočníka aj vtedy, keď predseda senátu a členovia senátu, resp. samosudca ovládajú jazyk, v ktorom táto osoba vypovedá. Právo používať jazyk, ktorému dotknutá osoba rozumie, však nezakladá právo na zasielanie rozhodnutí a iných písomností vydaných v rámci trestného konania v slovenskom jazyku v preklade do jazyka, ktorému táto osoba rozumie. Právo obvineného na bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom alebo týmto jazykom nehovorí, upravuje aj Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Obvinený má tiež právo byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia proti nemu. Zápisnica o úkone trestného konania sa spíše po slovensky, prípadne aj za pomoci tlmočníka v prípade, ak sa spisuje zápisnica o výpovedi osoby, ktorá neovláda slovenský jazyk.

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 539/2005 vo veci vyslovenia nesúladu ustanovenia § 8 ods. 8 zákona č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou – antidiskriminačný zákon s článkom 1 ods. 1 a čl. 12 ods. 1 prvou vetou a odsekom 2 Ústavy Slovenskej republiky. Inkriminovaný § 8 ods. 8 zákona znie: Na zabezpečenie rovnosti príležitostí v praxi a dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania možno prijať osobitné vyrovnávacie opatrenia na zabránenie znevýhodnenia súvisiaceho s rasovým pôvodom alebo etnickým pôvodom. Ústavný súd rozhodol, že v zmysle čl. 125 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky ustanovenie § 8 ods. 8 antidiskriminačného zákona dňom vyhlásenia nálezu v Zbierke zákonov Slovenskej republiky stráca účinnosť. Ak Národná rada Slovenskej republiky neuvedie toto ustanovenie zákona do súladu s Ústavou Slovenskej republiky, stráca po šiestich mesiacoch od vyhlásenia tohto nálezu v Zbierke zákonov Slovenskej republiky aj platnosť.

Zákon NR SR č. 547/2005 Z.z. o odškodnení obetí okupácie Československa. Podstatou návrhu je odškodnenie krivdy spáchanej na občanoch Slovenskej republiky v období ich okupácie cudzími vojskami od 20. 8. 1968 do 27. 6. 1991, t. j. odškodnenie občanov SR, ktorí boli zabití, zranení, prípadne podľahli zraneniam v súvislosti s pobytom okupačných vojsk, ktoré vtrhli na územie vtedajšieho Československa 20. augusta 1968. Oprávnené osoby majú nárok na poskytnutie jednorazovej peňažnej sumy, len ak sú občanmi SR. Nárok je potrebné uplatniť vo forme písomnej žiadosti u príslušného orgánu najneskôr do 31. decembra 2006, inak nárok zaniká. Náklady na jednorazovú peňažnú sumu hradí štát. Nárok oprávnených osôb bol stanovený vo výške 180 000 Sk, 90 000 Sk, resp. 50 000 Sk, a to podľa charakteru zranenia.

III. Medzinárodné dohovory

V priebehu roku 2005 vstúpila do platnosti jediná medzinárodná dohoda, ktorá môže mať vplyv na postavenie národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky, a to dohoda uzavretá medzi Ministerstvom dopravy pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstvom hospodárstva a dopravy Maďarskej republiky, o rekonštrukcii mosta cez Dunaj na spoločnej štátnej hranici oboch štátov medzi mestami Komárno a Komárom. Dohoda bola podpísaná zmluvnými stranami 15. júla 2005 v Székesfehérvári a bola publikovaná v Zbierke zákonov pod číslom 354/2005.

A 2005-ben elfogadott és a nemzeti/etnikai kisebbségeket érintő jogszabályok Szlovákia jogrendszerében

Összefoglalás

A tanulmány a szlovákiai kisebbségeket érintő jogi környezetben végbement változásokat tekinti át a 2005 évre vonatkozólag. A szerző elemzi a kisebbségeknek nyújtott állami költségvetési támogatási formákat, feltárva az egyes kisebbségek támogatásának specifikus feltételeit és környezetét, valamint kitér a nemzetközi egyezmények és a kisebbségek pozíciójának kapcsolatrendszerére is.

1.8. A SZLOVÁKIÁBAN ÉLŐ NEMZETISÉGEK TÁRGYI EMLÉKEINEK BEMUTATÁSÁHOZ FÜZŐDŐ RENDEZVÉNYEK, KIADVÁNYOK 2005-BEN

Podujatia a publikácie v roku 2005 viažuce sa k hmotným pamiatkam národnosti žijúcich na Slovensku

Szlovákia nemzetségei kultúrtörténeti jelentőségű tárgyi emlékeinek bemutatására 2005-ben rangos eseményeken került sor. Az országos hatáskörű nemzetiségi múzeumok, a regionális és helyi múzeumi intézmények tevékenységének eredményeképpen gyarapodtak a műtárgygyűjtemények, új állandó és időszakos kiállítások és más rendezvények valósultak meg.

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma pozsonyi székhelyének (Žižkova 18.) első emeleti kisgalériájában 2005-ben több kiállítás rendeztek. A kortárs művészgeneráció tagjai közül bemutatásra kerültek Mészáros Péter, Szabó Ottó, Csuka Liliane, Dénes Sándor, Stefunko Erzsébet alkotásai. A földszinti kiállítótérben látható volt Liszka József *Dél-Szlovákia szakrális kisemlékei* és Thököly Gábor *Ismeretlen Gömör* című kiállítása. *Fából faragott csoda – szlovákiai magyar népi faragások* címmel kortárs népművészetet bemutató kiállítás nyílt, mely a kisgalériában 2005. május 20-tól augusztus 30-ig volt látható. A kiállítás anyagából színes szlovák és magyar nyelvű katalógus készült. 2005-ben befejeződött a szklabonyai Mikszáth Emlékház felújítása, amelyben *Itt élt...* címmel új Mikszáth Kálmán emlékkiállítás kapott helyet. Az alsósztrégovai Madách-kastély kiállítótérjeiben két hosszan tartó kiállítás nyílt, amely Madách Imre Az ember tragédiája c. drámája színpadi bemutatásának történetével foglalkozik, valamint a dráma egyedi kiadásait mutatta be.

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Régészeti Múzeumában 2005 szeptemberéig volt látható a Szőgyén község elpusztult két templomának régészeti leleteiből készült kiállítás. Ez az anyag 2005. október 15-től Szőgyén falumúzeumában állandó kiállításként várja a látogatókat. A kiállítás anyagából az érsekújvári Thain János Múzeum kiadványt adott ki.

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Betléri Múzeumának *Nemesi terítékek az Andrássyaknál* c. vándorkiállítása az év folyamán helyi múzeumokban Töketerebesen, Homonnán, Třebíčben és a pozsonyi várbán volt látható.

A komáromi A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeumában a *Magyar Kálvária* című nagyszabású történeti kiállítás 2005. augusztus 28-ig volt megtekinthető. A kiállítás a szlovákiai magyarok 1945–1947 közötti deportálásának és kitelepítésének állított emléket. A múzeum gondozásában a kiállítás anyagából magyar nyelvű monográfia jelent meg. A Zichy-palotában található kiállítótérben a *Nagy árvíz 1965* című kiállítás 2005. június 17-től augusztus 31-ig került megrendezésre. A tárlatot az év végéig bemutatták még Dunamocson, Füssön, Izsán és Keszegfalun. A szlovákiai magyar intézmény a komáromi Klapka György Múzeumban Harmos Károly és köre alkotásait bemutató kiállítással mutatkozott be. A múzeum 2005 májusától magyar nyelven jelenteti meg a *Múzeumi Hírlevél* c. havilapot, amely hírt ad az aktuális rendezvényekről. Hét év után újra megjelent A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma Érte-

sítfője, annak 2005. évi száma. A múzeum főépületében 2005. szeptember 16-án megnyílt a Kultsár István Könyvtár, decemberben a Zichy-palotában pedig az Alapy Gyula Előadóterem.

A Nagyszombat Megye Önkormányzata irányítása alá tartozó múzeumok 2005-ben vándorkiállítást rendeztek, amely Szokolca, Pöstyén, Nagyszombat, Galgóc, Galánta és Dunaszerdahely és környéke történeti képeslapjait mutatta be az egyes múzeumokban. A somorjai Honismereti Ház kiállítótermeiben Pokstaller István faragó és Andrassy Tibor festőművész műveiből válogatás, valamint *Somorja 600 éve város* című történeti kiállítás volt látható 2005-ben. A Galántai Honismereti Múzeum gyűjteményéből nagyszabású népi kerámiát bemutató kiállítás készült, amely 2004–2005-ben az otthoni bemutató után a lévai Barsi Múzeumban, a garamszentkeresztzi Régészeti Kiállításon belül, a bazini Kis-Kárpátok Múzeumában és a galgóci Honismereti Múzeumban volt látható. A múzeum a galántai reneszánsz kastélyban található kiállítótermében 2005. május 18-án új állandó kiállítást nyitott meg, amely a múzeumi gyűjteményben található festett népi bútorokat mutatja be. 2005. utolsó negyedében megjelentette a *Hagyományos gazdálkodás a Kisalföld északi részén. Farkasd, Nagyed* című néprajzi tanulmánykötetet. Az érsekújvári Thain János Múzeum Štefánik utcai épületében új régészeti, történeti és néprajzi állandó kiállítás nyílt. Elkészült a Czuczor Gergely életét és műveit bemutató állandó kiállítás reinstallációja is. 2005. októberében a múzeum működtetésében megnyílt a Szögyényi Tájház. Az időszaki kiállítások közül a Nagy János alkotásait, az Érsekújvári járás műemlékeit, *Inter armas...* címmel fegyvertörténetet, *Neuhauselium recuperatum* címmel Érsekújvár a török alól való felszabadításának történetét bemutató kiállítások emelkednek ki. A párkányi Városi Múzeumban a város történetét az őskortól napjainkig és a város és környékének népi kultúráját bemutató állandó kiállítás mellett Lenk János *Uti okmányok az Osztrák–Magyar Monarchia idejétől napjainkig* című kiállítása aratott nagy sikert. A lévai Barsi Múzeumban új állandó kiállítás nyílt, amely a régió régészeti és történeti múltját mutatja be. Az ipolysági Honti Múzeum és Simonyi Lajos Galéria tevékenysége újraindításának 10. évfordulóját ünnepelte egy jubileumi kiállítással 2005-ben. A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeumhoz tartozó Kékkői Múzeum Balassi Bálint életét bemutató állandó kiállítást rendezett. A kiállításához szlovák és magyar nyelvű katalógus is készült. A losonci Nógrádi Múzeum és Galéria 2005-ben ünnepelte megalakulásának 50. évfordulóját. A múzeumban *Önökért vagyunk itt fél évszázada* címmel jubileumi kiállítás nyílt, amely a múzeum műgyűjteményét mutatta be hagyománybontó megoldások felhasználásával. Ez alkalomból a múzeum gondozásában megjelent a *múzeumi tevékenység múltja és jelene Nógrádban* című monográfia. Az év első felében Szabó Gyula grafikáit és népi textíliákat bemutató kiállítások is láthatók voltak a múzeum kiállítótermeiben. A múzeum műtárgygyűjteménye Nógrád megyei palócok viseleti darabjaival és textíliáival bővült. A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeumban *Kerámia tegnap és ma I.* címmel nemzetközi (magyar–szlovák) konferencia megrendezésére került sor. Megjelent a múzeum évkönyve *Gemer-Malohont I, 2005* címmel. Az intézmény Kelták Gömörben és Törökök Gömör-Kishont és Nógrád megye területén régészeti kiállításokat is rendezett. Az utóbbi vándorkiállításoként az év folyamán bemutatásra került a füleki Városi Múzeumban, Tapolcsányi Honismereti Múzeumban és az érsekújvári Thain János Múzeumban. A rozsnói Bányászati Múzeum 2005-ben kiadványt adott ki a gömöri bányászat történetéről. A múzeum gömöri bányászat történetét bemutató kiállítással a Sopronban mutatkozott be. 2005. október 10-től decem-

ber 21-ig *A fazekaskorong mesterei* címmel nemzetközi néprajzi kiállítást rendezett. A kassai Kelet-szlovákiai Múzeumban Nudelmann László magángyűjteményéből *Európai iskola* címmel nyílt kiállítás a 2004–2005-ös évek fordulóján.

A boldogfai Mátyusföldi Muzeológiai Társaság, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Galántai Honismereti Múzeum közreműködésével Somorján 2005. október 27-án konferenciát szervezett *Musaeum Hungaricum II. A szlovákiai magyarság tárgyi emlékei és ezek múzeumi dokumentációja* címmel, amelyen hét szlovákiai magyar muzeológus tartott előadást. Hasonlóan a boldogfai Mátyusföldi Muzeológiai Társaság a Párkányi Városi Művelődési Központ és a Párkányi Városi közreműködésével 2005. október 13-án Párkányban *Hagyományok és értékek III* címmel a szlovákiai magyar régiókban működő tájházak kezelőinek szemináriumot rendezett.

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Történeti Múzeuma A Szlovákiai Horvát Kultúra Dokumentációs Központja 2005. december 3-án dévényújfalui kiállítótermében a megnyitotta a Szlovákiában élő horvátok történetét és kultúráját bemutató állandó kiállítást.

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum A Szlovákiai Zsidó Kultúra Múzeuma 2005-ben *A szlovákiai zsidók sorsa* címmel állandó kiállítást rendezett Nyitrán a zsinagóga épületében. Az intézmény Pozsonyban a Zsidó utca 17. szám alatti székhelyének kiállítótermében *Izrael mindennek és mindenkinek az országa* című kiállítás volt látható a június és október közötti időszakban. Ezen kívül Poprádon (*Elliot Ross: Yehud-hith, Emlékezz! Zachor!*), Eperjesen (*Emlékezz! Zachor!*), Vágújhelyen (*Asia Katz: Nőalakok v galileai képzetekben*) és Érsekújvárott (*Adolf Frankl: Víziók*) láthattunk a szlovákiai zsidóság történetét bemutató kiállításokat. A múzeum Németországban a *Pozsony Chatam Sofer nyughelyének városa* című kiállítással, Budapesten pedig a múzeum történetét bemutató kiállítással mutatkozott be. A Szlovákiai Zsidó Kultúra Múzeuma 2005-ben 4 önálló kiadványt, a *Chatam Sofer* című állandó kiállítás szlovák és német nyelvű katalógusát és az *Acta Judaica Slovaca* 11. számát jelentette meg.

A kárpáti németek történetét és kultúráját bemutató felújított állandó kiállítás A Szlovák Nemzeti Múzeum Kárpáti Német Kultúra Múzeuma székhelyén Pozsonyban a Žižka utca 14. alatt 2005. június 14-én nyílt meg, amelyhez szlovák és német nyelvű katalógust jelentettek meg. A múzeum a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Vajanský rakparti épületében 2005. márciusa és májusa között *Szlovákia a 16–20. századi térképeken* című kiállítást mutatta be. Zimmermann A. grafikus kiállítása 2005-ben Berlinben, Jakob Veneny festőművész kiállítása pedig Késmárkon került megrendezésre. A kárpáti németek történetét bemutató vándorkiállítás magyarországi körútjának állomáshelyei Budapesten, Solymáron és Pécsen voltak. *A tudomány és technika személységei* című kiállítás Brünmben, Budapesten és Frankfurt városában került bemutatásra. A múzeum 2005-ben megjelentette az *Acta Carpatho-Germanica* XIII, XIV, XV. kötetét, kiadta a kárpáti németek településeinek 1940-es térképét.

A Szlovákiai Cseh Kultúra Múzeuma a turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Múzeum – Múzeumok Turócszentmártonban keretén belül folytatja tevékenységét. A múzeum kiállítótermében 2005 áprilisa és szeptembere között a *Masarykéék és a Bystrička* című kiállítás volt látható. 2004–2006 között *A dél-szlovákiai régiók cseh kolonizációjának etnológiai aspektusai* címmel kutatás valósul meg a múzeumban.

A szlovákiai romák kultúrájának kutatásával több múzeumi intézmény is foglalkozik. Ezek A Szlovákiai Roma Kultúra Múzeuma Turócszentmártonban, a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum és a homonnai Honismereti Múzeum. A turócszentmártoni

Szlovák Falumúzeumban előkészületek folynak a roma települések és azok likvidálásának bemutatásra. *Ma bisteren! A romaírtás Szlovákiában 1938–1945* címmel vándorkiállítást készített el a pozsonyi A Szlovákiai Zsidó Kultúra Múzeuma, amely 2005-ben a beszercebényai Szlovák nemzeti felkelés Múzeumában és a pozsonyi A Szlovákiai Zsidó Kultúra Múzeumában került bemutatásra. A romaírtás emlékére három szlovákiai településen emléktáblát helyeztek el. A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum saját kiállítótermeiben *Romano dzsivipen. Roma élet VI* címmel 2005. június 1–október 13. között kiállítást rendezett. A gömör-kishonti régió roma népi építészettét és lakáskultúráját bemutató kiállítást a horvátországi Bjelovari Vármúzeumban és a Brünni Roma Kultúra Múzeumában prezentálta. Az utóbbi helyen Fertő D. roma faragó alkotásait is kiállították. A homonnai Honismereti Múzeumban felújításra került *A szlovákiai romák története* c. állandó kiállítás következő része.

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Svidníkben székelő Kárpátukrán-Rutén Kultúra Múzeumában rendszeresen folyik a Szlovákiában élő kárpátukránok és rutének szociális, kulturális és politikai fejlődésének kutatása a kezdetektől napjainkig. A múzeum munkatársai 2005-ben több kutatóprogramot valósítottak meg elsősorban a népi kultúra egyes témáit érintve (gazdasági szokások, népi táplálkozás, szakrális kisémlékek, árucseré, családi szokások stb.). Történeti kutatás folyik a kárpátukrán-rutének kultúrtörténeti fejlődésével kapcsolatosan az etnonímákról, a művészettörténet területén pedig Dezider Milly 1921–1976 közötti években kifejtett munkásságáról. Ezekhez a témákhoz kapcsolódtak a következő tárgyi emlékeket bemutató kiállítások: *Karácsony a képzőművészetben, Hagyományos népi kultúra és a jelenkor, Hímestojások, Szövőszékről szövőszékre, Megfestem a karácsonyt*. A képzőművészeti témákkal *Michal Sirik: Emlékek, Ladislav Cuper: Kárpátok, Pavol Lopata: Szentélyek* című kiállítások valósultak meg, amelyekhez a múzeum katalógust is adott ki. A múzeum gondozásában 2005-ben megjelent a Kárpátukrán-Rutén Kultúra Múzeuma Tudományos Gyűjteményének 23. száma ukrán nyelven, képeslapok a múzeum kiállításairól és a skanzen bemutató angol nyelvű füzet.

Podujatia a publikácie v roku 2005 viažuce sa k hmotným pamiatkam národností žijúcich na Slovensku

Zhrnutie

V štúdií je podaný komplexný prehľad o podujatiach a publikáciách v roku 2005 viažucich sa k hmotným pamiatkam národností žijúcich na Slovensku. Autorka článku konštatuje, že rok 2005 bol mimoriadne bohatý na základe počtu a kvality spomenutých podujatí a publikácií v prípade každej menšinovej populácie. Kultúrne inštitúcie menšinových populácií sa aktívne venovali prezentácii multikulturálnych hodnôt Slovenska.

1.9. NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK SZÍNHÁZAI – DIVADLÁ NÁRODNOST-NÝCH MENŠÍN

Jókai Színház, Komárom

Schiller: Ármány és szerelem

Rendező: Görög László m. v.

Díszlet: Juraj Gráfel

Jelmez: Dobis Márta

Bemutató: 2005. február 25.

Előadásszám (2006. júniusáig): 18

Nyikolaj Koljada: Mese a halott cárkisaszszonyról

Díszlet – jelmez: Gadus Erika m. v.

Dramaturg: Dömötör Varga Emese

Rendező: Czajlik József m. v.

Bemutató: 2005. március 14.

Előadásszám (2006. júniusáig): 11

*Kellér Dezső–Horváth Jenő–Szenes Iván:
A szabin nők elrablása*

Díszlet: Kis Kovács Gergely m. v.

Jelmez: Dobis Márta

Dramaturg: Dömötör Varga Emese

Zenei vezető: Nagy Árpád m. v.

Rendező: Hegyi Árpád Jutocsa m. v.

Bemutató: 2005. április 22-én

Előadásszám (2006. júniusáig): 17

Hunyadi Sándor: A három sárkány

Díszlet: Kis Kovács Gergely m. v.

Jelmez: Dobis Márta

Rendező: Berényi Gábor m. v.

Bemutató: 2005. június 24.

Előadásszám (2006. júniusáig): 14

Lengyel Menyhért: A waterloói csata

Díszlet – jelmez: Gadus Erika m. v.

Zenei válogatás: Nemlaha György m. v.

Koreográfia: Bodor Johanna m. v.

Rendező: Schlanger András m. v.

Bemutató: 2005. június 24.

Előadásszám (2006. júniusáig): 16

Arthur Miller: Kanyargó időben

Díszlet: Kis Kovács Gergely m. v.

Jelmez: Dobis Márta

Rendező: Verebes István m. v.

Bemutató: 2005. december 9.

Előadásszám (2006. júniusáig): 16

Thália Színház, Kassa

*Dobos László–Beke Sándor: Földönfutók
– lírai játék*

Filmfelvételek: Klima András m. v.

Koreográfus: Katka Solárová m. v.

Díszlet, kosztüm: Szőke Anita m. v.

Rendező: Beke Sándor

Bemutató: 2005. március 4.

Előadásszám: 16

*Hogyan szelődültek meg a vadállatok? –
mesejáték*

Rudyard Kipling meséje alapján drama-
tizálta Eva Čárška

Tervezte és a bábokat készítette: Roman
Anderle

Zene: Juraj Dobrakov

Bemutató: 2005. április 4.

Előadásszám: 13

*Dékány A.–Baróti G.–Moravetz L.: Dankó
Pista*

Zenekarvezető: Balogh Gyula m. v.

Díszlettervező: Bényei Miklós m. v.

Jelmeztervező: Molnár Gabriella m. v.

Koreográfus: Dévényi Ildikó m. v.

Rendező: Moravetz Levente m. v.

Bemutató: 2005. április 28.

Előadásszám: 29

Öregapám mesefája – mesejáték

Rendezte és játssza: Badin Ádám

Bemutató: 2005. május 30.

Előadásszám: 10

Dés László–Gesztí Péter–Békés Pál: A dzsungel könyve

Zenei vezető: Marík Erzsébet m. v.
Díszlettervező: Bényei Miklós m. v.
Jelmeztervező: Molnár Gabriella m. v.
Koreográfus: Dévényi Ildikó m. v.
Rendező – Réžia: Moravetz Levente m. v.
Bemutató: 2005. október 27.
Előadásszám: 25

Egressy Zoltán: Vesztett éden

Játéktér: Beke Sándor m.v.
Jelmez: Szőke Anita m. v.
Rendező: Beke Sándor m. v.
Bemutató: 2005. december 2.
Előadásszám: 7

Szevasz – Szerdahelyi Városi Színház, Dunaszerdahely

Vlastimil Venclík: Az elveszett paradicsom nyomában

Rendező: Gágyor Péter
Előadásszám: 48

Gágyor Péter: Mi történt a kisfiúval?

Rendező: Gágyor Péter
Előadásszám: 45

Zsákszínház, Fülek

Julian Garner: Ébredés

Rendező: Mázik István
Bemutató: 2005. július 2.
Előadásszám: 8

Divadlo Alexandra Duchnoviča, Prešov

F. M. Dostojevskij: Idiot

Premiéra 18. marca 2005
Autori scenára: J.W.van-den Bosch, Vladimír Čáp, Vasiľ Turok
Réžia: Ján-willem van den Bosch a. h.
Scéna a kostýmy: Vladimír Čáp a. h.
Hudba: Slavomír Solovič a. h.
Dramaturgia: Vasiľ Turok
Počet predstavení v r. 2005: 9

Caspar Ester: Toaletárka

Premiéra 6. mája 2005
Réžia a výprava: Miloš Karásek a. h.
Hudba: Pavel Richter a Bharata Rajnošek a. h.
Dramaturgia a preklad: Vasiľ Turok
Počet predstavení v r. 2005: 8

A. P. Čechov: Ujo Váňa

Premiéra 2. decembra 2005
Úprava a réžia: Svetozár Sprušanský a. h.
Preklad a dramaturgia: Vasiľ Turok
Hudba: Georgij Ivanovič Gurdjef
Scéna a kostýmy: Alexandra Grusková
Počet predstavení v r. 2005: 2

Divadlo Romathan, Košice

J. A. Gerlachovský: Čierna mačka / kalí mačkica

Hudobná komédia (pokús o muzikál)
Scenár: J. A. Gerlachovský
Hudba: Karel Adam Choreografia: Jaroslav Moravčík a. h. Scéna: Štefan Hudák a. h. Kostýmy: Anna Simková a. h.
Réžia: Ján Šilan
I. premiéra: 27. 5. 2005 Košice /
Divadelná sála Veritas
II. premiéra: 28. 5. 2005 Prešov /
Divadlo Jonáša Záborského

J. A. Gerlachovský: Princezná Jolanka a smelý Dežko

Hudobná rozprávka v 9. obrazoch na motívy rómskej rozprávky Jána Šandora „Statočný Dežko“
Scenár: J. A. Gerlachovský
Hudba: Karel Adam
Choreografia: Ľubomír Ačai
Scéna: Štefan Hudák a. h.
Kostýmy: Anna Simková a. h.
Réžia: Ján Šilan
Asistent réžie: Marián Balog
Tech. realizácia: Juraj Vaňo
Zvuk, svetlo: Ján Bado, Arpád Bado
Premiéra: 21. 12. 2005 v CVČ v Košiciach

1.10. NÁRODNOSTNÉ A ETNICKÉ VYSIELANIE SLOVENSKEJ TELEVÍZIE

A Szlovák Televízió nemzetiségi és etnikai műsorai

Vysielanie pre národnostné menšiny sa v STV realizuje na kanále Dvojka. V roku 2005 naďalej samostatnú redakciu mala len maďarská národnostná menšina. Táto redakcia sídli v Bratislave a okrem týždenných národnostných magazínov pripravuje aj 5 minútové Správy – Hírek každý pracovný deň a diskusnú reláciu Na tanieri – Terítéken 19x do roka. V roku 2005 STV v maďarskom jazyku odvysielala 122,8 hodín, čo bolo o 34 hodín viac ako v roku 2004. Redakcia národnostného vysielania pre ostatné národnostné menšiny sídli v Košiciach, a tá v roku 2005 pripravila vysielanie v jazykoch iných menšín v objeme 44,52 hodín, čo predstavoval nárast o 4,5 hodín.

Problematicu národnostných menšín zobrazovala STV aj v iných programoch, pretože cieľom národnostného vysielania nie je vytvárať izolovaný priestor pre jednotlivé národnostné menšiny, ale vytvárať možnosti pre vzájomné spoznávanie sa medzi sebou i spoznávanie sa s majoritnou populáciou. STV témy súvisiace s národnostnými menšinami najčastejšie sleduje v regionálnom vysielaní (Regionálny denník a Regionálne správy).

Vybrané charakteristiky objemu vysielania pre národnostné menšiny vo vysielaní STV v roku 2005

Národnostná menšina, ostatné	Objem vysielania v hodinách	Objem vysielania v %	Podiel z celkového objemu v %
Maďarská	122,80	73,40	0,77
Rómska	8,66	5,18	0,05
Ukrajinská	3,46	2,07	0,02
Rusínska	4,76	2,84	0,03
Česká	5,20	3,11	0,03
Nemecká	2,60	1,55	0,02
Poľská	1,73	1,03	0,01
Židovská	1,73	1,03	0,01
Bulharská	0,86	0,51	0,01
Chorvátska	0,86	0,51	0,01
Iné	8,60	5,14	0,05
Mix	6,06	3,62	0,04
Spolu	167,32	100,00	1,05

1.11. NÁRODNOSTNÉ A ETNICKÉ VYSIELANIE SLOVENSKEHO ROZHLASU

A Szlovák Rádió nemzetiségi és etnikai műsorai

Rádio Patria – piaty vysielací okruh Slovenského rozhlasu, ktorý je koncipovaný ako vysielanie pre národnosti a etnické skupiny – malo aj v roku 2005 stabilnú poslucháčsku základňu, ale pomerne nízku, čo spôsobuje najmä regionálne pokrytie a možnosť saturovania potrieb z presahu cudzích staníc – počúvanosť Rádía Patria bola 2,7 % (122,7 tis. osôb). Priemerný vek poslucháča bol 50+. Programový koncept na rok 2005 predstavoval pomer slova a hudby 60:40 %. Národnostné vysielanie Slovenského rozhlasu napriek zložitým podmienkam ponúкло v roku 2005 vysokokvalitnú programovú službu. Nerezignovalo na pôvodnú tvorbu, plnilo všetky úlohy profesionálnej, kultúrnej, informačnej i vzdelávacej inštitúcie.

Hlavná redakcia maďarského vysielania

Prioritou Hlavnej redakcie maďarského vysielania (sídli v Bratislave a vysiela výlučne v maďarskom jazyku) bolo skvalitňovanie spravodajských a publicistických relácií, ako i posilnenie mládežníckeho vysielania. Vychádzajúc z poznatkov výskumu počúvanosti OMV SRo sa zamerala najmä na doladovanie programovej štruktúry vo víkendových dňoch, s cieľom zvýšenia počúvanosti najmä popoludňajších relácií. Po zrušení maďarského vysielania BBC bola nútená urobiť niekoľko zmien v štruktúre, podstatne rozšírila programový priestor pre deti a mládež.

Hlavná redakcia maďarského vysielania v spravodajstve hlavný dôraz kladla na aktuálnosť – poslucháči dostali aktuálne informácie o dianí v parlamente, ako i o rokovaniach vlády Slovenskej republiky (pomocou rozšíreného okruhu externých spolupracovníkov boli vysvetľované významy a podstaty jednotlivých závažných rozhodnutí, prijatých zákonov).

Hlavná redakcia maďarského vysielania organizovala niekoľko úspešných verejných nahrávok, ako aj zúčastnila sa pri organizovaní rôznych kultúrnych festivalov. Bariérom ďalšieho skvalitňovania vysielania je vysielanie tohto rádia v pásme stredných vln – tento spôsob šírenia signálu nedokáže konkurovať s kvalitným FM vysielaním maďarských rádii.

Hlavná redakcia národnostno-etnického vysielania

Hlavná redakcia národnostno-etnického vysielania (sídli v Košiciach a striedavo zabezpečuje vysielanie v nasledujúcich jazykoch: rusínsky, ukrajinský, rómsky, český, poľský, nemecký) kvalitne zabezpečovala udržiavanie identity, kultúry i šírenie informácií príslušných národností. Expanzívna stratégia folklórnych koncertov (pod názvami Čia to chyža, Sinu muj atď.) v mestách a obciach severovýchodného Slovenska sa osvedčila – vydávané CD majú mimoriadny úspech, dosahujú vysoké čísla predajnosti.

K šíreniu jazykovej kultúry jednotlivých národností Hlavná redakcia národnostno-etnického vysielania prispela sériou literárnych programov (Dukla v éteri, Zo života svätých). V priebehu roka Hlavná redakcia národnostno-etnického vysielania poslucháčom priniesla zvukové záznamy zo všetkých väčších folklórnych festivalov a

súťaží v speve, prednese, či vlastnej tvorbe. Hlavná redakcia národnostno-etnického vysielania zorganizovala verejné nahrávky rozhlasového humoru, detského folklóru, či zvykoslovných pásiem.

1.12. PREHLAD FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN Z GRANTOVÉHO SYSTÉMU MK SR ZA ROK 2005

A nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális életének támogatása az SZK KM pályázati rendszere által 2005-ben

Schválený rozpočet na podporu projektov národnostných menšín na rok 2005 bol v celkovom objeme 80 000 tis. Sk, čo predstavuje 100 % schváleného rozpočtu v predchádzajúcom roku. Prostriedky na podporu kultúrnych aktivít národnostných menšín, určené zákonom o štátnom rozpočte boli rozdeľované na základe posudzovania žiadostí menšinových kultúrnych subjektov odbornými komisiami pre jednotlivé menšiny. Celkovo bolo podporených viac ako 750 projektov. Podľa oblastí smerovania dotácií boli poskytnuté finančné prostriedky v takomto členení: na živú kultúru, t. j. na rôznorodé kultúrne aktivity v objeme 41 086 tis. Sk; na písanú kultúru, t. j. vydavateľom periodickej a neperiodickej tlače v objeme 38 423 tis. Sk.

Vybrané charakteristiky grantového programu Kultúra národnostných menšín* za rok 2005

Kultúra	Počet žiadostí	Vyradené žiadosti SE	Počet žiadostí na SMK	Podporené žiadosti	Nepodporené žiadosti	Suma podpory	v %
Živá kultúra	963	135	828	570	258	41 086 600	51,67
Periodická kultúra	59	5	54	37	17	20 242 000	25,46
Neperiodická kultúra	275	18	257	144	113	18 181 100	22,87
Spolu						79 509 700	100,00

*Je zameraný na podporu a rozvoj kultúry národnostných menšín, zachovanie ich identity. Cieľom programu je podpora súčasnej umeleckej tvorby, kultúrnych aktivít a ich prezentácie, podpora kultúrno-spoločenských projektov, ktorých konečným výsledkom je vytvorenie a zachovanie trvalých kultúrnych hodnôt ako aj podpora periodickej a neperiodickej tlače.

Zoznam členov jednotlivých komisií pre grantový program Kultúra národnostných menšín za rok 2005

1.a Maďarská národnostná menšina – živá:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Köteles László
Szabó Zoltán
Tóth Károly
Lipcsey György
Hégli Dusan
Both Enikő
Kovács Péter
Dohányos Robert

1.b Maďarská národnostná menšina – písaná:

Tajomník: Robert Dohányos (MK SR)

Barak László
Méry Gábor
Ágoston Attila
Dobos László
Csanda Gábor
Németh Zoltán
Mészáros András

2. Rómska národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

René Lužica
Lakatos Tamás
Hriczko Ivan
Havrlová Denisa
Stanislav Cina
Arne Mann
Robert Dohányos

3. Česká národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Pavel Doležal
Dagmar Takácsová
Jozef Vajdl
Jana Bratinková
Marta Hrušovská
Milada Kubišová
František Pospíšil
Vladimír Tesař
Robert Dohányos

4. Rusínska národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Ján Lipinský
Anna Kuzmiaková
Vasiľ Choma
Alexander Zozulák
Robert Dohányos

5. Ukrajinská národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Ing. Ján Tilňák
Ladislav Bačinský
Ivan Jackanin
Peter Kovács
Robert Dohányos

7. Nemecká národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Ondrej Pöss
Eduard Oswald
Jozef Herbulák
Peter Kovács
Robert Dohányos

8. Chorvátska národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Jozef Klačka
Jozefína Čorejová
Viliam Pokorný
Peter Kovács
Robert Dohányos

9. Bulharská národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Emília Hrušíková
Dimi Dimov
Nikolaj Nikolov
Ladislav Sakál
Mária Košková

10. Židovská národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Pavol Mešťan
Bernard Knežo - Schönbrun
Otto Wagner
Peter Sallner
Robert Dohányos

11. Poľská národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Anna Tóthová
Grazyna Laščeková
Zuzana Fajthová
Peter Kovács
Robert Dohányos

12. Ruská národnostná menšina:

Tajomník: Judita Trnovcová (MK SR)

Anna Antalová
Eugen Palcev
Alexander Čumakov
Peter Kovács
Robert Dohányos

1.13. A NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK NYELVÉN MEGJELENT FOLYÓIRATOK ÉS KÖNYVEK 2005-BEN SZLOVÁKIÁBAN

Časopisy a knihy vydané na Slovensku v roku 2005 v jazyku národnostných menšín

A magyar kisebbség országos terjesztésű folyóiratai

Atelier – Művészeti folyóirat, megjelenik negyedévente
Blikk – Szlovákia, megjelenik naponta
Csallóköz – Žitný ostrov, megjelenik hetente
Cserkész – Foglalkoztató ifjúsági és cserkészlap, megjelenik havonta
Fórum Társadalomtudományi Szemle – Tudományos folyóirat, megjelenik negyedévente
Gömörország – Az északi magyar peremvidék fóruma, megjelenik negyedévente
Irodalmi Szemle – Irodalom, kritika, közírás, társadalomtudomány, megjelenik havonta
Jó Gazda – Az agrárvállalkozók lapja, megjelenik havonta
Kalligram – Művészet és Gondolat, megjelenik havonta
Katedra – A szlovákiai magyar pedagógusok és szülők lapja, megjelenik havonta
Kálvinista Szemle – A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja, megjelenik havonta
Múltunk emlékei – Honismereti, műemlékvédelmi és turisztikai magazin, megjelenik havonta
Remény – Katolikus hetilap, megjelenik hetente
Szabad Újság – Szlovákiai magyar hetilap, megjelenik hetente
Szörös Kő – Irodalom, Művészet, Kritika, megjelenik kéthavonta
Tábortűz – A szlovákiai magyar lányok és fiúk lapja, megjelenik havonta
Tücsök – Óvodások és kisiskolások lapja, megjelenik havonta
Új Nő – Női magazin, megjelenik havonta
Új Szó – megjelenik naponta
Vasárnap – megjelenik hetente

Časopisy rusínskej a ukrajinskej menšiny rozširované v celoštátnej úrovni

Duklja – Irodalmi, művészeti, társadalmi folyóirat, megjelenik havonta
Nove žittja – megjelenik hetente
Veselka – Gyermeklap, megjelenik havonta
Blahovistnik – megjelenik havonta
Narodny novynky – Kulturális és társadalmi folyóirat, megjelenik hetente
Rusyn – Kulturális és vallási folyóirat, megjelenik kéthavonta
Rusyn'skyj narodnyj kalendar – megjelenik évente
Odkaz sv. Cyrila a Metoda. Zapovit sv. Kyryla i Mefodija – A pravoszláv egyház folyóirata, ukrán és ruszin nyelven, megjelenik havonta

Časopisy ruskej menšiny rozširované v celoštátnej úrovni

Vmeste – A Szlovákiai Oroszok Szövetségének folyóirata, megjelenik havonta

Časopisy polskej menšiny rozširované v celoštátnej úrovni

Monitor Polonijny – A lengyelek kulturális és társadalmi folyóirata, megjelenik havonta

Časopisy českej menšiny rozširované v celoštátnej úrovni

Česká beseda – A csehek, morvák és sziléziaiak folyóirata, megjelenik havonta

Mosty – Cseh és szlovák nyelvű folyóirat, megjelenik kéthetente

Časopisy rómskej menšiny rozširované v celoštátnej úrovni

Romano nevo fil – A romák kulturális és társadalmi folyóirata, megjelenik kéthetente

Könyvkiadás a magyar kisebbség számára***AB-ART Könyv- és Lapkiadó, Pozsony***

Balázs Géza: Az erdő lakói. A kreatív gyermekért sorozat. Ismerjük meg a világot

Balázs Géza: Háziállatok. A kreatív gyermekért sorozat. Ismerjük meg a világot

Bréda, Francois: NEMO

Csanaky Eleonóra–Haraszti Mária: Vers- és prózamondók kézikönyve

Csanaky Eleonóra: Az Ifjú Szívek 50 éve

Csepécz Szilvia, M.: Kicsi, kisebb, legkisebb

Csicsay Alajos: A tündérek titka

Dömény Andrea: Szúrja Namaszkára

Gál Sándor: Egybegyűjtött művei V. Írás és irodalom

Gál Sándor: Egybegyűjtött művei VI. Publicisztika

Hajtman Béla: „Már nyugosznak a völgyek...”

Haraszti Mária: Manókönyv

Haris Éva: Vér és Vitorla

Jókai Mária: Mária-naptól Márton-napig

Juráňová, Jana: A vén kandúr szenvedelmei. Kenguru zsebkönyvek sorozat, 7

Monoszló Dezső: Összegyűjtött versei

Németh István: Csontváry Kosztká Tivadar családtörténete

Orbán János Dénes: Legszebb versei

Parti Nagy Lajos: Legszebb versei

Rankov, Pavol: Testközelben

Sloboda, Rudolf: Színésznők. Kenguru zsebkönyvek sorozat, 8

Szobiné Kerekes Eszter: Felvidéki népviselet babákon

Takács Izabella: Nő a tükör előtt

Tózsér Árpád: Legszebb versei

Vajda Barnabás: Sigmund Freud és a XX. század eleji magyar irodalom

Kalligram Könyvkiadó, Pozsony

Barak László: Retúr a pokolba
Barth, John: Az út vége
Barth, John: Az Úszó Opera
Báthori Csaba: A nyíl és a húr
Bernhard, Thomas: Kioltás
Bombitz Attila: Akit ismerünk, akit sohasem láttunk. Magyar prózaszeminárium
Borbély Szilárd: Míg alszik szívünk Jézuskája. Betlehemes misztérium
Boszik Péter: Az attentátor. Matuska Szilveszter regénye
Böszörményi Zoltán: A szerelem illata
Czoch Gábor (szerk.): Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel
Füzi László: Maszkok, terek...
Gerevich András: Férfiak
Grendel Lajos: Mátyás király New Hontban
Jóry Judit: Vetkőztetik a menyasszonyt
Kibédi Varga Áron: Két év, három ország. Naplójegyzetek 2003–2004
King, John: A futball faktor
Klíma, Ladislav: Abszolút Akarat Vagyok
Koncsol László: Csallóköz városai és falvai III.
Krúdy Gyula: Összegyűjtött művei 1. Regények és nagyobb elbeszélések 1.
Krúdy Gyula: Összegyűjtött művei 2. Elbeszélések 1.
Krúdy Gyula: Összegyűjtött művei 3. Drámai művek
Krúdy Gyula: Összegyűjtött művei 4. Elbeszélések 2.
Kukorelly Endre: Samunadrág (Illusztrálta Tettamanti Béla)
Liptay Lothar: A kereszténység viszonya más vallásokhoz (2., javított kiadás)
Liptay Lothar: Az Abszolútum Odüsszeája a buddhizmusban
Liszka József: Két Duna keríti... Tanulmányok a Csallóköz néprajzához
Lovas Ildikó: Kijárat az Adriára. James Bond Bácskában
Lövetei Lázár László: Két szék között
Mizser Attila: Szöktetés egy zsúfolt területre
N. Tóth Anikó: Fényszilánkok
Németh Zoltán: A haláljáték leküzdhetetlen vágya
Péterfy Gergely: Misikönyv (Illusztrálta Szenteczki Csaba)
Petőcz András: Európa rádió
Polcz Alaine: Macskaregény (Harmadik utánnyomás)
Sándor Iván: Mikoriak a golyónyomok? Beszélgetések
Sárközy Péter: Faludi Ferenc
Šotola, Jiří: Tizennyolc Jeruzsálem
Szerbhorváth György: Vajdasági lakoma. Az Új Symposion történetéről
Szilágyi Zsófia: A féllábú ólomkatona. Irodalmi mű-hibák
Lanstyák István–Menyhárt József (szerk.): Tanulmányok a kétnyelvűségről III.
Tózsér Árpád: Faustus Prágában
Urban, Miloš: A katedrális árnya

Kalligram Könyvkiadó, Pozsony – szlovák nyelvű könyvek

Borges, Jorge Luis: Borges ústne
Carnap, Rudolf: Význam a nevyhnutnosť

Drozdíková, Jarmila: Lexikón islamu
 Esterházy Péter: Harmonia caelestis
 Freud, Sigmund: Za princípom slasti
 Galeottus Martius Narniensis: Znamenité, múdre i žartovné výroky a činy kráľa Mateja
 Genette, Gérard: Metalepsa
 Grendel Lajos: Kráľ Matej v New Honte
 Herbert, Zbigniew: Barbar v záhrade
 Hevier, Daniel: Aby bolo napísané
 Howard, P.: Neviditeľná légia
 Jerofejev, Viktor: Dobrý Stalin
 Juščák, Peter: Návod na použitie zvyšnej časti života
 Kafka, Franz: Poviedky
 Krasko, Ivan: Básnické dielo
 Leduc, Jean: Historici a čas
 Marcelli, Miroslav: Michel Foucault
 Margulisová, Lynn: Symbiotická planéta
 Meň, Alexander: Ruská náboženská filozofia
 Mikulová, Marcela: Tajovského obrodenecká moderna
 Procházka, Radoslav: Dobrá vôľa, spravodlivý rozum
 Rakusa, Ilma: Ostrov
 Rilke, Reiner Maria: O umení
 Russell, Bertrand: Jazyk a poznanie
 Schelling, Friedrich W. J.: Skúmanie podstaty ľudskej slobody a s tým súvisiacich predmetov
 Valér Mikula [et al.]: Slovník slovenských spisovateľov
 Smith, Martin Cruz: Vlky žerú psy
 Susini-Anastopoulová, Françoise: Fragmentárne písanie
 Šafárik, Pavel Jozef: Básnické dielo
 Špetko, Jozef: Človek v sieťach
 Štefunko, Martin: Ekonómia slobody
 Tajovský, Jozef Gergor: Prózy
 Válek, Miroslav: Básnické dielo
 Vilikovský, Pavel: Prózy
 Zálešák, Tomáš: Diablova práca

KT Könyv- és Lapkiadó, Komárom

Antolov, Pavel: Malá Čalomija
 Bartanusz István: Nem bántalak, liliumvirág
 Böszörményi Jánosné: Dedinka v záplave
 Böszörményi Jánosné: Kis falu az árban
 Csáky Károly: Katalin-naptól Gergely-napig
 Csáky Károly: Munkásságom repertóriuma
 Cseh Gizella: Édes Gergely élete és munkássága
 Danis Ferenc: Ipolyság
 Danis, František: Šahy
 Farkas Erzsébet–Nyerges Gizi–Zsély András: Vendégségben versországban
 Kästner, Erich: A két Lotti

Kisucki Ili: Nagykéri hagyományok, népi szokások
Kiš, Viktor: Rybník
Kopócs Tibor: Képviselők
Kulcsár Sz. Zsuzsanna: A nemesócsai kúria gazdája, Nagy Nándor
Oros László (szerk.): Felsőszeli képeslapokon
Pintér Mária: A lélek gondozói
Ratimorszky Gyula: És mégis szép az élet
Ratimorszky Gyula: Szani és Eszter
Resko Sándor: Felvidéki kastélyok lexikona I. (második kiadás)
Resko Sándor: Felvidéki kastélyok lexikona II. (második kiadás)
Reško, A.–Fehér, A.–Szénássy Á.: Pográny
Reško, A. – Fehér, A. – Szénássy Á.: Pohranice
Reško, Alexander – Szénássy Árpád: Hronský Beňadik
Strba Sándor: Thain János
Szénássy Árpád: Felvidéki Árpád-kori templomok lexikona I. kötet
Szénássy Árpád: Felvidéki Árpád-kori templomok lexikona I., második kiadás
Szénássy, Árpád: Lexikon románskych kostolov
Szénássy, Zoltán – Szénássy, Árpád: Komárom a Duna Gibraltárja
Szénássy Zoltán: Rév-komárom
Szomszéd András: Mihálygerge

Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely

A bámész civil. Szlovákiai magyar szép versek 2005. Szerk. Zalán Tibor
A határon túli magyar tudományos könyvkiadás. Szerk. Simon Attila. /Nostra Tempora./
A kísérlet folytatódik. II. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Szerk. Dobrovits Mihály. /Vámbéry tanulmányok./
A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája (1990–2002). Szerk. Simon Attila. /Miscellanea Bibliothecae Hungaricae./
Az Etnológiai Központ Évkönyve. Szerk. Liszka József.
Albert Sándor: A záródolgozat írása. /Selye János Egyetem./
Albert Sándor: Didaktika. /Selye János Egyetem./
Albert Sándor: Kiegészítő pedagógiai tanulmányok a Selye János Egyetemen. /Selye János Egyetem./
Albert Sándor: A pedagógiai kutatások alapjai. /Selye János Egyetem./
Balázs F. Attila: Szókeresztm
Bukovsky László: Mátyusföld II. /Lokális és regionális monográfiák./
Csáky Károly: Irodalmi kapcsolatok II.
Csáky Károly: Vigasztaló
Cselényi László: Negyedvirágzás, avagy van-e (volt-e, lesz-e) hát cseh/szlovákiai-felvidéki magyar irodalom?
Csóka Ferenc: Szivárványlovag újabb kalandjai
Dobay Beáta: Az óvodai testnevelés alapjai. /Selye János Egyetem./
Dokumentumok, kronológia. (1989–2004). Szerk. Fazekas József–Hunčík Péter. /Magyarok Szlovákiában./
Én ámulok, hogy elmulok. Felvidéki anziksz. Szerk. Hodossy Gyula.

- Fazekas József–Hunčík Péter (szerk.): Összefoglaló jelentés (1989–2004. A rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig /Magyarok Szlovákiában./
Fejezetek Somorja város történetéből. Szerk. Strešňák Gábor–Végh László.
/Disputationes Samarienses./
- Fellinger Károly: Fűhárfa
- Gágyor József: Játékos növényvilág
- Héder Ágnes: Selye-esték I–VI. /Selye János Egyetem./
- Honvágy. Szlovákiai magyar szép próza 2005. Szerk. Závada Pál.
- Irány a középiskola! Felvételi tesztek magyar nyelvből és irodalomból. Blahó Éva szerk.
- Irány a középiskola! Felvételi tesztek szlovák nyelvből és irodalomból. Pappné Petrezsél Szilvia szerk.
- Juhász Ilona, L.: „Fába róva, földbe ütte...”. A kopjafák/emlékoszlopok mint a szimbolikus térfoglalás eszközei a szlovákiai magyaroknál
- Karácsonyi ajándék. Hodossy Gyula szerk.
- Katedra. A levelező matematikaverseny feladatsorai 1995–2005. Szerk. Horváth Géza.
- Dr. Kiss László. Orvostörténeti helynevek a Felvidéken
- Kulcsár Ferenc: Bálám számara
- Lant és kard 7. Az első világháborútól napjainkig. Szerk. Pénzes István. /Verses magyar történelem./
- Ozogány Ernő: Dobozba zárt múzsa
- Öllös László: Emberi jogok – nemzeti jogok. Emberi és polgári jogok-e a nemzeti kisebbségek jogai? /Nostra Tempora ./
- Pomogáts Béla: Magyar régiók
- Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat. Szerk. Vörös Ferenc.
- Sült galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika. Szerk. Kontra Miklós. /Disputationes Samarienses./
- Szeder Fábián: A palóczokról
- Szőke József: Csatangoló
- Tóth Elemér: Hol laknak a sünik?
- Vámbéry antológia 2005. Szerk. Hodossy Gyula
- Vámbéry Ármin: Vándorlásaim és élményeim Perzsiában. /Vámbéry Könyvek./
- Závodszy Géza: Hazáért, szabadságért. Magyar történetek

Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely – szlovák nyelvű könyvek

- Hulkó, Gábor: Oprávnenie živnostnému podnikaniu
- Kapitoly z dejín mesta Šamorín. Zost. Gábor Strešňák – László Végh. /Disputationes Samarienses./
- Mýty a predsudky v dejinách. Zost. Attila Simon. /Disputationes Samarienses./
- Národnostné menšiny na Slovensku 2004. Zost. Róbert Dohányos – Gábor Lelkes – Károly Tóth

Madách-Posonium Könyvkiadó, Pozsony

- Aich Péter: Szerelmek. Elbeszélések
- Csáky Károly: Ő, szép piros hajnal. Tanulmányok, dolgozatok a szakrális néprajz köréből

- Cselényi László: Danubiana. Vers, montázs, publicisztika
Dobos László: Évgyűrűk hatalma. Esszék, cikkek, interjúk
Duba Gyula: Az emlékezés öröme és kockázata. Esszék, tanulmányok
Erdélyi Géza: Erőt kaptok és tanúim lesztek. Igé hirdetések, tanulmányok, elmélkedések, interjúk
Erdélyi Géza: Gömör vármegye klasszicista építészete
Fónod Zoltán: Repedések a siratófalon. Tallózás a szerző ötven évének kulturális, irodalmi és politikai publicisztikájában
Gál Sándor: Új végtelen. Új versek
Ipolyi Arnold: Besztercebányai egyházi műemlékek
Ipolyi Arnold: Besztercebánya városa műveltség-történeti vázlata
B. Kovács István: Rimaszombat – a „gyökerek” városa. Rendhagyó városkalauz
Lacza Tihamér: Séta egy kertben. Tanulmányok, esszék, portrék, publicisztikai írások
Liptay Lothar: Kis találkozó a vallásokkal. Vallástörténet keresztények/kereszténynek számára
Madách-kalendárium 2006
Mécs László: Fekete zúzmara. Válogatott versek. Válogatta és az utószót írta: Bárczi Zsófia
Németh István: Dőrejárás. Új versek
Popély Gyula: Búcsú a főiskolától. A felsőoktatás és a felvidéki magyarság (1918–1945)
Popély Gyula: Erős várunk az iskola. Tanulmányok a szlovákiai magyar oktatásügy problémaköréből (1918–1938)
Szunyog Zsuzsa: Rózsavigasz. Versek
Tóth Elemér: Pitypang. Versek és verses mesék gyermekeknek
Tózsér Árpád: A Matrijosa-baba szubjektuma. Esszék, jegyzetek, interjúk, publicisztika

Méry Ratio, Somorja

- Dr. Csucsomi: A csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf Andrássy nemzetség története
Duray Miklós: Hazától a nemzetig
Fülöp Antal: Ami ragyog, ami nem
Emlékkönyv 50. 1954/1955–2004/2005 (Évkönyv). Szerk. Kovács László, Liskay Béla
Jelek – Tervek – Képek
Lángi József–Mihály Ferenc: Erdélyi falképek és festett faberendezések
Mács József: Trianon harangjai
Prokopp Mária: Somorja középkori temploma
Prokopp Mária: Medieval Frescoes in the Kingdom of Hungary
Prokopp Mária: Affreschi Medievali in Gömör
Shakespeare műsái
Szükségben segítő könyv
Vitalova, Zuzana – Slugen, Dušan: Zene és bor

NAP Kiadó, Dunaszerdahely

- Ardamica Ferenc: Nem loptam én életemben
Ardamica Zorán: Heterotextualitás
Bilý, Peter: Szexodus

Bodnár Gyula–Németh Ilona–Pogány Gábor: Janiga József
 Bödök Zsigmond: Nobel-díjas magyarok
 Bödök Zsigmond: Magyar feltalálók a közlekedés történetében
 Bödök Zsigmond: Magyar feltalálók a híradástechnika történetében
 Bödök Zsigmond: Magyar feltalálók a távközlés történetében
 Bödök Zsigmond: Világjáró magyarok
 Családi kalendárium 2006
 Filep Tamás Gusztáv–G. Kovács László: Rákos Péter
 H. Nagy Péter: Féregjáratok
 Komáromi Ressler János: Ráckerti orgonák
 Kozsár Zsuzsanna: Harminchárom apokrif
 Liszka Györgyi, Cs.: Lilla naplója 1977–1979
 Liszka Györgyi, Cs.: Lilla naplója 1979–1981
 Mészáros Károly: Hétmérföldes csizma nélkül
 Miklós Dénes: Különleges növények a háztájiban
 Németh Zoltán: A bevégezhetetlen feladat
 Tóth László: Lapszél
 Urbanyi, Pablo: Naplemente szimptóma

Plectrum Könyvkiadó, Losonc

Bettes István: Makulátlan Fehér Barna
 Bolgár Adrianna: Mikszáth-regények és -novellák magyar–szlovák, szlovák–magyar frazeológiai szótára (A frazeologizmusok fordításának vizsgálata Mikszáth Kálmán regényeiben és novelláiban). Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský frazeologický slovník Mikszáthových románov a noviel
 Horváth Berlák Irén: Alkalmazott nyelvészeti és más írások
 Puntigán József: A Losonci Theológiai Szeminárium (1925–1939)
 Szász Zoltán: Távolban Föld
 Szlovákiai magyar ki kicsoda 2005. CD-ROM.
 Szombathy Viktor: Pútnik polmesiaca. Podivuhodné dobrodružstvo Evliyu Čelebiho

Magyar tankönyvek

Expol pedagógia, Pozsony

Rašlová, Milina: Természetrajz a speciális alapiskolák 9. évfolyama számára. Munkafüzet
 Rašlová Milina: Természetrajz a speciális alapiskolák 7. osztálya számára
 Mojtová-Bernátová, Kvetoslava: Történelem a speciális alapiskola 7. osztálya számára. Munkafüzet
 Glatzová, Leontína: Kémia a speciális alapiskolák 9. osztálya számára. Munkafüzet
 Škultétyová, Silvia: Honismeret a speciális alapiskola 4. osztálya számára. Munkafüzet
 Bernátová-Mojtová, Kvetoslava: Földrajz a speciális alapiskola 9. osztálya számára
 Lapitková, Viera: Fizika a speciális alapiskolák 9. osztálya számára. Munkafüzet
 Lapitková, Viera: Fizika a speciális alapiskolák 7. osztálya számára. Munkafüzet

Orbis Pictus Istropolitana, Pozsony

Bednářová, Svetlana: Matematika a gymnáziumok és szakközépiskolák 4. osztálya számára. Feladatgyűjtemény

Bero, Peter: Matematika az alapiskolák 3. osztálya számára. Munkafüzet

Bero, Peter: Matematika az alapiskolák 3. osztálya számára. Munkafüzet 2

Bero, Peter: Matematika az alapiskolák 4. osztálya számára. Munkafüzet

Černek, Pavol: Matematika az alapiskolák 2. évfolyama számára. Munkafüzet

Černek, Pavol: Matematika az alapiskolák 2. évfolyama számára. Munkafüzet 2

Hecht, Tomáš: Matematika a gymnáziumok és szakközépiskolák 4. osztálya számára

Szlovák Pedagógiai Könykiadó, Pozsony

Bolemant Lilla–Csanda Gábor: Irodalom a középiskolák 3. osztálya számára

Bukorné Danis Erzsébet: Fogalmazástan az alapiskola 5–9. osztálya számára

Csuka Mária: Ábécéskönyv az alapiskola 1. osztálya számára

Csukáné Klimó Mária: Írási feladatlapok az alapiskola 1. osztálya számára

Drozdík Katalin: Munkafüzet magyar nyelvből alapiskola 2. osztálya számára 2. rész

Drozdík Katalin: Olvasási munkafüzet az alapiskola 2. osztálya számára. 2. rész

MLádek, Jozef: Földrajz a gymnázium 1. osztálya számára

Hlavatyné Margit, M.-Bujnáné Mária, R.: Feladatlapok az Olvasókönyvhöz és az íráshoz a speciális alapiskola 1. osztálya számára

Hlavatyné Mészáros Margit: Feladatlapok az Olvasókönyvhöz és az íráshoz a speciális alapiskola 2. osztálya számára

Hlavatyné Mészáros Margit: Feladatlapok az Olvasókönyvhöz és az íráshoz a speciális alapiskola 3. osztálya számára

Janovič, Jozef: Fizika az alapiskola 6. osztálya számára

Jónás Júlia: Munkafüzet magyar nyelvből az alapiskola 3. osztálya számára

Kovács László: Magyar nyelv a középiskolák 1–4. osztálya számára

Krejza, Lumír: Matematika a speciális alapiskola 6. osztálya számára. Munkafüzet

Koubek, Václav: Fizika a gymnázium 1. osztálya számára

Lukovics Mária: Zenei nevelés az alapiskola 6. osztálya számára

Melišková, Lýdia: Matematika a speciális alapiskola 7. osztálya számára. Munkafüzet

Nagy Adorján: Munkafüzet magyar nyelvből az alapiskola 7. osztálya számára

Nagy Adorján: Munkafüzet magyar nyelvből az alapiskola 8. osztálya számára

Orsovics Yvette: Zenei nevelés az alapiskola 1. osztálya számára

Orsovics Yvette: Zenei nevelés az alapiskola 2. osztálya számára

Orvos Mária: Munkafüzet magyar nyelvből az alapiskola 4. osztálya számára

Pánné Nagy Rozália: Irodalmi olvasókönyv a speciális alapiskola 7. osztálya számára

Papula, Jozef: Menedzsment a kereskedelmi akadémia számára

Rajt, Štefan – Šlosár, Rudolf: Könyvtel a kereskedelmi akadémia 4. osztálya számára

Rajt, Štefan – Šlosár, Rudolf: Könyvtel a kereskedelmi akadémia 4. osztálya számára. Munkafüzet

Ryglová, Janka: Matematika a speciális alapiskola 3. osztálya számára. 1. rész

Ryglová, Janka: Matematika a speciális alapiskola 3. osztálya számára. 2. rész

Stanko, Ján: Természetismeret az alapiskola 4. osztálya számára. Munkafüzet

Stanko, Ján: Honismeret az alapiskola 3. osztálya számára. Munkafüzet

Stirber Lajos: Zenei nevelés az alapiskola 8. osztálya számára

Šedivý, Ondrej: Matematika az alapiskola 6. osztálya számára. 2. rész

Szuchy Magdolna: Munkafüzet magyar nyelvből az alapiskola 6. osztálya számára
 Ušáková, Katarína: Biológia a gimnáziumok számára
 Zámečníková, Zuzana–Rajt, Štefan: Marketing a kereskedelmi akadémia számára

TERRA Könyvkiadó, Pozsony

Báthori Anna Zsuzsanna: Hétszínvilág

Bencs Vilmosné: Nyelvtan és helyesírás munkatankönyv a 2. osztály számára

Bencs Vilmosné: Nyelvtan és helyesírás munkatankönyv a 3. osztály számára

Bencs Vilmosné: Írás munkafüzet a 2. osztály számára

Bencs Vilmosné: Írás munkafüzet a 3. osztály számára

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 5. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 6. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 7. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 8. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Ypsilon 5. Učebnica. Slovenský jazyk pre 5. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Ypsilon 7. Učebnica. Slovenský jazyk pre 7. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Ypsilon 8. Učebnica. Slovenský jazyk pre 8. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským.

Benická, Helena – Bogárová, Julianna: Ypsilon 9. Učebnica. Slovenský jazyk pre 9. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským

Esztergályosné Földesi Katalin: Az én ábécém. Olvasókönyv az 1. osztály számára

Esztergályos Jenő: Első olvasókönyvem. Az első osztály számára

Fülöp Mária: Fogalmazás munkafüzet az alapiskolák 4. osztálya számára

Fülöp Mária: Nyelvtan és helyesírás munkáltató tankönyv az alapiskolák 4. osztálya számára

Halászová, Anita: Ypsilon 4. Učebnica. Slovenský jazyk pre 4 ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Halászová, Anita – Kovácsová, Zuzana: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 2. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Halászová, Anita – Kovácsová, Zuzana: Ypsilon 2. Učebnica. Slovenský jazyk pre 2. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Halászová, Anita – Kovácsová, Zuzana: Ypsilon 3. Učebnica. Slovenský jazyk pre 3 ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Kulcsár Mónika–Kulcsárné Sz. Zsuzsanna: Szöveggyűjtemény 3. a gimnáziumok számára

Lantos Mária: Hétszínvilág a 4. osztályos Hétszínvilág olvasókönyvhöz

Mezei Elza-Baráth Hajnalka: Az én írásfüzetem. Moja písanka

Nagy: Gépészet, a szakközépiskolák számára

Nyiri: Hétszínvarázs olvasókönyv a 2. osztály számára

- Nyiri: Hétszínvarázs munkafüzet a 2. osztály számára
Nyiri: Hétszínvarázs olvasókönyv a 3. osztály számára
Nyiri: Hétszínvarázs munkafüzet a 3. osztály számára
Skabelová, Ružena – Bónova, Irena: Slovenský jazyk pre 1. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským
Skabelová, Ružena – Bónova, Irena: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 1. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským
Skabelová, Ružena – Bónova, Irena: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 3. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským
Skabelová, Ružena – Bónova, Irena: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 3. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským. II. časť
Skabelová, Ružena – Bónova, Irena: Pracovný zošit zo slovenského jazyka pre 4. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským

Egyéb magyar nyelvű kiadványok

- Fügedi János–Takács András: A Bertóké és társai. Jóka falu hagyományos táncai. Dunaszerdahely, Gyurcsó István Alapítvány
Hommage á József Attila. Szlovákiai magyar verséneklők József Attiláról. CD. Duna-szerdahely, Gyurcsó István Alapítvány /Hangzóanyag-sorozat./
Dr. Karaffa János: Magyar hitvallók a XX. században. Nádszeg, Glória Kiadó
Szabó Ferenc S. J.: Pozsonytól Kassáig. Írók, költők, művészek a Felvidéken. Nádszeg, Glória Kiadó
Weibl Lipót–Koller Gyula: Napi üzenet III. Nádszeg, Glória Kiadó
Halko, Jozef: A pozsonyi Mély úti Lourdes-i barlang története. Bratislava, Lúč
Miklósi Péter: Napjaink. Csenke, Clara Design Studio
Palóc lakodalom. Csenke, Clara Design Studio
A somorjai Nagyboldogasszony-templom kincsei. Somorja, Wanted Design Studio
Presinszky Lajos: Somorja és Tejfalú művelődéstörténete. Egyletek. Somorja, Wanted Design Studio
Presinszky Lajos–Balog István: Emlékezés – visszatekintés a Somorjai Önkéntes Tűzoltó Testület fúvószenekarának 130 éves múltjára. Somorja, Wanted Design Studio
Presinszky Lajos–Varga József–Kertész Olga: Mit hagytak ránk a századok? Fejezetek Vajka történelméből. Somorja, Wanted Design Studio
Boros Béla: Magyar tanító a Kárpátok alatt. A Szlovenszkói Magyar Tanítóegyesület összefoglaló története. Galánta, SZMSZSZ, SZMPSZ
Bukovszky László–Pekarovič, Juraj: A galántai Szent István király plébániatemplom 200 éve. Galánta, Pro Renovatione
Évkönyv a 2004/2005-ös tanévről. Szerk. Mézes Zsuzsanna. Komárom, Selye János Gimnázium igazgatósága
Selye örökében. A szlovákiai magyar tudósok válogatott portréi. Szerk. Török Ágnes, Török Tímea. Komárom, Selye János Kollégium
Török Ágnes: Irány a középiskola. Komárom, Selye János Kollégium
At Home Gallery 2001–2005. Szerk. Hushegyi Gábor. Somorja, At Home Gallery
Antológia. Gömöri Ifjúsági Társaság. Szerk. Pogány Zoltán. Rozsnyó, Gömöri Ifjúsági Társaság

- Kaššovicová, Judita: Šamorínske verše. Somorjai versek. Ford. Tóth Elemér. Šamorín, Szerzői kiadás
- Sánta Zsolt: Lány fuvallat már a lelkem. Szerzői kiadás
- Bartusz István: Nem bántalak liliumvirág. Szerzői kiadás
- Rozsnyói kalendárium 2006. Szerk. Ambrus Ferenc. Rozsnyó, Pákh Press
- Somogyi Mátyás: Egy családi alapítvány története. Siposkarcsa–Prága, Szerzői kiadás
- Korcsog László: Ipolynyék 870 éves. 1135–2005. Velký Krtíš, Agentúra Es
- Buda Ferenc: A vasút és a Tardoskeddi Vasutasok Zászló Egyesülete. Tardoskedd, Tardoskeddi Községi Önkormányzat
- A Termál Kistérség integrált vidégfejlesztési terve. Felsőszeli, Termál Kistérség
- Tízéves a Kincső néptáncgyűttes. 1995–2005. Szerk. Horváth Géza. Zselíz, Tiszta Forrás Alap
- Novák Veronika (szerk.): Levéltári évkönyv II. Vágsellye, Pozsonyi Állami Levéltár
- Irodalmi és nyelvi kölcsönhatások az integráció folyamatában. Szerk. Alabán Ferenc. Banská Bystrica, UMB Filozofická fakulta
- Pukkai László: Mátyusföldön víziók és metamorfózisok fogságában. Galánta, MALEX
- Szeretetnaptár 2005. Deregný, Deregnői Református Keresztyén Gyülekezet
- Horváth Ákos–Pogány Erzsébet: A régiófejlesztés forrásai. Pozsony, Szövetség a Közös Célokért
- Danter Izabella: Fából faragott csoda. Népi fafaragók Dél-Szlovákiában. Pozsony, SZNM – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma
- Danter Izabella (szerk.): Hagyományos gazdálkodás a Kisalföld északi részén: Farkasd, Negyed. Galánta, Galántai Honismereti Múzeum
- Csaláné Erdélyi Kornélia: Kassai nyomdák és kiadók. 1918–1938. Kassa, Magyar Közösségi Ház

Publikácie českej menšiny

- Bacry, Henri: Dopisy Samuelovi. Dopisy pro bar micvu. Bratislava, Zing Print
- Barker, Becky: Vrať se ke mně, Taro! Martin, Wist
- Barker, Becky: Hříšné oči. Martin, Wist
- Barker, Becky: Miluji svou dceru. Martin, Wist
- Barker, Becky: Bouře v srdci. Martin, Wist
- Beaumont, Émilie: Obrázky domácích mazlíčků. Bratislava, Mladé letá
- Bellan, Stanislav: Tatry. Západní, Vysoké, Belianské, Nízké. Banská Bystrica, Spektrum Grafik
- Bogdanova, Natalia: Krevní skupiny a výživa. Člověk je tím, co konzumuje: odkud krev ví, co potřebujeme; krev, charakter a temperament; test: je pro vás vaše práce vhodná?; s kým máte kráčet životem. Bratislava, Eugenika
- Bondoux, Anne-Laure: Princeta a kapitán. Bratislava, Perfekt
- Borkelch, Fr.: Léčivé síly rostlin. Receptář zdravé stravy pro vás i vaše děti. Bratislava, Eko-konzult
- Braimbridge, Sophie: Skvělá chuť Itálie. Bratislava, Perfekt
- Bucay, Jorge: Budu ti vyprávět. Příběhy, které mě naučily. Bratislava, Noxi
- Cole, Stephen: Shrek. Nepostradatelný průvodce. Bratislava, Eastone Books
- Čapek, Karel: Krakatit. Povídky z jedné a z druhé kapsy. Bratislava, Petit Press, a.s.
- Čemická, Katarína: Horoskop 2006. Bratislava, Softwarové aplikácie

- Denežkina, Irina: Dej mi! Bratislava, Ikar
- Dionýsos, neboli, Bakchos bůh vína. Bratislava, Nestor
- Downing, Damien: Slunce. Zdroj života a zdraví: blahodárné účinky. Slunce na zdraví, Bratislava, Eugenika
- Dubois Petroff, Marie-Pierre: Podkroví. Bratislava, Jaga group
- Encyklopedie družstevnictví. Zpracovali: Marie Hesková et al. Bratislava, Kartprint
- Fiala, Josef: Máme ještě šanci? nebo Kam kráčí naše civilizace? Bratislava, Eko-konzult
- Finley, Guy: Jak se zbavit minulosti. Bratislava, Eugenika
- Frick/Knöll Stavební konstrukce I. Bratislava, Jaga group
- Formáčeková, Marie: Opuštěné – a konečně šťastné. Bratislava, Noxi
- Gabbay, Simone: Edgar Cayce – Nejzdravější lék. Jídlo jako lék. Překlad: M. Židlický. Bratislava, Eko-konzult
- Grant, R. G.: Atentáty. Šokující okamžiky v dějinách: vraždy, zrady a úklady, Bratislava, Perfekt
- Halpern, Steven: Muzikoterapie. Léčivá síla hudby. Bratislava, Eko-konzult
- Hašek, Jaroslav: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Bratislava, Petit Press
- Herzán, Martin: Totalitní světovláda. Fakta a důkazy o zákulisí světové politiky, lidských právech a globalizaci. Bratislava, Eko-konzult
- Hoag, Tami: Útočiště jménem Dixie. Martin, Wist
- Homir, Robert: Šokující myšlenky slavných (i méně slavných osobností), Bratislava, Eko-konzult
- Hooper, Kay: Mezi nebem a zemí. Isabel. Martin, Wist
- Hooper, Kay: Maggie. Mezi nebem a zemí. Martin, Wist
- Humphrey, Patricia: Téměř doma. Přednášky modlitebního týdne mládeže 2005, Vrútky, Advent - Orion
- Chovan, Milan Igor: Květkovničci. Ružomberok, Epos
- Chromík, Róbert: Stavební tabulky 4. Bratislava, A-projekt
- Jasmuheen: Strava bohů. Prána jako výživa: zdroje a druhy stravy: programy božské výživy: bezvýhradná láska jako strava: cykly lidského hladu a uvědomování. Překlad: Petr Kronika. Bratislava, Eugenika
- Ježek, Václav: Od individualismu k obecenství. Úvod do byzantské teologické antropologie. [VEGA č. 1/2497/05]. Prešov, Prešovská univerzita
- Johansen, Iris: Buď navždy má. Martin, Wist
- Jones, Chris L. [aut pht]: Skvělá chuť Francie. Bratislava, Perfekt
- Kamov, Feliks Solomonovič: Jen počkej! Bratislava, Slovart-Print
- Kára, Vojtěch: Zlatá kniha evropského autokrosu. Na počest autokrosu a v upomínku těch, kteří byli jeho součástí, navždy v něm zanechali jedinečný kus sebe sama a již nejsou mezi námi. Košice, Petty Racing
- Kele, František: Vysoké Tatry. Průvodce nejkrásnějším slovenským územím, Bratislava, Ikar
- Klepsatel, František: Městské podzemní stavby. Bratislava, Jaga
- Kollár, Daniel [com]: Biele Karpaty. Bílé Karpaty. Bratislava, Dajama
- Konstantina, Jelena: Astrologie rodové, rodinné a individuální karmy, Bratislava, Eugenika

- Kryštof arcibiskup. Svatý Nektarios Eginský metropolita pentapolský, Prešov, Prešovská univerzita
- Kvaša, Grigorij: Etapy života podle čínské astrologie: dvanáct stupňů vašeho vývoje, Bratislava, Eugenika
- Kuhnová, Erika: Kuchyň bez problémů. Bratislava, Jaga group
- Lacika, Ján: Slovensko v kostce. Bratislava, Príroda
- Legionely 2005: zkušenosti, novinky, trendy, legislative. Symposium a workshop s mezinárodní účastí, Rožnov pod Radhoštěm, Česká Republika, 17.–20. dubna 2005: sborník abstract. Editor Tomáš Ocelka, Vladimír Drašar. Banská Bystrica, Agentúra Dumas
- Levy, Susan L.: Kineziologie. Energetický systém těla a mysli: jak používat jednoduché svalové testování ke zjištění, co vaše tělo ví a potřebuje. Bratislava, Eugenika
- Levy, Susan L.: Kineziologie. Energie a imunitní systém. Bratislava, Eugenika
- Leslie, Mike: Magická osobnost. Poznejte své silné a slabé stránky a zdokonalte svou magii. Slovensko, Eugenika
- L'Homme, Erik: Hvězdná kniha. Le livre des etoiles / 3. Le visage de l'ombre, Bratislava, Perfekt
- L'Homme, Erik: Hvězdná kniha. Le livre des etoiles / I. Quadehar le sorcier, Bratislava, Perfekt
- L'Homme, Erik: Hvězdná kniha. Le livre des etoiles / II. Le Seigneur Sha, Bratislava, Perfekt
- Masarykova univerzita (Brno, Česko) Filosofická fakulta [aut]: Ústav slavistiky Filosofické fakulty Masarykovy univerzity. Východiska – koncepce – výhledy, Banská Bystrica, Čižmár – Partner
- Meme Design ill: Šachy. Nejen černá a bílá. Bratislava, Príroda
- Miller, Judith: Sklo 20. století. Bratislava, Noxi
- Motyčka, Václav: Vítr v Tatrách. Fakty a rozhovory o Vysokých Tatrách jaké byly, jsou a budou. Ružomberok, Epos
- Mugford, Simon: Základní bojová umění. Bratislava, Príroda
- Murphy, Joseph: Cesta k vnitřnímu a vnějšímu bohatství. Vaše myšlení utváří váš život, Bratislava, Aktuell
- Nekrasov, Anatolij: Strážní andělé? Eggregory: působení energoinformačních polí na náš život [Překlad: Zdena Bočarova]. Bratislava, Eugenika
- Nepp József: Pohádky moudré sovy. Z maďarského originálu přeložil Milan Navrátil; ilustrace Hajnal Eszesová a János Balogh. Název: Bölcs Bagoly meséi. Bratislava, Noxi
- Neufert, Peter: Dobrý projekt – správná stavba. Dům, byt, zahrada. Bratislava, Jaga
- Oliver, Jamie: U Jamieho v kuchyni. [Podle seriálu televizní stanice Channel Four], Banská Bystrica, Spektrum Grafik
- Omarr, Sydney: Horoskopy 2006. Váš astrologický průvodce na rok 2006. Bratislava, Aktuell
- Ondrejka, Kliment: Neživá příroda. Bratislava, Mapa Slovakia Plus
- Osho 1931–1990: Vědomí. Klíč k životu v rovnováze. Bratislava, Eugenika
- Osho: Psychologie ezoteriky. Bratislava, Eugenika
- Ošó 1931–1990: Intuice. Vědění, jež přesahuje logiku. Bratislava, Eugenika
- Ovidius Naso, Publius: Lásky. Bratislava, Nestor

- Palmer, Michael: Hippokratovo spoločenství. Bratislava, Aktuell
- Pelikán, František [aut pht]: Devět návštěv Číny. Vzpomínky lékaře. Banská Bystrica, CentroMedian
- Peltová, Marguerite: Nespoutaný růst. Rostlinné léky v homeopatii, Levoča, Modrý Peter
- Petráš, Dušan: Vytápění rodinných a bytových domů. Bratislava, Jaga group
- Phillips, Laura: Nové začátky. Martin, Wist
- Phillips, Laura: Rodeo. Martin, Wist
- Phillips, Laura: Chyť štěstí za pačesy. Martin, Wist
- Photography. Fotografování. Základní fakta v malíčku. Přeložil Pavel Dufek. Bratislava, Příroda
- Podstatová, Renata: Protiepidemická opatření při výskytu gramnegativních tyčinek v nemocničním prostředí. Banská Bystrica, Agentúra Dumas
- Pospíšil, Ivo: Utváření politického systému v Estonsku. Příklad napětí mezi institucionálním rámcem a dynamikou tranzice. Banská Bystrica, Čižmár – Partner
- Pojďme si číst! Příběhy na každý den. Vrútky, Advent-Orion
- Pojďme si číst! Příběhy na každý den 13. Vrútky, Advent-Orion
- Pojďme si číst! Příběhy na každý den 14. Vrútky, Advent-Orion
- Pojďme si číst! Příběhy na každý den 15. Vrútky, Advent-Orion
- Porter, J. R.: Ztracená Bible. Co se do Bible nedostalo. Bratislava, Trio Publishing
- Povolná, Zdenka: Medový dům. Bratislava, Nebojsa
- Power Points. Klíče A1: síla boží milosti: učebnice biblických příběhů: mladší školní věk, Vrútky, Advent-Orion
- Ranson, Emma: Krásné nehty. Bratislava, Příroda
- Reichová, Helena: Jak nás ovlivňuje vlastnění věcí. Učení živé etiky. Bratislava, Eugenika
- Reich, Jelena Ivanovna: Jak nás ovlivňuje energie míst. Učení živé etiky, Bratislava, Eugenika
- Roška, Tatiana: Léčivé obrazy vědomí. Bratislava, Eugenika
- Semenova, Anastasia: Dům a jeho karma. Očista domova: jaké karmy rozlišujeme: rituální organizace domova: abychom se doma cítili jako doma. Přeložila: Ariana Trávníčková. Bratislava, Eugenika
- Sex po slovensku. Dvoupohlavní povídková antologie sexu. Sestavil Dušan Taragel. Přeložil Miroslav Zelinský a Šárka Zelinská. Bratislava, Ikar
- Schramek, Andreas: Amenofis. V zemi sokolího boha. Bratislava, Noxi
- Schramek, Andreas: Achnaton. V zemi sokolího boha. Bratislava, Noxi
- Schramek, Andreas: Tutanchamon. V zemi sokolího boha. Bratislava, Noxi
- Sibella, Stefano: Světové rekordy. Země, vesmír, zvířata, rostliny, katastrofy, ekonomie a společnost, doprava. Bratislava, Perfekt
- Satja Sai Bába: Umění žít. Bratislava, Eugenika
- Spěváček, Jan: Cesta k mistrům. Bratislava, Eko-konzult
- Svoboda, Luboš: Stavební hmoty. Bratislava, Jaga group
- Šajgalíková, Helena: Angličtina pro samouky a jazykové kurzy. Bratislava, Aktuell
- Šikrha, Lenka: Rumunsko není divočina. Autem na pobřeží Černého moře, do Dunajské delty a po stopách Draculy [cestopisný průvodce: 282 fotografií]. Bratislava, Via Nostra
- Taylor, A. J. P: Příčiny druhé světové války. Bratislava, Perfekt

- Thornton, Elizabeth: Princezny. Vyvolená princezna. Martin, Wist
- Todeschi, Kevin J.: Edgar Cayce – Tajemství duchovního růstu. Klíče k duchovnímu rozvoji. Překlad M. Židlický. Bratislava, Eko-konzult
- Top That: Úžasná kouzla. Vytvořil tým Top That. Přeložila Lenka Šplíchalová. Bratislava, Příroda
- Tepperwein, Kurt: Duchovní zákony. Poznání, pochopení, přijetí. Bratislava, Noxi
- Tepperwein, Kurt: Vyšší škola hypnózy. Heterohypnóza – autohypnóza Bratislava, Noxi
- Turček, Peter: Zakládání staveb. Bratislava, Jaga
- Vaníček, Miroslav: Romská otázka v ČSR 1918–1927. Ružomberok, Katolícka univerzita, 2005. Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae = Vedecké štúdie Pedagogickej fakulty č. 68
- Vaniš, Ludvík: Úvod do pedagogiky. Bratislava, Metodicko-pedagogické centrum
- Velká barevná obrazová rodinná kuchařka. Žilina, Knižné centrum
- VonderOhe, Kieth: Edgar Cayce – 200 inspirujících příběhů. Překlad: M. Židlický. Bratislava, Eko-konzult
- Vujity, Tvrtko: Viděl jsem peklo. Z maďarského originálu (Pokoli történetek) přeložila Táňa Dimitrovová. Bratislava, Noxi
- Wakefield, Dan: Očekávejte zázrak. Zázračné věci, jež se staly obyčejným lidem, Bratislava, Eko-konzult
- Webb, Peggy: Vzpomínky na Vánoce. Martin, Wist
- Werich, Jan: Hefty, fóry, moudrosti. Bratislava, Motýl
- Zamarovský, Vojtech: Dějiny psané Římem. Bratislava, Perfekt
- Záškodný, Přemysl: Přehled základů teoretické fyziky (s aplikací na radiologii): publikace je výsledkem grantového projektu nadace Avenir... vycházejí ze Smidakových principů, Bratislava, Didaktis

Publikácie nemeckej menšiny

- Adamcová, Livia: Geschichte der deutschen Sprache, Bratislava, Univerzita Komenského
- Barmherzigkeit Gottes deine Hoffnung und Rettung. Fragmente aus dem Tagebuch der heiligen M. F. Kowalska. Zusammengesetzt von Johannes Jung, Košice-Myslava, Typopress
- Bellan, Stano: Tatra. Märchenhafte Berge der Slowakei, Karol Demuth et al. [graphisches Design Vladimír Yurkovic; Übersetzung: Eva Smolíková], Banská Bystrica, Spektrum Grafik
- Bohušová, Zuzana: Kontrastive Phonetik Slowakisch – Deutsch. Segmente. Assimilation, Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela
- Boldiš, Cyril: Der slovensky Kopov in der jagdlichen Praxis. Übersetzung Karol Zemanovič, Žiar nad Hronom, Aprint
- Cehlár, Michal: Bewertung der Mineralrohstofflagerstätten, Košice, Technická univerzita
- Der goldene Priwidzer [i. e. Priwitzer] Weg. Reiseführer. [Photo: Lukáš Grešner], Prievidza, Mestský úrad
- Die Lebensleiter. Gedichte aus den Jahren 1918 bis 1971 von Dmitrij Nikolajevitsch Kusmin. [Auswahl und Vorwort sowie Herausgabe Wilma Brauneis; Übersetzung

- ins Deutsche: Gudrun Weissensteiner et al.]. Bratislava, Slovenská technická univerzita
- Die Slowakei in der UNESCO-Schatzkammer. [Banská Štiavnica, Ružomberok-Vlkolínec, Spišské Podhradie, Bardejov]. [Übersetzung: Karolína Banghová], Bratislava, RAX
- Die Stadt Žilina und Umgebung. Der touristische Wegweiser. [Text: Ján Štofko, Peter Štanský, Anna Dobošová; Übersetzung: Vladimír Makúch; Fotos: Ján Štofko et al.; graphische Gestaltung: Tibor Suchánek], Žilina, Knižné centrum
- Dugas, Dionýz [aut ph]: Historische Sehenswürdigkeiten in Prešov und seiner Umgebung. Bilderführer. [Text: Dionýz Dugas; Fotografien: Dionýz Dugas und Ervín Németh; Übersetzung: Magda Lazarová.] Vydavateľstvo: Sabinov, Dino
- Dvořáková, Danica: Wirtschaftsdeutsch. Lesetexte und Übungen, Zvolen, Technická univerzita
- Ďurčo, Peter: Sprichwörter in der Gegenwartssprache, Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
- Gedankensplitter, Kežmarok, ViViT
- Hallo, da sind wir! Lehrbuch, Bratislava, Orbis Pictus Istropolitana
- Hallo, da bin ich! Lehrbuch Basis, Bratislava, Orbis Pictus Istropolitana
- Hanušin, Ján: Trenčín und Umgebung. Zusammengestellt: Daniel Kollár [Übersetzung: Roman Cvrkal; Fotografien: Ján Lacika et al.]. Bratislava, Dajama
- Holčík, Štefan: Krönungsfeierlichkeiten in Pressburg. 1563–1830 [Übersetzung: Helene Katriňáková]. Bratislava, Ikar
- Hunsdorfer, Emmerich: Auf Pfaden der Erinnerung. Gedichte von Emmerich Hunsdorfer, Kesmark, ViViT
- Janiaková, Danica: Spaziergänge durch Bratislava. Ein illustrierter Stadtführer. [Übersetzung: Katarína Klieštencová; Fotografien und Abbildungen: Mikuláš Červeňanský et al.]. Bratislava, Perfekt
- Krébesová, Juliana: Martin und seine Umgebung. Führer. [Übersetzung: Viliam Mruškovič], Martin, Kozák-Press
- Kokošková, Silvia: Deutsch für Ökonomiestudenten I., Bratislava, Ekonóm
- Kozmová, Ružena: Sprechen, argumenten, diskutieren., Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
- Lacika, Ján: Bratislava. Altstadt. Zusammengestellt von Daniel Kollár. [Übersetzung: Roman Cvrkal.] Bratislava, Dajama
- Lacika, Ján: Slowakei im Überblick. Übersetzung Roman Cvrkal, Bratislava, Príroda
- Marczy, Oskar: Persönlichkeiten der Geschichte Kesmarks. Historischer Friedhof. [Myšlienka a realizácia: Oskar Marczy, Mikuláš Lipták, dejiny mesta a význam náhrobkov: Nora Baráthová]. Kežmarok, ViViT
- Medina, Juan José Hernández: Germanische Spuren in Andalusien. Ein andalusisch-deutscher Reiseführer im Fach- und Berufssprachenunterricht Deutsch im Tourismusbereich, Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela
- Menzlová, Beáta: Hallo, da bin ich! 3. Bratislava, Orbis Pictus Istropolitana
- Menzlová, Beáta: Hallo, da bin ich! Lehrbuch neu, Bratislava, Orbis Pictus Istropolitana
- Mikroregion Pod Panským dielom: Touristischer Führer [Zusammensteller: Daniel Baláž; Übersetzung: Jana Chrtianska et al.]. Slovenská Ľupča, Stiftung „Mestečko“

- Nowack, Alexandra: Slowakei. [Text: Daniel Kollár; Übersetzung: Miroslava Nowack, Anna Sokolovská]. Bratislava, Slovart
- Ondrčková, Eva: Geschäftsverhandlungen. Bratislava, Ekonóm
- Podolák, Peter [pht]: Kleine Fatra. Herausgeber: Daniel Kollár; [Übersetzung: Roman Cvrkal; Fotografien: Ján Lacika, Peter Podolák]. Bratislava, Dajama
- PSL (Považská Bystrica, Slovensko): Drehverbindungen. Lieferprogramm, Žilina, Management Art
- Rybár, Jozef: Slowakische Küche. [Übersetzung Zuzana Čiderová; Fotografie Martin Kállay]. Bratislava, Slovart
- Schau mal! Deutsch für Jugendliche mit Mittelstufenkenntnissen [autoren: Daniela Hafnerová... [et al.]; illustrations: Tatiana Žitňanová; fotos: Anton Sládek]. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo
- Sevruck, Boris: Niederschlag als Wasserkreislaufelement.Theorie und Praxis der Niederschlagsmessung. Topoľčianky, END
- Sisák, Ladislav: Probleme der deutschen Wortbildung und der Wortbildungsanalyse aus rezeptiver Sicht, Prešov, Prešovská univerzita
- Sisák, Ladislav: Der Bau des Wortes im Deutschen. Morphemik und Wortbildung in Analysen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch, Prešov, Prešovská univerzita
- Slowakei – Leben und Kultur. [Autoren: Jaroslav Čukan et al. Übersetzung: Božena Horváthová; Fotos: Beňušková, Z. et al.]. Nitra, Universität des Konstantin des Philosophen
- Štúrovo – der kleine Stadtführer für die Westentasche. Šturovo, Vadaš
- Tito, Ľudovít: Geschichte der deutschsprachigen Länder, Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela
- Tokár, Zdenko: Die Oecophoridae s. I. (Lepidoptera) Mitteleuropas. Bestimmung – Verbreitung – Habitat Bionomie, Bratislava, František Slamka
- Turistische Sehenswürdigkeiten in Štúrovo und seiner Umgebung, Štúrovo, Mestský úrad
- Vajičková, Mária: Handbuch der deutschen Phraseologie unter fremdsprachendidaktischen Aspekten, Bratislava, Pädagogische Fakultät der Comenius-Universität
- Vajičková, Mária: Lexikalisches Grundwissen in Sprachsystem und Sprachgebrauch. Einführung in die Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache, Bratislava, Retaas
- Wälzlager. Lieferprogramm, Žilina, Management Art
- Wolf-Slameňák, Stephan: Schemnitzer blutige Eisenbahn [Deutsche Übersetzung: Marian Markus]. Štiavnická krvavá štreka, Kesmark, ViViT
- Wolfgang, Mayer König: Grammatik der Seele. Prosa, Bratislava, Eurounion
- Žemla, Alexander: Sehnsüchte und Proteste. Deutsch und slowakisch [ilustrácie Beat Krapf], Košice, Viena
- Gabzdilová-Olejníková, Soňa [aut com]: Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945–1953 v dokumentoch. [Autori: Soňa Gabzdilová-Olejníková, Milan Olejník, Štefan Šutaj], Prešov, Universum
- Bobřík, Miroslav: Nemecká menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové aktivity v rokoch 1918–1945, Bratislava, Vydavateľstvo STU
- Pozsony. A Kárpáti Németek Múzeuma [fordította: Barczi László]. Komárno, KT Kiadó

Publikácie rómskej menšiny

Magdolenová, Kristína: Duj lumi, Košice, Rómska tlačová agentúra

Na daras le straškostar! Nebojíme sa strašiaka! (Charno vakeriben u informindo andro svetos pal o drogi vaš o romane čhavore): (krátky sprievodca a informátor svetom drog pre rómske deti). Autorka odborného textu Iveta Martinčeková; úvod Stanislav Bebjak. Bratislava, Regent

Pherasuňi abeceda, Košice, Projekt schola

Phurikane gíľa. Ancient Roma songs [Editor: Jana Belišová; photos: Daniela Rusnoková, Jana Belišová; ilustrácie: Jaroslav Beliš]. Bratislava, Žudro

Ravasz, József: Cigányország (Tanmesék). Dunaszerdahely, Szlovákiai Romák Író- és Művészeti Társasága

So vakeres?, alebo, Metodická príručka ako porozumieť svojmu susedovi [Projekt Interface. Eitor: Kristína Magdolenová]. Košice, Rómska tlačová agentúra

Šándor, Ján: Ciglianka, Trnava, HKPS

Lazell, David: Gypsy from the forest. Róm nad zlato. Životný príbeh medzinárodného evanjelizátora Gipsyho Smitha (1860–1947). [S predslovom od Thomasa Actona]; [preklad: N. Lučanská a Ľ. Križanová]. Bratislava, Slovenské evanjelizačné stredisko pre masmédiá. Cesty k zvyšovaniu socializácie rómskeho etnika. Zborník príspevkov z pracovného seminára: Lipovce 15.–16. decembra 2004. [Editori: Ladislav Horňák, Iveta Scholtzová]. Prešov, Prešovská univerzita

Matlovič, René: Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. [VEGA č. 1/0367/03 Vývojové tendencie regionálnych komplexov a východného Slovenska v období globalizácie a transformácie slovenskej spoločnosti a ich potenciál pre ďalší rozvoj]. Prešov, Prešovská univerzita

Poláková Eva [aut edt]: Postavenie a rola rómskej ženy v spoločnosti. [Projekt VEGA SR č. 1/008/03], Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda

Farkašová, Eva – Kretová, Elena: Rómske deti z pohľadu psychológie v prácach VÚDPAP

Bratislava, VÚDPaP, Horňák, Ladislav: Rómsky žiak v škole, Prešov, Prešovská univerzita

Ravasz, Jozef: Identita Rómov na Žitnom ostrove. Dunajská Streda, Spolok rómskych spisovateľov a umelcov na Slovensku

Popper, Miroslav: Intimita a zdravie. Príručka pre preventívnu prácu s Rómami v oblasti sexuálneho zdravia. Vyd. pre Nadáciu otvorenej spoločnosti – OSF Bratislava, Bratislava, Jaspis

Možnosti čerpania dotácií zo štátneho rozpočtu pre riešenie problémov rómskych komunít. [Editor: Martina Gajdošová]. Prešov, Krajský úrad

Hancock, Ian: My rómsky národ, Bratislava, Petrus

Kovačič, Vincent: Nové smery rozvoja a perspektívy rómskej národnosti v pluralitnej spoločnosti. Vydané pre Fakultu zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity a pre Ústav pre rodinu FZSP, o.z., Bratislava, Kontakt plus

Henzélyová, Aurélia: Prvé kroky k choreografii ľudového tanca pre Rómov, Bratislava, Národné osvetové centrum

Vaníček, Miroslav: Rómska otázka v ČSR 1918–1927. Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae = Vedecké štúdie Pedagogickej fakulty č. 68, Ružomberok, Katolícka univerzita

Publikácie rusínskej a ukrajinskej menšiny

- 50 rokov Kafedry ukrajins'koji movy i literatury. Filsofs'koho fakul'tetu Prjašivs'koho universytetu 1953–2003, Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
- Dacej, Vasiľ: Ja tuť vypadkovo. Bratislava, Dafons
- Hriľb, Ján: Litaraturna vychova pro 9. klasu osnovnych škol iz navčanem rusyn'skoho jazyka. Prjašiv, Rusyn i Narodny novynky
- Hriľb, Ján: Rusyn'skyj jazyk pro 9. klasu osnovnych škol iz navčanem rusyn'skoho jazyka. Prjašiv, Rusyn i Narodny novynky
- Jabur, Vasiľ: Rusyn'skyj jazyk u zerkalji novych pravyl pro osnovny i serednji školy z navčanem rusyn'skoho jazyka, Prjašiv, Rusyn i Narodny novynky
- Jabur, Vasyľ: Rusyn'skyj jazyk pro 4. klasu serednich škol iz navčanem rusyn'skoho jazyka, Prjašiv, Rusyn i Narodny novynky
- Kubek, Emil 1857–1940: Narodny Povísti i Stichi (Národné povesti a básne). Výber. Prešov, Petra
- Literárne talenty. Regionálna súťaž amatérskych literárnych tvorcov v jazyku ukrajinskom 1993–2005. [Zost.: Mária Firkaľová.] Humenné, Vihorlatská knižnica
- Smolej, Štefan: Ne han' b sja, Rusyne! (Zbornyk patriotičnoj poeziji), Prjašiv, Rusyn i Narodny novynky
- Suchyj, Štefan: Rusyn'ska literatura pro 4. klasu serednich škol iz navčanem rusyn'skoho jazyka, Prjašiv, Rusyn i Narodny novynky
- Zbihlej, Josyf: Perechresnyj dopyt. [ilustraciji Ladislav Cuper], Prjašiv, Vydavnyctvo Cuper
- Vyznačny pro Rusyniv. (Zbornyk referativ iz midžinarodnoho naučnogo seminarja k 110 rokam od začatja navčanja v Hrekokatolyc'kij rus'kij učitel'skij seminariji i 80 rokiv od kuplinja Rus'koho domu v Prjašovi). Zostavytelji: Havryjil Beskyd, Aleksander Zozuljak
- Prjašiv, Svitovj kongres RusynivKruško, Štefan [com aut.]: Encyklopedický slovník. Povoynový transfer obyvateľstva v strednej Európe v 40. rokoch so zameraním na presídlenie a optáciu občanov Československa do ZSSR v roku 1947., Prešov, Koordinačný výbor reoptántov v Slovenskej republike
- Džupinková, Zuzana [com]: Fedor Lazorík 1913–1969. Personálna bibliografia., Prešov, Štátna vedecká knižnica
- Ňachajová, Mária [zos.]: Michal Roman. Personálna bibliografia, Prešov, Štátna vedecká knižnica
- Firkaľová, Mária [com]: Ponuka Vihorlatskej knižnice v Humennom. Ukrajinská literatúra na Slovensku. Humenné, Vihorlatská knižnica

Publikácie židovskej menšiny

- Sulaček, Jozef: Biele plášte. Tragické osudy židovských lekárov na Slovensku v období druhej svetovej vojny, Bratislava, SNM – Múzeum židovskej kultúry
- Juríčkova, Valéria: Bolo vám povedané, ale... (Kresťanstvo ako ho nepoznáš), Prešov, Petra
- Salner, Peter: Cesty k identite. [VEGA č. 2/5105/25], Bratislava, Zing Print
- Malka, Victor: Kniha židovských prísloví, Bratislava, Ikar
- Bacry, Henri: Dopisy Samuelovi. Dopisy pro bar micvu, Bratislava, Zing Print

- Hirsch, Isidor: Maimonides, osobnosť a dielo, Bratislava, Múzeum židovskej kultúry. Judaica Slovaca zv. č. 73. Vyd. na počesť 800. výr. narodenia Mojžiša
- Meisels, Vera: Moje vytrhnuté korene. Bratislava, Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry. Judaica Slovaca zv. 71
- Stern, Max: Známká môjho života, Bratislava, SNM – Múzeum židovskej kultúry. Judaica Slovaca zv. č. 72
- Kamenická, Viera [pht]: Metamorfózy memoriálu Chatama Sofera v Bratislave, Bratislava, Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry. Judaica Slovaca č. 75
- Dni židovskej kultúry, (2004: Kežmarok, Slovensko): Žili medzi nami. Zborník referátov zo seminára III. Dní židovskej kultúry v Kežmarku 2004, Kežmarok, Múzeum. [Čiast. text poľ.]

Publikácie chorvátskej menšiny

- Jankovič, Ján: Lijepa naša je aj naša. Pamätnica na počesť 170. výročia Mihanovičovej básne Hrvatska domovina – Lijepa naša a 100. výročia jej prvého slovenského znenia. [Ilustrácie a kresba na obálke: Naďa Rappensbergerová-Jankovičová; obálka a výtvarno-technické spracovanie: Juraj Jankovič]. Bratislava, Juga
- Kučerová, Kvetoslava: Slovaci u Hrvatskoj.(Od početaka naseljavanja), [Hrvatski prijevod Ružica Vinčak]. Martin, Matica slovenská

Publikácie poľskej menšiny

- Adamko, Rastislav: Kantylacje liturgiczne w Mszale słowackim „Rímsky misál“ z 1980 roku
Levoča, MTM
- Błoński, Tadeusz: Eury Art 2005, Košice, Poľský klub – Spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku – Región Košice, Lacika, Ján [aut pht]: Bratystava. Stare Miasto
Opracował: Daniel Kollár: [Przekład: Ryszard Juchniewicz], Bratislava, Dajama
- Lacika, Ján: Słowacja w pigułce. Translation Maria Magdalena Nowakowska, Bratislava, Príroda
- Moja mała ojczyzna. Baśnie, podania, legendy: prace nagrodzone i wyróżnione w konkursie literackim w ramach projektu „Miejsca od innych droższe“.[Wstęp i redakcja Teresa Leśniak]
- Krosno: Krośnieńska Biblioteka Publiczna V Prešove, Knižnica P. O. Hviezdoslava
Słowacja w skarbnicy UNESCO. [Banská Štiavnica, Ružomberok-Vlkolínec, Spišské Podhradie, Bardejov]. [Tłumaczenie: Zbyhněv Stebel, Renata Majerčíková], Bratislava, RAX
- Turistyczne atrakcje w Šturovie i okolo, Štúrovo, Mestský úrad
Złoty szlak Prievidzy. Turystyczny przewodnik. [photo: Lukáš Grešner], Prievidza, Mestský úrad

Publikácie bulharskej menšiny

- Bulhari na Slovensku. Etnokultúrne charakteristiky a súvislosti. Štúdie. Eva Krekovičová, Vladimír Penčev (eds.). Bratislava, Veda, 2005

2. KÖZÉLETI KRÓNIKA 2005 – A SZLOVÁKIAI NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK LEGFONTOSABB TÁRSADALOMPOLITIKAI ÉS KULTURÁLIS ESEMÉNYEI

2.1. A magyar kisebbség

Január 6–7., Szabadka (Szerbia-Montenegró) – A határon túli magyar szervezetek a 2004. december 5-i magyarországi kettős állampolgárságról szóló népszavazással kapcsolatosan kétnapos tanácskozást tartottak. A Magyar Koalíció Pártja nevében a zárónyilatkozatot Bugár Béla írta alá.

Január 13., Budapest (Magyarország) – Bugár Béla, az MKP elnöke Budapesten tárgyalta Mádl Ferenc magyar köztársasági elnökkel, Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnökkel, Szili Katalin magyar házelnökkel és Somogyi Ferenc magyar külügyminiszterrel a 2004. december 5-i kettős állampolgárságról szóló népszavazás kapcsán kialakult helyzetről.

Január 17., Pozsony – Mikuláš Dzurinda szlovák kormányfő, Ivan Gašparovič szlovák köztársasági elnök és Pavol Hrušovský szlovák parlamenti elnök közös nyilatkozatban utasított el bárminemű autonómiatörekvést Szlovákiában.

Január 19., Dunaszerdahely – Megszűnt az Ifi magazin, az egyetlen országos terjesztésű szlovákiai ifjúsági lap. A 3000 példányszámban megjelent havilap kiadója a helyi Tashy Agrotrade Kft. volt.

Január 20., Pozsony – Kikerült a szlovák kulturális minisztérium hatásköréből a kisebbségi kultúrák finanszírozásával kapcsolatos kérdéskör. A szlovák kormány döntése értelmében ezen témával Csáky Pál emberjogi és kisebbségi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes foglalkozik majd a továbbiakban.

Január 28., Bukarest (Románia) – Csáky Pál, a szlovák kormány alelnöke, megbeszélést folytatott Markó Bélával, a román kormány alelnökével. A találkozón többek közt szóba került a kisebbségi jogállásáról szóló törvénytervezet is, amelynek kidolgozása mindkét országban folyamatban van.

Január 28., Budapest (Magyarország) – Bíró Ágnes a szlovák kulturális minisztérium államtitkára találkozott Vass Lajos magyar kulturális államtitkárral. A megbeszélésen a szlovák–magyar kulturális vegyes bizottság munkatervéről volt szó.

Január 31., Pozsony – A komáromi Selye János Egyetem korábbi megbízott vezetője, Albert Sándor átvette rektori kinevezését Ivan Gašparovič köztársasági elnöktől.

Február 4., Nagykürtös – Ombudsmani iroda nyílt a városban, amelynek átadásán jelen volt Pavel Kandráč szlovákiai emberjogi biztos is.

Február 11., Galánta – Bálint Pataki József, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke és Zsille Béla, a Pázmány Péter Alapítvány ügyvezetője aláírták a 2004/2005-ös tanévre vonatkozó oktatási, nevelési, valamint tankönyv és taneszköz-támogatási szerződést. A szerződés értelmében mintegy 200 millió koronát osztanak szét szlovákiai magyar oktatási intézmények közt.

Február 15., Budapest (Magyarország) – Az Országgyűlés elfogadta a Szülőföld Alapról szóló jogszabályt. A Magyar Koalíció Pártja a jogszabállyal kapcsolatban kifogásolta, hogy a törvényt a külhoni magyarság megkérdése nélkül elkészített formában hagyták jóvá.

Február 17., Pozsony – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma és a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központja közös szervezésében Szakrális Kisebbségek Dél-Szlovákiában címmel kiállítás nyílt a Brämer-kúria galériájában.

Február 17., Komárom – A Selye János Egyetem öt éves fejlesztési tervéről tárgyalt Csáky Pál miniszterelnök-helyettes, Szigeti László oktatásügyi államtitkár, Albert Sándor rektor és Bauer Edit, a Selye János Egyetemért Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Február 24., Királyhelmece – Helmeci Hírek címmel új regionális lap jelent meg a Mailáth Kör Polgári Társulás kiadásában.

Február 24–25., Somorja – Identitásproblémák a 21. században címmel nemzetközi konferencia zajlott a Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezésében, melyen a társadalomtudósok az egyéni és kollektív azonosságtudat kérdéseiről tartottak előadásokat.

Február 28., Budapest (Magyarország) – Közös magyar–szlovák kormányülés megtartását javasolta Baráth Etele európai ügyekért felelős tárca nélküli miniszter Csáky Pál szlovák miniszterelnök-helyettesnek a nemzeti fejlesztési tervek egyeztetését illetően. Csáky és Baráth az Európai Unió 2007–2013-ra vonatkozó fejlesztési és pénzügyi perspektíváiról is tárgyalt.

Március 1–31., Érsekújvár – Megrendezték a XXXVI. Czuczor Gergely Irodalmi és Kulturális Napokat.

Március 1., Pozsony – A szlovák kormány tárgyalt a szlovákiai Nagyszelmec és az ukrainai Kísszelmenc közti határátkelő megnyitásával kapcsolatos teendőkről.

Március 1., Pozsony – Győrfi Csaba Magyarország szlovákiai nagykövete megnyitotta a Carlton Szállóban rendezett Magyar Hónap rendezvényt, melynek célja Szlovákia és Magyarország közti gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítése.

Március 3., Pozsony – Csáky Pál, emberjogi és kisebbségi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes, a Koalíciós Tanács elé terjesztette a kisebbségi kultúrák finanszírozásáról szóló törvénytervezetet.

Március 3., Győr (Magyarország) – A bósi vízlépcső által felvetett, Magyarország és Szlovákia közötti ellentétes álláspontok rendezéséről tartott megbeszélést Dominik Kocinger szlovák kormány megbízott és Erdey György magyar környezetvédelmi és vízügyi államtitkár.

Március 4., Kassa – A Thália Színház bemutatta Dobos László Földönfutók című regényének színpadi változatát.

Március 4., Nyitra – Az MKP Nyitrai Kerületi Tanácsa elfogadta Fehér Miklós kerületi elnök lemondását, melynek előzményei a párt regionális alapszervezetében felmerült éles személyi ellentétek voltak.

Március 4., Pozsony – Bugár Béla, az MKP elnöke a Magyar Állandó Értekezlet összehívására kérte meg Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnököt.

Március 10., Pécs (Magyarország) – Perhács János professzort, a nyitrai Konstantin Egyetem tanárát a Pécsi Tudományegyetem díszdoktorává avatták.

Március 11. Nagyszelmenc, Királyhelmece – Csáky Pál miniszterelnök-helyettes kelet-szlovákiai körúton járt. Csáky Pál többek közt látogatást tett Nagyszelmencen is, ahol megtekintette a hamarosan megnyitásra kerülő Nagyszelmenc–Kisszelmenc határátelődő építési munkálatait.

Március 17., Pozsony – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma és a Fórum Kisebbségkutató Intézet közös szervezésében a Brämer-kúriában mutatták be a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Lilium Aurum Könyvkiadó gondozásában megjelent Magyarok Szlovákiában (1989–2004) c. kiadványt, amely a szlovákiai magyarság elmúlt másfél évtizedét foglalja össze.

Március 17–18., Dunaszerdahely – A Vámbéry Polgári Társulás szervezésében rendezték meg az V. Vámbéry Napokat.

Március 18., Pozsony – Mikuláš Dzurinda szlovák kormányfő levelet írt Gyurcsány Ferenc magyar kormányfőnek a szlovák–magyar alapszerződés aláírásának 10. évfordulója alkalmából.

Március 18., Pozsony – Duka-Zólyomi Árpád lemondott a Magyar Koalíció Pártja elnökhelyettesi posztjáról, mert Nemzeti Emlékezet Hivatala által közzétett kommunista ügynöklistán szerepelt a neve.

Március 18., Ipolyhídvég – Ipoly-hidak Újjáépítéséért polgári társulás rendezésében szakmai fórumot tartottak az Ipoly-hidak újjáépítésének lehetőségeiről. A hidak újjáépítése lényegesen hozzásegítené az Ipoly menti régió társadalmi-gazdasági felemelkedését.

Május 20–21., Komárom – A Diákhálózat a Selye János Egyetem Hallgatói Önkormányzatával és az Agora Irodával közösen rendezte meg az I. Felvidéki Tudományos Diákköri Konferenciát.

Április 1., Somorja – A Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezésében került sor a Szlovákiai magyar értelmiségi találkozó címmel meghirdetett rendezvénysorozatra újabb tanácskozáására, amelynek központi témája ezúttal a szlovákiai magyar felsőoktatás helyzete volt.

Április 5., Komárom – A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeumában rendezvénysorozattal emlékeztek meg a Kassai Kormányprogram 60. évfordulójára, amelyen többek közt Vadkerty Katalin, Szarka László és Štefan Šutaj történész tartott előadást az 1945–1948 közötti időszakról és a szlovákiai kisebbségek viszonyairól.

Április 6., Budapest (Magyarország) – A magyar kormány döntése értelmében 2006. január 1-jétől jelentősen megkönnyítik a magyar állampolgárság megszerzését azon határon túli magyarok számára, akik szeretnék letelepedni Magyarországon.

Április 6., Pozsony – A. Nagy László a szlovák parlament emberjogi bizottságának elnöke találkozott az Európa Tanács küldöttségével, mely a kisebbségi keret-megállapodások ellenőrzésének céljából érkezett Szlovákiába. A. Nagy László a találkozón elmondta, hogy Szlovákiában továbbra is hiányzik az átfogó kisebbségi törvény, valamint nincs jogszabály a nemzetiségi kultúra finanszírozásáról.

Április 9–10., Rozsnyó – Változó világ – változó iskola – használható tudás címmel rendezték meg a Szlovákiai Magyar Pedagógusok XI. Országos Találkozóját.

Április 12., Fülek – Területfejlesztési lehetőségek Nógrádban témával kapcsolatosan konferenciát tartottak, amelyen részt vett többek közt Gyurovsky László régiófejlesztési miniszter és Pomóthy László, a gazdasági tárca államtitkára is.

Április 12., Kassa – Márai Sándor születésnapján először helyezhettek el koszorúkat az író 2004 novemberében felállított szobránál. Ünnepi beszédet Czékmán Imre, a Magyar Köztársaság kassai főkonzulja mondta.

Április 17., Komárom – A Szent András-templomban tartották meg a 16. Imanapi szentmisét, amelyet Orosch János pozsony–nagyyszombati segédpüspök celebrált.

Április 18., Komárom – A Szlovákia Magyar Szülők Szövetsége honlapot indított a hatékonyabb információáramlás végett a kisebbségi magyar populáció felé.

Április 21., Kiskürtös, Losonc – Mikuláš Dzurinda kormányfő jelenlétében ipari parkok építésének ünnepélyes alapkövetételeire került sor az ország munkanélküliséggel leginkább sújtott régiójában.

Április 21–24., Rimaszombat – Tompa Mihály köztéri szobrának megkoszorúzásával indult útjára a XIV. Tompa Mihály Vers- és Prózamondó Verseny.

Április 24., Pozsony – Életének 88. évében elhunyt Sima Ferenc nyelvész, a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékének nyugalmazott docense.

Április 28–31., Putnok (Magyarország) – Gömör fókuszban címmel került megrendezésre a VII. Gömör Expo Szlovák–Magyar Kiállítás és Vásár.

Április 28., Besztercebánya – Szigeti Lászlónak, a Kalligram Könyvkiadó alapítójának, ítélték oda az első alkalommal kiosztásra kerülő és a visegrádi országok kulturális tárcavezetői által alapított Nemzetközi Visegrádi Díjat. A díjat Rudolf Chmel, Szlovákia kulturális minisztere nyújtotta át.

Április 30., Dunaszerdahely – A szlovák–magyar határ menti térségben elsőként került határon átnyúló foglalkoztatási együttműködés megkötésére. A munkanélküliség csökkentése és a feketemunka visszaszorítása végett, valamint egy szlovák–magyar munkahely-adatbázis kialakításáról írt alá együttműködési szerződést a Dunaszerdahelyi Körzeti Munka-, Szociális és Családügyi Hivatal a Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központtal.

Április 30., Udvard – Megrendezték a szlovákiai magyar helytörténészek országos találkozóját, melynek témája a második világháború befejezésének 60. évfordulója volt. A 2005. évi Pátria-díjat Danajka Lajos (Felsőszeli) és Sándor János (Kolon) helytörténész kapta.

Május 1., Szécsénkovácsi, Pösténypuszta (Magyarország) – A közeljövőben megépítendő nyolc Ipoly-híd alapkövét helyezte el az Ipoly-parti Európa Napok ünnepségsorozat nyitányaként Szili Katalin, a magyar országgyűlés elnöke és Bugár Béla, a szlovák parlament alelnöke.

Május 1., Pápa (Magyarország) – Középkori templomok a Csallóközben címmel kiállítás nyílt a Fórum Kisebbségkutató Intézet – Bibliotheca Hungarica gyűjteményéből.

Május 4., Budapest (Magyarország) – Kiemelkedő tudományos tevékenységéért Liszka József néprajzkutató Arany János-díjat vett át a Magyar Tudományos Akadémián.

Május 5., Rimaszombat – Az egykori zsinagóga helyén emlékművet lepleztek le a holokauszt áldozatainak emlékére.

Május 6., Dunaszerdahely – Hatodik alkalommal rendezték meg a Csallóközi Színes Ceruzák nemzetközi gyermekrajzversenyt.

Május 6., Dunaszerdahely – A Csallóköz festőjének, Janiga Józsefnek életmű-kiállítása nyílt meg a Kortárs Magyar Galériában.

Május 10., Pozsony – A Magyar Köztársaság Pozsonyi Kulturális Intézetének élére Krasztev Pétert nevezték ki, aki e poszton Cimbalmosné Molnár Évát váltotta fel.

Május 12., Pozsony – A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét adományozta Csáky Pál miniszterelnök-helyettes kilenc szlovákiai magyar személyiségnek (Hasák Vilmos, Fukári Valéria, Szűcs Béla, Tóth Elemér, H. Mészáros Erzsébet, Szobiné Kerekes Eszter, Hlavács Mária, Rács Katalin, Nagy Ilona).

Május 12–13., Nagykapos – A Nagykaposi Regionális Vállalkozásfejlesztési Szövetség szervezésében kétnapos konferenciára került sor Kis- és közép-vállalkozók helyzete az EU-bővítést követően címmel. A konferencián elhangzott előadások a szlovákiai magyarok által lakott és gazdaságilag elmaradott régiók, illetve települések fejlesztési lehetőségeiről szóltak.

Május 13., Somorja – Szülőföldön az Információs Társadalomba címmel nemzetközi konferenciára került sor a Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezésében. A konferencia keretében adták át az első szlovákiai eMagyar pontot a somorjai városi könyvtárban, amely egy 21 pontból álló szlovákiai hálózat részeként – dél-szlovákiai magyar városokban – fogja szolgálni a magyar nyelvű információterjesztést. A somorjai eMagyar pont átadásán részt vett Kovács Kálmán magyar informatikai és távközlési miniszter, valamint Bugár Béla, a Magyar Koalíció Pártjának elnöke.

Május 14., Borsi, Bodrogkeresztúr (Magyarország) – 163 szlovákiai és magyarországi versenyző részvételével került megrendezésre az I. Rákóczi Maraton.

Május 16., Pozsony – Századszor került színpadra az ötvenéves Ifjú Szivek Magyar tánciskola című műsora.

Május 21., Csicsó – Attila hun király első szlovákiai köztéri szobrának avatására került sor.

Május 26., Kenyhec – Ivan Gašparovič szlovák köztársasági elnök látogatást tett a kenyheci ipari parkban.

Május 27., Budapest (Magyarország) – A Szépírók Társasága Szépírók Díjával jutalmazta Grendel Lajos író a Mátyás Király New Hontban című regényéért.

Május 28., Andód – Felavatták a falu szülöttjének, Czuczor Gergely költőnek, nyelvésznek és irodalmárnak köztéri szobrát.

Május 29., Komárom – A szlovákiai magyar nemzeti közösség érdekében kifejtett több évtizedes irodalmi, publicisztikai és közéleti tevékenységéért Koncsol Lászlónak adományozták a szlovákiai magyar parlamenti képviselők által alapított Pro Probitate – Helytállásért Díjat.

Május 29., Búcs – A község központjában felavatták az Esterházy-emlékparkot és Esterházy János első szlovákiai köztéri emlékművét.

Május 30–június 3., Dunaszerdahely – 30. alkalommal rendezték meg a szlovákiai magyar gyermekszínjátzás legnagyobb fesztiválját, a Duna Menti Tavaszt.

Május 30., Fülek – Életének 78. évében elhunyt Mede Gabriella, a szlovákiai magyar amatőr színjátzás kiemelkedő alakja.

Június 1., Pozsony – Az Új Szó főszerkesztői posztján változás történt, Kocúr Lászlót Molnár Norbert váltotta fel.

Június 2–4., Kolon – A nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán működő Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék szervezésében névtani konferenciára került sor.

Június 4., Rozsnyó – Két szlovák újfasiszta szervezet mintegy 70 tagja a trianoni békediktátum aláírásának évfordulóján magyarellenes felvonulást tartott.

Június 5. Kassa – A Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztjét adományozta Kövesdi Szabó Máriának, a kassai Thália Színház művésznőjének Mádl Ferenc magyar államfő.

Június 8., Pozsony – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában dél-szlovákiai fafaragók kiállítása nyílt meg Fából faragott csoda címmel.

Június 9–10., Somorja – A Fórum Kisebbségkutató Intézet és a budapesti Teleki László Alapítvány közös rendezésében nemzetközi kisebbségtörténeti konferencia zajlott le Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében címmel. A konferencián 8 országból (Magyarország, Ukrajna, Szerbia, Szlovénia, Románia, Szlovákia, Olaszország, USA) több mint 30 kutató vett részt, akik közül mintegy húszan tartottak előadást. A konferencia felvonultatta a magyar kisebbségek történetével foglalkozó kutatások legújabb eredményeit.

Június 10., Nyitra – A Nyitrai kerületben négypárti szlovák nagykoalíciós szerződést kötöttek a HZDS, a Smer, az SDKÚ és a KDH képviselői a kerületi önkormányzati választásokra azzal a céllal, hogy gyengítsék az MKP politikai erejét a kerületi önkormányzatban. Ezen koalícióhoz a későbbiekben társult a nacionalista SNS is.

Június 11., Nagytárány – Emlékművet avattak az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés 85. évfordulója alkalmából.

Június 11., Budapest (Magyarország) – František Mikloško kereszténydemokrata politikust, a pozsonyi parlament volt elnökét Mádl Ferenc magyar köztársasági elnök a nemzetközi Szent Adalbert-díjjal tüntette ki a magyar parlamentben. A díjátadáson František Mikloško bocsánatot kért a szlovákiai magyaroktól azért, mert a csehszlovák állami szervek a kollektív bűnösségre hivatkozva a második világháborút követően meghurcolták a kisebbségi magyarokat.

Június 11., Zsély – Szülőfalujában 70. életévében elhunyt Zs. Nagy Lajos költő, publicista.

Június 13–18. Komárom – 16 színjátszó csoport, illetve társulat részvételével rendezték meg a 42. Jókai Napok színházi fesztivált.

Június 15., Pat – Az 1965-ös dunai gátszakadás 40. évfordulója alkalmából emlékművet avattak.

Június 17., Somorja – A Fórum Kisebbségkutató Intézetben megrendezett szlovákiai magyar értelmiségi fórum központi témája az oktatásügy helyzete volt, különös tekintettel a magyar nyelvű oktatásra.

tettel a szakközépiskolák és szaktanintézetek helyzetére. A szakmai találkozón megállapodás született az Állandó Felsőoktatási Fórum létrehozásáról.

Június 17., Csicsó – Emléknapot tartottak az 1965-ös dunai gátszakadás 40. évfordulójára emlékezve.

Június 18–19. Dunaszerdahely, Nagydudvarnok – NaConxypan Polgári Párusulás főszervezésében került megrendezésre az Aranykert Fesztivál, amely a csallóközi néphagyományok felelevenítésének színteréül szolgált.

Június 23., Pozsony – A Szlovákiai Magyar Írók Társaságának Forbáth Imre-díját Bettes István költőnek adományozták.

Június 24–25., Bacsfa – Ócsófeszt néven került megrendezésre Dél-Szlovákia egyik legjelentősebb multikulturális művészeti fesztiválja.

Június 26., Fülek – 6. alkalommal rendezték meg a Füleki Történelmi Várjátékok fesztivált.

Június 29., Pozsony – A szlovák oktatási tárca közzétette az iskoláknak a rangsorát az új típusú központi érettségi vizsgákon elért eredményeik alapján. A kisebbségi magyar oktatási intézmények jól szerepeltek, a legjobb eredményt a szlovákiai magyar oktatási intézmények közt a dunaszerdahelyi Vámbéry Ármán Gimnázium érte el.

Július 1., Losonc – Megjelent a Szlovákiai magyar ki kicsoda 2005 CD-ROM a Plectrum Kiadó gondozásában.

Július 5., Komárom – A Matica slovenská szervezet székháza előtt szlovák neonáci szervezetek tartottak megemlékezést Cirill és Metód napján.

Július 7., Pozsony – A Hankook dél-koreai gumiabroncs-gyártó elállt Léván megvalósítandó közel 20 milliárd koronás beruházásától, ami lényegesen elősegítette volna a magas munkanélküliséggel sújtott dél-szlovákiai régió gazdasági felemelkedését. Ezen dél-koreai befektetés lett volna az első nagyberuházás Dél-Szlovákiában.

Július 10–17., Somorja – A Communication and Conflict-prevention Group kommunikációs és konfliktusmegelőző tréninget tartott a Fórum Kisebbségkutató Intézetben.

Július 8., Rimaszombat – 50 éves korában elhunyt Komlósy Zsolt parlamenti képviselő, az MKP Országos Tanácsának elnöke.

Július 9–10., Szalóc, Gombaszög – 47. alkalommal rendezték meg a szlovákiai magyarok országos kulturális ünnepélyének tartott Gombaszögi Kulturális Fesztivált.

Július 11., Nagytárány – Az egykori sóhivatal felújított épületében helytörténeti múzeum nyitotta meg kapuit.

Július 30., Rimaszombat – Megkezdődött a 31. Honismereti Kerékpártúra, amelynek színtere a gömöri és nógrádi táj volt.

Augusztus 4–6., Alsósztrégova – A Szlovákiai Magyar írók Társasága megrendezte a Fiatal írók Alkotótáborát.

Augusztus 11–16., Alsóbodok – A Szóttos Kamara Néptáncgyűttes táncműhely szervezett a felvidéki táncok népszerűsítése céljából.

Augusztus 14., Vajka – Szent István-élművet avattak. Alkotója a Munkácsy-díjas Lipcsey György dunaszerdahelyi szobrászművész.

Augusztus 23., Inám – 82 éves korában elhunyt Lénár Károly pápai káplán, aki egykori börtöntársa, gróf Esterházy János szellemében kitartóan szorgalmazta az „igazságos nemzetiségi politika” kialakítását.

Augusztus 26., Pozsony – A nemzetiségi sajtó és a nemzeti kisebbségi önkormányzati modellek Közép-Európában címmel – a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a kulturális minisztérium rendezésében – nemzetközi szakmai konferencia zajlott.

Augusztus 26., Párkány – Gyurovsky László építésügyi és régiófejlesztési miniszter részvételével régiófejlesztési ügynökséget nyitottak meg Déli Régió megnevezéssel.

Augusztus 26., Dunakiliti (Magyarország) – Konferenciát tartottak a Szigetközi-Csallóközi Nemzeti Park létrehozásával kapcsolatban. A tanácskozáson Miklós László szlovák környezetvédelmi miniszter is részt vett.

Augusztus 26–28., Pozsony – Megrendezték a 2. Nemzetiségi Fesztivált.

Augusztus 26–28., Kajaal–Kaskád – A Magyar Ifjúsági Közösség és a Polgári Demokrata Ifjúság szervezésében rendezték meg a VIII. Szlovákiai Nyári Szabadegyetemet.

Augusztus 28., Alsócsitár – František Tóth szlovák és Bozók András magyar kulturális miniszter Kodály Zoltán-emléktáblát leplezett le a helyi községi hivatal falán. Az emléktábla avatását megelőzően a két miniszter aláírta a két ország kulturális együttműködéséről szóló keretmegállapodást.

Szeptember 1., Pozsony – Ivan Gašparovič köztársasági elnök Ludovít Štúr Érdemrenddel tüntette ki Nagy János szobrászművészt.

Szeptember 3., Fülek – A helyi római katolikus templomban tartották meg a szlovákiai magyar iskolák országos tanévnyitó ünnepségét. A hatodik alkalommal megrendezett országos tanévnyitón a szlovákiai magyar politikai élet képviselőin kívül részt vettek pedagógusok is az ország egész területéről.

Szeptember 5., Komárom – Ünnepélyes tanévnyitót tartottak a Selye János Egyetemen, amelyen a szlovákiai és a magyarországi politikai, valamint tudományos élet számos képviselője vett részt.

Szeptember 9–10., Rozsnyó – Gazdag kulturális műsor keretében tartották meg a 22. Rozsnyói Vásárt.

Szeptember 10., Komárom (Magyarország) – Kecskés László Társaság szervezésében rendezték meg a Felvidéki Kitelepítettek és Deportáltak IV. Országos Találkozóját.

Szeptember 14–26., Gúta – Meteorit Nemzetközi Művészeti Fesztivál első évfolyamának keretén belül különféle művészeti jellegű rendezvények zajlottak a Kis-Duna és a Vág összefolyásánál fekvő városban.

Szeptember 14–18., Ipolyság – 24. alkalommal rendezték meg a Honti Kulturális Napokat.

Szeptember 16., Komárom – A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeumában átadták a Kultsár István Könyvtárat.

Szeptember 16–18., Tornalja, Sajógörmör, Hanva – Megrendezték az I. Gömöri Országnapokat, amely Gömör kulturális értékeit volt hivatott bemutatni.

Szeptember 30., Losonc – Óvodapedagógia szakon indult képzés a Selye János Egyetem tanárképző karának kihelyezett levelező tagozatán.

Október 6., Csicsó – Bugár Béla MKP-elnök és Orbán Viktor Fidesz-elnök jelenlétében tartottak megemlékezést az aradi vértanúk tiszteletére.

Október 7–9., Somorja – A kevésbé használt nyelvekről és nyelvi jogokról zajlott nemzetközi konferencia a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Kevésbé Használt Nyelvek Szlovákiai Irodájának szervezésében. A konferencia célja a kisebbségi nyelvek helyzetének megvizsgálása volt az EU-hoz újonnan csatlakozott közép-európai államokban.

Október 14., Szőgyén – Tájház és régészeti múzeum nyitotta meg kapuit. A beruházás megvalósításához jelentős forrásként járult hozzá az uniós Sapard program.

Október 15–16., Dunaszerdahely – Megrendezték a XIV. Katedra Napokat, amelynek központi témája a határon átívelő oktatásügyi együttműködés volt.

Október 18–25., Pozsony – A magyar kultúra napjai címmel művészeti fesztivált tartottak a Magyar Köztársaság Kulturális Intézetének szervezésében.

Október 21–22., Szepsi – Megrendezték a 35. Fábry Napokat. A rendezvénysorozat Fábry Zoltán első köztéri szobrának leleplezésével végződött.

Október 28., Somorja – A Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum szervezésében rendezték meg a szlovákiai magyar értelmiségi találkozók újabb fórumát. Ez alkalommal a központi téma a szlovákiai magyar kultúra helyzete volt.

Október 29., Párkány – A Szlovákiai Magyar Könyvfesztivál megnyitó ünnepsége zajlott a városban, amelyet könyvtárusítással egybekötött könyvkiállítás kísért.

November 2., Budapest (Magyarország) – A Szülőföld Alap mindhárom szakkolégiumába beválasztották a Magyar Koalíció Pártja által javasolt három szakértőt. Az oktatásügyi testületben Pék László, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, a regionális ügyekkel és az önkormányzatokkal foglalkozó kollégiumban Kvarda József parlamenti képviselő, a gazdasági testületben pedig Harna István parlamenti képviselő lesz jelen.

November 3., Somorja – A szlovákiai magyarság tárgyi emlékei és ezek múzeumi dokumentációja címmel a boldogfai székhelyű Mátyusföldi Muzeológiai Társaság, a Galántai Honismereti Múzeum és a Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezésében rendezték meg a Musaeum Hungaricum II. konferenciát.

November 3., Pozsony – A magyar tudomány napján ünnepi tanácskozást tartott a Magyar Tudományos Akadémia és a Szlovák Tudományos Akadémia vezetősége.

November 3., Pozsony – A Magyar Köztársaság Nagykövetsége, a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár, a Magyar–Szlovák Történész Vegyes Bizottság és a Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezésében rendezték meg a 180 éves közös gyökerek – a magyar–szlovák tudományos kapcsolatok hagyományai és perspektívái című konferenciát. Az eseményen többek közt megemlékeztek arról, hogy gróf Széchenyi István 1825. november 3-án egyévi jövedelmének felajánlásával kezdeményezte a magyar tudós társaság létrejöttét.

November 4., Pozsony – Neonácik megtámadtak hét fiatalt, akik közül egy 19 éves zsolnai egyetemista, Daniel Tupý belehalt sérüléseibe. Az incidenst követően számos közéleti személyiség nyilatkozatban hívta fel a közvélemény figyelmét a Szlovákiában tapasztalható rasszizmus és intolerancia fokozódására, amely számlára írható Daniel Tupý halála is.

November 5., Somorja – A Szlovákiai Magyar Írók Társasága, a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Márai Sándor Alapítvány Irodalom és oktatás címmel rendezte meg a Somorjai disputa nevű irodalomtudományi szimpóziumot.

November 6., Dunaszerdahely – A nagyabonyi születésű Bihari János (1764–1827) zeneszerző és cigányprímás tiszteletére szobrot avattak a város egyik parkjában.

November 7., Komárom – A Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából kiállítással összekötött nemzetközi konferenciát rendezett a határon túli magyar tudományos könyvkiadásról az elmúlt 15 esztendőben. A konferencia két szekcióban zajlott, az egyik a határon túli tudományos műhelyek együttműködésével, a másik pedig a határon túli tudományos kiadványok is megjelentető kiadókkal, illetve könyvterjesztéssel foglalkozott.

November 9., Nyitra – A nyitrai magyar pedagógusképzés 45. évfordulója alkalmából ünnepélyes közgyűlést tartott a Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának akadémiai közössége.

November 12., Dunaszerdahely – Megrendezték a Kárpát-medencei multikulturális folklórt felvonultató II. Kárpát-medencei Folklórfesztivált.

November 15., Budapest (Magyarország) – A kisebbségi oktatás fejlesztésének lehetőségeiről folytatott tárgyalást a magyar–szlovák kisebbségi vegyes bizottság.

November 20., Érsekújvár – A város főterén leleplezték Széchenyi György esztergomi érsek szobrát, valamint Anton Bernolák szlovák nyelvújító szobrát.

November 18., Dunaszerdahely – A Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya főszervezésében rendezték meg a Bíborpiros szép rózsza című országos népzenei vetélkedő döntőjét.

November 26., Pozsony – Második alkalommal tartották meg a kerületi önkormányzati választásokat az országban, amelynek eredményei az MKP pozícióinak gyengülését hozták a kerületi önkormányzatok többségében.

November 28., Párkány – A dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda, a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett működő Szenczi Molnár Albert Társulás és a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének szervezésében a város adott otthont a IV. Gramma Nyelvészeti Napoknak.

December 2–3., Kassa – 36. alkalommal rendezték meg a Kazinczy Napokat, a nyelv művelők országos tanácskozását.

December 4., Budapest (Magyarország) – 85 éves korában elhunyt az érsekújvári születésű Luzsica Lajos festőművész és művészetszervező, a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galéria egyik alapítója.

December 8–9., Pozsony – Sólyom László magyar államfő és Kóka János magyar gazdasági miniszter hivatalos látogatást tett Szlovákiában. Kóka János és Pavol Prokopovič szlovák közlekedési miniszter kijelentette, hogy 2010-re elkészül a Kassa–Miskolc autópálya.

December 10., Érsekújvár – Működő sisakok címmel rendezték meg a TransArt CommunicATIOn nemzetközi művészeti fesztivált.

December 12., Tardoskedd – 58 éves korában elhunyt Szikora György, a csehszlovák válogatott huszonegyszeres labdarúgója, a dunaszerdahelyi DAC sikereinek megalapozója az 1980-as években.

December 10., Pozsony – A Magyar Koalíció Pártja ismételten a Koalíciós Tanács elé terjesztette a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet. A koalíciós partnerek már többször foglalkoztak ezen törvénytervezettel, azonban a szlovák koalíciós pártok politikai akarata híján a törvénytervezet ez idáig nem került a parlament elé.

December 15., Királyhelmece – Sikos T. Tamás, a Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Karának dékánja bejelentette, hogy a királyhelmecei kihelyezett tagozaton folyó nappali képzés 2006. február 1-jével megszűnik. A bejelentést követően Paholics Gábor, a kihelyezett tagozat megbízott vezetője éhségstrájkba kezdett a királyhelmecei nappali tagozat megmentése végett.

December 15., Budapest (Magyarország) – A Károlyi-palotában átadták a Magyar Művészetért-díjakat. A díjazottak közt volt egy szlovákiai magyar is, Grendel Lajos író.

December 20., Királyhelmece – Albert Sándor, a Selye János Egyetem rektora bejelentette, hogy a tanintézmény vezetése felülbírált a december elején meghozott döntését, így a nappali képzés folytatódhat a kihelyezett királyhelmecei tagozaton.

December 21., Pozsony – Csáky Pál miniszterelnök-helyettes a szlovákiai magyar művészeti, kulturális és sportélet jeles egyéniségei közül Szamák Istvánnak, a hazai magyar kórusmozgalom jeles egyéniségének 85., Szilva József képzőművésznek 60., V. Szabó Rózsának, a kassai Thália nyugalmazott tagjának 70. születésnapja alkalmából, továbbá Beke Sándor színházalapító-rendezőnek, Frankovics Boldizsárnak, a műszaki tudományok doktorának, Kiss Mihály nyugalmazott népművelési dolgozónak, valamint Rácz Olivérnek, az orvostudományok szaktekintélyének kiváló tevékenységük elismerésül a Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét adományozta.

December 23., Nagyszelmence – Hivatalosan megnyitották a szlovákiai Nagyszelmence és az ukrainai Kisszelmence települések közti határátkelőt. Az ünnepélyes megnyitáson a szlovák kormány képviselőjében Csáky Pál miniszterelnök-helyettes és Berényi József külügyi államtitkár vett részt.

December 27., Pozsony, Nyitra, Besztercebánya – Három hazai, magyar képzési nyelvű felsőoktatási intézményrész (Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke, Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Bél Mátyás Egyeteme Filológiai Karának Hungarisztika Tanszéke) közösen megfogalmazott levélben tiltakozott a Szülőföld Alap Kuratóriumánál és a Magyar Koalíció Pártjánál, mivel a felsőoktatási támogatások nem szakmai, hanem politikai érdekek szerinti elosztása diszkriminatívan érinti őket.

2.2. A roma kisebbség

Január 10., Pozsony – A Zichy-palotában az USA nagykövetségének a védnöksége alatt mutatták be a *Mi, a roma nép* című könyv szlovák kiadását. A kiadvány szerzője Ian Hancock professzor, az austinai (USA) Texasi Egyetem Roma Dokumentációs Központjának az igazgatója, a Nemzetközi Roma Unió (IRU) Parlamentjének a tagja. Ian Hancock 2000-ig az IRU-t képviselte az ENSZ-ben és az UNICEF-ben.

Január 12., Pozsony – A Szlovák Köztársaság Kormánya jóváhagyta A roma népesség társadalmi beilleszkedésének évtizedes nemzeti akciótervét (2005–2015). A roma népesség évtizedes beilleszkedése Bulgária, Horvátország, Csehország, Magyarország, Macedónia, Románia, Szerbia, Montenegró és Szlovákia kezdeményezése, mely

a Világbankkal és a Nyitott Társadalom Intézetével együttműködve valósul meg. A terv célja a romák szociális felzárkóztatása és gazdasági státusának emelése. A kezdeményezés négy prioritással rendelkezik: oktatás, foglalkoztatás, egészség, lakás. A terv koordinálásával Szlovákiában Csáky Pált, a kormány európai ügyekért, emberi és kisebbségi jogokért felelős alelnökét bízták meg. A tervezet kidolgozásában közreműködtek a minisztériumok, a szakértők, közreműködött egy nemzeti munkacsoport, valamint a Dekád Roma Fóruma (akkori tagok: Erika Adamová, A. Bučková, Eduard Čonka, Peter Pollák).

Január 17., Pozsony – Meghirdették a BARORO / KÖVECSKE elnevezésű országos újságírói pályázat 3. évfolyamát, amelynek célja azon újságírók díjazása, akik hozzájárulnak a roma és nem roma közösségek közeledéséhez, és előítéletek nélkül mutatják be a romákat. A pályázat szervezője az SZK Kormánya Roma Megbízottjának a Hivatala, valamint a Nyitott Társadalomért Alapítvány (OSF).

Január 19., Pozsony – Az SZK Kormánya elfogadta a társadalom peremére szorult csoportok lakásgondjai megoldásának a hosszú távú koncepcióját és a finanszírozás modelljét. Az anyagot, amely a szociálisan kizorított roma népesség lakásproblémáját kezeli, az SZK Építésügyi és Régiófejlesztési Minisztériuma készítette. A roma viskók alacsonyabb komfortfokozatú lakásokká alakítása 2,8 milliárd koronát igényel. 2005-re a kormány erre a programra 200 millió koronát különített el.

Január 27. – A világ közvéleménye megemlékezett az auschwitz (Auschwitz-Birkenau / Brzezinki) koncentrációs tábor felszabadításának a 60. évfordulójáról. Ezt a napot a Holokauszt Napjaként jegyezzük. A náciizmus áldozatainak emléke előtt negyven vezető államférfi tiszteltgette Európa, az EU, Kanada és az USA képviseletében. A romák nevében Romani Rose, a Németországi Romák és Szintik Központi Tanácsának elnöke mondott beszédet. Szlovákiát Ivan Gašparovič államfő képviselte.

Február 2., Szófia (Bulgária) – Bulgária fővárosában, Szófiában öt kormányfő és három miniszterelnök-helyettes írta alá a Nyilatkozatot a roma népesség beilleszkedési évtizedéről. Szlovákia, Csehország, Magyarország, Macedónia, Románia, Horvátország, Szerbia, Montenegró és Bulgária képviselői ezzel kötelezettséget vállaltak, hogy a diszkrimináció, valamint a romákat a népesség további részétől elválasztó szakadék megszüntetése érdekében fognak tevékenykedni. A Szlovák Köztársaság képviseletében Csáky Pál miniszterelnök-helyettes írta alá a dokumentumot. A fiatal szlovákiai roma vezetők, a Dekád mellett működő Delegáció képviseletében Erika Adamová mondott beszédet.

Február 14., Modor – A modori Ludovít Štúr Múzeumban a tragikus körülmények között elhunyt roma keramikusra, Viola Petrášovára (1962–1995) emlékeztek a hagyatékából összeállított, Megszakadt roma dal című kiállítással.

Február 17., Privigye – Jan Šandor roma író bemutatta Roma álom című első mese és novellakötetét. A könyvet 50 példányban, Privigye város támogatásával a HKPS Trnava kiadó adta ki.

Február 18., Tóketerebes – A Roma Production polgári társulás megrendezte a Roma Csalógány 2005 elnevezésű táncdalversenyt, mely a rendezvény 2. évfolyama.

Február 19., Poprád – Bemutatták a Szlovákiai Nemzeti Demokratikus Intézet (NDI) Roma politikai részvétel című programját. A program célja a romák politikai képviseletének erősítése minden döntéshozói szinten.

Február 26., Liptószentmiklós – A Roma Fiatalok Reformegyesülete 3,5 tonna ruhát adott át a helyi roma közösségnek. Az ajándékot a besztercebányai ADRIA alapítvánnyal közösen készítették.

Február 28., Washington (USA) – Az USA Külügyminisztériuma 2004-es éves emberi jogi jelentésében Szlovákiát kritizálta, egyebek között a roma kisebbség helyzete miatt – a rendőrség túlzott erőalkalmazása, skinheadek erőszakos cselekményei, a romák alulreprezentáltsága a kormányszolgálatban, a romák parlamenti hiánya, a roma gyerekek elkülönítése az iskolákban.

Március 2., Brüsszel (Belgium) – Az Európai Unió az Európai Bizottság egyeztető mandátumával szembeni kötelezettségek elmulasztása miatt kritizálta Szlovákiát, a kritikák a 2004–2006-os nemzeti fejlesztési terv roma kisebbséggel foglalkozó részét érintették. A kritika a roma közösség életfeltételeinek a javítását célzó, az EU strukturális alapjai társfinanszírozásával megvalósítandó projektek kiválasztási rendszerének és koordinálásának az ellenőrzéséből következett. Az ellenőrzést a Társadalom Támogatása Keretének Szlovák Munkabizottsága végezte. Az ellenőrök megállapították, hogy az SZK és a mandátum közötti pozícióba foglalt eljárás nem szerepelt a pályázati feltételek között, így az SZK nem tudta bizonyítani kötelezettségei teljesítését.

Március 4., Pozsony – Martin Fronc, az SZK iskolaügyi minisztere először adta át 25 pedagógusnak azt az akkreditációt, amely feljogosítja őket, hogy roma nyelvet és irodalmat tanítsanak. A pedagógusok a kassai Művészeti Középiskolában, a kassai Magángimnáziumban, a zólyomi Gandhi Gimnáziumban és a pozsonyi J. Hronec Gimnáziumban jutnak katedrához.

Március 13., Pozsony, Turócszentmárton – A Szlovák Testvériség – Nemzeti Párt mintegy 200 polgár részvételével az első Szlovák Köztársaság elnöke, Jozef Tiso jelképes sírhelyénél és az elnöki palota előtt emlékezett meg a második világháborús szlovák állam megalakulásának a 66. évfordulójáról.

Március 23., New York (USA) – Az ENSZ Emberjogi Bizottsága a dobsinai petíció miatt kritizálta Szlovákiát, és magyarázatot követelt a Záhorská Nová Ves-i polgármester eljárása miatt, mivel a helyi szervek többször is megfélemlítették és megtámadták a Šarközy és Malík családot. Házaik leégése után erőszakkal igyekeztek kitelepíteni őket a faluból. Dobsinán az Igazi Szlovák Nemzeti Párt szervezett petíciót a roma lakások tervezett építése ellen – a helyi képviselő-testület a tervezett építkezést beszüntette. Az ENSZ bizottsága az állami szerveket, a járási ügyészséget és az Alkotmánybíróságot is kritizálta, amiért a dobsinai határozat ellen nem tettek semmilyen lépéseket.

Március 30., Igló – A Szlovákia találkozása Flandriával című koncerten a Romathan Színház Aalter flamand város ifjúsági zenekarával lépett fel a ROMAYO projekt keretében, amelyet az EU támogatott.

Március 31., Nagyszombat – A Ján Koniarek Galériában videofilmekből, fotókból és képekből összeállított kiállítással mutatkozott be a ROTOR osztrák egyesület, a kiállítás a Vagyunk, akik vagyunk címet viselte, az alcíme: Nézőpontok a romák életére a kortárs művészetben. A tárlaton 12 európai ország és az USA többségükben nem roma alkotóinak a munkái voltak láthatók. A kiállítás a Roma and Gadže: in approach című nemzetközi projekt része volt, amely az Európai Bizottság Kultúra 2000 programjának a támogatásával valósult meg. A projekt szlovákiai partnere a JEKHEANE – EGYÜTT Társulás volt.

Április 2., Róma (Olaszország) – Elhunyt II. János Pál pápa. Sokak szemében az újkori történelem legjobb pápája volt. Ájtatossága, Istenhez való hűsége, a testvéri szeretet hirdetése tekintet nélkül a bőrszínre, a fajra vagy a vallásra (az első pápa volt, aki meglátogatott egy mecsetet, és imádkozott a zsidó vallás legszentebb helyén, a Sírótófalnál is) visszhangra lelt az egész világon, elsősorban a legszegényebbek, a nyomorultak és a szenvedők között, akiknek II. János Pál a védelmezőjük volt. Élesen elítélte a szociális igazságtalanságokat, a háborút, az erőszakot, a diktatúrát. Támogatta az emberi jogok tiszteletben tartását, és igyekezett meggyőzni a világi hatalmasságokat, hogy segítsenek a legszegényebbekben. Életével és cselekedeteivel örök időkre százmilliók szívébe írta be magát az egész világon. Az első pápa volt, aki felkarolta a romák védelmének az ügyét, és egyenjogú nemzetnek ismerte el őket. Urbi et orbi áldásaiban sem feledkezett meg a romákról, és áldását roma nyelven is elmondta.

Április 7., Kassa – A Romák Nemzetközi Napja előestéjén a Roma Hírügynökség (RPA) bemutatta első kiadványát, melynek címe So vakeres? – Mit mondasz?, alcíme pedig: Módszertani útmutató szomszédunk megértéséhez. A kiadvány röviden bemutatja a romák történetét, szokásait, és publicisztikai írásokat is tartalmaz.

Április 8. – A Romák Nemzetközi Napja.

Április 8. – Szlovákiában megtörtént a Roma népesség beilleszkedési évtizede 2005–2015 nemzetközi kezdeményezés hivatalos nemzeti megnyitója.

Április 8., Nagymagyar – A Romák Nemzetközi Napja alkalmából a Khetano drom la Romane kultura / Közös úton a roma kultúrával kulturális szervezet aktivistái 10 kiválasztott roma és nem roma személyiségnek adták át a Roma Rózsa 2005 elnevezésű díjat, amely a dénesdi Alojz Šarközy műkovács munkája.

Április 8., Nyitra – A Romák Nemzetközi Napja alkalmából megrendezték a Roma Kultúra Hetét. A rendezvényt a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Roma kultúra tanszéke szervezte az egyetem vezetése és a Kölcsönös Együttélés Polgári Társulás védnökségével. A rendezvény részeként, amelyen több mint 800 érdeklődő vett részt, megrendezték a hagyományos roma mesterségek vásárát, a kis roma filmfesztivált, Gabriela Ferlefáková egyetemi hallgató fotókiállítását (roma gyerekek portréiból),

Peter Gossány karikatúrákiállítását (a Romano nevo lil-ben 1992-től megjelent humoros rajzaiból). A Roma Kultúra Hete ünnepi ünnepi koncerttel fejeződött be, melyen többek között fellépett a Superstar döntőse, Peter Konček.

Április 9. – Kiértékeltek a BARORO / KÖVECSKE elnevezésű újságírói pályázatot. A nyomtatott médiumok kategóriájának győztese Mikuláš Jesenský (Sme), az elektronikus médiumok kategóriájának győztese pedig Dušan Károly (TV Markíza) lett. A díjakat roma képzőművészek – Tibor Oláh (olajfestmény) és Jaroslav Cicko (fafaragás) – készítették.

Április 15., Nagymegyer – A Romák Nemzetközi Napja Nagymegyeren – a roma kultúra szemléje jelentős szlovákiai roma személyiségek, valamint India szlovákiai nagykövete, Mysore Kapanalaha Lokes részvételével. A rendezvényt a Csallóközi Népművelési Központ és a dunaszerdahelyi Romológiai Kutatóintézet szervezte. Ravasz József költő és fotográfus Úton című kiállításával mutatkozott be.

Április 15., Homonna – Megünnepelték Szlovákia egyik legrégebben működő roma gyermekegyüttese, a Kale jakha / Fekete Szemek megalakulásának a 15. évfordulóját, a csoportot a helyi romatelepen Michal Kaššo tanító hozta létre és vezette.

Április 22–23., Besztercebánya – A Romák Nemzetközi Napja alkalmából a Szlovákiai Romák Kulturális Egyesülete megrendezte az Emberek a romák népéből című gálaműsor 5. évfolyamát. A rendezvényen 80 roma zenész, énekes és táncos lépett fel. Alkotásaikkal roma fafaragók is bemutatkoztak: a helpai Marián Harvan és a zólyomi Ján Bartoš-Biskup. A roma kézművesek tehetségét a rimakokovai kovácsok is bizonyították. A körmöcbányai Lubomír Tőköli képeivel mutatkozott be.

Április 28., Brüsszel (Belgium) – A brüsszeli Európai Parlament (EP) története során első ízben fogadott el határozatot a romák helyzetéről az EU-ban, a határozat a romák problémáinak európai szintű megoldását sürgeti és felszólítja a tagállamokat, a tagjelölt országokat és az európai intézményeket, hogy a romákat európai kisebbségként ismerjék el. „Ez a szavazás azt jelenti, hogy az EP a romákat most nemzeti kisebbségnek ismeri el Európában”, mondta a határozat egyik szerzője, Jan Marius Wiersma. (Az elvitathatatlan jó szándék ellenére, a határozat csak ajánlás, így mindmáig a deklaráció szintjén maradt.)

Május, Kassa, Eperjes – A Romathan Színház két premieren mutatta be Gerlachovský Fekete macska / Kali mačkica című komédiáját.

Május 2., Pozsony – Az SZK Kulturális Minisztériumának kezdeményezésére a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum nyilvános versenypályázatot hirdetett a szlovákiai roma holokausztot felidéző emlékművek képzőművészeti tervére és kivitelezésére: MA BIS-TEREN! / NE FELEDD!

Május 16., Pozsony – Az EU belső piaca és a tagországok és tagjelölt országok roma kisebbsége. Fenyegetés vagy lehetőség? címmel nemzetközi konferenciát rendezett a Friedrich Neumann Stiftung és a Szlovákiai Roma Vállalkozók Klubja.

Május 25., London (Nagy-Britannia) – Londonban megjelent az Amnesty International éves jelentése az emberi jogok betartásáról. A jelentés a szlovákiai romák helyzetét is észrevételezi, rámutat a rendőrség romákkal szemben tanúsított rossz bánásmódjára, valamint a romák elégtelen védelmére a faji alapú erőszakos cselekményekkel szemben.

Május 27., Dénesd – A BC ROMA Szlovákia boxklub Štefan Šarkózy-Amigo vezetésével Dénesd községgel együttműködve roma ökölvívó-bemutatót szervezett BOXROMIÁDA / Kultúra 2005 címmel.

Május 29., Tilburg (Hollandia) – A KOKAVAKERE LAVUTARA rimakokovai zenészek Vlado Sendrei vezetésével részt vettek a Roma Világfesztiválon Hollandiában (Tilburg).

Június 1. – Az ETP Szlovákia Polgári Társulás hivatalosan lezárta a négyéves A te Szepességed (2001–2005) elnevezésű programot, amelynek keretében mintegy egymillió dollárt fordított a Szepességben élő romák gazdasági önállóságának a fejlesztésére. A program fő donorja az UNDP – az ENSZ fejlesztési programja volt. Együttal kezdetét vette A te Szepességed 2. elnevezésű program. Az új, hároméves programot az Európai Szociális Alap (ESF) finanszírozza.

Június 8. – Háromnapos látogatásra Szlovákiába érkezett Romani Rose, a Németországi Romák és Szintik Központi Tanácsának elnöke, elkísérte a Nemzetközi Mozgalom a Diszkrimináció és Fasizmus Minden Formája Ellen japán küldöttsége is, Romani Rose a nemzetközi szervezet elnökségi tagja. Szlovákiai látogatását a 2004. februári társadalmi polgári zavargások, valamint a nemzetközi intézményeknek a szlovákiai romák emberi jogai megsértéséről szóló kritikus jelentései indokolták. Látogatása alatt találkozott Csáky Pállal és Klára Orgovánová roma kormány megbízottal, akikkel a kormányzat roma integrációs eszközeiről beszélt. Ugyanerről a témáról tárgyalt a civil szervezetekkel is. Romani Rose meglátogatta az eperjesi roma közösséget és a zólyomi Gandhi Gimnáziumot.

Június 12., Nagymagyar – A Khetano drom la Romane kultura / Közös Úton a Roma Kultúrával Polgári Társulás roma fesztivált rendezett. A szlovákiai zenekarokon kívül (Kokavakere lavutara, a gyetvai Klinevci, Gypsie paradiso) a fesztiválon részt vett az EP magyar képviselője, a roma származású Mohácsi Viktória és a magyarországi roma író, Rostás-Farkas György. A fesztivál részeként rendezték meg Vermes Zoltán budapesti roma fotográfus, valamint M. Robinson-Chavez, a Washington Post fotóriportere kiállítását, amelyet a kassai Roma Hírügynökség szervezett.

Június 28., Brüsszel (Belgium) – Az Európai Parlament székhelyén szemináriumot rendeztek a nők helyzetéről Közép-Kelet-Európa országaiban. A szemináriumon szóba került a szlovákiai roma nők helyzete is. Noha a nem hivatalos statisztikák szerint roma nők alkotják a teljes népesség 4%-át, gyakorlatilag nem vesznek részt az ország politikájában, gazdaságában és szociális fejlődésében. A szemináriumot az EP ún. Roma Fóruma szervezte, amely Lévai Katalin magyar EP-képviselő kezdeményezésére jött létre. A szeminárium a pozitív diszkrimináció politikáját foglalmazta meg ajánlasként Szlovákia felé.

Július 4–9., Dénesd – A dénesdi roma műkovácsokat tömörítő Chartikano Polgári Társulás megrendezte az Európai Roma Kovácsok Szimpóziuma 2. évfolyamát, a rendezvényen több mint 30 kovács vett részt Szlovákiából, Csehországból, Magyarországról és Lengyelországból. A rendezvény védnöke Bíró Ágnes, az SZK Kulturális Minisztériumának államtitkára volt.

Július 15–17., Bologna (Olaszország) – Megrendezték a Mondiali Antirazzisti rasszizmusellenes labdarúgó tornát. A versenyben Szlovákia képviseletében részt vett a rimakokovai roma focicsapat, amely a roma kisebbség diszkriminációja elleni küzdelméért elnyerte a Szimpátia Kupát.

Július 20., Töketerebes – A Roma production polgári társulás először rendezte meg a roma popdalok előadójának ROMASTAR elnevezésű versenyét. A győztes Igor Berko, a kassai Művészeti Középiskola diákja lett.

Július, Eperjes – Egész Szlovákiában elhíresült az ún. eperjesi fal ügye. Az eperjesi képviselő-testület tervbe vette egy fal megépítését, amely a régi téglagyári roma gettó lakóit izolálta volna el a külvilágtól. A roma és egyéb civil szervezetek kritikája, valamint a külföldi reakciók hatására Eperjes városa elállt a tervtől.

Augusztus 2. – A Roma Holokauszt Nemzetközi Emléknapja. Ezen a napon első alkalommal rendeztek emlékűnnepélyt Szlovákiában is. Több mint hatvan év után a szlovák kormány tudomást vett a szlovákiai roma holokausztról, és támogatta a romák második világháborús szenvedéseit felidéző emlékmű felállítását Besztercebányán, a Szlovák nemzeti felkelés Múzeumában.

Augusztus 2., Eperjes – Megjelent Elena Lacková (1921–2003) roma író A holtak nem térnek vissza / O mule na aven pale című könyve. A könyv, amely a szerző emlékeit gyűjti össze a romák második világháborús szenvedéseiről, a JEKHETANE – EGYÜTT társulás kiadásában jelent meg. A szöveget gondozta és szerkesztette D. Hivešová-Šilanová, illusztrálta P. Kocák és L. Guman, roma nyelvre fordította E. Godlová.

Augusztus 3., Csata – Leleplezték a roma holokauszt emlékművét. A rendezvényt a Romano jile polgári társulás szervezte, amely I. Babindák roma költő és aktivista irányításával tevékenykedik. A faplasztika alkotója J. Oravec helyi népművész.

Augusztus 12., Szinna – 5. alkalommal rendezték meg a TERNIPEN 2005 országos roma fesztivált. A kísérőprogramban roma művészek kiállítása, valamint roma és indiai témájú filmek vetítése szerepelt. A rendezvényt a Ternipen Roma Centrum polgári társulás szervezte.

Augusztus 16., Trencsén – Szlovákia legnagyobb könnyűzenei rendezvényén, a Bažant Pohoda fesztiválon fellépett a Kokavakere lavutara roma zenekar is, amely hatalmas közönségsikert aratott.

Augusztus 20., Magyarizsép – Az Együttélésért Polgári Társulás első alkalommal rendezte meg a Roma Kultúra, Szépség és Művészet Fesztiválját.

Augusztus 21., Királyhelmec – A Szlovákiai Romák Egyesülete nyári etno-roma jótékonyági koncertet szervezett.

Augusztus 26–28., Pozsony – Az SZK Kulturális Minisztériumának a védnöksége alatt 2. alkalommal rendezték meg a Nemzeti Kisebbségek Fesztiválját. A fesztivál a Szlovákiában élő 12 nemzeti kisebbség kultúráját mutatta be, ebben az évben a központi szerep a roma kultúráé volt. A rendezvény a ružinovi művelődési házban és az óváros utcáin zajlott. A roma zenészek koncertjén fellépett a Kmeťoband, Peter Konček és Ján Berky–Mrenica Diabolské husle nevű zenekara. A fesztivál részeként került sor a nemzetiségi színházak szemléjére, fellépett a Romathan Színház is, amely nagy sikerrel adta elő a Fekete macska / Kalí mačkica című komédiát. A program képzőművészeti részében kovačicai naiv művészek festményeit, bolgár ikonokat, valamint a kelet-szlovákiai romák életét bemutató fotókat állítottak ki. A fesztivál ünnepi koncerttel zárult, amelyen olyan sztárok léptek fel, mint Arash, a Zdob si zdub és a Mystery of dance.

Augusztus 28., Zólyom – A szlovák nemzeti felkelés 61. évfordulójának előestéjén fáklás felvonulást tartottak a Szlovák Testvériség – Nemzeti Pártba tömörült szlovák náci. A felvonulás ellen mintegy 20 helybeli lakos tiltakozott. Ez az akció csak egyike volt a hasonló náci rendezvényeknek, amelyeket a neonáci Marián Kotleba és bandája 2005-ben szervezett.

Szeptember 1., Kassa – Megkezdte tevékenységét a roma közösségek számára létrehozott Magán Szociális és Jogí Akadémia, amelyen szociális munkásokat képeznek. (Az SZK Iskolaügyi Minisztériuma 2001. december 28-án sorolta be az oktatási intézmények rendszerébe.) Az iskola teljes középfokú végzettséget nyújt és tandíjmentes.

Szeptember 1., Eperjes – Az Eperjesi Egyetem Pedagógiai Karán a 2005/2006-os akadémiai évben új tanulmányi program nyílt: A szociálisan hátrányos helyzetű csoportok iskola előtti és elemi pedagógikája (pedagógiai asszisztens). A karon 40 roma diák is felvette ezt a szakot, közülük 30 az Európai Szociális Alap projektjének a keretében.

Szeptember 8., Dél-Afrikai Köztársaság – A Dél-Afrikai Köztársaságban autóbalesetben elhunyt Milena Hübschmanová, a romisztika csehszlovákiai úttörője, a prágai Károly Egyetem Bölcsészettudományi Kara romisztikai szemináriumának vezetője (szül. 1933. június 10.).

Szeptember 24., Rimakokova – Megrendezték a Balvafest roma fesztivál 5. évfolyamát, melynek szervezője V. Sendrei, a Lačo drom / Jó Út kulturális és nevelési egyesület vezetője volt.

Szeptember 23–29. – Megrendezték a KHETANES nemzetközi tevékenység 1. szemináriumát az EQUAL négy projektjével kapcsolatban, amelyek a romák képzését és foglalkoztatásuk emelését célozzák. A szemináriumot a fejlesztési partnerek, a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem Pedagógiai Kara és a rimaszombati Oktatási Akadémia készítette elő. A négyéves projektben (2004–2008) Szlovákia, Finnország, Lengyelország és Szlovénia működik együtt. A projektet az Európai Szociális Alap támogatta és az Európai Unió részfinanszírozta.

Október 5–7. – A ROMA AND GADŽE – GADŽE AND ROMA in approach (közelítés) hároméves nemzetközi projekt a ROMANOVELA: LOVE IN TRANSLATION (SZERELEM FORDÍTÁSBAN) nemzetközi előadásban és a partnerszervezetek képviselte 6 országban – Ausztia, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Románia, Olaszország – zajlott egyhónapos turnéban csúcspontot ért el. Szlovákiában a JEKHEANE – EGYÜTT társulás vállalta a partnerséget, az előadást Pozsonyban, Eperjesen és Kassán mutatták be. Az előadás egyedüli roma szereplői a ROMATHAN Színház tagjai – Alena Klempárová, Milan Godla és Ján Žiga – voltak. A projektet az Európai Bizottság támogatta a Kultúra 2000 elnevezésű programon keresztül.

Október 6., Nyitra – Fennállásának 15. évfordulójáról emlékezett meg a Konstantin Filozófus Egyetem Roma kultúra tanszéke. A tanszék 1990-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskola Pedagógiai Karának részeként alakult meg. Jelenleg 637 hallgatója van – 157 nappali, 480 levelező tagozaton tanul.

Október 11., Kassa – A Galaktikus utcai Roma Magángimnáziumban megnyílt az Állami Pedagógiai Intézet romisztikai munkahelye. A gimnázium a romisztika mint tanszak középiskolai bevezetésével a roma közösség képzettségi potenciálját növelni hivatott nemzeti terv kísérleti iskolája.

Október 13–25. – A Futballal a Rasszizmus Ellen (FARE) európai rendezvénysorozat 6. évfolyama keretében Szlovákiában labdarúgó-mérkőzések sorozata zajlott. A nemzetközi kezdeményezésbe első ízben kapcsolódtak be a szlovákiai romák is – a hasonló angol és olaszországi tornákon szerzett tapasztalatok után a rendezvény szervezésébe bekapcsolódtak a rimakokovai roma labdarúgók és a helyi Lačno drom polgári társulás is. A FARE tevékenységének célja felhívni a figyelmet a rasszista és intoleráns megnyilvánulásokra a futballstadionokban.

Október 15., Magyarizsép – A Baro jilo / Nagy Szív Polgári Társulás azoknak a roma gyerekeknek a munkáiból rendezett kiállítást, akik részt vettek a Jozef Cichý helyi roma festő vezette nyári képzőművészeti alkotóműhelyen.

Október 18., Kassa – Az SZK Alkotmánybírósága úgy döntött, hogy az ún. antidiszkriminációs törvény, konkrétan annak a lehetséges pozitív diszkriminációt érintő része nincs összhangban az SZK Alkotmányával. Az Alkotmánybírósághoz Daniel Lipšic igazságügyi miniszter fordult beadvánnyal. A döntés margójára Csáky Pál miniszterelnök-helyettes a következőket jegyezte meg: „Nem jó hír, elsősorban a szlovákiai roma közösség számára nem.”

Október 22., Gyetva – Az Együtt Gyetváért Klub polgári társulás megrendezte a Jíloskero hangóro / Szívhang roma kulturális fesztivál 13. évfolyamát. A fesztivál keretében fellépett a Romathan Színház, kézművesműhelyt tartottak és kiállítás nyílt Hogyan éltek a romák régen címmel.

Október 22., Töketeribes – A Roma production polgári társulás megrendezte a Roma és Nem Roma Kultúra Regionális Fesztiválját. A rendezvényen fiatal roma és nem roma tehetségek mutatkozhattak be a művészetükön keresztül.

Október 25., Dunaszerdahely – Megrendezték a Pátria Rádió Roma Fesztiváljának 2. évfolyamát, melyen a magyarul beszélő roma tehetségek mutatkoztak be. A résztvevő együttesek, egyéni előadók és szavalók Nagybalogról, Szepsiből, Nagymagyarról és Rimakokovából érkeztek.

Október 28, Csemernye – Az EURÓPA roma társulás megrendezte a Roma Aranycsalogány regionális verseny 3. évfolyamát. A zsűri, amelyben Věra Bílá és Peter Konček is helyet foglalt, Róbert Slivkát találta a legjobbnak.

November 3., Pozsony – Fiatal roma aktivisták, helyi képviselők, újságírók és polgári szervezetek képviselői látogatták meg az SZK Nemzeti Tanácsát. A látogatás a Nemzeti Demokratikus Intézet (NDI) projektjének a része volt, amely támogatja a romák politikai részvételét és a roma politikai aktivisták politikai készségeinek a fejlesztését. A roma aktivistákkal Pavol Hrušovský, az SZK NT elnöke, A. Nagy László, az emberi jogi bizottság elnöke, valamint a képviselői klubok további elnökei beszélgettek.

November 4., Pozsony – Szlovák neonácik a pozsonyi Duna-parton meggyilkolták a 21 éves diákot, Daniel Tupýt. Ez a tett tiltakozó gyűlések és koncertek sorozatát indította el az újfasiszta megnyilvánulások ellen egész Szlovákiában.

November 4., Pozsony – A Žudro Polgári Társulás bemutatta a Hoj na nej na című, eredeti kortárs roma népdalokat tartalmazó CD-t. A CD-bemutatón fellépett az autentikus roma népzenei játékos Radišagos zenekar Prakfalváról, valamint Boban Marković és zenekara.

November 10., Kassa – A Roma Hírügynökség (RPA) kerekasztal-beszélgetést szervezett, melynek témája a roma nők társadalmi helyzete, valamint a szlovákiai szociális reform és annak hatása volt. A program részeként bemutatták az RPA dokumentumfilmjét, mely a Hazárdjátékok ciklus részeként a Két világ címet viseli. A fórumon részt vettek az SZK Kulturális Minisztériuma, az SZK Munkaügyi és Szociális Minisztériuma képviselői, valamint azok a macedóniai roma aktivisták, akik részt vesznek az RPA Roma nők – nézőpont elnevezésű projektjében.

November 18., Nagymihály – 3. alkalommal rendezték meg a Dél-Zempléni Roma Fesztivált. A rendezvény szervezője, az Új Út Polgári Társulás 230 fellépőt vonultatott fel Deregyőről, Vámoslucskáról, Órmezőről, Gálszécsről, Pálócról, Málcáról, Nagymihályból, Szobráncról, Magyarizséről és Hraňáról. Vendégként felléptek a kassai Művészeti Középiskola diákjai.

November 17–21., Prága (Csehország) – Megrendezték a szlovákiai és csehországi roma női aktivisták munkatalálkozóját, melynek témája a roma nők társadalmi helyzete volt. A rendezvény a Heinrich Böll Alapítvány szélesebb projektjének a része volt, amelyet az Európai Bizottság támogatott a Bővítés 2004 programból. A projekt szlovákiai partnere a Szlovákiai Romák Kulturális Egyesülete (Besztercebánya). A találkozón Szlovákiából Helena Jonášová, Andrea Bučková, Jarmila Plešková, Jolana Náterová és Ivana Cicková vett részt.

November 18., New York (USA) – A Carnegie Hallban szlovákiai roma művészek adtak koncertet Szlovákia bemutatja: Koncert a roma lélekből címmel. Szólistaként fellépett

Janka Sendreiová, Martin Herák vibrafonművész, Patrik Žigmund 13 éves tehetséges hegedűs, Richard Rikkon zongoravirtuóz, valamint az Analy testvérek zenekara. A rendezvényt a Kultúráért, Művelődésért és Kommunikációért Szövetség (Pozsony) szervezte az SZK Külügyminisztériumával és az ENSZ mellett működő állandó szlovák küldöttséggel együtt. A hangversenyt az SZK Külügyminisztériumának államtitkára, Magda Vašáryová nyitotta meg.

November 21., Eperjes – A Pedagógiai Módszertani Központban 33 hallgató fejezte be a kétéves tanulmányi átképzését pedagógiai asszisztens képesítéssel.

November 25., Eperjes – Az ATARAX produkciós társaság három új dokumentumfilmet mutatott be az amatőr roma képzőművészek életéről és munkásságáról. A magyarizségi Jozef Cichý Teljesült álom, a jernyei Martin Kaleja Festő a telepről, valamint a poprádi Erika Šajgalová Erika című portréját az eperjesi DJZ-ben vetítették a képzőművészek jelenlétében. A bemutató kísérőrendezvényeként kiállítás nyílt az alkotók munkáiból, amelyet a JEKHETANE – EGYÜTT társulás szervezett.

November 26. – Regionális megyei önkormányzati választások Szlovákiában, a választók történelmileg legalacsonyabb, 18%-os részvételével. A roma politikai pártok jelöltjei egy képviselői mandátumot sem szereztek.

December 4–6. – Sikeres ausztriai turnén vett részt a ROMATHAN Színház (Oberwart, Leibnitz), két előadásával szerepelt a helyi roma közösségek és főiskolai hallgatók előtt. A rendezvény részeként beszélgetéseket is szerveztek a nézőkkel, a téma a romák helyzete volt a bővülő Európában.

December 12., Nagykürtös – A Kisebbségi közösségi Központ polgári társulás karácsonyváró rendezvényt szervezett – fellépett a ROMATHAN színház.

December 12., Pozsony – Ctibor Nečas professzor a második világháborús szlovákiai és csehországi roma holokausztról tartott előadást. A rendezvényt a Milan Šimečka Alapítvány szervezte a MA BISTEREN! (NE FELEDD!) elnevezésű projekt részeként.

December 13–14., Losonc – A CESPOM polgári társulás E. Demeová vezetésével megrendezte a Romano hangóro / Roma Hangocska 3. évfolyamát, a rendezvény a gyermekek országos popdalénekesi versenye. A rendezvény vendége volt Ida Kelarová, aki a zsűriben is helyet foglalt.

December 15., Lutilla – Az In minorita polgári társulás és a Szlovák Nemzeti Múzeum szervezésében leleplezték a második világháborús roma holokauszt áldozatainak emlékművét. Az emlékművet ifj. Ladislav Čisárik és Alexander Reindl készítette. A rendezvényre a MA BISTEREN! (NE FELEDD!) projekt részeként került sor, amelynek célja a szlovákiai romák elleni megtorló intézkedések felidézése.

December 15., Garamnémetfalva – A MA BISTEREN!! (NE FELEDD!!) projekt részeként leleplezték a második világháborús roma holokauszt áldozatainak emlékművét. Az emlékművet Jaroslava Šicková és Ján Šicko szobrászművész készítette.

December 21., Kassa – A ROMATHAN Színház a szabadidőközpontban megtartotta 41. premierjét – a mesejáték Jan Šandor roma író motívumain alapul, a címe: Jolánka királylány és a bátor Dezső / E krajaskiňa Jolanka the tromado Dežko.

2.3. A cseh kisebbség

Január 1., Kassa – Megnyílt a Csehszlovák Huszita Egyház Plébániahivatalának az irodája, amely egy állandó lelkeszt foglalkoztat. Az egyház tevékenysége Kelet-Szlovákiában 1997-ben indult el ismét.

Január 18., Pozsony – A Cseh Központban a Barangolások (a cseh múlt ösvényein) című rendezvénysorozat keretében a szlovák színházművészet egyik jelentős alakjáról, az édesapja révén részben cseh származású Helena Bartošová-Schützováról emlékeztek meg, a kiváló művész születésének 100. évfordulója alkalmából.

Január, Pozsony – A Pálffy-palotában A hatvanas évek gyermeke vagyok címmel nyílt önálló kiállítás a prágai születésű festőművész, Mihal Studený képeiből, az alkotó 65. születésének alkalmából.

Február 2., Pozsony – A Cseh Központban a szlovákiai cseh kisebbség képviselőivel találkozott a Cseh Köztársaság Parlamentjének a szenátoraiából álló küldöttség, amelyet a Szenátus elnöke, Přemysl Sobotka vezetett. Přemysl Sobotka nagyra értékelte a Szlovákiában élő cseh kisebbség tagjainak az összetartását, valamint kulturális és egyesületi tevékenységét. A találkozó résztvevői ez alkalommal is emlékeztették a delegáció vezetőjét, hogy a hatályos szlovák törvények a Szlovákiában élő cseh kisebbség egy része számára még mindig nem teszik lehetővé a cseh állampolgárság problémájának a megoldását.

Február 10., Pozsony – A Cseh Központban megnyílt a Václav Havel Könyvtár, amely a politikus, drámaíró és disszidens Václav Havel személyes és hivatali dokumentumaival foglalkozik. Az ünnepélyes megnyitó alkalmából mutatták be a könyvtár első kiadványát, melyet *Prága – Washington – Prága* címmel Vilém Prečan történész állított össze. Annak a 120 diplomáciai táviratnak a kiadásáról van szó, amelyet az USA Nagykövetsége küldött 1989 folyamán.

Február 12., Kassa – A Művészetek Házában tizenkettedik alkalommal rendezték meg a Cseh Bált. Az eseményt a Cseh Köztársaság főkonzulja, Vítězslav Pivoňka nyitotta meg a Szlovákiai Cseh Egyesület képviselőivel együtt.

Február 15., Pozsony – A Barangolások című rendezvénysorozat keretében a Cseh Központban irodalmi-képzőművészeti műsort szerveztek a cseh költő, Vladimír Holan születésének a 100. és halálának a 25. évfordulója alkalmából.

Február 25., Igló – A Szepességi Művészek Galériájában Az elfeledett fiú visszatérése című kiállítás ismétlését tekinthették meg az érdeklődők. A kiállítás a jelképes temető alapítójának és a Magas-Tátra szerelmesének, Otakár Štáfl cseh festőművésznek az életművét mutatta be.

Március 16., Pozsony – A Szlovák Képzőművészeti Szövetség épületében megnyílt a Szabad Képzőművészek Társaságának 2005-ös Szalonja, a kiállítás kurátora B. Bachratý volt. Több Csehországban és Morvaországban született, Szlovákiában élő képzőművész is kiállította itt munkáit.

Március – A szlovákiai cseh közösség és a Szlovákiai Cseh Egyesület regionális szervezetei több ünnepi rendezvényen is megemlékeztek a Csehszlovák Köztársaság első elnöke, Tomáš Garrigue Masaryk születésének a 155. évfordulójáról. A Pozsonyi Cseh Egyesület ebből az alkalomból Zora Frkáňovával, a Masarykék és Turócbeszerce című könyv szerzőjével szervezett találkozót.

Április 7., Turócszentmárton – A Szlovákiai Cseh Kultúra Múzeumában megnyílt a Masarykék és Turócbeszerce című kiállítás, amelyet a prágai Szlovák Kultúra Klubja és a Cseh Tudományos Akadémia Masaryk Intézete állított össze. A kiállítás a Csehszlovák Köztársaság első elnöke, Tomáš Garrigue Masaryk életét és munkásságát mutatta be, a központi rész a Masaryk család tagjainak turóci tartózkodásával foglalkozott.

Április 12.–14., Turócszentmárton – Megtartották a Szlovák–Cseh/Cseh-Szlovák Történész Bizottság 22. ülését. A bizottság felváltva ülésezik Csehországban és Szlovákiában. A rendezvény szervezője a Szlovák Történész Társaság, a Szlovák Nemzeti Könyvtár és a Szlovák Nemzeti Múzeum – a Szlovákiai Cseh Kultúra Múzeuma, Turócszentmárton volt. A bizottság ülésének a részeként került sor arra a tudományos szemináriumra, melynek témája a II. világháború utáni cseh, szlovák és csehszlovák emigráció volt.

Április 30–május 1., Kassa – A Szlovákiai Cseh Egyesület Közgyűlése megszavazta azt a szervezeti változást, melynek értelmében a Szlovákiai Cseh Egyesület regionális szervezetei önálló jogi személyekké válnak. A módosítást az a tény indokolta, hogy az SZK Kulturális Minisztériuma úgy döntött, anyagilag nem járul hozzá a kisebbségi szervezetek fenntartási és adminisztratív jellegű kiadásaihoz. A cseh egyesületek mint önálló jogi személyek az elfogadott alapszabályzat értelmében a kassai székhelyű Szlovákiai Cseh Egyesület kollektív tagjaivá váltak, ez az egyesület képviseli a cseh kisebbség érdekeit a szlovákiai és a külföldi állami szervek előtt, valamint koordinálja azokat a tevékenységeket, amelyek a cseh kisebbség mint egész érdekeit szolgálják.

Május, Trencsén, Turócszentmárton, Pozsony – A Trencsényi Cseh Egyesület zenés irodalmi esteket szervezett az Osvobozené divadlo szerzőhármasa, Ježek, Voskovec és Werich dalaiból, a prágai születésű, Nagymihályban élő előadóművész, Otakar Krásenský előadásában. Az emlékest Jiří Voskovec és Jan Werich születésének a 100. évfordulója alkalmából jött létre.

Május 12., Pozsony – A Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság kulturális miniszterének védnökségével a Pálffy-palotában megnyílt a Josef Váchal életművét bemutató monografikus kiállítás. Josef Váchal a 20. század első felének legfigyelemre méltó alkotója volt – festő, grafikus, illusztrátor, fafaragó, tipográfus, új grafikai eljárások kiötlője, egyszersmind író, költő és lelkes turista.

Május 15., Kassa – A Mária Mennybemenetele-kápolnában Horný Bankovban záródoklatot tartottak Nepomuki Szent János cseh védőszent ünnepe alkalmából.

Május 17., Kassa – Prága gyermekszemmel címmel gyermekek képzőművészeti munkáiból nyílt kiállítás a Jan Bocatius Könyvtárban, a megnyitón értékelték a munkákat és díjazták a legsikeresebb alkotókat. A rendezvényt a Kassai Cseh Egyesület szervezte.

Május 21. – Harmadik alkalommal rendezték meg a Szenátori Ösvény elnevezésű akciót – a nemzetközi átkelést a Fehér-Kárpátok hegygerincén. A rendezvény főszervezője az AG klub vzájomnosti Valašské Klobouky, a cseh szenátus egyik tagja, Alena Gajdušková, valamint szlovák részről Poroszka település volt. A rendezvény fő célja a szlovák–cseh összetartozás megerősítése és a határon átívelő együttműködés felélesztése.

Május 23., Stubnyafürdő – 15. alkalommal adták át a Karel Čapek-díjat azoknak a személyiségeknek, akik nagyban hozzájárultak a Čapek testvérek életének és művének a népszerűsítéséhez, valamint a cseh–szlovák testvériség gyakorlati megvalósításához. A díjat Josef Protiva rendező, a prágai Čapek Testvérek Társaság tagja, valamint Štefan Vraštiak, a pozsonyi Cseh Kultúra Baráti Körének az elnöke vehette át. Az ünnepi program részeként megnyílt A Čapek testvérek Szlovákiája című kiállítás, melyet a Památník národního písemnictví állított össze.

Május 27–28., Kassa – A kassai Jan Bocatius Könyvtárban rendezték meg a VIII. Non-stop Olvasás irodalmi fesztivált. A téma: A szolidaritás és a megértés világa – Egy Föld-egy emberiség.

Május 29. – A Česká beseda, mesačnik Čechov, Moravanov a Slezanov na Slovensku című folyóirat kiadását a szlovákiai Szlovák–Cseh Klub vette át. A Szlovák–Cseh Klub polgári társulás célja a Szlovákiában élő cseh kisebbség nemzeti identitásának a megőrzése, valamint a cseh–szlovák kapcsolatokat fejlesztése.

Június 1., Kassa – Bezárta kapuit a Cseh Köztársaság kassai főkonzulátusa. Ettől az időponttól számítva a Cseh Köztársaság pozsonyi nagykövetsége Csehország egyetlen olyan képviselője Szlovákiában, amely a cseh állampolgároknak konzuli szolgáltatásokat biztosít. Azzal a céllal, hogy a konzuli szolgáltatások igénybevételét megkönnyítsék a Kassai és Eperjesu területben élő cseh állampolgárok számára, a kassai Cseh Központ épületében havonta egyszer konzuli napokat tartanak, amelyek szervezeti hátterét a pozsonyi nagykövetség konzuli hivatalának a munkatársai biztosítják.

Június 17–20., Magas-Tátra – A Cseh Köztársaság szlovákiai nagykövetségének 10 munkatársa, beleértve a nagykövetet, Vladimír Galuškat, segített elhárítani a 2004-es pusztító szélvihar által a Magas-Tátrában okozott károkat.

Június 20., Prága (Csehország) – A cseh kisebbség képviselői Prágában a Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma, a Cseh Parlament Csehszlovák Külügyi Intézete, Szenátusa és Képviselőháza, valamint a Cseh Rádió 7 (a külhoni csehek adása) képviselőivel találkoztak. Jitka Seitlová szenátor és Eva Nováková képviselő szerint előkészítő szakaszban van annak a törvénynek a további módosítása, amely a cseh állampol-

gárság megszerzését és elvesztését szabályozza, a módosítás azonban ismételten nem kezeli az ún. etnikai csehek csoportjának a helyzetét, azaz azoknak a cseheknek a problémáját, akik Szlovákia vagy Kárpátalja területén születtek az első köztársaság évei alatt, vagy Szlovákiában 1968-ig (a föderatív állam létrejöttéig), olyan családban, ahol a szülők legalább egyike cseh állampolgár volt, továbbá azok helyzetét sem, akik a föderáció idején született szülők gyermekei, és a két állam szétválása idején betöltötték 18. életévüket, ezáltal nem vonatkozott rájuk a cseh állampolgársági törvény legutóbbi módosítása.

Augusztus 4–13., Kismedvés – A Kassai Cseh Egyesület megrendezte a VI. Országos Egyesületi Nyári Gyermektábort, amelyen 7 és 15 év közötti gyerekek vettek részt egész Szlovákiából. A tábor programja cseh nyelvű volt, a táborvezetők a Cseh Köztársaságból érkeztek.

Augusztus 22., Pozsony – A szlovákiai cseh kisebbség tagjait tömörítő szervezetek (a Szlovákiai Cseh Egyesület, a Cseh Köztársaság Állampolgárainak Klubja) bekapcsolódtak a Nemzeti Kisebbségek Fesztiválja 2. évfolyamának a szervezésébe. A rendezvény részeként kiállítások nyíltak a Szlovákiában élő cseh képzőművészek munkáiból (az Impressziók című képzőművészeti telep három évfolyamának alkotásaiból). Ezen kívül a cseh kisebbség képviselőjében lépett fel a Starý orchestrion zenekar (a dzsesszpódiumon), a trencsényi Kubranka fúvószenekar, valamint a szakolcai Slovácky krúžok – Skaličané.

Szeptember 10. – A Zsóri-völgyben a hegyek áldozataira emlékezve megtartották a hagyományos egyesületi megemlékezést, melynek apropója az utolsó föderációs csehszlovák környezetvédelmi miniszter, Josef Vavroušek és lánya, Petra 1995-ös tragikus halála volt. A megemlékezést a lipcsei Cseh Egyesület szervezte, a rendezvényen számos Cseh Egyesület tagján kívül cseh és morva turisták is részt vettek.

Szeptember 15., Prága (Csehország) – A Cseh Köztársaság Szenátusában a Külhoni Csehek Állandó Bizottságában megtartották a Csehek Szlovákiában című szemináriumot. A szlovákiai cseh közösséget összefogó két szervezet, a Cseh Köztársaság Állampolgárainak Klubja és a Szlovákiai Cseh Egyesület elnökei tájékoztatták a vendéglátókat a szervezetek tevékenységéről. Az aktuális helyzetet értékelve kitértek arra a problémára is, amelyet a kelet-szlovákiai régió számára a kassai cseh főkonzulátus bezárása okozott, valamint beszámoltak azokról a körülményekről is, amelyek a Szlovákiai Cseh Egyesület önálló Cseh Egyesületekre való szétagolódását indokolták. A tárgyaláson érintették a külhoni cseh szervezetek pénzügyi támogatásának a kérdését is. Érdekes információk hangzottak el azon szlovák állampolgárok számáról, akik a cseh állampolgársági törvény 1999-es és 2003-as módosítása értelmében megszerzték a cseh állampolgárságot.

Szeptember 19–22., Kassa – A Cseh Köztársaság Alkotmánybíróságának elnöke, Pavel Rychetský további tíz alkotmánybíróval együtt részt vett a Szlovák Köztársaság Alkotmánybírósága bíráival folytatott rendszeres munkamegbeszélésen (a találkozókra felváltva kerül sor a két ország területén). A találkozó fő témája a két alkotmánybíróság helyzetének kérdése volt a két ország Európai Unió csatlakozása után, érintet-

ték továbbá az Európai Törvényszékkal való kapcsolatot és az európai alkotmányról szóló szerződés kérdését.

Szeptember 28., Pozsony – A Cseh Köztársaság államünnepe alkalmából a Cseh Köztársaság szlovákiai nagykövetsége megrendezte a Szent Vencel-zarándoklatot. A rendezvény részeként a résztvevők sétahajóval tették meg az utat a Danubiana Galériáig, ahol megtekintették az állandó kiállítást, Miloš Karásek Pozsonyban élő cseh képzőművész kiállítását, valamint meghallgatták Jana Koubková cseh dzsesszzenekesnő és az EU-band együttes koncertjét.

Szeptember 28., Kassa – A Kassai Cseh Egyesület megrendezte a Svatováclavské posvícení elnevezésű ünnepséget.

Október 6., Kassa – A Kelet-Szlovákiai Múzeumban megnyílt az Impressziók - Ősz című kiállítás, amely a Szlovákiai Cseh Egyesület által szervezett képzőművészeti telep három évfolyamán született alkotásokat, a Szlovákiában élő cseh képzőművészek munkáit mutatta be.

Október 11., Pozsony – Masaryk öröksége címmel rendezett konferenciát a Cseh–Szlovák Bizottság Szlovák Kamarája a téglamezői Masaryk-iskolák megnyitásának 75. évfordulója alkalmából.

Október 21., Bazin – Ellátogatott Bazinba a Cseh Köztársaság államfője, Václav Klaus és neje, Livia. A vendégeket a szlovák államfő kísérte, a látogatásra a két köztársasági elnök baráti találkozója részeként került sor.

Október 22–29., Bazin – A Cseh Színpadi Humor Legjava címmel rendezték meg a Bazini Művelődési Központban a Cseh Színházi Humor Fesztivál 5. évfolyamát. A fesztivál a Cseh és Szlovák Kulturális Testvériség Hónapja keretében zajlott. A rendezvénysorozat nyitányaként megnyitották a V + W = 100 című kiállítást, amely a Jiří Voskovec és Jan Werich páros előtt tisztelegett, születésük 100. évfordulója alkalmából. Az első előadást megtekintette a Cseh Köztársaság szlovákiai nagykövete, Vladimír Galuška, a nagykövetség kulturális attaséja, Lenka Procházková, valamint a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának több képviselője.

Október 22–29., Kassa – 11. alkalommal rendezték meg a Cseh Kulturális Napokat, a rendezvénysorozat részeként fellépett két prágai színház, a Divadlo na Vinohradech és a Divadlo Ungelt, Cseh Filmnapokat szerveztek, és koncertett adott a Pražský výběr együttes. A rendezvényen tartották a Hrubeš a Mareš jsou kamarádi do deště című új cseh film premierjét, néhány kassai étteremben megrendezték a cseh konyha hetét, szerzői felolvasásokat és koncerteket tartottak. A legnagyobb sikert a Čechomor együttes fellépése aratta.

Október 23., Kassa – A Cseh Köztársaság külügyminisztere, Cyril Svoboda jelenlétében kezdte meg tevékenységét a kassai Cseh Központ, az intézmény vezetése tíz év pozsonyi tevékenység után költözött Kassára. A Cseh Központ igazgatója, Stanislava Wanatowiczová- Bartošová szerint a pozsonyi központ nem szűnt meg, a két központ

egyenrangú marad. A kassai Cseh Központ megnyitása a kassai Művészetek Házában megtartott koncertben csúcsonódott ki.

Október 28., Turócszentmárton – A SZNM – Szlovákiai Cseh Kultúra Múzeuma a Severka Trampegyesülettel közösen kiállítást szervezett a turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Múzeumban, A tramping világa – szabadság és barátság című kiállítás a tramping történetét és jelenét mutatta be, érintette a cseh gyökerekkel rendelkező jelenség kedvező szlovákiai visszhangját és elterjedését. A kiállítás kísérőprogramjaként a SZNM – Szlovák Falumúzeumban, Turócszentmárton-Epresligetben megrendezték a Severka estjét.

Október 28. – A Cseh Egyesületek ünnepi gyűlések, előadások és ülések formájában emlékeztek meg a Csehszlovák Köztársaság megalakulásáról. A Trencséni Cseh Egyesület ebből az alkalomból 5. alkalommal rendezte meg a cseh–szlovák futóversenyt, melynek kezdetén a résztvevők elhelyezték virágaikat Milan Rastislav Štefánik emlékművénél. Pozsonyban a megemlékezés színhelye hagyományosan a cseh–szlovák testvériség Duna-parton, a Szlovák Nemzeti Múzeum épülete előtt álló emlékműve volt.

November 25., Turócszentmárton – A turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Könyvtár Szlovák Nemzeti Irodalmi Múzeumában a Turócszentmártoni Cseh Egyesület közreműködésével megnyílt A Čapek testvérek Szlovákiája című kiállítás, amelyet a prágai Památník národního písemnictví állított össze.

November 30., Turócszentmárton – A Cseh Köztársaság szlovákiai nagykövete, Vladimír Galuška, a nagykövetség kulturális attaséja, Lenka Procházková, valamint a politikai titkára, Jana Brázdová ellátogattak Turócszentmártonba, ahol a Szlovákiai Cseh Egyesület egyik legtevékenyebb szervezetének a tagjaival, valamint a Turócszentmártonban ugyancsak tevékenykedő T. G. Masaryk és M. R. Štefánik Baráti Társaság képviselőivel találkoztak. A látogatás részeként megtekintették a SZNM – Szlovákiai Cseh Kultúra Múzeuma székházát, és tájékozódtak az épület kiterjedt felújításáról. Végezetül ellátogattak Turócbesztercére is, ahol a Masaryk család nyári rezidenciájaként szolgált villa található.

November – A Cseh Köztársaság pozsonyi nagykövetsége meghirdette a karácsonyi irodalmi pályázat második évfolyamát a cseh és szlovák nem hivatásos író közönség számára, melynek témája a hírességek csillogása és nyomorúsága volt.

December 15., Pozsony – A Květa Legátová, Iva Pekárková és Olga Feldeková íróknak álló bizottság értékelte a Cseh Köztársaság pozsonyi nagykövetsége által meghirdetett karácsonyi irodalmi pályázatot, melynek témája a sztárok csillogása és nyomorúsága volt. 15 pályamű érkezett (14 Szlovákiából, 1 Csehországból). A zsűri az 1. díjat nem ítélte oda, a 2. díjat Anna Jonášová Ó című novellája, a 3. díjat Štefan Lahita Csillogó nyomorúság című írása kapta, elismerésben részesült Mojmír Říman Az elnök háta mögött című elbeszéléseért. A díjazott pályamunkák a következő évben megjelennek a Česká beseda folyóiratban.

December 17., Pozsony – A Pozsonyi Cseh Egyesület a ružinovi Cultus Művelődési Házban mutatta be első kiadványát, a Cseh költők Morvaországról című zenés-verses CD ROM-ot, melyen a Starý orchestrion zenekar működött közre, s amely a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma és a Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma anyagi támogatásával jött létre.

2.4. A ruszin kisebbség

Január 13., Újlyubló fürdő – Negyedik alkalommal rendezte meg a Ruszin Bált a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom Ólyublói Járási Szervezete.

Január 15., Pozsony – A City Bratislava hotel kongresszustermében mintegy 280 vendég részvételével harmadik alkalommal rendezett Újévi Ruszin Bált a Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége, a rendezvény védnöke Ján Figel, az Európai Bizottság tagja volt. A Ruszin Bál hagyományosan a Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége egészséves munkájának a csúcspontját jelenti.

Január 19., Kiskemence – A település felszabadításának a 60. évfordulója alkalmából megkoszorúzták a háború áldozatainak emlékművét.

Január 27., Pozsony – Ünnepi megemlékezést tartottak a ruszin nyelv kodifikálásának a 10. évfordulója alkalmából. A rendezvényen részt vettek a parlament, a kormány, a Matica slovenská, a Szlovák Tuományos Akadémia, az egyházak képviselői, valamint külföldi vendégek is. Kodifikálásával a ruszin nyelv az európai kultúrnyelvek sorába emelkedett. Jelenleg a ruszin nyelvet anyanyelvként 10 alapiskolában oktatják, egy középiskolában pedig választható tantárgy. Újságok, folyóiratok, tankönyvek, szépirodalmi kiadványok jelennek meg ruszin nyelven, a Szlovák Rádiónak ruszin nyelvű adása van (Pát-ria Rádió), létezik ruszin nyelvű tévéműsor és oktatják az Eperjesi Egyetemen.

Január – A Szlovákiai Ruszin Írók Társasága két kiadványt mutatott be: a 2004-es Ruszin irodalmi almanachot, valamint Valerij Kupka Fény nélküli ház című verseskötetét (a szerző hatodik kötetéről van szó). A ruszin irodalmi almanach az ruszin irodalom aktuális kérdéseivel, valamint a ruszinok történetével és kultúrájával foglalkozik.

Január, Mezőlaborc – Megjelent Peter Solej harmadik munkája, a kötet A szlovákiai görög katolikusok liturgikus tárgyai címet viseli.

Február 1., Palota – A Palota–Radoszyce szlovák–lengyel határátkelőt, amely korábban csak a kishatárforgalom előtt állt nyitva, megnyitották a rendes forgalom előtt. A ruszin kisebbség várákozása szerint ez a lépés jótékonyan hat majd a régió gazdasági fejlődésére.

Február 9., Eperjes – A Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom, az Alekszandr Duhnovics Színház, a Szlovákiai Ruszin Írók Társasága, a Národné noviny és a Rusín sajtótermékek képviselői Bíró Ágnessel, a kulturális minisztérium államtitkárával és Dohányos Róberttel, a kisebbségi kultúrák főosztályának a vezetőjével találkoztak. A találkozóan a kisebbségi kultúrák finanszírozásának aktuális kérdéseit vitatták meg.

Február 19., Kálnarosztoka – Az Alekszandr Duhnovics Színház Vasil' Turok átíratában és Matúš Ol'ha rendezésében bemutatta a Herceggaluska című színművet.

Február 19., Eperjes – Megtartotta ülését a Ruszin Világtanács. Az ülés fő témája a 8. alkalommal megrendezendő Ruszin Világkongresszus előkészítése volt, amelyre június 24-én és 25-én a lengyelországi fürdővárosban, Kryniciában kerül sor. A Ruszin Világkongresszus elnöke, Andrzej Kopcza abban látta a legfőbb problémát, hogy mindaddig a ruszinokat Ukrajnában nem ismerték el nemzetiségként. A Ruszin Világtanács ezen ülésén az ismert rusziniszta, a kanadai Paul Robert Magocsi bemutatta a Ruszin enciklopédia második, bővített kiadását. A kiadvány ebben az évben jelent meg angol nyelven Torontóban.

Február 20., Eperjes, Kassa – Matúš Molčányi és Juraj Čisárik egyedülálló kiadványt adott ki, amely a kárpáti régióban tevékenykedő papok különböző nemzedékeit mutatja be. A kötet címe: A kárpáti régió görög katolikus papjainak családfája (Kelet-Szlovákia).

Február 26., Felsőtaróc – A TJ Busov és az Urzedgminy Uscie Gorlicke mellett tevékenykedő turistaklub nemzetközi sífutó átkelést szervezett a Taróc–Wysowa szakaszon.

Március 1., Olmütz (Csehország) – Az olmützi Palacký Egyetem művészeti központjának átriumában a Játsz, táncolj! című program keretében fellépett a jarabinyi Poľana folklórcsoport.

Március 5., Tüskés – Vidám ritmusban címmel megrendezték a Ruszin–Szláv Testvériség 10. évfolyamát, amely a Pichončánka folklórcsoport megalakulásának a 10. évfordulója jegyében zajlott.

Március 11., Bártfa – A Bártfai Városi Hivatal kulturális osztályának a termeiben megnyitották Andrej Smolák festőművész Álmodok a nőről című kiállítását.

Március 15., Mezőlaborc – A Szlovák Idegenforgalmi Fejlesztési Ügynökség 27 millió koronát hagyott jóvá a mezőlaborci önkormányzat számára a Warhol City projekt megvalósítására, amely a város arculatának megváltoztatását célozza meg (a város a projekttel elsősorban a városba irányuló hazai és külföldi turistaforgalom élénkülését szeretné elérni).

Március 17., Pozsony – 80. születésnapját ünnepelte Štefan Ladižinský zeneszerző, aki hosszú éveken át a Kyrillomethodeon egyházi kórus karnagya volt.

Március 18., Eperjes – Az Alekszandr Duhnovics Színházban bemutatták Dosztojevszkij A félkegyelmű című regényének színpadi változatát. Az előadás rendezője a hollandiai Jan-Vilem van den Bosg volt. A darab ruszin nyelvű változatát a dramaturg, Vasil' Turok jegyezte.

Március 25., Eperjes – Megalakulásának 15. évfordulójára emlékezett a Ruszin Megújodás Szlovákiában mozgalom. 1990-ben Mezőlaborcon élesztette fel a ruszin nemzetiség néhány lelkes híve a nemzetiség felújításának gondolatát, amelyet a kom-

munista államhatalom 1989-ig törvényen kívül helyezett, és 1950-től hivatalosan csak az ukrán nemzetiséget ismerte el. A szervezet legjelentősebb eredményei közé tartozik, hogy Szlovákia mind több lakosa vallja magát ruszin nemzetiségűnek, megtörtént a ruszin nyelv kodifikálása, az Eperjesi Egyetemen a Nemzeti Kisebbségek Intézetén belül megalakult a ruszin nyelv és irodalom osztálya, a Szlovák Rádió keretén belül önálló ruszin közvetítés működik, időszaki és alkalmi sajtótermékek látnak napvilágot ruszin nyelven.

Április 12., Szánkó – A 23-as Orosz Klub és a Szánkói Községi Hivatal szemináriumon emlékezett meg Emil Kubek görög katolikus papról, íróról és ruszin patriótáról.

Április 15., Eperjes – Megrendezték a Szlovákiai Ruszin Írók Társasága éves taggyűlését, amelyen értékelték az elmúlt év törekvéseit, a Ruszin Írók Világfórumával folytatott együttműködés kilátásait, az irodalmi almanach kiadását, a Pavlovič-díj létrehozását és a megvalósult irodalmi pályázatot.

Április 19., Kassa – A nemzetközi műemlékvédelmi nap alkalmából a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum megnyitotta a látogatók előtt a körmösi templomot. A keleti rítus szerinti népi barokk fatemplom 1741-ben épült és Szt. Miklós püspök tiszteletére szentelték fel. A templomot 1927-ben szállították Kassára.

Április 19., Eperjes – Eperjes megye képviselői úgy határoztak, hogy a Warhol City – Mezőlaborc projektet 200 000 koronával támogatják. A projekt az Európai Unió forrásából is támogatáshoz jutott. A projekt célja: vizuális hatásokkal úgy átalakítani a város arculatát, hogy Andy Warhol munkásságát, illetve a pop-art stílus világát tükrözze.

Április 21., Mezőlaborc – Megemlékeztek Csehszlovákia első általános műveltséget nyújtó középiskolája megalakulásának a 60. évfordulójáról. Az intézménynek fennállása alatt több mint 2500 végzőse volt. Az iskola tanítási nyelve az orosz, az ukrán és a szlovák volt.

Április 24., Laborcő, Nagycsertész – A két település lakosai megemlékeztek a helyi éhséglázadás 70. évfordulójáról, az esemény 1935. március 14–15-én következett be, amikor a helyiek fellázadtak a végrehajtás és a szegénység miatt.

Április 27., Homonna, Szinna, Mezőlaborc, Felsővízköz, Nagymihály – A fasizmus fellett aratott győzelem 60. évfordulója alkalmából mintegy 400 ellenálló vette át az Orosz Föderáció kormányának az emlékérmét.

Május 5., Felsővízköz – Bemutatta könyvét Ján Artim, az Eperjesi Egyetem Pravoszláv hittudományi Karának hallgatója. A Pravoszláv ikonok – a megváltásig vezető út fényei című kiadványt az alsófenyvesi és felsőfenyvesi pravoszláv egyházközségnek ajánlotta a szerző.

Május 6., Eperjes – Bemutatták Miloš Karasek Vécésnéni című színművét. Dramaturg: Vasiľ Turok, a címszerepben Ľudmila Lukačíková mutatkozott be.

Május 6–7., Mezőlaborc – Két fesztiválon mutatták be a ruszin kultúrát: megrendezték a 2. MESAN fesztivált és az 5. Májusi Mezőlaborci Napokat.

Május 8., Geréb – Szülőhelyén ünnepélyesen megemlékeztek a mártír püspök, Vasil Hopko születésének a 110. évfordulójáról.

Május 12., Pozsony – A Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége beszélgetést szervezett Ján Langošsal, a Nemzeti Emlékezet Intézete Igazgatótanácsának az elnökével. A beszélgetésre az Andrej Smolák Galériában került sor.

Május 15., Pozsony – Az Astorka–Korzo 90 Színházban vendégszerepelt az eperjesi Alekszandr Duhnovics Színház. A társulat Miloš Karásek Vécésnéni című darabját mutatta be.

Május 15., Bártfafürdő – Megalakulásának a 40. évfordulóját ünnepelte a Szepességi Múzeum öt állandó kiállításának egyike, a skanzen. Az évforduló tiszteletére megrendezték a Mesterségek Napját. A skanzenben található Szlovákiában a legtöbb ruszin építészeti emlék.

Május 20., Felsőhunkóc – A keleti rítusú fatemplomban megnyílt a nyári szezon. Ezen a napon a 18. századi műemlékben megnyílt a Kárpátok faút idegenforgalmi központja. A rendezvény részeként megnyitották a Kárpátok faegyházai és fatemplomai a művészeti és iparművészeti alkotásokban című állandó kiállítást.

Május 22., Kuro – Gazdag kultúrműsor kíséretében mutatták be két testi fogyatékos lány, Marika és Erika Kostová kötetét. A mesekönyvet Marika írta és Erika illusztrálta.

Május 27., Homonna – A čija to chyža címmel ruszin dalokból rendeztek koncertet, amelyre a ruszin nyelvű rádióadás elindulása 70. évfordulója alkalmából került sor.

Június 1., Eperjes – Megnyílt a kijói születésű Juraj Molnár életművét bemutató kiállítás.

Június 2., Eperjes – Megrendezték a Duchnovič Eperjese 2005 elnevezésű országos ruszin nyelvű vers- és prózamondó versenyt. A reregyszemle hatodik évfolyamán több mint 50 versenyző indult, elsősorban a Bártfai, a Felsővízközi, a Mezőlaborci, a Homonnai és a Szinnai járás alapiskolásai és középiskolásai.

Június 9. – A Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom Bártfai Járási Szervezete, a Felső-Szepességi Népművelési Központ és a Szabadidőközpont járási ruszin népdal-bemutatót szervezett Népem dalai címmel.

Június 12., Felsővízköz – Az eperjesi Alekszandr Duhnovics Színház előadásában az Adolf Ivanovics Dobranszkij című színművet tekinthették meg az érdeklődők.

Június 12., Pozsony – A Turzó Élő Vize Szövetség előadást szervezett A glagolika üzenete címmel, a rendezvényre a pozsonyi Kálvárián álló Havas Szűz Mária-templomban került sor.

Június 23–26., Krynica (Lengyelország) – Megrendezték a 8. Ruszin Világkongresszust. A Kongresszus elnökévé Paul Robert Magocsi kanadai akadémikust választották.

Június 25–26., Mezőlaborc – 43. alkalommal rendezték meg a kulturális és sportfesztivált, amelyen hazai és külföldi ruszin folklórcsoportok mutatkoztak be (a Slavjane folklórcsoport pl az USA-ból érkezett).

Június 25., Endrevágása – Ünnepi megemlékezést tartottak a faluról szóló első írásos feljegyzés 650. évfordulója alkalmából, a rendezvényen részt vett a görög katolikus egyházmegye püspöke, Ján Babiak is.

Június 25., Mezőlaborc – A 2004-es Andy Warhol Díjat Ivan Nestor-Šafranko festőművész és Michal Šmajda néprajzkutató, folklorista és író vehette át. Az elismerést az Andy Warhol Társaság és a mezőlaborci Modern Művészetek Múzeuma ítélte oda. Az eperjesi Ivan Nestor-Šafranko több évtizedes művészeti és pedagógiai tevékenységéért, valamint a szlovák modern művészet fejlődéséhez való hozzájárulásáért részesült az elismerésben, a laborcrévi Michal Šmajdát a szlovákiai ruszinok néprajzi, folklorisztikai és antropológiai kutatása terén elért eredményeiért díjazták. A díjat 1994-től adják át. A mezőlaborci Modern Művészetek Múzeumának a kuratóriuma tesz javaslatot a díjazottakra, a javaslatot pedig az Andy Warhol Társaság tiszteletbeli elnöke, Andy Warhol bátyja, John Warhola hagyja jóvá, aki egyben a New York-i Andy Warhol Foundation for The Visual Arts alelnöke.

Július 2–3., Utcás – 36. alkalommal rendezték meg a ruszin folklórfesztivált.

Július 3., Cseres – A településről szóló első írásos feljegyzés 650. évfordulója alkalmából ruszin folklórfesztivált szerveztek.

Július 5., Lublóvár – A Ruszin Hagyományok és a Szláv Testvériség Napjai keretében megrendezték a Lublóvár Fesztivált, melyen 170 résztvevő lépett fel a ruszin, gorál és szepességi falvakból.

Július 9–10., Laborcő – A községi hivatal, a helyi mezőgazdasági szövetkezet, a helyi erdőgazdaság és a Ruszin Megújulás Szlovákiában mozgalom megrendezte a Laborcő énekel és sportol elnevezésű rendezvényt.

Július 7–9., Felsővízköz – Megrendezték a Felsővízközi Napokat a településről szóló első írásos feljegyzés 650. évfordulója alkalmából.

Július 10., Felsőcsernye – Ruszin folklórfesztivált rendeztek.

Július 10., Szinna – Megrendezték a két ártéri település, Zvala és Poprádófalú szülötteinek a találkozóját.

Július 24., Bártfafürdő – 12. alkalommal rendezték meg a Ruszin és Sárosi Folklórcsoportok Szemléjét (a Ruszin Megújulás Szlovákiában mozgalom, Bártfa városa és a Sárosi Múzeum szervezésében).

Július 30., Kiskemence – Megrendezték a Ruszin Hagyományőrző Fesztivált.

Augusztus 5., Mezőlaborc – Andy Warhol parókáit viselő emberek pózolnak a portrék előtt és nem szokványos imát mondanak a neves művészért. Az akcióra a mezőlaborci Andy Warhol Modern Művészetek Múzeumában került sor a pop-art megalapítója születésének a 77. évfordulója alkalmából.

Augusztus 5–7., Mikó – Megrendezték a Pop Art Mikó elnevezésű fesztivál nulladik évfolyamát, amely az Andy Warholnak ajánlott, tizennégy éves múltra visszatekintő Ruszin Kultúra Fesztiváljának a része. A projekt szerzője és szervezője Zora Solejová. A látogatók Andy Warhol szülőhelyén érdekes filmeket tekinthettek meg (pl. Peter Kerekes 66 szezon, Robert Kirchhoff Hej, szlovákok, Katarína Kerekesová A név eredete című filmjét, valamint M. Suchý új alkotásait). A rendezvényen modern és népi együttesek is felléptek, valamint a z érdeklődők kiállításokat is megtekinthettek.

Augusztus 7., Felsőmerse – Ruszin folklórfesztivált rendeztek.

Augusztus 7., Biharó – A község és a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom megszervezte a Dujavské slávnosti elnevezésű rendezvényt, nem maradhatott el a hagyományos tábortűz melletti üldögélés sem.

Augusztus 7., Décső – Szülőfalujába látogatott a világhírű operaénekes, Sergej Kopčák.

Augusztus 7–8., Mokré (Lengyelország) – A lengyelországi település fesztiválján fellépett a Labirčanka folklórcsoport, az együttesnek ez volt a 101. fellépése.

Augusztus 10., Felsővízköz – Megjelent a Bevezetés a 21. század kárpáti turisztikájába című kiadvány, melynek alcíme: A kárpáti faút, Szlovákia. A kötet szerzői: Michal Košť, Ivan Marko és Jaroslav Popovec, a kiadvány a Nemzeti Kulturális Örökségek Megmentése és Felújítása – Fatemplomok a Dukla Alatt elnevezésű nonprofit szervezet gondozásában jelent meg.

Augusztus 13., Mészegető – Megemlékeztek a település első írásos említésének a 405. évfordulójáról.

Augusztus 14–18., Felsővízköz – Az elveszett hagyományok megeléjezése című program keretében, a JUVENTA társaság anyagi támogatásával szlovákiai, görögországi, bulgáriai és litvániai fiatalok vettek részt a végrosztokai Csillagvizsgáló palástjának a felújításában. A külföldi fiatalok találkoztak a falu lakóival, akik megismertették velük a régió történetét, a ruszin szokásokat és hagyományokat.

Augusztus 20–21., Komlóspatak – A Ruszin Hagyományőrző Napok keretében megrendezték a Komlóspataki Kenyér Napjait. A programban kenyér dagasztása és sütése, szentmise és folklórműsor szerepelt.

Augusztus 26–28., Pozsony – Második alkalommal rendezték meg a Nemzeti Kisebbségek Fesztiválját, az innovatív társadalmi-kulturális rendezvény a Szlovákiában élő

nemzetiségek kultúrájának a gazdagságára, az élő hagyományokra igyekszik felhívni a figyelmet. A rendezvényen bemutatkozott az eperjesi Alekszandr Duhnovics Színház, a homonnai Chemloňačik együttes, a kiskemencei Barvinok folklórcsoport. A fesztivál keretében nyílt meg a Ruszinok Szlovákiában című kiállítás.

Augusztus 26–28., Bártfa – Megrendezték a Bártfai Vásár 34. évfolyamát és a Szlovákiai Fúvósok Vándorfesztiváljának a 13. évfolyamát.

Szeptember 7., Szepesjakabfalva – A Kečera folklórcsoport az Amerikában élő földjei számára lakodalmi műsort állított össze. Michal Kundľa, Anna Bondrová és Eva Fáberová nem feledkezett meg a népviseletekről, a lovakról, az egyházi szertartásról sem.

Szeptember 9–11., Alsótaróc – A község megemlékezett a település első írásos említésének a 650. évfordulójáról. Ebből az alkalomból kitüntették a falj jeles szülötteit és lakóit.

Szeptember 11., Bélavézse – A község megemlékezett a település 1355-ös első írásos említésének a 650. évfordulójáról. A 19. században egy ideig a faluban élt a két legjelentősebb ruszin nemzetébresztő, Alekszandr Duhnovics és Alekszandr Pavlovics.

Szeptember 14., Györgyöldje – A Védjük a Dukla Alatti Tájat polgári társulás 30 útmenti keresztet állított helyre. A projektet az SZK Pénzügyi Minisztériuma támogatta. Györgyöldjén a helyreállított keresztet megszentelték.

Szeptember 21–25., Homonna, Mezőlaborc, Szinna – Megrendezték a Népem Dalai ruszin népdalfesztivál 4. évfolyamát. A rendezvényt a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom szervezte.

Szeptember 23., Eperjes – Tudományos szemináriumot rendeztek a ruszin nyelv kodifikálásának a 10. évfordulója alkalmából.

Szeptember 24., Kassa – A Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom helyi szervezete kirándulást szervezett A Felső-Szepesség fatemplomai nyomában címmel.

Szeptember 30., Ólubló – A Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége, a Szlovák Rádió, a Pátria Rádió és a Regina Rádió a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom járási szervezetével együttműködve megismételte a ruszin népdalokból összeállított, A čija to chyža... című koncertet, amelyre a Szlovák Rádió nemzetiségi-etnikai adása megalakulásának a 70. évfordulója alkalmából került sor.

Október 1., Mérfalva – 5. alkalommal iktatták be ünnepélyesen tisztségükbe az 1770-ben épült Pokrova Presviatej Bohorodici templom kitorait (patrónusait). Patrónussá Regina Ovesny Strakát és Ján Figelt választották. A keleti rítusú fatemplom a nemzeti kulturális műemlékek közé tartozik.

Október 9., Homonna – Az Alekszandr Duhnovics Színház előadásában a Járási kórház, avagy Az ezredes felesége című darabot láthatták az érdeklődők. Az előadást a

Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége és a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom Homonnai Járási Szervezete szervezte.

Október 16., Felsővízköz – A Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége és a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom Felsővízközi Járási Szervezete megszervezte az Alekszandr Duhnovics Színház előadását, az érdeklődők Miloš Karasek Peron című darabját láthatták. Az Alekszandr Duhnovics Színház a Peron című darabbal képviselte a kortárs szlovákiai drámát az Új Európai Színmű elnevezésű nagy nemzetközi fesztiválon Wiesbadenben az elmúlt évben.

Október 16., Homonna – A pravoszláv Szt. Cirill és Metód-templomban megalakulása 10. évfordulója alkalmából egyházzenei koncertet adott a Pravoszláv Egyházi Kórus.

Október 25–27., Eperjes, Felsővízköz – Megrendezték Európa görög katolikus püspökeinek a találkozóját. A görög katolikus püspökök eperjesi találkozójaához kapcsolódva a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom felszólította a résztvevőket, hogy támogassák a szlovákiai ruszinok és a ruszin görög katolikus egyház vallási és nemzeti jogainak a törvényes rendezését.

November 2., Kassa – A nemzeti kisebbségek televíziós és rádiós műsorainak Szülőföldem elnevezésű nemzetközi fesztiválján díjat nyert Andrej Kandrác Ruszinok Romániában című műsora – Pátria Rádió, Ruszin adás, Kassa.

November 5., Kiskemence – A ruszin település megemlékezett a falu első írásos említésének a 690. évfordulójáról.

November 7., Peticse, Homonna – Koncert a szlovák–ruszin testvériség tiszteletére.

November 7., Eperjes – Elhunyt Vasiľ Turok, az eperjesi Alekszandr Duhnovics Színház dramaturgia. 1989 után a ruszin nemzeti mozgalom egyik alapítója volt, néhány választási időszakon át a Ruszin Megújódás Szlovákiában mozgalom és a Ruszin Világkongresszus Tanácsának az elnöki tisztét is betöltötte.

November 15., Eperjes – A Szlovákiai Ruszin Írók Társasága irodalmi szemináriumot rendezett. Témái: A jelenkori ruszin folklór, A kortárs ruszin dráma, A kortárs ruszin irodalom és A múlt ruszin irodalma.

November 16., Pozsony – A Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége találkozót és beszélgetést szervezett a szlovák parlament képviselőjével, Jaroslav Ivančoval.

November 24., Eperjes – Az eperjesi Alekszandr Duhnovics Színház megemlékezett a színház alapítólevele aláírásának a 60. évfordulójáról.

December 2., Eperjes – Az Alekszandr Duhnovics Színház bemutatta Csehov Ványa bácsi című színművét. A társulat az előadást az elhunyt Vasiľ Turok emlékének ajánlotta, aki az előadás létrehozásában fordítóként és dramaturgként működött közre.

December 5., Eperjes – A Ruszin Megújhdás Szlovákiában mozgalom és az Alekszandr Duhnovics Színház klubestet rendezett Rudolf Smoter, a PULS szölistája tiszteletére, 70. születésnapja alkalmából.

December 10., Eperjes – Megalakulásának 15. évfordulóját ünnepelte a Ruszin Megújhdás Szlovákiában mozgalom.

December 11., Felsővízköz – Megrendezték a Betlehemi Este 13. évfolyamát.

December 15., Pozsony – A Szlovákiai Ruszin Értelmiségiek Szövetsége találkozót szervezett Alexander Dulebával, a Szlovák Külpolitikai Társaság Kutatóközpontjának igazgatójával. A találkozó központi témája az aktuális ukrainai helyzet volt, egy évvel a „narancsos” forradalom után.

December 17., Ladomérvágása – A SYNDESMOS, a Szlovákiai Ifjú Pravoszlávok Testvérisége a községi hivatallal együtt Betlehemi Estet szervezett.

December 20., Pozsony – Az U Viflejemi novyna című koncerten fellépett a Kyrilomethodeon görög katolikus egyházi kórus. Elhangzottak Rimszkij-Korszakov, Saposnyikov, Bortnyanszkij, Ivanov, Csajkovszkij és Ladizsinszkij szerzeményei, valamint ismert karácsonyi dalok.

December 21., Ólubló – A Ruszin Megújhdás Szlovákiában mozgalom járási szervezete Betlehemi Estet szervezett.

December 25., Laborcő – A Ruszin Megújhdás Szlovákiában mozgalom helyi szervezete és a Haburčanka folklórcsoport megszervezték a Roždetvennyj koncert 2. évfolyamát.

2.5. Az ukrán kisebbség

Január 26., Homonna – A 2005-ös évre szóló alkotó együttműködésről kötöttek szerződést a Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Egyesületének és a Kárpátaljai Állami Közigazgatás Kulturális Igazgatóságának a részvételével. A szerződést Ivan Laba, a Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Egyesülete KT elnöke és Vasyl Kobaľ, a kulturális igazgatóság helyettes vezetője írta alá. Az ünnepélyes eseményen szlovák részről jelen volt többek között az Eperjesi kerület kulturális szakosztályának vezetője, Eva Arvajová és a Homonnai Területi Hivatal előljárója, Anna Suchá, az Eperjesi Ukrán Konzulátus részéről pedig Ukrajna főkonzulja, Inna Ohnivec és Ukrajna nemzeti művésze, Stepan Giga.

Február 17., Eperjes – A Platan vendéglőben kiállítás nyílt az ungvári ukrán Odarka Dolhos képzőművész műveiből, és ugyanitt került sor az ukrán Olekszandr Smyk intim lírai verseinek ősbemutatójára Két test... két lélek címmel, a kötet kétnyelvű kiadásban, ukránul és szlovákul jelent meg.

Március 9., Eperjes - Az Egyesített Ukrán Tanítási Nyelvű Iskolában ünnepi akadémiát rendeztek a legjelentősebb ukrán költő, Tarasz Sevcsenko születésének 191. év-

fordulója alkalmából. Az ünnepélyes találkozót az iskolával együtt a Szlovákiai Ukrán Írók Egyesülete és a Szlovákiai Ukránok Társasága szervezte.

Március 21., Eperjes – A zsűri értékelésével fejeződött be a kezdő ukrán prózaírók és költők versenyének a 12. évfolyama, amelyet a Vihorlati Könyvtár rendezett. A versenyen 23 fiatal szerző vett részt 25 művel.

Április 23., Izbugyabéla – Irina Nevycká Szlovákiában alkotott ukrán író nő szülőfalujában került megrendezésre a 15. Női Előadóművészek Seregszemléje, amelyet az író nő emlékének ajánlottak. A szemle részeként leleplezték Irina Nevycká emléktábláját és felavatták az író nő emlékszobáját. Az ünnepélyes eseményen részt vett Ukrajna eperjesi főkonzulja, Inna Ohnivec is.

Május10–11., Eperjes – A Pedagógiai Módszertani Központban 44. alkalommal rendezték meg az Alekszandr Duhnovics Drámái és Művészi Szava elnevezésű fesztivált, az ukrán vers- és prózamondók versenyét. 16 iskolából 49 előadó vett részt a versenyen, akik 34 szlovák és ukrán szerző művét adták elő. 2 versenyző saját művel is bemutatkozott.

Május12., Mezőlaborc – Az Alekszandr Duhnovics Drámái és Művészi Szava elnevezésű fesztivál második részében, melynek a mezőlaborci Eurohotel adott helyet, az irodalmi-zenei részben bemutakoztak Ukrajna kárpátaljai területének a művészei.

Május19–20., Kamenyec-Podolszk (Ukrajna) – Az ukrán város ünnepeinek keretén belül adták át az eperjesi Mikuláš Mušinka akadémikusnak, ismert néprajzkutatónak és etnográfusnak a Kamenyec-Podolszki Egyetem tiszteletbeli professzori címét.

Június 1–3., Eperjes – Gazdag programot kínált a város lakóinak az Ukrán Kultúra Napja eseménysorozata. A rendezvényen részt vett a Kárpátaljai Területi Ukrán Zenés-Drámai Színház, megnyitották Hanna Landovszka ungvári képzőművész kiállítását és bemutatták Ivan Jackanin ukrán író új könyvét.

Június 4–5., Kövesfalu – 40. alkalommal rendezte meg a Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Folklórfesztiválját az Ólublói járásban található településen a Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Egyesülete Központi Tanácsa. Az énekkarok versenyén, amely a fesztivál része, 17 csoport vett részt. A felnőttek kategóriájában az első helyet a tölgyeshegy Dobrova női énekkar nyerte el, a gyermekek kategóriájában, amelyet a fesztiválon első alkalommal értékelték, a felsővízközi DSS Makovička lett az első. A fesztivál fődíjasa a Jastrabčan gyermekcsoport lett Felsőkányáról.

Június 17–19., Felsővízköz – A Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Központi Tanácsa 51. alkalommal szervezte meg a Ruszin és Ukrán Kultúra Fesztiválját.

Augusztus11–13., Eperjes, Kassa, Felsővízköz – A Szlovákiai Ruszin–Ukrán Szövetség meghívására az USA-ból Kelet-Szlovákiába érkezett az Ukránok Világszövetségének elnöke, Askold Lozynszkij.

November 6., Szinna – A Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Központi Tanácsa megszervezte az Egyházi Zenei Napokat.

November 11–13., Kassa, Aranyida – Megrendezték a XI. Európai Ukrán Kongresszust, amelynek tagja a Szlovákiai Ruszin-Ukrán Szövetség is. Az eddigi elnök, a szlovákiai Levka Dohovics helyett a magyarországi Jaroslava Horthyánit választották elnökké.

November 12., Kassa – A Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Regionális Tanácsa mellett működő Kárpátok ukrán énekkar alapításának 20. évfordulója alkalmából ünnepi koncertet rendeztek, melyen az énekkar és annak vendégei léptek fel.

November 24., Pozsony – Az ukrán miniszterelnök, Jurij Jehanurov szlovákiai látogatása során találkozott az ukrán nemzeti kisebbség képviselőivel.

December 3., Bártfa – 33. alkalommal rendezték meg a Makovická Struna elnevezésű népművészeti fesztivált. A regionális fordulók 60 győztese 43 népdallal szerepelt. A verseny győztese a vereshegyi Peter Volčko lett.

December 5–6., Eperjes, Kassa, Homonna – A Szlovákiai Ukrán Írók Szövetsége és a Szlovákiai Ruszinok és Ukránok Szövetsége beszélgetéssorozatot szervezett, amelyen ukrainjai írók, pl. Petro Hodanics és Vaszil Kuzan vettek részt.

December 16., Eperjes – Megtartották a Szlovák-Ukrán Társaság klubjának alakuló közgyűlését.

2.6. A német kisebbség

Január 12., Igló – Megrendezték a felső-szepességi németek farsangi találkozóját.

Január 14., Budapest (Magyarország) – A SZNM – A Kárpáti Német Kultúra Múzeuma kiállítással mutatkozott be Budapesten, a Magyarországi Németek Házában, a kiállítás a kárpáti németek történetét és kultúráját mutatta be.

Január 19., Berlin (Németország) – Szakmai szemináriumot szerveztek, melynek témája a kárpáti németek története és kultúrája volt, a vezető előadást Ondrej Pöss, a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének elnöke tartotta meg.

Január 26., Pozsony – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete nyilatkozatot adott ki Auschwitz felszabadulásának a 60. évfordulója alkalmából, melyben kifejezte legmélyebb sajnálatát a zsidó és roma családok elképzelhetetlen szenvedése miatt, és bocsánatot kért mindazon kárpáti németek nevében, akik felelősek voltak a borzalmak elkövetéséért.

Február 2., Bajmóc – Modern szülőágyat adott át ünnepélyes keretek között a bajmóc-i kórháznak Ondrej Pöss, a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének elnöke. Az ágy

a Német Szövetségi Köztársaság ajándéka volt. Február 10-én hasonló ajándékot adtak át az ólublói és a Vyšné Hágy-i kórháznak.

Február 4., Pozsony – Elhunyt a szepesbélaei születésű Aurel Roth, a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének alapító tagja, a pressburgi régió elnöke.

Február 7., Pozsony – A Szlovák Köztársaság elnöke fogadta a szlovákiai kárpáti németek képviselőit, és megbeszélte velük az aktuális kérdéseket és problémákat.

Február 18–19., Kassa – Megtartották a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete vezetői tagjainak a munkaértekezletét, amelyen megvitatták az egyesület további tevékenységével kapcsolatos kérdéseket.

Február 19., Modor – Megtartották a kárpáti németek ifjúsági szervezete, az IkeJA-KDJ képviselőinek a tanácskozását. Értékelték a 2004. évi célok teljesítését, és megvitatták a 2005. évi terveket.

Február 22., Szepesremete – A hagyományos irodalmi esten olyan nagyságok évfordulóiról emlékeztek meg, mint Friedrich von Schiller, Hans-Christian Andersen és Albert Schweizer.

Február 24., Pozsony – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének képviselői német iskola létrehozásáról tárgyaltak Pozsonyban.

Március 1., Pozsony – Megtartotta alapító összejövetelét a Szlovák–Német Társaság, melynek tevékenységébe bekapcsolódott a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete is.

Március 22., Mecenzéf – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete mecenzéfi, stószai és kassai tagjainak a találkozóján, a mecenzéfi Találkozások Házában megvitatták a Bódva-völgyi németek kulturális tevékenységének kérdéseit.

Április 26., Pozsony – Megalakult a német–szlovák iskola.

Április 29–30., Csermend – Megrendezték a csermendi és környékbeli németek hagyományos találkozóját. A rendezvényhez terjedelmes kultúrműsor és kirándulás is kapcsolódott.

Május 8., Pécs (Magyarország) – A Kárpáti Német Kultúra Múzeuma a kárpáti németeket bemutató kiállítással szerepelt a dunamenti svábok központjában, Pécssett/Fünfkirchenben. A kiállításhoz kapcsolódott Ondrej Pöss, a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete elnökének az előadása.

Május 15.–17., Dobsina – Megrendezték Dobsina szülötteinek a II. világtalálkozóját.

Május 28–29., Karlsruhe (Németország) – 29. alkalommal rendezték meg a Kárpáti Németek Szövetségi Találkozóját Németországban. A rendezvényen részt vettek az el-

nöki hivatal képviselői is. Ezen a találkozón fogadták el a Kárpáti Németek Nyilatkozatát.

Május 29., Németország – Ondrej Pösst, a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének elnökét kitüntette a Németországi Kárpáti Németek Egyesülete.

Június 18., Přerov (Csehország) – Megemlékezést tartottak annak a 265 kárpáti németnek a meggyilkolása 60. évfordulója alkalmából, akik a háború befejezése után az otthonaikba kívántak hazatérni.

Június 19., Kassa – Kulturális délutánt szervezett a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének helyi szervezete, melyen énekkaruk, a Nachtigall lépett fel.

Június 20. – Ilpo Tapani Piirainen, a münsteri egyetem professzora, akinek kutatási területe a középkori német nyelv alakulása a mai Szlovákia területén, megkapta a legjelentősebb levéltárosi elismerést, a František Vítázoslav Sasinek Emlékérmét.

Június 28–július 8., Késmárk – A késmárki alapiskolába látogatott a németországi, rheinbachi testvériskola küldöttsége. A találkozó témája a szepességi németek története és kultúrája volt.

Június 29., Stubnyafürdő – Megrendezték a kelet-közép-európai német kisebbségek ifjúsági szervezeteinek a szemináriumát, melyen részt vettek a szlovákiai kárpáti német fiatalok képviselői is.

Július 9., Mecenzéf – Megrendezték a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete 5. régiójának hagyományos Német Ünnepségét, amelyen a magyarországi Radka képviselői is részt vettek. A rendezvényen mecenzéfi, kassai és komlóskerti német művészeti csoportok léptek fel.

Július 15., Pozsony – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete átvehette a Szentszék köszönőlevelét, amiért gratuláltak XVI. Benedek pápává választásához.

Július 23–24., Modor – Modor mellett, Zochova chatán megrendezték a Kis-Kárpátok híres német favágói leszármazottainak az első találkozóját. A rendezvényhez előadások és egy kisebb kiállítás is kapcsolódott, feltételezhető, hogy a találkozókból hagyomány válik.

Július 24., Szomolnok – Megtartották a szomolnoki és a szomolnokhutai németek hagyományos ünnepségét. Ez alkalommal a rendezvény fő témáját az alsó-szepességi bányavidék hagyományos bányászszokásai alkották.

Július 25–29., Késmárk – Megrendezték a hagyományos nyári gyermektábort, melynek egyik legfőbb célja a gyermekek nyelvtudásának az elmélyítése.

Július 29., Erdős – Megrendezték a felső-szepességi német énekkarok hagyományos fesztiválját.

Július – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének a tagjai július első napjaiban Közép-Szlovákiában a környékbeli települések egykori német lakosaival találkoztak. A találkozóhoz a környékbeli művészeti csoportok fellépése kapcsolódott.

Augusztus 1–5., Mecenéz – Megrendezték a hagyományos nyári gyermektábort, melynek egyik legfőbb célja a gyermekek nyelvtudásának az elmélyítése volt, de a résztvevők megismerkedhettek a hagyományos német szokásokkal és kultúrával is.

Augusztus 8–15., Jóka – Megrendezték az országos kárpáti német nyári gyermektábort.

Augusztus 20., Felsőstubnya – 14. alkalommal rendezték meg a hauerlandfestivalt, Közép-Szlovákia ezen német régiója német művészeti csoportjainak a seregszemláját.

Augusztus 26–28., Pozsony – Második alkalommal rendezték meg a Nemzeti Kisebbségek Fesztiválját. A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületét a felsőturcseki folklór-csoport, a a kovácspalotai ifjúsági énekkar, a mecenézi csipkeverők és a németprónai hírnő asszonyok képviselték.

Szeptember 15–16., Sibia (Románia) – Megrendezték a kelet-közép-európai német kisebbségek képviselőinek a szemináriumát. A rendezvényen nyilatkozatot fogadtak el, mely az ifjúság körében folytatott munka jelentőségét méltatta Európa jövője szempontjából.

Szeptember 17., Dunahidas – Találkozót szerveztek az eredetileg német település szülöttei. Az istentisztelet után több mint kétszázötvenen emlékeztek meg szülőhelyük gazdag hagyományairól és kultúrájáról.

Szeptember 15–18., Hohen Neuendorf (Németország) – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének kassai énekkara, a Nachtigall részt vett a Hohen Neuendorfban, Brandenburgban nyolcadik alkalommal megrendezett Keletnémet Kulturális Napon.

Szeptember, Szlovákia – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének helyi szervezetei megemlékeztek az egyesület megalakulásának a 15. évfordulójáról.

Október 3., Pozsony – Megtartották a Kárpáti Német Tanács ülését, melyen részt vett a Német Szövetségi Köztársaság újonnan kinevezett szlovákiai nagykövete, Jochen Trebesch is.

Október 15., Kékelő – Megrendezték a település szülötteinek a találkozóját, számos vendég érkezett Németországból és Ausztriából is.

Október 24–25., Hersbruck (Németország) – Megrendezték a Bódva-völgye szülötteinek a találkozóját. A rendezvényen a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének számos mecenézi és stósi tagja vett részt.

Október 29., Stuttgart (Németország) – Rendezvényt szerveztek a szépeességi városok mint a műveltség és a kultúra központjai tiszteletére. Az rendezvényen aktívan részt vettek a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének tagjai is.

Október 29–30., Brüsszel (Belgium) – Megrendezték a Német Médiumok Szerkesztőinek a Nemzetközi Találkozóját, melyen részt vettek a szlovákiai német folyóirat, a Karpatenblatt képviselői is.

November 3., Pozsony – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének tagjai megszervezték hagyományos megemlékezésüket a ruzsinovi német katonai temetőben.

November 7., Késmárk – Kultúrdélelőtött szervezett a kárpáti németek ifjúsági szervezete, az IkeJA-KDJ.

November 18., Pozsony – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete megkapta a Szlovák Köztársaság kulturális miniszterének kitüntetését.

November 18., Pozsony – A Prímási palota Tükörtermében ünnepi közgyűlést tartottak a A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete megalakulásának a 15. évfordulója alkalmából. A rendezvényen részt vettek a A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének tagjai, a diplomáciai testületek képviselői, az Elnöki Hivatal, a Kormány és a Parlament képviselői. A rendezvényen átadták a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének emléklapoktjeit.

November 18., Pozsony – A Szlovák Köztársaság elnöke, Ivan Gašparovič jókívánságait fejezte ki a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete megalakulásának a 15. évfordulója alkalmából.

November 28–30., Pozsony – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete vendégül látta az osztrák parlament küldöttségét, amely a szlovákiai német kisebbség helyzete iránt érdeklődött.

December 4., Kassa – A Művészetek Házában koncertet szerveztek a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesülete kassai, mecenzéfi, stószai és eperjesi szervezetei tagjainak a részvételével. Az est vendégei a nyíregyházai német kisebbség képviselői voltak.

December 6., Pozsony – A Szlovák Köztársaság elnöke, Ivan Gašparovič fogadta a Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének a képviselőit. A találkozón megvitatották a szlovákiai németek életével kapcsolatos problémákat.

December 17., Poprád – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének helyi szervezete karácsonyi találkozót szervezett a gyermekek számára, a rendezvényen az ünnephez kapcsolódó német szokásokat elevenítették fel.

December 19., Pozsony – A Pavol Országh Hviezdoslav Színházban jótékonyági koncertet tartottak Herz in den Händen – eine Weihnachtsbotschaft von Pressburg an Wien címmel.

December, Szomolnok – A Szlovákiai Kárpáti Németek Egyesületének helyi szervezete régi fotók alapján helyreállította a helyi templom betlehemét.

2.7. A lengyel kisebbség

Január 11., Miskolc (Magyarország) – Megnyílt a 4 ég című kiállítás, amelyen V4 tagállamaiban élő lengyel képzőművészek mutatkoztak be.

Január 27., Vágbeszterce – Megrendezték a lengyelek és barátaik hagyományos újrési találkozóját.

Január 27., Pozsony – A Lengyel Intézetben megnyílt a SpišArt című kiállítás.

Február 5., Pozsony – A Dukla hotelben hetedik alkalommal rendezték meg a Szlovákiai Lengyel Bált.

Március 29., Pozsony – A lengyel kisebbség képviselői a lengyel Szenátus elnökével, Longin Pastusiakkal találkoztak.

Április 7., Pozsony – Károlyfaluban lengyel misét tartottak, megemlékezve a pápa haláláról.

Április 11., Kassa – Megnyílt a 4 ég című kiállítás, amelyen V4 tagállamaiban élő lengyel képzőművészek mutatkoztak be.

Április 22., Marchegg (Ausztria) – Megnyitották a SpišArt című kiállítást.

Április 23–24., Liptószentmiklós – Megtartották a Lengyel Klub rendkívüli közgyűlését.

Június – A Lengyel Klub regionális szervezetei tanévzárót tartottak a lengyel nyelviskolákat látogató gyermekeknek.

Július 4., Trencsén – A Lengyel Klub Barátság határok nélkül címmel kulturális és integrációs találkozót szervezett.

Szeptember 23–25., Rajecfürdő – A Lengyel Klub turócszentmártoni regionális szervezete országos ifjúsági találkozót szervezett.

Szeptember – Tanévkezdés a Lengyel Klub regionális nyelviskoláiban.

Szeptember, Lengyelország – A Szlovákiában megjelenő lengyel havilap, a Monitor Polonijny főszerkesztője részt vett a XIII. Külföldön Dolgozó Lengyel Újságírók Világforumán.

Szeptember, Kassa – a Műszaki Múzeumban megnyílt az Út a szabadságba a Szolidaritáson át című kiállítás.

November 12., Pozsony – A lengyel államünnep, a Függetlenség napja (november 11.) alkalmából a Lengyel Köztársaság elnöke a Lengyel Klub néhány tevékeny tagját is kitüntette, akik az elismerést Lengyelország szlovákiai nagykövetétől, Zenon Kosiniak-Kamyszról vehették át.

November 16., Igló – A Szepességi Művészek Galériájában megnyílt Henryk Males fotográfus *W stronę człowieka* című kiállítása.

November 16., Kassa – Lengyel filmeket vetítettek, az érdeklődők P. Valcechci Karol, *człowiek*, który został papieżem és R.Brylksi *Żurek* című filmjét tekinthették meg.

November 19., Pozsony – A Lengyel Intézetben ünnepséget tartottak a Monitor Polonijny című lengyel folyóirat megalapítása 10. évfordulója alkalmából.

November 30., Nyitra – A szlovákiai Lengyel Klub integrációs találkozót szervezett a cseh kisebbség tagjai számára.

November–december, Kassa – Megrendezték a IX. Lengyel Kulturális Napokat.

December 14., Pozsony – Megtartotta ülését a Lengyel Klub Tanácsa.

2.8. A horvát kisebbség

Január 1., Pozsony – A Čunovski bečari folklórcsoport a Szt. Vince-templomban lépett fel.

Január 15., Horvátgurab – Megrendezték a hagyományos Horvát Bált.

Január 27., Pozsony – Dévényújfalú városrészben megtartották a Horvát Csütörtökre című klubestet, melynek témája az elfeledett örökség volt.

Február 6., Pozsony – A horvátok részt vettek a hagyományos zárándoklaton a dunacsúni „Celjanskoj Máriához”.

Február 24., Pozsony – Dévényújfalú városrészben megtartották a Horvát Csütörtökre című klubestet, melynek témája a dévényújfalui cigány/roma közösség volt.

Március 6., Pozsony – Dévényújfaluban megtartották a Horvát Kulturális Szövetség éves taggyűlését, a rendezvényen fellépett a Rosica, a Črip és a Grbarčieta folklórcsoport.

Március 14., Pozsony – A szlovák és a horvát miniszterelnök látogatásával tisztelte meg a dévényújfalui horvát kisebbség képviselőit.

Április 3., Pozsony – A Grbarčieta gyermek folklórcsoport fellépett a Segítség Ázsiának elnevezésű jótékonyági koncerten.

Május 21–29., Pozsony – Dunacsún városrész ausztriai és magyarországi horvát zarándokokat látott vendégül.

Június 18–19., Pozsony – Dévényújfalú városrészben 17. alkalommal rendezték meg a Horvát Kultúra Fesztiválját. A rendezvényen szlovákiai, magyarországi, ausztriai és horvátországi folklórcsoportok léptek fel.

Július 2., Zágráb (Horvátország) – A Grbarčieta folklórcsoport részt vett a gyermek folklórcsoportok nemzetközi fesztiválján.

Július 4–7., Sopron (Magyarország) – A Grbarčieta és a Čunovski bečari folklórcsoportok részt vettek a 2. Tamburaški i plesački tabor fesztiválon.

Augusztus 6., Pozsony – Dunacsún városrészben megrendezték a Horvát Kulturális Napot.

Augusztus 26., Pozsony – A Grbarčieta gyermek folklórcsoport fellépett a II. Nemzeti Kisebbségek Fesztiválján.

Szeptember 4., Horvátgurab – A Chorvatanka folklórcsoport fellépett a Horvátgurabi Napok fesztiválon.

November 11., Horvátgurab – A Horvát Kulturális Napon felléptek a Szlovákiai Horvát Kulturális Szövetség művészeti csoportjai.

November 19–20., Pozsony – Dunacsún városrészben Horvát Kulturális Napokat tartottak.

November 24., Pozsony – Dévényújfalú városrészben megtartották a Horvát Csütörtökre című klubestet, melynek témája a régi dévényújfalui horvát karácsonyi dalok világa volt.

December 3., Pozsony – A Szlovákiai Horvát Kultúra Múzeuma megnyitóján felléptek a szlovákiai horvát kisebbség folklórcsoportjai.

December 15., Pozsony – Dévényújfalú városrészben megtartották a Horvát Csütörtökre című klubestet, melynek témája a horvát karácsonyi hagyományok és szokások köre volt.

2.9. A zsidó kisebbség

Február 17–április 3., Poprád – Az érdeklődők megtekinthették a Yehudhith – Elliot Ross című kiállítást, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

Március 14–április 1., Vágújhely – Az érdeklődők megtekinthették Asia Katz A nő alakjai a galileai elképzelésekben című kiállítását, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

Március 31–április 25., Poprád – Az érdeklődők megtekinthették Milan Veselý Emlékezz! Zachor! című kiállítását, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

Április 30–május 31., Érsekújvár – Az érdeklődők megtekinthették Adolf Frankl Pokolbéli víziók című kiállítását, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

Május 11–június 15., Eperjes – Az érdeklődők megtekinthették Milan Veselý Emlékezz! Zachor! című kiállítását, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

Június 30–november 1., Pozsony – Az érdeklődők megtekinthették Anna Ondrušeková Izrael – ország mindennel, mindenkinek című kiállítását, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

Szeptember 8., Nyitra – A nyitrai zsinagógában ünnepélyes keretek között megnyílt a holokausztnak emléket állító állandó kiállítás, A szlovákiai zsidók sorsa. A megnyíltón részt vett Ivan Gašparovič köztársasági elnök is.

Szeptember 23–október 9., Németország – A Zsidó Kultúra Múzeuma bemutatta Viera Kamenická Pozsony – Chatam Sofer végső nyughelyének városa című kiállítását.

Szeptember 29–október 15., Budapest (Magyarország) – Bemutatkozott a Zsidó Kultúra Múzeuma.

2005. november 9–2006. január 15., Pozsony – Az érdeklődők megtekinthették Zuzana Kumanová Roma holokauszt Szlovákiában 1938–1945 című kiállítását, melyet a Zsidó Kultúra Múzeuma szervezett.

A Zsidó Kultúra Múzeuma gondozásában a Judaica Slovaca sorozatban 2005-ben 5 kiadvány jelent meg: Jozef Sulaček: Fehér köpenyek, Max Stern: Életem bélyege, Acta Judaica Slovaca 11, Isidor Hirsch: Maimonides, Vera Meisels: Kitépett gyökereim.

2.10. Az orosz kisebbség

Január 13., Vágbeszterce – Megrendezték a Szlovákiai Oroszok Szövetsége Vágbesztercei és Trencsényi járásbeli tagjainak az újravi találkozóját.

Január 14., Poprád – Újravi koncert orosz és ruszin dalokkal a Szlovákiai Oroszok Szövetsége szervezésében.

Január 15., Pozsony – Megrendezték a Szlovákiai Oroszok Szövetsége tagjainak a találkozóját. A szövetség elnöke értékelte a Szlovákiában működő alapszervezetek tevékenységét.

Január 15., Besztercebánya – Az újravi koncerten orosz és ukrán dalok hangzottak el.

Január 15., Kassa – A Szlovákiai Oroszok Szövetsége tagjai és barátai együtt köszöntötték az új évet a Juliánus-naptár szerint.

Február 18., Besztercebánya – A besztercebányai Állami Tudományos Könyvtárban megnyílt az Orosz Tanulmányok Központja. A megnyitón részt vettek a pozsonyi Orosz Kulturális és Tudományos Központ, az Orosz Föderáció nagykövetsége, valamint a Szlovákiai Rusziszták Szövetsége képviselői.

Február 25–27., Turócszentmárton, Árvai víztározó – Megrendezték az orosz gasztro-nómiai fesztivált, az Orosz konyha napját. A kétnapos program a hagyományos orosz hideg- és melegkonyha ízeit vonultatta fel. A fesztivál keretében megrendezték a leg-ízletesebb és legeredetibb ételek versenyét is.

Március 19., Vágbeszterce – Megrendezték a Télbúcsúztató fesztivált.

Május 12., Kassa – Megrendezték az orosz próza és költészet felolvasói versenyét.

Május 15., Kassa – A Győzelem Napja alkalmából ünnepi koncertet rendeztek, melyen a háborús évek dalai hangzottak el.

Május – Szlovákia számos városában megemlékeztek azokról az orosz katonákról, akik Szlovákia felszabadításáért áldozták fel életüket a nácik elleni harcokban a második világháborúban.

Augusztus 27., Pozsony – Az aratási munkák befejeződése alkalmából orosz népszokásokból összeállított dramatizált játékot mutattak be. A programban népdalok és néptáncok szerepeltek.

Szeptember 9–11., Turócszentmárton – A Szlovákiai Oroszok Szövetsége megrendezte a helyi szervezetek elnökeinek, gazdasági és kulturális munkatársainak a továbbképzését.

Szeptember 26–30., Kassa – Megrendezték az Orosz Filmfesztivált, amelyen 14 orosz filmet mutattak be, a vetítések mellett orosz dalokból összeállított műsoros esteket is tartottak.

Október 3., Besztercebánya – A városban megrendezték az Orosz Kultúra Hete fesztivált.

Október 22., Poprád – Megrendezték A szláv dalok estje című kulturális rendezvényt – a koncerten a 19. és 20. századi oroszországi zenei élet tárgyi emlékei is megjelentek.

December 3., Kassa – Szergej Jeszenyin-estet rendeztek a kiváló orosz költő emlékére. Az estet a szlovákiai orosz nyelvű versmondóverseny győztese állította össze és vezette.

December 9., Nyitra – Megrendezték az orosz népdalkoncertet.

December 28., Poprád – Megrendezték Az orosz próza és költészet estjét. A rendezvény célja, hogy elsősorban a fiatalabb korosztályt megismertesse a jelentős orosz költőkkel és írókkal.

2.11. A bolgár kisebbség

Január, Pozsony – A Szlovákiai Bolgárok és Barátaiknak Eredeti Kulturális Szövetsége „Hriszto Botev” létrehozta a bolgár filmek klubját, ahol heti egy alkalmommal van lehetőség megismerni a bolgár filmművészetet.

Március 3, Pozsony – Bolgár kulturális fesztivál került megrendezésre a Bolgár Köztársaság nemzeti ünnepe alkalmából (az 500 éves török fennhatóság megszűnésével kapcsolatosan). A fesztivál az SZK Kulturális Minisztériumának anyagi támogatásával került megrendezésre.

Május 21, Mikulčice (Csehország) – Bolgár Kulturális Napok – Cirill és Metód Ünnepek zajlottak Mikulčicén Metód sírjánál. A fesztiválon részt vettek a közép-európai bolgár kisebbségi közösségek képviselői, a szlovákiai bolgárokat a Szlovákiai Bolgárok és Barátaiknak Eredeti Kulturális Szövetsége „Hriszto Botev” képviselte.

Június 2., Pozsony – A Bolgár Kulturális Intézetben megrendezésre került Ivan Vazov bolgár író és költő életét és munkásságát bemutató kiállítás.

Június 4., Gols (Ausztria) – Ünnepeélyes megemlékezésre került sor Hriszto Botev bolgár költő emlékművénél szlovákiai, ausztriai, magyarországi és csehországi bolgár szervezetek részvételével.

Július 5., Fertőd (Magyarország) – A Szlovákiai Bolgárok és Barátaiknak Eredeti Kulturális Szövetsége „Hriszto Botev” bolgár kulturális nemzetközi fesztiválon vett részt Fertőd városában.

Október, Pozsony – Tudományos konferenciák, művészeti programok és koncertek zajlottak abból az alkalomból, hogy a Comenius Egyetemen 80 éve folyik a bolgár nyelv oktatása. Az ünnepségeken részt vett többek közt Ivan Gašparovič köztársasági elnök is.

December 3., Pozsony – Hagyományosan megrendezésre került a Bolgár Kulturális Est, amelyen részt vettek többek közt a csehországi, ausztriai és magyarországi bolgár kisebbségek képviselői is.

3. KRONIKA VEREJNÉHO ŽIVOTA 2005 – NAJDÔLEŽITEJŠIE SPOLOČENSKO-POLITICKÉ A KULTÚRNE UDALOSTI V ŽIVOTE NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN NA SLOVENSKU

3.1. Maďarská menšina

6.–7. január, Subotica (Srbsko – Čierna Hora) – Zahraničné maďarské organizácie sa zišli na dvojdnovom rokovaní o výsledkoch referenda o dvojitom štátnom občianstve, ktoré sa konalo v Maďarsku 5. decembra 2004. Záverečné vyhlásenie v mene Strany maďarskej koalície podpísal Béla Bugár.

13. január, Budapešť (Maďarsko) – Predseda SMK Béla Bugár v Budapešti rokoval s maďarským prezidentom Ferencom Mádlom, maďarským premiérom Ferencom Gyurcsányom, predsedkyňou maďarského parlamentu Katalin Szili a maďarským ministrom zahraničných vecí Ferencom Somogyim o situácii, ktorá sa vytvorila po referende o dvojitom štátnom občianstve. Referendum sa konalo 5. decembra 2004.

17. január, Bratislava – Slovenský premiér Mikuláš Dzurinda, slovenský prezident Ivan Gašparovič a predseda slovenského parlamentu Pavol Hrušovský v spoločnom vyhlásení odmietli akékoľvek autonomistické snahy na Slovensku.

17. január, Dunajská Streda – Zanikol magazín Ifi, jediný maďarský celoštátny mládežnícky časopis na Slovensku s celoštátnou distribúciou. Vydavateľom mesačníka, ktorý vychádzal v náklade tritisíc kusov, bolo miestne vydavateľstvo Tashy Agrotrade spol. s r. o.

20. január, Bratislava – Problematika financovania menšinových kultúr bola vyňatá z kompetencií slovenského ministerstva kultúry. V zmysle rozhodnutia vlády sa tejto oblasti v budúcnosti bude venovať vicepremiér pre ľudské práva a národnostné menšiny Pál Csáky.

28. január, Bukurešť (Rumunsko) – Podpredseda slovenskej vlády Pál Csáky rokoval s podpredsedom rumunskej vlády Bélom Markóm. Na stretnutí sa okrem iného hovorilo aj o návrhu zákona o postavení národnostných menšín, ktorý sa pripravuje v oboch štátoch.

28. január, Budapešť (Maďarsko) – Štátna tajomníčka ministerstva kultúry Ágnes Bíró sa stretla so štátnym tajomníkom maďarského ministerstva kultúry Lajosom Vassom. Na stretnutí sa hovorilo o pracovnom pláne slovensko-maďarskej kultúrnej zmiešanej komisie.

31. január, Bratislava – Sándora Alberta, ktorý bol poverený vedením komárňanskej Univerzity Jánosa Selyeho, vymenoval prezident Ivan Gašparovič za rektora univerzity.

4. február, Veľký Krtíš – V meste bola otvorená kancelária ombudsmana, na jej odovzdaní sa zúčastnil aj slovenský ombudsman Pavel Kandráč.

11. február, Galanta – Predseda Úradu pre zahraničných Maďarov József Bálint Pataki a správca Nadácie Pétera Pázmánya Béla Zsille podpísali dohodu o vzdelávaní a výchove v školskom roku 2004/2005, ktorej súčasťou je aj podpora v oblasti učebníc a učebných pomôcok. V zmysle dohody sa medzi maďarskými vzdelávacími inštitúciami na Slovensku rozdelí 200 miliónov korún.

15. február, Budapešť (Maďarsko) – Parlament schválil právnu normu o Fonde Szülőföld. Strana maďarskej koalície v súvislosti s právnou úpravou vzniesla námietky, že konečná podoba zákona bola prijatá bez toho, aby sa k nej mali možnosť vyjadriť Maďari žijúci v zahraničí.

17. február, Bratislava – Múzeum maďarskej kultúry na Slovensku a Etnologické centrum Fórum inštitútu pre výskum menších spoločne v galérii Brämerovej kúrie zorganizovali výstavu s názvom Sakrálne pamiatky na juhu Slovenska.

17. február, Komárno – O päťročnom pláne rozvoja Univerzity Jánosa Selyeho rokovali podpredseda vlády Pál Csáky, štátny tajomník ministerstva školstva László Szigeti, rektor Sándor Albert a predsedníčka kuratória Nadácie Univerzity Jánosa Selyeho Edit Bauer.

24. február, Kráľovský Chlmec – S názvom Helmecci Hírek začalo vychádzať nové regionálne periodikum, ktorého vydavateľom je Občianske združenie Mailáthov kruh.

24.–25. február, Šamorín – Fórum inštitút pre výskum menších usporiadal medzinárodnú konferenciu s názvom Problémy identity v 21. storočí, na ktorej spoločenskí vedci prednášali o otázkach vedomia identity jednotlivca a kolektívu.

28. február, Budapešť (Maďarsko) – Spoločné maďarsko-slovenské vládne rokovanie navrhoval minister bez rezortu zodpovedný za európske záležitosti Etele Baráth podpredsedovi slovenskej vlády Pálovi Csákymu v otázke harmonizácie národných rozvojových plánov. Csáky a Baráth rokovali aj o rozvojových a finančných perspektívach Európskej únie na roku 2007–2013.

1.–31. marec, Nové Zámky – Konal sa XXXVI. ročník Literárnych a kultúrnych dní Gergelya Czuczora.

1. marec, Bratislava – Slovenská vláda rokovala o opatreniach, ktoré treba urobiť v záujme otvorenia hraničného priechodu medzi slovenskými Veľkými Slemencami a ukrajinskými Malými Slemencami.

1. marec, Bratislava – Maďarský veľvyslanec na Slovensku Csaba Győrfi v hoteli Carlton otvoril podujatie Maďarský mesiac, ktorého cieľom je posilnenie hospodárskych a kultúrnych vzťahov medzi Slovenskom a Maďarskom.

3. marec, Bratislava – Podpredseda vlády zodpovedný za ľudské práva a menšinové otázky Pál Csáky Koaličnej rade predložil návrh zákona o financovaní menšinových kultúr.

3. marec, Győr (Maďarsko) – O harmonizácii protichodných stanovísk, ktoré medzi Slovenskom a Maďarskom vyvolalo vodné dielo Gabčíkovo, rokovali poverenec slovenskej vlády Dominik Kocinger a štátny tajomník maďarského ministerstva ochrany životného prostredia a vodného hospodárstva György Erdey.

4. marec, Košice – Divadlo Thália predstavilo divadelnú adaptáciu románu László Dobosa s názvom Földönfutók (Beženci).

4. marec, Nitra – Krajská rada SMK akceptovala demisiu krajského predsedu Miklósa Fehéra, ktorej predchádzali osobné nezhody v regionálnej základnej organizácii strany.

4. marec, Bratislava – Predseda SMK Béla Bugár požiadal maďarského premiéra Ferencu Gyurcsányu o zvolanie Stálej maďarskej konferencie.

10. marec, Pécs (Maďarsko) – Profesor János Perhács, pedagóg nitrianskej Univerzity Konštantína Filozofa, získal čestný doktorát Vedeckej univerzity v Pécsi.

11. marec, Veľké Slemence, Kráľovský Chlmec – Vicepremiér Pál Csáky navštívil východné Slovensko. Pál Csáky okrem iného navštívil aj Veľké Slemence, kde si pozrel stavebné práce na hraničnom priechode Veľké Slemence – Malé Slemence, ktorý bude čoskoro otvorený.

17. marec, Bratislava – Múzeum maďarskej kultúry na Slovensku a Fórum inštitút pre výskum menšín v Brämerovej kúrii spoločne prezentovali publikáciu Maďari na Slovensku (1989–2004), ktorú vydali Fórum inštitút pre výskum menšín a Vydavateľstvo Lilium Aurum. Kniha sumarizuje udalosti za posledných pätnásť rokov, ktoré sa odohrali v živote maďarského spoločenstva na Slovensku.

17.–18. marec, Dunajská Streda – Vámbéryho občianske združenie zorganizovalo V. ročník Vámbéryho dní.

18. marec, Bratislava – Slovenský premiér Mikuláš Dzurinda zaslal pri príležitosti 10. výročia podpísania základnej slovensko-maďarskej zmluvy list maďarskému premiérovi Ferencovi Gyurcsányovi.

18. marec, Bratislava – Árpád Duka-Zólyomi sa vzdal funkcie podpredsedu Strany maďarskej koalície, lebo jeho meno bolo uvedené v zoznamoch agentov štátnej bezpečnosti, ktorý zverejnil Ústav pamäti národa.

18. marec, Ipeľské Predmostie – Občianske združenie Za obnovu ipeľských mostov zorganizovalo odborné fórum o možnosti obnovy ipeľských mostov. Obnova mostov by výrazne napomohla spoločensko-hospodárskemu rozvoju regiónu v povodí Ipľa.

20.–21. máj, Komárno – Študentská sieť spoločne so študentskou samosprávou Univerzity Jánoša Selyeho a kanceláriou Agora usporiadali I. Vedeckú študentskú konferenciu na Slovensku.

1. apríl, Šamorín – Fórum inštitút pre výskum menšín zorganizoval ďalšie rokovanie z radu podujatí známych pod názvom Stretnutie maďarskej inteligencie na Slovensku. Ústrednou témou rokovania bola tentoraz situácia maďarského vysokého školstva na Slovensku.

5. apríl, Komárno – V Múzeu maďarskej kultúry a Podunajska si radom podujatí pripomenuli 60. výročie prijatia Košického vládneho programu. O období v rokoch 1945–1948 a o útrapách menšín na Slovensku v tomto období prednášali historici Katalin Vadkerty, László Szarka a Štefan Šutaj.

6. apríl, Budapešť (Maďarsko) – V zmysle rozhodnutia maďarskej vlády sa od 1. januára 2006 výrazne uľahčí prístup k maďarskému občianstvu pre tých zahraničných Maďarov, ktorí sa chcú v Maďarsku usadiť.

6. apríl, Bratislava – Predseda výboru pre ľudské práva v slovenskom parlamente László A. Nagy sa stretol s delegáciou Rady Európy, ktorá prišla na Slovensko skontrolovať menšinové rámcové dohody. László A. Nagy na stretnutí povedal, že na Slovensku naďalej chýba komplexný zákon o menšinách, ako aj právna úprava o financovaní menšinových kultúr.

9.–10. apríl, Rožňava – S názvom Meniaci sa svet – meniaci sa škola – praktické vedomosti sa konalo XI. Celostátne stretnutie maďarských pedagógov na Slovensku.

12. apríl, Filakovo – Možnosti regionálneho rozvoja na Novohrade boli témou konferencie, na ktorej sa okrem iných zúčastnili minister pre regionálny rozvoj László Gyurovszky a štátny tajomník ministerstva hospodárstva László Pomóthy.

12. apríl, Košice – Po prvý raz sa pri príležitosti narodenia Sándora Máraiho kládli vence k soche spisovateľa, ktorá bola odhalená v novembri 2004. Slávnostný príhovor predniesol Imre Czékmán, konzul Maďarskej republiky v Košiciach.

17. apríl, Komárno – V kostole Svätého Ondreja sa konala svätá omša pri príležitosti 16. Dňa modlitieb, ktorú celebroidal pomocný biskup bratislavsko-trnavskej diecézy János Orosch.

18. apríl, Komárno – Združenie maďarských rodičov na Slovensku založilo internetovú stránku s cieľom efektívnejšie informovať menšinovú maďarskú populáciu.

21. apríl, Malý Krtíš, Lučenec – V prítomnosti premiéra Mikuláša Dzurindu bol slávnostne položený základný kameň priemyselného parku. Stalo sa tak v regióne s najvyššou mierou nezamestnanosti v krajine.

21.–24. apríl, Rimavská Sobota – Položením vencov k soche Mihálya Tompu sa začal XIV. ročník recitátorskej súťaže Mihálya Tompu.

24. apríl, Bratislava – Vo veku 88 rokov zomrel jazykovedec Ferenc Sima, ktorý v minulosti pôsobil na katedre maďarského jazyka a literatúry na Univerzite Komenského v Bratislave.

28.–31. apríl, Putnok (Maďarsko) – S názvom Gemer v centre sa konal VII. ročník slovensko-maďarskej výstavy a trhov Gemerské expo.

28. apríl, Banská Bystrica – Zakladateľ vydavateľstva Kalligram László Szigeti ako prvý dostal novozaloženú Medzinárodnú vyšehradskú cenu, ktorú založili ministri kultúry vyšehradských krajín. Cenu mu odovzdal minister kultúry Rudolf Chmel.

30. apríl, Dunajská Streda – V slovensko-maďarskom pohraničnom regióne bola po prvý raz podpísaná dohoda o cezhraničnej spolupráci na poli zamestnania. Dohodu o spolupráci s cieľom znížiť nezamestnanosť, potlačiť prácu na čierno a vytvoriť slovensko-maďarskú databázu pracovných miest podpísali Obvodný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny v Dunajskej Strede a Centrum práce v župe Győr-Moson-Sopron.

30. apríl, Dvory nad Žitavou – Konalo sa celoštátne stretnutie maďarských historikov, venujúcich sa miestnym dejinám. Témou stretnutia bolo 60. výročie ukončenia druhej svetovej vojny. Cenu Pátria za rok 2005 získali historici Lajos Danajka (Horné Saliby) a János Sándor (Kolíňany).

1. máj, Kováčovce, Pösténypuszta (Maďarsko) – Položil sa základný kameň ôsmich mostov cez Ipeľ, ktoré budú vybudované v blízkej budúcnosti. Základný kameň v úvode Poipeľských európskych dní položila predsedníčka maďarského parlamentu Katalin Szili a podpredseda slovenského parlamentu Béla Bugár.

1. máj, Pápa (Maďarsko) – Stredoveké kostoly na Žitnom ostrove bol názov výstavy, ktorú zo zbierok knižnice Bibliotheca Hungarica zorganizoval Fórum inštitút pre výskum menšín.

4. máj, Budapešť (Maďarsko) – Etnograf József Liszka prevzal na Maďarskej akadémii vied za svoju významnú vedeckú činnosť Cenu Jánosa Aranya.

5. máj, Rimavská Sobota – Na mieste bývalej synagógy bol odhalený pamätník obo-tiam holokaustu.

6. máj, Dunajská Streda – Po šiesty raz sa konala medzinárodná súťaž detských kresieb Žitnoostrovské pastelky.

6. máj, Dunajská Streda – V Galérii súčasného maďarského umenia bola otvorená výstava žitnoostrovského maliara Józsefa Janigu.

10. máj, Bratislava – Na čelo Kultúrneho inštitútu Maďarskej republiky v Bratislave bol vymenovaný Péter Krasztev, ktorý vo funkcii nahradil Évu Molnár Cimbalmosné.

12. máj, Bratislava – Vicepremiér Pál Csáky odovzdal Striebornú plaketu Slovenskej republiky deviatim maďarským osobnostiam, žijúcim na Slovensku (Vilmos Hasák, Valéria Fukári, Béla Szűcs, Elemér Tóth, Erzsébet H. Mészáros, Eszter Kerekes Szobiné, Mária Hlavács, Katalin Rács, Ilona Nagy).

12.–13. máj, Veľké Kapušany – Regionálne združenie na rozvoj podnikania vo Veľkých Kapušanoch zorganizovalo dvojdnú konferenciu s názvom Situácia malých a stredných podnikateľov po rozšírení EÚ. Prednášky sa venovali hospodársky zaostalým slovenským regiónom, ktoré sú obývané Maďarmi, resp. možnostiam rozvoja obcí.

13. máj, Šamorín – V rodisku do informačnej spoločnosti bol názov medzinárodnej konferencie, ktorú organizoval Fórum inštitút pre výskum menších. V rámci konferencie bol v šamorínskej knižnici odovzdaný prvý eMaďarský bod na Slovensku, ktorý ako súčasť 21-bodovej siete bude v juhoslovenských maďarských obciach slúžiť šíreniu informácií v maďarskom jazyku. Na odovzdaní šamorínskeho eMaďarského bodu sa zúčastnil maďarský minister informatiky a telekomunikácií Kálmán Kovács, ako aj predseda Strany maďarskej koalície Béla Bugár.

14. máj, Borša, Bodrogkeresztúr (Maďarsko) – S účasťou 163 slovenských a maďarských pretekárov sa konal I. Rákócziho maratón.

16. máj, Bratislava – Po stý raz bol na javisku uvedený program päťdesiatročného súboru Mladé srdcia Maďarská tanečná škola.

21. máj, Čičov – Bola odhalená prvá socha hunského kráľa Attilu na Slovensku.

26. máj, Kechnec – Prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič navštívil priemyselný park v Kechneci.

27. máj, Budapešť (Maďarsko) – Maďarská Spoločnosť spisovateľov ocenila Lajosa Grendela za román Kráľ Matej v New Honte Cenou spisovateľov.

28. máj, Andovce – Bola odhalená socha rodáka obce, básnika, jazykovedca a literárneho vedca Gergelya Czuczora.

29. máj, Komárno – Za mnohoročnú literárnu, publicistickú a verejnú činnosť v záujme maďarského spoločenstva na Slovensku získal cenu Pro Probitate László Koncsol. Cenu založili maďarskí poslanci slovenského parlamentu.

29. máj, Búč – V centre obce bol otvorený Eszterházyho pamätný park a odhalený prvý pamätník venovaný grófovi Jánosovi Eszterházymu na Slovensku.

30. máj – 4. jún, Dunajská Streda – Po 30. raz sa konal najväčší maďarský detský divadelný festival na Slovensku, Podunajská jar.

30. máj, Filakovo – Vo veku 78 rokov zomrela Gabriella Mede, významná postava maďarského amatérského herectva na Slovensku.

1. jún, Bratislava – V denníku Új Szó došlo k zmene na poste šéfredaktora, László Kocúra nahradil Norbet Molnár.

2.–4. jún, Kolířany – Katedra maďarského jazyka a literatúry, ktorá pracuje na Fakulte stredoeurópskych štúdií nitrianskej Univerzity Konštantína Filozofa, zorganizovala jazykovednú konferenciu.

4. jún, Rožňava – 70 členov dvoch slovenských novofašistických organizácií zorganizovalo pri príležitosti podpisu trianonskej dohody protimaďarský pochod.

5. jún, Košice – Maďarský prezident Ferenc Mádl odovzdal Rytiersky kríž Maďarskej republiky umelkyni košického divadla Thália Márii Szabó Kövesdi.

8. jún, Bratislava – V Múzeu maďarskej kultúry na Slovensku bola otvorená výstava slovenských drevorezbárov s názvom Z dreva vyrezávaný zázrak.

9.–10. jún, Šamorín – Fórum inštitút pre výskum menšín a budapeštianska Nadácia László Telekiho zorganizovali medzinárodnú konferenciu venovanú dejinám menšín s názvom Integračné stratégie v histórii maďarských menšín. Na konferencii sa zúčastnilo vyše tridsať výskumníkov z ôsmich krajín (Maďarsko, Ukrajina, Srbsko, Slovinsko, Rumunsko, Slovensko, Taliansko, USA), s prednáškou vystúpilo vyše dvadsať účastníkov. Konferencia prezentovala najnovšie výsledky výskumu na poli histórie maďarských menšín.

10. jún, Nitra – V Nitrianskej župe podpísali zástupcovia štyroch slovenských politických strán, HZDS, Smer, SDKÚ a KDH, dohodu o veľkej koalícii v župných samosprávnych voľbách. Cieľom dohody bolo oslabiť politickú silu SMK v župnej samospráve. Ku koalícii sa neskôr pridala aj nacionalistická SNS.

11. jún, Veľké Trakany – Pri príležitosti 85. výročia podpisania trianonskej zmluvy, ktorá uzatvorila prvú svetovú vojnu, bol v obci odhalený pamätník.

11. jún, Budapešť (Maďarsko) – Kresťansko-demokratického politika a bývalého predsedu slovenského parlamentu Františka Mikloška vyznamenal maďarský prezident Ferenc Mádl v maďarskom parlamente medzinárodnou Cenou sv. Adalberta. František Mikloško sa na slávnostnom odovzdávaní ceny ospravedlnil slovenským Maďarom za to, že československé štátne orgány po druhej svetovej vojne s odvolaním sa na kolektívnu vinu prenasledovali menšinových Maďarov.

11. jún, Želovce – V 70. roku života zomrel vo svojom rodisku básnik a publicista Lajos Zs. Nagy.

13.–18. jún, Komárno – S účasťou 16 divadelných zoskupení, resp. súborov sa konal 42. ročník divadelného festivalu Jókaiho dni.

15. jún, Patince – Pri príležitosti 40. výročia pretrhnutia dunajskej hrádze v roku 1965 bol v obci odhalený pamätník.

17. jún, Šamorín – Fórum inštitút pre výskum menších zorganizoval fórum maďarských intelektuálov na Slovensku, ktorého ústrednou témou bola situácia školstva, s osobitným zreteľom na stredné odborné školy a učilištia. Na odbornom stretnutí sa zrodila dohoda o založení Stáleho vysokoškolského fóra.

17. jún, Čičov – Pri príležitosti 40. výročia pretrhnutia dunajskej hrádze v roku 1965 sa v obci konal spomienkový deň.

18.–19. jún, Dunajská Streda, Veľké Dvorníky – Občianske združenie NaConxypan zorganizovalo festival Zlatá záhrada, ktorého cieľom bolo oživiť žitnoostrovské ľudové tradície.

23. jún, Bratislava – Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku udelila Cenu Imre Forbátha básnikovi Istvánovi Bettessovi.

24.–25. jún, Báč – Pod názvom Ócsófeszt sa konal jeden z najvýznamnejších multikulturálnych festivalov na južnom Slovensku.

26. jún, Filakovo – Po šiesty raz sa konal festival Filakovské historické hradné dni.

29. jún, Bratislava – Slovenské ministerstvo školstva zverejnilo poradie škôl na základe výsledkov, ktoré dosiahli v nových centrálnych maturitných skúškach. Maďarské menšinové školy obstáli dobre, najlepší výsledok spomedzi maďarských škôl na Slovensku dosiahlo Gymnázium Árpina Vámbéryho z Dunajskej Stredy.

1. júl, Lučenec – Vo vydavateľstve Plectrum vyšiel CD-ROM Kto je kto medzi Maďarmi na Slovensku 2005.

5. júl, Komárno – Slovenské neonacistické organizácie zorganizovali na deň Cyrila a Metoda pred sídlom Matice slovenskej spomienkové zhromaždenie.

7. júl, Bratislava – Juhokórejská firma na výrobu pneumatík Hankook ustúpila od svojho plánu investovať v Leviciach takmer 20 miliárd korún. Investícia by bola výrazne napomohla hospodárskemu rozvoju regiónu s vysokou nezamestnanosťou. Juhokórejská investícia by bola bývala prvou veľkou investíciou na juhu Slovenska.

10.–17. júl, Šamorín – Communication and Conflict-prevention Group usporiadal vo Fórum inštitúte pre výskum menších tréning, zameraný na komunikáciu a predchádzanie konfliktom.

8. júl, Rimavská Sobota – Vo veku 50 rokov zomrel Zsolt Komlósy, poslanec parlamentu a predseda celoštátnej rady SMK.

9.–10. júl, Slavec, Gombasek – Po 47. raz sa konal Gombasecký kultúrny festival, ktorý je pokladaný za celoštátnu kultúrnu slávnosť Maďarov na Slovensku.

11. júl, Veľké Trakany – V budove bývalého soľného úradu bolo otvorené Múzeum miestnych dejín.

30. júl, Rimavská Sobota – Začal sa 31. ročník Vlastivednej cyklistickej túry, ktorá sa tentoraz konala v gemerskom a novohradskom regióne.

4.–6. august, Dolná Strehová – Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku zorganizovala Tvorivý tábor mladých spisovateľov.

11.–16. Dolné Obdokovce – Komorný tanečný súbor Szóttés zorganizoval s cieľom popularizovať folklórny tanec tanečný tábor.

14. august, Vojka nad Dunajom – Bol odhalený pamätník Svätého Štefana. Autorom pamätníka je dunajskostredský sochár György Lipcsey, nositeľ Munkácsyho ceny.

23. august, Dolinka – Vo veku 82 rokov zomrel mons. Károly Lénár, ktorý v duchu svojho bývalého spoluväzňa grófa Jánoša Esterházyho vytrvalo žiadal „spravodlivú národnostnú politiku“.

26. august, Bratislava – Konala sa medzinárodná odborná konferencia Národnostná tlač a modely menšinovej samosprávy v strednej Európe, ktorú zorganizovali Fórum inštitút pre výskum menšín a Ministerstvo kultúry SR.

26. august, Štúrovo – Za účasti ministra výstavby a regionálneho rozvoja László Gyurovszkeho bola s názvom Južný región otvorená agentúra pre regionálny rozvoj.

26. august, Dunakiliti (Maďarsko) – Konala sa konferencia v otázke založenia Národného parku Szigetköz – Žitný ostrov. Na rokovaní sa zúčastnil aj slovenský minister ochrany životného prostredia László Miklós.

26.–28. august, Bratislava – Konal sa 2. Národnostný festival.

26.–28. august, Kajaal-Kaskády – Maďarské mládežnícke spoločenstvo a Občiansko-demokratická mládež zorganizovali VIII. Slovenskú letnú ľudovú univerzitu.

28. august, Dolné Štitáre – Slovenský a maďarský minister kultúry, František Tóth a András Bozóki, odhalili na múre obecného úradu pamätnú tabuľu Zoltána Kodálya. Pred odhalením pamätnej tabule ministri podpísali rámcovú dohodu o kultúrnej spolupráci medzi dvoma štátmi.

1. september, Bratislava – Prezident Ivan Gašparovič vyznamenal Radom Ľudovíta Štúra sochára Jánosa Nagya.

3. september, Fiľakovo – V miestnom rímskokatolíckom kostole sa konalo slávnostné celoštátne otvorenie školského roka v maďarských školách na Slovensku. Na celoštátnom otvorení školského roka, ktoré sa konalo po šiesty raz, sa okrem zástupcov maďarského politického života na Slovensku zúčastnili aj pedagógovia z celej krajiny.

5. september, Komárno – Na Univerzite Jánosa Selyeho bol slávnostne otvorený akademický rok. Na otvorení sa zúčastnili zástupcovia slovenského a maďarského politického, ako aj vedeckého života.

9.–10. september, Rožňava – S bohatým kultúrnym programom sa konal 22. Rožňavský jarmok.

10. september, Komárom (Maďarsko) – Spoločnosť Lászlóa Kecskésa zorganizovala IV. Celoštátne stretnutie vysídlených a deportovaných zo Slovenska.

14.–26. september, Kolárovo – V rámci prvého ročníka Medzinárodného umeleckého festivalu Meteorit sa v meste na sútoku Malého Dunaja a Váhu konali rôzne kultúrne podujatia.

14.–18. september, Šahy – Po 24. raz sa konali Hontianske kultúrne dni.

16. september, Komárno – V Múzeu maďarskej kultúry a Podunajska bola odovzdaná Knižnica Istvána Kulcsára.

16.–18. september, Tornaľa, Gemer, Chanava – Konal sa I. ročník festivalu Gemerské dni, ktorého cieľom je prezentovať kultúrne hodnoty Gemera.

30. september, Lučenec – Na detašovanom pracovisku Pedagogickej fakulty Univerzity Jánosa Selyeho sa začalo externé vzdelávanie v odbore pedagogika pre materské školy.

6. október, Čičov – Za prítomnosti predsedu SMK Bélu Bugára a predsedu Fideszu Viktora Orbána sa konala spomienková slávnosť na počesť martýrov z Aradu.

7.–9. október, Šamorín – Fórum inštitút pre výskum menšín a Slovenská kancelária pre menej používané jazyky zorganizovali medzinárodnú konferenciu o menej používaných jazykoch a jazykových právach. Cieľom konferencie bola analýza situácie menšinových jazykov v stredoeurópskych štátoch, ktoré sa stali novými členmi EÚ.

14. október, Svodín – Otvorený bol Vlastivedný dom a archeologické múzeum, k realizácii investície finančne výrazne prispel aj európsky program Sapard.

15.–16. október, Dunajská Streda – Konal sa XIV. ročník Dní Katedry, ktorých ústrednou témou bola cezhraničná spolupráca na poli školstva a vzdelávania.

18.–25. október, Bratislava – Kultúrny inštitút Maďarskej republiky zorganizoval umelecký festival Dni maďarskej kultúry.

21.–22. október, Moldava nad Bodvou – Konal sa 35. ročník Fábryho dní. Podujatie bolo ukončené odhalením prvej sochy Zoltána Fábryho na verejnom priestranstve na Slovensku.

28. október, Šamorín – Fórum inštitút pre výskum menšín a Fórum maďarskej inteligencie na Slovensku zorganizovali ďalšie z radu stretnutí maďarskej inteligencie na Slovensku. Ústrednou témou terajšieho fóra bola situácia maďarskej kultúry na Slovensku.

29. október, Štúrovo – V meste sa konala otváracia slávnosť Maďarského knižného festivalu na Slovensku, ktorý sprevádzala výstava kníh spojená s ich predajom.

2. november, Budapešť (Maďarsko) – Do troch odborných kolégií Fondu Szülőföld boli zvolení traja odborníci, ktorých navrhla Strana maďarskej koalície. V školskom kolégiu bude pracovať predseda Zväzu maďarských pedagógov na Slovensku László Pék, v kolégiu pre regionálne záležitosti a samosprávu bude pôsobiť poslanec parlamentu József Kvarda a v hospodárskom kolégiu zasa poslanec parlamentu István Harna.

3. november, Šamorín – Vecné pamiatky Maďarov na Slovensku a ich múzejná dokumentácia bol názov II. konferencie Musaeum Hungaricum, ktorú zorganizovali Muzeologická spoločnosť Matúšovej zeme so sídlom v Boldogu, galantské Vlastivedné múzeum a Fórum inštitút pre výskum menšín.

3. november, Bratislava – V deň maďarskej vedy sa konalo slávnostné zasadnutie vedenia Maďarskej akadémie vied a Slovenskej akadémie vied.

3. november, Bratislava – Veľvyslanectvo Maďarskej republiky, bratislavská Univerzitná knižnica, Maďarsko-slovenská historická zmiešaná komisia a Fórum inštitút pre výskum menšín zorganizovali konferenciu s názvom 180-ročné spoločné korene – tradície maďarsko-slovenských vedeckých vzťahov. Na podujatí si okrem iného pripomenuli, že gróf István Széchenyi 3. novembra 1825 darovaním svojho ročného príjmu inicioval založenie maďarskej vedeckej spoločnosti.

4. november, Bratislava – Neonacisti napadli sedem mladých ľudí, pričom 19-ročný žilinský vysokoškolák Daniel Tupý spôsobeným zraneniam podľahol. Po incidente mnoho osobností verejného života upozornilo verejnosť na narastajúci rasizmus a intoleranciu na Slovensku, ktorý spôsobil aj smrť Daniela Tupého.

5. november, Šamorín – S názvom Literatúra a školstvo sa konalo literárnovedné sympóziu Šamorínska dišputa, ktoré zorganizovali Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku, Fórum inštitút pre výskum menšín a Nadácia Sándora Máraia.

6. november, Dunajská Streda – V jednom z mestských parkov bola odhalená socha na počesť hudobného skladateľa a cigánskeho primáša Jánosa Bihariho (1764–1827), ktorý sa narodil vo Veľkom Blahove.

7. november, Komárno – Fórum inštitút pre výskum menšín a Maďarská akadémia vied pri príležitosti Slávnosti maďarskej vedy zorganizovali medzinárodnú konferenciu spojenú s výstavou o vydávaní maďarských vedeckých kníh za hranicami za posledných 15 rokov. Konferencia sa konala v dvoch sekciách, prvá sa venovala spolupráci zahraničných vedeckých dielní, druhá zasa vydavateľstvám, vydávajúcim za hranicami aj vedecké publikácie, resp. ich distribúcií.

9. november, Nitra – Pri príležitosti 45. výročia vzdelávania maďarských pedagógov v Nitre zorganizovalo akademické spoločenstvo Fakulty stredoeurópskych štúdií na Univerzite Konštantína Filozofa slávnostné zasadnutie.

12. november, Dunajská Streda – Konal sa II. Folklorný festival Karpatskej kotliny, ktorý prezentoval multikulturálny folklór Karpatskej kotliny.

15. november, Budapešť (Maďarsko) – O možnostiach rozvoja menšinového vzdelávania rokovala maďarsko-slovenská menšinová zmiešaná komisia.

20. november, Nové Zámky – Na hlavnom námestí mesta bola odhalená socha ostrihomského opáta Györgya Széchenyiho, ako aj socha jazykovedca Antona Bernoláka.

18. november, Dunajská Streda – Oblastný výbor Csemadoku v Dunajskej Strede zorganizoval finále celoštátnej súťaže venovanej folklórnej hudbe s názvom „Bíborpiros szép rózsá“.

26. november, Bratislava – Po druhý raz sa v krajine konali voľby do krajských samospráv, ktoré vo väčšine krajských samospráv oslabili pozície SMK.

28. november, Štúrovo – Dunajskostredská jazyková kancelária Gamma, Združenie Alberta Molnára Szenciho, ktoré pracuje pri Katedre maďarského jazyka a literatúry Univerzity Komenského v Bratislave a Katedra maďarského jazyka a literatúry na Fakulte stredoeurópskych štúdií nitrianskej Univerzity Konštantína Filozofa zorganizovali v meste IV. Jazykovedné dni Gamma.

2.–3. december, Košice – Po 36. raz sa konali Kazinczyho dni, venované zveľadeniu jazyka.

4. december, Budapešť (Maďarsko) – Vo veku 85 rokov zomrel novozámocký rodák, maliar Lajos Luzsica, ktorý bol jedným zo zakladateľov Galérie súčasného umenia v Dunajskej Strede.

8.–9. december, Bratislava – Slovensko oficiálne navštívil maďarský prezident László Sólyom a minister hospodárstva János Kóka. János Kóka a slovenský minister

dopravy Pavol Prokopovič vyhlásili, že do roku 2010 sa dokončí diaľnica medzi Košicami a Miskolcom.

10. december, Nové Zámky – S názvom Fungujúce príľby sa konal medzinárodný umelecký festival TransArt CommunicaTION.

12. december, Tvrdosovce – Vo veku 58 rokov zomrel György Szikora, 21-násobný futbalový reprezentant Československa, ktorý v osemdesiatych rokoch minulého storočia položil základy zlatej éry dunajskostredského futbalového družstva FC DAC 1904.

10. december, Bratislava – Strana maďarskej koalície opätovne do Koaličnej rady predložila návrh zákona o postavení národnostných menšín. Koaliční partneri sa týmto návrhom zákona už viackrát zaoberali, avšak pre absenciu politickej vôle slovenských koaličných strán sa návrh zákona doteraz nedostal do parlamentu.

15. december, Kráľovský Chlmec – Dekan Ekonomickej fakulty Univerzity Jánosa Selyeho Tamás T. Sikos vyhlásil, že od 1. februára 2006 sa prestane vyučovať na detašovanom pracovisku univerzity v Kráľovskom Chlmcí. Po vyhlásení poverený vedúci detašovaného pracoviska Gábor Paholics vstúpil do protestnej hladovky s cieľom zachrániť v Kráľovskom Chlmcí denné štúdium.

15. december, Budapešť (Maďarsko) – V Károlyiho paláci boli odovzdané Ceny za maďarské umenie. Medzi ocenenými bol aj jeden Maďar zo Slovenska, spisovateľ Lajos Grendel.

20. december, Kráľovský Chlmec – Rektor Univerzity Jánosa Selyeho Albert Sándor vyhlásil, že vedenie školy prehodnotilo svoje rozhodnutie zo začiatku decembra, teda na detašovanom pracovisku v Kráľovskom Chlmcí bude naďalej prebiehať denná forma štúdia.

21. december, Bratislava – Vicepremiér Pál Csáky ocenil Striebornou plakitou Slovenskej republiky významné osobnosti maďarského umeleckého, kultúrneho a športového života na Slovensku: Pri príležitosti 85. narodenín Istvána Szamáka, významnú osobnosť domáceho maďarského hnutia zborového spevu, pri príležitosti 60. narodenín výtvarníka Józsefa Szilvu, pri príležitosti 70. narodenín bývalú členku košického divadla Thália Rózsi V. Szabó, ďalej režiséra a zakladateľa divadla Sándora Bekeho, doktora technických vied Boldizsára Frankovicsa, bývalého kultúrneho pracovníka Mihályja Kissa, ako aj vynikajúceho odborníka, lekára Olivéra Rácza.

23. december, Veľké Slemence – Oficiálne bol otvorený hraničný priechod medzi slovenskými Veľkými Slemencami a ukrajinskými Malými Slemencami. Na slávnostnom otvorení slovenskú vládu zastupovali vicepremiér Pál Csáky a štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí József Berényi.

27. december, Bratislava, Nitra, Banská Bystrica – Tri domáce vysokoškolské inštitúcie s vyučovacím jazykom maďarským (Katedra maďarského jazyka a literatúry na Filozofickej Univerzity Komenského, Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity

Konštantína Filozofa, Katedra hungaristiky Filologickej fakulty Univerzity Mateja Bela) adresovali svoj spoločný protest kuratóriu Fondu Szülöföld a Strane maďarskej koalície, keďže ich diskriminačne zasiahlo prerozdelenie podpory pre vysoké školstvo, ktoré nebolo rozdelené na základe odborných, ale politických záujmov.

3.2. Rómska menšina

10. január, Bratislava – V Zichyho paláci sa uskutočnila v gescii veľvyslanectva USA prezentácia a krst slovenského vydania knihy „My rómsky národ“, ktorej autorom je profesor Ian Hancock, riaditeľ Rómskeho archívneho a dokumentačného centra Texaskej univerzity v Austine (USA). Zároveň je členom parlamentu Medzinárodnej rómskej únie (IRU). Do roku 2000 bol zástupcom IRU v OSN a UNICEF.

12. január, Bratislava – Vláda SR schválila materiál „Národný akčný plán SR k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005–2015“. Dekáda začleňovania rómskej populácie je iniciatívou Bulharska, Chorvátska, ČR, Maďarska, Macedónska, Rumunska, Srbska a Čiernej hory a Slovenska, ktorá sa realizuje v spolupráci so Svetovou bankou a Inštitútom otvorenej spoločnosti. Cieľom je urýchliť sociálnu inklúziu Rómov a pozdvihnúť ich ekonomický status. Dekáda má štyri priority: vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie, bývanie. Koordináciou Dekády v SR je poverený Pál Csáky, podpredseda vlády SR pre európske záležitosti, ľudské práva a menšiny. Na tvorbe dokumentu spolupracovali ministerstvá, národná pracovná skupina, experti a Rómske fórum pre dekádu (vtedajší členovia: Mgr. Erika Adamová, Mgr. A. Bučková, Bc. Eduard Čonka, Mgr. Peter Pollák).

17. január, Bratislava – Vyhlásenie 3. ročníka celoslovenskej novinárskej súťaže „BARORO / KAMIENOK“, ktorej poslaním je oceniť novinárov, ktorí zbližujú Rómov a ne-Rómov a prezentujú rómske komunity bez predsudkov. Organizátorom je Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity a Nadácia otvorenej spoločnosti (NOS /OSF).

19. január, Bratislava – Vláda SR schválila dlhodobú koncepciu bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva a model jej financovania. Materiál, ktorý rieši problematiku bývania sociálne vylúčených rómskych komunít, pripravilo Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Premena rómskych chatrčí na byty nižšieho štandardu si vyžiada 2,8 miliardy Sk. Na rok 2005 vyčlenila vláda SR na tento program 200 miliónov Sk.

27. január – Svetová verejnosť si pripomenula 60. výročie oslobodenia koncentračného tábora v Osvienčime (Auschwitz-Birkenau / Brzezinki). Tento deň si pripomíname ako Deň holokaustu. Pamiatku obetí nacizmu si do Osvienčimu prišli uctiť štyridsiati poprední štátnici z Európy, EÚ, Kanady a USA. Za Rómov vystúpil predseda Ústrednej rady nemeckých Rómov a Sintov Romani Rose. SR zastupoval prezident Ivan Gašparovič.

2. február, Sofia (Bulharsko) – V hlavnom meste Bulharska, v Sofii, podpísalo päť premiérov a traja vicepremiéri deklaráciu k Dekáde začleňovania rómskej populácie. Premiéri a vicepremiéri SR, ČR, Maďarska, Macedónska, Rumunska, Chorvátska, Srbska a Čiernej hory a Bulharska sa tým zaviazali, že budú pracovať na odstránení diskriminácie a prekonaní nepriateľnej priepasti, ktorá oddeluje Rómov od ostatnej populácie. Za SR podpísal dokument vicepremiér P. Csáky. Príhovor za mladých rómskych lídrov zo SR, členov Delegácie pri Dekáde, predniesla Mgr. Erika Adamová.

14. február, Modra – V Múzeu Ľudovíta Štúra v Modre si pripomenuli tragicky zosnulú rómsku keramikárku Violu Petrášovú (1962–1995) výstavou výtvarných prác z jej pozostalosti pod názvom „Rómska pieseň prerušená“.

17. február, Prievidza – Rómsky spisovateľ Jan Šandor pokrstil svoju prvú knihu rozprávok a poviedok Rómsky sen. Knihu v náklade 50 kusov vydalo za podpory mesta Prievidza vydavateľstvo HKPS Trnava.

18. február, Trebišov – OZ Roma Production usporiadalo 2. ročník súťaže v speve rómskej populárnej piesne Rómsky slávik 2005.

19. február, Poprad – Uskutočnila sa prezentácia programu Národného demokratického inštitútu na Slovensku (NDI) „Rómska politická participácia“. Program má pomôcť výraznejšiemu zastúpeniu Rómov v politických štruktúrach na všetkých úrovniach.

26. február, Liptovský Mikuláš – Reformné združenie rómskej mládeže odovzdalo 3,5 ton ošatenia miestnym Rómom. Dar pripravili v spolupráci s nadáciou ADRIA z Banskej Bystrice.

28. február, Washington (USA) – Ministerstvo zahraničných vecí USA kritizuje vo svojej výročnej správe o dodržiavaní ľudských práv vo svete za rok 2004 Slovensko, okrem iného, aj za situáciu rómskej menšiny – neprimerané použitie sily políciou, násillie skinhedov, nedostatočné zastúpenie Rómov vo vládnej službe, absencia Rómov v parlamente, segregácia rómskych detí v školstve.

2. marec, Brusel (Belgicko) – Európska únia kritizuje Slovensko za neplnenie záväzkov voči negociačnému mandátu Európskej komisie k národnému rozvojovému plánu pre roky 2004 - 2006 v záležitostiach rómskej minority. Vyplývalo to z previerky realizácie systémového výberu a koordinácie projektov zameraných na zlepšenie života rómskej komunity, ktoré majú byť kofinancované zo štrukturálnych fondov EÚ. Previerku uskutočnila Slovenská pracovná komisia rámca podpory spoločenstva. Kontrolóri zistili, že postup uvedený v pozícii SR k mandátu nebol zahrnutý do výberových kritérií, preto SR nebola schopná preukázať plnenie svojich záväzkov.

4. marec, Bratislava – Prvým 25 pedagógom odovzdal v Bratislave minister školstva SR M. Fronc akreditáciu, ktorá ich oficiálne oprávňuje vyučovať rómsky jazyk a literatúru. Budú pôsobiť na Strednej umeleckej škole v Košiciach, na Súkromnom gymnáziu v Košiciach, na Gándhiho gymnáziu vo Zvolene a na Gymnáziu J. Hronca v Bratislave.

13. marec, Bratislava, Martin – Slovenská pospolitosť - národná strana si za účasti asi 200 občanov pripomenula 66. výročie založenia vojnového slovenského štátu na symbolickom hrobe prezidenta prvej Slovenskej republiky J. Tisa a pred prezidentským palácom.

23. marec, New York (USA) – Výbor OSN pre ľudské práva kritizuje Slovensko za petíciu v Dobšinej a žiada vysvetlenie k postupu starostu Záhorskej Novej Vsi, kde sa miestne orgány dopustili zastrašovania a viacnásobných útokov voči rodinám Šarközyovcov a Malíkovcov. Po vyhorení ich domov došlo k pokusu o ich násilné vystahovanie z obce. V Dobšinej zorganizovala Pravá SNS petíciu proti plánovanej výstavbe pre Rómov – mestské zastupiteľstvo zrušilo plánovanú výstavbu. Výbor OSN kritizuje štátne orgány, okresnú prokuratúru a Ústavný súd, že proti uzneseniu v Dobšinej nevykonali nijaké opatrenia.

30. marec, Spišská Nová Ves – Divadlo ROMATHAN vystúpilo na spoločnom koncerte „Slovensko sa stretá s Flámskom“ s Mládežníckym orchestrom flámskeho mesta Aalter v rámci projektu ROMAYO, ktorý podporila EÚ.

31. marec, Trnava – V Galérii Jána Koniarka prezentovalo rakúske združenie ROTOR výstavu videofilmov, fotografií a obrazov s názvom Sme, akí sme s podtitulom Aspekty života Rómov v súčasnom umení, na ktorej sa predstavili väčšinou nerómski výtvarníci z 12 krajín Európy a USA. Výstava bola súčasťou medzinárodného projektu Roma and Gadže: in approach, ktorý bol podporený z programu Kultúra 2000 (EK). Partnerom projektu na Slovensku je Združenie JEKHETANE – SPOLU.

2. apríl, Rím (Taliansko) – Umrel pápež Ján Pavol II. Mnohými označovaný za najlepšieho pápeža novodobých dejín. Jeho zbožnosť a oddanosť Bohu, rovnako ako šírenie bratskej lásky medzi ľuďmi bez ohľadu na farbu pleti, rasu či náboženstvo (ako vôbec prvý pápež navštívil mešitu a modlil sa na najposvätejšom mieste Židov pri Múre nárekov) nachádzali ohlas po celom svete, hlavne medzi najchudobnejšími, biednymi a trpiacimi, ktorých bol Ján Pavol II. zástancom. Ostro odsudzoval sociálnu nespravodlivosť, vojny, násilie a diktatúru. Presadzoval dodržiavanie ľudských práv a apeloval na mocných tohto sveta, aby pomáhali tým najchudobnejším. Svojím životom a konaním sa natrvalo zapísal do srdiec stámiliónov ľudí na celom svete. Bol prvým pápežom, ktorý sa ujal ochrany Rómov a uznal ich za rovnoprávny národ. Vo svojich požehnaniach známych ako „Urbi et orbi“ nezabúdal na Rómov a prednášal svoje požehnania aj v rómčine.

7. apríl, Košice – Rómska tlačová agentúra (RPA) prezentovala v podvečer Medzinárodného dňa Rómov svoju prvú publikáciu So vakeres? - Čo hovoríš? s podtitulom Metodická príručka ako porozumieť svojmu susedovi. Publikácia podáva stručný prehľad histórie Rómov, ich tradíciami a obsahuje aj publicistické texty.

8. apríl – Medzinárodný deň Rómov.

8. apríl – Na Slovensku sa uskutočnilo oficiálne národné otvorenie medzinárodnej iniciatívy štátov Dekáda začleňovania rómskej populácie v rokoch 2005–2015.

8. apríl, Zlaté Klasy – Pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov aktivisti Kultúrnej organizácie Khetano drom la Romane kultura / Spoločnou cestou s rómskou kultúrou odovzdali 10 vybraným osobnostiam z radov Rómov i ne-Rómov prestížnu cenu Rómska ruža 2005, ktorá je dielom umeleckého kováča Alojza Šarkózyho z Dunajskej Lužnej.

8. apríl, Nitra – Pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov sa uskutočnil Týždeň rómskej kultúry. Podujatie uskutočnila Katedra rómskej kultúry univerzity Konštantína filozofa v Nitre pod záštitou vedenia univerzity a OZ Vzájomné spolunažívanie. Súčasťou podujatia, ktoré navštívilo viac ako 800 divákov, bol trh tradičných rómskych remesiel a umení, malý rómsky filmový festival, fotovýstava (portréty rómskych detí) študentky Gabriely Ferleťáckovej, výstava kresleného humoru Petra Gossányho (uverejňované v Romano nevo lil od roku 1992). Týždeň rómskej kultúry ukončil galakonzert, kde okrem iných vystúpil finalista Superstar Peter Konček.

9. apríl – Vyhodnotenie novinárskej súťaže BARORO / KAMIENOK. Víťazom v kategórii printové médiá sa stal Mikuláš Jesenský (Sme) a v kategórii elektronických médií Dušan Károly (TV Markíza). Ceny pripravili rómski výtvarníci – Tibor Oláh (olejomaľba) a Jaroslav Cicko (skulptúra).

15. apríl, Veľký Meder – Medzinárodný deň Rómov vo Veľkom Mederi - prehliadka rómskej kultúry za účasti významných rómskych osobností zo Slovenska, ako aj veľvyslanca Indie v SR Mysore Kapanalaha Lokesa. Podujatie pripravilo Žitnoostrovské osvetové stredisko v spolupráci s Inštitúciou pre romologický výskum v Dunajskej Strede. Básnik a umelecký fotograf József Ravasz prezentoval výstavu fotografií Na ceste / Úton.

15. apríl, Humenné – Oslavy 15. výročia založenia jedného z najstarších detských rómskych súborov na Slovensku – Kale jakha / Čierne oči, ktoré v tamojšej rómskej osade založil a viedol učiteľ Michal Kaššo.

22.–23. apríl, Banská Bystrica – 5. ročník galaprogramu Ľudia z Rodu Rómov pripravilo pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov Kultúrne združenie Rómov Slovenska. Na podujatí vystúpilo 80 rómskych hudobníkov, spevákov a tanečníkov. Svoje rezbárske diela vystavovali aj rómski rezbári Marián Harvan z Hľpy a Ján Bartoš – Biskup zo Zvolena. Zručnosť kováčov predviedli rómski kováči z Kokavy nad Rimavicou. Výstavu svojich obrazov prezentoval Ľubomír Tököli z Kremnice.

28. apríl, Brusel (Belgicko) – Európsky parlament (EP) v Bruseli prijal historicky prvú rezolúciu o situácii Rómov v EÚ, ktorá vyzýva na európske riešenie ich problémov a žiada členské i kandidátske krajiny a európske inštitúcie, aby Rómov uznali za európsku menšinu. „Toto hlasovanie znamená, že EP teraz Rómov uznáva ako etnickú menšinu v Európe,“ povedal jeden z autorov rezolúcie Jan Marinus Wiersma. (Napriek nepopierateľne dobrému úmyslu, má táto rezolúcia iba odporúčací charakter, a tak zatiaľ zostala len v deklaratívnej rovine.)

2. máj, Bratislava – Na podnet Ministerstva kultúry SR vyhlásilo Slovenské národné múzeum v Bratislave verejnú súťaž na výtvarné návrhy a realizáciu súboru pamätných

artefaktov pripomínajúcich holokaust Rómov na Slovensku: MA BISTEREN! / NEZ-ABUDNITE!

16. máj, Bratislava – Konala sa medzinárodná konferencia „Vnútrotný trh EÚ a rómska menšina v nových členských a kandidátskych krajinách. Hrozba alebo príležitosť?“ Konferenciu zorganizovala nadácia Friedrich Neumann Stiftung a Klub rómskych podnikateľov v SR.

25. máj, Londýn (Veľká Británia) – V Londýne vyšla výročná správa Amnesty International o dodržiavaní ľudských práv. Na Slovensku si všíma situáciu Rómov, poukazuje na zlé zaobchádzanie polície s Rómami a ich nedostatočnú ochranu pred rasovým násilím.

27. máj, Dunajská Lužná – Boxerský klub BC ROMA Slovensko pod vedením Štefana Šarkózyho -Amiga usporiadal v spolupráci s obcou Dunajská Lužná prehliadku rómskeho boxu – BOXROMIÁDA / Kultúra 2005.

29. máj, Tilburg (Holandsko) – Kokavskí hudobníci KOKAVAKERE LAVUTARA pod vedením Vlada Sendreia sa zúčastnili Svetového rómskeho festivalu v Holandsku (Tilburg).

1. jún – Občianske združenie ETP Slovensko oficiálne ukončilo 4-ročný program TVOJ SPIŠ (2001–2005), v ktorom preinvestovalo zhruba milión dolárov na posilnenie ekonomickej samostatnosti Rómov na Spiši. Hlavným donorm programu bol UNDP – Rozvojový program OSN. Zároveň sa otvoril nový program pod názvom TVOJ SPIŠ 2. Nový program bude 3-ročný a financovať ho bude Európsky sociálny fond (ESF).

Máj, Košice, Prešov – Divadlo Romathan uviedlo v dvoch premiérach pôvodnú komédiu J. Gerlachovského Čierna mačka / Kali mačkica.

8. jún – Na trojdňovú návštevu Slovenska pricestoval predseda ústrednej rady nemeckých Rómov a Sintov Romani Rose v sprievode japonskej delegácie Medzinárodného hnutia proti všetkým formám diskriminácie a rasizmu, ktorej predsedníctva je členom. K návšteve SR ho motivovali občianske sociálne nepokoje vo februári 2004, ako aj kritické správy medzinárodných inštitúcií o porušovaní ľudských práv Rómov na Slovensku. Počas návštevy sa stretol s podpredsedom vlády P. Csákyom a splnomocnenkyňou vlády pre rómske komunity K. Orgovánovou, s ktorými hovoril o nástrojoch vlády v integrácii Rómov. Na rovnakú tému diskutoval aj s mimovládnyimi organizáciami. R. Rose navštívil rómsku komunitu v Starej Tehelni v Prešove a Gándhiho gymnázium vo Zvolene.

12. jún, Zlaté Klasy – Uskutočnil sa rómsky festival, ktorý zorganizovalo OZ Khetano drom la Romane kultura / Spoločnou cestou s rómskou kultúrou. Okrem hudobných skupín zo Slovenska (Kokavakere lavutara, Klincovci z Detvy, skupina Gypsie paradiso) sa festivalu zúčastnila aj maďarská poslankyňa EP rómskeho pôvodu Viktória Mohácsiiová a rómsky spisovateľ z Maďarska György Rostás-Farkas. Súčasťou festivalu bola aj vernisáž rómskeho fotografa Zoltána Vermesa z Budapešti a M.

Robinsona-Chaveza, fotoreportéra Washington Post, ktorú prezentovala Rómska tlačová agentúra (RPA) z Košíc.

28. jún, Brusel (Belgicko) – V sídle Európskeho parlamentu sa uskutočnil seminár o postavení žien v krajinách strednej a východnej Európy. Na seminári sa hovorilo aj o postavení rómskych žien na Slovensku. Hoci podľa neoficiálnych štatistík rómske ženy predstavujú 4 % celkovej populácie, prakticky vôbec neprispievajú do politiky, ekonomiky a sociálneho rozvoja krajiny. Podujatie zorganizovalo takzvané Rómske fórum EP, ktorého iniciátorkou je maďarská europoslankyňa Katalin Lévaiová. Seminár odporučil Slovensku prijatie politiky pozitívnej diskriminácie.

4.–9. júl, Dunajská Lužná – Občianske združenie Chartikano, ktoré združuje rómskych umeleckých kováčov v Dunajske Lužnej usporiadalo 2. ročník Európskeho rómskeho kováčskeho sympózia, ktorého sa zúčastnilo viac ako 30 kováčov zo Slovenska, Čiech, Maďarska a Poľska. Záštitu nad podujatím prevzala štátna tajomníčka MK SR Ágnes Bíró.

15.–17. júl, Bologna (Taliansko) – Uskutočnil sa futbalový turnaj proti rasizmu Mondiali Antirazzisti. Turnaja sa zúčastnilo aj rómske mužstvo zo Slovenska – z Kokavy nad Rimavicou – ktoré na turnaji získalo Pohár sympatie za boj proti diskriminácii rómskych menšín.

20. júl, Trebišov – Občianske združenie Roma production usporiadalo 1. ročník súťaže v speve rómskej populárnej piesne ROMASTAR. Víťazom sa stal Igor Berko, študent Strednej umeleckej školy v Košiciach.

Júl, Prešov – Slovenskom sa prevalila kauza takzvaného „prešovského múru“. Prešovské mestské zastupiteľstvo malo v pláne postaviť múr, ktorý by oddeľoval obyvateľov rómskeho geta Stará Tehelňa od ostatného sveta. Po vlně kritiky rómskych a iných mimovládnych organizácií, ako aj zahraničia, mesto Prešov od tohto zámeru ustúpilo.

2. august – Medzinárodný deň spomienky na holokaust Rómov. Po prvý raz v dejinách sa pietna slávnosť k tomuto dňu uskutočnila aj na Slovensku. Po viac ako šesťdesiatich rokoch slovenská vláda oficiálne vzala na vedomie holokaust Rómov na Slovensku a v priestoroch múzea SNP v Banskej Bystrici podporila inštaláciu pamätníka venovaného utrpeniu Rómov počas 2. svetovej vojny.

2. august, Prešov – Vyšla kniha rómskej spisovateľky Eleny Lackovej (1921–2003) Mŕtvi sa nevracajú / O mule na aven pale. Knihu, ktorá je súborným vydaním autorčiných spomienok utrpenie Rómov v 2. svetovej vojne, vydalo združenie JEKHETANE – SPOLU. Na vydanie ju pripravila a redakčne upravila D. Hivešová –Šilanová, ilustroval akademický maliar P. Kocák a L. Guman, do rómskeho jazyka preložila E. Godlová.

3. august, Čata – Odhalili pamätník venovaný holokaustu Rómov. Podujatie pripravilo občianske združenie Romano jile, ktoré pracuje pod vedením rómskeho básnika a aktivistu I. Babindáka. Autorom drevenej plastiky je miestny ľudový umelec J. Oravec

12. august, Snina – Uskutočnil sa 5. ročník celoslovenského rómskeho festivalu TERNIPEN 2005. Sprievodným podujatím bola výstava rómskych umelcov a premietanie filmov s rómskou a indickou tematikou. Podujatie pripravilo OZ Rómske centrum Ternipen.

16. august, Trenčín – Na najväčšom hudobnom festivale na Slovensku Bažant pohoda vystúpila aj rómska hudobná skupina Kokavakere lavutara, ktorá u publika zožala veľký úspech.

20. august, Nižný Žipov – Uskutočnil sa 1. Festival rómskej kultúry, krásy a umenia, ktorý pripravilo OZ Za spolužitie. Sprievodným podujatím bola výstava ručných prác a remeselných výrobkov.

21. august, Kráľovský Chlmec – Združenie Rómov SR pripravilo Letný etno-rómsky benefičný koncert.

26.–28. august, Bratislava – Pod záštitou MK SR sa konal 2. ročník Festivalu národnostných menšín 2005. Festival prezentoval kultúru dvanástich národnostných menšín žijúcich na Slovensku, pričom tento rok bol venovaný rómskej kultúre. Podujatie sa konalo v KD Ružinov, ale aj v uliciach starého mesta. Na koncerte rómskej hudby vystúpili Kmeťoband, P. Konček a Diabolské husle Jána Berkyho –Mrenicu. Súčasťou festivalu bola aj prehliadka národnostných divadiel, na ktorej vystúpilo aj divadlo Romathan, ktoré s veľkým úspechom uviedlo inscenáciu Čierna mačka /Kaľi mačkica. Výtvarná časť programu prezentovala výtvarné práce insitných maliarov z Kovačice, bulharské ikony, fotografie o živote Rómov z východného Slovenska. Festival vyvrcholil záverečným galakonzertom, na ktorom vystúpili také hviezdy ako Arash, Zdob si zdub a Mystery of dance.

28. august, Zvolen – V predvečer 61. výročia SNP sa konal fakľový pochod slovenských nacistov zo Slovenskej pospolitosti – národnej strany. Proti pochodu prišlo protestovať asi 20 Zvolenčanov. Táto akcia bol len jednou zo série podobných „nazi“ podujatí, ktoré v roku 2005 zorganizoval neonacista M.Kotleba a jeho prisluhovači.

1. september, Košice – Svoju činnosť začala Súkromná sociálno-právna akadémia pre rómske komunity so študijným odborom sociálno-výchovný pracovník. (Do siete školských zariadení bola MŠ SR zaradená 28. 12. 2004.). Škola poskytuje úplné stredoškolské vzdelanie a je bezplatná.

1. september, Prešov – Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity otvorila v školskom roku 2005/2006 nový študijný program: Predškolská a elementárna pedagogika sociálne znevýhodnených skupín (asistent učiteľa). Na fakulte bude študovať tento odbor aj 40 rómskych študentov, z nich 30 v rámci projektu Európskeho sociálneho fondu.

8. september, Juhoafrická republika – Pri automobilovej nehode v Juhoafrickej republike tragicky zahynula zakladateľka romistiky v Československu, vedúca seminára romistiky na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe Milena Hübschmanová (nar. 10. 6. 1933).

24. september, Kokava nad Rimavicou – Uskutočnil sa 5. ročník rómskeho festivalu Balvafest, ktorého organizátorom bol V. Sendrei, predseda kultúrno-výchovnej organizácie Lacho drom / Dobrá cesta.

23.–29. september – Uskutočnil sa 1. seminár medzinárodnej aktivity KHETANES v štyroch projektoch EQUAL, ktoré sú zamerané na vzdelávanie a zvyšovanie zamestnanosti Rómov. Seminár pripravilo rozvojové partnerstvo: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Akadémia vzdelávania v Rimavskej Sobote. V štvorročnom projekte (2004–2008) spolupracuje Slovensko, Fínsko, Poľsko a Slovinsko. Projekt podporil Európsky sociálny fond, spolufinancuje Európska únia.

5.–7. október – Vyvrcholenie trojročného medzinárodného projektu ROMA AND GADŽE – GADŽE AND ROMA in approach (priblíženie) v medzinárodnej inscenácii ROMANOVELA: LOVE IN TRANSLATION (LÁSKA V PREKLADĚ) a mesačné turné účinkujúcich po 6 krajinách partnerských organizácií – Rakúsko, Slovensko, Maďarsko, Slovinsko, Rumunsko, Taliansko. Na Slovensku je partnerskou organizáciou Združenie JEKHETANE – SPOLU a inscenáciu prezentovala v Bratislave, Prešove a v Košiciach. Jedinými rómskymi účinkujúcimi v nej boli členovia Divadla ROMATHAN – Alena Klempárová, Milan Godla a Ján Žiga. Projekt podporila Európska komisia v rámci programu Kultúra 2000.

6. október, Nitra – Katedra rómskej kultúry Univerzity Konštantína Filozofa si pripomenula 15 rokov svojej existencie. Katedra vznikla v apríli 1990 ako súčasť Pedagogickej fakulty VŠPg v Nitre. V súčasnosti má 637 študentov – 157 v dennom štúdiu a 480 v externom.

11. október, Košice – V priestoroch Súkromného rómskeho gymnázia na Galaktickej ulici otvorili pracovisko romistiky Štátneho pedagogického ústavu. Gymnázium je pilotnou školou národného programu „Zvyšovanie kvalifikačného potenciálu príslušníkov rómskej komunity prostredníctvom nového študijného zamerania romistika na stredných školách“.

15. október, Nižný Žipov – OZ Baro jilo / Velké srdce usporiadalo výstavu výtvarných prác rómskych detí, ktoré sa zúčastnili letnej výtvarnej dielne pod vedením tamajšieho rómskeho maliara Jozefa Cichého.

18. október, Košice – Ústavný súd SR rozhodol, že tzv. antidiskriminačný zákon, konkrétne časť týkajúca sa možnej pozitívnej diskriminácie, nie je v súlade s ústavou SR. Podnet na ústavný súd podal minister spravodlivosti D. Lipšic. Na margo tohto rozhodnutia sa vyjadril aj podpredseda vlády SR P. Csáky: „Nie je to dobrá správa, predovšetkým pre rómsku komunitu v SR“.

22. október, Detva – Konal sa 13. ročník festivalu rómskej kultúry Jíloskero hangóro / Hlas srdca, ktorý zorganizovalo OZ Klub Spolu Detva pod vedením Márie Oláhovej. Súčasťou festivalu bolo vystúpenie Divadla Romathan, remeselná dielňa a vernisáž výstavy Ako žili Rómovia kedysi.

22. október, Trebišov – Konal sa Regionálny festival rómskej a nerómskej kultúry, ktorý pripravilo OZ Roma production. Cieľom podujatia bolo umožniť mladým talentovaným Rómom a ne-Rómom prezentovať svoj talent a spoznávať sa prostredníctvom umenia.

25. október, Dunajská Streda – Uskutočnil sa 2. ročník Rómskeho festivalu rozhlasu Patria, ktorý prezentoval rómske talenty z oblastí po maďarsky hovoriacich Rómov. Účinkovali súbory, jednotlivci a recitátori z Veľkého Blhu, z Moldavy nad Bodvou, zo Zlatých Klasov a z Kokavy nad Rimavicou.

13.–25. október – Na Slovensku sa odohrala séria futbalových zápasov v rámci 6. ročníka európskeho týždňa „Futbalom proti rasizmu“ (FARE). Po prvý raz sa do tejto medzinárodnej iniciatívy aktívne zapojili Rómovia na Slovensku – po skúsenostiach z podobných podujatí v Anglicku a Taliansku organizačne vstúpili do projektu rómski futbalisti z Kokavy nad Rimavicou a tamojšie OZ Lačno drom. Cieľom aktivít FARE je upozorňovať na rasizmus a netoleranciu na futbalových štadiónoch.

28. október, Čemerné – Rómske združenie EURÓPA usporiadalo 3. ročník regionálnej súťaže Zlatý rómsky slávik. Víťazom súťaže, v porote ktorej zasadali aj Věra Bílá a Peter Konček, sa stal Róbert Slivka.

3. november, Bratislava – Skupina mladých rómskych aktivistov, komunálnych poslancov, žurnalistov a zástupcov MVO navštívila Národnú radu SR. Návšteva bola súčasťou projektu Národného demokratického inštitútu (NDI), ktorý podporuje politickú participáciu Rómov a rozvoj politických zručností rómskych politických aktivistov. S rómskymi aktivistami diskutoval predseda NR SR P. Hrušovský, predseda výboru pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien László A. Nagy a ďalší predsedovia poslaneckých klubov.

4. november, Bratislava – Slovenskí neonacisti zavraždili na Tyršovom nábreží v Bratislave 21-ročného študenta Daniela Tupého. Tento čin vyvolal sériu protestných zhromaždení a koncertov proti neonacizmu na Slovensku.

4. november, Bratislava – Občianske združenie Žudro prezentovalo CD rómskych autentických ľudových piesní v súčasnosti: „Hoj na nej na“. Na krste vystúpila autentická rómska hudobná skupina Radišagos z Prakoviec a Boban Markovič so svojim orchestrom.

10. november, Košice – Rómska tlačová agentúra (RPA) usporiadala okrúhly stôl na témy postavenie rómskych žien v spoločnosti a sociálna reforma na Slovensku a jej dopad. Súčasťou programu bola prezentácia dokumentárneho filmu RPA – Dva svety z cyklu Hazardné hry. Diskusného stretnutia sa zúčastnili zástupcovia MK SR, MPSV SR a rómski aktivisti z Macedónska, ktorí v projekte RPA „Rómska žena – uhol pohľadu“ spolupracujú.

18. november, Michalovce – Konal sa 3. ročník Festivalu Rómov južného Zemplína. Organizátor podujatia OZ Nová cesta predstavil verejnosti 230 účinkujúcich

z Drahňova, Lúčok, Strážskeho, Sečoviec, z Pavloviec nad Uhom, Malčíc, Michaloviec, Sobraniec, Nižného Žipova a Hrane. Hostami boli študenti Strednej umeleckej školy v Košiciach.

17.–21. november, Praha (Česko) – Konalo sa pracovné stretnutie rómskych aktivistiek z ČR a SR na tému „Postavenie rómskej ženy v spoločnosti“. Aktivita je súčasťou širšieho projektu Nadácie Heinricha Bölla, ktorý podporila Európska komisia z programu „Rozšírenie 2004“. Slovenským partnerom v projekte je Kultúrne združenie Rómov Slovenska (Banská Bystrica). Stretnutia sa zo SR zúčastnili Helena Jonášová, Andrea Bučková, Jarmila Plešková, Jolana Náterová a Ivana Cicková.

18. november, New York (USA) – V Carnegie Hall sa uskutočnil koncert rómskych umelcov zo SR „Slovensko predstavuje: Koncert z rómskej duše“. Svoje umenie prezentovali sólisti Janka Sendreiová, vibrafonista Martin Herák, 13-ročný talentovaný huslista Patrik Žigmund, klavírny virtuóz Richard Rikkon a kapela bratov Analyovcov. Podujatie bolo aktivitou Asociácie pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (Bratislava) v spolupráci s Ministerstvom zahraničných vecí SR a Stálou misiou Slovenska pri OSN. Koncert otvorila štátna tajomníčka MZV SR Magda Vašáryová.

21. november, Prešov – V Metodicko-pedagogickom centre ukončilo dvojročné štúdium 33 účastníkov rekvalifikačného štúdia „asistent učiteľa“.

25. november, Prešov – Producentská spoločnosť ATARAX prezentovala tri nové dokumentárne filmy o živote a tvorbe rómskych amatérskych výtvarníkov. Portréty Jozefa Cichého (Nižný Žipov) – „Splnený sen“ – Martina Kaleju (Jarovnice) – „Maliar z osady“ - a Eriky Šajgalovej (Poprad) – „Erika“ – premietli v DJZ v Prešove za účasti výtvarníkov. Sprievodným podujatím bola výstava z ich tvorby, ktorú pripravilo združenie JEKHETANE – SPOLU.

26. november – Na Slovensku sa konali Regionálne voľby do samosprávnych krajov za historicky najnižšej účasti voličov – 18 %. Kandidáti rómskych politických strán nezískali ani jeden poslanecký mandát.

4.–6. december – Divadlo ROMATHAN absolvovalo úspešné turné v Rakúsku (Oberwart, Leibnitz), kde prezentovalo dve svoje inscenácie pre tamojšiu rómsku komunitu a pre študentov vysokých škôl. Súčasťou podujatia boli aj diskusie s divákmi na tému „Rómovia v rozširujúcej sa Európe“.

12. december, Veľký Krtíš – OZ Komunitné centrum menších usporiadalo predvianočné podujatie - vystúpenie Divadla ROMATHAN.

12. december, Bratislava – O holokauste Rómov na Slovensku a v Čechách v 2. svetovej vojne prednášal Prof. Ctibor Nečas. Podujatie uskutočnila Nadácia Milana Šimečku v rámci projektu MA BISTEREN! (NEZABUDNITE!)

13.–14. december, Lučenec – Občianske združenie CESPOM pod vedením E. Demeovej usporiadalo 3. ročník celoslovenskej detskej súťaže v speve populárnej

piesne Romano hangóro / Rómsky hlások. Hostom podujatia bola Ida Kelarová, ktorá bola zároveň aj členkou poroty.

15. december, Lutila – Odhalený bol pamätník obetiam holokaustu Rómov počas 2. svetovej vojny. Autormi pamätníka sú Ladislav Čisárik ml. a Alexander Reindl. Podujatie sa uskutočnilo v rámci projektu MA BISTEREN! (NEZABUDNITE!), ktorý je venovaný pripomínaniu represálií Rómov na Slovensku a realizuje ho OZ In minorita v spolupráci so Slovenským národným múzeom.

15. december, Nemecká – V rámci projektu MA BISTEREN! (NEZABUDNITE!) bol odhalený pamätník obetiam holokaustu Rómov v 2. svetovej vojne. Autormi pamätníka sú akad. soch. Jaroslava Šicková a akad. sochár Ján Šicko.

21. december, Košice – Divadlo ROMATHN uviedlo v Centre voľného času svoju 41. premiéru – rozprávku pre deti na motívy rómskeho spisovateľa Jana Šandora: Princezná Jolanka a smelý Dežko / E krajaskiňa Jolanka the tromado Dežko.

3.3. Česká menšina

1. január, Košice – Otvorila sa kancelária Farského úradu Cirkvi československej husitskej so stálym duchovným správcom. Činnosť tejto cirkvi na východnom Slovensku bola obnovená v roku 1997.

18. január, Bratislava – V Českom centre sa v rámci cyklu podujatí Toulky (českou minulosťou) konalo spomienkové stretnutie venované výraznej osobnosti dejín slovenského divadla – národnej umelkyni Helene Bartošovej-Schützovej, ktorej otec pochádzal z Čiech, pri príležitosti jej životného jubilea (100 rokov).

Január, Bratislava – V Pálffyho paláci sa konala samostatná výstava obrazov pražského rodáka, akademického maliara Michala Studeného pri príležitosti jeho 65. narodenín, nazvaná Som dieťa 60-tych rokov.

2. február, Bratislava – V Českom centre stretla delegácia senátorov Senátu Parlamentu Českej republiky vedená predsedom Přemyslom Sobotkom s krajanmi žijúcimi na Slovensku. Ten ocenil rozsah kultúrnej a spolkovéj činnosti i súdržnosť príslušníkov českej menšiny žijúcej na Slovensku. Účastníci stretnutia mu však opäť pripomenuli, že súčasné zákony ešte stále časti príslušníkov českej minority žijúcej na Slovensku neumožňujú vyriešiť problém občianstva Českej republiky.

10. február, Bratislava – V Českom centre bola otvorená knižnica Václava Havla, zameraná na osobné a úradné dokumenty politika, dramatika a disidenta Václava Havla. Pri tejto príležitosti bola prezentovaná prvá publikácia tohto pracoviska s názvom Praha - Washington – Praha, zostavená historikom Vilémom Prečanom. Ide o vydanie súboru 120 diplomatických telegramov, ktoré posielalo Veľvyslanectvo USA v priebehu roka 1989.

12. február, Košice – V Dome umenia sa konal 12. Český ples. Zahájil ho generálny konzul Českej republiky Vítězslav Pivoňka spolu s predstaviteľmi Českého spolku na Slovensku.

15. február, Bratislava – V Českom centre sa v rámci cyklu Toulky konalo literárno-výtvarné pásmo pripravené pri príležitosti 100. výročia narodenia a 25. výročia úmrtia českého básnika Vladimíra Holana

25. február, Spišská Nová Ves – V Galérii umelcov Spiša bola sprístupnená repríza výstavy Návrat zabudnutého syna. Výstava bola venovaná celoživotnému dielu českého maliara Otakara Štáfla, zakladateľa symbolického cinteróna a milovníka Vysokých Tatier.

16. marec, Bratislava – V budove Slovenskej výtvarnej únie bola sprístupnená výstava Salón Spoločnosti voľných výtvarných umelcov 2005, ktorej kurátorom bol dr. B. Bachratý. Svoje práce tu vystavovali aj umelci narodení v Čechách a na Morave žijúci na Slovensku.

Marec – Česká komunita na Slovensku a jednotlivé regionálne organizácie Českého spolku na Slovensku si formou slávnostných stretnutí pripomenuli 155. výročie narodenia prvého prezidenta Československej republiky Tomáša Garriguea Masaryka. Český spolok v Bratislave pri tejto príležitosti zorganizoval besedu so Zorou Frkáňovou, autorkou knihy Masarykovci a Bystrička.

7. apríl, Martin – V Múzeu kultúry Čechov na Slovensku bola sprístupnená výstava Masarykovci a Bystrička, ktorú pripravil Klub slovenskej kultúry v Prahe v spolupráci s Masarykovým ústavom Akadémie vied Českej republiky. Výstava priblížila život a dielo prvého prezidenta Československej republiky Tomáša Garriguea Masaryka, jej podstatná časť však bola venovaná pobytom členov rodiny Masarykovcov v Turci.

12.–14. apríl, Martin – Konalo sa 22. zasadnutie Slovensko-českej/česko-slovenskej komisie historikov, ktorá striedavo rokuje v Čechách a na Slovensku. Jej spoluorganizátormi boli Slovenská historická spoločnosť, Slovenská národná knižnica a Slovenské národné múzeum v Martine – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku. Súčasťou zasadnutia komisie bol vedecký seminár na tému Český, slovenský a československý exil po 2. svetovej vojne.

30. apríl – 1. máj, Košice – Valná hromada Českého spolku na Slovensku odsúhlasila organizačnú zmenu, v zmysle ktorej sa doterajšie regionálne organizácie Českého spolku na Slovensku stávajú samostatnými právnymi subjektami. Dôvodom tejto zmeny bola skutočnosť, že sa Ministerstvo kultúry SR rozhodlo neprispievať národnostným združeniam na úhradu režijných a administratívnych nákladov. České spolky – samostatné právnické subjekty sa podľa prijatých stanov stali kolektívnymi členmi ČSnS so sídlom v Košiciach, ktorý bude zastupovať záujmy českej menšiny pred štátnymi orgánmi Slovenskej republiky a zahraničím a koordinovať aktivity, ktoré vyžaduje záujem menšiny ako celku.

12. máj, Bratislava – V Pálffyho paláci pod záštitou ministrov kultúry ČR a SR bola sprístupnená monografická výstava diela Josefa Váchala. J. Váchal bol jedným z najpozoruhodnejších českých umelcov 1. polovice 20. storočia – maliar, grafik, ilustrátor, rezbár, typograf, vynálezca nových grafických postupov, ale aj spisovateľ, básnik a vášnivý turista.

15. máj, Košice – V kaplnke nanebovzatia Panny Márie v Hornom Bankove sa konala pútna slávnosť pri príležitosti sviatku českého patróna sv. Jana Nepomuckého.

17. máj, Košice – V Knižnici Jána Bocatia bola otvorená výstava detských výtvarných prác Praha očami detí, spojená s vyhodnotením a ocenením najúspešnejších autorov. Organizátorom podujatia bol Český spolok v Košiciach.

21. máj – Konal sa 3. ročník podujatia Senátorský chodníček - medzinárodného prechodu hrebeňa Bielych Karpát. Hlavnými usporiadateľmi boli AG klub vzájomnosti Valašské Klobouky so senátorkou Parlamentu ČR Alenou Gajduškovou a slovenská obec Pruské. Cieľom tohto podujatia je upevnenie slovensko-českého povedomia a oživenie cezhraničnej spolupráce.

23. máj, Turčianske Teplice – Po 15-krát bola odovzdaná Cena Karla Čapka osobnostiam, ktoré sa najviac zaslúžili o propagáciu života a diela bratov Čapkovicov a praktické uplatňovanie česko-slovenskej vzájomnosti. Ocenenými boli režisér Josef Protiva zo Spoločnosti bratov Čapkovicov v Prahe a Mgr. Štefan Vraštiak, predseda Kruhu priateľov českej kultúry v Bratislave. Súčasťou slávnostného programu bolo sprístupnenie výstavy Slovensko bratov Čapkovicov, prevezenou z Pamätníku národného písemníctví.

27.–28. máj, Košice – V Knižnici Jána Bocatia v Košiciach sa konal VIII. ročník literárneho maratónu Nonstop čtení, tentoraz na tému Svet solidarity a porozumenia – Jedna zemeguľa – jedno ľudstvo.

29. máj – Vydavateľom časopisu Česká beseda, mesačníka Čechov, Moravanov a Slezanov na Slovensku sa stal Slovensko-český klub v Slovenskej republike. Slovensko-český klub (SČK) je občianskym združením, ktorého cieľom je zachovávať identitu českej národnostnej menšiny v SR a zvyšovať úroveň česko-slovenských vzťahov.

Máj, Trenčín, Martin, Bratislava – Český spolok v Trenčíne organizoval spomienkové literárno-hudobné večere piesní Osvobozeného divadla autorov Ježek – Voskovec a Werich v podaní pražského rodáka, žijúceho v Michalovciach Otakara Krásenského. Príležitosťou podujatí bolo 100. výročie narodenia dvojice Jiří Voskovec a Jan Werich.

1. jún, Košice – Ukončená bola činnosť Generálneho konzulátu Českej republiky v Košiciach. Vefvyslanectvo Českej republiky v Bratislave sa tak k tomuto dátumu stalo jediným zastupiteľským úradom Českej republiky vykonávajúcim konzulárnu službu pre občanov českej národnosti. S cieľom uľahčiť zaistenie konzulárnych služieb pre občanov ČR, žijúcich hlavne v Košickom a Prešovskom kraji SR, sa v budove

Českého centra v Košiciach budú raz mesačne konať konzulárne dni, zaistované konzulárnymi pracovníkmi Veľvyslanectva ČR v Bratislave.

17.–20. jún, Vysoké Tatry – 10 pracovníkov Veľvyslanectva Českej republiky v SR vrátane veľvyslanca JUDr. Vladimíra Galušku pomáhalo odstraňovať škody napáchané ničivou víchricou vo Vysokých Tatrách v r. 2004.

20. jún, Praha (Česko) – Českí krajanovia sa v Prahe stretli s predstaviteľmi Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky, Československého ústavu zahraničného a zástupcami Senátu a Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky a Českého rozhlasu 7 (vysielajúceho pre krajanov v zahraničí). Podľa informácie senátorky Jitky Seitlovej a poslankyne Evy Novákovej je t. č. pripravovaná ďalšia novela zákona o nadobúdaní a strate občianstva Českej republiky, ktorá však opäť nerieši skupinu tzv. etnických Čechov, teda tých, ktorí sa narodili na Slovensku alebo na Podkarpatskej Rusi v období prvej Československej republiky alebo na Slovensku do roku 1968 (do vzniku federatívneho štátu) v rodine, kde aspoň jeden z rodičov bol českým občanom a tých, ktorí sú deťmi narodenými za federatívnej republiky, a ktorí mali v čase rozdelenia štátu viac ako 18 rokov a teda sa na nich nevzťahovala posledná novela zákona o nadobúdaní českého občianstva.

4.–13. august, Medvedie – Konal sa VI. celospolkový letný detský tábor určený deťom od 7 do 15 rokov z celého Slovenska, ktorý zabezpečil Český spolok v Košiciach. Program tábora bol vedený v českom jazyku v spolupráci s vedúcimi z Českej republiky.

22. augusta, Bratislava – Organizácie združujúce príslušníkov českej menšiny na Slovensku (Český spolok na Slovensku, Klub občanov Českej republiky) sa zapojili do 2. ročníka Festivalu národnostných menšín. V rámci neho bolo slávnostné sprístupnenie výstavy prezentujúcej prácu českých výtvarných umelcov žijúcich na Slovensku (výsledky troch ročníkov výtvarného plenéru Impresie). K ďalším aktivitám českej menšiny patrilo, vystúpenie skupiny Starý orchestrion (v rámci tzv. jazzového pódia), vystúpenie dychovej hudby Kubranka z Trenčína a Slováckeho krúžku – Skaličané.

10. september – V Žiarskej doline sa konala tradičná celospolková spomienková oslava obetí hôr, ktorej podnetom bola tragická smrť posledného federálneho ministra životného prostredia Československej republiky ing. Josefa Vavrouška a jeho dcéry Petry v r. 1995. Spomienkové stretnutie zorganizoval Český spolok v Liptovskom Hrádku a okrem členov viacerých Českých spolkov sa ho zúčastnili aj turisti z Čiech a Moravy.

15. september, Praha (Česko) – Na pôde Senátu Parlamentu Českej republiky sa konal seminár Stálej komisie Senátu pre krajanov žijúcich v zahraničí pod názvom „Krajané na Slovensku“. O svojej činnosti tu hostiteľov informovali predsedovia oboch organizácií združujúcich príslušníkov českej komunity na Slovensku – Klub občanov Českej republiky (KOČR) i Český spolok na Slovensku (ČSnS). V rámci aktuálnej situácie tu zaznela aj informácia o problémoch, ktoré regiónu východného Slovenska spôsobilo zrušenie Generálneho konzulátu ČR v Košiciach i o okolnostiach, ktoré viedli k rozčleneniu ČSnS na samostatné České spolky. Obsahom rokovania bol aj problém

finančných dotácií krajanských združení. Zaznela tu aj zaujímavá informácia o počte občanov SR, ktorí v zmysle novely zákona o nadobúdaní štátneho občianstva ČR z r. 1999 a 2003 nadobudli české štátne občianstvo.

19.–22. september, Košice – Predseda Ústavného súdu Českej republiky Pavel Rychetský sa spolu s ďalšími desiatimi ústavnými sudcami zúčastnili na pravidelnom pracovnom rokovaní so sudcami Ústavného súdu Slovenskej republiky (takéto stretnutia sa konajú striedavo v oboch štátoch). Hlavnými témami stretnutia boli otázky postavenia Ústavného súdu Českej republiky a Slovenskej republiky po vstupe oboch štátov do Európskej únie, ako aj vzťah k Európskemu súdnemu dvoru a Zmluva o ústave pre Európu.

28. september, Bratislava – Pri príležitosti štátneho sviatku Českej republiky pripravilo Veľvyslanectvo Českej republiky na Slovensku Václavskú púť. Jej súčasťou mala byť cesta loďou po Dunaji do Galérie Danubiana. V galérii si prítomní prezreli stálu expozíciu, výstavu Miloša Karáaska, českého výtvarníka žijúceho v Bratislave a vypočuli koncert českej jazzovej speváčky Jany Koubkovej a kapely EU-band.

28. september, Košice – Český spolok v Košiciach organizoval oslavy „Svatováclavské posvícení“.

6. október, Košice – Vo Východoslovenskom múzeu bola sprístupnená výstava obrazov IMPRESE Podzim/Jeseň, prezentujúca výtvarné diela českých výtvarníkov žijúcich na Slovensku, ktoré vznikli na troch ročníkoch výtvarného plenéru organizovaného Českým spolkom na Slovensku.

11. október, Bratislava – Slovenská komora Česko-slovenského výboru usporiadala konferenciu pod názvom Dedičstvo po Masarykovi pri príležitosti 75. výročia otvorenia Masarykových škôl na Tehelnom poli.

21. október, Pezinok – Prezident Českej republiky Václav Klaus s manželkou Líviou v sprievode prezidenta Slovenskej republiky navštívili v rámci priateľského medzištátneho stretnutia prezidentov mesto Pezinok.

22.–29. október, Pezinok – V Kultúrnom centre v Pezinku sa konal 5. ročník Festivalu českého divadelného humoru To nejlepší z humoru na české scéně ako súčasť Mesiaca českej a slovenskej kultúrnej vzájomnosti. Jeho úvodným podujatím bolo otvorenie výstavy $V + W = 100$, ako pocta hereckej dvojici Jiří Voskovec a Jan Werich pri príležitosti stého výročia ich narodenia. Úvodného divadelného predstavenia sa zúčastnil veľvyslanec ČR na Slovensku Vladimír Galuška, kultúrna atašé veľvyslanectva Lenka Procházková a zástupcovia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

22.–29. október, Košice – Konal sa 11. ročník Dní českej kultúry, v rámci ktorých vystúpili pražské divadlá - Divadlo na Vinohradoch a divadlo Ungelt, prebehli Dni českého filmu a vystúpila skupina Pražský výběr. Ich súčasťou bola premiéra nového českého filmu Hrušeš a Mareš jsou kamarádi do deště, týždeň českej kuchyne vo vybraných

košických reštauráciách, autorské čítanie a koncerty, pričom s najväčším ohlasom sa stretlo vystúpenie skupiny Čechomor.

23. október, Košice – Za prítomnosti ministra zahraničných vecí Českej republiky Cyrila Svobodu zahájilo svoju činnosť České centrum v Košiciach, kam sa po desiatich rokoch činnosti v Bratislave presídlilo jeho riaditeľstvo. Podľa riaditeľky Českého centra Stanislavy Wanatowiczovej - Bartošovej však bratislavské české centrum nezaniklo a obe centrá sú rovnocenné. Slávnostné zahájenie činnosti Českého centra v Košiciach vyvrcholilo koncertom v košickom Dome umenia.

28. október, Martin – Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku v spolupráci s Trampským združením Severka v Slovenskom národnom múzeu v Martine pripravilo a sprístupnilo výstavu Svet trampingu – svet voľnosti a kamarátstva, venovanú histórii a súčasnosti trampingu, ako fenoménu s českými koreňmi, ktorý na Slovensku našiel priaznivé podmienky pre svoj rozvoj. Sprievodným podujatím výstavy bol Večer Severky, konaný v SNM – Múzeu slovenskej dediny v Martine – Jahodníckych hájoch.

28. október – České spolky si formou slávnostných zhromaždení, prednášok a slávnostných akadémií pripomenuli výročie vzniku Československej republiky. Český spolok v Trenčíne zorganizoval pri tejto príležitosti V. ročník podujatia Beh vzájomnosti, v ktorého úvode položili prítomní kyticu kvetov k pamätníku M. R. Štefánika. V Bratislave sa oslavy konali už tradične pri Pamätníku česko-slovenskej vzájomnosti na dunajskom nábreží pred budovou Slovenského národného múzea.

25. november, Martin – V Slovenskom národnom literárnom múzeu Slovenskej národnej knižnice v Martine v spolupráci s Českým spolkom v Martine bola sprístupnená repríza výstavy Slovensko bratov Čapkovicov, pripravená pracovníkmi Pamätníku národného písemníctví v Prahe.

30. november, Martin – Veľvyslanec Českej republiky na Slovensku Vladimír Galuška, kultúrna atašé Veľvyslanectva Českej republiky na Slovensku Lenka Procházková a politická tajomníčka Jana Brázdová navštívili mesto Martin, kde sa stretli s členmi jednej z najaktívnejších organizácií Českého spolku na Slovensku a s predstaviteľmi Klubu priateľov T. G. Masaryka a M. R. Štefánika, ktorý v Martine taktiež pôsobí. Pri tejto príležitosti navštívili sídlo SNM – Múzea kultúry Čechov na Slovensku a oboznámili sa s priebehom jeho rozsiahlej rekonštrukcie. V závere navštívili obec Bystrička, kde sa nachádza vila – vybudovaná ako letné sídlo rodiny Masarykovcov.

November – Veľvyslanectvo Českej republiky na Slovensku v Bratislave vyhlásilo pre českú a slovenskú verejnosť 2. ročník predvianočnej literárnej súťaže pre neprofesionálov na tému Lesk a bieda celebrit.

15. december, Bratislava – Porota spisovateliek v zložení Květa Legátová, Iva Pekárková a Olga Feldeková vyhodnotila predvianočnú literárnu súťaž vyhlásenú Veľvyslanectvom Českej republiky v Bratislave na tému Lesk a bieda celebrit, ktorej

sa zúčastnilo 15 neprofesionálov (14 zo Slovenska, 1 z Čiech). Porota 1. cenu neudelila, 2. cenu získala poviedka Óčko autorky Anny Jonášovej, 3. cenu získal Štefan Lahita za poviedku Lesklá bieda a čestné uznanie Mojmir Říman za poviedku Za prezidentovými zády. Ocenené príspevky budú v priebehu nasledujúceho roka uverejnené v časopise Česká beseda.

17. decembra, Bratislava – Český spolok Bratislava v Dome kultúry Cultus v Bratislave – Ružinove slávnostne uviedol svoj prvý vydavateľský počín – CD ROM s hudobno – slovným pásmom Čeští básníci o Moravě v podaní skupiny Starý orchestrion, vydaný s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR a Ministerstva zahraničných vecí ČR.

3.4. Rusínska menšina

13. január, kúpele Nová Ľubovňa – Uskutočnil sa 4. reprezentačný ples Rusínov, ktorý zorganizovala Okresná organizácia Rusínskej obrody v Starej Ľubovni.

15. január, Bratislava – V kongresovej sále hotela City Bratislava za účasti asi 280 hostí zorganizovalo Združenie inteligencie Rusínov Slovenska (ZIRS) pod záštitou Jána Figela, člena Európskej komisie 3. reprezentačný novoročný rusínsky ples. Rusínsky ples je tradične vyvrcholením celoročnej práce ZIRS.

19. január, Kamienka – Pri príležitosti 60. výročia oslobodenia obce sa uskutočnil pietny akt kladenia vencov pri pamätníku obetí vojny.

27. január, Bratislava – Konali sa oslavy pripomienkujúce 10 rokov od kodifikácie rusínskeho jazyka. Na slávnostnom akte sa zúčastnili predstavitelia NR SR, vlády SR, Matice slovenskej, SAV, predstavitelia cirkví a hostia zo zahraničia. Kodifikáciou sa rusínsky jazyk zaradil medzi kultúrne jazyky Európy. Dnes sa rusínsky materinský jazyk vyučuje v 10 základných školách a v jednej strednej škole ako nepovinný predmet. V rusínskom jazyku sa publikujú noviny, časopisy, učebnice, literatúra, rusínske vysielanie je v Slovenskom rozhlase (Rádio Patria), vysiela sa televízna relácia a vyučuje sa aj na Prešovskej univerzite.

Január – Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska predstavil dve publikácie: Rusínsky literárny almanach na rok 2004 a zbierku básní Valerija Kupku Dom bez svetla (je to jeho 6. literárna publikácia). Obsah rusínskeho literárneho almanachu je zameraný na aktuálnu tematiku rusínskej literatúry, ako aj na oblasť dejín Rusínov a rusínskej kultúry.

Január, Medzilaborce – Peter Solej vydal tretiu odbornú publikáciu. Kniha s názvom Liturgické predmety gréckokatolíkov na Slovensku.

1. február, Palota – Na slovensko-poľskom hraničnom prechode Palota-Radoszyce, ktorý predtým fungoval len pre malý pohraničný styk zaviedli riadny režim. Rusínska menšina rusínsky od toho očakáva ekonomický rozvoj na ich území.

9. február, Prešov – Predstavitelia Rusínskej obrody, DAD, ZRUSR, Národných novín a Rusína sa stretli so štátnou tajomníčkou MK SR Ágnes Bíró a s generálnym riaditeľom Sekcie menšinových kultúr Robertom Dohanyosom. Hovorili o aktuálnych problémoch financovania národnostných kultúr.

19. február, Kalná Roztoka – Divadlo Alexandra Duchnoviča prednieslo hru Princove halušky v dramaturgii Vasiľa Turoka a v réžii Matúša Olhu.

19. február, Prešov – Zasadala Svetová rada Rusínov. Zaoberala sa prípravou 8. svetového kongresu Rusínov, ktorý sa uskutoční 24. a 25. júna v poľskom kúpeľnom meste Krynica. Najväčší problém videl predseda Svetového kongresu Rusínov Andrzej Kopcza v tom, že Rusíni sú zatiaľ neuznanou národnosťou na Ukrajine. Na tomto zasadnutí Svetovej rady Rusínov známy svetový rusinista Paul Robert Magocsi z Kanady predstavil druhé doplnené vydanie reprezentačnej Encyklopédie Rusínov, ktoré vyšlo po anglicky v tomto roku v Toronte.

20. február, Prešov, Košice – Matúš Molčányi a Juraj Čisárik vydali ojedinelú publikáciu zachytávajúcu rôzne generácie kňazov v karpatskom regióne. Názov knihy je Rodokmeň gréckokatolíckych kňazov v karpatskom regióne (východné Slovensko).

26. február, Vyšný Tvarožec – Klub turistov pri TJ Busov a Urzedgminy Uscie Gorlicke usporiadal medzinárodný prechod na bežkách Tvarožec – Wysowa.

1. marec, Olomouc (Česko) – Folklórny kolektív Poľana z Jarabiny sa zúčastnil programu Zahraj, zatancuj v Atriu umeleckého centra univerzity Palackého v Olomouci.

5. marec, Pichne – Konal sa 10. ročník rusínsko-slovenskej vzájomnosti pod názvom Na veselú nôtu. Bol venovaný 10. výročiu folklórneho súboru Pichončánka.

11. marec, Bardejov – V priestoroch oddelenia kultúry Mestského úradu v Bardejove sa uskutočnila vernisáž výstavy Sny o žene, ktorú tvorili diela ak. maliara Andreja Smoláka.

15. marec, Medzilaborce – Slovenská agentúra pre rozvoj cestovného ruchu schválila medzilaboreckej samospráve 27 miliónov korún na podporu projektu Warhol City – zmena imidžu mesta (týmto projektom chce mesto v prvom rade vytvoriť podmienky pre prílev zahraničnej a domácej turistickej klientely).

17. marec, Bratislava – Štefan Ladižinský, hudobný skladateľ, dlhoročný zbormajster cirk. zboru Kyrillomethodeon oslavoval 80. narodeniny.

18. marec, Prešov – V Divadle A. Duchnoviča sa uskutočnila premiéra hry F. Dostojevského Idiot. Réžia Jan-Vilem van den Bosg z Holandska. Dramaturg Vasiľ Turok pripravil hru v rusínskom jazyku.

25. marec, Prešov – Rusínska obroda na Slovensku si pripomenula 15. výročie svojho vzniku. Stalo sa tak v Medzilaborciach v r. 1990, kde skupina prorusínsky orien-

tovaných nadšencov oživila myšlienku znovuuznania rusínskej národnosti, ktorá bola do roku 1989 postavená komunistickým režimom mimo zákon a oficiálne sa od roku 1950 uznávala len ukrajinská národnosť. Medzi najvýraznejšie pozitíva organizácie je to, že čoraz viac obyvateľov Slovenska sa hlási k rusínskej národnosti. Uskutočnila sa kodifikácia rusínskeho jazyka, vzniklo oddelenie rusínskeho jazyka a kultúry v Ústave štúdií národnostných menšín Prešovskej univerzity, otvorilo sa samostatné rusínske vysielanie v Slovenskom rozhlase, vychádza periodická a neperiodická tlač v rusínskom jazyku a iné.

12. apríl, Snakov – Ruský klub-23 a Obecný úrad v Snakove usporiadali seminár o Emilovi Kubekovi, gréckokatolíckom kňazovi, spisovateľovi a rusínskom patriotovi.

15. apríl, Prešov – Uskutočnila sa výročná členská schôdza Spolku rusínskych spisovateľov. Zhodnotila snahy organizácie za posledný rok, perspektívy spolupráce so Svetovým fórom rusínskych spisovateľov, vydávanie literárneho almanachu, vytvorenie ceny A. Pavloviča a literárny konkurz.

19. apríl, Košice – V rámci medzinárodného dňa ochrany pamiatok a historických diel sprístupnilo Východoslovenské múzeum v Košiciach kostolík z Kožuchoviec. Je to ľudový drevený barokový kostol východného obradu, bol postavený v roku 1741 a zasvätený sv. Mikulášovi biskupovi. Kostolík bol prevezený do Košíc v roku 1927.

19. apríl, Prešov – Poslanci zastupiteľstva Prešovského samosprávneho kraja rozhodli, aby projekt Warhol City – Medzilaborce dostal 200 000 korún. Projekt si získal podporu aj z prostriedkov EU. Jeho cieľom je zásahmi do vonkajšieho vzhľadu mesta vytvoriť vizualizácie, ktoré budú symbolizovať tvorbu A. Warhola, resp umelecký štýl pop-artu.

21. apríl, Medzilaborce – Oslavy 60. výročia vzniku prvej strednej školy všeobecno-vzdelávacieho typu na území Československa. Škola vychovala vyše 2500 absolventov. V škole sa vyučovalo po rusky, po ukrajinsky a po slovensky.

24. apríl, Habura, Čertižné – Občania oboch obcí si pripomenuli 70. výročie čertížňansko-haburskej vzbury, ktorá vypukla 14.–15. marca 1935 na protest proti exekúciám a chudobe.

27. apríl, Humenné, Snina, Medzilaborce, Svidník, Michalovce – Pri príležitosti 60. výročia víťazstva nad fašizmom si 400 odbojárov prevzalo medaily, ktoré dala vyrobiť vláda Ruskej federácie.

5. máj, Svidník – Ján Artim, študent Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity predstavil svoju knihu Pravoslávne ikony-svetlo na ceste k spásu. Kniha je venovaná pravoslávnym cirkevným obciam v Nižnej a Vyšnej Jedľovej.

6. máj, Prešov – Uskutočnila sa premiéra hry Miloša Karaska Toaletárka. Dramaturgom bol Vasiľ Turok, v hlavnej úlohe sa predstavila Ľudmila Lukačíková.

6.–7. máj, Medzilaborce – Konali sa festivaly prezentujúce aj rusínsku kultúru: 2. podujatie MESAN a 5. medzilaborecké májové dni.

8. máj, Hrabské – Pri príležitosti 110. výročia narodenia bl. biskupa-mučeníka ThDr. Vasiľa Hopka sa v jeho rodisku uskutočnila spomienková slávnosť.

12. máj, Bratislava – Združenie inteligencie Rusínov Slovenska organizovalo besedu s Jánom Langošom, predsedom Správnej rady Ústavu pamäti národa. Beseda sa uskutočnila v Galérii A. Smoláka.

15. máj, Bratislava – V divadle Astorka – Korzo 90 sa uskutočnilo vystúpenie Divadla A. Duchnoviča z Prešova. Činoherný kolektív sa predstavil hrou Miloša Karáska Toaletárka.

15. máj, Bardejovské kúpele – Jedna z piatich expozícií Šarišského múzea - skanzen si pripomenula 40. výročie svojho vzniku. Uskutočnil sa Deň remesiel v priestore, kde je najviac rusínskych architektonických exponátov.

20. máj, Hunkovce – V drevenom kostolíku východného obradu bola otvorená letná turistická sezóna. V tento deň v tamajšej národnej kultúrnej pamiatke z 18. st. bolo otvorené turistické centrum Karpatskej drevenej cesty. Súčasťou podujatia bolo aj otvorenie expozície Karpatské drevené cerkvi a kostolíky v tvorbe umelcov a remeselníkov.

22. máj, Kurov – S bohatým kultúrnym programom bola predstavená kniha dvoch fyzicky postihnutých dievčat Mariky a Eriky Kostových. Je to zbierka rozprávok, ktorú napísala Marika a ilustrovala Erika.

27. máj, Humenné – Uskutočnil sa koncert rusínskych piesní A čija to chyža, ktorý vznikol pri príležitosti 70. výročia rusínskeho rozhlasového vysielania.

1. jún, Prešov – Uskutočnila sa výstava celoživotnej tvorby Juraja Molnára, rodáka z Kyjova.

2. jún, Prešov – Uskutočnil sa 6. ročník celoslovenskej súťaže v prednese rusínskej poézie a prózy Duchnovičov Prešov 2005. Na prehliadke sa zúčastnilo vyše 50 súťažiacich, medzi ktorými prevládali najmä žiaci základných a stredných škôl z okresov Bardejov, Svidník, Medzilaborce, Humenné a Snina.

9. jún – Okresná organizácia Rusínskej obrody v Bardejove, Hornošarišské osvetové stredisko a CVČ pripravili okresnú prehliadku v speve rusínskych ľudových piesní Spevy môjho rodu.

12. jún, Svidník – Činohra Divadla A. Duchnoviča v Prešove sa predstavila hrou Adolf Ivanovič Dobrjanskij.

12. jún, Bratislava – Združenie Živá voda Turzovky pripravilo prednášku Odkaz hlaloľiky, ktorá sa uskutočnila v kostole Panny Márie Snežnej v Bratislavskej Kalvárii.

23.–26. jún, Krynica (Poľsko) – Uskutočnil sa 8. svetový kongres Rusínov. Predsedom sa stal akademik P. R. Magoči z Kanady.

25.–26. jún, Medzilaborce – Uskutočnil sa 43. ročník festivalu kultúry a športu, na ktorom sa predstavili domáce aj zahraničné rusínske folklórne súbory (napr. Slavjane z USA).

25. jún, Andrejová – Pri príležitosti 650. výročia prvej písomnej zmienky o obci uskutočnili sa oslavy, na ktorých sa zúčastnil biskup gréckokatolíckej eparchie mons. J. Babiak.

25. jún, Medzilaborce – Cenu Andyho Warhola za rok 2004 získali akademický maliar, profesor Ivan Nestor-Šafranko a etnograf, folklorista a spisovateľ Michal Šmajda. Ocenenie udelila Spoločnosť Andyho Warhola (SAW) a Múzeum moderného umenia (MMUAW) v Medzilaborciach. Nestor-Šafranko z Prešova si ocenenie prebral za dlhoročnú umeleckú a pedagogickú prácu a prínos pre slovenské moderné umenie, Michal Šmajda z Krásneho Brodu za prínos v oblasti etnografie, folkloristiky a antropológie etnika Rusínov na Slovensku. Cena sa udeľuje od roku 1994. Navrhuje ju kuratórium MMUAW v Medzilaborciach a návrh schvaľuje čestný prezident SAW a brat Andyho Warhola John Warhol, ktorý je viceprezidentom The Andy Warhol Foundation for The Visual Arts v New Yorku.

2.–3. júl, Ulič – Konal sa 36. ročník festivalu rusínskeho folklóru.

3. júl, Dubová – Pri príležitosti 650. výročia prvej písomnej zmienky o obci sa uskutočnil rusínsky folklórny festival.

5. júl, Ľubovniansky hrad – V rámci Dní rusínskych tradícií a slovanskej vzájomnosti sa uskutočnil Ľubovňanský festival, na ktorom vystúpilo 170 účinkujúcich z rusínskych, gorálskych a spišských dedín.

9.–10. júl, Habura – Obecný úrad, PD Habura, Lesné spoločenstvo a Rusínska obroda na Slovensku pripravili slávnosť Habura spieva a športuje.

7.–9. júl, Svidník – Dni Svidníka sa uskutočnili pri príležitosti 650. výročia prvej písomnej zmienky o Svidníku.

10. júl, Cernina – Konal sa rusínsky folklórny festival.

10. júl, Snina – Stretnutie rodákov zo zátopových obcí Zvala a Starina.

24. júl, Bardejovské kúpele – Konala sa 12. prehliadka rusínskeho a šarišského folklóru (organizátormi boli Rusínska obroda, mesto Bardejov a Šarišské múzeum).

30. júl, Kamienka – Konal sa festival rusínskych tradícií.

5. august, Medzilaborce – Ľudia s parochňami A. Warhola pozujúci pred portrétmi odriekali netradičnú modlitbu za slávneho umelca. Akcia sa uskutočnila v Múzeu moderného umenia Andyho Warhola v Medzilaborciach, ktorá sa konala pri príležitosti 77. výročia narodenia zakladateľa pop-artu.

5.–7. august, Miková – Uskutočnil sa nultý ročník festivalu Pop Art Miková, ktorý je súčasťou Festivalu rusínskej kultúry venovaný Andy Warholovi, ktorý píše svoju históriu už štrnásť rok. Autorka projektu a organizátorka je Zora Solejová. Návštevníci si v rodisku A. Warhola mohli pozrieť kolekciu zaujímavých filmov (napr. film 66 sezón Petra Kerekesa, Hej, Slováci od Roberta Kirchhoffa, Pôvod mena od Kataríny Kerekesovej a nové filmy M. Suchého). Vystupovali tu kapely modernej a ľudovej hudby. Súčasťou festivalu boli aj výstavy.

7. august, Vyšný Mirošov – Konal sa festival rusínskeho folklóru.

7. august, Becherov – Obec a Rusínska obroda boli organizátormi Dujavských slávností spojených s tradičným posedením pri vatre.

7. august, Ďačov – Rodnú obec navštívil svetoznámy operný spevák Sergej Kopčák.

7.–8. august, Mokré (Poľsko) – Vystúpila folklórna skupina Labirčanka na festivale v poľskej obci, bolo to jej 101. vystúpenie.

10. august, Svidník – Vyšla kniha Úvod do karpatoturistiky 21. storočia s podtitulom Karpatská drevená cesta Slovakia. Jej autormi sú Michal Košť, Ivan Marko a Jaroslav Popovec a vydala ju Nezisková organizácia Záchrana a obnova národných kultúrnych pamiatok - Drevené chrámy pod Duklou.

13. august, Vápeník – Oslavy 405. výročia prvej písomnej zmienky o obci.

14.–18. august, Svidník – V rámci programu Nachádzanie stratených tradícií – finančne podporeného spoločnosťou JUVENTA – sa mládež zo Slovenska, Grécka, Bulharska a Litvy podieľala na rekonštrukcii pláštá budovy Hvezdárne v obci Roztoky. Zahraničná mládež sa stretla s obyvateľmi obce, ktorí ich oboznamovali s históriou regiónu, rusínskymi zvykmi a tradíciami.

20.–21. august, Chmeľová – Dni chleba v Chmeľovej sa uskutočnili v rámci Dní rusínskych tradícií. V programe boli ukážky prípravy chleba a pečenia, svätá liturgia, folklórny program.

26.–28. august, Bratislava – Konal sa 2. festival národnostných menšín, inovatívne spoločenské kultúrne podujatie, ktoré pomáha budovať živú tradíciu a bohatosť kultúr národnostných menšín žijúcich na Slovensku. Predstavilo sa na ňom Divadlo Duchnoviča z Prešova, súbor Chemloňáčik z Humenného, folklórny súbor Barvinok z Kamienky. V rámci festivalu bola otvorená výstava Rusíni Slovenska.

26.–28. august, Bardejov – Konali sa 34. ročník Bardejovského jarmoku a 13. putovný ročník festivalu dychových hudieb na Slovensku.

7. september, Jakubany – Folklórny súbor Kečera pripravil pre amerických rodákov svadobné pásmo. Celú svadbu v krojoch, na koňoch, v cerkvi so všetkým, čo k tomu patrí pripravili Michal Kundľa, Anna Bondrová a Eva Fáberová.

9.–11. september, Nižný Tvarožec – Obec oslavovala 650 rokov od prvej písomnej zmienky. Pri tejto príležitosti boli vyznamenaní významní rodáci a občania.

11. september, Beloveža – Oslavovala 650. výročie prvej písomnej zmienky z roku 1355. V 19. storočí tu isté obdobie žili najvýznamnejší buditelia rusínskeho národa Alexander Duchnovič a Alexander Pavlovič.

14. september, Jurková Vofa – Obč. združenie Chránime kraj pod Duklou opravilo 30 prístenných krížov. Projekt bol podporený Ministerstvom financií SR. V Jurkovej Voli opravený prístenný kríž posvätili.

21.–25. september – Humenné, Medzilaborce, Snina – uskutočnil sa 4. ročník festivalu rusínskych piesní Spevy môjho rodu. Organizátorom bola Rusínska obroda na Slovensku.

23. september – Prešov – Pri príležitosti 10. výročia kodifikácie rusínského jazyka sa uskutočnil vedecký seminár.

24. september – Košice – Miestna organizácia Rusínskej obrody zorganizovala exkurziu Za krásami drevených chrámov Horného Šariša.

30. september, Stará Lubovňa – Združenie inteligencie Rusínov Slovenska a Slovenský rozhlas, Rádio Patria a Rádio Regína v spolupráci s okresnou organizáciou Rusínskej obrody pripravili reprízu úspešného koncertu rusínskych piesní A čiža to chyža..., ktorý vznikol pri príležitosti 70. výročia vzniku národnostno-etnického vysielania SRo.

1. október, Miroľa – Uskutočnilo sa 5. slávnostné ustanovenie ktitorov /patrónov/ chrámu Pokrovu Presviatej Bohorodici z roku 1770. Ktitormi sa stali Mag. Regína Ovesný Straka a Ján Figel'. Drevený kostolík je národnou kultúrnou pamiatkou a chrámom s východnou cirkevnou tradíciou. Titul blahoditeľ bol udelený Alexandrovi Dulebovi.

9. október, Humenné – Uskutočnilo sa predstavenie Divadla A. Duchnoviča Okresný špitál alebo Plukovníkova žena. Zabezpečilo ho Združenie inteligencie Rusínov Slovenska a okresná organizácia Rusínskej obrody v Humennom.

16. október, Svidník – združenie inteligencie Rusínov Slovenska a okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku zabezpečili predstavenie Divadla A. Duchnoviča, a to hru Miloša Karaska Perón. Divadlo Alexandra Duchnoviča s predstavením PERÓN

reprezentovalo dramatickú tvorbu Slovenska na veľkom medzinárodnom divadelnom festivale HRY NOVEJ EURÓPY vo Wiesbadene v minulom roku.

16. október, Humenné – V pravoslávnom chráme sv. Cyrila a Metoda sa uskutočnil duchovný koncert Pravoslávneho cirkevného zboru pri príležitosti 10. výročia jeho vzniku.

25.–27. október, Prešov, Svidník – Konalo sa stretnutie biskupov gréckokatolíckej cirkvi z celej Európy. V súvislosti so stretnutím gréckokatolíckych biskupov v Prešove zaslala Rusínska obroda účastníkom list s výzvou k podpore zákonného riešenia nábožensko-národných práv Rusínov v Rusínskej gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku.

2. november, Košice – Z medzinárodného festivalu televíznych a rozhlasových programov pre národnostné menšiny Môj rodný kraj si priniesol ocenenie program Rusíni v Rumunsku autora Andreja Kandráča z Rádia Patria – rusínske vysielanie, Košice.

5. november, Kamienka – 690 rokov od prvej písomnej zmienky si pripomenula rusínska obec Kamienka.

7. november, Ptičie, Humenné – Koncert slovensko-rusínskej vzájomnosti.

7. november, Prešov – Zomrel dramaturg Divadla A. Duchnoviča v Prešove Vasiľ Turok. Bol jedným zo zakladateľov rusínskeho národnostného hnutia po roku 1989, niekoľko volebných období bol i predsedom Rusínskej obrody a predsedom Rady Svetového kongresu Rusínov.

15. november, Prešov – Spolok rusínskych spisovateľov zorganizoval literárny seminár na témy: Rusínsky folklór v súčasnosti, O súčasnej rusínskej dráme, O rusínskej literatúre v súčasnosti a O rusínskej literatúre v minulosti.

16. november, Bratislava – Združenie inteligencie Rusínov Slovenska zorganizovalo besedu s poslancom NR SR Jaroslavom Ivančom.

24. november, Prešov – Divadlo Alexandra Duchnoviča si pripomenulo 60. výročie podpísania dekrétu o založení divadla.

2. december, Prešov – Divadlo A. Duchnoviča uviedlo hru A. P. Čechova Ujo Váša. Venovali ju pamiatke zosnulého Vasiľa Turoka, ktorý sa na nej podieľal ako prekladateľ a dramaturg.

5. december, Prešov – Rusínska obroda a DAD pripravili klubový večer venovaný Rudolfovi Smoterovi, sólistovi PULS-u pri príležitosti jeho 70. narodenín.

10. december, Prešov – Rusínska obroda Slovenska oslávila 15. výročie svojho založenia.

11. december, Svidník – Uskutočnil sa 13. ročník Betlehemského večera.

15. december, Bratislava – Združenie inteligencie Rusínov Slovenska organizovalo stretnutie s Alexandrom Dulebom, riaditeľom Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.. Ústrednou témou stretnutia bola aktuálna situácia na Ukrajine, rok po „oranžovej“ revolúcii.

17. december, Ladomirová – Bratstvo pravoslávnej mládeže na Slovensku SYN-DESMOS v spolupráci s obecným úradom pripravili Betlehemský večer.

20. december, Bratislava – Na koncerte U Viflejemi novyna účinkoval gréckokatolícky spevácky zbor Kyryllomethodeon. Zneli skladby N. A. Rimského Korsakova, D. Šapošnikova, D. S. Bortňanského, M. Ivanova, P. I. Čajkovského, Š. Ladižinského a koledy.

21. december, Stará Ľubovňa – Okresná organizácia Rusínskej obrody pripravila Betlehemský večer.

25. december, Habura – Miestna organizácia Rusínskej obrody a súbor Haburčanka pripravili 2. ročník Roždetvennoho koncertu.

3.5. Ukrajinská menšina

26. január, Humenné – Dohodu o tvorivej spolupráci na rok 2005 medzi Zväzom Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky a správou kultúry Zakarpatskej oblastnej štátnej administratívy podpísali predseda Ústrednej rady ZRUSR Ivan Laba a zástupca vedúceho správy kultúry Vasyľ Kobal'. Na slávnostnom akte sa za slovenskú stranu zúčastnili o. i. vedúca odboru kultúry Úradu Prešovského samosprávneho kraja Eva Arvajová a prednostka Obvodného úradu v Humennom Anna Suchá, za ukrajinskú generálna konzulka Ukrajiny v Prešove Inna Ohnivec a národný umelec Ukrajiny Stepan Giga.

17. február, Prešov – V reštaurácii Platan sa uskutočnilo otvorenie výstavy diel ukrajinskej výtvarníčky z Užhorodu Odarky Dolhoš a krstenie zbierky intímnej lyriky ukrajinského autora Olexandra Smyka Dve telá... Dve duše, ktorá vyšla dvojazyčne v ukrajínčine a slovenčine.

9. marec, Prešov – V Spojenej škole s vyučovacím jazykom ukrajinským sa uskutočnila slávnostná akadémia pri príležitosti 191. výročia narodenia najvýznamnejšieho ukrajinského básnika Tarasa Ševčenko. Spolu so školou toto sviatočné stretnutie pripravil Spolok ukrajinských spisovateľov Slovenska a Asociácia ukrajínistov Slovenska.

21. marec, Humenné – Hodnotením odbornej poroty bol zavŕšený 12. ročník súťaže začínajúcich autorov ukrajinskej prózy a poézie, ktorú organizuje Vihorlatská knižnica. Súťaže sa zúčastnilo 23 mladých autorov s 25 dielami.

23. apríl, Zbudská Belá – V rodnej obci Iryny Nevyckej, ukrajinskej spisovateľky pôso-
biacej na Slovensku, sa uskutočnil 15. ročník súťažnej prehliadky žien v umeleckom

prednese, ktorá je venovaná jej pamiatke. Súčasťou prehliadky bolo aj odhalenie pamätnej tabule a pamätnej izby I. Nevyckej. Slávnostného aktu sa zúčastnila generálna konzulka Ukrajiny v Prešove Inna Ohnivec.

10.–11. máj, Prešov – V rámci 44. Festivalu drámy a umeleckého slova Alexandra Duchnoviča v Metodicko-pedagogickom centre sa uskutočnila súťaž v prednese ukrajinskej poézie a prózy. Zúčastnilo sa jej 59 recitátorov zo 16 škôl, ktorí predniesli diela 34 autorov zo Slovenska a Ukrajiny. S vlastnou tvorbou sa predstavili 2 účastníci súťaže.

12. máj, Medzilaborce – V druhej časti 44. Festivalu drámy a umeleckého slova A. Duchnoviča v Eurohoteli v Medzilaborciach sa v literárno-hudobnom pásme predstavili umelci zo Zakarpatskej oblasti Ukrajiny.

19.–20. máj, Kamjanec-Podil'skij (Ukrajina) – V rámci slávnosti tohto ukrajinského mesta známemu folkloristovi a etnografovi, akademikovi Mikulášovi Mušinkovi z Prešova bol udelený titul profesor honoris kauza Kamjanec-Podil'skej univerzity.

1.–3. jún, Prešov – Bohatý program ponúkli obyvateľom mesta Dni ukrajinskej kultúry. V programe bolo vystúpenie Zakarpatského oblastného ukrajinského hudobno-dramatického divadla, otvorenie výstavy užhorodskej výtvarníčky Hanny Landovskej, prezentácia novej knihy ukrajinského spisovateľa Ivana Jackanina.

4.–5. jún, Kamienka – Jubilejný 40. Festival folklóru Rusínov-Ukrajincov Slovenska usporiadala v tejto obci Staroľubovnianskeho okresu Ústredná rada Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky. V súťažnej prehliadke speváckych skupín, ktorá je súčasťou festivalu, sa zúčastnilo 17 kolektívov. V kategórii dospelých prvé miesto obsadila ženská spevácka skupina Dubrova zo Zubného, v kategórii detských skupín, ktorá sa na festivale hodnotila po prvýkrát, zvíťazila DSS Makovička zo Svidníka. Laureátom festivalu sa stala detská spevácka skupina Jastrabčan zo Šarišského Jastrabia.

17.–19. jún, Svidník – Ústredná rada Zväzu Rusínov-Ukrajincov zorganizovala 51. Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska.

11.–13. august, Prešov, Košice, Svidník – Na pozvanie Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenska z USA na východné Slovensko pricestoval prezident Svetového kongresu Ukrajincov Askold Lozynskij.

6. november, Snina – Uskutočnil sa 15. Festival duchovnej piesne, ktorý pripravila Ústredná rada ZRUSR.

11.–13. november, Košice, Zlatá Idka – Uskutočnil sa XI. zjazd Európskeho kongresu Ukrajincov, ktorého členom je aj Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenska. Namiesto doterajšieho predsedu Levka Dohoviča zo Slovenska bola do tejto funkcie zvolená Jaroslava Hortyányi z Maďarska.

12. november, Košice – Pri príležitosti 20. výročia založenia Ukrajinského zboru Karpaty, ktorý pracuje pri Regionálnej rade ZRUSR v Košiciach sa konal slávnostný koncert zboru a jeho hostí.

24. november, Bratislava – Počas návštevy Slovenska premiér Ukrajiny Jurij Jechanurov sa stretol s predstaviteľmi ukrajinskej národnostnej menšiny.

3. december, Bardejov – Takmer 60 víťazov regionálnych kôl so 43 piesňami sa predstavilo na 33. súťažnej prehliadke ľudových piesní Makovická struna. Laureátom súťaže sa stal Peter Volčko z Poráča.

5.–6. december, Prešov, Košice, Humenné – Spolok ukrajinských spisovateľov Slovenska a ZRUSR pripravili cyklus besied, na ktorých sa zúčastnili spisovatelia zo Zakarpatskej Ukrajiny Petro Chodanyč a Vasyľ Kuzan.

16. december, Prešov – Uskutočnila sa ustanovujúca schôdza klubu Slovensko-ukrajinskej spoločnosti.

3.6. Nemecká menšina

12. január, Spišská Nová Ves – Konalo sa fašiangové stretnutie Nemcov žijúcich na Hornom Spiši.

14. január, Budapešť (Maďarsko) – SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov otvorili v Budapešti v Dome maďarských Nemcov výstavu približujúcu dejiny a kultúru karpatských Nemcov.

19. január, Berlín (Nemecko) – Konal sa odborný seminár orientovaný na dejiny a kultúru karpatských Nemcov, hlavný referát predniesol predseda Karpatskonemeckého spolku na Slovensku (ďalej aj KNS) Dr. Ondrej Pöss, CSc.

26. január, Bratislava – Karpatskonemecký spolok na Slovensku prijal vyhlásenie k 60. Výročiu oslobodenia Osvienčimu, v ktorom vyjadril hlbokú ľútosť k nesmiernemu vtedajšiemu utrpeniu židovských s rómskych rodín, za tých karpatských Nemcov, ktorí za toto utrpenie niesli vinu sa ospravedlnili.

2. február, Bojnice – Predseda Karpatskonemeckého spolku na Slovensku Dr. Ondrej Pöss, CSc. slávnostne odovzdal nemocnici v Bojniciach moderné pôrodné lôžko. Ide o dar Spolkovej republiky Nemecko prostredníctvom KNS. 10. februára bol odovzdaný dar rovnakého charakteru nemocnici v Starej Lubovni a vo Vyšných Hágoch.

4. február, Bratislava – Zomrel zakladajúci člen KNS, predseda regiónu Pressburg KNS Dipl. Ing. Aurel Roth, rodák zo Spišskej Belej.

7. február, Bratislava – Prezident SR prijal zástupcov karpatských Nemcov žijúcich na Slovensku, s ktorými prerokoval aktuálne otázky a problémy ich života na Slovensku.

18.–19. február, Košice – Uskutočnilo sa pracovné zasadnutie funkcionárov Karpat-skonemeckého spolku na Slovensku, na ktorom sa prejednali otázky ďalšej činnosti spolku

19. február, Modra – Konalo sa zasadnutie zástupcov mládežníckej organizácie karpatských Nemcov IkeJA-KDJ. Zhodnotili plnenie svojich cieľov z roku 2004 a prejednali zámery na rok 2005.

22. február, Mníšek nad Hnilcom – Uskutočnil sa tradičný literárny večer, na ktorom sa pripomenuli jubileá takých veľikánov, ako Friedrich von Schiller, Hans-Christian Andersen, Albert Schweitzer.

24. februára, Bratislava – Predstavitelia KNS sa zúčastňovali rokovaní o založení nemeckej školy v Bratislave.

1. marec, Bratislava – Konalo sa ustanovujúce zhromaždenie Slovensko-nemeckej spoločnosti, na činnosti ktorej sa podieľa aj KNS.

22. marec, Medzev – V dome stretávania KNS v Medzeve sa konalo stretnutie členov z Medzeva, Štósu a Košíc, na ktorom sa prerokovala kultúrna aktivita Nemcov z oblasti údolia Bodvy.

26. apríl, Bratislava – Založená bola nemecko-slovenská škola.

29.–30. apríl, Čermany – Uskutočnilo sa tradičné stretnutie Nemcov z Čermian a okolia. Sprevádzané bolo obsiahlym kultúrnym programom, ako aj výletom do okolia.

8. máj, Pécs (Maďarsko) – Múzeum kultúry karpatských Nemcov uskutočnilo v Maďarsku v centre podunajských Švábov v Pécsi/Fünfkirchen výstavu o karpatských Nemcoch. Súčasťou bola prednáška predsedu KND Dr. Ondrej Pössa, CSc.

15.–17. máj, Dobšiná – Uskutočnilo sa II. svetové stretnutie dobšinských rodákov.

28.–29. máj, Karlsruhe (Nemecko) – Konalo sa 29. Spolkové stretnutie karpatských Nemcov v Nemecku. Zúčastnili sa ho zástupcovia prezidentskej kancelárie. Na tomto stretnutí sa prijalo Prehlásenie karpatských Nemcov.

29. máj, Nemecko – Predseda KNS Dr. Ondrej Pöss, CSc. bol ocenený Karpatsko-nemeckým krajaňským spolkom v Nemecku.

18. jún, Přerov (Česko) – Konala sa pietna spomienka z príležitosti 60. výročia zavraždenia 265 karpatských Nemcov, ktorí sa po skončení vojny vracali do svojich domovov.

19. jún, Košice – Miestna skupina KNS zorganizovala kultúrne popoludnie, na ktorom vystúpil ich spevácky súbor Nachtigall.

20. jún – Prof. Ilpo Tapani Piirainen z univerzity v Münsteri, ktorý svoje vedecké výskumy venoval stredovekej nemčine na Slovensku, dostala najvyššie archivárske vyznamenanie -medailu Františka Vítězoslava Sasinka.

28. jún–8. júl, Kežmarok – Základnú školu v Kežmarku navštívila partnerská škola z Rheinbachu v Nemecku. Stretnutie bolo zamerané na dejiny a kultúru spišských Nemcov

29. jún, Turčianske Teplice – Konal sa seminár reprezentantov mládežníckych organizácií nemeckých menšín zo strednej a východnej Európy, na ktorom boli zastúpení i predstavitelia karpatskonemeckej mládeže zo Slovenska.

9. júl, Medzev – Konal sa tradičný Sviatok Nemcov 5. Regiónu KNS, ktorého sa zúčastnili aj hostia z Radky z Maďarska. Na podujatí vystúpili nemecké súbory z Medzeva, Košíc a Chmelnice.

15. júl, Bratislava – KNS dostal od pápežskej stolice v Ríme ďakovný list za blahoželenie k zvoleniu Benedikta VI. za pápeža.

23.–24. júl, Modra – Na Zochovej chate pri Modre sa konalo prvé stretnutie potomkov a známych nemeckých drevorubačov z Malých Karpát. Podujatie bolo doprevádzané prednáškami a výstavkou, je predpoklad, že sa z tohto podujatia vytvorí tradícia.

24. júl, Smolník – Konali sa tradičné sviatky Nemcov z oblasti Smolníka a Smolníckej Huty. Tentoraz bolo podujatie orientované na tradičné banícke zvyky a obyčaje banského regiónu Dolného Spiša.

25.–29. júl, Kežmarok – Konal sa tradičný letný detský tábor, ktorý bol orientovaný na zdokonalenie sa v nemeckom jazyku.

29. júl, Lesnica – Konal sa tradičný spevácky festival nemeckých súborov Horného Spiša.

Júl – V prvých júlových dňoch sa na strednom Slovensku stretli členovia KNS s bývalými nemeckými obyvateľmi tunajších obcí. Stretnutia boli sprevádzané vystúpeniami tunajších súborov.

1.–5. august, Medzev – Konal sa tradičný letný detský tábor zameraný najmä na zdokonalenie v nemeckom jazyku, avšak zúčastnené deti sa oboznámili aj s tradičnými nemeckými zvykmi a kultúrou.

8.–15. august, Jelka – Uskutočnil sa letný tábor detí karpatských nemcov z celého Slovenska.

20. august, Horná Štubňa – Uskutočnil sa 14. ročník hauerlandfestivalu, ktorý je prehliadkou nemeckých kultúrnych telies tejto nemeckej stredoslovenskej oblasti.

26.–28. august, Bratislava – Konal sa 2. ročník festivalu národnostných menšín. KNS bol zastúpený folklórnym súborom z Turčeka, mládežníckou speváckou skupinou z Tužiny, paličkárkami z Medzeva a výšivkárkami z Nitrianskeho Pravna.

15.–16. september, Sibia (Rumunsko) – Konal sa seminár zástupcov nemeckých národností zo strednej a východnej Európy. Na podujatí sa prijalo vyhlásenie orientované na prácu s mládežou ako významnú úlohu pre európsku budúcnosť.

17. september, Most pri Bratislave – Stretli sa rodáci tejto pôvodne nemeckej obce. Vyše 250 účastníkov si po bohoslužbe pripomenulo bohatú tradíciu a kultúru ich rodiska.

15.–18. september – Hohen Neuendorf (Nemecko) – Spevácky súbor KNS Nachtigall z Košíc sa zúčastnil 8. východonemeckého kultúrneho dňa v Hohen Neuendorf v Brandenbursku.

September, Slovensko – KNS sa na miestnych úrovniach pripomínal 15. výročie svojho založenia.

3. október, Bratislava – Konalo sa zasadnutie Karpatskonemeckej rady, ktorej sa zúčastnil aj nový veľvyslanec SRN na Slovensku Dr. Jochen Trebesch.

15. október, Krahule – Uskutočnilo sa stretnutie rodákov obce, na ktorom sa zúčastnili početní hostia z Nemecka a Rakúska.

24.–25. október, Hersbruck (Nemecko) – Konalo sa stretnutie rodákov z údolia Bodvy. Zúčastnili sa ho početní členovia KNS z Medzeva a Štôsu

29. október, Stuttgart (Nemecko) – Konalo sa podujatie zamerané na mestá Spiša ako nositeľov vzdelávania a kultúry. Aktívne sa ho zúčastnili i členovia KNS

29.–30. október, Brusel (Belgicko) – Konalo sa medzinárodné stretnutie redaktorov nemeckých médií. Zúčastnili sa ho aj zástupcovia mesačníka Nemcov na Slovensku Karpatenblatt.

3. november, Bratislava – Členovia KNS zorganizovali pravidelný pietny akt na cintoríne padlých nemeckých vojakov v Ružinove.

7. november, Kežmarok – Mládežnícka skupina karpatských Nemcov IkeJA-KDJ organizovala kultúrne predpoludnie.

18. november, Bratislava – Karpatskonemecký spolok na Slovensku obdržal Cenu ministra kultúry Slovenskej republiky.

18. november, Bratislava – V Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca sa konalo slávnostné zhromaždenie z príležitosti 15. výročia založenia Karpatskonemeckého spolku na Slovensku. Podujatia sa zúčastnili členovia KNS z celého Slovenska, ako aj

velvyslanci na Slovensku, zástupcovia Prezidentskej kancelárie, vlády a parlamentu Slovenskej republiky. Na podujatí sa odovzdali pamätné plakety KNS.

18. november, Bratislava – Prezident SR Ivan Gašparovič blahoželal KNS k 15. výročiu jeho založenia.

28.–30. november, Bratislava – KNS bol hositeľom delegácie rakúskeho parlamentu, ktorá sa zaujímala o postavenie nemeckej menšiny na Slovensku.

4. december, Košice – V Dome umenia sa uskutočnil koncert za účasti členov miestnych skupín KNS z Košíc, Medzeva, Štósu a Prešova. Hostami boli reprezentanti Nemcov z Nyíregyházy z Maďarska.

6. december, Bratislava – Predstaviteľov Karpatskonemeckého spolku na Slovensku prijal prezident SR Ivan Gašparovič. Na stretnutí sa prerokovala problematika života Nemcov na Slovensku.

17. december, Poprad – Miestna skupina KNS organizovala vianočné stretnutie detí, na ktorom sa pripomenuli nemecké tradície tohto krásneho ročného obdobia.

19. december, Bratislava – V Divadle Pavla Országha Hviezdoslava sa konal benefičný koncert „Herz in den Händen – eine Weihnachtsbotschaft von Pressburg an Wien“.

December, Smolník – Miestna skupina KNS zrenovovala na základe starých fotografií betlehem tamjšieho kostola.

3.7. Poľská menšina

11. január, Miskolc (Maďarsko) – Otvorila sa výstava „4 nieba“, počas ktorej boli prezentované práce poľských umelcov z krajín V4.

27. január, Považská Bystrica – Konalo sa tradičné Novoročné stretnutie Poliakov a ich priateľov.

27. január, Bratislava – V Poľskom inštitúte bola otvorená výstava SpišArt.

5. február, Bratislava – V priestoroch hotela Dukla sa konal VII. Poľský ples na Slovensku.

29. marec, Bratislava – Konalo sa stretnutie Poliakov s predsedom poľského Senátu Longinom Pastusiakom.

7. apríl, Bratislava – Konala sa poľská omša po smrti pápeža v Karlovej Vsi.

11. apríl, Košice – Otvorila sa výstava „4 nieba“, počas ktorej boli prezentované práce poľských umelcov z krajín V4.

22. apríl, Marchegg (Rakúsko) – Otvorená bola výstava Spiš Art.

23.–24. apríl, Liptovský Mikuláš – Konal sa mimoriadny kongres Poľského klubu.

Jún – Koniec školského roka pre deti, ktoré navštevovali poľskú školu v regionálnych organizáciách Poľského klubu.

4. júl, Trenčín – Poľský klub na Slovensku organizoval kultúrno-integračné stretnutie „Priateľstvo bez hraníc“.

23.–25. september, Rajecké Teplice – stretnutie poľskej mládeže z celého Slovenska organizované Poľským klubom regiónu Martin.

September – Začiatok školského roka v regionálnych jazykových školách Poľského klubu.

September, Poľsko – Šéfredaktorka poľského mesačníka „Monitor Polonijny“ vydávaného na Slovensku sa zúčastnila na XIII. Svetovom fóre médií poľských novinárov pracujúcich v zahraničí.

September, Košice – V priestoroch Technického múzea bola otvorená výstava „Cesta k slobode cez *Solidaritu*“.

12. november, Bratislava – Pri príležitosti poľského štátneho sviatku Dňa nezávislosti (11. november) boli udelené vyznamenania pre poľských aktivistov z Poľského klubu od prezidenta Poľskej republiky z rúk ambasádora Poľskej republiky v SR Zenona Kosiniak-Kamysza.

19. november, Bratislava – Oslavy 10. výročia poľského časopisu „Monitor Polonijny“ v Poľskom inštitúte.

16. november, Spišská Nová Ves – Otvorila sa výstava fotografií „W stronę człowieka“ od poľského fotografa Henryk Malesa v Galérii umelcov Spiša.

16. november, Košice – Premietali poľský film P. Valcechci „Karol, człowiek, który został papieżem“ a R. Brylksi „Żurek“

30. november, Nitra – Konalo sa integračné stretnutie poľskej menšiny v organizovaní Poľského klubu na Slovensku.

November–december, Košice – Konali sa IX. Dni poľskej kultúry.

14. december, Bratislava – Konalo sa zasadnutie Rady Poľského klubu.

3.8. Chorvátska menšina

1. január, Bratislava – Folklórna skupina Čunovski bečari vystúpila v Kostole sv. Vincenta.

15. január, Chorvátsky Grob – Konal sa tradičný chorvátsky ples.

27. január, Bratislava – V mestskej časti Devínska Nová Ves sa konal klubový večer „Horvatski četrtak“ na tému Zabudnuté dedičstvo.

6. február, Bratislava – Konala sa púť Chorvátov do mestskej časti Čunovo k „Celjanskej Marii“.

24. február, Bratislava – V mestskej časti Devínska Nová Ves sa konal klubový večer „Horvatski četrtak“ na tému Cigáni/Rómovia Devínskej Novej Vsi.

6. marec, Bratislava – Konala sa výročná schôdza Chorvátskeho kultúrneho spolku v Devínskej Novej Vsi spojená s vystúpením folklórnych súborov Rosica a Črip a Grbarčieta.

14. marec, Bratislava – Premiér Slovenska a premiér Chorvátska navštívili predstaviteľov chorvátskej menšiny v Devínskej Novej Vsi.

3. apríl, Bratislava – Detský folklórny súbor Grbarčieta vystúpil na benefičnom koncerte „Pomoc Ázii“.

21.–29. máj, Bratislava – Mestská časť Čunovo bola hostiteľom chorvátskych pútnikov z Rakúska a Maďarska.

18.–19. jún, Bratislava – V mestskej časti Devínska Nová Ves sa konal 17. festival Chorvátskej kultúry. Na festivale vystúpili chorvátske folklórne súbory nielen zo Slovenska, ale aj z Maďarska, Rakúska a Chorvátska.

2. júl, Záhreb (Chorvátsko) – Folklórna skupina Grbarčieta vystúpila na medzinárodnom festivale detských folklórnych súborov.

4.–7. júl, Sopron (Maďarsko) – Folklórne súbory Grbarčieta a Čunovski bečari sa zúčastnili na festivale „2. Tamburaški i plesački tabor“.

6. august, Bratislava – V mestskej časti Čunovo sa konal chorvátsky kultúrny deň.

26. august, Bratislava – Detský folklórny súbor Grbarčieta vystúpil na II. festivale národnostných menšín.

4. september, Chorvátsky Grob – Folklórna skupina Chorvatanka vystúpila na festivale Dni obce Chorvátsky Grob.

11. november, Chorvátsky Grob – Konal sa Chorvátsky kultúrny deň, na ktorom vystupovali súbory Chorvátskeho kultúrneho zväzu na Slovensku.

19.–20. november, Bratislava – V mestskej časti Čunovo sa konali chorvátske kultúrne dni.

24. november, Bratislava – V mestskej časti Devínska Nová Ves sa konal klubový večer „Hrvatski četrtak“ na tému Staré chorvátske vianočné piesne v Devínskej Novej Vsi.

3. december, Bratislava – Na otvorení Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku vystúpili folklórne skupiny Chorvátov na Slovensku.

15. december, Bratislava – V mestskej časti Devínska Nová Ves sa konal klubový večer „Hrvatski četrtak“ na tému Vianoce a tradičné zvyky Chorvátov.

3.9. Židovská menšina

17. február–3. apríl, Poprad – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu Yehudhith - Elliot Ross.

14. marec–1. apríl, Nové Mesto nad Váhom – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od Asia Katz - Podoby žien v galilejskej predstave.

31. marec–25. apríl, Poprad – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od Milana Veselého „Pamätaj! Zachor!“.

30. apríl–31. máj, Nové Zámky – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od umelca Adolfa Frankla Vízie z inferna.

11. máj–15. jún, Prešov – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od Milana Veselého Pamätaj! Zachor!.

30. jún–1. november – Bratislava – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od Anny Ondrušekovej s názvom Izrael krajina všetkého a pre všetkých.

23. september–9. október, Nemecko – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od Viery Kamenickej – Bratislava – mesto posledného odpočinku Chatama Sofera.

29. september–15. október, Budapešť (Maďarsko) – Predstavovalo sa Múzeum židovskej kultúry.

9. november 2005–15. január 2006, Bratislava – Múzeum židovskej kultúry organizovalo výstavu od Zuzany Kumanovej s názvom Holokaust Rómov na Slovensku 1938–1945.

8. september, Nitra – Slávnostne bola otvorená stála expozícia holokaustu – Osudy Slovenských Židov – v nitrianskej synagóge (Ulica pri synagóge) za prítomnosti Ivana Gašparoviča, prezidenta SR.

V rámci vydavateľskej činnosti Múzea židovskej kultúry vyšlo v Edícii Judaica Slovaca v roku 2005 5 publikácií: Jozef Sulaček: Biele plášte, Max Stern: Známka môjho ži-

vota, Acta Judaica Slovaca 11, Isidor Hirsch: Maimonides, Vera Meisels: Moje vytrhnuté korene.

3.10. Ruská menšina

13. január, Považská Bystrica – Uskutočnilo sa novoročné stretnutie členov Združenia Rusov na Slovensku z okresov P. Bystrica a Trenčín.

14. január, Poprad – „Novoročný koncert s ruskými a rusinskými piesňami“ zorganizovalo Združenie Rusov na Slovensku.

15. január, Bratislava – Stretnutie členov Združenia Rusov na Slovensku. Predseda ZRS zhodnotil činnosť pobočiek na Slovensku.

15. január, Banská Bystrica – Novoročný koncert na ktorom odznali ruské a ukrajinské piesne.

15. január, Košice – Členovia Združenia Rusov na Slovensku a ich priatelia spoločne privítali Nový rok podľa Juliánskeho kalendára.

18. február, Banská Bystrica – Otvorilo sa Centrum ruských štúdií v Štátnej vedeckej knižnici v B. Bystrici. Akcie sa zúčastnili aj zástupcovia Ruského centra vedy a kultúry v Bratislave, veľvyslanectva Ruskej federácie a Asociácie rusistov na Slovensku.

25.–27. február, Martin, Oravská priehrada – Konal sa festival ruskej gastronómie „Deň ruskej kuchyne“ – dvojdný program bol venovaný prípravám tradičných ruských studených a teplých jedál. V rámci dní bola urobená aj súťaž o najchutnejšie a najoriginálnejšie jedlo.

19. marec, Považská Bystrica – Konal sa festival „Rozlúčka so zimou“.

12. máj, Košice – Konala sa súťaž v čítaní ruskej poézie a prózy.

15. máj, Košice – Slávnostný večerný koncert zložený z piesní vojnových rokov bol venovaný Dňu víťazstva.

Máj – V mnohých mestách Slovenska sa konali pietne spomienky na ruských vojakov, ktorí padli v boji za oslobodenie Slovenska od nacistov v 2. svetovej vojne.

27. august, Bratislava – Konalo sa teatralizované predstavenie ruských ľudových zvykov z príležitosti ukončenia žatevných prác. Na programe boli ľudové piesne a tance.

9.–11. september, Martin – Konalo sa celoštátne školenie predsedov, ekonómov a kultúrnych pracovníkov všetkých pobočiek Združenia Rusov na Slovensku.

26.–30. september, Košice – Konal sa festival „Ruský film“, na ktorom bolo premietnutých 14 ruských filmov, súčasne sa konali kultúrne večery spojené s ruskými piesňami.

3. október – Banská Bystrica – V meste bol organizovaný festival „Týždeň ruskej kultúry“.

22. október, Poprad – Konala sa kultúrna akcia „Večer slovanskej piesne“ – koncert s hudobnými reáliami 19. a 20. storočia v Rusku.

3. december, Košice – Konalo sa kultúrne podujatie „Večer Sergeja Jesenina“, vynikajúceho ruského básnika. Slávnostný večer pripravila a viedla víťazka recitátorov ruskej poézie na Slovensku.

9. december, Nitra – Konal sa koncert ruských ľudových piesní.

28. december, Poprad – Konal sa „Večer ruskej poézie a prózy“ určený predovšetkým mládeži, ktorá sa tu oboznámila s významnými ruskými básnikmi a spisovateľmi.

3.11. Bulharská menšina

Január, Bratislava – Pôvodný kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku „Christo Botev“ založil filmový klub bulharských filmov, premieta sa raz týždenne.

3. marec, Bratislava – Konal sa bulharský kultúrny festival pri príležitosti štátneho sviatku Bulharskej republiky (oslobodenie Bulharska z 500 ročnej tureckej nadvlády). Festival bol finančne podporený aj Ministrestvom kultúry SR.

21. máj, Mikulčice (Česko) – Konal sa tradičný festival Dni bulharskej kultúry – oslavy Cyrila a Metoda v Mikulčiciach pri hrobe Metoda. Na festivale sa zúčastnili predstavitelia bulharskej mešiny z celej Strednej Európy, medzi nimi aj mnohí členovia Pôvodného kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov na Slovensku „Christo Botev“.

2. jún, Bratislava – V Bulharskom kultúrnom inštitúte bola organizovaná výstava o živote a diele bulharského spisovateľa a básnika Ivana Vazova.

4. jún, Gols (Rakúsko) – Konalo sa slávnostné zhromaždenie pri pomníku bulharského básnika Christa Boteva. Akcie sa zúčastnili bulharské organizácie zo Slovenska, Rakúska, Maďarska a Čiech.

5. júl, Fertőd (Maďarsko) – Pôvodný kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku „Christo Botev“ sa zúčastnil na medzinárodnom festivale bulharského folklóru v meste Fertőd.

Október, Bratislava – Konali sa oslavy 80. výročia vyučovania bulharského jazyka na Univerzite Komenského. V rámci osláv boli organizované vedecké konferencie,

umelecké programy a koncerty. Na oslavách sa zúčastnil aj prezident SR Ivan Gašparovič.

3. december, Bratislava – Konal sa tradičný „Večer bulharskej kultúry, folklóru a ľudovej koledy“ v DK Cultus Ružinov. Na kultúrnom podujatí sa zúčastnili predstavitelia bulharskej menšiny z Čiech, Rakúska a Maďarska.

A KÖTET SZERZŐI – AUTORI PUBLIKÁCIÉ

A. Szabó László, Ministerstvo školstva SR, Bratislava
Bereck Zsuzsanna, Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín
Bothová Enikő, Slovenská televízia, Bratislava
Csirik Zsolt, advokát, Dunajská Streda
Čumakov Alexander, Zväz Rusov na Slovensku, Bratislava
Cvečko Juraj, Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku, Bratislava
Danter Izabella, Vlastivedné múzeum, Galanta
Farkas György, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest (Maďarsko)
Gyurgyík László, Skupina Mercurius, Bratislava
Halás Marián, Univerzita Komenského, Bratislava
Hivešová-Šilanová Daniela, Romano nevo l'il, Prešov
Hrušíková Emília, Pôvodný kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku „Christo Botev“, Bratislava
Iljuk Miroslav, Nove žytťa, Prešov
Lattová Teodózia, Rádio Patria, Bratislava
Lampl Zsuzsanna, Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín
Lelkes Gábor, Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín
Mešťan Pavol, Múzeum židovskej kultúry, Bratislava
Mezei István, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Miskolc (Maďarsko)
Pöss Ondrej, Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava
Wojcieszynska Małgorzata, Monitor Polonijny, Bratislava
Zelinová Hana, Etnografické múzeum – Dokumentačné centrum českej kultúry, Martin

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Fórum inštitút pre výskum menšín
P. O. Box 52
931 01 Šamorín
www.foruminst.sk

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK SZLOVÁKIÁBAN 2005

Felelős kiadó: Tóth Károly
Felelős szerkesztő: Fazekas József
Borítóterv: Juhász R. József
Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography Kft., Érsekújvár
Nyomta: Expresprint, s.r.o., Partizánske
Kiadta: Fórum Kisebbségkutató Intézet
Somorja, 2006

NÁRODNOSTNÉ A ETNICKÉ MENŠINY NA SLOVENSKU 2005

Zodpovedný: Károly Tóth
Zodpovedný redaktor: József Fazekas
Návrh obálky: József R. Juhász
Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, s.r.o., Nové Zámky
Tlač: Expresprint, s.r.o., Partizánske
Vydal: Fórum inštitút pre výskum menšín
Šamorín, 2006

ISBN 80-89249-06-X